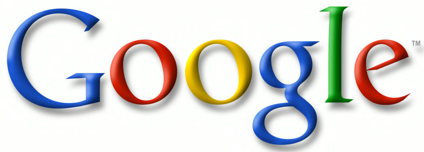

DOMI NUS ILLU MINA TIO MEA
Taylor Institution.

DOMI NUS ILLU
MINA TIO MEA
Taylor Institution.

DOMI NUS ILLU MINA TIO MEA
Taylor Institution.

BERNHARD ELIS MALMSTRÖMS

SAMLADE SKRIFTER.

FJERDE BANDET.

ÖREBRO,
N. M. LINDH, 1868.

GRUNDDRAGEN

AF

SVENSKA VITTERHETENS HISTORIA.

AKADEMISKA FÖRELÄSNINGAR

AF

BERNHARD ELIS MALMSTRÖM.

FJERDE DELEN.

STRIDEN MELLAN GAMLA OCH NYA SKOLAN.

I.

ÖREBRO,

N. M. LINDH, 1868.

INNEHÅLL.

I.

[N]ationens inre strid för andlig sjelfständighet. — Förmyndare-regeringens vacklande ställning till revolutionen: skuggrädsla; pressförföljelse. Carls svaghet. — Reuterholm: hans aristokratiskt liberala styrelseåtgärder; förvisning af Nordin och Wallqvist. — Tryckfrihet beviljad; halfva nationen jakobin; ordets betydelse. — Adlerbeths skildringar af tillståndet. — Högmålsprocesser; Widén, Thorild. — Tryckfriheten gjord illusorisk. — Processen mot fröken Rudensköld. — Åtal mot Lenngren. — Reuterholms afsked. — Förhoppningar på den nya konungen. — Skuggsidorna börja visa sig: bristen på dugliga embetsmän; dryckenskapslasten. — Gustaf Adolf tummar på tryckfrihetsförordningen. — Indragningsmakten: började obskurantism. — Hatet mot filosofien. — Censur af theologiska recensioner, och öfversättningen af Bibeln. — Förbud att predika verldslig filosofi och moral. — Fientlighet mot Upsala Akademi. Allmänt missnöje. — Boktryckerifiskal. — Zibet hofkansler.

[P]erioden från Gustaf III:s död till 1809 års revolution [ä]r en bland de märkvärdigaste och lärorikaste i vårt [fä]derneslands odlingshistoria. Den frihet i tanke och [y]ttring, som Gustaf III i tillfredsställelsen öfver sin lyc[k]ade statshvälfning återställde åt sitt folk, till en motsats [m]ot tvånget och trakasserierna under frihetstiden, ansåg [h]an sig efter hand af omständigheterna eller egna för[ä]ndrade tänkesätt nödsakad att inskränka, och till slut [t]illintetgöra. Han lemnade vid sitt frånfälle åt sitt folk [b]ördan af ett regeringsskick, som icke var mindre despo[t]iskt än det karolinska tidehvarfvets, och som blef så [m]ycket tyngre, då nationen derunder måste möta infly[t]elsen af de nya samhällsläror, hvilka vid denna tid ut[g]ingo från det i sitt innersta upprörda franska samhäl-

let. Huru det svenska folket, i trots af motståndet af en på samma gång envis och svag, despotisk och andligen inskränkt regering, efter hand med sitt medvetande införlifvade dessa läror och gjorde dem äfven för sig fruktbringande, till dess de slutligen hunnit samla tillräcklig styrka i det allmänna tänkesättet för att, underhjelpta af omständigheterna, genom en kraftig explosion i 1809 års händelser förskaffa de beklämda själarne luft, skall blifva ett af hufvudföremålen för mina föredrag under denna period att i detalj utreda. Det är skådespelet af en ädel nations inre strid mot den mörkrets och våldets princip, som upphäft sig inom dess inre, en strid, som erbjuder ej mindre intresse än mången yttre frihetskamp, hvilken historien förevigat. Sverge har under denna lidandets period, såsom under många föregående, ådagalagt att det äger den andliga spänstighet, det okufliga frihetsbehof, som bevisa dess rätt att räknas bland verldens kulturfolk, och hvilka, såsom vi med säkerhet kunna hoppas, skola för alltid skydda det från faran att nedsjunka till den obetydlighet, till den föraktliga tillvarelse, som nöjer sig med att endast under förbehåll af sinnligt välbefinnande vegetera under inhemskt eller främmande förtryck. Det starka nationalmedvetande, den stolta sjelfbestämning, som ej lät undertrycka, knappast tysta sig under nyssnämnda tidehvarfs många pröfningar, äro för djupt grundade i nationalkarakteren, för att icke kunna bjuda spetsen åt hvarje fara af samma beskaffenhet äfven i framtiden, så vida nationen fortgår i sin uppfostran till frihet och upplysning. Alla de odlingens fördelar, som vi i denna dag åtnjuta, och som i andlig värdighet ställa oss minst sagdt i bredd med de öfriga kulturfolken, äro frukten af den sega ihärdighet, hvarmed detta tidehvarfs män förfäktade vårt fäderneslands kulturhistoriska anspråk under de mest ogynnsamma förhållanden.

Mot den förändring i det allmänna tänkesättet, som var en följd af 1789 års revolution, hvilken Gustaf III städse visat en afgjordt hotande uppsyn, intog förmyndare-regeringen en ganska vacklande hållning. Den tryckfrihet, som Gustaf III skänkt och återtagit, blef, såsom vi sett, af denna regering ånyo skänkt, och ånyo efter ej fullt ett halft års förlopp — återtagen. Emellertid ansåg nationen yttrandefriheten i sjelfva verket vara sin rätt, strängt taget, sin juridiska rätt, hvilken ej blifvit densamma frånkänd genom formlig lag, utan endast genom sådana tillägg och förklaringar, hvilka med rätta kunna betraktas såsom advokatoriska knep, ovärdiga lagstiftaren. Det var naturligt att sådana efteråt tillkomna lagförklaringar, såsom tydliga afvikelser från lagens ursprungliga mening, skulle på allt sätt eluderas, insulteras. Pressens historia under denna tid är en fortsatt serie af slika chikaner, genom hvilka det offentliga ordet demoraliseras, vänjer sig vid lömska insinuationer i stället för öppna anklagelser, insidiösa antydningar i stället för ärligt utsagda opinioner, allt för att undgå det stränga ansvaret inför en godtycklig lagskipning, under det man ingalunda ville frånkänna sig sin naturliga och ursprungligen konstitutionsenliga rätt att yttra sin tanke. När under sådana förhållanden ett öppet ord med manlig oräddhet utsäges, slår det med en förvåning, som det eljest ej skulle väcka, och sprider i sinnena en förtjusning, som blifver för de maktägande så mycket farligare, om de — hvilket de, snärjda i eget nät, ofta icke kunna undgå — genom förföljelser göra den djerfva fritalaren till martyr för en opinion, som måhända i början endast var hans egen enskilda, på sin höjd en del bildades, men från detta ögonblick blifver hela massans af nationen. Thorilds åsigter voro aldrig så populära som när han drefs i landsflykt. Höijers anseende var aldrig större än när han förklarades ovärdig den akademiska kathedern. — Sjelfva medelmåttan kan af-

ven på detta sätt erhålla sin gloria, för att ej tala om den moraliska uselheten och lycksökeriet. — Philipson var nära att dela Thorilds och Höijers ära. — Regeringens räddhåga sänker en tung skugga öfver detta tidehvarfs hela litteratur, så vida den är af sådan betydenhet att den bemärkes. Man ser på densamma att den är slaf äfven i dess ädlare yttringar, men en slaf med alla en fri mans undertryckta instinkter och anspråk, en slaf, som väl måste smaka gisslet, men aldrig lät förnedra sig att kyssa det, en slaf, som svurit att en gång döda sin herre, icke i ögonblickets ilska under straffets sveda, utan med fullt öfverlagd, lugn och fast föresats.

Förmyndaren-regenten, hertigen af Södermanland, en af de svagaste karakterer, som någonsin dignat under jordisk höghet, mottog regeringstyglarne omedelbart efter sin kungliga broders blodiga död. Under de första månaderna åt sig sjelf lemnad, gjorde han, enligt sin quiescerande natur, inga vigtiga förändringar i rikets styrelse. En och annan omvexling inom embetsmannapersonalen var af föga politisk betydenhet, då prinsens val inskränkte sig inom kretsen af den aflidna monarkens vänner och anhängare. Men prinsen var en bland de menniskor, som naturen förnekat all sjelfständighet, som i det instinktlika medvetandet af sin moraliska vanmakt känna behofvet af en ledare, öfverlägsen i praktisk handlingskraft framför allt, äfven med uppenbar underlägsenhet i förstånd och insigter. Olyckligtvis ägde denna furste icke den instinktmässiga säkerhet i valet af förmyndare, som stundom utmärkt andra af naturen omyndiga karakterer. Hans val föll på hans gamla vän och ordensbroder, baron Reuterholm.

Reuterholm var en man af inskränkt förstånd, men saknade icke den viljans energi, som åtföljer egenkärleken och ärelystnaden. Han var full af fördomar och vidskepelse. Han, liksom hans furstliga vän och myndling, var inhöljd i det ena af de dystra moln, som gifva

en så hemsk dager åt upplysningens tidehvarf, ordensmysticismen; att hans höga beskyddare derjemte fördjupat sig i det andra, osedligheten, gjorde honom endast så mycket lättare att beherrska. En intelligens, förmörkad af vidskepelse, i förening med en moralitet, förslappad af utsväfningar, blifver ofelbart offer för hvarje vilja, som är aldrig så litet starkare, så vida ett gemensamt intresse, ett föreningsband finnes. Detta band mellan Carl och Reuterholm var ordensvurmeriet. Om detta sistnämnda har jag redan i det föregående tillräckligt talat och vill derpå ej vidare spilla ett ord.

Reuterholm, som spelade en rol på 1786 och 1789 års riksdagar såsom en bland de mest framstående inom adelns opposition, och af denna anledning varit nära att på den sistnämnda arresteras, befann sig utrikes när konungen dog. Af hertigen genast hemkallad, infann han sig i dennes hof på Drottningholm redan i Juli 1792. Han var från detta ögonblick Sverges egentliga och enda styresman. Nu först erhöll förmyndare-regeringen en karakter — om man så får kalla den fortsatta karakterslöshet, som blef för densamma utmärkande. Stora förändringar skulle genast företagas i den aristokratiska liberalismens anda. Alla «ovärdiga» personer skulle aflägsnas från regentens omgifning: i första rummet alla ofrälse. Styrelsen beröfvade sig derigenom insigterna, skickligheten och arbetsdriften hos sådana män som Nordin och Wallqvist. Nordin, af Gustaf III kallad till konseljen, eller rättare till ett rum i beredningen af rikets allmänna ärender, under förevändning att i hufvudstadens samlingar göra förarbeten till ett diplomatiskt verk öfver medeltiden, antyddes genom öfverståthållaren att inom en bestämd kort tid (för kort för honom att hinna ordna sina enskilda angelägenheter) förfoga sig till sitt lektorat i Hernösand och sitt samtidigt innehafda pastorat Skellefteå. Man åtnöjdes ej att blott bära sig dumt åt; man skulle nödvändigt äfven göra

det på ett våldsamt sätt. — Wallqvist, biskop i Wexiö, också tillkallad af Gustaf III såsom föredragande i eklesiastik-ärenden, — för att inom denna administrationsgren införa en ordning och rättvisa vid befordringarne, hvilken var väl behöflig efter den oreda och simoni, som inrotat sig under Schröderheims föregående förvaltning och som med eller utan orsak skylldes på honom personligen — och derunder betett sig såsom en man af sakkunskap och rättvisa, fick afsked och hemsändes till sitt stift. — Man må säga hvad man vill om dessa presters offentliga karakterer i öfrigt; säkert är att de båda voro män af stor kapacitet, hvilka Gustaf III:s fina blick urskiljt och framdragit. Deras entledigande är af vigt väsentligast genom det intryck det gjorde på de ofrälse stånden, särdeles presterskapet, som deri såg en förnärmelse mot sig. Detta var Reuterholms första kraftåtgärd mot demokratien och roturen.

Dernäst kom ordningen till den gamla monarkismens representanter, den förra konungens vänner, hvilka alla aflägsnades. Den farligaste, Armfelt, som befann sig på utrikes resa, gjordes till minister vid hofvet i Neapel, för att hållas utom Sverges landamären. Huru han det oaktadt derifrån genom korrespondens med sin olyckliga väninna, fröken Rudensköld, ledde intrigerna för en annan sakernas ordning i fäderneslandet — huru denna sammansvärjning upptäcktes, ransakades och afstraffades, då det tyngsta lidandet föll på den, som efter civilisationens lagar mest skulle hafva skonats, är allmänt bekant och utgör ett historiskt drag, som ej minst bidrager att karakterisera denna tid af politisk och moralisk förvirring, och ej heller minst bidrog att utbilda svenska folkets opinion om sitt dåvarande statsskick och sina dåvarande styresmän.

Midt under dessa okloka handlingar af väld och våld tillät sig regeringen, d. v. s. Reuterholm, den yt-

terligare oklokheten att lössläppa pressen. Förordningen om den nya tryckfriheten utkom i Juli. Jag har redan i det föregående meddelat detta praktstycke af tanklöshet i innehåll och smaklöshet i form *). Det är oförklarligt huru en regering, som var medveten om så många äfventyrliga afsigter, kunnat på detta sätt af egen drift mot sig utmana den offentliga granskningen, som lika lätt kunde blifva oviljans som välviljans. Måhända hade denna regering ännu icke uppgjort någon plan för sitt handlingssätt, eller var hon nog blind och fåfäng att hysa den föreställningen om sina «afsigters renhet», såsom det alltid heter, att hon aldrig skulle kunna hafva något att frukta af den offentliga diskussionen. Det förra är det sannolikaste: att Reuterholm af blott äre- och hersklystnad med glupskhet och utan besinning ryckt till sig de regeringstyglar, som räcktes honom, utan att ännu hafva gifvit sig tid att uppgöra ett system för sin styrelse. Följderna bekräfta detta. Hans styrelse förblef utan annat system än det, att till det yttersta försäkra sig sjelf om maktens utöfning.

Detta obetänksamma steg — ty från en sådan styrelsens ståndpunkt måste hvarje promulgation af en oinskränkt tryckfrihet anses såsom en obetänksamhet, ett fel, hvilket inom politiken, enligt en stor auktoritet, är långt värre än ett brott — skulle ej länge dröja att medföra sådana följder, som hvarje förnuftig man kunnat förutse. «Nationen», heter det, «skyndade sig att njuta denna efterlängtade frihet, ej annorlunda än ett uppdämdt vatten rusar ur sitt stängsel så fort öppning gifves. Samma dag tryckfrihetsförordningen kungjordes, utkom en öfversättning af Payne's *Rights of Man.* Otaliga ströskrifter och dagblad framföddes ifrån pressen, medan franska tidningar lika begärligt meddelades och lästes i allmänna papperen» **). — Alla de nya samhälls-

*) 2:dra Bandet, s. 503 f.

**) Adlerbeth, II: 169.

lärorna, som utgingo från Frankrike, genom Gustaf III:s försigtighet hittills hemlighållna åtminstone för den stora massan af folket, kastade sig nu på en gång såsom en störtflod öfver sinnena, och öfverväldigade dem med frihetssympathiens första berusning. Den skada, som systemet led genom denna första öfversvämning af framtidens nya evangelium, kunde sedan aldrig botas, och alla fördämningar mot floden voro hädanefter fruktlösa, sedan den en gång fått tillfälle att nedsila sitt befruktande vatten i en bördig mark, som despotens plogbill redan hunnit tillräckligt upprista för att göra den mjuk och mottaglig. De grundsatser, som proklamerades af franska konventets yttersta venster, voro ej mera främmande för den samhällsklass, hvilken, i händelse af en likartad hvälfning i Sverge, med hämdens och roflystnadens glädje skulle hafva intagit sin plats på samma sida i fäderneslandets revolutionära styrelse. Republikens krig hade under året varit lyckliga. Hvarje dess framgång helsades med förtjusning numera äfven i Sverge. Halfva nationen blef jakobin. Detta ord började nu blifva ett stickord i vårt fädernesland, och det blef sedermera på mångahanda sätt uttydt, allt efter uttydarens grad af insigt i statsläran eller grad af kärlek till friheten. — Åtskilliga undersökningar i den tidens papper om ordets rätta betydelse gifva vid handen, att det af frihetens fiender på mångfaldigt sätt missbrukats för att i vederbörandes ögon göra personer misstänkta, hvilka enskildt eller offentligen förklarat sig icke kunna i allt gilla de bestämningar, som den gällande statsförfattningen innehöll, eller till fullo erkänna alla de välsignelser, som den påstods skola medföra, eller hvilka vågade, jag vill ej säga, yrka, men sätta i fråga att menniskan hade icke endast pligter utan äfven rättigheter, och att bland hennes pligter väl kunde finnas någon högre än den att blindt lyda «höga öfverheten», hvarmed man på den tiden förstod icke allenast konungen och regerin-

gen, utan äfven landshöfdingar och biskopar, ja i vissa enfaldiga landsändar till och med kronofogdar och länsmän, för att ej tala om högadliga godsägare på landet i förhållande till sina underhafvande.

I sina historiska anteckningar, som, om de också ej alltid kunna anses fullt tillförlitliga med afseende på författaren sjelf, dock innehålla ypperliga tidsmålningar, säger Adlerbeth *):

«Man lemnar derhän hvad särskild del mr Verninac (franska republikens sändebud i Stockholm) och baron Stael (Sverges sändebud i Paris, nu hemma på permission) ägt uti jakobinska grundsatsers utspridande i Stockholm; men de togo detta år (1792) ett säkert rotfäste i mångas sinnen, synnerligen bland de yngre, så bland frälse som ofrälse, hvilka sammanträdde i klubbar, ifrade mot konung och adel, och ansågo alla distinktioner mellan medborgare för ofelbara skäl till staters olycka. De oförsyntaste bullrade äfven på skådespelen, ville behålla hattarne på hufvudet fast de kongl. personerna voro tillstädes, och applauderade på ett öfverdrifvet sätt med skri och gny sådana ställen i Gustaf Vasa, som då speltes, andra pjeser att förtiga, hvilka innehöllo frihetens beröm. Ringa händelser i sig sjelfva, och föga annat än barnlekar, men som dock måla tidens lynne.»

«Att i sådana omständigheter åtnöjas med en monarkisk regering hade varit ett underverk. Men utom de allmänna anledningar, dessa frihetszeloter hade att klandra hertigen så väl som all styrelse af en enda person, trodde sig en annan del af nationen dertill äga särskilda orsaker. De som varit nyttjade af den framlidna konungen eller voro honom särskildt tillgifna, voro icke allenast missnöjda att hafva förlorat sitt forna inflytande, utan jemväl stötta att se alla nya författningar kasta skugga på den forna förvaltningen. Men hvad mera gick dem till sinnes, var den oväntade lindrighet, hvarmed de i konung Gustaf III:s mord delaktige blifvit handterade, och deri instämde hela den opartiska delen af nationen. Ehuru skenfager den förevändning var, under hvilken de fyra till döden dömdes lif blifvit skonade, var den likväl hvarken trodd eller gillad; och man insåg ej tillräckliga skäl att mildra rättvisans fordringar hos en regent, som hade en företrädares, en broders, och konungars gemensamma sak att hämna. Man lade hertigen till last en osannfärdig uppgift. Man vågade utsprida att de brottsliga köpt en så lindrig medfart. Mot slutet af dessas arresttid hade de blifvit förplägade med ett slags öfverflöd utur konungens kök: ja, man hade tillåtit dem se sällskaper och roa sig med bjudna vänner, som till myckenhet infunno sig hos dem i fängelserna. Sådant allt hade hos all-

*) Historiska Anteckningar, II: 174 ff.

mänheten förorsakat en förargelse, som till öfverflöd retades af mångas oförsigtiga utlåtelser (general Duvall, baron Carl de Geer m. fl.), som utan förbehåll förklarade Anckarström för en martyr af friheten och nästan förgudade hans minne såsom en fäderneslandets befriare. När frampå hösten kanslirådet v. Engeström flyttades från Waxholms till Upsala slott, och der njöt en nästan oinskränkt frihet att besöka hvem han ville samt resa fram och tillbaka mellan staden och sin ej långt derifrån belägna sätesgård, ökades uppseendet, så att regeringen äfven mot årets slut nödgades befalla, det han skulle hålla sig inne på slottet. Man förebrådde för öfrigt hans kongl. höghet en mindre sorgfällighet om hushållning än han gifvit hopp att vänta» (efter den förordning om yppighet och öfverflöd, genom hvilken han hos sina undersåter sökte inskärpa sparsamhetens grundsats, och deri han ej ville tillåta den bättre klassens fruntimmer att dricka sitt kaffe och bära sidenklädningar, icke en gång bondgummorna att pryda sig med sina häfdvunna bindmössor af siden). — «Hofhållningen hade efter framlidna konungens död ej kostat mindre än förr; staten blifvit ökad genom onödiga riksembeten, nya löner och pensioner; hertigen hade till prydnad af sina rum användt en omkostnad, som, i och för sig sjelf obetydlig, likväl vittnade om en smak för yppighet, stridande mot hans egna varningar, hvilka i brist af exempel blefvo utan verkan. Samma påminnelse gjordes vid de kostsamma skådespelen; dyrlegda dansörer, som utifrån införskrefvos, förändringar utan behof af officerares uniformer, som i hela armén pryddes med epåletter och skärp af guld och silfver, tvärt emot den i början afficherade tarflighetsprincipen, lätta dragonernas förstärkning, en dyr, men till landets försvar föga nyttig grannlåtskorps, m. m.»

«Men största och allmännaste missnöjet uppväxte hos ofrälseständen. Förgäfves hade hertigen under vistelsen på Drottningholm låtit lagmännen Håkansson och Ahlman befallas till konungens bord; förgäfves kallat hofrättsrådet Rosbeck och kyrkoherden doktor Petrejus till ledamöter i Allmänna Ärendernas Beredning: de hade hos hertigen förlorat tvenne föredragande, utan att få några af sina medlemmar i stället. Eklesiastik-expeditionens indragning ansågs af många bland presterskapet såsom ett utestängande från allt tillträde till thronen; de befordringar, hertigen gjort, voro inskränkta inom adeln, och hans förtroende eller ynnest syntes fästad vid personer, som vid forna riksdagar varmast stridt mot ofrälsesystemet. De fruktade härutaf en herreregering, förhatlig ej allenast genom jemförelsen med den forna förvaltningen, utan än mera genom tidens lynne och tänkesätt, som syntes yrka jemlikhet i rättigheter mellan alla stånd.»

«Uti tryckta skrifter, frukter af tryckfriheten, hade adelns privilegier och företrädesrättigheter fördenskull blifvit ganska oblygt antastade. Detta

hade gifvit anledning till svar och skriftvexlingar, som icke försonat sinnena» *).

Sedan Adlerbeth derefter omtalat den stora hofskandalen rörande konungens betänkliga helsotillstånd och de dermed i sammanhang ställda förhoppningarna i anledning af hertiginnans då pågående grossess, som dock snart upplöste sig i ett missfall, — vidare vidrört det alltid krångliga förhållandet till Ryssland, som senast blifvit förbittradt genom hertigens och Reuterholms obetänksamma regeringsåtgärder, allt ämnen, som bidrogo att sprida oro i landet, fortfar han:

«Ibland så söndrade sinnen tilltog gäsningen dagligen. Missnöjet hos en del, frihetsyrseln hos andra, utländska ingifvelser hos vissa, oförsigtighet hos de flesta, sammanstötte att uppblåsa en eld, som hotade med betänkliga utbrott. Hårda tillvitelser af det ena partiet mot det andra, ogrundade rykten och elaka förtydningar af ofta oskyldiga gerningar, misstankar, agg till personer, uppfyllde hela samhället. Namnet Jacobin blef nu ungefär lika slösadt, som det af svensk-ryss under sista kriget; den foglige som ville gå en medelväg efter sin öfvertygelse, var efter partiers plägsed säker att blifva illa ansedd å ömse sidor eller ock föraktad såsom ljum och obetydlig.»

Han redogör vidare för rättegången mot prosten Widén från Östergötland, som tagit sig före att i ett anonymt bref varna hertigen för det regeringssystem, som han följde, och derföre straffades med afsättning och landsflykt, samt den ryktbara högmålsprocessen mot Thorild, som satte Sverges hela ungdom i eld och låga. Derefter fortfar han:

«Men af allt detta var ingenting, som mindre behagade allmänheten än den nya förklaringen af tryckfrihetsförordningen. Det icke nya men utvidgade ansvaret för boktryckare återställde på visst sätt censuren i deras händer och gjorde tryckfriheten till följe deraf obrukbar. Man fruktade derföre att denna så högt skattade rättighet skulle efter fem månaders förlopp underkastas samma tvång, som i den under den 11 Juli utfärdade förordningen med så mörka färger var afmåladt. Slutledningarne blefvo ej smickrande för hertigens ståndaktighet, och än mindre för deras ömhet om frihet eller upplysning, som hans kongl. höghet omgåfvo.»

*) I Patrioten, utgifven af Philipson, Stockholms-Posten och Dagligt Allehanda.

«Ibland ungdomen vid Upsala Universitet märktes häröfver en betydlig gäsning: de studerande anlade sorg med svarta krusflorskokarder öfver den förlorade tryckfriheten; de sjöngo högtidligen en grafskrift öfver densamma tillika med en vers till frihetens och jemlikhetens heder:

Frihet och jemlikhet råde bland oss!
Upplysning spride ibland oss sitt bloss!
Lydom dess röst!
I våra bröst
Kännom dess rätt!
Kännom vår styrka, resten är lätt.

Med dessa tänkesätt, dem de föresatte sig att hvar för sig fortplanta i sina landsorter, förenades ett svuret hat till adeln; dock öfverenskommo de att hålla sig helt stilla och ingen ofreda. De höllo frampå vintern konventer eller slutna sammankomster, der tal höllos, fulla af moderna frihetsprinciper. Dessa sammankomster blefvo dock ändtligen förbudna.»

«När Thorild uppfördes till hofrätten den 24 December till förhör, skockade sig en mängd ungt sysslolöst folk omkring vagnen, ropande «Lefve Thorild och friheten!» och gjorde ett buller, som, ehuru utan annan verkan, gaf anledning till en allvarsam varning den 27 December från öfverståthållaren till stadens invånare att akta sig för slika egenvilliga upptåg, så kärt dem vore att ej på stället fängslas och efter omständigheterna lagligen straffas.»

Adlerbeth tycker att Thorild försvarade sig med fräckhet. Såsom bekant är hyste andra derom en annan tanke. Adlerbeth, ehuru en bildad och skäligen frisinnad man, var likväl så mycket ett barn af sin skuggrädda tid, att han ej kunde fatta den ädla frimodigheten hos en ung ofrälse litteratör utan rang och utan anor, annorlunda än såsom en fräckhet mot de maktägande som anklagat honom och de förnämliga män som fällde hans dom. Äfven den lydde, såsom bekant är, på landsförvisning.

«Det är från denna stund», fortfar Adlerbeth, «som hertigen, eller rättare hans allsmäktiga rådgifvare, alldeles ändrade sitt i sex månader följda system. Friheten förekom dem nu alltför vådlig, och de utestängde den sedermera med samma nit, som den af dem så mycket klandrade Gustaf III. Baron Reuterholm, frihetens och nationens förmenta hjelte, sådan han visat sig 1786 och 1789, begynte finna att säkerhetsakten var den framlidna konungens bästa verk och till Sverges styrelse oundgänglig. Han yttrade detta för de få, som ägde hans förtroende. Misstankar om jakobinism föllo

på alla dem, som ej yrkade en passiv lydnad, och i allmänhet på allt folk med snille.»

Sådan är historien om Sverges kortvariga tryckfrihet under förmyndare-regeringen.

Andra händelser, af större eller mindre vigt, men som alla voro förnyade bevis på regeringens oskicklighet, feghet och våldsamhet, bidrogo att allt stadigt underhålla den revolutionära värmen i sinnena, på samma gång som de ökade föraktet för de maktägande. Obetydligt gatuslagsmål gjordes af regeringen till upprorsförsök: vanligt militäriskt öfversitteri tolkades af folket såsom aristokratisk förmätenhet. Det ömsesidiga misstroendet stegrades dagligen, till dess slutligen hertigen-regenten skulle genom en skamlig våldshandling förspilla den sista återstoden af aktning, som han ännu hos nationen kunde åtnjuta. Det var den bekanta rättegången i det Armfeltska konspirationsmålet och det skoningslösa sätt, hvarpå fröken Rudensköld deri behandlades. Sällan har en regeringshandling väckt en allmännare förtrytelse bland ett helt folk än denna, så mycket djupare, som man, sannolikt med grund, ansåg nämnda frökens olyckliga öde egentligen hafva utgjort den slutliga utgången af en hofintrig, och hafva varit mindre att anse såsom ett straff för en politisk förbrytelse än såsom en hämd för försmådd kärlek. Denna tid var visserligen icke besvärad af någon öfverdrifven filantropi eller af blödsinthet i afseende på straffbestämningar: dock tyckte man likväl att det gick nog långt, när fråga kunde väckas om offentlig kroppslig misshandling för ett brott, hvilket egentligen bestod i ett enskildt moraraliskt felsteg, mot ett ungt fruntimmer af uppfostran, dotter till en af rikets högsta embetsmän, ett fruntimmer, som nyss förut ansetts såsom en prydnad för det hof, som hon tillhörde, dertill sannolikt nyss förut varit hedrad eller besvärad af oupphörligt förnyade, ehuru oupphörligt afvisade kärleksförklaringar af samma höga

herre, som nu var ordförande bland hennes domare. Hade det redan illa anstått den medelålders gifta mannen, som dessutom icke hade brist på andra förbindelser, att spela den förälskade herden hos en ung dam, hvars fader han kunnat vara, så hade sådant dock endast kunnat väcka en flygtig harm eller ett flygtigt löje: men när samma purpurborna herre äfven ville spela rolen af den svartsjuka tyrannen i det ögonblick, han såg offret i sin makt, höjdes ett sådant skri af förbittring öfver hela riket, att vederbörande tydligen kunde inse att nationen ännu icke uppgifvit alla anspråk på sin rätt att äfven för sin del kunna bedömma hvad billigt och anständigt vore, och bestämma huru långt en despotisk regering med dess samtycke kunde gå i godtycklighet. Hertigen uppnådde i denna regeringshandling höjden eller rättare djupet af vanära och satte dermed på sitt minne en fläck, som aldrig kunde utplånas. Hos sina jemnåriga bland nationen fortfor han från denna stund att vara föremål för ett förakt, som ingenting kunde försona eller minska, hvarken hans senare upphöjelse och den rol af frälsare, som han då iklädde sig, eller den hyllning, som egnades honom af den berömda man, hvilken blef hans efterträdare, och hvilken, såsom främling, föga kunde göra sig en föreställning om den bittra beskaffenheten af den hätskhet, som en föregående generation mot honom hyste, och som fortlefde i den ovilja, hvarmed Stockholms befolkning såg en bildstod resas åt hans minne. — Hvad jag nu yttrat om framfarna slägtens tänkesätt om denna furste, grundar sig till en del på egen erfarenhet: jag minnes ännu rätt väl, huru ofta i min barndom jag hörde äldre, bildade personer med den grymmaste sarkasm tala om hertigenregenten. Oviljan utsträcktes till hans favoriter, en Reuterholm, en Fredrik Sparre. Den sista, rikskansleren, hvilken när domen skulle afkunnas öfver fröken Rudensköld yrkade, att hon borde bekomma åtminstone ett

par ris, fick sedan aldrig annan hvardagstitel än riskansleren.

Under tiden fortgick den s. k. jakobinismen med stora steg, väckte allt starkare oro i sinnena och ökade regeringens farhågor. Efter Ludvig XVI:s afrättning syntes denna alldeles hafva förlorat hufvudet och började se skuggor på ljusa dagen. Adlerbeth säger derom:

»Ifrån den tiden märktes en öfverdrifven och nästan löjlig farhåga för den s. k. jakobinismen, för hvilken mångfaldiga oskyldiga misstänktes, under det man i regeringens skötande hvarken visade den styrka eller den jemnhet och varsamhet, som en slik fara, om den varit verklig, hade äskat. Ett af de steg, som man ansåg nödigast, var förekommandet af alla förmenta klubbar och sammanskockningar i Stockholm, genom polisens åtgärd. Uppmärksamheten på dessa sistnämnda sträckte sig så långt, att patrullerna ej tilläto flera än tvenne personer i mörkret att på gatorna följas åt. — — Baron Reuterholm, som ensam och odelbart ägde hertigens förtroende och således i sjelfva verket var rikets styresman, följde utan råd sina egna grundsatser, kanske välmenta men irriga, sammansatta af adlig fördom, mystiska inbillningar, misstänksamhet och häftighet. Somnambuler tillfrågades om tillkommande ting; och på någons föreställning, att ofrälse stånden borde hållas vid bättre lynne, svarades att företräden stånd emellan vore grundade i vår Herres ordning samt hade sin urbild i de himmelska hierarkierna o. s. v.»

Misstankan för jakobinism sträckte sig äfven till personer, som i följd af sin ställning tyckas böra hafva varit upphöjda deröfver. Ett bevis derpå lemnar Adlerbeths berättelse om den unga konungens resa inom fäderneslandet år 1793; denna berättelse innehåller dessutom äfven andra intressanta detaljer till karakteristik af tidsförhållandena **).

»Konungens resa skedde genom Södermanland åt Finspångs och Åtvidabergs bruk samt vidare till Kalmar, Carlskrona, Christianstad, Landskrona, Halmstad, Göteborg, Mariestad, Örebro och Westerås tillbaka till Stockholm. Denna unga herre blef öfverallt emottagen med den lifligaste glädje, som hans fars minne och olycka, hans egen ungdom och hans persons naturliga behaglighet och blygsamhet borde uppväcka. Men den egentliga

*) Anf. st. II: 192.
**) Anf st. II: 203.

nyttan af en konungs resa i sitt land försummades alldeles. Ingen kännedom bibragtes honom om landet, inga begrepp om den fattiges vilkor, så dyrbara för en ung furste. Han fördes såsom i triumf till de rikaste ställen, och ehuru resan för öfrigt skedde långsamt, voro hvarken hans förmyndare eller guvernör — grefve Gyldenstolpe — angelägna att låta hans uppmärksamhet fästas vid de för honom nyttigaste ämnen. Utom sin informator, kanslirådet von Rosenstein, hade den unga konungen nästan ingen enda upplyst menniska omkring sig. Alla andra, mer eller mindre enfaldiga lycksökare, höljde hans väg med blomster, dyrkade den uppgående solen, närde det högmod, hvartill han af naturen eller rättare sin uppfostran och ställning var böjd, och stärkte den fördom om konungamaktens anseende, som nu mer än någon tid var för konungarne sjelfva farlig. Grefve Gyldenstolpe sjelf var en uppenbar smickrare af despotismen, och föregick ej med de bästa exempel af goda seder, då han som oftast drack i sällskaper, så att han måste bäras hem. När Rosenstein gaf ut på trycket sin afhandling om «Upplysningen», den han fyra år tillförene föreställt i ett tal för Vetenskaps-akademien, ansågs detta odödliga arbete såsom ett foster af jakobinism. Baron Reuterholm och hertigen ansågo honom med misstankar, fördömde boken på titeln utan ransakning och utan läsning, och togo inga skäl vid explikationen. Utan att angripa Rosenstein sjelf, blef kort derefter recensenten i dagbladet Stockholms-Posten af bemälta bok ställd under tilltal inför Svea Hofrätt för ingressen, der han nämner Europas despoter med låtsad fruktan m. m., som ansågs missfirmeligt mot andra potentater. Auktor, sekreteraren Lenngren, angaf sig, men försvarade sin ingress med den styrka, stödd af jemförelse med ingressen till sjelfva tryckfrihetsförordningen, att man lät allt vidare åtal falla. Icke mindre småtänkt visade man sig i påminnelser mot de under Svenska Akademiens (som var förhatlig) tillsyn utkommande tidningar, der man klandrade, att Thorild och Widén, såsom utgående passagerare, varit nämnda landsflyktiga; att en Gjörwells skrift om «Svenska konungars olyckliga ändalykt» varit annonserad; notabene utan att Gjörwell sjelf tilltalades m. m., och hvar gång hotade att indraga Akademiens privilegier. Rosenstein ådrog sig under resan de oförskyldaste misstankar endast för den allmänna höflighet, hvarmed han allestädes emottogs. Det hette att han var hufvudman för en talrik politisk sekt, som hvar han framfor, skockade sig till honom m. m. Så voro sinnena förändrade på ett år. Så voro despotismens principer upptagna i stället för frihetens. Ett bevis af tidens oförstånd var, att då professor Neikter (skytteansk professor i Upsala) för hertigen, såsom Upsala Akademis kansler, framlagt en prospektus af sina statistiska föreläsningar, och dervid en dag förekom longitud, latitud, geografi, ekonomi såsom nödvändigheter vid statskunskapen om ett land, fick han en skrapa för det han blandat sig i ämnen, som ej hörde till hans vetenskap. Hertigen skaffade sig ovänner. I Skåne bemötte han de flesta skånska adelsmän med en tvär kallsinnighet,

under förevändning att de voro jakobiner, och hade den svagheten att af general Platen emottaga en lång förteckning på dessa förmenta politiska kättare i den landsorten. Lika obehagligt bemöttes professorsstaten i Lund, der han ej en gång steg ur vagnen, och det i anseende till ett om våren skedt oväsende af de studerande, straffbart, men ej ohördt bland en mängd ungdom.»

Vi kunna icke och behöfva ej heller steg för steg följa alla de okloka och förhastade åtgärder, hvarigenom denna oefterrättliga regering upprörde sinnena i landet; om dess dåraktiga beteende mot Svenska Akademien och uttryckligen dess sekreterare, konungens informator, Rosenstein, har jag i det föregående berättat *).

Ändtligen tog förmyndare-regeringen en ända, och en temligen snöplig ända. Reuterholm, ända intill sista ögonblicket uppblåst och viss om sin ställning, fick af den nya konungen på sätt och vis med *disgrâce* sitt afsked och drog sig ur riket, och mellan den sistnämnde och hertigen uppstod ett förhållande, som var långt ifrån att vara vänligt. Emellertid kunde nationen ett ögonblick andas ut efter allt jägtandet under den föregående planlösa styrelsen, lifvad af de förhoppningar, som alltid väckas och så ofta gäckas vid regentombyten, i synnerhet af unga furstar; i närvarande fall tycktes de rättfärdigas af konungens så väl offentliga som enskilda beteende. Förmyndare-regeringens mest tyngande eller retsamma restriktiva åtgärder, t. ex. kaffeförbudet, upphäfdes (ehuru först senare), de i den Armfeltska konspirationen delaktige frikändes, Svenska Akademien återupprättades. Detta sistnämnda, menar Adlerbeth, var det «ibland konungens steg, som hertigen mest förtrutit». Dessa offentliga bevis på rättvisa och klokhet syntes så mycket mer berättiga till de bästa förhoppningar, när de jemfördes med konungens enskilda sätt att lefva och uppföra sig.

*) Tredje Del. sid. 29.

«Konungens uppförande och lefnadssätt», säger Adlerbeth *), «ådagalade egenskaper, som ej annat kunde än tillvinna honom den tillgifvenhet hans ungdom, hans fars olycka och hans förmyndares med missnöje ansedda styrelse redan beredt. Han visade en varsamhet, arbetsamhet, rättvisa, urskillning, som röjde en mognad öfver hans år, ett visst allvar, skildt från fjäsk och lust att synas, som lofvade varaktighet. I synnerhet gaf han prof af en stadig böjelse för hushållning. Inga andra utgifter gjordes än de, som voro oundgängliga; och af sin egen kassa bestridde han kostnaden till sorgen efter sin vid samma tid aflidna mormoder, såsom en utgift, hvilken ej rörde riket utan honom enskildt. — — — Hans lefnad blef tyst och indragen; sällan större måltider, ännu mindre andra lysande lustbarheter, och så mycken uppmärksamhet, som hans ställning och erfarenhet kunde medgifva, att allt vid hofvet sparsamt tillgick. — — — Med ett ord: stadga, rättvisa, ordning, hushållning, urskillning, lofvade en jemn och nyttig, men icke lysande regering, den konungens allvarsamhet och högsinthet bådade all nödig styrka. — Sällsyntast var den varsamhet den unga konungen visade att ej lemna någon, ehvem det vara måtte, ett odeladt förtroende. Han tycktes under sin uppfostran hafva insupit en stor vedervilja för gunstlingar, och deraf fastställt den oryggliga grundsats att ej låta sig af sådana regeras. Hans förtroende i regeringsärenden tillhörde blott hans embetsmän, hvar för sin befattning. Riksdrotsen (Wachtmeister) ägde i sådan egenskap en verksam och välförtjent inflytelse. Rikskansleren (Sparre), som, oaktadt alla hans fordna väns, baron Reuterholms, intriger till hans fällande, bibehölls vid sitt embete och anseende, återkallades till det förtroende han under sista året af förmyndare-regeringen saknat. Baron Taube använde all möda att blifva betrodd och betydande, men kunde icke till mer än en del vinna sitt ändamål; och den varning eller misstanke, att någon öfver sin af kall och embete utstakade gräns ville blifva verkande, höll honom med säkerhet på afstånd. Landshöfding Rosenstein, hvilken många, i anseende till hans skicklighet och egenskaper, föreställt sig skola få ett uteslutande förtroende, ehuru han sjelf dertill inga steg gjorde, bemöttes af konungen med en utmärkt godhet, men blef icke mera betydande än hvad som instämde med de befattningar honom särskildt uppdrogos. Flere af Gustaf III:s fordna anhängare bedrogos genom ett slikt konungens förhållande i sina uträkningar.»

Och sådana förhoppningar — antaget att de verkligen voro så berättigade som här påstås — skulle ändock till slut komma så ytterligt på skam! Denna så dygdiga konung skulle ändock föra, och genom eget

---

*) Historiska Anteckningar, III: 7.

förvållande föra, sitt folk till branten af undergång! Så litet gälla de enskilda dygderna hos en monark under mäktiga, utomordentliga tidsförhållanden, der princip uppträder kämpande mot princip, system mot system, och segren måste tillfalla den sida, som tager tidens ande, den för hvarje gång gällande allmänna opinionen med sig. Den som under vanliga fredliga förhållanden kunnat vara en god patriarkalisk husbonde åt beskedliga stillasittande undersåter, måste falla till föga inför den oemotståndliga makt, som, ehuru despotisk, likväl handlade i folkets namn, åtminstone grundade sig på dess högsta suveränitet. Att han ej drog nationen med sig i sitt fall berodde väsentligen derpå, att derinom, i trots af hans faderliga envälde, krafter voro verksamma, som stodo i harmoni med tidens stora rörelser, och i rättan tid frambröto för att störta det traditionella systemet och ansluta sig till det Europeiska framåtskridandet. Troheten mot det gamla skulle hafva medfört fäderneslandets undergång, i andligt eller politiskt afseende eller i bådadera.

Ännu må tilläggas några drag till konungens karakter, hvilka något modificera den föregående ljusa teckningen och antyda tillvaron af egenskaper hos den unga fursten, hvilka mer och mer — gynnade af systemet, liksom de sannolikt äfven deraf blifvit ursprungligen fostrade — skulle träda i dagen och förbereda den katastrof som följde. Hans trånghufvade kärlek för etiketten, hvarigenom han besvärade och nära nog tyranniserade sin unga, älskvärda och okonstlade gemål, och hans lika trånghjertade monarkiska högfärd, som kom honom att såsom statsförbrytelser anse och bestraffa, om någon af hans älskade undersåter af förbiseende underlät att blotta sitt hufvud vid hans passager, ådrogo honom snart motvilja, och den stela och trumpna tystnaden vid ett hof, som några år förut varit ett af de gladaste och mest spirituella i verlden, ådrog honom snart misstan-

kan om en andlig utrustning och en lynnets stämning, som, otrefliga och ofördelaktiga hos enskilda, äro rent af olidliga och förstörelsebringande hos monarker.

Till tidstaflans fullständighet hörer den tilltagande odugligheten hos rikets embets- och tjenstemän, också en följd af det rådande systemet, som ej tillät någon offentlig eller enskild granskning af dessa kronans skyddslingars förehafvanden.

«Utom den gäsning i sinnena», heter det hos Adlerbeth *), «som franska revolutionens anda utbredt äfven till norden och hvilken gjorde konungars *métier* svårare än någon tid tillförne, kan man anse för en af de största svårigheter, som omgåfvo Gustaf IV Adolfs regering, att skicklighet bland embetsmän icke allenast redan var sällsynt utan dagligen aftog, och att den tillväxande ungdomens lättja, håg för nöjen och sjelfklokhet bådade, att denna till ett rikes bestånd så hufvudsakligen verkande omständighet i en framtid skulle förgäfves sökas. Ibland adeln var sådant en följd af rådsembetets afskaffande och det nästan uteslutande anseende, som blifvit fästadt vid en sysslolös hoflefnad. Ibland medborgare af ringare stånd härflöt det af brist på uppmuntran och sedernas beskaffenhet, hvilka, mer och mer afvikande från all stränghet, medförde afsky för arbete, lättsinnighet och benägenhet till hastverk. I rikets kollegier förspordes hos betjeningen brist både på stadga och underbyggnad; i vissa verk hade man svårighet att få ledamöter, hvartill, jemte de anförda skäl, knappa löner utan tvifvel bidrogo, i en tid då en ovanlig stegring af varupris och håg för vällefnad dubbelt gjorde dem otillräckliga. De flesta län styrdes af okunniga landshöfdingar, och konungen, som nödvändigt behöfde fleras ögon och armar, saknade ett biträde, det hvarken upplysning eller bästa vilja kan umbära. — Sjelfva menigheten kunde ej fritagas från ett tilltagande förderf. Bränvinet, en källa till mångfaldiga olyckor, förskämde folkets seder, under det denna öfverflödsvara, genom en till dess tillverkning nödvändig införskrifning af en mängd utrikes spannmål, gaf handeln en kännbar undervigt och bidrog att uppdrifva vexelkursen samt utjaga rikets redbarheter. Dryckenskap och de dermed förenade laster voro i alla landsorter i det märkligaste tilltagande, särdeles bland ungdomen, hvilken, så i städer som på landsbygden, snart icke mera ansåg sig deraf vanhedrad, till landtbrukets och näringarnes obotliga skada, som dels saknade, dels till öfverdrifvet pris nödgades betala sina arbetare.»

---

*) Anf. st., sid. 20.

Äfven Gustaf Adolf skulle i sin ordning tumma på 'yckfrihetsförordningen. Adlerbeth berättar derom föl- ınde *):

«Den 26 Mars utfärdade han ett slags förklaring öfver tryckfrihets- rordningen, som ålade författare till alla ej privilegierade dagblad och :riodiska skrifter att i Kanslikollegium uppgifva hvad ämnen de ärnade :rifva öfver och, sedan de blifvit granskade, förse sig med privilegium. en som utan eller emot privilegii lydelse något sådant arbete eller artikel ;gåfve, skulle plikta etthundrade riksdaler och skriften indragas. Anled- ngen skall varit några i bladet Telegrafen influtna anstötliga ställen emot ämmande makter. Alla theaterpjeser, som framdeles inlemnades att upp- ras, skulle öfverses af Hofkanslers-embetet. Författningen, som medförde ı ny inskränkning i tryckfriheten, väckte missnöje. Telegrafen, Åskåda- n, Kolportören, Adresskontoret, Sällskapets för medborgerliga kunskaper ındlingar, Läsning för menige man m. fl. periodiska skrifter, indrogos vid :tta tillfälle alldeles; och det försäkras att en författare, som i enskildt reträde anhållit att få fortsätta sitt arbete samt, i fall något förgripligt 'ruti dittills skolat finnas, underkastat sig fiskaliskt tilltal, fått till svar, t det vore nog att konungen icke tyckte om det. Ofelbart var att upp- ärksamheten mer och mer fästades vid utkommande skrifter, i hvilka för- 'ipelser emot religion och konungamakt ofta utletades utur oskyldiga ut- yck. Konungens vedervilja för franska frihetsprinciperna, och allt hvad :rmed gemenskap ägde, understöddes af en del kavaljerer vid hans hof, m, dels af okunnighet och dels af beställsamhet att göra sig väl anskrifna, 'ttjade tillfället af umgänget med konungen för att kasta skugga på ett ler annat antingen ur sitt sammanhang draget eller vrängdt och origtigt ›pgifvet uttryck, som förtörnade konungen, blottställde författare för isstankar och ofta föranlät onödiga, änskönt hemliga och aldrig vid dom- olar upptagna undersökningar. Man måste berömma den manlighet och .ttvisa riksdrotsen (C. Ax. Wachtmeister) i sådana händelser ådagalade.»

«Han hade den förtjensten att mer än en gång, och ej utan konungens isshag, afstyra förhastade företag. Bland bilöpare, som ifrade mot för- .ttares förmenta sjelfsvåld, var baron Stjerneld särdeles ofortruten. Han ›rtjenar blott nämnas, emedan han tio år förut varit frihetshjelte och nä- :an rebell emot Gustaf III. Emellertid blef litteraturen föga uppmuntrad, ch brefvet till Greifswalds konsistorium med befallning att tillse, det pre- terna blott predikade kristendom och icke filosofi eller verldslig moral, så- ıom tyvärr i Tyskland sker, utmärkte en orthodoxi hos den styrande mak- ten, som vida skilde sig från rådande principer i andra länder, der om- tankan mera sysselsätter sig med att gå tidehvarfvets tänkesätt till mötes,

*) Anf. st., sid. 27 ff.

än att göra fruktlösa men alltid förhatliga försök att qväfva dem. Ordensbiskopen doktor Flodin ansågs för en af de ifrigaste nitälskare, som påkallade konungens så vaksamma åtgärd mot religionens fiender.»

Den unga furstens blifvande herrskarlynne bestämde sig mer och mer. Adlerbeth yttrar derom *):

«Konungens nitälskan för den theologiska och politiska orthodoxien», heter det redan 1799, «tycktes under allt detta (under underhandlingarna om en defensivtraktat med Ryssland emot den franska republiken) vara i ett beständigt tilltagande. Den öfvertygelse att franska revolutionen varit filosofernas verk åstadkom hos hans maj:t och dem, som honom närmast omgåfvo eller hade hans förtroende, en farhåga för alla filosofiska nyheter. Några drag må anföras. Den bekanta Kant ansågs för en farlig kättare. Man hade uppsnappat utur hans system att han kullkastat alla filosofiska bevis för Guds varelse, då man nemligen tager ordet bevis i sin strängaste bemärkelse. Han blef sålunda rentaf hållen för atheist, hans skrifter, som voro kända och lästa vid rikets högskolor, för irriga och förledande och hela hans lära såsom farlig för samhällsordningen. Generalen baron Taube, som vistades i Tyskland och flitigt uppvaktade konungen med bref, underrättade om våren 1799 hans maj:t om den anekdoten, att konungen i Preussen vid ett bevistadt förhör med eleverna i Krigs-akademien hört dem examineras i Kantiska filosofien med så mycket missnöje, att han ej allenast förbudit all undervisning i detta «grillfängeri», sägande att hans officerare behöfde kunna marschera och ej resonnera, utan jemväl afsatt pedanten, d. ä. professorn, som varit deras lärare. Konungen hade den svagheten att låta införa detta bref och denna apokryfiska anekdot, dock anonymt, i Dagligt Allehanda, hvarest det gjorde en elak verkan och ansågs såsom en låg smädelse af okunnigheten emot en stigande upplysning; saken blef ock i journalen «Läsning i Blandade Ämnen» med en skarp kritik releverad **), hvarvid konungen, såsom visast var, lät bero.» — — —

«En i Oktober månad utkommen skrift, kallad «Några tankar om sättet att upprätta och befästa den urgamla franska monarkien», var ett ämne för både allmänhetens och regeringens uppmärksamhet: den förras, genom den begärlighet hvarmed den emottogs, lästes, köptes, så att inom fjorton dagar en ny upplaga måste läggas under pressen; den senares, genom det missnöje den förorsakade och hvaraf påföljden blef ett förbud mot dess vidare försäljande. Skriften var en qvick men i sig sjelf oanständig ironi, deri författaren såsom medel till franska monarkiens återupprättande föreslog alla de anstalter, som, i Sverge vidtagna, mest öfverklagades. Den hade

*) Anf. st., s. 43.

**) Läsning i Blandade Ämnen, N:ris 25 och 26 s. 9. «Är det möjligt? Fråga till Dagligt Allehanda.» Denna kritik lärer vara af Leopold.

dock utan förbud förmodligen snart fallit i glömska, sedan frondörerna fått skratta sig mätta på despotismens bekostnad; men konungen uppgaf såsom egentligt skäl till detta sitt steg, i enskildt samtal, att han nödgats vidtaga det af fruktan att ryska ambassadören annars kunnat förekomma honom genom föreställning derom, sedan hans höga principal begynt sträcka sin omtanka emot jakobinismens utspridande äfven till sina grannländer.»

«Mera oförväntadt var det missnöje, hvarmed konungen ansåg en i Stockholms-Posten N:o 243 införd recension af den handbok till gudstjenstens förrättande i svenska församlingar, som Eklesiastik-komitén på konungens befallningen föreslagit till hans maj:ts stadfästelse och i Upsala låtit trycka. Recensenten tillät sig blott det omdöme, att hvar och en oväldig granskare läser den säkert med nöje, och måste åtminstone finna denna handbok jemngod med de bästa af de i senare åren hos våra trosförvandter i andra länder, och särdeles i Tyskland, utkomna många liturgier, samt att den i flera delar ännu vida öfverträffar dem. Religionsbegabbaren måste vara misslynt att se många vapen honom ur händer tagna, som han fordom nyttjat att smäda. Neologen torde sakna hvad han väntat för att omskapa allt. Den som icke känner opinionernas välde och icke besinnar, med hvad varsamhet alltid ändringar böra göras i ceremonier och böcker till allmänt bruk för en blandad menighet vid Den högstes dyrkan, torde hafva vågat långt flera ändringar; men en verklig religionens vän, som tillika är kännare af menniskohjertat och kännare af vår tids odling och lynne, måste med erkänsla se den lyckliga medelväg, som blifvit iakttagen, och önska att snart se denna handbok allmännare brukas till uppbyggelse. Men denna frihet stötte; och konungen, som på biskop Flodins ord säkert fann förbättringen af handboken farlig, befallte Kanslikollegium antyda boktryckarne att, äfvensom inga theologiska arbeten fingo tryckas utan censur, borde icke heller recensioner af dylika arbeten utan konsistoriernas pröfning framdeles få utgifvas. — Samma nitälskan visade sig ock vid årets slut emot en öfversättning af Pauli epistel till de Romare, som kyrkoherden i Adolf Fredriks församling i Stockholm, Drysén, författat och låtit trycka. Man fann öfversättningen neologisk genom sina uttryck, som icke öfverensstämde med dem, hvilka nyttjas i de symboliska böckerna. Kristi gudom, försoningen, tron voro icke nog uttryckligen namngifna. Skrymtaktiga eller fanatiska kättarmakare väckte härom fråga: och konungen trodde sig göra Drysén en nåd, då blott seqvester lades på upplagan, som, förseglad, lemnades under öfverståthållarens vård. Som Drysén, till sin ursäkt för det skriften utan censur utkommit, anfört att doktor Tingstadius på lika sätt utgifvit sina prof-öfversättningar ur gamla Testamentet och professor Ödmann sina till bibeltolkningen tjenande upplysningar, affärdades bref till Upsala domkapitel att framdeles ej tillåta sådana öfverträdelser af tryckfrihetsförordningen. Oförgripligen lärer det dock alltid vara ett missförstånd att anse en biblisk öfversättning för ett theologiskt arbete.»

«Såsom ett resultat af de tänkesätt, som i dessa åtgärder blifvit ådagalagda, kan det cirkulärbref betraktas, som den 15 Januari 1800 till alla rikets konsistorier utfärdades, det skulle de noga tillse att det under dem lydande presterskap redligen predikar Guds ord och Kristi lära i dess renhet, efter den antagna lutherska bekännelsen, samt i sina predikningar undviker så väl alla nyheter som verldslig moral och sådan filosofi, hvilken snarare försvagar än lifvar känslan för en sann kristendom; hvarjemte konsistorierna vid förordnandet af tjenstemän till ungdoms och menighetens undervisning borde hafva afseende på dem, som icke utmärkt sig genom grundsatser eller meningar, under hvad namn de vara må, hvilka äro stridande mot den rena evangeliska läran, emedan, om de finge sig inrota, skulle stor split och oreda åstadkommas, icke allenast i församlingen utan äfven i den borgerliga sammanlefnaden. Denna författning, värdig det 17:de århundradet, dikterad af biktfadren doktor Flodin och kontrasignerad af den till dubbel olycka äfven bigotta statssekreteraren Rosenblad, blef den 4 Februari af den förstnämnda, såsom preses i Stockholms Konsistorium, med många tårar beledsagad, då den till samma stads presterskaps efterrättelse dem meddeltes. Påföljden var inställandet af flera nyttiga skrifter, och deribland af den under biskop Lindbloms inseende i Linköping utgifna «Journalen för prester», som ådragit sig misstanka för neologi. Denna biskop var en af de få, som med en välförstådd tolerans fann och insåg att theologien äfven bör följa tidehvarfvets öfriga upplysning.»

Med dessa förnyade yttringar af ett bigott och enfaldigt tänkesätt står äfven i sammanhang den onåd, som konungen samtidigt visade landets förnämsta lärosäte. Adlerbeth berättar derom *):

«Upsala Universitet hade länge varit illa beryktadt i anseende till Kantska filosofien och den i fleras hufvuden dermed synonyma jakobinismen. En och annan lärares och flera studerandes ovarsamheter eller kitsligheter hade, såsom ofta händer, blifvit satta på hela korpsens räkning. 1799 om hösten föreföllo några oordningar. Den som förmodligen gått konungen mest till sinnes, var en i ett dryckeslag författad parodi på psalmen: «En jungfru födde ett barn i dag», innefattande ett slags persifflage öfver kronprinsens födelse. Konungen fann detta irreligiöst och immoraliskt, och fruktade att lärarnes föreläsningar föranledde till sådana tänkesätt. I sådan sinnesförfattning beslöt hans maj:t sjelf resa till Upsala, dit han tog med sig hans excellens grefve Fersen, öfverkammarherren baron Fleming m. fl., men icke landshöfdingen Rosenstein, ehuru föredragningen af Upsala Akademis ärenden varit honom anförtrodd alltifrån det konungen åtog sig förvaltningen af

*) Anf. st., sid. 53 f.

kanslersembetet. Dagen efter sin ankomst lät hans maj:t förekalla rektor och konsistorium och höll följande tal:

««Jag har i dag uppkallat rektor och konsistorium akademium för att tillkännagifva mitt beslut att afsäga mig Akademiens styrelse. Föranledd dertill af de många göromål, hvilka, oskiljaktiga från mitt konungsliga kall, ej tillåta mig att taga en så nära kännedom som jag önskade så väl af de allmänna akademiska ärenderna, som äfven att hålla den noga uppsigt öfver lärarnes undervisningssätt och de studerandes uppförande, som vigten af ett lärosäte kräfver. Jag kan ej heller vid detta tillfälle förtiga, med hvad missnöje jag funnit råda tänkesätt hos en del af den här studerande ungdomen, hvarken passande eller hedrande för en ungdom, hvilken har uppfostrats under namn att danas till trogna undersåtare, skickliga embetsmän och värdiga medborgare. Men deremot befarar jag med mycken anledning, att en del af denna tillväxande ungdom ofta förledes att antaga nya och skadliga grundsatser, hvilka genom en förvänd undervisning tillåta att anse efter egen öfvertygelse och med mindre aktning de föremål, som för hvar och en vältänkande böra vara mest heliga, och då denna aktning och vördnad förminskas, kan ej tanken hos mig på denna ungdoms framtid blifva glädjande. Häraf synes att det endast beror på renheten af den undervisning och de grundsatser de studerande här af sina lärare emottaga, och är det således vid deras strängaste ansvar jag pålägger, att de grundsatser som här utspridas, må vara hos eder alla utan undantag öfverensstämmande med vår antagna religion och samhällsordning. Det är för att med säkerhet vinna detta goda ändamål, och således till en nogare uppsigt öfver Akademiens göromål, som jag nu befaller rektor och konsistorium akademium genast sammanträda för att välja och till mitt gillande föreslå en kansler, hvilken jag förmodar vara en person, som genom sina tänkesätt gjort sig förtjent af mitt förtroende.»»

«Detta tal med hela *procès-verbal* vid det tillfälle det hölls trycktes på konungens särskilda befallning genast i allmänna papperen. Grefve Fersen var tydligen af konungen utsedd till kansler, för att sätta en deklarerad fransk royalist till de svenska jakobinernas tuktomästare. Han kunde ej annat än vara ovan vid akademiska verket.»

«Konungen förklarade särskildt sitt välbehag till rektor, professor Nordmark, öfver hans uppförande och den offentliga förmaning han redan gifvit de studerande att lyda öfverhet och lagar. Sedan rektor härpå underdånigt svar gifvit, afträdde han med konsistorium och förrättade det anbefallda valet, som föll på hans excellens grefve Fersen, hvilket genast af konungen fastställdes. De komplimenter, som sedermera vexlades mellan konungen, kansleren och konsistorium, utmärkte alla köld hos konungen emot akademien och nästan misstanke på lärarena. Flere af dem hade dock tillfälle att dels hos konungen sjelf och dels hos den nya kansleren urskulda sig mot alla tillmälen; i synnerhet bevisade professor Boëthius, att han i sina

föreläsningar icke kunde uppfylla sin pligt utan att följa sin vetenskap i den form, närvarande tidehvarf gifvit den. Han erbjöd ock att få underkasta sin nyss utkomna lärobok i folkrätten kansli-kollegii censur; ett arbete, som hedrar sin författare och, bygdt på grunden af kantiska filosofien, snarare tyckes fela *in excessu* än *in defectu* till regeringars förmån. Den 9 återvände konungen till Stockholm. Landshöfding Rosenstein hade genom ett handbref af konungen från Upsala blifvit underrättad om den skedda förändringen, som, ehuru för Rosenstein mindre angenäm, likväl lättade honom från både möda och förtretligheter. Hvarken för professorerna eller vetenskaperna var konungens besök muntrande. För de studerandes seder var det förmodligen likgiltigt.»

De oroligheter, som på flera håll, särdeles i städerna, föreföllo i anledning af spanmålsbristen och förlägenheten i flera grenar af den allmänna rörelsen, äfvensom händelserna vid 1800 års riksdag i Norrköping, tillhöra den politiska historien och äro allmänt kända. Det var vid sistnämnda tillfälle som den i Sverges litteraturhistoria berömda friherre Hans Hjerta jemte åtskilliga andra herrar af adeln, af missnöje öfver sakernas ställning i allmänhet och närmast föranledda af särskilda omständigheter, som vid riksdagen yppade sig, afsade sig adelskapet, till ytterlig harm för konungen och anhängarne af hans system. Följande år gjordes nya inskränkningar på den redan förut tillräckligt kringskurna yttranderättens område. Till hof-kansler, d. v. s. högsta tillsyningsman öfver tryckfriheten, befordrades efter den humana Ehrenheim den beryktade Zibet, förut statssekreterare under förmyndare-regeringen, men afdankad för sitt intima umgänge med ryska ministern, för öfrigt känd för sina despotiska grundsatser, hvilka ej rätt ville harmoniera med hertigen-regentens, på den tiden då denne ville passera för liberal.

«Emot missbruk af tryckfrihetsförordningen», heter det hos Adlerbeth *), «fortfor samma nitälskan som flera förflutna år, understödd med mycken värma af hof-kansleren Zibet. Han hade låtit boktryckeri-societeten öppet

*) Anf. st., III: 118.

förstå, att om han förmärkte någon afvikning ifrån det förhållande dem ålåge, och laglig åtgärd ej derföre kunde binda dem till ansvar, skulle han dock finna utväg att hemsöka dem med hämd. En öfversättning af doktor Fausts lefverne, som redan i åtta månader varit i allmänhetens händer, af en konsistorie-notarie Lindströmer, blef ett af de första ämnen till räfst. Boken fanns stridande mot goda seder och både politiskt och theologiskt straffbar, så att öfversättningen i begynnelsen fanns böra aktioneras inför Svea hofrätt; men saken tog sedan en lindrigare vändning och ansågs blott såsom polismål.»

«Senare om hösten hade från Deléns boktryckeri en förut i handskrift kringlöpande berättelse på fransyska om kejsar Paul I:s död genom trycket blifvit utlemnad. De omdömen, stötande för nu regerande kejsaren, som deri förekommo, gåfvo, man måste medgifva det, skälig anledning att förekomma utspridandet och att undersöka förloppet, hvilket dock ej annorlunda blef upplyst, än att en vid namn Lochner, som stod i Deléns bod, skulle af en okänd hafva emottagit några tryckta exemplar att försäljas. Emellertid inrättades vid detta tillfälle en ny syssla under titel af boktryckerifiskal med trehundra riksdalers lön, hvars åliggande var att anställa visitationer i tryckerierna och på allt sätt hafva tillsyn derpå att ingenting olofligt der måtte företagas eller försäljas. En f. d. boktryckare, Ekmanson, utnämndes dertill, illa känd genom sin *vita ante acta* och bidragande dermedelst att göra en förhatlig syssla ännu förhatligare. Hofkansleren ville sedermera att alla förbrytelser mot boktryckeriförfattningarne skulle undersökas och afdömmas af kanslirätt, hvaröfver han kom i en allvarsam tvist med riksdrotsen, hvilken med styrka sökte bibehålla detta såsom allt annat slags rättegång vid sina lagliga former. Till utlåtandes afgifvande häröfver förordnades en komité af flera embetsmän, som alla voro af riksdrotsens mening, så att detta projekt afstannade och saknade bifall äfven hos konungen. I allmänhet utmärkte sig Zibet genom en öfverdrifven stränghet, böjelse för nyheter till kränkande af lagliga formaliteter och försök att lägga tvång på tankar, med en lika despotisk myndighet, som hans väsende röjde fåfänga och högdragenhet; hvarigenom han ådrog sig ovänskap af sina medembetsmän, som ägde mera kännedom och aktning för nationens i författningar grundade rättigheter, och missnöje af allmänheten.»

Man tröttnade, äfven under senare tider, ej att inskränka bokhandels- och läsefriheten. Under konungens utrikes resa år 1803 tillkom en ny restriktion, förbudet att införa danska böcker till Sverge utan särskildt tillstånd. Bref till hofkansleren härom afgick den 14 September från Mannheim. «Anledningen var», säger

Adlerbeth *), «att tvenne danska auktorer Oxholm och Olivarius, i tryckta skrifter tillåtit sig alltför fria och sårande omdömen om Norrköpings riksdag och konungens regering. Hans maj:t lät äfven en nota härom ingifvas i Köpenhamn; svaret skall blifvit, i korta ordalag, att sedan konungen vidtagit ofvannämnda beslut, ingen vidare åtgärd i detta ämne syntes återstå.» — Följande år, 1804, sedan Napoleon uppstigit på thronen, men i denna sin nya värdighet ej blifvit erkänd af konungen af Sverge, samt denne, i följd af sitt hårdnackade hat mot den så kallade usurpatorn, blifvit föremål för en bitter artikel i franska Monitören, «utfärdades order till hofkanslers-embetet att expediera förbud emot franska böcker och journaler, och till konungens general-adjutanter och chefer af alla verk att förbjuda officerarne och andra underhafvande i konungens tjenst allt slags umgänge och relation med personer, som voro i fransk tjenst» **).

Under de sista åren af Gustaf Adolfs regering steg det andliga förtrycket till en höjd, som det i fäderneslandets häfder aldrig förut uppnått. Sjelfva hans dygder blefvo skadliga, säger Adlerbeth, genom den trångsinnthet, hvarmed de utöfvades. Hans gudsfruktan blef svärmeri och vidskepelse. Hans kärlek till rättvisan blef en olidlig hårdhet, och sjelfva hans ordningssinne urartade till det odrägligaste pedanteri. Den ädla och upplysta Rosensteins inflytande på sin elevs själsdaning utplånades efter hand fullkomligt genom religionslärarens lika inskränkta som outtröttliga bemödanden. Biskop Flodin var en orthodox af det trängsta och ofördragsammaste slaget. Han inskärpte hos sin furstliga lärjunge först och sist den bibliska satsen, att all öfverhet är af Gud, glömde ej att anföra språken, som säga att

*) Anf. st., III: 179.
**) Anf. st., III: 193.

ud stundom i sin vrede gifver folken i konungarnes änder, och inskärpte i Gustaf Adolfs alltför mottagliga inne oupphörligt den tolkningen af allt detta, att koungarne äro jordens gudar, och att folkens första pligt r blind och ovilkorlig lydnad. Till bigotteriet kom värmeriet och mysticismen: af Reuterholm infördes han edan vid femton års ålder i frimurare-orden.

II.

dlersparre: «Läsning för landtmän» och «Läsning i blandade ämnen». — Tryckfrihetens senare öden. — Filosofien i Sverge: Lockianer; Kantianer. — Theologiska Ultraister. — Kantiska filosofien; dess utveckling i Tyskland. Dess inverkan på öfriga vetenskaper: på theologien. — Tidens tanke om presterna: upphjelpandet af deras bildning. — Wallqvists biografi. — Uppsats om religionen uti «Läsning i blandade ämnen». — Om filosofi. — Esthetiska åsigter. — Behandling af vitterhetens historia; Leopolds fragment.

Under så vidriga omständigheter, och under styrelen af en furste, som sjelf aldrig läste några andra böcer än Bibeln och exercisreglementet, skulle det ändock ll en viss grad lyckas det fria ordet att bereda sig ehör inom vårt fädernesland. Att sådant till en del lyckaes, derföre hafva vi att tacka tvenne patriotiska och oförtrade män, som samtidigt såsom publicister arbetade, en ena företrädesvis för fäderneslandets praktiska inressen, den andra för den litterära kritiken och tankens ihet, båda två för yttranderättens. Eget nog är att amma man, som var bestämd att kraftigast bidraga till en olyckliga konungens slutliga fall, var den som först ffentligen började att på theoretisk väg undergräfva rundvalarne för hans regeringssystem; att samma hand, om ett decennium tidigare med talentfull penna ut-

strödde revolutionens gnistor i sinnena i tidskrifter med de fredliga titlarne «Läsning för landtmän» och «Läsning i blandade ämnen», sedermera med sitt beslutsamt dragna svärd skulle gifva nådastöten åt den gamla Vasadynastien. Man har visserligen sagt, att detta vigtiga verk snarare var omständigheternas än hans, men när var det, som icke omständigheterna framkallade den stora handlingen och mannen af den stora handlingen?

Georg Adlersparre föddes i Jemtland den 28 Mars 1760. «Hans barndom», säger hans biograf*), «visar många originella drag af styrka och sjelfständighet i karakteren. Redan vid åtta års ålder beslöt han att rymma från fadren till Norge, emedan denne i gossens ögon vid något tillfälle orättvist behandlat honom, hvilket äfven lärer varit förhållandet. Ensam, med några silfverslantar, skulle han företaga den äfventyrliga resan till fots, då fadren fick kunskap om planen och måste beqväma sig att med goda ord tillfredsställa sonens sårade sjelfkänsla. Landshöfding Axel Adlersparre har om sin bror Georg berättat att han, redan som ung, visade en ovanlig lätthet för att lära, och att historien utgjorde hans älsklingsstudium; deremot var mathematiken det ämne, som minst behagade honom hela lifvet igenom. — Vid fjorton års ålder skickade fadren honom till Upsala, der han de första terminerna ofta deltog i den studerande ungdomens backanaliska samqväm. Snart insåg han dock förderfligheten af ett sådant lefnadssätt, och föresatte sig att beträda en ädlare väg, från hvilken bana han sedermera aldrig afvek. I Upsala var han känd som skicklig fäktare och som den skickliga Poraths utmärktaste elev. År 1775 blef han korporal vid Lifregementet, sedermera qvartermästare, kornett, löjtnant och slutligen ryttmästare. Under sin tjenstetid gjorde han en militärisk resa till Tyskland, och deltog seder-

*) Biogr. Lex., I: 74.

mera i finska kriget 1788—90, då han blef tillfångatagen. Ofta omtalade han efter återkomsten med tacksamhet den artighet och gästfrihet, hvarmed ryssarne hade behandlat honom. År 1790 nämndes han till riddare af Svärdsorden, och afsändes året derpå till Norge af konungen i ett uppdrag, som numera icke är någon hemlighet, hvarefter han befordrades till brigad-adjutant. Han tog afsked från ryttmästarebeställningen 1793; tillbragte de följande åren med litterära sysselsättningar och deltog endast så till vida i offentliga ärender, att han såsom riksdagsman bevistade 1800 års riksdag. Vid krigets utbrott 1808 ingick han åter i tjenst och utnämndes till major i armén samt öfverste-löjtnant och öfver-adjutant. Nedlade befälet samma år, men återtog det på vermländska fördelningens begäran den 7 Mars 1809, för att tåga till Stockholm och tillvägabringa en regementsförändring.» — Adlersparres följande lefnadsöden tillhöra den politiska historien och äro allmänt bekanta. Vi hafva här att sysselsätta oss med den period af hans lefnad, då han, efter att tills vidare hafva lemnat det allmännas tjenst, i privatlifvets lugn egnade sin tid åt bemödandet att förskaffa fäderneslandet ett fält för diskussion öfver dess angelägnaste intressen.

Han gjorde början med «Läsning för Landtmän», en tidskrift, hvaraf tre häften utkommo under åren 1795 och 96. De innehålla få originaluppsatser, deremot åtskilliga afhandlingar från danskan, hufvudsakligen angående den i Danmark af Fredrik VI då nyligen verkställda aflösningen af det så kallade stambandet eller hofveriet, äfvensom några mycket frisinnade uppsatser om uppfostran. Kanske fästades redan härigenom vederbörandes uppmärksamhet på faran af danska litteraturens spridning i vårt fädernesland, hvilket slutligen föranledde det allmänna förbud mot danska böckers införande i riket, som jag ofvanföre omtalat. Äfven förekommer ur Berlinische Monatsschrift en uppsats af Kant «Om Fri-

het och Jemlikhet, samt tre poemer: «Sällskapsvisa», temligen platt och prosaisk, versifikationen stel och full af falska såväl rim som tonvigter; «Herdabref», som icke saknar en viss flygt, påminnande om det bättre i denna genre från samma tidehvarf; — hvarvid lustigt är att Thorild var af sin samtid nog missförstådd för att, såsom här, mot slutet räknas bland upplysningens argaste fiender, hvilket förmodligen härledde sig från hans öppet visade förakt för sin tids ytliga filosofi, som likväl då ännu ansågs för kulturens enda eller mäktigaste bålverk; — samt «Bondevisa», från danskan, i anledning af bondeemancipationen, en på sin tid mycket populär sång, som väl förtjenade att vara det. Vigtigast bland originaluppsatserna är den i första häftet införda afhandlingen: «Om Borgerlig Frihet, samt Bevis att den ganska väl står att förena med en vidsträckt konungamakt». Början deraf lyder sålunda:

«Europas inbyggare synas, efter ett uråldrigt famlande i politiskt mörker, i barbarisk tanklöshet, ömsom träldomens och tygellöshetens, alltid menskliga betryckets och förnedringens fosterfäder, hafva upphunnit ett tidehvarf, der det ej allenast är tillåtet, utan äfven en pligt att efter förmåga söka och utbreda de vigtigaste sanningar, som verka på samhällets bestånd och sällhet. Och när dessa sanningar, strålande af en mild klarhet, omgifna af en värma, som lifvar och framlockar menniskosällheten, höja sig öfver vårt slägte, skulle en varelse, som är danad ej allenast för fänadens näringsomsorger, ej för dess öfriga sorglöshet, utan för en tankegåfva och en känsla, som nalka sig intill det begrepp vi hafva om den högsta varelsen, vilja tillsluta ögat för den högsta af all skönhet, vilja afsäga (sig) allt anspråk på deltagande i allmänna sällheten, i välgörandet emot likar? Skulle en varelse, som inom sitt sköte bär en gnista af gudomlig eld, vilja qväfva och fläcka den, för att lemna rum åt mörkret och fördomarne? Huru få äro ej de varelser, som flykta undan morgonsolen och de lefvande och njutande slägten, för att gömma sig i öknarne och den dystra naturen? Skulle menniskan, gudomens afbild, denna på vårt jordklot enda tänkande och ädelt kännande varelse, vilja i sin krets likna nattens roffoglar och sänka sitt värde ända nedom de ädlare djurens? Vårt slägte bär inom sig en oemotståndlig drift till ett annat, till ett ändamål, som är kunskapen: af den, och endast af den, hemtar det sin ädelhet, sin dygd och sin sällhet. Det nalkas, efter menniskoögats mätningsgåfva, långsamt till denna

ͻjd; det stannar ofta i sin gång; men vid hvarje säkert steg falla fördoar, uppkomma dygder, räcker sällheten en mera hjelpsam och upplyfnde hand.»

«Bekymmerslöshet för det allmänna, för hvarje enskild like torde vara ͻt största hindret emot menniskoslägtets framgång på kunskapens, samındsdygdens och lycksalighetens väg. Om ej erfarenheten sade oss detta ı öfverljudt, skulle vi, med någon forskningsgåfva, föga vilja låta öfverga oss, att en varelse, hvilken, sedan han ingått i ett samfund, i så räkneligt många afseenden beror af sina medbröders öden och förhållanͻn, samt aldrig underlåter att med smärta deltaga i samfundets olyckor, ›m borde se sitt eget sannolika öde i hvarje likes förtryck, skulle med ästan tillslutna ögon kunna inskränka sig inom sin egen lilla näringskrets; ›rsöka att tillskapa en sällhet, som ej beror af samhällets; tysta sitt hjerıs röst, som kallar honom till deltagande i medbröders lidande; vara blind ͻh kall för allmänna öfvertygelsens på sanning eller villfarelse grundade, ıen alltid oöfvervinnerliga styrka. Denna bekymmerslöshet för samhällets ch dess medlemmars öden alstrar okunnighet i samfundsläran, och af enna uppkommer, under allmänna lugnets varaktighet, det tysta men derͻre lika tryckande våldet; ingreppen i medborgares rättigheter; vissa meniskoklassers upphöjda och andras förnedrade belägenhet, våld i lagarnes kipande, de för samhället gagneliga egenskapers förakt, allmänna synkretͻns och vettets allt trångare inskränkning; nya fördomars inympande i ıedborgarens begrepp, nya synvillor för hans öga, näringsdriften missledd ch förqväfd genom irriga begrepp, inskränkningar och tvång, ett inbilladt ıenniskovärde upprest på det i stoftet trampade verkliga. När slutligen amfundets skakningar, som äro de växande missbrukens säkra efterföljare, äcka medborgaren ur sin dvala, uppkalla hans verksamhet, när hans berepp och hans arm bemöda sig att genombryta de bojor, inom hvilka de arit fängslade, visar okunnigheten ännu bedröfligare verkningar, tygelöshet, blodtörst, roflystnad, hämd, begär att förtrycka och våldföra. Medorgaren skall under våldets utöfning och yrsla ropa högt på medborgerig frihet, utan att veta hvad detta ädla namn betyder. Han skall bortılanda den med tygellösheten i upprorsandan; han skall söka den i något ›isst regeringssätt, utan att inse huru väl den står att förena med nästan ılla andra, och äfven med det mest förskräckande för hans irrande öga, ag menar konungamakten.»

Författaren framlägger derefter hvad som enligt hans begrepp utgör den borgerliga frihetens sanna beståndsdelar i följande satser, hvilkas utveckling jag förbigår:

«Samfundslagen bör vara en frukt af allmänna vettet och patriotismen;

— den bör inskränka menniskans naturliga frihet så långt som är nödigt för samhällets bestånd, ordning och lugn, men ej längre;

— med styrka och ömhet freda hvarje enskild mans personliga säkerhet, ej allenast till lifvet utan äfven, och förnämligast, till dess enskilda frihet;

— innefatta grundreglorna för allmänna brottmålslagen, och föreskrifva sättet huru dennas skipare utväljas, beskyddas, ställas till ansvar;

— beskydda den enskildes egendom och föreskrifva sättet, huru hvarje medborgare kallas att, efter eget bepröfvande, af sin egendom utgöra statens förnödenheter; den bör äfven föreskrifva af hvilka och huru allmänna medlen skola förvaltas; ingen afgift utan eget samtycke, och detta gifvet efter lagens föreskrift;

— lemna alla samhällets medlemmar ett lika öppet fält att befrämja egna fördelar och draga nytta af sina medfödda eller förvärfvade egenskaper;

— åt alla statens medlemmar lemna lika tillgång till alla fördelar inom samhället, antingen embeten eller belöningar, efter deras egenskaper och sanna förtjenster;

— berättiga och uppmuntra folket att till lagens högsta stränghet öfverlemna sina förtryckare och fiender samt att högtidligt yttra sin erkänsla mot sina vänner och välgörare;

— ålägga hvar och en ledamot af samhället att, utan afseende på näring och vilkor, med sitt förstånd och sin arm försvara fäderneslandets in- och utvärtes trygghet, när regeringen pröfvar detta vara nödigt; samt slutligen

— med starka bommar försvara allmänna upplysningens oafbrutna tilltagande.»

Författaren kastar derefter en blick på konungamaktens egenskaper, dess förmåga att kunna befordra alla samhällsledamöters väl, skipa lagen rätt och befrämja odlingens framsteg, undanrödja allt slags förtryck både af aristokrati och pöbelvälde, krossa hierarkiens herrsklystnad och framdraga förtjensten, hvarhelst den finnes. Slutet på artikeln förtjenar att höras; det lyder sålunda:

«Häfderna bevittna att äfven i de tidehvarf, då menniskans förstånd, känsla och omsorg föga förmått att höja sig öfver fänaden, har menskligheten under konungaväldet, i sjelfva tyrannens hand, varit mindre lidande och våldförd än under hierarkens, aristokratens och den demokratiska hufvudmannens vaksamma och uträknade tyranni. Ofta hafva mensklighetens krönta välgörares minnen, i likhet med filosofens och den enskilda patriotens, blifvit fläckade och i mörka färger öfverlemnade till efterverlden, då

det ädelt anfallna eller skingrade kyrkoväldet och aristokratien inom deras skrå inneslutit tidehvarfvets hela och inskränkta upplysning.»

«Vändom ett forskande öga (jag nämner endast detta exempel) på Danmarks närvarande regering, för att af den närmaste erfarenhet hemta styrka för denna sats. Har ej detta folk af sjelfva det oinskränkta envåldets hand blifvit likasom i ett enda steg upphöjdt ur träldomens, aristokratiens och okunnighetens förnedring och uselhet till den borgerliga frihetens och upplysningens ära och sällhet, då så många fria stater med egen styrka kämpat under hela århundraden och offrat deras blod och sista förmåga för att, ändå osäkert, vinna dessa ädla ändamål? Der se vi hvad upplysningen och patriotismen på thronen förmå uträtta under samfundets oafbrutna lugn. Hvad sällhet för ett folk att se samfundsordningen skyddad af konungavåldets starka hand, och att inom detta säkra värn se medborgsandan lifvas, se de medborgerliga begreppen mångdubblas och utvidgas, känslan af menniskovärdigheten höjas och förökas, samfundets allmänna och medborgares enskilda sällhet växa, näringarne lifvas och blomstra; att höra konungens högsta embetsmän nitälska för upplysningens, lagarnes helgd, menniskans rättigheter, den borgerliga friheten, lika oåterhållsamt som de fria folkslags talare och kanske mera uppriktigt; att se den upplysta allmänna opinionen lifvad och närd, som ej allenast försäkrar Danmarks nuvarande invånare om åtnjutandet af konungamaktens fördelar, utan att behöfva frukta dess möjliga missbruk, utan äfven blir en redan lagd och säker grundval för kommande slägtens frihet och sällhet.»

Adlersparre fann snart att titeln på hans tidskrift icke rätt väl svarade mot innehållet ens under den första perioden af dess tillvaro. De deri innehållna artiklarne voro af allmänt medborgerligt intresse; de som afhandlade ekonomiska ämnen voro jemförelsevis få, och icke en gång dessa uteslutande beräknade för jordbrukare eller landtmän. Praktisk ekonomi, egentlig landthushållning, saknades helt och hållet. Då utgifvaren derföre blef sinnad att än ytterligare utvidga planen för sin tidskrift, fann han nödvändigt ej allenast att lämpa titeln efter det nya innehållet, utan äfven, för att kunna omfatta det senare, med sig associera flera medarbetare. Sista häftet af «Läsning för landtmän» utkom 1796. Följande år annonserade han «Läsning i blandade ämnen», den vigtigaste periodiska skrift öfver allmänna ärenden, som under detta tidskifte utgafs. Dess karakter var så-

dan att den under dessa skuggrädda tider af många kallades «läsning i brännbara ämnen». Såsom medarbetare deri nämnas A. G. Silfverstolpe, David von Schulzenheim, Lehnberg, och framför alla Leopold, hvilken, sedan hans Extra-Post upphört, och Svenska Akademien en tid varit suspenderad och sedermera i alla händelser blef i sin verksamhet mera inskränkt i följd af tidsförhållandena, nu hade en, om icke önskad dock fruktbringande, ledighet att egna sina krafter åt den nya tidskriften, hvars tendenser han godkände och i sin mån sökte befordra. Utan att hafva förändrat sina åsigter, var den forna hofmannen nu liberal och slöt sig afgjordt till oppositionen, så vida en sådan nu kunde göra sig hörd. Han var en af dem, som kraftigast bidrogo till den tänkesättens och sakernas utveckling, som efterhand gjorde statshvälfningen mogen. Han blef under denna kris sig sjelf trogen. Den nya tryckfrihetsförordningen, som ännu gäller i sina hufvudsakligaste delar och länge burit välsignelserika frukter för vårt fädernesland, var, såsom jag förut berättat, i hufvudsaken hans verk.

«Läsning i blandade ämnen» öppnade sin verksamhet, såsom med ett programm, med en i många afseenden märkvärdig artikel: «Om svenska tryckfriheten. Försök att bestämma dess nuvarande lagliga gränser». Innan jag går till en närmare redogörelse för dess innehåll, vill jag kasta ännu en blick tillbaka på tryckfrihetens öden sedan Gustaf III:s tillträde till regeringen *).

Gustaf III återgaf nationen tryckfriheten år 1774. Han gjorde det mot den statskloka riksrådet von Höpkens mening, understödd af rådets majoritet; Höpkens anförande till protokollet vid detta tillfälle äger stor märkvärdighet, då det förråder samma omfattande och förutseende statsmannablick, som i allmänhet utmärker

*) Om tryckfrihetslagstiftningen intill 1772 års revolution se Första Bandet, sid. 529—552.

denna rättvisligen berömda, då redan vidterfarna och välbepröfvade tänkare, som lagt grunden till sin politiska vishet genom ett oupphörligen fortsatt studium af den romerska statens skiftesrika öden. «Jag har», säger han här, «i detta afseende öfverlefvat fyra epoker i mitt fädernesland. Den första under sträng censur. Då lade man sig på antiqviteter, gamla sagor och uttydningar af gamla runstenar; i litteraturen producerades bröllops- och grafskrifter samt fångvisor (Verelius, Rudbeck, Lucidor, Runius). Den andra blef tillökt med skrifter angående handeln. Den tredje utmärktes genom mathematik och Argus. Vältaligheten fick mera styrka och renhet, poesien mera behaglighet och lätthet; språket förbättrades och riktades, tankarna blefvo smakliga och skredo fram i ord, som voro friade från den gamla götiska tyngden och hårdheten. Denna epok var under lindrig censur. (Det var hans egen och Tessins, Dalins, Gyllenborgs och Creutz'.) Den fjerde, som är den närvarande, är märklig för stridsskrifter och för oanständighet i tankar och stil. Hvar äro de herrliga och uppbyggliga verk, som tryckfrihetsförordningen skulle uppväcka, eller som behöft dess beskydd för att visa sig i ljuset?» Konungen utfärdade dock under folkets jubel den nya lagen, och von Höpken blef impopulär, önskande dem emellertid lycka, som drucko af folkprisets nektar — så länge det kunde vara *). Det blef kortare än man hade hoppats å alla sidor. Kort efter det man läst en liten saga i «Sanning och nöje», som sårade riksrådet C. J. Scheffer, den ende, som jemte furst Hessenstein 1774 understödt konungens tanka att tryckfrihet kunde bibehålla sig under en så stark konungamakt, begärdes rådets tanka om en ny tryckfrihetslag, som lade censuren i boktryckarnes hand i ett rike, der dessa alla voro ostuderade män. Höpken, Beckfriis och Falkenberg

*) Wieselgren, IV: 403.

sade sig nu så mycket mindre kunna tillstyrka någon förändring i 1774 års förordning, som kongl. maj:t i trettonde paragrafen vid sin konungsliga onåd förbudit någon att deri ändring föreslå; erinrande att de då hade en annan mening än kongl. maj:t, men att när kongl. maj:t då upplyst dem bättre, de ville blifva vid den tanke kongl. maj:t då till nationens glädje yttrat. Konungen utgaf emellertid den nya boktryckarecensurlagen den 6 Maj 1780 och reste, medan skriket kunde hinna gå öfver, till Tyskland. Derefter kom justitie-kansleren grefve C. A. Wachtmeister upp i rådet med en häftig *remarque* mot rådet af kongl. maj:t, oaktadt von Höpken på konungens begäran stympat sitt votum. Dock bibehölls uttrycket att man endera ej borde ha gifvit tryckfrihet eller tåla dess följder. — — — 1785 den 1 Juni fingo boktryckare i belöning för sin goda urskillning såsom censorer rätt att ensamme få utge vecko- och dagblad; dervid blefvo alla förutvarande indragna.

Tryckfrihetens öden under förmyndare-regeringen känna vi redan. Den frihet, som denna regering en gång medgifvit och sedan inskränkt, blef af Gustaf IV Adolf år 1798 alldeles återkallad, och Zibet höll sedermera vakt öfver att den ej vidare fick lyfta upp hufvudet. Men året förut hade författaren i sin nya tidskrift tillfälle att företaga sin undersökning.

Adlersparres uppsats omfattar fyra momenter: behofvet af ett försök att bestämma tryckfrihetens dåvarande gränser; svårigheten af urskillningen och deraf möjligen uppkommande missbruk vid rättegångar; orsaken till skiljaktigheten i omdömen och vacklande begrepp om lagbrott, jemte tillämpning, samt om missförstådt officielt nit, jemte vederläggning af farhågorna för missbruk af tryckfriheten, om tryggheten för skriftställarne ökades. Fortsättning utlofvas, men följde icke, jag vet ej af hvad anledning. Kanske den frimodiga tonen och den bindande bevisningen väckt bekymmer på högsta ort.

Såsom profstycke meddelar jag hvad författaren yttrar om bevisningen af skriftens brottslighet, just kärnpunkten i hela tryckfrihetslagstiftningen (N:o 1, sid. 9):

«Låtom oss välja ett exempel. Tagom dertill ett af de efter svensk lag otvifvelaktigaste brott: sjelfva gudsförsmädelsen.»

«Under medgifvande af den antagna meningen att detta verkligen är ett brott, i ordets rätta förstånd taget, och icke snarare blott den uslaste, den ömkansvärdaste af alla galenskaper, kan man visserligen ej annat än också gilla det stränga straff lagen derför stadgar. Men för att rättvist straffa ett brott, måste man ju också med visshet igenkänna det; det vill säga, med visshet åtskilja det ifrån allt hvad som ej är samma brott; hvad som tilläfventyrs blott synes vara det? Dertill fordras då att hafva derom bestämda, klara, oföränderliga begrepp. Det vill ej gå fullkomligt väl an att flytta brottets gränser, och med dem straffet, längre fram eller längre tillbaka, allt efter som missförståndet och farhågan begripa mer eller mindre illa hvad dem till den anklagades försvar föresäges.»

«Bestämda, klara, oföränderliga kännetecken på hvad lagen kallar brott i dessa ämnen, — denna fordran är då för den allmänna tryggheten af en obestridlig rättvisa; ty af dem, och genom dem endast, kunna anklagare och domare hindras att låna lagarne deras egna tillfälliga föränderliga, alltid osäkra meningar; af dem, och genom dem endast, kan den högst nödvändiga skillnaden ändtligen fastställas emellan enskildt ogillande efter anledningar och laglig straffbarhet efter bevis. Frågas alltså: hvem tillhör det att utstaka dessa oföränderligt bestämda kännetecken, dessa evigt gällande bevis om brottsligheten? Hvars rätt, hvars pligt är det att föreskrifva dem? Jag har redan sagt det: lagens. Den som bjuder straff, den bör också med all tillförlitlig tydlighet utvisa hvad som skall straffas.»

«Gör nu vår lag detta? Ja, om hon rätt förstås, om man fastställer hennes mening efter den klara lydelsen af hennes ord; om man ej lånar henne nitets eller sjelfrådighetens smärre afsigter, tvärtemot alla lagars stora ändamål, som är att vara ett lika tydligt, lika nödvändigt band på alla, styrande eller lydande, domare eller de som dömmas. Men hvilka kännetecken utsätter hon då på gudsförsmädelsen? Inga; och det med största vishet. Huru vill hon då att den skall igenkännas? Utan tvifvel blott genom sin egen tydliga natur af klar mening och grof skamlöshet. Ty der lagarne antaga och måste antaga brottets natur såsom bestämbar genom intet annat än sin egen tydlighet; der de med goda skäl alldeles inga finare kännetecken utstaka, der gälla också nödvändigt blott de för hvart menniskobegrepp, att jag så må tala, uppfallande, oförnekliga och direkta; icke de, som under visst hänseende kunna röja en brottslig afsigt, och under annat hänseende åter ej röja den: icke de, som nitet, farhågan, ömtålig-

heten, tankehafset tycka sig finna; icke de, som behöfva slutföljder och deduktioner för att utletas, och som kunna genom andra slutföljder och deduktioner kraftigt bestridas. Alla dessa kunna, till det högsta, blott ursägta det enskilda ogillandet, men kunna, utan störande af all trygghet, aldrig gälla till laglig straffbarhet.»

«En mahomedan, som kallade Mahomed en lögnprofet, han smädade sin religion: ingen kan neka dertill. Det är sannt att om den stora Mufti funne i en sådan smädelse emot Alkoranen tillika en gudsförsmädelse, så resonnerade den stora Mufti visserligen ganska slätt efter förnuftets, men troligen ganska rätt efter sitt lands lagar. Den grofva tillvitelsen vore direkt och påtaglig. All tvistighet, all strid mot och med, vore derom omöjlig. Brottet vore bevist genom sig sjelft, och så måste det vara. Filosofen brändes eller spetsades; och det thyvärr med all laglig turkisk rättvisa.»

«Men om filosofen till exempel i stället hade sagt: utan tvifvel brukade Mahomed rockärmar större än hela kalifatet, större än hela Asien, efter månen stundom passerade derigenom fram och tillbaka; och den stora Mufti äfven derföre ville låta bränna eller spetsa honom såsom uppenbar Guds försmädare; och den turkiska lagen vore i detta mål så vis som vår: se då kunde man, tänker jag, enligt all god filosofi visserligen säga honom Mufti: att han på ett groft sätt misstydde och missbrukade den visa turkiska lagen; att om han tyckte sig vilja finna en elak afsigt i de anförda orden, så kunde någon, med en annan blidare vilja, lätteligen tycka sig finna en bättre: att orden i grunden innehålla en ren fysisk nödvändighet och att ingen fysisk sanning, likasom ingen logisk, någonsin smädar naturens upphofsman.»

«Jag förutser hvad mina läsare häremot skola invända. Troligen, lära de säga, vore dock afsigten med en sådan anmärkning att förlöjliga det mahomedanska underverket. Sådan är också i sanning min hemliga gissning derom. Men hvad oemotsägligt bevis har jag för vissheten deraf? Den uttryckliga ordmeningen är klar och obrottslig: den kunde vara åtlöjets; ja, men den kan också vara enfaldens. Ty om det än skulle fordrats ett underverk för att hafva rockärmar större än hela Asien, så var det ena underverket ej svårare än det andra. Hvad således angår den gömda meningen, som man vill tro sig finna, så frågar jag: huru kan den vara på en gång gömd och tydlig? på en gång hemlig och uppenbar? på en gång tvetydig och bevislig? Af en dubbel mening kan man efter förmodan någorlunda sluta till den verkliga: en sådan förmodan kan göra nog för att med enskild öfvertygelse ogilla, förkasta, fördömma den; ty ingenting beror af detta enskilda ogillande. Men det är högst nödvändigt för den allmänna tryggheten, att ingen på någons blotta förmodan, icke ens på tios eller hundrades, hvarken brännes eller spetsas, eller på något annat sätt misshandlas.»

«Jag finner mig nödsakad att vid hvart steg påminna om rättvis utydning. Man skall säga att jag vill öppna undflykter för religionsbegabbeiet och annan sjelfsvåldig skrifart. Nej, min vän, ni förklarar min meing alldeles efter den stora Muftis vis. Om jag hade den afsigt, som ni illägger mig, se då hade jag ju snarare bort undandölja hvarje skymt af ådana missbruk, som kunna tryggas genom den stränga lagbundenhet jag ordrar; då hade jag ju ej bort, ej kunnat välja ett exempel, som tydligen isar de små, men likväl säkra fördelar, som argheten verkligen kan draga eraf. Nu har jag genom sjelfva detta exempel redligen medgifvit dem. ag skrifver då ej att försvara, att bemantla något slags lagbrott; men jag ill nödvändigt finna skydd för den redliga skribenten emot all möjlighet af nsidigt förtryck. Jag vill, på det oskulden må vara säker, att sjelfva brottet ej dömmes efter godtycke. Jag påstår allvarligen att det må undslippa, när det ej kan öfverbevisas, på det ingen sedermera må dömmas öfverbevisad om hvad han aldrig menat. Jag påstår att bevis bör vara något mer än blotta tycken, blotta förmodanden, blotta sannolikheter: ja, äfven mer än den högsta sannolikhet. Jag påstår att den lilla argheten, som aldrig gör stor skada, hellre må passera fritt under sin glesa mask, så länge hon blott vårdar sig att bära någon, än att allt hålles för mask åt argheten, och att hon sökes och förföljes under hvarje påstådd skymt af likhet; hvaraf snart skall hända, att allt som skrifves, tyckes likna henne, och att det bästa, det renaste, det nyttigaste förnuft måste oupphörligen bäfva att misskännas. Jag påstår att lagarne böra vördas i allt, men främst och heligast i deras stora princip, den allmänna tryggheten: att skribentens trygghet utgör deraf en ganska vigtig del, och att det lilla strafflösa sjelfsvåld, hvartill denna trygghet någon gång kunde föranleda, alldeles icke är af den fara för samhället, att man derföre skulle behöfva uppoffra en af dess största och nödvändigaste fördelar.»

Ett annat ämne, högvigtigt för staternas utveckling till verklig frihet och sjelfständighet, och som i våra dagar allvarligare än förr börjat sysselsätta den allmänna uppmärksamheten och taga hela nationens intresse i anspråk, ser man med en viss förundran redan i slutet af förra seklet i vårt fäderneslaud under en despotisk styrelse, under ett tidehvarf af vidtutseende europeiska krig och, såsom en följd deraf, af militärståndets öfverväggande anseende, göras till föremål för undersökning: nemligen huruvida en allmänhet, d. v. s. folket, eller, såsom vi i våra dagar skulle säga, den stora massan «har behof af militärisk kunskap». Att denna fråga i vår tid

redan i allmänhet blifvit på jakande sätt besvarad, såsom folkbeväpningarne i många af Europas länder bevisa, hindrar icke, att man öfverraskas af att se samma fråga redan för några och sextio år sedan föranleda en utredning, som kommer till enahanda resultat: att liksom det är nationen, som i sista rummet har att utföra kriget, så bör äfven nationen såsom sådan söka förskaffa sig tillräckliga militäriska insigter, för att bedömma icke allenast huruvida ett krig bör företagas eller icke, utan äfven huru det på bästa sätt kan utföras. Att författaren dervid fått anledning att anklaga våra stora konungar för en onödig och obehörig äregirighet och inkräktningslusta, bör ej förvåna, då man erinrar sig att på hans tid den filantropiskt-prosaiska uppfattning af historien var temligen allmänt gällande, att en styrelses högsta ändamål var att befordra samhällets fysiska välbefinnande, och att hvar och en regent, som uppoffrade en större eller mindre del af detta för ett ändamål, som afsåg menskligheten i dess helhet eller den allmänna kulturens fortskridande, med rätta kunde anses för en svärmare, en Don Quixote, hvilken förbisåg sina närmaste pligter såsom sitt folks herre och husbonde, försörjare och beskyddare, för att lägga sig i saker, hvilka egentligen icke angingo honom. Enligt en sådan princip af hvarje särskildt folks isolation emot hvart och ett annat bedömdes då för tiden ofta den stora Gustaf Adolf och ännu strängare den sällsamma Carl XII, hvilka begge man då ännu icke kunde eller icke ville förstå. Filosofien hade då ännu kastat ett blott alltför ringa ljus öfver vår historia och dess nödvändiga sammanhang med öfriga länders, för att den tidens män skulle hafva kunnat rätt bedömma vårt stora tidehvarf och göra rättvisa åt dess stora historiska karakterer. Svenska folkets historia var då ännu icke skrifven.

Författaren finner likväl att vårt fädernesland kan, såsom ursäkt för sina misstag i detta afseende, åberopa

andra nationers exempel i äldre och senare tider; bland annat äfven de just då pågående revolutionskrigen, då det ena folket efter det andra i fiendtliga afsigter öfverskridit hvarandras gränser, fransmännen inryckt i Italien, Tyskland hotat England, tyskarne öfvergått Rhen, engelsmännen landstigit på Frankrikes kuster o. s. v. — Ändtligen kommer han till följande slutresultat (N:o 2, 3, sid. 86—89).

«Den militäriska upplysningen skall ej allenast förmå att i deras födsel qväfva alla utsväfvande krigsplaner, rigtade mot andra länders bestånd och lugn; den skall äfven ofta göra en liten stat trygg emot en grannes öfvermakt, afvända all farhåga för det kolossaliska i dess sammansättning, gifva en känsla af egen styrka och således grundlägga en sjelfständighet, lika nödvändig och oskattbar för samhällen som för enskilda personer. Ofta skall en rätt kännedom af egna gränsers och den egna geografiska belägenhetens militäriska styrka, samt af en grannes enskilda svårigheter vid ett krigs utförande, gifva en fastare grundval för denna sjelfständighet och säkrare afböja alla försök att genom våld och hotelser rubba densamma, än allt hvad man kan vänta sig af det fysiska modet, folkets härdighet, de stridandes antal, krigsförrådernas ymnighet och den eljest så afgörande penningestyrkan.»

«Kanhända att man från denna kunskap om gränsers naturliga styrka och dess tillämpning till staters enskilda belägenheter, när den nemligen blefve utvidgad till sina grenar och de redan fastställda grundsatsernas resultater tillskapade en folkmening; kanhända att man då från densamma kunde vänta, hvad i alla tidehvarf af så goda hufvuden blifvit ansedt såsom ren *chimère*, nemligen krigens aftynande och slutliga upphörande. Öfvertygelsen om egen skada och fördel verkar vanligtvis starkare än öfvertygelsen om rättvisa och billighet, intill dess den grad upplysning är vunnen, att man ser deras nära gemenskap. Häraf torde följa, att ett rätt och allmänt begrepp om krigs skadlighet ej mindre för den angripande än den angripne, i förening med den nyssnämnda kännedomen huru litet det åtminstone i längden båtar, så väl att söka sträcka sina landamären utom den naturliga gränsen, som att bibehålla en landsträcka, hvilken öfverskjuter densamma, förr kan gifva verlden lugn, än sedoläran, som utstakar och befaller pligter, och den lidande mensklighetens röst, som bemödar sig att röra hjertat. Ännu kraftigare skall dessa militäriska grundsatsers verkan blifva, om de, i förening med den sanna filosofiens, nalkades regeringar och nationer, om menniskohjertats förädling tätt följde menniskobegreppets framsteg, och om den nationella kännedomen af eget bästa, genom allt näringstvångs

undanrödjande, öppnade ett fält för vår medfödda verksamhet och ledde dess blick och dess arm till fredliga yrken.»

«En mindre vigtig, men likväl ganska betydlig fördel af krigsvetenskapens utbredande äfven utom krigsståndet vore ögonskenligen, att ett folk kunde, genom bifall eller ovilja, belöna eller straffa efter verklig förtjenst sina försvarares förhållande under ett krig, och dess skärpta omdömesgåfva skulle snart göra de blott skimrande och förvånande bedrifterna åtminstone mera sällsynta. När allmänhetens öga började kunna urskilja det, som företogs för att gagna, från alla slags bländverk, skulle högre och lägre befälhafvare finna, att hvart och ett företag, som ej hade patriotismen och klokheten till ledare, aldrig kunde berättiga till anspråk på ära och fördelar.»

«Hvarföre är då denna vetenskap, hvilken äger ett så vigtigt inflytande på menskligbetens väl, och så värdigt kan sysselsätta tänkaren i afseende både på sin djupsinnighet och sina verkningar, ansedd att icke förtjena andras uppmärksamhet, än deras, som valt henne till sitt enskilda yrke? Man har förmodligen tyckt sig i denna konst ej finna annat än tvenne, i sjelfva verket blott skenbara, ytterligheter, på omätligt afstånd från hvarandra och ifrån den vanliga tankegåfvans verkningskrets; den ena omöjlig att hinna, den andra låg, mödosam, motbjudande, blottad på all prydnad, och död för tanken. Man har i mera målande än sannfärdiga och forskande författares skrifter fått ett begrepp om hjeltar, om deras snillen och bedrifter, som så ofta kunnat förleda till den förödmjukelsen att tro sig blott böra beundra och antaga för stort och ofattligt, hvad man i stället hade bort pröfva och begrunda; man har på andra sidan ej ansett något mera återstå af krigsvetenskapen, än reglementerna och den dagliga tjenstens mekaniska och tröttande gång. Man har, äfven i upplystare tider, nästan vidskepligt tillbedt de förra: man har med förakt och vämjelse ansett den senare, utan att derföre alltid misskänna dess värde och nödvändighet. Således har den icke militäriska allmänheten ansett den högre delen af krigskonsten vara öfver sitt omdöme, den lägre under sin uppmärksamhet; och de allmänna sanningar, som kunnat och bort vägleda allmänna opinionen, göra den aktningsvärd och aktad, uppresa den till ett värn emot den kortsynta krigslystnaden, hafva legat undangömda för de eljest tänkandes blickar.»

Jag har redan förut talat om den vigtiga rol, som den s. k. Jakobinismen spelade äfven i vårt fäderneslland under denna i politiskt afseende så olyckliga period. Jakobin var under denna period det värsta oqvädinsord, hvarmed man kunde brännmärka sin personliga fiende. Man bedrager sig dock mycket, om man föreställer sig

att dessa svenska jakobiner hade synnerligen mycket gemensamt med de samtidiga franska. Pluraliteten af Sverges folk, om man undantager de större städernas proletärer, består alltför mycket af ett slags jordbrukande aristokrati, att någonsin blifva sanskulotter eller kommunister. Hvar och en, som lärt känna fördomarne och traditionerna hos vår allmoge har erfarit detta. Så länge den besutna bonden hellre låter sin dotter gå ogift, än lemnar henne åt en torpare eller statdräng, och allrahelst ser henne försörjd genom äktenskap med någon ättling i passande led af hans egen odalmannaslägt, så länge qvarlefver ännu hos allmogen den aristokratiska sinnesart, som måste göra den till en fiende mot alla revolutionära jemlikhetssträfvanden utöfver en viss gräns. — Den jakobinism, som ansågs så farlig före år 1809, kom efter detta år till heders och var i sjelfva verket ej våldsammare, än att de mest konservative i våra dagar säkerligen på den tiden icke skulle hafva undgått misstanke för jakobinska tänkesätt. Dertill behöfdes icke mera än att uttala en sjelfständig tanke om en eller annan regeringsåtgärd, äfven om den i det hela skulle vara gillande, men åtföljd af någon enda oskyldig anmärkning öfver en detalj, eller att förråda ringaste benägenhet att ifrågasätta häfdvunnen auktoritet i något afseende, så snart det rörde politik, religion eller vetenskap. Vanligt var att hos höga vederbörande genom namnet jakobin misstänktgöra hederliga rättänkande män, som genom sin frimodighet råkat såra godtyckligheten, högmodet eller herrsklystnaden hos en eller annan högmögende, d. v. s. en eller annan af den absoluta maktfullkomlighetens tjenare. Missbruket af detta ord gaf den tidens tidningar och tidskrifter anledning att ofta söka utreda dess egentliga betydelse. Ett af dessa försök förekommer i Läsning i blandade ämnen, och är så mycket märkligare, som denna utredning — säkerligen till de maktägandes stora förargelse — leder till en slutföljd,

som man icke skulle hafva väntat, nemligen att de sjelfva äro de rätta jakobinerna (N:o 7, 8, sid. 65—69).

«När man vill bestämma ett ords sanna bemärkelse, torde man böra uppsöka dess ursprung och efterforska, om den betydelse, det först eller fordom ägde, öfverensstämmer med den det äger. Skulle genom bruket flera betydelser hafva uppkommit, bör man tilläfventyrs antaga den allmännaste såsom den rätta, och denna sistnämnda bör så mycket säkrare kunna anses för sådan, om den tillika öfverensstämmer med ordets ursprung. Jag vet icke, om våra språklärde skola gilla denna grundsats; men jag vill försöka att efter densamma i några rader utleta det ords bemärkelse, hvarom här är fråga.»

«Ledamöterna af ett politiskt folksällskap i Frankrike fingo, under revolutionens fortgång, namn af jakobiner, efter det ställe, der de höllo deras rådplägningar och fattade deras beslut. Det förskaffade sig snart ett vigtigt inflytande på styrelsen, och dess ledare uppstego slutligen sjelfva till en förfärlig arbiträr makt. De medel detta sällskap använde, för att uppstiga till välde, voro: att förvilla allmänna tänkesättet; att utbreda falska begrepp om samhällslärans vigtigaste ord (frihet, jemlikhet, menniskans rättigheter etc.); att förskaffa menigheten ett omedelbart inflytande på styrelsen, och att uppreta densamma till laglöshet, våld, rofgirighet och blodlystnad. Dess grundsatser voro: att en regering har rättighet att egenmäktigt uppoffra medborgares lif, egenmäktigt rycka åt sig medborgares egendom, egenmäktigt besluta öfver medborgares personliga frihet; att tankefrihet och upplysning äro vådliga för staten; att lag och domstolar icke böra vara annat än redskap för politiska offerfester; att statens allmänna medel böra öfverlemnas i styrelsens hand, och derifrån utgå, utan uppsigt och redovisning; och framför allt, att äfven det fogligaste klander af en regerings göromål aldrig kan vara mindre än af den högsta straffbarhet. Dess syftemål var att efter godtycke styra en utarmad, förtryckt, okunnig, stum och bäfvande menighet. Månne man icke kan säga, att ett politiskt tänkesätt, som gillar dessa medel, som antager dessa grundsatser, som förenar sig i detta syftemål, är jakobinism?»

«Denna bemärkelse öfverensstämmer fullkomligt med ordets ursprung; den är äfven, som jag tror, om icke den enda, dock den allmännast antagna. Den kan åtminstone icke utan djup okunnighet. utan brottslig och synbar föresats att förvilla och missleda, bortblandas med något, som utgör dess fullkomliga motsats, med nitet för upplysning i samhällsläran; med öfvertygelsen, att en menighet aldrig annorlunda än medelbart och, så tillsägandes, på stort afstånd bör kunna verka på styrelsen; med kännedomen att stater behöfva tid och lugn för att uppstiga till sann förbättring; med känslan för medbröders välfärd och trygghet till lif, personlig frihet och egendom under lagen; med viljan att yrka hvarje menniskas rättighet till

tankefrihet; med förmågan att inse, det allmänna skattkammaren är statens och icke styrelsens, att hvarje allmän befattning bör vara underkastad de upplystes granskning, hvarje samhällsinrättning syfta till allt högre fullkomlighet, och att både den allmänna och enskilda sällheten böra befrämjas, och icke motarbetas, af samfundsinrättningen. Hvad nu allt detta som helst må vara, så är det åtminstone icke jakobinism.»

«Sedan vi sökt visa hvad jakobinismen är och hvad den icke är, torde utan motsägelse kunna anmärkas, att den blott med ett enda annat regeringssätts maximer på det närmaste öfverensstämmer, nemligen med despotismens. Jag ville kalla den förra ett mångvälde, och den senare ett envälde, begge med samma skadliga och straffbara grundsatser och ändamål.»

«Om derföre en storvizir eller en mufti skulle i hufvudstaden Konstantinopel försöka att inbilla en okunnig och slafvisk menighet, att sann upplysning och sann medborgerlighet vore jakobinism, behöfde man icke tvifla, att ju den ena eller den andra ville derigenom utbreda falska begrepp, för att, på allmänna välfärdens bekostnad, försvara sitt eget välde och sina egna enskilda fördelar. Detta vore i synnerhet tydligt för en inbyggare i hufvudstaden Stockholm, der allmänheten af styrelsens vishet verkligen njuter friheten att tänka och att meddela sina tankar, och af grundlagen njuter rättigheten att sjelf gifva sig lagar och sjelf besluta öfver sin beskattning. Ett lika ogillande omdöme skulle äfven storviziren och mufti möta från en inbyggare i hufvudstaden London, der grundlagen, så mycket en mensklig författning det någonsin kan, beskyddar både lagstiftning, beskattningsrätt, tankefrihet och personlig säkerhet. En inbyggare i Stockholm eller i London skulle dessutom alltid påminna sig, att *Fredrik II* gaf icke allenast sitt folk, utan äfven Europa, nästan all den tankefrihet det ännu äger; att *Gustaf III* försvarade tryckfriheten; att *Franklin* och *Washington* gifvit lagar och frihet åt en hel verldsdel; att *Bernsdorff* hade all möda ospard för att lifva och skydda danska snillet och medborgerligheten; och han skulle icke gerna af storviziren och mufti låta öfvertala sig att tro, det *Fredrik II*, *Gustaf III*, *Franklin*, *Washington* och *Bernsdorff* voro jakobiner.»

Vid denna tid började den Kantiska filosofien väcka oro i sinnena äfven i vårt fädernesland. Den gamla Wolfianismen här i landet hade för längesedan spelat ut sin roll, sedan den här haft många men föga framstående anhängare. Äfven den Hume-Berkeleyska skepticismen hade haft sin representant i den unga, utmärkta, för tidigt bortgångna naturforskaren Forskål. Gustaf III:s tid var perioden för den Lockeska empirismen och den franska encyklopedismen. Landets förnämsta

skriftställare hade tillegnat sig dessa åsigter. Förnämsta representanterna af den rena Lockianismen voro vid universiteterna Christiernin i Upsala och Faxe i Lund samt Kölmark och Bjurbäck, båda vermländingar, den förre först docens vid Universitetet i Greifswald, sedan lektor i Carlstad, slutligen kyrkoherde och kontraktsprost i Hammarö i Vermland, den senare död såsom biskop i Carlstads stift. Till denna skola hörde äfven i början af sin inflytelserika verksamhet den berömda filosofie professorn i Upsala Daniel Boëthius, hvilken med mera både originalitet och genialitet än hans föregångare föredrog de Lockeska grundsatserna. Snart öfvergick likväl Boëthius till den högre, så att säga alldeles nya ståndpunkt af spekulation, som anvisades af den Kantiska kriticismen, hvarom mera i det följande. — Den på Lockianska principen hvilande franska encyklopedismen, hvilken slutligen, såsom bekant är, i en viss fraktion deraf ledde sig till helt och hållet materialistiska slutföljder, representerades här i sina ädlare syftningar förnämligast af Leopold och Nils von Rosenstein, ehuru den förre, under bemödandet att bibehålla sin sjelfständighet, emottog vigtiga inflytelser af Kant, från hvars ståndpunkt han i en senare tid sökte bekämpa den Schellingska idealismen och romanticismen. — Isolerade och sjelfständiga stå Thorild och Ehrensvärd med sitt natur-evangelium, själsfränder och samtida till Rousseau, Lessing, Lavater, Hume, Bonnet, Garve och andra, den senare i sin konstfilosofi i många punkter sammanträffande med Winckelmann, ehuru han säges icke håfva läst dennes skrifter (så påstår v. Beskow och efter honom Wieselgren). Ljunggren har i sin afhandling om Winckelmann och Ehrensvärd likväl gjort sannolikt att Ehrensvärd verkligen studerat Winckelmann, eller åtminstone genom Sergel blifvit invigd i hans konstlära *).

*) Svenska Akademiens Handlingar, XXIX: sid. 21.

Den Kantiska filosofien blef hos oss först bekant-
ɔrd genom D. Boëthius, för hvars verkligen afgjorda
ɔsofiska snille den Lockeska empirismen på längden
ce kunde vara tillräcklig. Antagande att ingen filoso-
k visshet kan vinnas, utan att man tillbörligen och till
llt ljus utgranskat de i menskliga själsförmögenheterna
;gande grunder för all filosofi, drog han deraf den
ljden, att ju grundligare och konseqventare en sådan
anskning blifvit utförd, ju enklare har äfven sjelfva
tenskapen blifvit. Då han nu fann en sådan öfver-
gande enkelhet hos den Kantiska lärobyggnaden fram-
r de bekanta äldre, blef denna hans ledstjerna under
la hans senare spekulationer. — Visserligen medgaf
n Lockianerna, att menniskan icke en gång skulle hafva
edvetande om sin egen varelse, utan de ämnen för
grepp, som hon förut genom sina sinnen förvärfvat,
en deremot trodde han att det låg en betydlig skill-
ıd mellan det vigtiga påståendet, att alla begrepp i
rt medvetande taga sin början med hvad i erfaren-
ten är gifvet, och den deraf dragna skefva slutföljden,
t i dessa begrepp ingenting gifves, som ej äger sin
tersta grund i erfarenheten. Till denna erfordras så
l förmågan att af gifna föreställningar bilda begrepp,
m en förmåga att mellan dessa begrepp anbringa ett
stematiskt sammanhang. I dessa förmögenheter måste
ledes ligga något, hvarigenom erfarenheten blir möj-
g, och då detta allt derföre ej kan föreställas annor-
nda än såsom något före all erfarenhet, måste det af
farenheten vara oberoende, d. ä. *a priori*. — Jag in-
lr icke i specialiteter till bestämmande af den nya filo-
fiens ståndpunkt till skillnad från föregående systemer,
an hänvisar i detta afseende till filosofiens allmänna
storia, och i afseende på Boëthii verksamhet för ut-
edandet af de Kantiska åsigterna vid Upsala universitet
ll hans skrifter eller till Hammarskölds Historia om

det filosofiska studium i Sverge *). Boëthii bemödanden blefvo i hög grad fruktbringande. I trots af ett förbittradt motstånd från många sidor, från de offentliga myndigheterna, från theologerna, kanske argast från hans egen embetsbroder, den gamle Lockianen Christiernin, lyckades det Boëthius i Upsala, liksom samtidigt professor *Anders Lidbeck* i Lund, också en lärjunge af Kant, att omkring sig bilda en skola af unga tänkare, som inom kort skulle tillämpa de Kantiska lärorna på olika vetenskaper. Betänkligast ansågs dessas inflytande på theologien, som i vårt fädernesland ännu qvarstod på 1600-talets ståndpunkt, och derföre också af de bildade i landet ansågs med en nästan allmän likgiltighet, som äfven återverkade på en del af presterskapet, hvilket nu mera ej sällan, i bättre sällskaper åtminstone, skämdes vid Jesum, och i sina predikningar helst inskränkte sig till en sentimental moral, enligt med det upplysta tidehvarfvets filosofi. Enda sättet att rädda den kristliga dogmatiken var att underkasta den en vetenskaplig kritik, och derigenom ställa den i sammanhang med samtidens högsta profana vetande. Ännu qvarstod likväl på vårt svenska Zion en liten trupp af ultra-orthodoxa af reformationsseklets skrot och korn, för hvilka en sådan reform var en styggelse, liktydig med uppenbar gudsförnekelse, hvarföre de ock stämplade hvarje försök till en tidsenlig vetenskaplig behandling af dogmerna såsom neologi eller atheism. Främst bland dessa obskuranter stod den förutnämnda biskop Flodin, hvilken, genom sitt enskilda förhållande till konungen såsom hans biktfader, mest af alla bidrog att göra honom fientligt stämd mot tankens frihet. När konungens tänkesätt i dessa ämnen en gång blifvit kändt, saknades naturligtvis icke i hans omgifning personer, som bekände hans åsigter och sökte göra sig behagliga såsom angif-

*) Sid. 390.

vare af irrläror och fritänkare. Lycksökeriet är vid sådana tillfällen alltid dumhetens verksammaste bundsförvandt. Rosenblad delade konungens heliga nit. En äfventyrare af föga betydenhet för öfrigt vid namn Taube, broder till den bekanta ordensbiskopen, en af Gustaf III:s fantastiska skapelser, slutligen general-löjtnant, men som egentligen passerat graderna i hofvets förmak och korridorer och på den vägen uppstigit till den synnerliga ynnest hos Gustaf III, att han varit utsedd till ledamot af den regering, som under Armfelts presidium skulle föra förmynderskapet för den unga Gustaf Adolf, annars så obskur att hans biografi är nästan obekant, denne Taube lyckades, såsom en trofast anhängare af *ancien régime*, så sylta in sig med Gustaf Adolf, att han under utländska resor, företagna i obekanta ärenden, om icke hans afsigt med dem var att öfverallt motarbeta revolutionen, som han hatade med hela ilskan af en liten själ, kunde uppvakta konungen med en flitig korrespondens. Han dog inom kort i Berlin, då hans kotteri, med Armfelt i spetsen, utspridde att han blifvit förgifven af dåvarande svenska ministern i Berlin, Lars von Engeström, samma man, som efter revolutionen uppsteg till rikets högsta värdigheter. Att detta välvilliga rykte var fullkomligt ogrundadt, att det saknade äfven den ringaste skymt af sannolikhet, behöfva vi knappt tillägga. Klart är att det sattes i omlopp för att skada von Engeström, som då för tiden ansågs för jakobin, och genom sin slägtskap med den för delaktighet i Gustaf III:s mord anklagade von Engeström naturligtvis också måste vara slägt med jakobinismen. Mot denna jakobinism, äfven i dess lindrigaste former, hyste det parti, som fann sig störtadt i och med den gamla monarkiska principen, ett outsläckligt hat och ansåg mot densamma alla vapen tillåtliga. Otroligt är det moraliska förderf, hvari detta parti i alla länder nedsjunkit: intet brott var för detsamma främmande, synnerligen sedan det kommit i närmare berö-

ring med det vämjeliga franska emigrant-pack, som nu under outtröttliga intriger öfversvämmade hela Europa, men i synnerhet hade sitt tillhåll i Tyskland, der Taube nu kringsvärmade. Den som tycker att jag här begagnat för starka ordalag om de franska emigranterna, föremål för så mångas medlidande, hänvisar jag bland annat till Varnhagen von Enses teckning af dem, efter egen åskådning, i hans «Denkwürdigkeiten». Han var dock ingen jakobin, och deltog personligen i krigen mot Napoleon. Denna Taube var den, som år 1799 skref till konungen det bref om den apokryfiska händelsen vid en kadettexamen i Berlin, hvilket konungen hade den obetänksamheten att låta införa i Dagligt Allehanda, gifvande ej otydligt tillkänna sin tanke, att ett sådant procedere väl kunde förtjena efterföljd äfven i vårt fädernesland. Detta gaf anledning till den uppsats i Läsning i Blandade Ämnen, som på sin tid väckte ett enormt uppseende för sin fritalighet och, besynnerligt nog, lemnades utan åtal. Denna artikel lärer, såsom jag förut nämnt, vara åtminstone till en del författad af Leopold.

Jag öfvergår nu till de uppsatser, som beröra vetenskap och religion. Såsom jag nyss yttrade, inträffade deri just nu en vigtig brytning, då Kantiska filosofien började göra sig hörd och påaktad här i Sverge. Men innan jag går vidare, måste jag i korthet redogöra för betydelsen af denna lära, och den inflytelse den haft bland tyskarne, det folk, hos hvilket, då såsom nu, vi sökt en stödjepunkt för våra vetenskapliga bemödanden i synnerhet inom filosofiens och theologiens område — ett faktum, som bäst förklaras genom vår intima andliga beröring med detta folk i religiöst hänseende, alltsedan reformationen och i synnerhet trettioåriga kriget.

Det adertonde århundradets filosofi, utgående från Locke's erfarenhetslära, hade under det sunda menniskoförståndets (*sens-commun*) princip inträngt sig i alla vetenskaper och sökt befästa sitt herravälde i synnerhet

i theologien, de moraliska vetenskaperna och i esthetiken. I denna filosofi hafva vi att fästa uppmärksamheten företrädesvis på två punkter. Å ena sidan vänder den sig bort från den metafysiska verldsbetraktelsen till subjektet, till det menskliga jaget, för att derifrån uppdaga vetandets och lifvets vägar; såsom fallet är i synnerhet i Locke's berömda arbete *Essay on human understanding*. Å andra sidan erbjuder sig en annan punkt i det öfvervägande sträfvandet att på denna subjektivitetsläras grund bestämma och befordra bildningen och den praktiska verldsåskådningen. Jaget, det personliga sjelfvet, skall blifva medvetet om sin urfrihet, för att göra den i det yttre och inre till drifvande och i rörelse sättande princip för sin verksamhet. Det var upplysningen, som var hufvudsaken, förnuftets giltighet, eller emancipationen af den theoretiska liksom den praktiska anden. — Från England hade denna nya lära närmast banat sig väg till Frankrike. Vi finna här en *Montesquieu*, som tillämpade den företrädesvis på politiken, vi möta en *Voltaire*, som på ett snillrikt sätt populariserade den i alla rigtningar, en *Diderot*, som skarpsinnigt nog fattar den i dess egentliga konseqvenser och äfven ledde den öfver på det esthetiska området; vi se en *Rousseau*, som sökte efter dess grundsatser göra reformer så i pedagogiskt som socialt afseende; slutligen går encyklopedisternas hela sällskap, bland hvilka vi utom de nyss anförda endast nämna *d'Alembert* och *Helvetius*, på samma väg, som i England samtidigt den bekanta historieskrifvaren *Hume* i sina filosofiska arbeten beträdde. — I Tyskland hade denna emancipativa tankerigtning småningom utträngt den gamla Wolfiska skolsystematiken. Han sökte äfven här öfverallt bana väg för det empiriska jaget. Enstaka röster, såsom Hamanns och Herders, läto visserligen höra sig i detta förståndsparlament, för att göra gällande den ideala andefrihetens rättigheter; men de kunde ej vinna för sig nå-

gon majoritet, emedan de icke angrepo den herrskande doktrinen med dess egna vapen. Endast den spekulativa kritiken kunde lyckas att införa ett nytt pulsslag i vetenskapens lif. Denna vetenskapliga sändning tillföll Kant, som skulle genomföra den med lika mycken energi som framgång, trots det krampaktiga motståndet af såväl de theoretiska som praktiska routuriererna. Att detta lyckades honom, hade sin grund lika mycket i genialiteten af hans spekulativa idéer och i skärpan af hans kritik, som äfven deri, att han bemäktigade sig århundradets egen ande och endast förde den till rigtigt förstånd om sin betydelse och sitt egentliga mål. Kant ingick fullständigt och med bestämdhet i århundradets problem, och sökte från dess eget djup bemäktiga sig dess betydelse och sanning. Sin afsigt förkunnade han för allmänheten i afhandlingen «Hvad är Upplysning?» (1784), sedan han redan i sin «Kritik der reinen Vernunft» (1781) hade uppgräft problemets rötter. Kant ställde sig således väsentligen på subjektivitetsrättens sida, hvars urgrund han utforskade, för att sålunda uppvisa sakens idé och vetenskapligen beteckna dess egendomliga förhållande till hela verldsuppfattningen. Han ville befria jagets i och för sig berättigade herravälde från den empiriska uteslutligheten och inskränktheten, och dermed från den pragmatiska förnedringen, och upphöja det till medvetande om sin andliga oändlighet, sin oändlighet såsom ande. Och detta är den stora mannens odödliga ära, att hafva ur dess egen grund framdragit och till giltighet befordrat den personliga andens eviga ursprungliga rätt, den aprioriska frihetens princip så väl i theoretiskt som praktiskt hänseende. Den idealism, idealfilosofi, som ända till våra dagar på segerrikt sätt upprätthåller andens frihet och leder den i alla rigtningar, är Kants oförgängliga verk. Idéen af friheten i dess identitet med förnuftet var den hufvudpunkt, vid hvilken han slutligen fästade den högre menskliga till-

varelsens alla vigter. Hon, denna «intelligibla» frihet, är för honom «det nödvändiga komplementet» för spekulationen. Detta subjektift-fria förnuft, och detta subjektets förnuftiga frihets-evangelium, har sedermera genom Schelling och Hegel utvidgat sig till läran om det absoluta förnuftet såsom alla tings egentliga väsen. Idealfilosofiens djupa grundidéer, skrifver Schiller i afseende på Kants filosofi till Wilhelm von Humboldt, förblifva en evig skatt, och redan för deras skull måste man prisa sig lycklig att hafva lefvat i denna tid. — — Men hvad som ännu ytterligare rekommenderar den nya läran, är att den söker bringa den aprioriska subjektiviteten i harmoni med erfarenhetens anspråk. Goethe sjelf tillstår att just Kants påstående att, «ehuru alla våra kunskaper begynna med erfarenheten, så härleda de sig likväl icke alla från erfarenhet», måste vinna äfven hans fullkomliga bifall.

Likasom nu Kant i theoretiskt afseende väsentligen gjorde förnuftet till urprincip för allmängiltig och nödvändig sanning, så gaf han äfven åt detsamma i praktiskt afseende den principiella auktoriteten. Den sedliga lagstiftningen hvilar endast och allenast derpå, på det rena sjelfmedvetandet af den personliga andens frihet. Menniskan har makten att öfver den individuella sjelfhetens blott sinnliga drifter höja sig till den allmänlighet, hvarigenom hon sätter för sig sjelf sitt ändamål, i sin intelligibla, öfversinnliga andliga verld. Hon skall derföre också återföra sin ethiska ändamålsbestämning till denna aprioriska makt, som är det praktiska förnuftet sjelft. Häraf uppstår, i motsats mot den blott sinnliga böjelsen, det så kallade kategoriska imperativet, pligtens ovilkorliga lag, det absoluta «skola». Viljan är i sin intelligibla (öfversinnliga) sättning fri eller «autonom», utgående från sig sjelf, ehuru den i sin empiriska verksamhet synes betingad (beroende). Med ju större bestämdhet viljan bibehåller sin autonomi,

sin intelligibla sjelfkraft emot de sinnligt-individuella makterna (mot de pathologiska motiverna, såsom Kant kallar dem), desto högre står handlingens sedliga värde. Den rena viljan, som ingenting annat vill än fullgörandet af nämnda frihet, är rätta organen för den praktiska (sedliga) sanningen. De högsta förnuftsidéerna, Gud och Odödligheten, ja Friheten sjelf, bevisa sin verklighet genom den fria sedliga sjelflagens, just det kategoriska imperativets, faktum. Till detta faktum låter sig derföre, noga taget, den Kantiska filosofiens högre metafysiska betydelse återföras; likasom i detta afseende Fichte uttalade dess rätta konseqvens deri, att han ville finna det gudomligas eget väsen endast i den absoluta moraliska verldsordningen. Följdrigtigt blef derföre af Kant religionen grundad på de blott sedligtpraktiska intressena, och religionsfilosofien gjord till en praktisk disciplin. Att Kant äfven från denna sida bjöd handen åt sitt århundrade, inser man lätt, då man betänker att dess tendens hufvudsakligen gick ut på lifvets pragmatism. Så hade Königsberger-filosofen visat de vägar, på hvilka den menskliga anden kan från det blott sinnligt förståndiga återvända in i sig sjelf. Den stora tanken att anden (förnuftet) endast då i sanning är, när han är hos sig sjelf, och att verlden endast då har betydelse för honom, när han betraktar den från sin egen fria ståndpunkt och hänförer den till sig sjelf, är det arf, som vår tid förnämligast tillegnat sig af Kants qvarlåtenskap.

Vidare har Kant genom methoden af sin spekulativa tankeutveckling infört ett nytt lif i den vetenskapliga behandlingen öfver hufvud. Han gjorde detta derigenom, att han i stället för den mathematiska skoldogmatiken, som var den herrskande, i synnerhet inom den Wolfiska doktrinens sfer, använde undersökningen och den genetiska rörelsen, hvari hufvudsakligen den kritiska sidan af hans förfarande består, och hvadan

ıs filosofi i historien företrädesvis erhållit namn af ı kritiska. I Kants metod ligger principen af tanıs sjelfbevisning. Tanken skall hos honom rättfära sig sjelf. Så blef han tillika den egentliga grundgaren af den nya dialektik, som i synnerhet framder i Hegels filosofi, och här väsentligen anknyter vid de Kantiska så kallade antinomierna (förnuftets tsägelser), hvilkas lösning (koincidens) försökes gen tankeprocessen sjelf. — — —

Af den Kantiska filosofiens hela karakter och grundtning, hvilken just är friheten i tanke och handling, ı man lätt förklara att den politiska sidan deri måerhålla en särskild vigt. Kant har berört denna i ·a af sina skrifter. Han går vid betraktandet af staı ut från den åsigten, att den måste vara en institun af den menskliga friheten sjelf, emedan den blott till vida kan motsvara den menskliga personlighetens :dighet, och dermed äfven sin ethiska ställning i verln. Det sedliga, i den vidsträcktare betydelsen af den ı (sjelfmedvetna) seden, skiljer han icke från staten, ıru han ville skilja det egentligen moraliska (pligtens ı samvetets moment) från politiken. Han vill att staı skall vara ett samfund af menniskor, öfver hvilket dast dessa sjelfva hafva att bjuda och disponera. : han med denna åsigt helt konseqvent måste leda till republiken, såsom den åtminstone till idén ıta statsformen, ser man lätteligen. Endast i den publiken), menar han, kan anfallskriget undvikas, ı i allmänhet menniskans ändamål uppnås, nemligen hvarje menniska inom densamma anses och behandsåsom sjelf ändamål. I afseende på den franska 'olutionen visar han sig såsom en af de få, som fattat n stora tilldragelsen i dess egentliga väsen och grunr. Han är af den åsigten att detta företag af ett ıituellt folk, äfven om det en gång misslyckas, förr er senare skall uppnå sitt ändamål att bilda en verk-

ligt fri och menniskan värdig statsform. Detta ändamål är nemligen för mycket sammanväfdt med menskligheteus intresse, och till sin inflytelse för mycket utbredt öfver verlden i alla dess delar, att det icke åter skulle ihågkommas af folken vid hvarje anledning, som de yttre omständigheterna kunna gifva, och att dessa (folken) icke skulle föranledas till nya försök af samma slag. Ett sådant fenomen i menskligbetens historia «glömmer man icke». En filosofisk profetia, som för längesedan slagit in.

Med den pånyttfödda filosofien slöto snart nästan alla andra vetenskaper ett vänskapligt förbund, för att förfriska sig vid dess tankekraftiga lif och i densamma söka källor för ny folkbildning. De flesta upptogo i sig dess grundsatser, och alla följde dess anda. Theologien skyndade sig närmast att i sin dogmatiska och moraliska del begagna de erbjudna skatterna, hvarvid man kan anmärka, att de katholska theologerna här föregingo de protestantiska med sitt exempel; såsom bevis kan man anföra den berömda Sailer. De nämnda båda theologiska doktrinerna blefvo med föga undantag till en viss grad nyuppbyggda af Kantiska tankar. Det uppstod då för tiden en ny rationalism, som man med skäl kan kalla den idealistiskt-praktiska. Kants bok «Om religionen inom det blotta förnuftets gränser» erbjöd den omedelbara stödjepunkten, undet det att Fichtes skrift «Kritik über Offenbarung», som var hållen fullkomligt i Kants anda och grundsatser, tjenade såsom den bestämdaste vägvisare för den nya rigtningen, hvilken i sjelfva verket endast betecknar en högre och ändligare metamorfos af den sedan adertonde seklets början herrskande deismen. Liksom Kant satte förnuftet (den fria subjektiva anden) såsom den rätta principiella urkällan för det sannt menskliga i menniskan, så ville han endast så till vida låta troslärorna gälla, som de sjelfva kunde bevisas vara momenter af förnuftet. Det är förklarligt, att i den protestantiska theologien, der de

sitiva lärorna skola fota sig på bibeln, äfven vid de
›liska studierna grundsatser af den fria undersöknin-
n och kritiken måste tillämpas. Griesbach står här
rmast, till hvilken Eichhorn sedån på berömligaste
tt ansluter sig i sina vidlyftiga arbeten öfver inlednin-
n till det Gamla och Nya Testamentet. Ehuru ofta
n senare förlorar sig i konjektur, ehuru föga han med
t raska arbetssätt gifver sig tid att öfverväga allt,
ltid har han framför andra den förtjensten att hafva
verskridit Michaëlis', Ernestis och Semlers ståndpunkt,
h fullständigt nedrifvit skrankorna af en traditionell
ibelöfversättning. Paulus, hvilken, såsom de nämnda
ännen, lefde och verkade i Jena, karakteriserar sig
åsom hufvudrepresentanten för den nya theoretiska ra-
ionalismen, sådan som den uppställer sig såsom motsats
ill supranaturalismen. Med bestämdhet och utan om-
vep tillämpade han dess principer åt alla sidor inom
heologien, uttryckligen äfven den bibliska. Wegschei-
ler och Bretschneider äro, så att säga, senare afläggare
f den Kantiskt-theologiska rationalismens urplanta. Att
r öfrigt äfven supranaturalismen, ehuru utan att sjelf
edgifva det, finner ett slags stödjepunkt i Kants grund-
sigt om tron, kan man lätt begripa. Här står Jakobi
tt bredvid Kant: begge visa med samma resignation
i trosidealernas transscendens, fastän på olika sätt.

Att Fichte i sin senare mera populär-filosofiska
ällning likaledes erkände denna transscendens, visar
ns *Anweisung zum seeligen Leben* och annat. — Den
dliga vältaligheten, hvilken redan före denna klas-
ska epok har att uppvisa förträffliga arbeten, lyfte sig
l en sällsynt höjd på den nya filosofiska andens grund.
ör att ej tala om Schleiermacher, hvars egendomliga
ats tillhör den följande epoken, men som med sina
rsta predikningar, liksom med hela sin ursprungliga
gmatiska uppfattning af kristendomen, väsentligen stöd-
r sig på Kants genom Fichte modificerade idealism,

för att vidare ej tala om andra med rätta berömda män, såsom t. ex om Niemeyer, som förvärfvat betydlig förtjenst om pedagogiken och dess litteratur, och som på sin tid var mycket aktad för sina uppbyggelseskrifter och andliga tal, ej heller en Marezoll, de båda Henke, Ammon m. fl., må det vara tillräckligt att närmare beröra Volkmar Reinhard's oratoriska förtjenster. Ehuru Reinhard lika litet som de förutnämnda männen byggde på idealfilosofiens läror, tvärtom sjelf polemiserade mot densamma från den kristliga uppenbarelselärans ståndpunkt, så måste han dock erkänna dess tankefria och tankekraftiga method. Till hvilken grad denna inträngt i hans andliga föredrag, blifver klart vid första anblicken af dem. De erhålla härigenom och under inflytelsen af Reinhards tidigare strängt filosofiska studier fullständigt pregeln af kristligt-filosofisk utveckling och hållning. Endast genom förstånd och minne ville Reinhard, enligt sina egna homiletiska grundsatser, verka på känsla och hjerta; hans predikningar skulle derigenom blifva på en gång undervisande, väckande, och varaktigt verkande. Demosthenes' och Ciceros konst önskade han verkliggöra i sina andliga tal, och härefter bildade han för sig sitt oratoriska ideal. Han försmådde derföre sträfvandet efter att tanklöst röra och egga till en passionerad stämning, undvek all rhetorisk lyx, och sökte på öfvertygelsens väg vägen till hjertat. Så visa sig hans predikningar såsom verk af ett lika logiskt strängt tänkande och skarp dialektik, som af en äkta evangeliskt-kristlig tro. Framställningen är lugn, ren och i det hela behaglig, städse framskridande med jemna steg och endast höjande sig i epilogisk allokution. Denna stilistiska fulländning, i förening med det nämnda ande- och trosdjupet och en väl uppgjord anordning äfvensom behörig klarhet och begriplighet, gifva Reinhards tal alltid karakteren af klassisk hållning och utbildning, i trots deraf att oratorisk värma och liflighet här och der sak-

nas och att den undervisande vidlyftigheten mer än tillbörligt herrskar öfver uppbyggelsen.

Det kunde icke fela att ju äfven den historiska sidan af theologien berördes af dessa nya andliga rörelser. Kyrkohistorien blef icke allenast sjelfständig *vis à vis* den dogmatiska ståndpunkten, utan uppnådde äfven den höga betydelsen af kritisk forskning och filosofisk pragmatism. Detsamma skedde äfven på den öfriga historiens område, der nu det blotta materialsamlandet och den lärda atomistiken småningom lemnade rum för ledande idéer, genomförd anordning och friare rörlighet i framställningen. Vid universitetet i Göttingen, redan förut hufvudsätet för det historiska och statistiska studium i Tyskland, uppträdde nu Planck och Spittler för att underkasta kyrkohistorien en behandling, som motsvarade de klassiska fordringarne af en historisk konst. Planck står, genom sitt arbete «Geschichte der Entstehung, Veränderung und Bildung des protestantischen Lehrbegriffs» (1781 f.), icke allenast i spetsen för den nya theologiskt-historiska litteraturen, utan betecknar dermed äfven på sätt och vis begynnelsen af den klassiskt-historiska konsten i Tyskland öfverhufvud. Historiens princip har här öfvervigten öfver den kyrkliga traditionen, och beherrskar såväl uppfattningen som framställningen, hvilken tillika visar sig tillräckligt mäktig öfver materialets massa. Derjemte förråder sig i icke ringa grad den anda af lefvande organisation och genetisk utvecklingskonst, som man förut nästan öfverallt saknade, äfven i Schröcks för öfrigt förtjenstfulla «Kristliche Kirchengeschichte». Äfven det stilistiska momentet visar sig till sin fördel och gifver det grundligt lärda arbetet ett esthetiskt värde, ehuru det icke är fritt från en viss bredd och en förståndigt-pragmatisk vidlyftighet. Spittler ställde sig med sin «Grundriss der Geschichte der Kristliche Kirche» (1782) på ett berömligt

sätt vid Plancks sida, för att sedan från denna utgångspunkt öfvergå till den **politiska** historien.

Detta kan för tillfället vara tillräckligt för att beteckna den tyska vetenskapens allmänna ståndpunkt under en period, då den mera än tillförene började utöfva inflytelse på vårt eget fäderneslands bildningsbemödanden.

Under den tid då det theologiska studium i Tyskland genom påtryckningen af den filosofiska rörelsen vaknade till nytt lif, fortfor det att lycksaligen slumra i vårt fädernesland, endast då och då stördt i sin sekelgamla ro af den så kallade neologien, d. v. s. de nya åsigter af de himmelska tingen, som den nya filosofien satt i omlopp äfven här i landet, och som icke saknat sin inflytelse äfven på en del af det yngre presterskapet, men som räknade sina flesta anhängare bland de bildade lekmännen. I sitt blinda vidhängande vid det skolastiska system, som utbildat sig under det föregående seklet, stod theologien försvarslös emot dessa nymodiga läror, hvilkas utgångspunkt var henne lika främmande, som deras syftning syntes hemlighetsfull och deras påståenden dristiga. Den frihet hos förnuftet, hvarigenom detta sätter sig sjelft och är sin egen lag, stod ju i uppenbar strid mot läran om syndafallet, om menniskans ursprungliga förderf, om hennes omedelbara beroende af en i de timligaste och tillfälligaste hvardagshändelser oupphörligt ingripande försyn, hvarigenom menniskan betecknas såsom ett Guds «arma kreatur»; och de kunde endast bemötas med utbrott af förvåning, harm och slutligen ett bittert hat, som icke hade annat vapen att tillgripa än den vanmäktiga prelatismens i sådana fall vanliga — anathemet, förkättringen, bannlysningen. Sådant må synas så mycket mindre underligt, som denna nya lära ofta framträdde endast såsom ett naket postulat, hvars spekulativa begrundning dess egna anhängare ofta icke, och dess motståndare ännu mindre, kunde eller

ville ådagalägga. Den föreföll såsom ett godtyckligt uppgjordt påstående, hvilket såsom sådant måste hafva långt mindre giltighet än de dogmatiska satser, som hade århundradens helgd. Men den förra tog med sig samtidens sympatier, emedan den var ett resultat af den tidens högsta andliga sträfvanden, ehuru den stora massan föga gjorde sig reda derför, då deremot de senare blott svagt kunde försvaras af anhängare, hvilkas bildning, egentligen blott bestående af en blind bokstafslärdom, låg alldeles för långt bakom samtidens, för att de ens kunde fatta den egentliga hufvudsaken af frågan och derigenom möta den på dess egen botten. Här inträffade hvad som under sådana förhållanden vanligen plägar inträffa: de gamle höllo sig envist vid sin sak, egentligen mindre derföre att den var gammal och derigenom helig, än derföre att de sjelfva ej visste något bättre, och kände sig i sin svaghet obenägna att genom ett strängare andligt arbete eftersöka ett bättre. I det theologiska studium rådde en allmän stagnation; knappt något enda bemödande att föra vetenskapen framåt, blott ett idkeligt, än enfaldigt, än ilskefullt upprepande af det tusen gånger sagda.

«Vi kunna», säger Wieselgren *), «påminna oss detta tidskifte i theologien med samma känsla som vår allmoge, med tanken på 1826, talar om det torra året. Summus Episcopus i vår statskyrka» — dermed menas förmodligen konungen sjelf — «gjorde ej hemlighet af att han delade föga mer de der «fåkunniga kristianernas» tro än de romerske cæsarerna, hvilka kanske ej i sin ordning trodde mer på Bacchus, Venus och Zeus och alla dessa, om hvilka deras skalder sjöngo, än Gustaf III trodde på samma af hans skalder så trofullt besjungna gudarne. Då kronprinsen stått sin examen i kristendomen före sin första nattvardsgång, vände sig konungen,

*) Sverges Sköna Litteratur, IV: 675 f.

som otåligt bidat förhörets slut, till grefve Jakob de la Gardie, som stod bakom stolen, och sade halfhögt: «så mycket kan jag ej ljuga på ett år, som prinsen nu gjort på en timme». Majestätets opinionsledare i Stockholms-Posten hade redan 1779, som Atterbom anmärker, temligen upprigtigt yttrat: «Sannt är att af mycket ifriga kristna hatas Voltaire för sina satiriska *bons-mots*, liksom en älskare ej tål den, som talar illa om hans älskarinna; mången tror att han åtminstone såsom menniskovän bort för allmän ro underlåta dermed, men han hade af sin logika blifvit bragt till öfvertygelse, att den sak på hvars depens han *égayerade* sig, var mera till allmän skada än allmän nytta.» Dock trodde konungen nog på denna allmänna nytta, att ej besvära kyrkan med reformer af hennes ritual eller läroböcker. Vi tro knappt att han häruti ändrade mer än att han uttog ur kyrkobönen för öfverheten det 1756 gjorda tillägget af förbön för undersåtarns fri- och rättigheter näst efter öfverhetens välfärd. Häri handlade denna tidens vise slugt. Fick man genom ett ideligt besjungande af Bacchus och Venus ett slägte, som heldre gick i dryckessalar och «jungfruhus» än i kyrkor, så behöfdes ej taga steg, som kunnat anses strida mot den förfäktade tålsamheten. De bäste ansågo nödvändigt att kasta tron öfver bord till offer åt tidsmeningarnas stormvågor, i hopp att så få behålla religion som en känsla. Om denna känsla i menniskan ville begripa sig sjelf, ville förenas med ett medvetande och derigenom känslan i Spastara bli ett högre fenomen än känslan i varginnan, som sätter sitt bröst mot spjutet, döljande ungarne bakom sin rygg, då uppkom ju en lära, en tro, en dogm, och man ansåg allt förloradt.»

Bland den tidens exegeter nämner Wieselgren *Jonas Hallenberg*, för hans inledning till anmärkningar öfver Uppenbarelseboken, som han likväl ej synes tillerkänna något särdeles högt värde. Vigtigare för Bibelns rätta

ırstånd, menar han, var S. *Ödmanns* «Strödda samlinar ur naturkunnigheten till Den heliga Skrifts upplysing». «Ödmanns stora naturkunskaper hade vunnits utan ısor, derigenom att den i sin kammare ömtåligt inneutne läste alla resebeskrifningar, som han kunde öfveromma, och presten, som borde förstå sin bibel, glömde g ej härvid. Ödmann blef större än hierobotanisten 'elsius, och detta utan att i österländska språken räkna ıg sjelf för filolog. Mången dumhetens anmärkning ıot Skriften föll i det ljus Ödmann tände, och under ;mna upptäckter, att vid ökade insigter gamla otrosnledningar försvunno, lärde man sig att vid återstående vårigheter veta att skylla på bristande insigt och tåligt ıida en större. — — Klart är, att i den mån man inåg den bokstafliga mening, som utgjorde naturbilden liknelser och berättelser, desto vissare skulle man kunna ıedömma den högre meningen, som liknelsen antydde.» - I öfriga theologiska vetenskapsgrenar nämner Wieselren i symboliken: Möller och Schrevelius; i dogmaiken: E. Joh. Almqvist (genom hans gedigna *Commenarius Theses Ernesti illustrans*, utgifven 1804 på ett rämmande språk, som Ven. Clerus började allt mindre unna explicera); i apologetiken: Ekmarck, Faxe, Lagerring (historiegrafen), J. Möller, Tolleson' m. fl.; i ıoraltheologien: Eberstein; i katechetiken: Möller, Hyınder, Tolleson.

Något större rörelse förspordes inom den homileiska litteraturen, der presterskapet med sin verksamhet ärmast sammanträffade med den bildade allmänheten ch var underkastadt dess omedelbara omdöme. «Inom lenna litteratur», säger Wieselgren *), «brusto icke lelare. Den anseddaste och inflytelserikaste var utan tvifel J. A. Lindblom. Hans inträdestal i Svenska Aka-

*) Anf. st., IV: 677.

demien var en blick tillbaka, hans homiletiska
i «Journal för prester» en blick framåt på de
Här intog han en föreläsning i predikokonst af
Leopold. Thorild höll ock pastoral-professorlig
lektioner. Mången negativ sanning sades af d
rare, som dock kände det positiva alltför ringa
komma i stort gagn på den beträdda banan. M
lade «den sjelfsluga fördomens gamla sång, upp
ett evinnerligt eko af tanklösheten eller oskickli
som darrar att röjas.» Man hänvisade till andra
ner, hvilkas homiletiska arbeten ägde bot för sn
fördomar och hög tankelättja. Det föreslogs att u
utan att låtsa sjelf skrifva eller af sig sjelf tala,
författare, såsom i Frankrike och England. De
Leopolds åsigt. Thorilds fråga: «Höra presterna
allmänna granskningen?» förklarades straxt van
samma som: «hafva de vigtighet och värde nog
tressera allmänna vettet?» I postillorna mötte h
hvart blad den låga smaken och okunnigheten,
templen: der ljödo misshaglighetens olyckliga s
som man likväl sade honom skola vara röster af h
lighetens och ljufhetens Gud. Han fann ingenting
förunderligen dåraktigt än detta sättet att d
mera religion, att med vildhet, skri, misstro
furiernas färg och åtbörder utropa något, som m
ger skola vara sanning, frid och gudomligt rö
och utropar: «Skall detta vara himmelens och visl
röst, så hade jag väl lust att en gång höra
vansinnigheten talar». Hvarpå tänka presterna? I
Thorild, som här är skarpare thordönare än de p
han tuktar. «Är ej allmänt kunnigt att vettigt fol
kyrkorna?» — En del prester fann han lika halft
bacchanter och verkliga histrioner, andra uppställd
orörliga. Man ropade med pöbelton de ljufva, de
sande namnen. Han begärde ej snille, ej smak.
ville höra själens röst; den enda rörande och s

en, som säger åhörarne att man sjelf kännt den
:salighet och de ljufheter man predikar.»

«Om dessa bannor kunde presterna säga som Da-
, då Simei bannade honom: «Herren hafver så budit».
; låg en stor sanning i mycket af Thorilds klander.
; verkade hvad det kunde. «Själens röst» kunde dock
inläras framför spegeln eller med Thorilds tidning i
ıd. Leopold afsåg mera innehållet, då Thorild mera
ɔtt formen. Mycket ändrades i beggedera hänseen-
ı, och man kom snart allmänt nog på afvägar i båda,
n hvilka en återgång måste ske i följande tidehvarf.»

«Bland homileter, som under denna tid vunno rykt-
rhet, må nämnas Möller, slutligen biskop i Wisby,
lärjunge af Serenius, egentligen endast en theoreti-
:ande homilet, som meddelade reglor för predikosättet.
fving och Tolleson, begge sannt kristliga predikanter
utmärkta talenter, den förre något böjd för mysticism,
n senare en väckelsepredikant af Murbecks skola,
ro båda i högsta grad eftersökta i de orter, der de
.de sin verksamhet, den förre i Kalmar stift, den se-
.re i Stockholm och dess grannskap — Hylander, en
ıgdomsvän och anhängare af Thorild, utmärkt för
.rman och hjertligheten af sitt föredrag. Till de neo-
giska homileterna räknas i främsta rummet Lehnberg,
n hvars på den tiden högt uppburna förtjenster om-
ımet i en senare tid betydligt måst jemkas. Onekli-
n visade han för mycken eftergifvenhet för sin tids
ıakfordringar och populära filosofi, för att med efter-
rck föra andans svärd till befrämjande af Guds rike.
ındre fogliga, ehuru såsom tidens barn diplomatiskt
ıka, voro Fant, domprost i Westerås, och den med
ıl berömde biskop Wallqvist.»

Naturligt var att, under sådana förhållanden som
nu betecknade, uppmärksamheten skulle fästas på
ısterskapets bildning, desto skarpare, ju mindre man
ıpplysningens tidehvarf kände sig belåten med dess

verksamhet. Också möta vi i första årgången af Läsning i Blandade Ämnen en skarp artikel öfver detta ämne under titel: «Om presters danande». Efter en historisk inledning af temligen ytlig beskaffenhet, deri författaren vidlyftigt utbreder sig öfver den politiska makt, som presterskapet under vissa tidskiften tillskansat sig, och hvars behörighet han ifrågasätter icke mindre än nödvändigheten af ett presterskap såsom ett särskildt slutet stånd inom samhället, kommer han till sitt egentliga ämne och fortfar (N:o 4 sid. 42):

«Kristna lärares skyldigheter i allmänhet finnas både tydligt och väl uppdagade i apostlarnes skrifter; och mera än blotta kunskapen härom behöfdes icke den tiden, då religionen ej var sammanlänkad med statsförfattningen, då inga verldsliga förmåner åtföljde läroembetet, och då man icke ännu väntade, att presterna en dag skulle utgöra ett särskildt stånd. De hade då endast dessa enkla, men vigtiga föremål, att utsprida kristendomens välgörande ljus, vaka öfver sedernas renhet inom församlingen och räcka hjelp åt den lidande menskligheten. Vidlyftiga författningar behöfdes ej för att hålla i ordning några menniskovänner, dem endast nit för religion och dygd förmådde att åtaga sig läroembetets besvärliga skyldigheter, utan annan belöning än samvetets. Så länge Kristi hjord var föraktad och förföljd, voro herdarne trogna. Men tiderna förändrades. Kristna läran blef den rådande. Presterna fingo inkomster och makt. Regenterna började stödja sig på deras myndighet hos folket, och kommo derigenom i behof af deras tillgifvenhet, ja ofta äfven af deras beskydd. Penningelystnad och begär efter välde lockade snart de slugaste, oroligaste och mest verksamma hufvuden in i det andliga ståndet, och regeringarne funno slutligen, ehuru alltför sent, att detta ståndet, äfven inom kristenheten, behöfde starka band.»

«Reformationen, hvars verkningar till menskligheteus väl voro så mångfaldiga, har äfven medfört den nytta, att presterskapet inom lutherska och reformerta kyrkorna hålles inom sin rätta verkningskrets, och att de skyldigheter lagarna dem älägga, svara emot ändamålet af deras embeten. För att icke uppehålla oss med de andra länder, hvarest reformationen blifvit antagen och verkställd, så kunna vi anse oss lyckliga, att våra lagar gifva oss säkerhet emot hierarki, ehuru vårt presterskap icke kan klaga öfver brist af verldsliga förmåner. Den rättighet svenska presterskapet äger framför andra statens embetsmän, att vid riksdagarne utgöra en fjerdedel af nationens fullmäktige, har uti våra författningar en sådan motvigt, att den ej synes kunna medföra påfviska tillskansningar. Den var en följd deraf, att presterna, nästan ända till slutet af förra sekulum, voro de enda svenskar, som ägde kunskaper; och den bör nu, i upplysningens tidehvarf, endast

vara dem en uppmuntran till medborgerlig dygd. Emellertid sätter regeringens och civila embetsmäns inflytande på kyrkodisciplinen och alla ecklesiastika mål tillräckliga gränser emot det förtryck, hvarmed ett oförståndigt nit, eller högmod och egennytta under religionens larf, skulle kunna hota folket. Man torde kunna påstå, att svenska presterna, emellan riksdagarna, ej hafva annan makt, än den, som är ett nödvändigt vilkor för utöfningen af deras sysslor, och att det inflytande på allmänhetens tänkesätt, som i alla tider varit oskiljaktigt ifrån läroembetet, numera i Sverge endast blifver en belöning för den läraren, som uppför sig klokt och värdigt. Sverges presterskap, genom lagarne stängdt ifrån all befattning med civila mål, ser sin verksamhet, då man undantager riksdagsmannarösten, inskränkt inom de gränser, hvilka i kristna stater just utgöra ändamålet af ett presterskap. Alla våra eklesiastika författningar ålägga presterna att befordra allmän upplysning i religion och sedelära, medverka jemte lagarna till sedernas renhet och vara de nödlidandes tröst och stöd.»

«Kanske gifvas i samhället inga svårare göromål, inga som fordra mera skicklighet, större menniskokännedom, outtröttligare möda och renare dygd. Verkningskretsen är stor, men ej lysande; arbetet är träget, men nästan omärkligt för andra; belöningen vigtig, men dold inom egna samvetet. Just detta gör beredandet af skickliga och redliga prester så mycket angelägnare. Emellertid är den olyckligt danad, som ej uppmuntras till verksamhet, då han ser sin bestämmelse i samhället vara att genom lärdomar, vaksamhet, förmaningar och exempel befordra dygden, utrota fördomar och lindra mensklighetens olyckor. Hvilket ädelt föremål att genom nyttiga sanningars utbredande skingra okunnighetens mörker, som i alla tider varit första ursprunget till laster och elände, samt förstöra vidskepelsen, den högmodet, egennyttan och bedrägeriet så ofta fått nyttja till att missleda menniskorna; att med den moraliska upplysningens värma gifva lif åt alla menniskans goda och lyckliga egenskaper; att genom religionen leda menniskans verksamhet till befordrande af egen och andras lycksalighet samt väpna henne med sinnesstyrka emot alla olyckshändelser, dem hon ej kan förutse eller förekomma! Måtte aldrig någon prest glömma, att han för så välgörande ändamål af samhället beskyddas och lönas!»

«Ehuru allmänt kända dessa anmärkningar om föremålen för vårt presterskaps arbeten äro, har jag dock ansett nödigt att nämna dem, för att med säkerhet bestämma hvilka egenskaper man med skäl väntar hos en prest, och således redigare kunna framställa mina tankar om presters danande. Likasom presternas skyldigheter följa af ändamålet för deras embeten, på samma sätt bestämmas deras nödiga egenskaper af skyldigheterna. De böra äga alla de egenskaper, som nödvändigt fordras för att befordra allmän upplysning i religion och sedelära, och för att göra denna upplysning verksam. Menniskor, som i dessa ämnen äro okunniga, böra af presten undervisas, och dertill fordras hos honom sjelf kunskaper; de kunnige

åter böra af honom påminnas, uppmuntras och bevekas till efterföljd af religionens föreskrifter, och för att häri kunna något uträtta, måste han äga sina åhörares aktning och förtroende, hvilka han endast genom dygd kan förvärfva. Detta gäller för alla prester, som hafva den omsorgen att tolka en moralisk religion, och allramest för de kristna presterna. Sjelfva begreppet om deras embete ålägger dem att vara upplysta och af goda seder. Men dessa tvenne från begreppet af en skicklig religionslärare oskiljaktiga egenskaper böra ännu närmare bestämmas.»

«Föremålen för menskliga kunskaper äro oräkneliga. Som man ej kan omfatta allt, bör den, hvars skyldighet det är att genom en viss gren af upplysningen gagna, fästa sin uppmärksamhet förnämligast på de kunskaper, som höra till hans egentliga yrke. Han bör äfven ihågkomma skillnaden emellan lärdom, kunskaper och upplysning; och eftersinna, hvilken af dessa förståndsodlingens grader är för utöfningen af hans embete nyttigast, och för honom sjelf möjlig att uppnå. När frågan är om kristna prester, finner man lätt, att de kunna umbära hvad man egentligen kallar lärdom; att vidsträckta kunskaper äro för dem nyttiga; men att upplysning i allt hvad som väsentligen hörer till religion och sedelära, är hvad de nödvändigt måste äga, efter just denna upplysning af dem bör utbredas. Att de icke derjemte äro förbundna till att vara grundlärda i de vetenskaper, som ej med deras göromål stå uti omedelbar förening, är tydligt. Men äfven i dem, som närmast höra till religionen, såsom filosofien och den djupare theologiens mångfaldiga delar, behöfva de endast upplysning, icke lärdom. Hvar och en prest bör, till exempel, känna och rätt förstå alla till religionen och sedeläran tillämpliga sanningar, som innehållas i Skriften, och med denna kunskap kan han blifva en nyttig lärare, om han än aldrig hört talas om, ännu mindre läst *Carpzovii Apparatus Antiquitatum Sacri Codicis et Gentis Hebrææ, Boccharti Geographia Sacra,* eller Celsii *Hierobotanicon* *), m. m. Han bör känna och med värdighet förrätta våra kyrko-ceremonier, men kan alltför väl vara utan kännedom af *Binghams Origines Ecclesiasticæ.* Han bör nödvändigt inse tillämpningen af religionens lärosatser till sedelärans stora ändamål: menniskors dygd och lycksalighet; och den nytta han gör skall visst icke minskas derigenom, att han icke vet hvilken lärd theolog varit den första, som afskiljt dogmatiska theologien från den moraliska. Jag får ännu närmare utreda detta, då jag kommer att tala om den undervisning prestämnen böra få vid läroverken.»

---

*) Författarens mening är icke att förringa dessa arbetsamma mäns förtjenster af den lärda verlden. Han har just valt exempel af godkända och allmänt berömda skrifter, för att så mycket tydligare bevisa sin mening. När en prest kan umbära dessa ryktbara verk, hvilket åtminstone icke af många svenska prester lärer nekas; ifrån hvilken mängd theologiska folianter och qvarter befrias icke då hans bokhylla?

«Prester böra vidare vara män af goda seder. Denna egenskap är för ı lika angelägen, lika oumbärlig, som upplysningen; och detta lärer ej öfva bevis. Vi hafva äfven i den lutherska församlingen kommit ifrån gamla fördomen, att ordet är lika verksamt och kraftigt, då det tolkas :n lastfull, som af en dygdig man. Den regeln man så ofta låtit lärare na församlingen: gör som jag lärer, och icke som jag lefver, le vid vissa tillfällen varit ganska passande; men den har förmodligen id varit utan praktisk nytta. Med hvad eftertryck skall den förmana gudsfruktan och dygd, som sjelf lefver gudlöst? Med hvad verkan skall ı tala för anständigheten, då man sjelf ger exempel af oanständiga se-; för måttligheten, då man sjelf slösar allt på eget öfverflödigt bord; nykterheten, då man sjelf finnes ej sällan öfverlastad och betagen bruket menskligt förnuft? Låt en girig, som prejat den fattige, predika om mhertighet; man skall förakta honom. Låt en erkänd skrymtare med ar och de ömmaste uttryck tala om Gud, om menniskokärlek, om dyg-ıs eviga belöning; man skall bele honom. Äger han snille, skall man ·hända beundra hans talgåfva; men hvad öfvertygelse skall han meddela? l tviflaren skall gå utur kyrkan med visshet, att allt var bedrägeri. För-mar och ordspråk må innehålla hvad som helst, så blifver det dock visst, t sedeläran bäst predikas genom exempel. Då en dygdig och verksam enniskovän ifrar emot laster, berömmer goda gerningar, afmålar den sällhet, rtröstan på Gud och ett godt samvete skänka, så blifva hans förmaningar llan fruktlösa. De sanningar hans tal inskärpt glömmas icke lätt. Hans ırma, hans nit för det goda, understödt af ett ädelt efterdöme, gör dyg-ın segrande och befrämjar mensklighetens lycksalighet.»

«Allmänheten är sträng granskare af lärares seder, och har dertill full-ımlig rätt; men denna granskning går ofta till öfverdrift. Då en lärares yldigheter, i afseende på sederna, äro alldeles desamma som hvar och annan stadgad och hederlig mans, har man obilligt gjort oskyldiga nö-ı och tidsfördrif till samvetssaker för presten. Jag inser ej med hvad äl man kan lasta prester för det de deltaga uti antagna sällskapsnöjen, ns; jagt, spektakler, låga spel m. m., så länge man ej anser dessa tids-rdrif såsom brottsliga eller oanständiga för annat folk. Det är sannt, att prest, som sköter sin syssla, har ganska liten tid öfrig för nöjen, och skyldigheter för dem eftersättas, blifva de alltid ett brott; men denna regel ller lika för alla stånd. Ett ensligt lefnadssätt, stängdt från verldens så llade buller, en opudrad peruk, en illa gjord och oborstad rock, en trum-n och allvarsam blick, äro de kännetecken till invärtes helgelse, dem den unnigare allmänheten mest beundrar och hos presten önskar att finna, uru bedrägliga de oftast äro. Huru ofta har man icke af egennyttiga h låga afsigter bemödat sig om denna yttre munkheligheten? Huru ofta ır man icke dragit sig ifrån sällskaper af andligt högmod, af egenkärlek, en viss känslolöshet, och vant sig vid att hata och förakta menniskor, i

system, dervid det förbehöll sig sjelft rättigheten att bestämma hvad som kunde falla under dess domsrätt och hvad som låg utom densamma, hvilket blef af synnerlig vigt i synnerhet för religionslärans språkvetenskapliga och historiska delar. Genom det nya lif, som sålunda inblåstes i theologien, utvidgades dess gränser, och det theologiska studiet tillväxte oupphörligt både till omfång och vigt. Under sådana förhållanden måste man naturligtvis vara betänkt på att äfven i vårt fädernesland utsträcka de theologiska studierna, äfven när de endast afsågo bildandet af praktiska lärare i församlingen, utöfver gränserna af de forna torra dogmatiska kompendierna, för att göra presten duglig icke blott för den hvardagliga slentrianen af tjenstförrättningar, utan äfven att, under tider af så stora skakningar inom den andliga verlden, vägleda och upplysa sina åhörares förstånd, och ömsom skaka, ömsom lugna deras samveten, samt lifva och stärka deras tro. De åtgärder, som man tid efter annan för detta ändamål vidtog, torde väl icke hafva varit de tjenligaste, åtminstone voro de icke tillfyllestgörande. Jag tviflar på att denna vigtiga fråga — om prestbildningen — ännu i våra dagar kan anses vara löst, och den lärer väl svårligen blifva det förr än man blifvit ense derom, att äfven den praktiska presten behöfver en grundlig underbyggnad af profana studier, såsom grundval för och ett fortbestående utanverk omkring sina theologiska.

Många af den tidens prelater godkände tidehvarfvets fordran i förevarande afseende. Bland dem biskop Wallqvist. Men han delade de gamla orthodoxernas farhåga för inflytandet af den moderna upplysningsfilosofien, d. v. s. fritänkeriet, på de theologiska studierna, i fall dessa skulle erfordra en längre lärokurs vid universiteterna. Onekligt är ock, att ingen, jag vill icke säga gammalorthodox, utan endast i allmänhet nitisk prest, med begrepp om hvad sann kristendom ville säga,

kunde utan bekymmer se de eröfringar, som tidehvarfvets ytliga verldsvishet gjorde inom hans eget stånd, och som den hotade att fullända genom den enerverade och förplattade religionslära, som den ville öfverlemna åt en kommande generation af prester att förkunna. Att förekomma ett sådant presterskapets förfall gjorde Wallqvist och andra med honom liktänkande till sin uppgift. Huru det stod till med Wallqvists egen religiösa öfvertygelse, har man satt ifråga: den stora ynnest han af Gustaf III åtnjöt har gjort honom misstänkt i det afseendet. Men dermed må nu hafva förhållit sig huru som helst: Wallqvist var en ovanligt klok och skarpsynt man, som nog insåg att den moderna så kallade kristendomen icke var någon kristendom utan en kosmopolitisk religion, hvilken, om den ej hejdades, skulle uttränga all positiv dogm, och snart göra allt presterskap öfverflödigt. Möjligt är att biskopen i detta sistnämnda såg den största faran, hvarmed upplysningen hotade inom religionens område, och han föresatte sig att, så mycket på honom kunde bero, mota densamma. Wallqvist var, i allt hvad han gjorde, i allt hvartill han lät använda sig, framför allt annat prest, och i hans ögon var preteståndet rikets första stånd; han ansåg ingenting nödvändigare än att bibehålla detta stånd i dess fulla integritet, och att, så vidt möjligt var, genom skärpandet af disciplinen inom ståndet göra det oberoende af alla inflytelser utifrån. Wallqvist, sade jag, var i första rummet prest, men närmast var han biskop *). Såsom en äkta hierark fordrade han att hela nationen skulle böja sig för preteståndet, dernäst att detta stånd skulle böja sig för honom, biskopen. Helt konseqvent önskade han, att all

*) Han var i sjelfva verket en af dessa storartade prelatensiska företeelser i vår kyrka, som blifva mer och mer sällsynta och icke heller nu vore rätt tidsenliga. Hans föredöme synes hafva varit den myndiga Westeråsbiskopen Joh. Rubeckius, som han liknade äfven i bemödandet att göra stiftsläroverken sjelfständiga och prestbildningen oberoende af universiteten.

yttre inflytelse på ståndet skulle redan från början omöjliggöras derigenom, att de blifvande presternas hela uppfostran skulle anförtros endast åt prester, så väl för att trygga renlärigheten som för att inskärpa disciplinen. Vistelsen vid universiteterna, tillhållen för kätteri och fritänkeri i alla rigtningar, under inflytelse af utländsk vetenskaplig forskning, måste blifva farlig, kanske rentaf skadlig för de unga preståmnena. Också vore det onödigt att blottställa dem för denna våda. Han, biskopen, som i alla fall var i sista handen ansvarig för dem, som han invigde i kyrkans tjenst, borde också vara den, som bäst vore berättigad att sjelf bedömma sina alumners insigter och duglighet för deras bestämmelser. Hvad hade universiteterna, med sin profana lärdom och sina vexlande åsigter, att skaffa med hans prester, hvilkas hela bildning skulle hvila på bibelkunskap och en gång för alla fastställda dogmer? Hans gymnasium var alldeles tillräckligt för att fullända hans presters uppfostran. Vid universiteterna fingo de endast lära sig att tvifla, först på dogmerna, sedan på bibeln, slutligen till och med på biskopens auktoritet. Bort det! Väl hade Gustaf II Adolf vid gymnasiernas stiftelse dermed afsett en grundlig uppfostran, icke allenast åt de blifvande presterna utan äfven åt rikets embetsmän i allmänhet; men de facto voro dock de gamla gymnasierna företrädesvis inrättade för prestbildningen, och om några derifrån utgingo för att sedan ingå i statens civila tjenst, så var sådant endast att anse såsom ett undantag, hvilket bevisade att prestskolorna voro så förträffligt inrättade, att vid dem kunde vinnas en grundlig underbyggnad äfven för verldsliga studier. Sådana åsigter, med biskopens vanliga talent framställda i hans «Utkast till en handbok i eklesiastika befordringsmål etc.», gåfvo anledning till de anmärkningar i Läsning i Blandade Ämnen, som jag i det föregående anfört. I afseende

på biskopens motvilja mot universiteterna, säger recensenten (N:o 7, 8 sid. 87—89):

«I allmänhet yttrar författaren ganska litet förtroende för våra akademier. Sidan 85 berömmes just den omständigheten af uppfostringen till preseståndet i äldre tider, att akademiska resor icke voro befallda, för att från ett visst ställe vinna förpassning till ansökningar om sysslor af hvad slag som helst m. m. Härvid kan anmärkas, att akademiska resor likväl sällan blefvo obelönta. — Ordet förpassning smakar af någon bitterhet. Recensenten tror ej att allmänheten föraktar de skicklighetsbetyg, som akademierna utdela, och ännu mindre att den har skäl dertill. Sidan 99 afrådes ungdomen uttryckligen att resa till akademien för preststudier. Noten o) tyckes vara mindre upplysande än de flesta öfriga i detta arbete förekommande historiska anmärkningar. Erkebiskop Baazii betyg om studenternas kunskaper, afgifvet i ett cirkulär år 1680, betyder intet när frågan är att jemföra den skicklighet, ett prestämne nu för tiden kan förvärfva vid gymnasium, med den man skäligen kan vänta såsom en följd af någon tids vistande vid akademien.»

«Då akademierna i Sverge kunna skryta af professorer, som både inom och utom riket äro kända för utmärkt lärdom, kan man icke föreställa sig dem i sådant lägervall, att det icke skulle löna mödan för en yngling att der tillbringa någon tid. Det är sannt: somliga subjekter äro af sådan beskaffenhet, att de lära litet eller intet, ehvart de ock afsändas. Men deraf, att några komma från akademierna med ringa kunskaper, lärer man dock icke äga rättighet att sluta, det undervisningen vid dem icke är mycket vidsträcktare och fullständigare, än den möjligen kan vara vid gymnasierna. Dessutom, då man ej vill inskränka de för en prest nödiga kunskaper inom något theologiskt kompendium, utan billigt medgifver, att presten ej bör vara under sin tids allmänna upplysningsgrad: så finner man lätt på hvad ställe en yngling bäst är i stånd att höja sig till den, om det är vid akademien eller vid ett aflägset gymnasium. Exemplen af *Nicolaus Canuti*, sidan 83, som under Gustaf I:s tid uppfostrades i skolor i Skara och Wexiö, då ännu intet gymnasium i riket fanns och Upsala Akademi var nästan alldeles förstörd; och af biskop *Terserus*, sidan 85, hvilken, ännu gymnasist i Westerås, opponerade på grekiska vid Synodus i Revel 1627, äro för gamla att bevisa något. Frågan är om närvarande tids kraf. — Tillgång till större bibliotheker, tillfälle till umgänge med flera upplysta män, detta af alla tänkare så högt värderade medel till förståndets utvecklande, saknas oftast vid gymnasierna. En yngling uti mindre förmånliga omständigheter, som aldrig kommer utur sin provins, huru skall den bildas till ett embete, som oftast fordrar mycken verlds- och menniskokännedom? — Allt detta, och ännu flera skäl, dem rummet ej tillåter att uppräkna, tyckas leda till den öfvertygelsen, att en biskop, som önskar sig upplysta och nyttiga prester i

sitt stift, gör bäst att förpassa sina djeknar till akademien, och kan lofva de flesta forlönen vid återkomsten rikligen ersatt genom hyfsning och ökade kunskaper.»

Ett bland de mest retsamma hindren för den offentliga diskussionen under denna retliga period var den s. k. theologiska censuren, i följd af det stadgandet att alla skrifter af theologiskt innehåll skulle, innan de finge till trycket lemnas, hafva undergått granskning af vederbörande domkapitel och förses med af konsistorienotarien undertecknadt *Imprimatur*. Detta var så mycket förargligare, som många skrifter godtyckligen fördes under denna kategori, hvilka väl egentligen icke hörde dit. Så t. ex. öfversättningar ur Bibeln, hvilka väl oftast äro af den beskaffenhet, att de snarare tillhöra den filologiska än den theologiska litteraturen. Emellertid var, efter hvad vi redan yttrat, vederbörandes misstänksamhet i detta afseende under då varande tidsförhållanden ganska förklarlig. Tiden var uppfylld af brännbara ämnen, som en enda gnista kunde sätta i låga. Olyckan var att man var så rädd för lågan, som erfarenheten visat vara af en ganska uppfladdrande och lättsläckt beskaffenhet, och skulle hafva varit det i ännu högre grad, om den icke varit så länge undertryckt. Väl var det sannt att fritänkeriet var allmänt, att det kunde blifva vådligt för både kyrkans och statens bestånd, såsom Frankrikes exempel nyss visat; men huru mötte man detsamma? Med förbud och maktspråk, hvilka afskuro all möjlighet att på ett förnuftigt vis vederlägga detsamma. Man hade kommit så långt, att man misstrodde allt förnuft, allt fritt tänkande; Kant och Fichte voro lika illa anskrifna som Voltaire och Helvetius; ty de voro ju alla filosofer, d. v. s. fritänkare; och om de också trätte sins emellan, så voro de dock alla sams om att anfalla den orthodoxa läran. Det är lätt begripligt, huru det allmänna sunda förnuftet skulle våndas under tvångsåtgärderna af en styrelse, som lät leda sig

af så ytterligt inskränkta grundsatser som den att vilja förbjuda menniskan att tänka, derföre att hon kan tänka origtigt, och att tala, derföre att hon möjligen kan tala oeftertänksamt. Lyckligtvis låter detta förnuft sig icke helt och hållet undertryckas; också gaf det sig stundom luft — i trots af censuren — i protester, som nästan likna nödrop. En sådan artikel är den, som år 1799 förekommer under titel «Anmärkningar öfver religionens och kristendomens öfverklagade förfall samt tvångsmedlen deremot genom den theologiska censuren», med motto ur Paulus: «J ären kallade till frihet». Den är för vidlyftig att här meddelas, men förtjenar läsas i sin helhet.

Då jag nyss haft tillfälle att tala om en af de märkligaste svenska prelater, som den nyare tiden frambragt, och sannolikt ej vidare får anledning att återkomma till honom, vill jag här i några få drag söka fullända hans bild.

Olof Wallqvist föddes den 6 Juni 1755 i Edsbergs socken i Nerike, der hans fader då var komminister. Efter genomgången lärokurs vid elementarläroverken i Örebro och Strengnäs, sändes Wallqvist till Upsala 1773. Till sin lycka blef han här bemärkt af den berömda dåvarande professor skytteanus, kansli-rådet Ihre, i hvars hus han upptogs såsom informator. Redan år 1776, vid endast tjuguett års ålder, blef Wallqvist genom kunglig dispens prestvigd och 1779 magister, hvarefter han samma år blef adjunkt vid Clara församling i Stockholm. Hans predikogåfvor voro utmärkta och väckte den uppmärksamhet, att han vid tjugufem års ålder af kongl. maj:t utnämndes till tjenstgörande hofpredikant hos enkedrottning Lovisa Ulrika, dit det icke var värdt att sända andra prester än på hufvudets vägnar väl utrustade.

«Hvad man än må klandra hos konung Gustaf III, så måste erkännas att han genom sympathiens trollkraft snabbt upptäckte snillen och hade mod att dem använda.

Han ville hafva Wallqvist så nära till hands att han obemärkt kunde höra detta fyndiga snilles tankar, men intet annat rum (på slottet) kunde dertill utses, än ett som förut varit upplåtet åt Leopold, som också skulle vara till hands i litterära angelägenheter. Men hvarken kungen eller Wallqvist ville vinna denna sin önskan genom ett öppet ord, utan efter den negotiationsmetod, hvari kungen förälskat sig, allt sedan han i sin uppväxt måste vinna det han ville genom mellanpersoner. Alla hofvets läkare kommo och bevisade för Leopold den större fördelen för hans helsa att flytta in i de rum Wallqvist nu hade i staden. Alla hofmän funno utsigten i dessa rum hänförande. Leopold måste slutligen beqväma sig, men det syntes ha ännu hos den sjuttioårige efterlemnat ett obehagligt intryck af Wallqvists personlighet.» — Så berättas anekdoten af Wieselgren.

Den afund och öfriga obehag, som åtföljde hans ställning såsom konungens förtrogne, gjorde snart Wallqvist ledsen dervid, så att han hos konungen sökte annan befordran och äfven, vid ej fullt trettio års ålder, utnämndes till pastor i Alsheda i Småland. Året derpå blef han domprost i Wexiö, och redan följande år, liksom ledigheterna uppstått den ena efter den andra enkom till hans förmån, biskop i samma stift. Han var då trettiotvå år gammal, och hade inga andra författaremeriter än en predikan för Svea Hofrätt. «Biskopar sådana som Lindblom, Wingård, Wallqvist tillhöra eders maj:ts tidehvarf, men icke djeknar, uppfyllda af gräl och högfärd, utan uppfostran, seder och kännedom af den tid i hvilken de lefva», skref Schröderheim ett år senare.

Under 1789 års riksdag blef Wallqvist en historisk person, länge föremål för partiskrifters bittra anfall, blott motvägda af vanliga loftal, och dessa få. Han har i en vigtig tidpunkt djupt ingripit i sådana frågors lösning, som öfvat inflytelse i stort på svenska folket. Han tillhör vår historia såsom en stjerna åtminstone af andra

leken, som, om mordskottet ej ändat Gustaf III:s a så tidigt och ett blodslag ej bortryckt Wallqvist i s bästa år, kunnat ovedersägligen upphinna första leken. Många brinna med full glans på vårt minnes mel, som ej ägt Wallqvists naturgåfvor och uppade skicklighet, hans hastiga blick och hans uthålliga ft, lyckligare än han då det gällt verksamhetsvilen, medarbetare och fortsättare. — Wallqvists förhistoriska värf var det för Sverges och Gustafs ära ıska betydande att sluta simonien vid prestsysslors sättning. För detta ändamål föreslog han en eklestik-expedition, hvars chef han blef, hållande sig fri n sjelfva misstankan att fortsätta den Schröderheimı pastorathandeln. Och han utförde denna reform så, konungen dervid vann preståndets synnerliga lek.

Då säkerhetsakten genomdrefs, stod Wallqvist nära ill konungens sida. Här spelar han hvarken Nordins såsom sträng rojalist eller Fersens såsom öppen ponent. Han synes velat till förmån för ofrälseståndn minska adelns, utan att öka konungens, endast larnas makt, och gick emellan partierna såsom en vigmedlare. I kongl. maj:ts kungörelse till samtliga dersåtarna af den 25 Maj 1789, kontrasignerad af allqvist, heter det: «Om detta riksmöte länge blir rkvärdigt af ärendenas vigt, tänkesättens stridighet ı deraf följande ovanliga händelser, så tryggar oss en vår öfvertygelse att samtid och efterverld tillika la erkänna vår nådiga omsorg att utrota allt parti, n ej har vårt och fäderneslandets gemensamma bästa föremål, att återföra all myndighet i rikets styrelse n personer till lagarne, att stadga medborgares allinna rättigheter efter de i naturen och saken befinta grunder, — hotande med rättmätigt straff den eller m, som drista missbruka myndigheten af ett lagligt

embete till någon undersåtes, äfven den enfaldigastes, olagliga förfång.» I denna anda fortfor Wallqvist att gifva konungen råd. I ett bref af den 17 Augusti 1789 yttrade han, då förslag var å bane om hemliga mått och steg — dylika voro mycket i konungens smak —: «Hemligheterna för en konung här i landet äro att befrämja rättvisan och en god hushållning.» — Då konungen för några riksdagsmän uppläste utkastet till akten i Februari 1789, vittnar borgaren Åberg från Uddevalla — en man aktad af oppositionen — att Wallqvist nästan var den enda, som motsatte sig något, deribland konungens föreslagna rätt att afsätta tjenstemän utan laga ransakning och dom. Allvarligt var hans motstånd mot den plan konungen antagit, uppgjord, såsom man sade, af bröderna Nordin, att med militäriskt våld genomdrifva akten på riddarhuset. Han motsatte sig också bestämdt den hufvudlösa planen att uppskicka (till riddarhuset) den elfvaåriga kronprinsen och en stark deputation af ofrälsestånden, anförd af Wallqvist, då prinsen och Wallqvist skulle tala för akten. Wallqvist yttrade, när han erhöll del af denna plan: «Ers maj:t har ännu mig ingenting befallt; ty i den händelsen måste jag för eders maj:ts egen skull äfventyra att icke lyda.» Konungen svarade ej. Wallqvist gick, var borta tills öfver midnatten hos en vän; hade derunder varit sökt af en kunglig löpare, men hörde sedan ej ett ord i ämnet. De la Gardie hörde Wallqvist den dag, då akten skulle på riddarhuset genomdrifvas, råda till den yttersta försigtighet, hvarvid Wallqvist såg med största oro på borgerskapets beväpnade kår, som uppställts på slottsbacken framför rikssalen, ända tills konungen upplyste honom att träbitar blifvit insatta i stället för flintа i geväären. Sannolikt var detta att säga: jag har följt ert råd.

Till de förmåner, som ofrälsestånden på denna riksdag åt sig eröfrade, hade Wallqvist ej litet bidragit.

an yttrar i sin dagbok: «Som konungen i sina tal den ıa dagen utfört sig öfver sin föresats, att bibehålla ›lkets frihet, ansåg jag den föresatsen vara lämpligaste mnet för mig, för att såmedelst nästan taga fasta på ans löften». Redan i sitt första herdabref såsom biskop ttrar Wallqvist, när han meddelade kongl. maj:ts kunörelse och förmaning rörande medborgerlig enighet och nderåtlig lydnad: «Stiftets presterskap lärer ej, efter in pligt inför Gud, underlåta att i kristliga samt rediga tänkesätt alltid för egna personer fortfara och vid jenliga tillfällen hos sina åhörare inplanta och stadga len känsla af laglig frihet, som styrker en kristlig konungs höga rätt att regera ett lydigt och manligt folk samt bevarar undersåterna från alla frestelser af all slags träldom, med hvad lätthet som helst oket ock i förstone skulle lämpas på våra axlar.» — Han förmanade vidare sina prester i offentliga cirkulärer, att ej visa någon politisk förslagenhet för sig sjelfva, eller någon den ringaste ovänlighet mot enskilda personer och andra stånd, helst sådant stridde mot läran, som de förde, mot embetet som de beklädde, ja mot konungens eget nådigst förklarade tänkesätt.

Wallqvist kunde derföre enskildt umgås utan obehag med oppositionens hufvudmän, och med dem underhandla såsom med främmande makters sändebud. Konungen hade nemligen funnit nödigt att rangera ett parti med chefer i hvarje stånd, hvilka skulle flitigt kommunicera med oppositionen, för att förlika stridiga tänkesätt och menniskor. Wallqvist var utsedd till chef inom andra ståndet, och emottog det efter någon tvekan, dels på det befattningen ej måtte komma i en persons händer med mindre goda afsigter (Nordins? Fants?), dels emedan han ansåg otillbörligt att afsäga sig en så god sak som förlikning. Dock erfor Wallqvist snart, att konungens afsigt med förlikningen ej var så allvarlig. Wallqvist skildrades af en bland oppositionens hufvud-

mån, grefve A. L. Hamilton, under denna tid: «Wallqvist har mildheten i sina ögon, uppriktigheten i sitt umgängessätt, äran på sina läppar, ehuru äregirigheten i sitt hjerta. likväl utrustad med nog insigter för att veta med blomster täcka de bojor, som bereddes åt fäderneslandet, och med nog slughet för att ej emottaga dem, om ej för den enskilde smidda af guld». Den belefvade hofpresten sågs munter och förekommande, hos grefve Fersen så väl som hos baron Wachtmeister, gerna sedd af alla. Då han närmade sig konungen och Nordin *éloignerades*, märkte man moderata steg af konungen, enligt prosten Afzelii anteckning. Wallqvist skref sjelf till konungen den 11 December 1789 om Nordin: «Det är ingen menniska på jorden, som jag så fruktar som denna man, och intet beskydd emot honom är godt nog utom ers maj:ts eget». Wallqvists liberalism gick dock ej så långt, att hans blick skymdes för tidsandans verkliga karakter. Han fann den frihetsanda, som nu var tidsandan, «utgången från snillen som ofta voro gunstlingar i hof, utgöra en sträfvan att befrämja all slags frihet och upplösa all slags ordning, ställande menniskors rätt i motsats till medborgarens förbindelser», varande viss, att om lösligheten i tänkesätten fortfore såsom börjats, allmänna välfärden måste gå under, visande att ett konseqvent fullföljande af de klingande satserna skulle föra dit man ännu ej anade. Med blicken på Nordamerikanska republiken yttrade han i ett cirkulär af den 15 Oktober 1788, sedan han kallat Franklin en verklig filosof och Washington en hjelte: «att göra en stat är mycket mer än uttänka en, och i bägge fallen måste man ändå förese, att proportionerna så afmätas, att kroppen får ett hufvud, och att detta kan hålla sig uppe och styra lemmarna». Om England yttrar han: «Man kan ej skapa ett England hvar man vill. Man bör minnas att i det landet försvinner all ensidighet, då det allmänna är i fråga. Man bör känna de engelska ministrarnes storhet

;h dygd. Men många dylika omständigheter förenas ej ir; många kunna väntas men sent».

Tryckfriheten förfäktade Wallqvist med varm kärk och begagnade den på ett manligt sätt. Hans Cklesiastika Samlingar» höllo ljuset under många ryntde ögonbryn, som ej sällan sveddes, och han lät issnöjet fritt brottas med bifallet bland allmänheten.

Det anförda torde ådagalägga, att det fanns mera ihetskärlek hos denna prelat, länge ansedd för vår fri-ets baneman, än törhända bland de högljuddaste oppoenterna på riddarhuset. — — Anjalaförbundets liberasm och Wallqvists konservatism stå bägge utom vår ds politiska begrepp, men en opartisk efterverld kan edan icke skänka sin aktning åt den förra, och skall ;ke fortfara att neka den åt den senare. Det heter .ågorstädes om Wallqvist: «Han var den både moderaaste och förståndigaste bland gustavianska skolans poitici. Han var ej så ytlig och mångtalande som Lindılom, ej så djup och tyst som Nordin, farligare än den örra, men vida mindre att frukta än den senare. Wall-[vist ville, liksom Gustaf III, snille-aristokrati, och likom Nordin, lärdoms-aristokrati; men han insåg omöjigheten att vinna i denna nya makt en motvigt mot .nornas aristokrati utan tryckfrihet, hvilken han med Iöppener ansåg förenlig med envälde — en inskränkıing i förståndet, som annars visar sig särdeles ljust ch skarpt hos denna man».

Såsom eforus och biskop var Wallqvist utmärkt. Huru djupt eller grundt han kastat ut nätet i sin tids heologi, så tålde han dock ej ett vetenskapligt fuskeri f prester inför församlingen, der han visste att uppyggelse söktes af det redan i kyrkan erkända.» «Preten», skref han i ett cirkulär, «borde taga ur texten ch bibeln grunden till sina föreställningar. Så hafva Nohrborg, Fant och Bælter gjort. Derföre finner man i leras arbeten saft och kärna, ännu i alla tider tillgäng-

lig der de sökte dem, men aldrig till finnades annorstädes än i Gud ord.» Då han erinrat att starka dryckker, lättfärdighet, svordomar och dylikt vållade bekymmer äfven hos prester, tillägger han: «Konsistorium kallar derföre slutligen sina embetsbröder inför Gud, och förmanar allvarligen, att hvar och en må besinna sin pligt och sitt ansvar, huru helig den tro är, hvilken vi predika, huru ren den lefnad skulle vara, med hvilken vi inför Guds församling må kunna bevisa att vi höra Herran till, försäkrande att konsistorium hvarken kunde eller borde tillåta sig att bruka någon mildring, som lagarne icke känna.» De så kallade ackorderna efterhöllos strängt, emedan personen måtte bli «obefläckad, embetet oförtaladt och befordringen inför samvetet befinnas vara ett Guds verk, men icke en menniskotillställning». «Hvad mätthet kan man vänta af ett bröd, som man försnillat för sig sjelf för att undanhålla det för en annan?» Likaså utrotades de så kallade «konservationerna». I sitt förut omtalade Utkast till Handbok afslöjade biskopen med rättvis men skoningslös hand förra intriger och åtgärder i denna väg, så att det allmänna omdömet snart vände sig väpnadt deremot.

Såsom talare var Wallqvist af stort anseende på sin tid, egande jemte de yttre gåfvorna, såsom en stark och skön röst och hvad man kallar *eloquentia corporis* i hög utvecklingsgrad, tankens både djup och klarhet, såsom det egnade ett snille af sådan storhetsgrad. Språket var högstämdt och helgjutet framflytande ur en sjelfständig öfvertygelse, men ej ciseleradt af den akademiska smaken, någongång lidande af snabbskrifningens språkbrister. Såsom exempel må anföras förmyndareregeringens plakat om klagodagen efter konung Gustaf III, kontrasigneradt af Wallqvist. Wieselgren antyder att det endast var genom Nordins intriger, som Wallqvist utestängdes från Svenska Akademien.

I frågan om lärdom kan man visserligen säga om
/allqvist, hvad han sjelf anmärker om en af sina för-
äffligaste företrädare, Nils Knutsson: «ordningen af
ıns uppfostran föranleder icke till begrepp om mycken
rdom». — — Men snillet ersatte hvad som brast i
ımliga lärdomsstycken, och underlättade det hastiga
ɔpmätandet af de fält, som beträddes. I kyrkolagfaren-
ɜten var författaren af «Handboken i Eklesiastika be-
rdringsmål» sannolikt starkast bland sina samtida. I
ᵛensk kyrkohistoria ådagalägger författaren till «Eklesia-
:ika Samlingar» en beläsenhet och blick, som då redan
lifvit sällsynt och dagligen blef sällsyntare i landet.
[an kunde ej väcka allmänheten, icke en gång den så
allade lärda, till mycken nitälskan, sjelf klagande på
omkapitlens likgiltighet, då han begärt bidrag. Men
tan tvifvel var det till ej ringa del hans förtjenst att
å mycken läslust i de dagarne uppstod, att Uno von
'roil kunde fortsätta att utgifva flera band gamla hand-
ıngar, och Lindblom kunde börja en journal för prester.
Vallqvists «Flockar» afstannade under förmyndare-rege-
ingen en tid, hvarom en forskare i våra häfder yttrar
ig i ett bref: det var då subskriptionen i Stockholm
ıll Linnés staty inbragte nittiofyra riksdaler.

Wallqvist dog af ett slaganfall under riksdagen i
[orrköping, såsom det säges föranledt af harm emot
luraliteten af presteståndet, som, anfördt af Nordin, först
ekade att låta trycka sina protokoller och sedan väg-
ıde Wallqvist protokollsutdrag på detta beslut. Han
ar vid sin död endast fyratiofem år gammal.

I den epistolära konsten var Wallqvist en mästare,
å mycket mera som man på den snabba, vackra men
ågot vårdslösa stilen i hans bref ser att de voro skrifna
å fri hand, utan bemödande och korrektioner. Två
xempel ur hans brefsamling vill jag meddela, det ena
ıll en förtrogen vän, det andra till en underordnad,
ıåda från de första åren af hans episkopat. Den 11

Februari 1788 skrifver han till sin gamla kamrat, lektorn, sedermera prosten doktor Hedenius i Strengnäs stift:

«Mina hastiga steg hafva ej kunnat göra dig större förundran än mig sjelf. Jag igenkänner i dem Guds underliga försyn, som beredt det ena efter det andra, utan att jag kunnat se dem för mig. Men, ehuru förmånligt allt detta är, har det dock större bekymmer med sig, som ej litet trycka mig. En oförsökt ung man, så lycklig som jag, borde vara utan all svaghet att möjligen kunna bära allmänhetens uppmärksamhet, som ej är skonsam. Jag bör vänta att hon följer mig med all stränghet, och att jag ej kan bära henne. I stiftet är allt i oordning, både vid skolor och församlingar, rättelsen svår, då gamla män, som dervid äro vana, ännu sitta i sina sysslor. Presterskapet har med allmänlig benägenhet och vänskap bemött mig, och väntar af mig hastigare ändringar än möjligt är, och som till en stor del *choquera* dem sjelfva om de inträffa. Du ser således att göra eller intet göra bereder mig missnöje. Dock torde det till en stor del kunna undvikas, sedan jag med all vänlighet öfvertalt mina kamrater att vi begynna rättelsen inom oss (sjelfva), och sådant immerfort nu verkställes. Emellertid ser du mina många bekymmer, och din gamla vänskap lärer förmå dig att be Gud för mig att allt väl går» . . . .

Den gamla berömda lexikografen Håkan Sjögren, då theologie lektor i Wexiö, fick det infallet att söka Wirestads pastorat inom stiftet. Han skref till biskopen om råd i detta afseende. Saken var grannlaga. Gubben Sjögren var tjuguåtta år äldre än biskopen och onekligen den lärdaste mannen i sitt stift. Biskopens svar synes mig i all sin enkelhet vara ett diplomatiskt mästerstycke. Det är dateradt den 11 Juni 1792.

«Det är med all uppriktighet jag bör och skall utlåta mig öfver *argumenta pro et contra* i Wirestadsfrågan.»

«Tjenstgöringen blir icke lättare, ty pastoratet har långa tider haft sjelfsvåldiga pastorer, oeniga prester och dermed följande oordningar. Wirestadsbonden är förmögen och stursk. Kyrkobyggnad är besluten och svår att verkställa. Man har sagt mig att socknen är vidsträckt och vägarne svåra. Allt influerar på tjenstgöringen att göra henne tung.»

«Bättre lön tror jag finnes, men af den är tit. icke just i behof. (Sjögren var ytterst god hushållare och ansågs mycket förmögen.) Dessutom, den som skall taga allt ur bondens hand, han både får och saknar i förargelse.»

«Bättre luft och lugn kunna erhållas, det förra visst och det se-
ıre kanhända. Man har annars icke längre fred än grannen vill, och ett
iskt klimat gör ingen helsa, om man icke har goda rum, som här lära
ıknas.»

«Bland afstyrkande är:

«Osäkerheten att få sysslan. Jag skall i sanning göra allt hvad jag
an att den äldsta lektorn på förslaget måtte få sysslan; men tiderna äro
ırändrade eller åtminstone starkt föränderliga, så att min förmåga såsom
ıedel kan vara ganska oviss. Jag skulle räkna mig lycklig att vara skild
ån all sådan befattning, som jag haft, och i det fallet vet jag icke hvad
innas kan.»

«Aldrig får tit. det så beqvämt, som det nu är inrättadt i egna hus.
ya bekymmer kunna icke en gång dertill bidraga.»

«Lexikon fordrar varelse i staden, och tit. kan aldrig göra någonting
i nyttigt och angeläget, som dess utgifvande under egna ögon är.»

«Men mest af allt betyder en kär frus mindre håg till flyttning, och
on har rätt. Det är icke hugneligt att tänka sig enka bland ett främ-
ıande folk, der man ingen vänlighet kan vänta. Till och med att flytt-
ingen kunde leda till förluster för tit. hus, om dödsfall snart inträffade.»

«Jag afstyrker således ansökningen, och min afstyrkan är utan all in-
ig, och utan all annan afsigt än den, att såsom uppriktig och ärlig vän
ara mot tit. förtroende. Jag tillägger, att om herr prosten ändå söker,
i skall jag på allt möjligt sätt använda mig till herr prostens tjenst. Äfven-
ım, i fall herr prosten blir stilla, herr prosten gerna skall blifva dispen-
erad för allt hvad herr prosten vill, konsistorium undantaget. Biträde i
ktionen, när det begäres, skall jag alltid skaffa nöjaktigt emot de billiga
ilkor, om hvilka vi *in casu* lätt komma öfverens. Och för öfrigt förbin-
er jag mig att, i fall jag lefver, det Gud vet huru länge det honom be-
agar, ty jag känner i mina bästa år både kropp och själ slitna af de be-
ymmer mig pressa, och i fall jag blir här, det jag af hjertat önskar, ty
ıg har här aldrig saknat glädje och välsignelse, så skulle jag efter yttersta
ırmåga bjuda till att göra herr prostens ålderdom lätt. Herr prosten har
rbetat mer än någon annan. Det har gjort min förundran och stadgat min
eständiga aktning för en man, som jag önskar bibehålla såsom min vän,
vilken jag vill hedra både i lifvet och efter döden.» (Sjögren öfverlefde
ock Wallqvist i femton år.)

«Låt min tanka blifva emellan oss. *Ratio statûs* fordrar det. Herr
rosten är för gammal och respektabel att gå i tal för andras intresse.»

Kanske kan jag synas för länge hafva uppehållit
nig vid en biografi. Men biskop Wallqvists lefnads-
ändelser hafva tyckts mig erbjuda en tidstafla af till-

räckligt stort intresse för att kunna freda sin plats äfven inom litteraturhistoriens galleri af karaktersbilder.

Jag måste ännu något uppehålla mig med de afhandlingar i Läsning i Blandade Ämnen, som angå religionen och kyrkan, hvilka i sjelfva verket äro de vigtigaste som denna tidskrift innehåller, då de äro författade med det mesta allvar och till en del äfven med en insigt, som förråder inflytelsen af den nyare vetenskapliga forskningen, åtminstone från Lessings och Kants tider. Det bör ej förvilla vårt omdöme, att den romantiska skolan sedermera, såsom vi framdeles få se, icke ville godkänna den religiösa ståndpunkt, som dessa uppsatser förutsätta: denna skola trodde sig hafva funnit en filosofisk lösning äfven af religionslärans hemligheter i de Novalis-Schelling-Schlegelska hugskotten, som de likväl sjelfva aldrig förmådde på ett redigt sätt för sig förklara, men hvars påstådda fromma resultater de gerna ville genom blotta maktspråk tvinga andra att antaga. Huru det i grunden förhöll sig med denna inbillade renlärighet, visade sig i en framtid, då den, såsom vi också få se, återsjönk till den mest råa auktoritetstro, som sökte sitt ideal i medeltidens vidskepliga öfvertro och blinda underkastelse under det heliga romerska lögnsystemet. De bildades religiösa ståndpunkt under hvad den romantiska skolan kallade för jernåldern i vår litteratur, d. v. s. just den period som vi nu behandla, var visserligen kritisk, ofta skeptisk, men den var ärlig; och när dess målsmän uppmanade sin allmänhet, vare sig att tro eller icke tro, så menade de med tro detsamma, som den lutherska kyrkan alltid hittills dermed menat, då deremot den romantiska skolan förde ett öfvermodigt skryt om en tro, som skulle vara genomträngd af ett half-filosofiskt, mystiskt så kalladt vetande, som förmente sig, om ej begripa, åtminstone genom ett särskildt, vissa utvalda naturer, till hvilka de sjelfva naturligtvis hörde, af försynen meddeladt organ åskåda eller genomskåda

trosinnehållets förnuftiga sanning. Och dermed trodde de visserligen icke att de endast slogo blå dunster i ögonen på folk. Ty de sjelfva trodde på fullt allvar och med stor naivitet på de tyska profeternas ofelbarhet; också lofvade de dag efter dag att framlägga deras vishet i dess stora sammanhang, för att grundligen öfvertyga den okunniga svenska allmänheten: de gjorde dertill äfven den ena ansatsen efter den andra, men förvirrade sig hvarje gång till den grad i sina abstrusa filosofemer, att de måste upphöra midt i argumentationen, dermed öfvertygande sina läsare att denna nymodiga tyska vishet antingen alls icke kunde göras begriplig, eller åtminstone icke göras begriplig genom dem.

En bland de skadligaste och mest stötande föreställningar, som genom inflytelsen af den empiriska sensualismen blifvit inplantade hos vår bildade allmänhet, var den eudemonistiska lära, enligt hvilken lycksalighet var menniskans bestämmelse och borde vara det väsentliga målet för alla hennes sträfvanden. Man menade med denna «lycksalighet» än timligt välbefinnande än evig salighet. Det är klart hvilken falsk sedelära skulle byggas på en sådan yttersta grund. Icke desto mindre förkunnades den ej blott i de filosoferande moralafhandlingarne från denna tid (sjelfva Leopolds och Rosensteins icke undantagna), utan äfven från predikstolarna, på hvilka, sedan det ej längre ansågs skickligt att alltför strängt hota med helvetesstraffen, man blef så mycket mera frikostig med de himmelska löftena, för att liksom narra menniskorna till dygd på samma sätt som man smeker barn till lydnad med namnam. Mot råheten af en sådan kristlig moral, möta vi uti Läsning i Blandade Ämnen — så tidigt som år 1800 — icke utan en viss öfverraskning, då det är i en populär afhandling (ty att Boëthius och Höijer, från sina lärostolar redan förut förkunnat en annan sedolära, kunde endast hafva haft inflytande på universitets-bildningen),

möta vi, sade jag, en kraftig protest i en uppsats under rubrik: «Anmärkningar mot den gamla folkmaximen: det är bättre att tro för mycket än för litet». Med afseende på förevarande ämne yttrar författaren (N:o 32, pag. 9—14):

«Sanningens bifall förutsätter en alldeles fri och oväldig undersökning; det kan icke framtvingas af fruktan, eller af löften framlockas. Skrämmas eller lockas kan jag att efterstafva vissa satser, det vill säga härma ljudet af vissa läten; men att förmå mig att tro, att antaga dem med ett otvifvelaktigt bifall — nej, dertill vore allt hot och allt lockande för vanmäktigt; det vore att genom hopp eller fruktan i ett ögonblick ingifva mig kunskaper, dem jag aldrig lärt, aldrig sökt och aldrig ägde; det vore att komma mig att se hvad jag likväl icke ser, känna hvad jag verkligen icke känner, och äga hvad jag icke äger. Om det är någon skillnad på drömmar och verklighet, på dårens inbillningar och det sunda förståndets öfvertygelser, så erkännom, att den tro, som bygges på en maxim, hvars behof röjer total brist på erkända grunder för sanningen, är svaghetens otro. — Nej, tro och öfvertygelse kunna blott vinnas genom en oväldig undersökning. Frågan, om en sak är sann, äger ej, vid en förnuftig undersökning, den minsta gemenskap med frågan, om det är nyttigt eller skadligt att tro den. Der egenkärleken, principen för all fråga om skada eller gagn, blandar sig i undersökningen och vrider vårt omdöme, der blir sjelfva sanningen en fördom, der kan sjelfva villfarelsen komma att gälla lika med sanningen — hvad säger jag, huru ofta gällde den der icke mer? Jag skall medgifva det: religionen, sjelfva förnuftets religion innehåller sanningar, som ej kunna fattas och bevisas af den forskande tanken, och hvilkas erkännande beror på rättskaffenheten i vår vilja och en moralisk konseqvens i vårt tänkesätt. Men om man förstår hvad detta vill säga, om man inser, att styrkan af denna förnuftstro, långt ifrån att vara lånad af den egna kärlekens ensidiga eller ensamt gällande fordringar, beror på en alldeles oegennyttig princip, hvilken ej blott innefattar råd och anvisningar för vår egenkärlek, utan ock föreskrifver den heliga lagar och ovilkorligt befallande bud — eller om man blott är nog konseqvent att finna, det, vid frågan om religionens första sanningar, den då ej ännu antagna dogmen om de eviga straffen icke kan äga någon inflytelse; skall man visserligen icke häraf formera något inkast mot den anmärkningen, att frågan om nytta och skada ej får inblanda sig i frågan om sanningen. Den gäller — den gäller i de obetydligaste ämnen, i sjelfva de saker, hvilkas kännedom lånar sitt värde af våra sinnliga behof; den måste således äfven gälla i afseende på de högre och vigtigare sanningar, vid hvilka de sinnliga behofven rätteligen ej förr än sist böra komma i fråga. Af denna art äro visserligen religionens läror. Jag vet, att man i allmänhet blott afmäter deras värde efter deras förhållande till vår lyck-

salighet; ty jag vet att det läres, att man i Gud ej skall älska något annat, än ett medel för vårt väl, att man ännu i dag vill finna denna så litet gudomliga föreskrift i den religion, som likväl fordrar att vi skola älska Gud öfver allt (öfver allt och dock blott som ett medel för våra behof!), och att man derföre, utan att ens känna en aning af religionens förnedring, kallar den en lycksalighetslära. Men — tag bort moraliteten, var konseqvent, bilda den efter vår egenkärlek, och underlåt att genom moraliska idéer komplettera eller derefter modifiera sällhetsbegreppet; och jag frågar, om lycksalighetsläran då skall blifva en religionslära, om man också då skall sträcka sällhetens begrepp öfver tidens gräns, om religionen skall äga något värde för menniskan, om det skall gifvas någon religion mer? — Nej, med moraliteten står eller faller religionen: dess värde är icke blott värdet af ett medel för vårt väl, utan derjemte och förnämligast värdet af en gudomlig kraft till moralisk förädling. — Här är icke stället att ur sina grunder deducera dessa tankar, och, jag vet det, de skulle föga gälla om ni ej fann dem i ert eget hjerta. Jag dristar appellera dit, och med detsamma påstå, att det är ingen sak i verlden der frågan om vårt väl och ve mindre hufvudsakligt bör inblanda sig, än i undersökningen om sanningen af religionens läror.»

«Icke desto mindre är det just här man vill besticka eller förskräcka omdömet. Man öppnar himmel och helvete, föreslår mellan dem ett val, och vill att min öfvertygelse derpå skall grunda sig. Hvilken vågskål för de skäl, som skola bestämma den! Äger då här min tankekraft det lugn och den frihet, som oundgängligen fordras till sanningens kännedom, darrande på branten af en öfver all beskrifning ryslig afgrund? Är detta den ståndpunkt, ur hvilken jag skall se religionens sanningar? Är det här jag skall förvärfva den sanna visheten? Skulle jag ej snarare kunna förlora förståndet? Ja, sväfvande mellan himmel och helvete, skall ej min tanke förlora sig, skall den ej försvinna för evighetens högtidliga majestät, skall den ej falla svindlande och tusen gånger dödad i det dystra, förfärliga djupet? — Glansen af himmelens strålar, skenet af afgrundens lågor — hvilketdera är det, som skall upplysa mitt förstånd? Är för någotdera mitt jordiska öga danadt? Nej, förblindelse, evig förblindelse blefve din lott, dödlige, om evighetens samlade strålar kunde falla i ditt öga. Det tjocka mörker, som på tidens gräns möter din syn, är dig en varning att återkalla dina fikna blickar och åtnöja dig med de strålar af sanning, som götos från himmelen att upplysa din jordiska bana. Samla dem, och du skall icke sakna grunder för din öfvertygelse; men genom säkerhets-maximen kan intet annat åstadkommas än en blind tro, och blind tro är detsamma som ett blindt öga, är ingen tro, är brist på grunder för det verkliga bifallet, är oaktadt allt det buller den gjort i verlden, och allt det blod den gjutit, och alla fasansfulla uppträden den stiftat — inför förnuftets domstol rentaf intet, en skugga på sanningens fält, som ej afbildar annat än den menskliga

svagheten och egennyttan, hvilken äfven vill intränga i sanningens helgedom för att störa dess fria dyrkan. — Och J, som icke ägen något annat stöd för eder tro, om någon rycker bort det, så förloren J alldeles intet. J tron precist lika mycket eller lika litet som förut: J veten lika väl sedan, som förut, hvad J tron. Sägen: hvad var det? — Och om J svaren, hvad betyder detta svar? Hvad tänken J för godt med det der ordet, det der talesättet, det der öfversvängliga uttrycket? Eller, tillåten mig fråga eder: i de stunder, då begären bestormade ert hjerta, då de sammandrogo sig i ett enda, såsom i sin brännpunkt, och J sågen hela er sällhet — der; hvad trodden J då? Hvad öfvertygelse ägde då sanningen för eder? Hvad verkade den? Hvad gjorden J? — — O måtten I kunna gifva ett svar, som vederlägger hvad jag härtills skrifvit!»

En annan följd af det allmänt upplysta tänkesättet under denna period var det öfverhandtagande, sedermera så mycket öfverklagade moralpredikandet inom kyrkan. Jag har redan tillräckligt talat om den så kallade upplysningens inflytande äfven på presterskapet, hvarigenom det efterhand leddes ifrån det dogmatiska innehållet af vår troslära, på hvilket presterna sjelfva ofta antingen tviflade. eller hvilket de, skrämda af de otrognas spott och hån, blygdes att i sina offentliga föredrag alltför mycket vidröra. De inskränkte sig derföre i sina predikningar till en slapp och sentimental moral, inklädd i så vackra vältalighetsblomster, som hvar och en kunde åstadkomma, stundom, till de rättrognas stora förargelse, lånade från profana skrifter af tvetydigt innehåll, såsom romaner och dylikt. En författare i Polyfem påstod sedermera att han en gång i en predikan igenkännt flera blad af en då för tiden mycket populär, sedelärande roman «Mannen sådan han bör vara». För sådana betänkliga afvikelser från ett rätt predikosätt, sådana vältalighetsoffer åt samtidens förvillade omdöme i andliga ämnen, sådana medgifvanden åt dess falska begrepp om kristlig religiositet beskylldes utan förbehåll af den nya skolan äfven sådana män som Magnus Lehnberg och Carl Peter Hagberg, den sistnämnde likväl endast i början af hans prester-

liga bana. Man kan ej neka att anklagelsen i allmänhet var berättigad. Den rhetoriska tillgjordhet, som under denna tid infördes på predikstolarne, i synnerhet genom de vältaliga mästarnes smak- och omdömeslösa härmare, unga prester utan kunskaper, allvar och talent, i synnerhet i städerna, har thyvärr länge bibehållit sig inom vår kyrka, och tänkande män i våra dagar kunna ännu rätt väl erinra sig de krystade, innehållstomma, osammanhängande deklamatoriska grannlåterna om Guds storhet, allmakt och öfriga egenskaper, den dygdiges sällhet och den lastfulles olycksalighet m. m., som i deras ungdom ofta vid den offentliga gudstjensten fingo ersätta den rätta religionslärarens hjertgripande uppmaningar till ånger och omvändelse, sann tro och ett kristligt lefverne. Den allmänt rådande ljumheten i det religiösa lifvet var en naturlig följd af den skarpa söndring, som genom upplysningens ytliga vishet uppstått mellan den kristliga dogmen och moralen, eller med andra ord mellan tänkesättet, den inre sinnesförfattningen och den yttre handlingen; enligt hvilken den senare dömdes äga full sedlig giltighet utan afseende på den förra. Det är tydligt att en sådan åsigt måste upphäfva all kristendom, som lägger den hufvudsakliga vigten på hjertats tro och viljans helighet eller renhet, såsom grunden för all yttre handling, hvars värde eller ovärde bestämmes efter dess motiv. När nu dogmatiken, såsom läran om de inre förändringar, som subjektet måste undergå för att afkläda sig den naturliga menniskan och ikläda sig den nya, genom hvilken hon blifver delaktig af nåden och inlåtes till lifvet i Kristo, lemnades helt och hållet åsido, såsom en öfverflödig bisak, var det ock naturligt att moralen, såsom läran om menniskans sedliga pligter, beröfvad den grund, som den skulle äga i det kristliga tänkesättet, återföll till en hednisk sedelära, hvilken lemnar den menniskas hjerta kallt, som en gång uppfostrats till tron på Kristi evan-

gelium, d. v. s. till lydnaden för en högre sedlig lag, ehuru hon icke tillegnat sig det med vetandets utan med trons tillförsigt. Enda sättet att återgifva kristendomen dess ursprungliga värma och lifskraft var att upphäfva denna söndring mellan moral och dogmatik, mellan den yttre menniskan och den inre, och visa att hvarje handling, till skenet huru stor och ädel som helst, likväl inför Gud ej äger annat värde än det som gifves den af det sinnelag, som inom det innersta, hemligaste af menniskans hjerta legat till grund för densamma, d. v. s. tron på och kärleken till det gudomliga, det heliga såsom det högsta sedliga, i hvilket den menniskan lefver, som lefver i Kristus. Detta är åter detsamma som filosoferna kalla den sedliga viljan, som ingenting annat kan vilja än det goda, och är den enda filosofiska förklaring på den af vår religionslära yrkade kärlek till Gud, som skall utgöra den enda sanna grunden för all kristlig handling.

Ett försök att uppvisa och tillika upplösa denna förstörande söndring möta vi i en uppsats år 1800 med titel «Något om en andelig lärares pligter», märkvärdig äfven derigenom att den gaf anledning till åtal mot tidskriften, och vållade att den följande år upphörde. (N:ris 39, 40, 41, sid. 7 f.)

«Hvad bör en religionslärare göra för att vinna detta ändamål? Och först: hvad bör han lära? Skall han predika dogmatik eller moral, theologi eller religion? Skall han omtala hvad Gud gjort eller hvad menniskan bör göra? Denna fråga är lätt besvarad, om man blott icke förlorar ändamålet af hans embete ur sigtet. Deraf följer otvifvelaktigt, att han skall förkunna den sanning, som leder till gudaktighet, till verklig förbättring och sannskyldig tillfredsställelse, det är, han skall predika icke pur dogmatik, icke pur moral, utan begge i öfverensstämmelse med hvarandra; ty de stå i ett oskiljaktigt sammanhang, den förbättring och den tillfredsställelse, han skall söka åstadkomma. Ingen sann tillfredsställelse kan gifvas utan en förutgående förbättring, och ingen förbättring är möjlig utan hopp om tillfredsställelse. Att predika dogmatik utan moral, är att åsidosätta hvad som bör anses för det vigtigaste, menniskohjertats förädling, och just derföre äfven gå miste om den afsigten, att verka dess tillfreds-

ställelse. Det är — hvarföre skulle vi icke säga det rent ut — det är att predika superstition. Att föreställa moralen utan de sanningar, som läras i dogmatiken, är att förkunna en kall och tröstlös vishet, som antingen uppfyller menniskohjertat med högmodiga inbillningar, eller störtar det i förtviflan.»

«Men af allt detta, det vare sig dogmatiskt eller moraliskt, bör dock religionsläraren icke framställa mer, än hvad hans åhörare behöfva till sin viljas förädling och sitt hjertas lugn. Allt lärdt, theologiskt eller filosofiskt kram, alla spetsfundiga theorier, alla sådana försök att förklara och nogare bestämma hvad i Bibeln blifvit lemnadt obestämdt, som antingen blott kunna fattas af den lärde, eller flyga bort i det obegripliga, eller för andra orsaker icke kunna äga någon moralisk inflytelse på menniskohjertat, böra vara bannlysta från hans offentliga tal. De kunna äga ett rum i systemet, vara af värde för theologen, stå tecknade i våra symboliska böcker; till folkundervisningen höra de icke. Det är misskännandet af denna eljest allmänt bekanta och i sjelfva skillnaden mellan akroamatisk och kateketisk theologi antagna sanning, som vanligen gör, att man beskyller de religionslärare, hvilka söka följa den i sin vidd, för neologi och ett med kyrkans symboler ej öfverensstämmande lärosätt. Man har vant sig att sammanblanda sjelfva sanningen med dess föreställningssätt, den praktiska läran med försöket att theoretiskt bestämma den, religionens anda med dess bokstaf. Om man nu saknar dessa bokstafliga förklaringar, dessa försök att låta menniskan se hvad hon blott kan fatta med en praktisk tro, det vill säga, antaga på en moralisk grund; så ropar man straxt öfver neologi, öfver religionsedens förolämpande, öfver brytandet af det löfte man gifvit församlingen, öfver — jag vet icke hvad för grufligheter; liksom det ej vore annat att lära i predikstolen, annat i kathedern; liksom allt, hvad som står i de symboliska böckerna, hörde till den populära undervisningen; liksom församlingen för sina praktiska behof fordrade dessa lärda bestämningar, dessa spekulativa förklaringar, dessa metafysiska theorier! De symboliska böckerna författades i en lärd, mestadels apologetisk afsigt; huru skulle de då kunna tjena till något mönster för religionens populära föreställning? Huru kan man rimligen tänka, att en folkförsamling skulle känna samma behof som de lärde i reformationstiden, och fordra af sina lärare hvad den Augsburgiska kyrkoförsamlingen eller tidens theologer fordrade af Luther och hans medarbetare? Det är annat att lära något emot de symboliska böckerna, och annat att icke lära allt hvad som står i dem, eller lära något, som icke der blifvit vidrördt. Luther lärde mycket i sina folkskrifter och sina predikningar, som icke finnas i dessa böcker, och lemnade mycket, som der på ett mera lärdt sätt är afhandladt. Hans lilla katekes är egentligen den enda ibland de symboliska böckerna, som är författad i en populär afsigt, den enda således, som skulle kunna tjena till ett mönster för folkundervis-

ningen. Hvar finner man väl i den detta lärda kram, dessa vetenskapliga bestämningar, som man nu fordrar af folkläraren? Med hvilken sorgfällighet har han icke der behandlat den moraliska delen af religionen? Huru enkelt har han icke föreställt dogmerna? Hvem skulle blott deraf kunna finna hvad tankar han som theolog gjorde sig, t. ex. om treenigheten, om arfsynden, om försoningsläran? Var det ett fel att han ej bestämde dessa läror? Ett fel i en symbolisk bok?! — Är det åter icke ett fel, hvarföre häcklar man då dem, som följa hans efterdöme såsom folklärare, som, i likhet med honom, göra folkets behof till sin regel? Måste det icke vara hvar och en lärares regel, som känner sin bestämmelse, som förstår att vara allt hvad han bör på sitt ställe, och vet att rätt utdela sanningens ord? Skola ej åhörarens behof af en praktisk religionsupplysning vara honom mer, än hans eget behof af befordran och hans orthodoxa rykte? Skall han pråla med theologisk lärdom, der han enkelt bör föreställa religionens bud?»

«Det kan således icke nekas, att religionsläraren bör predika både dogmatik och moral. Men huru bör han göra det? Skall dogmatiken föreställas på ett praktiskt, eller moralen på ett dogmatiskt sätt? — Hvad är dogmatik? Kan den innehålla något annat, än svaret på de frågor, dem den tänkande menniskan gör sig sjelf i anledning af sina moraliska behof? Innehölle den något annat, hvartill skulle det väl tjena? Kunde det väl äga någon verklig betydelse? Skulle det vara annat, än blotta ord och ett tomt ljud? Är nu frågan praktisk, så måste väl också svaret vara det. — Och i hvad afsigt skola väl dogmatikens läror föreställas? Att verka tillfredsställelse — för hvem? För bofven eller för den goda menniskan? Gifves det väl å menniskans sida något annat möjligt vilkor för hennes hjertas tillfredsställelse än dess verkliga förbättring? Nej, dogmatikens läror måste på ett praktiskt sätt behandlas, och det är så mycket mera nödvändigt, som menniskohjertat äger en olycklig fallenhet att anse tron på dessa läror såsom ett surrogat för dygden. Huru skall jag, frågar menniskan, på det lindrigaste vilkor, med den minsta möjliga inskränkning af mina begär, med det minsta möjliga moraliska bemödande, kunna vinna min salighet? Denna orimliga fråga väntar hon få upplöst af religionen, och hon skall tro sig finna det önskade svaret i dogmatikens läror, så snart de ej framställas ur en moralisk synpunkt. Hvad annat än detta är det, som så tjusar menniskor i dessa ofta rätt dåliga och osmakliga predikningar af svärmande stympare? Dessa sinnliga målningar af försoningens nåd; dessa varningar, att icke störa nådens verk genom något eget bemödande; dessa ensidiga föreställningar af den dogmatiska trons allkraft, förenade med ett ständigt, mot bibelns lära (se t. ex. 1 Cor. 13: 13) högst stridigt förringande af dygdens värde; de äro så söta att höra, så lätta att följa, så enliga med menniskans fallenhet att blott lefva i sina sinnliga känslor, blott drömma och njuta, att de icke annat kunna än fängsla henne. Att gjuta

omma suckar, fälla några tårar, sjunga några sömniga qväden och blindt 'verlemna sig åt sina känslor är alltid lättare, och derföre äfven ljufvare ır menniskan, än att öfva religionens moraliska föreskrifter. Hon vill unna hoppas allt, och göra så litet som någonsin möjligt är. Att betjena g af denna menniskans fallenhet, för att vinna ett stort tillopp af åhörare, r ovärdigt en religionslärare; och att låta bedraga sig af den skenbara udaktighet, som ett icke moraliskt föreställningssätt åstadkommer; att tro, tt man på denna väg lättast och säkrast kan främja religionens ändamål, gnar icke någon upplyst lärare af det rena hjertats och dygdernas religion.)et var icke så som dess första lärare talade. Deras dogmatiska föreställninar ägde alltid en moralisk rigtning: de lärde ej menniskan att njuta relionen, de lärde henne öfva den.»

— —

«En liten anmärkning torde ock vara nödig angående den ton, i hvilen en andelig lärare bör tala. Skall han göra det med den af ett omedelart Guds sändebud? Nej, han är icke gudomlighetens, han är församliuens organ. Det är nemligen församlingens pligt att sörja för hvarje medams moraliska upplysning, såsom det är statens att sörja för hvarje ledaaots säkerhet och medborgerliga rätt. Denna pligt kan det kristliga kyrkoamfundet icke omedelbarligen verkställa: det måste till den ändan betjena ig af vissa personer, som aflagt behöriga prof på skicklighet dertill: det måste tillsätta lärare, som å dess vägnar skola arbeta på utspridandet af n för allas moraliska odling nödig religionsupplysning. Den andeliga läraen bör således tala ur en ton, som egnar en fullmäktig inför sina samlade rincipaler. Talar han med myndigheten af ett omedelbart Guds sändebud, tonen af ett orakel; röjer han, att han vill blifva trodd utan all granskning; framträder han med maktspråk i stället för bevis; talar han såsom an ansåge sina åhörare för idel bofvar och sig sjelf såsom ett heligt väende: då tillintetgör han den rätt han ägde att offentligen och i allas namn ala i församlingen; då förspiller han den aktning, som i stöd af denna rätt onom tillkom. Han äger inga andra rättmätiga anspråk på anseenden, än le som grunda sig på hans anspråk af församlingens fullmäktig. Är han cke nöjd med detta anseende, ådagalägger han i och genom några högre nspråk att han sjelf ej derpå sätter något värde, så yttrar han brist på ktning för sina åhörare, och i detsamma för det embete de uppdragit hoom. Han kan af dem rimligen icke vänta någon aktning, utan i den mån an ådagalägger att hans hjerta är genomträngdt af den sanningen, att han r för deras — icke de för hans skull. Hans stil, hans uttal, hans åtbörder böra röja att han högaktar dem såsom varelser, mäktiga af en allt högre förädling, danade för en stor och vördnadsvärd bestämmelse, fria och förnuftiga medlemmar af en moralisk verld. Anständighet, beskedlighet, vördnad för åhörare böra följa honom i lärostolen. Han skall tala ljuft utan smicker, allvarsamt utan hot, värdigt utan svulst, enkelt men ej lågt,

behagligt men ej grannt, utan all affektation, utan alla anspråk, med en efter ämnet passande värma, utan synbar konst, utan öfverdrift hvarken i tankar eller uttryck. Framträder han med en högdragen embetsmin, med en andelig stolthet, med en pockande ton, med utseende af öfverlägsenhet, så vänder han sina åhörares känsla emot sig, och de saker han har att föreställa; och ådagalägger han tillika genom dåligheten, enformigheten, oordningen i sina föreställningar, att han ej ansåg det för mödan värdt att nedlägga något arbete på sina offentliga tal, så väcker han harm, ovilja och förakt för sin person och blottställer religionen för lättsinnighetens åtlöje. Den sidvördnad han röjer för åhörares förnuftiga omdömen, faller tillbaka på honom sjelf. Utan aktning för förnuft talar ingen med framgång till förnuftiga varelser: utan den förfalla alla anspråk på värdighet och ära. Det egnar icke en evangelisk lärare att tala som en påfve. Han är icke församlingens hufvud, han är dess tjenare, och att vara det rätt, är ära nog!»

Jag slutar min redogörelse för de artiklar i Läsning i Blandade Ämnen, som behandla religiösa och kyrkliga frågor, med den, som genom innehållets grundlighet och stilens klarhet och ledighet är den förnämsta ibland dem: «Försök att bestämma orthodoxiens begrepp». Man ser tydligen derpå, att författaren haft goda filosofiska studier. Jag har förgäfves efterforskat författaren: en tid misstänkte jag att denna afhandling kunde vara af Höijer; men den saknas både i hans tryckta och handskrifna arbeten, och sakkunniga personer hafva upplyst mig att Höijer aldrig lemnat bidrag till denna tidskrift; också äger kanske ej heller stilen den stränga hållningen af Höijers vanliga. Denna afhandlig förtjente väl att läsas i sin helhet, men förevarande tidskrift blir mer och mer sällsynt, och är numera tillgänglig endast för få läsare. Jag vill meddela derur så mycket som här lämpligen kan upptagas, och väljer för detta ändamål ett stycke ur afhandlingens senare afdelning, der författaren söker utreda rätta förståndet af de vigtigaste dogmatiska begreppen (N:o 42, 43, sid. 57—79).

«Då det är gifvet, att allt hvad som framställes såsom en religionssanning måste vara af den beskaffenhet, att det kan främja äkta dygd och sannskyldig tillfredsställelse, och en lära blott så vida hörer till religion,

; så vida förtjenar namn af orthodox, som den svarar mot dessa stora .mål: lärer hvar och en utan vår erinran lätt finna, att religionens så ıde dogmatiska sanningar måste ses och framställas ur en moralisk synkt. Ännu påtagligare skall detta blifva för hvar och en, som behagar :sinna, att den religiösa dogmatiken icke är annat än en upplösning på frågor, hvilka menniskan under fortgången af sitt sträfvande till mora- nödvändigt måste göra sig sjelf, nödvändigt måste söka få besvarade, hon vill vara ett med sig sjelf öfverensstämmande väsende. Så är t. läran om Gud, försynen och odödligheten intet annat än svaret den allmänna frågan: huru är det mig möjligt att fortgå till min benmelse och vinna den i en verld, som framställer sig för tanken såsom nde under naturens nödvändiga och af vår. frihet ej beroende lagar? — är vidare den högst vigtiga läran om menniskoslägtets uppråtse likaledes intet annat än en upplösning på den frågan: huruvida men:an, då hon ändrar sitt tänke- och handlingssätt, kan hoppas förlåtelse det onda hon under sitt hjertas förderfvade tillstånd gjorde? — och an om ett högre bistånd till det sanna goda intet annat än svapå den frågan: huru menniskan, svag och ofullkomlig som hon är, skall na öfvervinna de hinder, som ligga inom henne sjelf för verkställandet let, som hennes pligt fordrar. Här är, i korthet, uppränningen till hela matiken. Dessa frågor födas alla af menniskans moraliska behof: deras 'arande kan således endast i den mån blifva giltigt, äga sanning och ig begriplighet, som det är moraliskt, och blott såsom sådant kan det s, d. ä. för sitt praktiska intresse antagas och upptagas i menniskans :esätt. Men ser man dessa sanningar ur en blott dogmatisk synpunkt, man utan afseende på deras moraliska halt fatta och förklara dem med spekulerande förnuftet, eller yrkar man dem blott i stöd af en främıde auktoritet, utan att framlägga deras nödvändiga sammanhang med vetets fordringar, då förvandlas hela religionen till en torr spekulation, i detsamma till ett evigt tvedrägtsfrö, eller ock till en död bokstafshvilken snart kan gå öfver till en fanatisk yra.»

«Då man äger afseende på dessa trenne hufvudproblemers ursprung, er man, att sedan det första, i kraft af ett praktiskt behof, blifvit kt och besvaradt genom idén om Gud, såsom verldsskapare m. m., andra problemet, af ett lika behof, uppkommer ur det förras sköte och som födes deraf, och då det blifvit upplöst genom idén om Gud, såı frälsare, det tredje problemet utgår ur det första och andra med upplösning genom idén om Gud, såsom heliggörare. Jag gör denna närkning, dels för att väcka läsarens uppmärksamhet på det sammanhang, n är emellan religionens hufvudläror, dels för att erinra, att ehuru Gud sitt väsende är obegriplig och oändligt upphöjd öfver vår inskränkta :tningskrets, vi likväl kunna göra oss reda för (hvad som här är det nedelbara föremålet för vår tanke) vår idé om Honom, upplösa denna idé

i sina väsentliga beståndsdelar och se huru den ena födes och utgår af den andra, såsom lika många särskilda uttryck af de särskilda förhållanden, i hvilka vi tänka oss Gud i anseende till menniskan och hennes moraliska behof. — Varnad af så många misslyckade försök, och icke sinnad att skrifva någon theologisk afhandling, kan jag icke häraf göra någon tillämpning på den lära, som religionens höga stiftare (Matth. 28: 19) synes framställa såsom ett kort begrepp af hela religionsläran. Jag vill blott tillägga, att denna lära, tagen i en pur dogmatisk mening, icke allenast icke kan förstås, således icke heller äga någon inflytelse på menniskans moralitet m. m., utan ock af allmänheten så mycket lättare missförstås, som sjelfva den hårfinaste metafysikns — i theologien, då han vill vara vis öfver hvad Skriften lärer och tydligare bestämma hvad som der blifvit lemnadt obestämdt, dervid måste stöta på oupplösliga svårigheter, och, då han vill undvika en förnuftsstridig tritheism, är i fara att falla på en förnuftslös skolformel. Den, som med sannskyldig aktning för religionen förenar den öfvertygelsen, att ingen annan lära kan förtjena namn af en religionssanning än den, som svarar mot religionens ändamål, och tillika besinnar, att den sanning, vi här omtala, står i Bibeln såsom ett kort innehåll af hela religionsläran, skall förstå denna lilla obetydliga vink. För de öfriga är ej denna afhandling skrifven — och nu — *sat sapienti!*

«Öfvertygad likväl, som jag är, att misskännandet af religionssanningarnes moraliska halt och värde, är en bland de rikaste källor ej allenast till tvifvelsmål och otro, utan ock till den praktiska religionens förfall, hvaröfver man i våra dagar snart öfverallt klagar, anser jag för min pligt att sträcka mitt försök till de vigtigaste delar af denna grundlära, för att omständligare ådagalägga sanningen af vår sats, att ingenting annat är orthodoxt än det som är moraliskt»

«Jag frågar derföre:

«I läran om Guds egenskaper, hvad vore det som ej förtjente namn af orthodoxi? — Jag räknar på bifall af hvarje tänkande menniska, då jag svarar: alla grofva anthropomorfismer. Således om man, t. ex., föreställde Gud såsom ombytlig, om man underkastade honom, den sjelfständige, ett slags beroende af naturen, af dess lopp och de fria varelsernas goda eller onda företag; om man sade, att Han än retas till vrede och hämd (den svages känsla vid förolämpningar), än låter sig blidkas — och blidkas genom ett slafviskt och lönsjukt smicker, genom offer och sådana handlingar, som, antingen i sig sjelfva likgiltiga, skulle få en slags förtjenst genom det att de anställdes i afsigt att dermed tjena Gud, eller också, i sig sjelfva omoraliska, icke allenast skulle blifva oskyldiga, utan ock få ett värde genom afsigten att hämnas Guds kränkta ära; om man föreställde Guds godhet såsom en flathet, Guds rättvisa såsom en hämdgirighet, Guds vilja såsom en despots arbiträra nycker; om man påstode, att Han kunde förvända rättvisans eviga lagar, straffa den oskyldige och benåda brottslig-

gen, utan allt afseende på den senares moraliska beskaffenhet, blott derföre att han trodde hvad man i det eller det landet utgifvit för orthodoxi, eller för det han flitigt beropade sig på en främmande förtjenst, utan att hafva gjort den till sin egen, såsom t. ex. judarne på Abrahams, eller för det han ångrade den skada han tillfogat sig sjelf genom sitt elaka förhållande, och nu mera blifvit litet mera omtänkt om sitt eget väl o. s. v.; om, säger jag, man på detta sätt skulle föreställa och, under allahanda rhetoriska vändningar, hyperboler, antitheser och exklamationer, förmenskliga gudomligheten, skulle väl hvar och en finna, att ett sådant föreställningssätt icke allenast icke vore orthodoxt, utan ock Gud ovärdigt och i högsta måtto skadligt för äkta dygd och rena seder. Det torde då vara öfverflödigt att erinra, att ingenting af allt hvad som läres om Gud kan vara orthodoxt, utan att vara moraliskt, utan att vara tjenligt att befordra menniskans rättskaffenhet och en emot den svarande tillfredsställelse.»

«I läran om försynen, hvad är det som förtjenar namn af orthodoxi? — Denna lära, ehuru ytterst vigtig för menniskans förädling och tillfredsställelse, har dock varit utsatt för många tvister och för häftiga anfall af vissa sig kallande filosofer — hvarföre? Jo, säger man, en sådan lära kan icke älskas af dem, som gerna ville följa sina sinnliga böjelser, och derföre önska att icke följas af en rättfärdig domares öga. Jag, som icke är någon hjertans ransakare och icke gerna vill låta afpruta något på min aktning för menskligheten, dristar ej underskrifva denna dom: jag tror i all enfaldighet, att orsaken till de deistiska anfallen åtminstone till någon del torde ligga i sjelfva föreställningssättet af denna lära. Om det blott vore dogmatiskt, om man icke visade läran i sitt naturliga sammanhang med moraliteten, om man framställde den som en tröstegrund vid lifvets mödor och besvärligheter, utan att inskärpa det vilkor af rättskaffenhet och moralisk verksamhet, hvarunder den endast kan vara det, och således förslappade menniskans driffjädrar till det goda; om man ansåge Skaparens verk såsom en annan konstnärs arbete, hvilket tid efter annan behöfver rättelser, jemkningar och reparationer; om man föreställde Den eviges verksamhet såsom en kedja af successiva handlingar; om man talade om förändringar i hans beslut, förorsakade af de fria varelsernas förhållande, af deras böner om regn och solsken o. s. v.; om man öfverlastade denna lära med en mängd af underverk, förkastade all naturlig förklaringsgrund och trodde dem vara några vid förefallande behof vidtagna afvikelser från Skaparens eviga plan; om man ansåge den gudomliga försynens styrelse såsom arbiträr och icke inrättad efter heliga, visa och välgörande lagar, eller dess särskilda yttranden i tiden för något annat än en, evig, odelbar handling; då vore det åtminstone icke underligt, om filosofen ej underskrefve dessa menskliga föreställningar. — I den mån läran om försynen bygges på grunder, som äro enliga med de begrepp vi böra göra oss om Gud, och i den mån den framställes i sitt naturliga sammanhang med menniskans

moraliska kallelse, skall den ock vara upphöjd öfver alla inkast, erkännas för orthodox, vördas och älskas af alla dem, som vilja hvad de böra.»

«Men detta vare nog sagdt om de läror, som höra till det ofvan uppgifna första problemet. Vi gå nu till det andra och hvad det angår: om och huruvida menniskan, då hon öfvergifver det onda och inträder på dygdens väg, kan hoppas förlåtelse för sitt förra omoraliska förhållande, eller att Gud icke skall låta några andra följder deraf drabba henne, än de som äro nödvändiga för hennes vidare framsteg i det goda; så vördar och erkänner jag med tacksamhet och innerlig tillfredsställelse hvad Bibeln derom lärer. Jag ser deri en gudomligt-faderlig anstalt till menniskans upprättelse, och det är mig en otvifvelaktig sanning, att Gud icke kan hafva vidtagit den för ett till eviga plågor fördömdt slägte. — Desto mera skulle det smärta mig, om jag såge, att försoningens lära uppblandades med anthropomorfistiska tillsatser, hvilka kunde gifva anledning till en evig split och den mest hårdnackade fiendskap emellan theologerna, till djerfva anfall af religionens fiender och till grofva missbruk af den mindre tänkande religionsbekännaren. Funne jag att man icke behandlade denna lära moraliskt, att man sökte dess nödvändighet i upphäfvandet af någon påstådd disharmoni emellan Guds egenskaper och icke i menniskans behof af en moralisk förändring, att man föreställde sig Gud som en svag despot, hvilken, förolämpad och retad till hämd af sina undersåtares brott, läte försona sig derigenom, att han släckte hämdens känsla i deras eller deras representants blod, att man sade det grunden till försoningen skulle ligga hos honom — icke hos menniskan, att det nästan icke vore någon fråga om huru hon vore sinnad, huru hon föreställde sig Gud, huru hon skulle skickliggöras till en försoning genom bortläggandet af sitt afviga sinne mot den eviga kärleken, utan blott, huru Gud, likasom hedningarnes *Jofur*, från att vara vred skulle blifva god igen; att man glömde den öfver allt uttryck sköna bild, som religionens stiftare gifvit på Gud och hans förhållande mot den botfärdige i den allmänt bekanta Förlorade Sonens historia, eller ock icke ägde nog fadershjerta för att förstå den, och så pådiktade gudomligheten ett tänkesätt, som vi skulle rysa för hos en far; att man läte den oskyldige lida straffet (som straff) i kraft af ett oerhördt tillräknande, likasom den oskyldige kunde känna något som straff, likasom ett sådant tillräknande vore i moraliskt afseende möjligt; att, då man ville göra detta begripligt, man påtagligt sammanblandade en penningskuld, som kan gäldas af en annan, med en kriminalskuld, som icke på någon annan kan öfverföras — icke en gång med hans allrafriaste samtycke — med en skuld, som är den mest personliga och således icke kan tillräknas någon annan än upphofsmannen; då skulle, så vida allt detta icke vore ett blott försök, icke blott blefve ansedt för en hypothes till förklaring af en försonings möjlighet, utan utropades för en trosartikel under skallande anathem öfver hvar och en, som tänkte annorlunda, och man dertill med, vid försvaret af en så-

ın i sanning neologisk theori, beropade sig på nödvändigheten att tro en i dödsstunden, för att då afqvitta sin räkning med Gud, och således ıed ett tyst bifall medgåfve, att menniskan under sin lefnad, i stöd af enna försoningslära, väl kan tillåta sig ett och annat afsteg från sin ligt, åtminstone underlåta att bekämpa en och annan svaghet: då skulle ag önska att äga snillets fyndighet och styrka på min lott, för att med ätt allvar och eftertryck visa, att en sådan lära icke kunde vara orthodox, medan den vore rakt stridande mot religionens ändamål, förvände de naurligaste begreppen om det högsta väsendet, icke öfverensstämde med Skrifen, som omtalar denna lära blott med kärlekens språk, och ändtligen förvagade hvarje ädel drift i menniskohjertat samt hämmade hvarje redligt ›emödande att fullgöra samvetets bud. — Nu är det mig en tillfredsställelse, att våra theologer allt mer och mer söka gifva denna lära en moraisk rigtning och föreställa den med Bibelns egna uttryck: och då jag med lem erkänner ej allenast sanningen af allt hvad Bibeln lärer, utan ock underskrifver alla de uttryck den åtminstone i grundspråket dervid nyttjar; lå jag erkänner att religionens gudomlige stiftare ädelmodigt uppoffrat sig jelf för verldens väl, ja, att han lidit och dödt i alla menniskors ställe, å att hvar och en, som med en praktisk tro antager och följer hans hela ära, slipper undergå de straff, hvilka han eljest skulle varit underkastad, ch kan hoppas förlossning från alla de följder af sina forna felsteg, som en eviga visheten icke finner nödvändiga till dess förbättring: en trosekännelse, som i sjelfva verket sträcker sig litet längre än dem, man tundom offentligen hört af ifrande orthodoxister; så beder jag att få frambära ett ord till frid och försonlighet — i försoningens lära. Att menniskan, under vilkor af en moralisk förändring, kan hoppas sina synders förlåtelse, är en sanning, som erkännes af alla sekter, af neologer och palaiologer, af orthodoxer och socinianer, af svedenborgianer och alla kättare af hvad namn de vara må. Detta är utan tvifvel hufvudsaken och det väsentliga i denna lära: och när man kommer öfverens i den, när ingen af alla dessa nekar, att det är den kristna religionsstiftarens förtjenst, att vi kunna äga denna uppmuntrande och till det goda stärkande förhoppning; när alla medgifva, att Han genom sin lydnad, som det står i Skriften, blifvit en orsak till evig salighet för alla dem, som honom lyda; å vet jag icke med hvad skäl förnuftiga menniskor, menniskor, lifvade af samma förhoppningar, tröstade och uppmuntrade af samma försoningslära, barn af samma allgoda fader, och i flerfaldiga afseenden bröder, skola tvista, smäda, förkättra, förfölja, fördömma och, som det äfven någon gång skett, förbränna hvarandra? Hvaröfver tvistar man då? Vill man veta huru försoningen försiggått? — Men kan man veta det? Behöfver man veta det? Behöfver man se det, innan man kan tro Gud om godt, innan man kan tro, att han handlar med menniskan som en vis och god fader med sina barn? Har icke Han, som är vår ende Mästare, sagt: Salige

äro de, som icke se, och dock tro. — Må man dock fritt om man vill, för att öfva sin tanke, försöka att utreda detta huru, hvilket Bibeln lemnat obestämdt, kanhända för att öfva vårt moraliska förtroende till den allgode Fadren i himmelen; men man förgäte aldrig, att den theori, man gifver deröfver, icke hör till religionens väsende, utan blott är ett filosofiskt resonnement öfver en religiös sanning, hvilket först då bör anses för heterodoxt, när det går ut på att förneka sjelfva grundläran eller att förvända den till skada för moraliteten. Om det förra någonsin skett, derpå skulle man lätteligen kunna råka att tvifla; men lika lätt torde det ej vara att afhålla sig från all fruktan, att icke det senare någon gång, ehuru visst icke med afsigt, skett genom blinda ifrares åtgärd, hvilka, då de ej lärt att skilja skalet från kärnan, det väsentliga i religionen från dess omklädning, med sin bokstafstro qväfva religionens anda, och beskylla alla dem för neologi, som icke tro på aposteln *Anselmus* *).»

«Vi gå nu till det tredje problemet, för att vidröra en och annan för moraliteten vigtig fråga.»

«Behöfver menniskan ett högre bistånd till det sanna goda? Är hon redan af naturen god, och behöfver hon blott upplysning om sina pligter för att utöfva dem? Eller är hon af naturen ond och alldeles i grund förderfvad? — Det senare har af de fleste blifvit bejakadt, åtminstone sedan Augusti tid. Det förra har blifvit yrkadt af en del filosofer allt intill den tid, då *Kant* utgaf sin religionslära. — Hvilketdera är rätt? Hvar skola vi här finna en pröfvosten för sanningen? I Bibeln — ja, visserligen. Men hvar finna en pröfvosten för dess rätta tolkning? Huru afgöra, om det, som der säges om menniskans förderf, gäller i afseende på hela menskligheten, eller blott om vissa nationer och vissa tidehvarf? Och om det förra äger rum, huru och i hvad afseende det kan sägas om menniskan i allmänhet? — Man borde väl äga dessa frågor så afgjorda, att intet tvifvelsmål om Bibelns rätta mening kunde äga rum, innan man beropar sig på dess utsagor. Nu som detta icke ännu skett, oaktadt man tvistat derom i flera sekler, och beklagligen under dessa tvister gifvit alltför många bevis på den elakhet, hvartill menniskohjertat kan förfalla, tror jag mig icke träda Skriftens auktoritet — icke en gång theologernas — för nära, om jag påstår, att det är omöjligt afgöra, hvilkendera af de stridande parterna äger sanningen på sin sida, förrän man hänskjutit saken till moralitetens domstol, och der pröfvat halten och värdet af deras särskilda påståenden. Hvad som blifver gilladt der, det och intet annat är orthodoxi, det och intet annat är Bibelns lära; ty såsom gudomlig kan den icke innehålla något, som vore stridande emot moraliteten. Jag talar icke i denna, bland menniskor, högsta domarens namn; jag talar blott inför dess

*) En berömd och skarpsinnig skolastisk theolog i medeltiden, känd ibland annat för sin satisfaktionstheori.

domstol: och då de framträda, som påstå, att menniskan af naturen är god, kan jag icke undgå att erinra, att detta påstående synes grunda sig på ett missförstådt begrepp af moralisk godhet, och tror icke att man skulle yrka den, om man icke byggt sin moral på blotta lycksalighetsprincipen och sökt resonnera bort det rena medvetandet af pligt, den heliga känsla af förbindelse till en oegennyttig verksamhet, som vi bära i vårt samvete. Utomdess torde det vara fara värdt, att denna tanke fyller menniskohjertat med alltför smickrande inbillningar om en godhet, som det aldrig kan äga fullkomlig, då den blott efterhand genom oaflåtlig öfning och förädling skall förvärfvas, och sätter menniskan i den tanken, att hon ej behöfver undergå den moraliska förändring i hjerta och tänkesätt, som religionen med så mycket skäl fordrar af hvar och en menniska, så länge hon följer den egna kärleken såsom sin högsta regel, icke känner någon annan drifsjäder till det goda, än

Nit för vinst och eget väl,

och ehuru kanske i sina yttre seder ostrafflig, dock, i kraft af sin maxim, endast är det så vida och så länge hon ser något att vinna, eller icke någon mera kännbar uppoffring att göra dervid. Är detta moralitet, så äga dessa filosofer temligen rätt; men är menniskan kallad till en högre förädling, till en renare verksamhet, till öfning af den dygd, som religionens gudomliga moral, i öfverensstämmelse med vårt eget samvete, fordrar, så lärer väl ingen med aktning för sin högre bestämmelse träda på deras sida. — Ja, säger den i sin ordning framträdande theologen, det är rätt, min lära är allena orthodox: menniskan är i grund förderfvad, hon är alldeles oförmögen till det goda, hon är hel och hållen beherrskad af en olycklig benägenhet till allt det som ondt är; ty, hvarföre skulle eljest Bibeln yrka bättring och omvändelse? Jag frågar tillbaka: om menniskan är så alldeles i grund förderfvad, huru är då någon förbättring möjlig? Sker den väl genom ett underverk? Verkställes den emot menniskans vilja? Är hon så alldeles en maschin — och en maschin, så alldeles kommen i oordning, att hon blott genom en yttre kraft kan sättas i tillbörlig rörelse, sedan hennes förfallna konstruktion blifvit reparerad? Äro då de outplånliga grunddragen af Den Heliges bild utplånade? Äger hon ej mera några ursprungliga anlag för det goda? Äger hon ej mera något förnuft? Eller säger detta förnuft: du skall dräpa, stjäla, ljuga o. s. v. Eller, om det talar annorlunda, om det med yttersta stränghet yrkar helgden af moralitetens bud och icke eftergifver det minsta af dess fordran; äger då menniskan nu icke mer någon förmåga att med aktning för dess föreskrifter billiga och antaga dem såsom heliga, allmänt giltiga och förbindande lagar? Eller, om menniskan, om sjelfva bofven ännu äger en sådan förmåga, om den är oskiljaktig från menniskans väsende, äger hon då ej mera någon fri vilja, som utan all främmande inflytelse kan bestämma sig sjelf till godt eller ondt? — Äger hon nu intet af allt detta, hvilket likväl konstituerar sjelfva menni-

skans väsende och den karakteristiska skillnaden emellan henne och tingen, så gifves det ock ingen möjlighet för henne att blifva moralisk, att äga religion, att emottaga något högre bistånd till det goda; så försvinner ju allt tillräknande, så upphör ju menniskan att vara menniska, och blir intet annat än ett konstigare djur; och så kan ju Gud lika litet göra henne till ett moraliskt väsende, som — ostmasken. Jag är långt ifrån att vilja tillägga våra theologer så grofva och orimliga påståenden; jag har blott velat visa, hvarthän en sträf dogmatik kan föra, och till hvilka följder ett ensidigt betraktande af menniskan kan leda. Och jag önskade att folkläraren häraf måtte finna, huru sorgfälligt han bör akta sig för alla öfverdrifna och hans egen goda afsigt förstörande beskrifningar öfver det menskliga förderfvet. Han kan och bör endast tala derom, för att ådagalägga nödvändigheten af en moralisk sinnesändring. Han bör derföre vid sidan af det felaktiga och bristfälliga ställa det förträffliga hos menniskan, och visa till hvilken hög grad det kan utbildas. Detta skall vara tillräckligt att nedslå det menskliga högmodet och sjelftycket, men det skall icke nedslå menniskans mod, icke fylla hennes hjerta med denna känsla af svaghet, med detta sjelfförakt och denna misströstande likgiltighet, som gör att hon dukar under vid anfallet af hvarje begär. — Det vore mycket att erinra i detta ämne, men allting äger sin tid och sitt rum. Jag vill derföre inskränka mig till följande. Då menniskan icke kan sägas vara af *naturen* god, då hon endast kan blifva det genom sitt *fria* bemödande, då hon till den ändan är utrustad med anlag för det goda, med moraliska förmögenheter; så torde hvar och en finna, att det tillstånd, i hvilket hon är, innan hon höjt sig öfver sinnenas krets till ett rent och tydligt medvetande af dessa förmögenheter, just är det förderf, hvaröfver man klagar. Det äger rum icke endast i *råhetens* tillstånd, utan ock i *hyfsningens*; icke blott då menniskan, föga öfver djuret, utan bekymmer för det tillkommande, drifves af sina närvarande känslor och sina djuriska behof, utan ock då hon, väckt till omtanka om sitt eget väl, skådar gerningarnes följder eller deras inflytande på hennes väl eller ve i det tillkommande, och derefter inrättar sitt uppförande. Då nu menniskan stannar här, då hon icke vill gifva akt på dygdens lag, som förkunnar sig för henne i samvetet, eller om hon ock gör det, dock icke vill följa den, utan *under det vilkor*, att den synbarligen skall främja hennes väl, således står färdig att efter behof och omständigheter göra hvarjehanda undantag från sin pligt, och lasten äger ett pris, för hvilket hon alltid är fal: — då är hon förderfvad. Hon äger då en viss tröghet, en viss feghet, ett visst hyckleri i sin karakter: hon har då antagit en maxim, som, ehuru icke rakt stridande mot moraliteten, dock i grunden försvagar dess kraft, förskämmer dess renhet, nedsätter dess värde och underkastar den egenkärlekens godtfinnande, d. ä. alla de tusenfaldigt skiftande begär, böjelser och passioner, hvilka, lika stridiga vindar, häfva menniskohjertat. Det värsta af allt är att då hon varit

försatt i den lyckliga ställning, der egenkärleken icke fordrar annat än dygden, hon smickrar sig med stolta inbillningar om särdeles förtjenster, och, ehuru icke ägande annat än ett sken af dygd, dock tror sig vara en utmärkt god och förträfflig varelse. Ett så förvändt tänkesätt äger verkligen menniskan i allmänhet, och det är så djupt inrotadt i menniskohjertat, att moralisterna, då de icke trott sig kunna få henne så ren och god hon borde vara, icke trott henne mäktig af en radikal-kur, likasom af misströstan gifvit henne palliativer och tänkt att de då åtminstone skulle höja henne så mycket öfver djuren, att hon ägde ett mera upplyst afseende på eget väl, och lefde så ärbart, som samfundets lugn och välfärd fordrar.»

De skriftställare i vårt fädernesland hvilka, under den period som vi nu behandla, ägde det största anseende hos allmänheten, så väl genom egna uppöfvade och öfverlägsna talenter som genom den auktoritet de, såsom målsmän för en af nationen redan länge godkänd konventionell smak, tillegnat sig med de bildades fulla bifall, och hvilka derföre utöfvade det största inflytandet på nationen, voro alla uppfostrade i den encyklopedistiska verldsvishetens läror, och hade blifvit dem allt framgent med få modifikationer trogna. Af den gamla svensk-akademiska stammen är Leopold den enda, som lånade en allvarligare uppmärksamhet åt den nyare filosofien och med en viss kritisk varsamhet underkastade sig dess inflytelse. Tidskriften Läsning i Blandade Ämnen, som tillegnat sig de bästa af de vetenskapliga förmågor, som dittills ägde Svenska Akademiens vitsord om en korrekt smak, innehåller i nästan hvart och ett af sina häften prof på denna svaga vattenhaltiga *sens-commun*-filosofi, som var utdistillerad ur Locke's och encyklopedisternas sensualistiska empirism, och som blef så mycket mera populär, ju lättare det föreföll hvar och en med sundt förstånd begåfvad så kallad bildad man att med dess tillhjelp blifva hvad man då för tiden kallade filosof, genom att förakta hopens fördomar, hvarmed man ofta förstod folkets heligaste religiösa, moraliska och historiska traditioner, och antaga upplysningens högre läror, som ofta ej inneburo annat än mer

eller mindre ytliga inkast mot menniskans dyraste trosinstinkter och förhoppningar. Hufvudsumman af den moral, som denna upplysning förkunnade, var uppmaningar till en temligen obestämd dygd, som ofta icke betydde annat än yttre laglydnad i förening med välgörenhet mot den nödlidande, en sentimental filantropism, som i sin ordning gjorde anspråk på den belöning, hvilken sattes såsom målet för menniskans alla sträfvanden, nemligen lycksalighet. Men man var ej alltid ense om hvad man rätteligen borde förstå med denna lycksalighet; följaktligen kunde man ej heller komma öfverens om de rätta medlen att uppnå densamma. Hos oss var denna lycksalighetslära i allmänhet af en temligen oegennyttig natur: den åsyftade sällheten föreställdes såsom det egna medvetandets sjelftillfredsställelse, och medlet dertill medborgerlig dygd: man skulle «vara nyttig och lefva i sina mödors minne», man skulle «göra godt och glömmas» o. s. v. Om en sådan moral kan väl erkännas, att den såsom sammanfattning af yttre lefnadsreglor rätt väl låter höra sig; men den saknar filosofisk begrundning och derigenom all bindande kraft, filosofisk expression och derigenom all vetenskaplig hållning.

Det hade genom fransmännens exempel blifvit modernt att nedlägga sina filosofiska åsigter fragmentariskt i små vältaliga afhandlingar, rörande företrädesvis moraliska ämnen, som man sökte på ett populärt sätt utreda. Då dessa afhandlingar sällan tillkännagifva sig såsom utgångna ur en bestämd filosofisk princip, utan endast helt löst anknyta sig till det rådande systemet, och nästan lika sällan syfta till ett bestämdt praktiskt ändamål, synas de liksom tagna ur luften, tillkomna *à propos de bottes*, såsom andra krior öfver godtyckligt uppgifna eller godtyckligt valda ämnen, der författaren synes hafva haft för afsigt mera att ådagalägga sin stilistiska skicklighet än sin förmåga att grundligen ut-

veckla och genomföra en vigtig fråga. Det är obegripligt att dylika afhandlingar någonsin kunnat blifva af allmänheten omtyckta; kanske kan man sätta i fråga huruvida de någonsin varit det: kanske var det endast en modesak att tvinga sig till att genomläsa dem, för att sedan med så mycket bättre samvete kunna instämma i den allmänna kören till deras beröm. För oss, som blifvit vana vid ett grundligt och bestämdt tankeinnehåll i filosofiska afhandlingar om vigtiga föremål, äro dessa uppsatser nästan oläsbara och så mycket odrägligare, som de med en obegränsad ordrikedom qvarlemna ett högst obestämdt begreppsinnehåll, och med alla sina stora löften leda till ganska vacklande resultater. I allmänhet har man svårt att efter slutad läsning af ett sådant vältalighetsprof göra reda för hvad det egentligen innehåller; så vida icke öfverskriften kan tjena till någon ledning. För mig är det åtminstone omöjligt att nöjaktigt besvara en sådan fråga, ehuru många gånger jag under olika perioder af mitt lif genomläst dessa afhandlingar, utan att genom ett ytligt genombläddrande af skriften först återväcka ett visst lokalminne deraf.

«Läsning i Blandade Ämnen» har ett öfverflöd af sådana filosoferande afhandlingar. Man igenfinner deri många af Leopold i deras ursprungliga skick, innan den noggranna författaren derpå lagt sista handen, för att i finmejsladt skick införlifva dem med sina öfriga samlade arbeten. Men i synnerhet är denna tidskrift rik på sådana af A. G. Silfverstolpe, en författare, som helt och hållet lefde och hade sin varelse inom encyklopedismen och aldrig ens försökte att träda utom dess gräns. Han berömdes mycket af sina samtida och var tvifvelsutan, jemte Rosenstein och Leopold, i besittning af den högsta fulländningen i detta författarskap på sin tid. Hvad jag i allmänhet sagt om denna art af litteratur gäller äfven, och i högsta grad, om Silfverstolpes bidrag till densamma. De äro passabla krior och ingenting

annat. Innehållet är än hvardagligt och platt, när fraserna bortrensas, än ytligt eller grundfalskt, såsom i uppsatsen om patriotismen; men stilen är öfverallt förtjenstfull. Men hvad som alltid skall lända Silfverstolpe till heder äro de frisinnade, i bästa mening fördomsfria grundsatser, som han öfverallt uttalar, så mycket mera som han gjorde det på en tid, då det kunde medföra icke obetydlig fara.

På grund af den nyss antydda beskaffenheten af dessa afhandlingar anser jag det icke löna mödan att meddela några prof af dem. Den ena är den andra lik, och den som läst några sidor i någon af dem, kan tryggt säga sig känna stilen i dem alla. Men «Läsning i Blandade Ämnen» innehåller äfven några få artiklar af verkligt filosofiskt innehåll; och då man påträffar en af dem redan i första årgången, så kan man icke utan en viss förundran se den nyssnämnda lösa maten i det ena häftet efter det andra tillredas, för att bjudas allmänheten jemte den fastare spis, som redaktionen dock stundom hade att tillgå, och hvars högre värde ej kunde vara henne obekant. Det var ett offer åt tidens smak, som kanske ej kunde undvikas.

Nyssberörda artikel i första årgången utgör en vidlyftig granskning af Daniel Boëthii svenska edition af Kants «Grundläggning till metafysiken för seder», af år 1797. Såsom jag redan förut nämnt, var Boëthius den första som här i Sverge sökte införa studiet af den Kantiska filosofien, dels genom föreläsningar, hållna vid Upsala universitet, dels genom utgifna skrifter. Redan bland sina kolleger vid universitet hade han funnit sin häftigaste motståndare, som tillika blef hans personliga fiende, i gamla professorn Christiernin, en oförbätterlig Lockian, som högst illa upptog att de filosofiska åsigter, för hvilkas fortplantning hos ungdomen han arbetat i alla sina lifsdagar, nu skulle utträngas af en ung man, som en gång sutit vid hans fötter och bekännt samma

ra som han. Efter Christiernins föregående ilskefulla nfall såg Boëthius med tillfredsställelse sin mästares ra i «Läsning i Blandade Ämnen» underkastas en vetenkaplig och human kritik, på hvilken han sedan kunde vara i samma anda (han gjorde det samma år i Silfvertolpes Journal för Svensk Litteratur). Inledningen till ecensionen gifver tillika en öfversigt af det filosofiska tudiets ställning inom fäderneslandet på denna tid:

«Kants namn», säger författaren, «är så berömdt i Europa och hans vanliga förtjenst redan hos oss så mycket omtalad, omskrifven, omtvistad, tt ett arbete af denna djupsinniga tänkare, skänkt åt vårt språk af en ilosof, sjelf af den upphöjda rang som herr professor Boëthius och riktadt ned hans anmärkningar, icke annat kan än redan derigenom förtjena den törsta uppmärksamhet. Ännu större blir rättigheten dertill, då detta arbete innehåller grundläggningen till en vetenskap af den vigt som sedoäran; och (hvad som ändtligen till yttersta grad höjer intresset deraf) en grundläggning, som ger åt denna vetenskap, hvari så många berömda filosoer sedan århundraden arbetat, en alldeles ny rigtning och, jag kunde säga, tt alldeles nytt ändamål. — Få år hafva förflutit sedan herr professor Boëthius på lika sätt lemnade oss öfversättningar af några stycken hörande ill upplysning af den Kantiska filosofien. Om ett fullkomligt begrepp derm icke kunnat af dessa korta stycken inhemtas (hvilket icke heller kunde ara öfversättarens väntan), hafva de åtminstone kunnat tjena till att vända äsarens gissning närmare åt sjelfva hufvudämnet för den nya kritiska läran ch att gifva honom en förmodan om dess värde. Dessa stycken, tillika ned några recensioner i (Silfverstolpes) Litteratur-Tidning, och i synnerhet n liten afhandling, full af förtjenst, om den kritiska filosofiens anledningar ch fortgång, som blifvit införd i samma tidning (af B. Höijer), hafva i årt språk hittills varit de enda källor, ur hvilka några sanna begrepp kunat hemtas om den Königsbergska filosofens allt omskapande djupsinnighet. ag nämner ej tvenne öfversättningar, den ena af en bland Kants egna skrifer «Om känslan af det sköna och höga», den andra af en viss *Fichtes* bok Om de lärdes bestämmelse», författad, som det påstås, efter Kants grunler, och icke derigenom läsvärdare. Den förstnämnda af dessa, utan att ara ett egentligen sagdt filosofiskt arbete, har åtminstone den märkvärdigeten att, utom flera filosofiska utsigter som den innehåller, visa oss den jupsinnigaste af vår tids tänkare såsom en, då ämnet tillåter, tillika prydig författare och, hvad man knappt skulle förmoda, äfven stundom glädtig kämtare.»

Derefter följer ett skarpt klander af Fichtes skrift, som recensenten synes icke rätt hafva förstått. Dess filosofiska värde bevisas bäst deraf att den är öfversatt af Höijer.

«Det bör här icke förbigås», heter det vidare, «(och det är det vackraste som kan berättas till en sann filosofs ära), att öfversättaren af närvarande arbete, oaktadt sin enskilda öfvertygelse om rättheten af Kants grundläggning till sedeläran, förutsätter både hos honom och sig möjligheten af förvillelse. Så tänker och yttrar sig en man, som med redlig afsigt att upplysa menniskor, men med sann och djup insigt af det menskliga förståndets vanliga svikligbet, väljer den väg, som han finner tryggast, utan minsta påstådda tvång för andra att som ofelbara orakel antaga hvad i sjelfva verket ej kan vara det. Det är nyttigt, icke för metafysiken för seder, men för deras utöfning, att med denna blygsamhet hos en verkligen öfverträffande förtjenst jemföra det sätt fullt af hetta, okunnighet och förolämpande oanständighet, hvaruppå den nya kritiska läran och dess efterföljare blifvit hos oss i vissa skrifter antastade. Det är icke utan, att stora tvifvelsmål kunna vid denna nya lärobyggnad yppa sig, och det är icke omöjligt, att framtiden efter en längre undersökning torde deri, som i allt annat vanligen skett, finna misstag och brister, större eller mindre, hvad vet man? Det är i synnerhet af en ojäfvig nödvändighet, att, innan ljuset derom hunnit allmännare sprida sig, hvar och en må äga frihet att efter sitt mått af begrepp och insigter framställa sina svårigheter. Förnuftet i sin sanning begär ingen blind påfvisk vördnad: det vore blott den menskliga svagheten, som kunde önska att förvärfva den åt sina meningar. Förnuftet och sanningen vilja undersökas och äfven motsägas för att bättre öfvertyga, bättre framtränga. Om någon filosof kännt, medgifvit, yrkat denna rätt och dess nödvändighet, är det visserligen, såsom vi nyss sett, den kritiska lärans första och yppersta efterföljare hos oss. En ton af motsatt öfvertygelse, någon grad starkare eller någon grad lindrigare, litet lifligare i uttryck eller litet mera undfallande, är också ej det som härvid bör komma mycket i fråga. Ämnet är i sig sjelft vigtigt: det angår hela filosofiens omskapning till nytt ljus eller ny förvillelse, och det har ännu ett ganska betydande hänseende, nemligen det vanliga sunda förnuftets otillräcklighet till denna upplysning och nödvändigheten att återkalla i våra filosofiska skrifter den djupaste och svårfattligaste metafysik. Allt detta kan verka en sammanstötning af stridiga tänkesätt, och det låter icke lätt föreskrifva sig med hvad mått af nit eller kraftspänning en sådan sammanstötning på den ena eller andra sidan bör ske. Men att angripa utan minsta begrepp om hvad man angriper; att försvara utan minsta urskillning om det man försvarar; att icke hafva någon enda verkligen egen tanka, utan ideligen strida för ett blott minnesgräl af lånade begrepp; att i brist på argumenter an-

gripa med arghet, smädeord, hänvisningar till dårhusen, ändtligen med hotelser, hvilka visserligen ej förtjena höras af andra än dem, som göra sådana: se der hvad vi sett hända, hvad vi icke bort se i vårt land eller på vår tid, och hvad som gör att jag icke kan nämna stridskrifter af sådan natur bland dem, som hos oss tjenat att upplysa beskaffenheten af den nya Kantiska eller kritiska filosofien.»

«De af allmänheten, som äga någon kännedom af dessa ämnen och som önska att utvidga den, finna nu en tillräckligare anledning dertill i (föreliggande skrift). Öfversättaren yttrar i företalet, att denna bok synts honom äga all den klarhet som något annat arbete, författadt med lika grundlighet. Öfversättaren misstycke ej min uppriktighet, men det kunde vara, att snarfattligheten deraf likväl förutsatte en längre och fullkomligare bekantskap med auktors öfriga filosofi än de flesta läsare ännu kunna äga, och att de som ej äga den måste finna boken tvärtom på flera ställen temligen mörk. Så tillstår jag att det, åtminstone vid första läsningen, händt mig, oaktadt jag verkligen tror mig äga någon vana vid filosofiska skrifter af hittills känd grundlighet. En bok är ej klar, ett system är ej klart, der hvar sats ej tillräckligt upplyser sig sjelf, eller der satserna åtminstone ej successivt förklara hvarandra. Det är ej mängden af metafysiska bestämmelser och af fina tankeskillnader som utgör mörkheten af ett nytt system. Det är förutsättandet af grunder, som måste sökas annorstädes eller ej nog tidigt angifvas; det är bevisningens gång, då den följer en tankeordning mera afsigtsklar för skribenten än synbar för läsaren; det är öfvergången från satser, lemnade i halft ljus, till slutföljder, hvaraf syftningen är obestämd; det är ändtligen svårigheten att göra sig sjelf reda för sammanhanget utan genom en större eller mindre omställning af tankeordningen. Jag nämner ej att alla systemer, grundade på en enda primitiv idé, nödvändigt måste för läsaren omgifvas af en viss skymning som sent skingrar sig, så snart denna idé icke straxt tydligen lägges till grund, utan såsom här först emot slutet likasom tillfälligt förekommer. Det är sannt, att gången från en viss aflägsen ståndpunkt till en sådan grundidé får ett större anseende af djupsinnighet än i omvändt förhållande; men den måste också just derigenom blifva mörkare. Denna grundidé är här tanken om en öfversinnlig förnuftspersonlighet hos menniskan, tillhörig blotta förståndsverlden, och som har sig sjelf, sin egen rätthet till sitt ändamål, utan att hafva något ändamål gemensamt med sinnligheten. Hela metafysiken för seder är byggd på detta enda grundbegrepp, och allt det förutgående utgör nästan intet annat än svårigheter, som af sig sjelfva upplösas, så snart man blott lyckas att rigtigt urskilja denna auktors förmodligen första tankegrund.»

Den svårigheten, som recensenten här finner, synes endast ligga i Kants för sitt ändamål rigtiga method att gå analytiskt tillväga.

Recensionen är undertecknad E., men är författad af Leopold. Den finnes ock införd i hans Samlade Skrifter, med uteslutande likväl af inledningen, hvilken jag fördenskull här till största delen upptagit.

Bland de öfriga uppsatserna af filosofiskt innehåll nämner jag såsom förtjenta af särskild uppmärksamhet «Kantiska filosofiens hufvudsatser» i andra årgången, innehållande en klar och hufvudsakligen rigtig framställning af Kants åsigter, företrädesvis i afseende på religionen och samhället, samt «Idéer till en historisk filosofi öfver borgerliga friheten» i tredje årgången (N:o 27, 28). Jag har dock i det föregående varit tillräckligt frikostig med citater ur denna tidskrift, hvarföre jag inskränker mig att omnämna dessa senare båda uppsatser.

Redan i det föregående har jag fullständigt redogjort för karakteren af de esthetiska åsigter, som under det gustavianska tidehvarfvet voro de rådande. Den franska smakläran hade alltsedan Dalins tid åtnjutit aktning af de bildade, och upphäfde sig under Gustaf III:s tid till uteslutande giltighet, man kan säga hufvudsakligast till följe af konungens egen omedelbara inflytelse på skaldekonsten. Man talar också om att vissa af våra dåvarande smakdomare äfven låtit influera på sig af den engelska litteraturen, men detta betydde föga då denna litteratur för dem inskränkte sig till drottning Annas tidehvarf, hvarunder den sjelf hyllade den franska smakregeln. Pope var här den hufvudsakliga auktoriteten. Beskaffenheten af denna tids konstlära får jag här antaga såsom allmänt bekant, då jag i en föregående afdelning fullständigt framställt densamma; och i alla händelser återkommer jag framdeles dertill vid teckningen af de strider, som för hennes skull uppstodo vid början af det snart inträdande reformatoriska tidehvarfvet.

Man kan lätt föreställa sig huru en vitterhetshistoria skulle vara beskaffad, som grundade sin kritik på

sådana esthetiska principer som de då rådande, i förening med den ytliga uppfattning af historien, som då var den allmänna, enligt hvilken denna icke hade annan betydelse än den hon kunde äga genom tillämpningen af sina resultater på samtiden, för att belysa och framför allt upplysa d. v. s. undervisa densamma. Den skulle endast bestå oss exempel att efterfölja eller undvika. Man hade ännu ej kommit derhän, att man i hvarje folk såg ett individuum, som uppväxt och utbildat sig enligt lagar, gifna i dess egen karakter, under lefnadsöden, väsentligt betingade af dessa lagar; folken hade ännu ingen annan betydelse än såsom tillfälliga aggregater, sammanförda af slumpen och ordnade efter tillfälliga, genom yttre öfverenskommelse tillkomna reglor, och intet annat ändamål än att sammansluta sig med de öfriga aggregaterna till en stor, genom yttre medel så godt sig göra lät sammanhållen massa, som kallades menskligheten. Napoleons tillämnade verldsvälde var ett försök att realisera denna abstrakta kosmopolitism. Naturligt var, att under sådana verldsborgerliga syften nationaliteten var ett ord utan mening och en national-litteratur ett oting, hvarom man icke hade en föreställning. Upplysningens klarhet hade jemnat allt, utplånat alla åtskillnader, förjagat alla skuggor med sitt bländande sken och framställt menskligheten i den ödsliga dagern af ett landskap utan alla färgskiftningar, en stepptafla under vintersolens kalla, bleka, enformiga belysning. Det var en produkt af tidens nivelleringsanda. Hvad man öfverallt saknade var det karakteristiska, det individuella. Allt skulle nedklämmas under den abstrakta regelns tvång.

Man gjorde under inflytelsen af sådana tidsåsigter försök att skrifva svenska vitterhetens historia. Leopold och i synnerhet Blom hafva derunder lemnat märkvärdiga prof på huru detta slags historia icke bör skrifvas, om den vill blifva något annat än ett lättfärdigt gäckeri. Deras arbeten äro ingen historia: de äro endast försök

att bevisa något, hvarpå ingen menniska tviflat, nemligen att den svenska vitterheten före deras tid icke var underkastad den fransyska regeln; hvaraf de likväl drogo den falska slutföljden, att våra fäders största okunnighet bestod i okunnigheten om denna regel, och deras största fel i felen mot denna regel, hvars tillvaro de icke kände och om hvilken de följaktligen aldrig kunde föreställa sig, att den en gång skulle komma att begagnas till måttstock på förtjensten af deras små försök i språkets konst. Detta synes ock så mycket obilligare, då man omöjligen kan inse hvad som skulle hafva hindrat vitterlekarne äfven af andra och tredje ordningen från Carlarnes tidehvarf, om de varit lyckliga nog att födas hundra år senare, att obesväradt kunna uppstiga till höjden af akademiska prisrimmare.

Leopold hade i sin ungdom tillegnat sig en ton af begabberi, hvartill ofta erfordras lika mycket öfvermod som qvickhet, i synnerhet när det gäller föremål, som påkalla om icke vördnad åtminstone den medlidandets grannlagenhet, som borde utesluta skämtet. Hit höra otvifvelaktigt förfädrens bildningsförsök, de må hafva varit huru ofullkomliga som helst i jemförelse med den odlingsgrad, hvartill senare generationer hafva hunnit. De hafva anspråk på att bedömmas efter afsigten och den då befintliga möjligheten att densamma uppnå. Det pojkaktiga hånet öfver förfädrens okunnighet och råa seder, som var så vanligt under det tidehvarf, hvarom nu är fråga, borde förefalla lika vidrigt som den i herrskapsvanor uppväxta sonens tanklösa åtlöje öfver sina fattiga föräldrars naiva och okonstlade hemseder. Dock dröjde det länge, innan man insåg det opassande i denna den fina verldens pöbeljargon, som uppstått inom Gustaf III:s lättfärdiga hof och der hörde till tonen, i synnerhet bland dem, som icke voro rätt säkra på sin förnämhet. Ty såsom man vet, är det just genom en viss ansträngningens falskhet i tonen,

som parvenuen lättast förråder sig. Besynnerligast är att man i sitt öfvermod aldrig synes hafva tänkt på, att man sjelf äfven i sin ordning hade att vänta domen af en efterverld, hvilken torde komma att utfalla så mycket strängare, ju mera skoningslöst man sjelf förfarit. Det ser ofta ut som detta tidehvarfs män inbillat sig, att menskligheten fortgång i odling med dem sjelfva skulle hafva varit afslutad, hafva hunnit sitt mål och sin slutpunkt i deras egen flacka upplysning. — Leopold lärer emellertid, ehuru temligen sent, hafva fått öra för falskheten af denna ton, hvari den äkta noblessen ej gerna förfaller; ty han sökte mer och mer att dämpa densamma. Sitt fragment af Svenska vitterhetens historia har han ej velat vidkännas, åtminstone har han icke gifvit det plats i sina Samlade Skrifter.

Det qvarstår i alla fall såsom ett litterärt monument till karakteristiken af denna tid, så mycket vigtigare, som det gjorde uppseende och sedan blef föremål för skarp granskning. Det innehåller på flera ställen ganska sunda anmärkningar, men gifver i det hela en falsk åskådning af den vitterhetsperiod det vill skildra. Framställningssättet är på samma gång stötande genom sitt anspråk på öfverlägsenhet och fängslande genom sitt sjelfsvåldigt graciösa skämt, och gör genom denna sin disharmoni ett skärande intryck. Det är iklädt formen af ett bref, «ställdt till en utländsk författare». (III: 19, 20.)

Framställningen afbrytes med Dalin, och den utlofvade fortsättningen uteblef.

III.

Silfverstolpes Journal för Litteratur och Litteraturtidning. — Åbo Tidningar. — Silfverstolpe och Juntan, efter Palmblad. — Benjamin Höijer: biografi; arbeten. — Svensk Litteraturtidning. — Om ett pragmatiskt afhandlingssätt i historien. — Journal för Svensk Litteratur börjar kritisera de gamla smakmönstren, prisa Schiller och Shakspeare, tadla Gyllenborg, skämta med Leopold. — Litteraturens jernålder: Franzén enda undantaget. — Romanlystnad: Lafontaine, Spiess, Müller, Schulz. — Kotzebue; en «gemen natur»: hans dramer; lustspel. — Svenska skådespelsförfattare: Enwallsson, Altén, Nordforss. — Lyrisk poesi recenserad i Journalen (fru Widström). — Pedagogiska romaner: Basedow och Pestalozzi. — Knigge, Stenhammar. — Åbo Litteraturtidningar. — Åbo Tidningar med Franzén, Choræus. — Silfverstolpe: Läsning i Ett och Annat. — Hans Järta. — J. O. Wallin. — Walerius.

Sedan jag i de föregående föreläsningarne redogjort för det väsentliga innehållet af den tidskrift, som under tvångsperioden, så vidt tillåtligt var, sysselsatte sig med samtidens praktiska, till och med politiska intressen, följer i ordningen att kasta en blick på de bemödanden, som samtidigt gjordes inom den egentligen filosofiska, historiska och esthetiska litteraturens område. Den vetenskapliga kritiken på detta fält representerades af *Silfverstolpes* «Litteratur-Tidning» och «Journal för Litteratur» samt, ehuru mindre ingripande i det offentliga tänkesättet, derföre att en bestämd opinion der mindre uttalades, af «Åbo Tidningar» och «Åbo Litteratur-Tidning» under ledning af Franzén, då för tiden akademisk lärare i Åbo. — Silfverstolpes ständiga och trägna medarbetare i båda hans nyssnämnda tidskrifter var Benjamin Höijer, Sverges största filosofiska snille, hvars kraftiga medverkan till utbredande af den filosofiska vetenskapens kännedom inom fäderneslandet gifver dessa tidskrifter deras högsta värde, ehuru jag misstänker att de flesta af hans uppsatser skola hafva förefallit hans samtids så kallade bildade allmänhet temli-

gen hårdsmälta, bortskämd som den var af den ytliga populär-filosofi, hvarmed encyklopedismens anhängare så länge underhållit densamma. Jag förutsänder inledningsvis några biografiska notiser om dessa båda män och deras ömsesidiga ungdomsförbindelser, hvilka erbjuda materialier till en intressant tidstafla.

Gustaf Abraham Silfverstolpe var född i Stockholm den 31 Oktober 1772. Hans fader var banko-kommissarien Fredrik Silfverstolpe, hans moder friherrinnan Eleonora Cath. Lejonhufvud. Han var en yngre broder till den flera gånger nämnda Axel Gabriel Silfverstolpe, den på sin tid högt ansedda gustavianska skalden och vältalaren. Nära tio års skillnad i ålder hade vållat en stor skiljaktighet uti af uppfostran grundlagda åsigter mellan de båda bröderna, så att, då den äldre troget vidhöll de gamla filosofiska och esthetiska grundsatserna, ehuru i politiken ett barn af revolutionens tidehvarf, den yngre ställde sig i spetsen för den tidens *mouvement* i vår litteratur, utan tvifvel der posterad af sin vän och lärare Höijer, till hvilken han vid hvarje starkare påkänning kunde hafva sin reträtt och der hämta förstärkning, då hans egna krafter kändes otillräckliga. — Han blef magister i Upsala 1794 och politices docens 1797.

«Kort efter sedan han tagit graden köpte han sig, huru veterligen medellös, ett eget stenhus (nuvarande Uplands nationshus), samt anlade bokhandel för svensk och utländsk litteratur både i Stockholm och Upsala; lokalen på senare stället var nedra våningen af Skytteanska huset, der nu Gyllenhjelmska biblioteket är uppställdt. I hufvudstaden sköttes handeln af den sedan såsom förläggare bekanta magister Anders Wiborg; såsom kommissionär i Upsala af en Netherwood, hvilken sedermera begaf sig öfver till Tyskland och dog i Greifswald. Kring sina egna väggar» — säger hans lefnadstecknare i Biografiskt Lexikon, den kända signaturen P. — «upp-

ställde den unga magistern rader af praktfullt inbundna böcker, hvilka till det mesta (såsom vi hört påstås) lemnades olästa. Derjemte höll han egen hushållning, bjöd tidt och ofta till sitt bord ställets yngre celebriteter, förlade en Litteratur-Tidning, i hvilken de flesta af akademiens mest ansedda yngre litteratörer deltogo, och gaf frikostiga honorarier. Med ett ord: vår man uppträdde såsom ett slags mecenat och lefde med en viss glans på en temligen stor fot.»

«Själen i denna bostad och i dessa lärda företag var filosofen Benjamin Höijer, som fritt lefde i Silfverstolpes hus och presiderade vid hans bord. Tillika upptogs der ett halft dussin förmögna ynglingar, som kunde väl betala. — Priset var dock ej öfverdrifvet, ty bordet var läckert, emedan filosofen, sinnlig i flera hänseenden, äfven i mat var en gourmand, så till qvantitet och qvalitet. Man sjöng frihetssånger vid rykande bålar, höll ljungande tal, förde lättsinniga diskurser, fientliga mot religion, moral och samhälle, och bedref då och då hvarjehanda excesser, hvarom vi (d. v. s. P.) hört äldre personer, hvilka sjelfva dertill förleddes, med vedervilja och ånger tala. Så vildt och fräckt lärer dock icke sällskapet gått tillväga, som deras föregångare i Leopolds och Paijkulls ungdomstid, då bland annat — en sommarnatt — bacchanaliska orgier firades i sjelfva Upsala domkyrka (?) *).

*) Med ett så beskaffadt kristligt öfverseende behandlar en man af den romantiska skolan de enskilda svagheterna hos män, som voro denna skolas egna föregångare i reformen af fäderneslandets litteratur. När så är, må det vara oss tillåtet att sätta i fråga, om domen skulle hafva utfallit lika sträng mot Höijer, i fall denna samma P. och hans vänner lyckats i sitt nitiska bemödande att göra Höijer till en öppet erkänd beskyddare af sin nya skola och tillegna sig hans öfverlägsna lärdom och snille för spridandet af de åsigter, som de en tid inbillade sig att han kunde dela? Näppeligen. De som till skyarne upphöjde «Lucindas» författare skulle nog hafva hållit Höijers svagheter till godo. Höijer hade åtminstone den förtjensten att i sina skrifter förkunna en ren och sträng moral, så att, om P:s hörsägen

«I alla fall var den Höijer-Silfverstolpiska *table-ronde* långt ifrån att vara en dygdeskola för ungdomen. Ynglingarne, oändligt smickrade att upptagas i kretsen af snillen, såsom de båda nämnde och flera andre, hvilka kommo såsom gäster, insögo med begärlighet de i alla hänseenden frisinnade läror, som vid dessa dagliga symposier föredrogos *). Icke heller var inrättningen fördelaktig för deras kassor. Ej nog dermed att betalningen var hög **): utan det lärer äfven under den senare tiden, då entreprenörens kredit började svigta, en och annan gång hafva händt, att den förut betalta spisningen ett godt stycke före terminens slut upphörde, och spisgästerna fingo se sig om på andra håll. Dessa små motgångar, öfver hvilka värd och gäster skrattade,

---

äro sanna, filosofen dock visade att han förstod att göra skillnad emellan theori och praktik. P. är för öfrigt en starkt misstänkt auktoritet i afseende på Höijer, hvarom en hvar kan öfvertyga sig, som med uppmärksamhet genomläst Fryxells Bidrag till Sverges litteraturhistoria. Jag kan tillägga att äfven jag haft tillfälle att inhemta åtskilligt om denna ungdomliga krets af en man, som utan att egentligen tillhöra densamma, dock stod i mångfaldig personlig beröring med så väl Höijer och Silfverstolpe som andra af samma sällskap, nemligen den för flera år sedan aflidna lärda boktryckaren doktor Leffler, hvilken bland annat äfven åt Höijer på tyska öfversatte hans skrift om den filosofiska konstruktionen. Denna man syntes icke hafva haft någon kännedom om de orgier, som biografen omtalar, men väl visste han berätta mycket om sällskapets munterhet och qvickhet, deras läckra måltider, deras bålar och skålar (sådant hörde till tidens ton) och framför allt den fritalighet i politiska ämnen, i hvilka de bekände den franska revolutionens åsigter. Jag bör dock tillägga att min sagesman var en mycket försigtig man, som äfven i det förtroligaste samtal dömde sin nästa med en fin, ehuru stundom satirisk skonsamhet.

*) Lärornas frisinnighet var förmodligen i biografens ögon deras största fel: att symposierna voro dagliga är icke sannt och är dessutom omöjligt; eller, om så vore, när fick Höijer tid till sina grundliga och vidtomfattande studier och sina många, med så stor omsorg utarbetade skrifter, som till största delen författades under denna tid; eller Silfverstolpe till sina litterära revyer, sina vidlyftiga förläggare- och bokhandelsaffärer?

**) Nyss hette det, att den ej var öfverdrifven; således någon sorts medelpris?

hindrade icke ungdomen att för nästa termin ånyo sollicitera om platser i den olympiska församlingen. Så lyda åtminstone de akademiska traditionerna, för hvilkas sanning vi dock ej gå i borgen.»

«Detta sällskap — utom eller inom taffeln — kallades Juntan. Dess hufvudman var — som sagdt — Höijer, som då vid Akademien njöt en ofantlig popularitet, äfven i följd af sina politiskt-jakobinska tänkesätt, bland ungdomen, hvilken den tiden stod i stark opposition mot regeringen och svärmade för franska revolutionen. År 1793, då denna låga i Upsala brann hetast, genljudade gator och källare af frihetssånger, särdeles af en favoritvisa, hvari en strof lydde:

Dumouriez, som bar sin styrka
På sin fällda bajonett,
Gick att uti Brüssel yrka
Alla Sansculotters rätt.

Då tryckfriheten förbjöds, anlades sorgflor af en stor del af den studerande ungdomen. Det besynnerliga är att den då varande regeringen, oaktadt all dess ljusskygghet, var klok nog att allsicke taga ringaste notis af ungdomens opinionsyttringar, utan lät enthusiasmen småningom dunsta bort i bravader på vers och prosa» *).

«Bland de mest utmärkta bland Juntans äldre ledamöter var unga baron Hjerta (sedermera landshöfdingen Hans Järta). Han lemnade väl universitetet redan 1790, men uppehöll sig der sedermera, omkring 1796, en eller annan termin för att studera filosofi, och var då — om ej förr — temligen intimt lierad med Juntans båda koryféer. Dervid måste läsaren erinra sig,

*) Såsom vi redan sett, räckte denna klokhet ej länge; ej heller dunstade enthusiasmen så alldeles bort, ehuru den tills vidare sammantrycktes, för att i sinom tid så mycket kraftigare återkomma. Juntans män voro år 1809 handlingens män.

att regeringen och oppositionen då för tiden ägde en helt annan karakter, samt att franska revolutionen ännu icke så befläckat sig, ännu icke burit sina blodigt ryska frukter*). Det fordrades att vara en politisk siare såsom Burke, för att ej bedragas af dess sköna löften och de menniskoälskande grundsatserna, som ej hade annat fel än att vara praktiskt outförbara. Hos oss, liksom öfverallt i Europa, bekände sig ännu nästan hela det yngre slägtet till dessa skenfagert vackra läror, anande i denna verldshändelse, som slutade med den gräsligaste despotism, en ny frihetens och samhällslyckans morgonrodnad. Ett bör ännu ihågkommas: religionen betraktades denna tid såsom en rå vidskepelse, och sedlighet ansågs för ingen dygd.»

«Vi ha nu berört Juntans dels klandervärda, dels kortsynta beteende: det återstår nu att fästa uppmärksamheten derpå, att de mest begåfvade inom samfundet på fullt allvar nitälskade för vetenskaplig förkofran och i synnerhet för den nya filosofiens utbredande. Dermed menas den kritiska. Höijer var sjelf då ännu Kantian, men på språng att öfvergå till Fichtianismen, medan han tillika förmodligen inom sig bar frön till en vidare sjelfständig utveckling af dessa systemer. Honom följde (sedermera biskop) Almqvist på alla dessa spekulationens stadier; men ville då ogerna släppa den Königsbergska visdomen. Med dem förenad var Daniel Boëthius, som dock alltid förblef den kritiska filosofien trogen. Dessa, jemte (sedermera arkiater) Afzelius samt Axel Gabriel Silfverstolpe — ehuru troligen föga bekant med den tyska forskningen — förenade sig till utgifvande af den Litteratur-Tidning, som Gustaf Abraham Silfverstolpe förlade, utan att sjelf veterligen deltaga deruti. Den var nästan uteslutande egnad åt utländska litteraturen och kunde företrädesvis betraktas såsom en organ för den kritiska filosofien, för hvilken den i fosterlandet bröt

*) Här menar biografen förmodligen 1790, och icke 1796?

väg. Dock endast vid universitetet; ty de stora vittra snillena i hufvudstaden ville derom ingenting veta*). Såsom bekant pariodierades Kants lära af Leopold i sin (hans) qvicka, men mot spekulationen blasfemiska saga, Byxorna**). Å vetenskapens vägnar föraktade Höijer omätligt herrar Adertons och de öfriga vitterlekarnes och frasmakarnes ytlighet och fåkunnighet***). Å sin sida gick han så långt i ensidighet, att han ej ville erkänna någon annan poesi för äkta än den klassiska, och med möda, — och endast genom en inkonseqvens (så vidt vi förstå) — gjorde half rättvisa åt Shakspeare.»

«Samma år Silfverstolpe blef docens grundlade han äfven en Journal för Svensk Litteratur, och blef deruti sjelf en temligen verksam medarbetare. Den gjorde en verklig epok i fosterlandets kritik, särdeles genom Höijers bidrag, som utgjorde dess kärna. Utgifvarens egna bidrag utmärkte sig mindre genom grundlighet och djupare åsigter, än genom en rask och liflig stil, samt en skärande, ofta bitter qvickhet, hvilken dock till det mesta spelade inom ett trångt utrymme, förnämligast med sitt gissel träffande olyckliga öfversättare eller vanlottade rimmare, under det man varsamt gick förbi storsnillena på den inhemska parnassen. Den litterära spänningen mellan rikets första universitet och hufvudstaden†)

*) Osannt! Sjelfva Leopold hade, såsom vi redan erfarit, en ingalunda ytlig bekantskap dermed.

**) Redan Sondén har i sin edition af Hammarskölds Vitterhetens Historia anmärkt det obefogade i denna fosforisternas beskyllning mot Leopold. Hans lilla saga är ett ganska oskyldigt skämt, hvaraf på sin höjd skräddare kunna finna sig förfördelade.

***) Kanhända! Jag vet ej att han någonstädes uttryckligen sagt det med afseende på den gustavianska skolan. Om han tadlade ytligheten och fåkunnigheten, hvilket är antagligt, så inbegrep han deri sannolikt äfven den, som tillhörde en annan skola.

†) Man kan tveka om hvad som härmed menas. Litteratur-Tidningen utgafs både i Stockholm och Upsala, och Journal för Litteratur både utgafs och tycktes i Stockholm.

ar således(!) då lika stor som den var på Thorilds tid, ch som den sedermera blef efter 1810 *). Men Juntan var leruti för eget lugns skull klokare än Aurora-förbundet, tt den lemnade de privilegierade storheterna oantastade å sina throner och störde ej nationen i den gudstjenst ch de rökverk man åt dem egnade» **).

«Vid läsningen af denna tidskrift finner man för öfrigt att de båda bröderna Silfverstolpe stodo på en helt olika bildningslinie: Axel Gabriels rigtning var exklusift fransysk; Gustaf Abraham var deremot väl bevandrad i den nyare tyska vitterheten och ej obekant med tyska konstkritiken, hvilken han tillämpade i sina recensioner på våra stackars inhemska småförfattare, som den tiden om dessa läror hade föga eller intet begrepp» ***).

«Silfverstolpes Litteratur-Tidning upphörde, sedan fem band utkommit, 1799, således innan den katastrof inträffat, hvilken gjorde slut på hans universitetslif †).

*) Någon spänning emellan hufvudstaden och universitetet på den tiden känner jag icke. Icke voro alla de dåliga öfversättare, som voro föremål ör Silfverstolpes kritik, Stockholmsbor? Men biografen synes vara angelägen att skaffa universitets-oppositionen äldre anor än den i sjelfva verket an göra anspråk på. Storsnillena lemnades ej heller så alldeles i fred af ilfverstolpe. Han klandrade vid ett par tillfällen sjelfva Leopold, men isserligen icke med fosforisternas oförskämdhet.

**) Juntan sparade akademisterna förmodligen af det skäl, att den, med na åsigter, icke kunde hafva skäl att öfverhopa dem med sådana otidigeter, som det blef biografen och hans vänner förbehållet att ensamma inom enska litteraturen äga till sitt förfogande.

***) Denna okunnighet om Kant tyckes enligt P. här skola lända dessa måförfattare till ursäkt: deremot var tio år senare oursäktligt att stora och må författare icke kände fosforisternas Schellingska vishet.

†) Den upphörde 1797, sedan endast tre band utkommit. Journalen r litteratur deremot innehåller fem band, men sträckte sig långt utöfver atastrofen, då sista bandets sista häfte är tryckt 1812; dock hafva häftena egelbundet och med långa mellanskof utgifvits efter år 1801, men ej förr.

Troligen medförde utgifvandet*) en förlust som Silfverstolpe i sin nu mera ekonomiskt försämrade ställning ej kunde bära. Så t. ex. betalte han för recensioner åtta till tio riksdaler arket, hvilket enligt då varande myntvärde och öfriga priser motsvarade minst dubbelt af våra bankoriksdaler, och troligen kunde en slik tidskrift påräkna ett vida inskränktare publikum än nu. På bokhandeln lärer han visst icke heller gjort någon vinst — —, så att hans etablissement slutligen genom cession gick öfver ända.»

«En annan katastrof af en helt annan art satte — såsom förut antyddes — ett mål för Silfverstolpes akademiska bana. Silfverstolpes vän Marcus Wallenberg (sedermera biskopen) spelte ypperligt violoncell, Silfverstolpe liten viol, ehuru medelmåttigt. Bägge biträdde såsom amatörer akademiska kapellet. Nu skulle kröningsdagen i Norrköping firas med en akademisk oration, som enligt seden borde öppnas med musik. När dessa herrar före processionen kommo upp på orkestern, påstodo de sig icke kunna spela det på pulpeterna framlagda stycket: — och utan dem kunde ingen musik blifva af. I stället erbjödo de sig att låta hemta ett sådant stycke, hvaruti de och det öfriga kapellet voro inöfvade. Det skedde; när kapellmästaren, den gamla Lejel, fick se att detta var *Bataille de Fleury,* förskräcktes han och vägrade sitt samtycke. De unga herrarne lade då lugnt in sina violer i fodralerna och togo afsked, åtföljda af flera andra bland amatörerna, som troligen på förhand voro vidtalta, så att kapellmästaren till sin disposition icke hade mer än några få musikstipendiater, som måste spela *ex officio,* men ingenting kunde uträtta. Lejel, ställd i valet mellan ingen eller en revolutionär musik, lät, enfaldig och

*) Om det menas af Litteratur-Tidningen eller Journalen, är svårt att veta, sannolikt den sistnämnda, ehuru i sjelfva verket icke heller den helt och hållet upphörde, och alldeles icke upphörde under det af biografen uppgifna år.

lgörlig, öfvertala sig till det sistnämnda alternativet. framställer han sjelf saken i processhandlingarne: ıars ha vi hört påstås, att han var så okunnig, att ı icke hade någon kännedom om det ifrågavarande cket och sålunda ingen aning om ansvaret för dess ›förande, utan rent af blef narrad. Huru härmed må ·a, exeqverades, till fädernas förskräckelse och det iga auditorii häpnad, på gustavianska lärosalen offent- en, och vid detta högtidliga tillfälle, berörda revolutions- talj, som den tiden var lika anstötlig och lika strängt buden som Marseiller-marschen, och för hvilken 'erheten den tiden fruktade mer än för krut och eld- ınder.»

«Bakom denna tillställning stod åter Höijer, Silfver- lpes onda genius, hvilken denne, såsom en högre kt, oinskränkt hyllade och i allt blindt följde. Höijer, a egoistisk som kitslig och vän af skandaler, hade ›gjort planen, utan att göra sig den mödan att be- ka, huru dyrt detta pojkstreck kunde komma att ıta hans vän. När nu blef allvar af saken, drog ›hofsmannen sig tillbaka och tog löfte af de båda ınerna, att hans namn icke skulle nämnas under pro- sen, och dessa voro ädelmodiga nog att uppfylla hans ;äran. Denna omständighet, hittills ej känd, är mig ddelad af en trovärdig man, som jemte Höijer var ·varande, då den olyckliga musikpjesen rèpeterades» *).

*) Här frågas: är man skyldig att tro på denna historia? Biografen ner icke sin sagesman. Det är ju ganska möjligt att denne med all «trovärdighet» varit antingen en elak och principlös person eller en en- ig stackare, som låtit inbilla sig hvad som helst af Höijers fiender. d bevisar det att han varit närvarande på repetition på samma gång Höijer? Skulle Höijer nödvändigt hafva hittat på att ett sådant musik- ke vid det eller det tillfället skulle offentligt uppföras, derföre att han stat en föregående repetition deraf? — Att, såsom P. säger, denna oan- ıdighet hittills, d. v. s. från 1800 intill 1847, då biografien är tryckt,

«Men vi återvände till *Bataille de Fleury*, på den kungliga kröningsdagen. Denna nyhet flög öfver land och rike, och väckte, såsom en oerhörd djerfhet, en uppmärksamhet, hvarom vi omöjligen kunna göra oss ett begrepp, utan att flytta oss tillbaka till denna mörka och klafbundna tid. Åtal kunde alltså omöjligen undvikas: många sågo det kanhända icke utan skadeglädje; ty troligen var den påflugna docenten redan förut icke särdeles väl anskrifven hvarken hos konsistorium eller på högre ort. Domen blef afbön, skrapa och relegation *in perpetuum* från akademien. Då den sakfällde kom

---

i nära ett halft sekel icke varit «känd», aldrig uppdagad under det sqvaller som blef en följd af uppträdet, aldrig förrådd ens i en senare tid, då dess uppenbarande ej kunnat medföra olägenhet för någon, och ej omtalad, ej ens omtvistad (ty man kan vara säker på att biografen i hufvudstaden hade reda på äfven det som hviskades om hans ovänner i Upsala) — allt detta gör att hela historien ser högst osannolik ut. Liksom några af revolutionsidéer upphetsade unga män, i harmen öfver ett ohjelpligt regeringssystem, icke kunnat hitta på en sådan opinionsyttring utan att dertill vara tubbade af en stor auktoritet! Att Höijer varit medveten om tillställningen är icke allenast möjligt utan äfven troligt; skall han derföre göras ansvarig för densamma i högre grad än de som sedan förklarades brottsliga? Vet man om han sökt afstyra den eller icke? Ägde han större verldsklokhet än de andra? Silfverstolpe var nära trettio år och akademisk lärare, när han blottställde sig för detta äfventyr, och Höijer sjelf icke många år äldre. Vidare skulle han hafva öfvertalt vännerna att sedan icke förråda honom. Förråda hvad? Icke hade han spelat med i koncerten! Och det var ju det som skulle straffas. Biografen berättar sedan med synbar belåtenhet, att då han sjelf några år senare började sin akademiska bana, hade Höijer förlorat all popularitet, och var icke längre känd af ungdomen. Så mycket värre för denna. Jag undrar hvilken akademisk lärare på lägre grad, hvars person vore misstänkt och hvars läror och åsigter vore såsom samhällsfarliga förbudna, skulle äfven i våra dagar vara känd af ungdomen! Man vet att denna egentligen söker bekantskap med de lärare, hvilka såsom sådana böra kunna befordra deras studier till en gifven examen; men hvem kunde på den tiden söka Höijer för ett sådant ändamål? Den blott ytliga bekantskapen med honom kunde hafva varit tillräcklig att åtminstone tills vidare stänga en ung mans framtid. Sådana voro tiderna. När Höijer sedermera efter revolutionen uppsteg i kathedern, kände studenterna honom nog.

i förmaket, öfverfyldt af åskådare, emottogs han af fader, banko-kommissarien, med en omfamning och faderlig kyss, hvari låg både en opinionsyttring och slags upprättelse. Af samtiden bedömdes Silfverolpes beteende på ett alldeles motsatt sätt: af de äldre som en dåraktig kitslighet, af de yngre såsom en akt medborgerlig frimodighet» *).

«Någon befordran kunde emellertid, äfven utom kademien, under dåvarande regering svårligen påtäns; åtminstone icke förr än denna sak hann glömmas. lfverstolpe begaf sig då till Stockholm, och lefde der såm privat samt försörjde sig med författande af läroböcker historia och geografi, hvilka förlades af hans vän, bokndlaren Wiborg, som alltså nu blef sin förra husbon brödherre. I hans tidning, Stockholms-Posten, skref lfverstolpe också uppsatser. Väl voro Silfverstolpes nskaper äfven i nyssnämnda vetenskaper ingenting

*) Efterverlden kan om hela detta uppträde väl icke heller säga annat att det otvifvelaktigt var ett ganska obetänksamt tilltag, som till ingen kunde leda: detta tilltag, att under Gustaf Adolfs regering upphöja ka frihetssånger. Om konsistorii befogenhet att dömma en akademisk till relegation torde deremot mycket kunna anmärkas. Lustigt är som berättas om Silfverstolpes resor förbi Upsala efter sin relega-; då det var honom förbjudet att inkomma i staden, i enlighet med tidens stränga begrepp om förvisning från universitetet. Silfverstolpe , en god vän i dåvarande brukspatronen Pehr Tamm på Österby, som ofta plägade besöka. Att upphöra med dessa besök, sedan han flyttat Stockholm, syntes honom hårdt, och att taga en lång omväg för att vika Upsala var besvärligt och tidsödande. Man ställde derföre så till, Silfverstolpe vid hvarje resa steg ur sitt åkdon vid slottstullen och till passerade omkring den s. k. Fjerdingen, nuvarande kyrkogården och gränsande åkrar ned till Fyrisån, der en båt förde honom öfver till tbäckstullen, hvarest Tamms hästar väntade honom. Dessa förbifarter stadens råmärken voro högtider för hans många vänner på stället, hvilka anslöto sig stora skaror af studenter, så att Silfverstolpe hvarje åtföljdes af en eskort, hvars talrikhet och muntra lynne väckte myc förargelse hos de välsinnade i staden; men man teg, kanske mest för ansedda Dannemora-patronens skull.

mindre än grundliga, också voro hans geografiska böcker dels blotta kompilationer, dels rentaf öfve ningar i sammandrag af Gaspari, Müller, Hassel de lyckades dock att vinna inträde i skolorna o tränga Djurbergs, hvars böcker, ehuru verkliga o ler — i ordets bättre och sämre betydelse — och af sjelfständig kunskap — likväl voro i hög grad diga och föråldrade. Den bästa af Silfverstolp mera alldeles förgätna läroböcker är hans «Svens storia»; ehuru ej grundad på nya forskningar, dock utmärkt genom en bildad och ren stil, för resonnerad, pragmatisk, politisk-modern, ända d att författaren stundom öfverflyttar vår tids pc åsigter på medeltiden, ja till en viss grad på hedendomen. Den var dock alltför kall och förs för att rigtigt slå an på ungdomen; det bäst l partiet är kanske framställningen af Carl XII, so utan värma försvaras. — Under slutet af sitt vist Stockholm utgaf Silfverstolpe äfven trenne arbe annat slag, om hvilka Hammarsköld yttrar:

«Genom sina «Strödda afhandlingar i ämne rande de fria konsterna» har han väckt ett allm intresse för dessa föremål: och ehuru han stundo farit något ensidigt och ej tyckes hafva sträckt sitt retiska studium längre än till Winckelmanns sl samt ej en gång grundligt studerat dessa, — så h likväl satt i omlopp månget förut hos oss okänd rigtigt begrepp öfver dessa ämnen. — Af mera syftning är hans «Läsning i ett och annat», som inne åtskilliga rätt lifligt uppsatta små satiriska stycken nog jakobinsk anda, och dessutom några skaldest bland hvilka vissa från tyskan öfversatta kärlekse ganska fördelaktigt utmärka sig. — Särskildt ha utgifvit: «Ord till Årstiderna, Oratorium af Hayd Han har äfven ombesörjt en ny upplaga af Stjernh Herkules, till hvilken han bifogat en ganska ol

arbetning på modern svenska, der han röjer icke
nast en fullkomlig okunnighet om grunderna för
nska metriken, utan äfven ett alldeles falskt öra för
m och takt. Men detta verk är försedt med ett företal,
innehåller åtskilliga ganska vigtiga, djupa och rigtiga
r och åsigter, fast i ett ovårdadt och hafsigt före-
g: och så är förhållandet med nästan allt hvad han
fvit *). Man träffar alleställes här och der förträff-
och klarsinniga anmärkningar, men bortskymda ge-
n misstag, som vittna om en half odling och om
tande begrundning.»

«År 1806 stod Silfverstolpe också i spetsen för ett
at institut för döfstumma, lade sjelf hand vid under-
ingen, och språkade med sina elever genom tecken.
tadt den då varande regeringens afvoghet för de
ge musikaliska rabulisterna, satte hon sig icke emot
konsistorium i Linköping 1805 kallade den ena, M.
llenberg, hvilken dock i senare tid gjorde sig känd
om en redbar, allvarsam, lugn, till och med flegma-
, för öfrigt rättsinnig man, till lektor, och sedermera
den andra, Silfverstolpe, till rektor i Norrköping.
befordrades han till lektor i historien och moralen
inköping, erhöll följande år fullmakt såsom kansli-
och rikshistoriograf. I sistnämnda egenskap skref
en «Historia öfver förhållanderna mellan Sverge och
ge». 1821 blef Silfverstolpe pastor i Söderköping
dog 1824.»

Silfverstolpes Litteratur-Tidning är, såsom den ofvan-
nda biografen säger, hufvudsakligen ett repertorium
utländsk litteratur. Recensionerna äro det väsentliga
redogöra ganska förtjenstfullt för vetenskapens och
allmänna litteraturens framsteg i andra länder.
ginal-afhandlingarne äro få; de flesta, och utan jem-
lse de bästa af dem äro af Höijer. Redan i första

*) Hvari Silfverstolpe har en märkvärdig likhet med sin granskare!

årgången träffa vi af honom de första styckena
afhandling, som genomgår alla årgångarne: «Om
ningen, hufvudinnehållet och de snara framstege
förbättringarne af den kritiska filosofien». Den a
med Hume, med hvilken första afdelningen af a
lingens första stycke slutar. Den blef sedan ick
satt. — En annan handlar «Om de gamles och de
vitterhet och vältalighet i jemförelse med hvarandra
en annan, som dock ej är afslutad, «Om ett prag
afhandlingssätt i historien». Derjemte har han skrif
granskande anmälanden af utländska filosofiska
Jag har ett ögonblick tvekat om jag skul
Höijers skrifter till föremål för en utförligare redo
Vid närmare eftersinnande har jag dock funnit
sådan redogörelse dels skulle fordra en utförligh
ej öfverensstämmer med planen för dessa förelä
dels äfven mindre tillhörer litteraturens allmänna ä
fiens speciella historia. Höijer intager nemligen
historia en sjelfständig plats: uppfostrad i den K
filosofiens åsigter, emottog han visserligen inflyt
så väl Fichte som Schelling, dock aldrig med det
gifna bifall till deras läror, att de kunde föränd
position såsom oberoende sjelftänkare. Fråga
hvilket af de nämnda filosofiska systemerna han
tillhörde, så svaras att det ofelbart var det K
på hvilket han hade sitt omedelbara fotfäste, oc
på hvilket han sträckte sin fria kritik åt alla si
hållande af de öfriga systemerna ett och utgallr
annat med ett urval, som endast berodde af ha
oafhängiga forskning, inom hvilken förnuftets e
dens absoluta frihet var den axel, kring hvilk
lärosystem vände sig. Ett af de hufvudsakligaste
för hans studier och hans framställningar var lä
det sköna och om konsten, om hvars föremål l
fattat flera mer och mindre utförliga, mer och
strängt vetenskapliga afhandlingar. Då jag ic

eller vill alldeles förbigå denna märkvärdiga lärdes arbeten, väljer jag till meddelande, såsom prof på ett fulländadt filosofiskt föredrag i svenskt tungomål, ett par utdrag ur hans i Silfverstolpes Litteratur-Tidning intagna afhandlingar. Det är efter de skrifter, vid hvilka han sjelf lagt sista handen och befordrat till trycket, som hans stil bör bedömmas; de arbeten, som efter hans död utgåfvos med ledning af handskrifter, äro endast utkast till föreläsningar, ofta skelett-artade, stundom kastade på papperet i ett barbariskt språk, hvilkas närmare utförande till full begriplighet han öfverlemnade åt det muntliga föredraget, hvari han var mästare, och för hvilkas öfverflyttande på sitt vanliga omsorgsfulla skriftspråk han påräknade en framtid, som icke blef honom förunnad.

Om ett pragmatiskt afhandlingssätt i historien.

«Om man är berättigad att anse en konst för svår i samma mån, som antalet af dem, som deri hunnit fullkomligheten och uppfyllt dess rättmätiga fordringar, är ringa i förhållande till mängden af dem, som sysselsätta sig med dess utöfning, så gifves utan tvifvel ingen svårare än den att skrifva en rätt pragmatisk historia. Antingen man jemför de förnämsta historiska verken med idén om en fullkomlig historia — om de eljest tåla den jemförelsen — eller blott räknar dem, hvilka den mera odlade allmänheten gifvit ett oinskränkt bifall, måste man vid en blick på de ofantliga bibliotheker, som dock innehålla blott stympade berättelser om några få folkslag under föga mer än tjugu seklers tid, häpna öfver den menskliga arbetsamhetens outtröttlighet, der likväl sjelfva dess bästa frukter blott äro ofullkomliga försök. Sjelfva de för mästerstycken ansedda historiska arbeten, hvarföre läsas de, då man kanske undantager vissa strödda delar af dem, ej en gång med samma deltagande, samma begärlighet, som någon af de sämre romaner? Och likafullt upphör man ej, och skall ej upphöra, att hopföra nya bibliotheker af diplomatiska akter, af anekdoter, af enskilda anteckningar, af universella och partikuliera historier, af osäkra resebeskrifningar, af kritiska, kronologiska, geografiska och genealogiska undersökningar, för att der gifva dem en svag fristad emot glömskan. Om detta ej bör anses blott för ett nytt bevis på mångfaldigheten af de menskliga dårskaperna, så måste det oemotsägligen vittna om ett anlag hos menniskan för historien, och ett verkligt behof att känna och gifva underrättelse om framfarna händelser och tillika om bristen af en säker lagstiftning för denna kunskapsgren.»

«Samma förmögenheter, som gifva menniskan skicklighet att lefva i samhälle, och samma behof som föranleda henne att upprätta det, gifva äfven behofvet af historien och förmågan att utföra den. Dess första och yttersta tillämpning är äfven på samhället. Å ena sidan menniskans vettgirighet och behof af en ädlare verksamhet, som drifver henne att mottaga förädling af andra, hennes inbillningskraft, hvarigenom hon öfverallt söker likar af samma förnuftiga natur och önskar att i deras storhet se möjligheten af sin egen; och å den andra hennes med de högre förmögenheterna väckta begär att meddela andra sig sjelf, att verka på dem, att i den aflägsnaste tid lemna spår efter sitt handlingssätt och bevis af sitt värde: att lefva för oändligheten: af dessa egenskaper härleder sig både det deltagande, hvarmed vi följa berättelsen om förflutna tider och den omsorg vi bära att förvara våra egna öden för förgängelsen. Mensklighetens och förnuftets stora intresse är det, som omedelbart fäster oss vid historien, om äfven ingen tydlig nytta skulle göra den vigtig.»

«I afseende på detta omedelbara intresse medför historien samma nytta som de vackra konsterna. Genom det oegennyttiga bifall hon liksom de aftvinga oss, upphöjer hon oss öfver den grofva sinnliga njutningen, och lär oss känna ett värde, som ej grundar sig på fördelar; hvilket är det första steget till förädling. Då hon undervisar om gerningens driffjädrar, öfvar hon den moraliska känslan, hvilken hon ännu mera upplifvar genom föreställningen af det sublima i menskliga krafternas kämpande med en blind naturnödvändighet för fritt valda ändamål, och i harmonien af de vilda passionernas gång hos hela slägtet med menniskans bestämmelse. Man behöfver ofta blott lära känna sina krafter, för att blifva bättre; man kan ej eftersträfva en tillfredsställelse, som man aldrig erfarit. Så snart en nation börjar upphinna en viss grad yppighet och förfining, är den tillika i fara att förlora sina äldre dygder, utan att kunna sätta annat än nya laster i deras ställe. Men denna olycka är ej nödvändig. Ett beqvämt och yppigt lefnadssätt utesluter ej genom sin natur möjligheten af stora uppoffringar. Det är ej mängden af njutningar, som hindrar oss att visa romares och spartaners styrka, då skulden ligger i karakterens slapphet och tröghet, som skyr all möda utan uträkning på vinst. Så länge en nation kan bibehålla sin energi och utan svärmeri upplyfta sig till den högre idealiska verlden, löper hon ingen fara under konsternas och lyxens framsteg. Men denna upplyftning, som bör hvila på en verklig upplysning och ett af gynnande omständigheter väckt moraliskt intresse, understödes af intet kraftigare än de vackra konsterna och historien, då de förra ledas af en sann smak och den senare af filosofien.»

«Då man velat berömma historien, har man beropat sig på den undervisning den lemnar genom exempel. Den skall varna oss genom andras felsteg, äfven gifva oss en föresyn af det som är rätt, och rikta oss af andras erfarenhet utan vår egen bekostnad; i synnerhet skall den politiska

klokheten derifrån hemta sina klaraste ljus. — Att den, såsom blott samling af erfarenheter, kan utvidga våra kunskaper om allt som angår samhälle, kan ej bestridas; all vår kunskap är utan användning, om den ej upplyses af verkliga händelser: men hvad vi kunna vinna för vår klokhet genom blotta efterdömet, är så ovisst och vacklande, att det ofta snarast förleder oss till felsteg. Andras goda efterdömen kunna tjena att uppmuntra den, som löper samma bana, men i och för sig sjelfva äro de, såsom rättesnören, af nästan ingen nytta, ehuru mycket de kunnat lyckas, så vida samma omständigheter ej mera kunna inträffa. Intet exempel kan tjena till efterföljd, innan deraf kan dragas en bestämd regel. Då man blott härmar andra, måste man vara utsatt att begå deras fel, såsom mest synbara för ett svagt omdöme. Om man skall handla rätt efter en föresyn, måste den vara ett genom egen eftertanke bildadt ideal. Det gifves regenter och statsmän, hvilka, liksom härmare i de vackra konsterna, blott misstaga sig för det de trälaktigt följa ett mönster, utan att eftertänka hvad de för sig sjelf borde göra.»

«En annan nytta har man sökt af historien, som till en del öfverensstämmer med den föregående; den består i det motgift den bjuder oss emot fördomar. Ju inskränktare vår synkrets är, ju mindre antalet är af de olika ställningar vi lärt oss känna, ju ensidigare måste våra omdömen blifva, och dessa ensidiga omdömen utgöra våra fördomar. En menniska, som blott umgåtts med ett slags folk, är van att betrakta sina egna och andras angelägenheter blott från en sida, såsom passande till hennes förhållanden och redan förvärfvade begrepp. I historien upptäcka vi, genom umgänge med förflutna generationer, en mängd okända förhållanden och karakterer, och lära oss skilja det blott tillfälliga i menniskans handlingssätt ifrån det oföränderliga. Den som rätt studerat historien, skall utan tvifvel dömma rigtigare om menskliga angelägenheter än den, som blott rättar sig efter sin enskilda eller sin tids erfarenhet. Dessutom kunna begångna misstag äga åtminstone en negativ nytta. Det är lättare att af dem sluta till hvad jag bör underlåta, än att af lyckliga företag finna en regel för hvad jag bör göra. Historien uppställer dem såsom vakteldar, för att varna oss för klippor, hvarpå andra seglare förolyckats. Vi måste så länge fortfara med nya försök, tilldess vi funnit en rätt väg. Utan det dyrbara arf forntiden lemnat oss i berättelsen om förolyckade bemödanden, skulle vi hvarken i vetenskaper eller lagstiftning uppnått vår närvarande höjd. I filosofien voro de föregåendes misstag det enda, som kunde tjena till vägledning vid nya forskningar, så länge man saknade en grundlig undersökning om den menskliga kunskapsförmågan.»

«Men alla dessa och en mängd andra fördelar af historien kunna dock anses för blott tillfälliga. Det är ej endast ett medel att genom uppmuntrande efterdömen befordra allmänt väl, ej endast en rå samling af någon sång gagnande erfarenheter, utan den är en nödvändig länk i våra kunska-

per både i theoretiskt och praktiskt afseende. Alla våra kunskaper om naturen äro egentligen blott kunskaper om dess tillstånd, och om öfvergångarne ifrån det ena tillståndet till det andra eller dess förändringar. Betraktas dessa tillstånd och förändringar i allmänhet, utan bestämningar af viss tid och rum, så innehålla våra kunskaper derom de kända naturens lagar. Men af dem kan jag ej betjena mig, utan att känna mitt närvarande tillstånd, hvilket är bestämdt till tid och rum af andra likaledes bestämda tillstånd i en oändlig kedja af orsaker och verkningar. Ett fullständigt begrepp om mitt närvarande tillstånd förutsätter kännedomen af de föregående, såsom gifna i viss tid och rum, eller såsom verkliga händelser, ej blott förändringar i allmänhet; kunskapen om naturens lagar är ofullständig och onyttig, om den ej går ned ända till den speciella användningen; och all sådan användning beror på kännedomen af händelser, så vida förbättringen af ett tillstånd fordrar kännedom deraf, och så vida valet af medlen beror på dess orsaker. Det är således endast genom historien, som vetenskap utan fara af misstag kan sammanbindas med våra behof.»

«Men historiens nytta i allmänhet upphöjes genom dess förening med vårt högre praktiska intresse, hvilket fastställer dess väsentliga ändamål och gifver den sin fullkomlighet. Menniskan måste i samhället arbeta på sin moraliska förbättring, hvilket ej allenast förutsätter kännedom af målet, dit hon bör sträfva, utan ock af medlen hon dertill kan använda; kännedomen af medlen åter innefattar kunskapen om det tillstånd hvari hon är, med dess orsaker och dess förhållande till ändamålet, d. ä. graden af den vunna odlingen. För att känna medlen till vidare framsteg fordras ock att känna det närmaste steget, som måste göras; hvilket är omöjligt utan att känna ej allenast lagarna för menniskans framsteg i allmänhet, utan ock huru de blifvit närmare bestämda genom de förflutna händelserna och det närvarande tillståndet. Att gifva ett rigtigt begrepp om detta tillstånd och om den skedda bestämningen af dessa lagar, och således göra deras tillämpning möjlig, är historiens egentliga uppgift, genom hvars upplösning hon endast kan bidraga till menniskans förädling, och blott i mån af sin skicklighet att bidraga dertill förtjenar hon namn af pragmatisk.»

Om de gamles och de nyares vitterhet och vältalighet i jemförelse med hvarandra.

«Man har anmärkt om de gamle, af hvilka vi föga känna några andra än romarne och grekerne, att ibland deras företräden eller åtminstone olikheter med oss vore en viss enfald i sederna, och deras historia stadfäster denna anmärkning på hvarje blad. De handlade för den tillfredsställelse handlingen i och för sig sjelf eller genom dess naturliga följder gaf, förde dertill blott af sina krafters energi, och kunde aldrig rätt begripa, att de

tillfälliga uttryck af egenskaperna, som anses för deras tecken, kunde vara tillräckliga för den handlandes afsigter, eller äfven till någon del ersätta bristen af sjelfva egenskaperna. Deras stora män suckade ock efter äran, men de trodde att den vanns genom ärofulla egenskaper; och vi finna ej att de i något fall räknade på åskådarnes misstag eller bortbytte sin egen verkliga karakter för att blott synas. De använde ej stora medel för att göra stort uppseende vid sina förrättningar, då dessa kunde verkställas genom små. I hela ålderdomen finnes ej en enda sentimental karakter: med Reguli *point d'honneur* visste romaren ej af dueller; och öfverallt i de gamla storverken framlyser en helt annan, och utan tvifvel ädlare stil, än i våra. Våra största män tyckas med fåfäng möda täfla med den originella storhet, som de, ehuru mot sin vilja, hos de gamle, ännu i sjelfva den matta skugga de kasta igenom åldrarne, måste beundra. Sjelfva de gamles laster äga mera karakter. Hvar och en äger en egen form, hvari hans särskilda tankesystem är gjutet, egna dygder och laster, och en egen fysiognomi i hela sitt väsende; vi yttra blott vårt tidehvarfs, vårt lands eller vår societets. Våra egenskaper tyckas vara mindre för vår egen skull. Man borde nästan säga att våra själskrafter och våra böjelser upphyfsas, liksom kläderna, efter modet. Men de gamle kände ej hemligheten att köpa snille, skicklighet och talenter, dygd och förtjenster, och sjelfva äran som åtföljer dem.»

«Kunna vi förundra oss häröfver? — De mångfaldiga upplysningarne å ena sidan, som lärt menniskan lita på sina instrumenter i stället för sina krafter; å andra sidan våra mindre föränderliga statsförfattningar, der den politiska byggnaden icke är i fara att ramla hvarje ögonblick, då den ej understödes af någon stor man, naturen af våra monarkier, okända för de gamle, som hvila på olikheten i stånd, och der således äran ersättes med anseendet och detta med penningar; — allt detta, tillika med dess följder och de öden nationerna genomgått, gifver skäl till afvikelserna.»

«Att sederna och tänkesätten öfvergå i sjelfva språket, i de begrepp det föreställer uti dess sammansättning, i författarenas skrifart, och i sjelfva tonen af deras arbeten, är en gammal och ganska lätt gjord anmärkning. Äfven igenkänna vi i de gamles skrifter samma enfald, samma styrka i känslan och samma originalitet, som den hvilken råder i deras seder. Det är liksom vi här skulle stå vid gränsen mellan tvenne särskilda verldar. Men utom de redan angifna orsaker, hvilka äfven till en stor del kunna förklara olikheterna mellan äldre och nyare författare, finnas andra ifrån dem och nationernas olika läge härledda, som mera omedelbart yttra sin verkan.»

«De första nationer, som inträdde på den bana hyfsade folkslag äga att genomlöpa, måste i både konsterna och vetenskaperna vara sina egna läromästare. Deras kunskaper kunde således ej vara vidsträckta, men de måste bero på egen individuell erfarenhet; de måste vara en omedelbar frukt af de olika ställningar, hvari hvar och en sig befunnit, och deras system blott utgöras af en tillfällig förening af föreställningar, dem behofven

mer än deras egna inbördes förhållanden sammanknutit. De innefattades alla i känslan och voro ett resultat af ett slags förvärfvad instinkt. De nyares kunskaper åter måste läras; de bestå i vidt omfamnande begrepp, de sammanhållas genom dem, då de gamles deremot bestodo mera i åskådningar eller i mindre afsöndrade begrepp, utan annat sammanhang än associationernas. De gamles kunskaper kunde således ej äga de nyares vidd och ordning, och måste tillika vara längre ifrån den vetenskapliga vissheten, men de voro ej lånade såsom våra. De insigter de hade voro deras fulla egendom; de voro inväfda med hela systemet af deras själsförmögenheter och utgjorde verkligen en del af deras karakterer; att borttaga de förra hade varit att förstöra de senare. Men om kunskaperna hos dem voro mera inskränkta och mindre sammanhängande, om de icke voro tillräckliga att leda sina ägare vid alldeles nya händelser, om de i brist af dessa vidsträcktare utsigter ej kunde gifva förmåga att skapa sjelfva händelserna, ändra sjelfva läget och öppna för nationerna nya verkningskretsar, så voro de dock mera rigtiga, emedan de omedelbart härflöto från objekterna, mera säkra, emedan de tillika voro omedelbara verkningar af egen kunskapsförmåga och i följd deraf äfven mera tillgängliga än våra. De hade sitt ursprung i verksamheten, men de återgingo äfven deri. De voro tillräckliga för de kända ställningarne, och ofta genom sjelfva verksamhetens vana, genom den styrka och dristighet och den rådighet, som åtföljer känslan af försökta krafter, äfven för nya uppträden, hvilka ej mera likna de gamla. I sjelfva föreställningarnes natur låg således den oundvikliga egenskapen hos de gamle att de måste vara originella, de härflöto alla blott af ägarens egna krafter. Huru skulle de förlora den, då de meddelades? — Men då åskådningarne alltid äro enskilda, begreppen åter allmänna, måste äfven särskilda menniskors föreställningar desto närmare likna hvarandra och förlora det karakteristika, som de mera bestå i begrepp och i samma mån som dessa begrepp äro mera allmänna och således mera grundade i det gemensamma i kunskapsförmågan.»

«Men om de gamles kunskaper och föreställningar eftergåfvo våra i synpunkternas vidd, så öfverträffade de dem åter i föremålens mångfaldighet. Intet, som blott på längre afstånd intresserade menskligheten i deras läge, var för en bildad menniska främmande. Likheten i stånd och förrättningar, der hvar och en deltog i regeringen och lagstiftningen, och der behofvens och den yttre odlingens tillväxt ännu ej verkat en så stor skillnad i professioner, lemnade tillfälle att lära känna alla det menskliga lifvets förhållanden och att i sina observationer samla de friare föreställningar om karakterer och egenskaper, som aldrig torde kunna bringas till begrepp. De hade en ofullkomligare kännedom om menskliga själens driffjädrar än vi; — denna kännedom beror af begrepp, — men de kände den verkligt handlande menniskan bättre. De hade sjelfva medverkat eller sjelfva sett andra i alla vigtigare uppträden, och kände åtminstone af umgänget alla folkklasser, då vi,

ıskränkte inom våra bekantskapers och våra små sysslors krets, om menıskor utom dem högst kunna göra oss allmänna begrepp, som ehuru beämda, dock i tillämpningen utan enskild erfarenhet måste blifva falska ler vacklande, just derföre att de ej äro enskilda. Vi känna konturerna, en de finare dragen och färgerna undfly oss. Och hvad är det mest allänt intresserande i ett arbete? Hvilka skrifter finna de mesta läsare? — ɾenniskan, utbrotten af hennes begär, utvecklingen af hennes moraliska isende under omvexlingen af hennes öden, föreställningen af de idealer, ɔm i mån af förståndets verkliga odling lifligt sysselsätta inbillningskrafn, detta endast kan gifva själen den fulla näring, som den fordrar, äfven å dess förmögenheter ej kallas till verksamhet af behofven. Detta är vitɜrhetens egentliga fält. Deri ligger äfven den mest utmärkande skiljaktigeten mellan gamla och nya snillen. Hos de förra finna vi ett rigtigare ıgonmått och en noggrannare blick vid enskilda observationer på mennikan, i en mängd varierade ställningar, de senare röja en djup kännedom ıf henne. De gamle följa henne nogare i verkningarne af de orsaker vi upptäckt. Det individuella i deras föreställningar gifver deras originalitet.»

«I ett annat afseende måste den större olikheten i våra stånd medföra en vigtig verkan på sjelfva språket. Hos oss har den infört en viss anständighet och belefvenhet, okänd för de gamle. De visste äfven värdet af denna egenskap; men den hade hos dem mera den allmänna karakteren af yttre förträfflighet, som åtminstone för åskådaren är ett resultat af en moraliskt fullkomnad sinnesförfattning och af dygdernas harmoni. Dels voro de nästan okunniga om den särskilda anständighet, som tillhör hvart och ett stånd, hvart och ett yrke, dels kunde ej hos dem de högre folkklasserna genom ett inbilladt företräde förädla vissa indifferenta, äfven skadliga bruk ɔch göra deras iakttagande till en nödvändig del af belefvenheten. Denna yttrar sig åter mest i språket. Vi hafva derigenom fått en mängd oädla ɔch låga ord: dessa med deras sammansättning utgöra särskilda dialekter för vissa professioner, eller för de lägre klasserna i olika landskaper: och lem måste författaren undvika. Af detta slag är en stor del af dem, som ɔeteckna de mera konkreta begreppen. De gamle fruktade ej för denna ɔftast inbillade låghet i uttrycket; de sammanblandade till och med de ɔlika dialekterna. Alla dessa förmåner äro förlorade för oss; den slags ɔriginalitet, som måste vara en följd af ett rätt bruk af de konkreta beɾeppen har försvunnit; och då vi vilja uttrycka dem, då vi vilja måla naɑren i all dess sanning, måste vi genom omvägar och sökta termer meddela våra föreställningar. Den bästa skrifart för oss får derigenom ett ɔnstladt utseende. Att beskrifva föremålen efter deras verklighet, att ɔreställa dem under deras egentliga namn, är dock en väsentlig egenskap r en enfaldig och så vida fullkomlig stil.»

«Af olikheten i sättet att samla föreställningar och förvärfva kunskaper ljer äfven en nödvändig olikhet i sättet att meddela dem. Den som vid

hvart och ett begrepps förvärfvande alltid känt ett bestämdt och dermed omedelbart förenadt intresse, måste äfven oftast drifvas blott af ett omedelbart intresse, då han vill yttra dem. Man uttrycker sig, man målar sina erfarenheter och känslor, emedan i sjelfva kunskaps- och känsloförmågan ligger en drift att med dem sysselsätta sig. De gamla skribenterna författade egentligen ej för att vinna utkomst och anseende, ej för att fullgöra ett visst kall de åtagit sig, ej en gång för att roa allmänheten; de drefvos dertill af förståndets och inbillningskraftens egen energi. Och skulle ej äfven i sjelfva skrifarten röjas mera sann kraft, mera originalitet, skulle ej det karakteristiska lättare bibehållas, då uppmärksamheten och förmögenheterna odelade upptogos af sitt ämne? Vi sätta oss ned att skrifva med tanken på vår belöning i allmänhetens beundran för vårt snille, i odödligheten som väntar oss, till och med i vinsten af vår arbetsamhet; vi föranledas af så många orsaker, hvilka de gamle ej en gång kunde tänka sig, och skulle dessa biafsigter aldrig dela vårt snilles styrka, skulle de ej röjas i något konstladt, som alltid omärkligt påminte läsaren, att författaren ej yttrat sin egentliga känsla, ej velat yppa sin innersta öfvertygelse? Men enfalden består just i denna öppenhet, som utesluter all misstanke af dubbla afsigter, eller af andra än dem man tydligt gifver tillkänna. Vi älska ej att bedragas; misstroendet skingrar nöjet, och då vi kunna öfverlemna oss till våra lärare och på god tro antaga hvad de säga oss, finna vi i deras skrifter ett behag, som af inga andra skönheter kan ersättas. Sjelfva dessa skönheter, huru skulle de kunna göra sitt fulla intryck, om ej under vilkoret af en enfald, som förkastar alla biföreställningar, hvilka förströ uppmärksamheten? Den som meddelar begrepp och idéer, dem han sjelf såsom alster af egen förmåga äger, behöfver ej upphjelpa det som brister i tankarnas liflighet, genom främmande prydnader eller genom en öfverdrift i uttrycket; det är fullheten af hög känsla och den innerliga öfvertygelsen om föreställningarnas rigtighet, som leder honom i valet af tecknen; han finner ej andra.»

«Vi äga redan allmänna och högst afsöndrade begrepp, vi äga kunskaper, som innefatta vidsträckta rymder, och vi se sanningarne i stora system: vi känna sjelfva sammansättningen af vår själ, vi kunna mäta vidden och bestämma rigtningarne af dess företag. En obehindrad utöfning af våra ädlare krafter i en större verkningskrets, och känslan af den politiska frihetens värde genom erfarenheten deraf, gifver oss väl ingen enthusiasm för vårt fädernesland och lagarnas helgd, men vi känna driffjädrarna för staters handlingar och förändringar; vi inse grunderna till lagen, vi kunna sammansätta dem till en sammanhängande byggnad, som hvilar trygg på sin egen tyngd, och beräkna deras aflägsna inflytande; våra tankar omfatta hela menniskoslägtet, dess bestämmelse, dess vigtigaste intressen och dess fortgång till en högre odling, tillika med de redan gjorda och de tillkommande framstegen. Vi äro redan så långt förbi de första gröfre och trängre

men lifligare begreppen, dem vi nästan sakna tillfälle att i en viss fullkomlighet förvärfva. Äfven de skrifter, som blott äro ämnade att uppfylla våra lediga ögonblick, tillfredsställa oss blott genom stora utsigter, skarpa och djupsinniga, eller höga filosofiska tankar. Vi äro blott genom uppfinningen af nogare bestämmelser och utvecklingar af begreppen, genom nyheten i de allmänna synpunkterna, originella; sällan genom nyheten i sjelfva begreppen och deras innehåll, i känslorna eller i de individuella synpunkterna; vi äro det mera genom tankekraftens styrka än genom dess afvikelser. Våra kunskaper och känslor äro redan en frukt af konst; det konstlade utseendet skiljer sig ej från föreställningen af dem; vår egen öfverlägsenhet hindrar oss att träffa den slags enfald, som är så intagande hos de gamle. De innefatta de afsöndrade begreppen i bilder: de gifva oss passionens uttryck, — deri täfla vi förgäfves med dem, — men den psykologiska blicken, som fattar och utreder hela karakteren, den moraliska fria känslan och de höga idéerna, som utstaka menniskornas företag och afgöra deras värde, deraf finna vi högst få spår hos de gamle. Sjelfva skalderna göra numera fåfänga anspråk på snillets ära utan filosofi. Då de gamla poeterna och artisterna måla naturen, bestrida vi dem utan nytta företrädet; men förståndet och förnuftet, de höga kunskapsförmögenheterna hafva hos oss en ojemförligt högre odling. Det vackra och det sublima bero af inbillningskraftens förhållande till dem. De nya och utvidgade begreppen, dem filosofien bjuder oss, gifva anledning till en mängd idealer för inbillningskraften; det tillhör våra skalder och artister att genom deras attributer väcka motsvarande föreställningar hos oss. De anmärkningar, de lärosatser, som poeterna måste som en vehikel för dessa föreställningar använda, böra vara starka och sanna eller höga, men filosofiska. För de djerfvaste inbillningens målningar, för dess dristigaste utflygter, måste alltid en psykologisk eller metafysisk rigtighet ligga till grund. Hvad nya okända tillgångar skola ej öppnas för skalden af en tillväxande filosofi! Och skulle vissa fördomar, alltid färdiga att åtminstone för förmätenhet anklaga nya sanningars försvarare, afhålla oss att yttra den billiga förmodan, att sjelfva den abstrakta kritiska filosofien en gång måste förädla dess vitterhet och ändra dess art? Förgäfves söka vi något sådant hos de gamle. För dem kunde hvardagsmaximerna vara af ett intresse; våra större kunskaper upphöja oss så långt öfver dem. Vi träffa i dess ställe en beständig svaghet, och hvad vi skulle kalla platthet, i tankarne, aldrig styrka, om ej i föreställningar af stora menniskors handlingar; en ljuf matthet, men tillika rigtighet i uttrycket; och en enfald, som åt ämnen af mindre vigt gifva det oemotståndliga behaget och lifligheten och en aldrig tröttande naivitet, och som åt stora föremål lånar en sublimitet, hvilken just följer af kontrasten med uttrycket, emedan skribenten tyckes vara öfver de höga saker, dem han lugn och blott

i vanlig stil målar *). Genom denna enfald är och skall Homer blifva den största af skalderna; betraktad i afseende på den förträfflighet vi fordra af våra diktare, uthärdar han ej jemförelsen. Denna sannhet, men utan de gamles enfald, blott med bibehållande af deras renhet, har alltid med ganska få undantag utgjort det karakteristiska hos den franska sånggudinnan; smakens bildning inträffade i ett tidehvarf utan filosofi.»

«Menniskan har sjelf undergått stora förändringar, och uppträder i olika tidehvarf i så olika förhållanden och med så olika begär. Brytningarne i begreppen, i synnerhet i de religiösa, hafva så ofta uppdrifvit passionerna till fanatism; men hon visar sig derunder för mycket i sin förnedring, för att gifva ämnen åt skalden. Honom tillhör att måla hennes enthusiasm, och föremålen för den äro så skiljaktiga hos de nyare och de gamle, att de, flyttade i samma tidehvarf, ej mera skulle förstå hvarandra. Patriotismens enthusiasm tillhör nu blott några få privilegierade, men nästan aldrig har den hos de nyare grundat sig på en nationell passion. Deremot har könets närmare deltagande i sammanlefnaden gifvit nya förhållanden och nya intressen. Theatern, som utan vår afsigt bär vittne om våra seder, skulle snart vara tom utan det lifliga deltagande galanteriet och någongång kärlekens enthusiasm ingifver. Det är ej blott i manéret, det är i hufvudföremålen, vi skilja oss ifrån de gamla.»

«Genom folkvandringarne i Norden, det romerska väldets förstöring och de dermed sammanhängande revolutionerna, hade de råare europeiska nationernas uppfostran blifvit förhastad. Lemnade sig sjelfva, och utan de för dem alldeles nya förhållanden, hvari de befunno sig såsom besegrare af vida mer hyfsade nationer än de sjelfva, följande blott den utveckling, som sammanlefnaden och lika råa nationers inbördes inflytande bort gifva, torde dessa folkslag kunna hafva lemnat menniskokännaren det förnyade skådespelet af nästan lika förändringar i seder och tänkesätt med dem han finner hos de gamla romare och greker. Men omständigheter, efter allt utseende ganska lyckliga för menniskoslägtets odling i allmänhet, förde detta sakernas naturliga lopp. Efter seklers sträfvande med en för den menskliga naturen så tvungen ställning som medeltidens, började samma nationer få nog egna begrepp för att känna behofvet af vetenskapen, och af den och med detsamma allt mera utvecklade smakens tillfredsställning. Det naturligaste var att söka hvad de efterlängtade i lemningarne af en annan nations vetenskaper och vackra konster, hvilken de i mån af sin egen till-

*) Såsom exempel anför Höijer i en not det olika skaplynnet hos Theophrastus och La Bruyère, ehuru ämnena äro likartade; äfven Horatii Ode 13, Lib. Carm. I och de hos Longinus bevarade stanserna af Sappho å ena sidan, med Kellgrens «Nya skapelsen» och Schillers *Leucadische Fels* (act I, sc. 2) å den andra. Höijer finner att den svenska skalden är ojemförligt öfver både den grekiska och den romerska.

t lärde värdera. De voro nästan i samma belägenhet som en yngling, ilken fattat smak för en vetenskap, och hvilken utan ledare och utan val ter föda för den i böcker. De kunde ej rätt nyttja de skatter de funnit. a ju mindre de det kunde, ju mera skulle de beundra sina föregångare, i med denna beundran, hvilken alltid kufvar egna förmögenheter, i vetenperna eftersäga deras ord och i vitterheten efterapa dem. Huru skulle äfven kunnat finna, att de förre ej mera passade efter deras redan förrfvade begrepp, och de senare efter deras seder och sätt att se?»

«Vår vitterhet och en stor del af de öfriga vackra konsterna äro såies inympade på en gammal stam. I formerna äro de ett aftryck af de nles, ehuru olika till deras inre väsende. Hvarföre skulle vi ej deri sakna ginalitet? De vackra konsternas natur tyckes äfven rättfärdiga imitatioa. Vetenskaperna läras genom meddelade begrepp, af de vackra konsterna a egentligen blott det mekaniska läras. Deras alster äro inbillningskrafs, hvilka äro vackra eller sublima i mån af deras förhållanden till förindets och förnuftets naturliga verkningssätt. Om de skulle läras genom dor, borde dessa föreskrifva huru inbillningskraften skulle danas och rig- i till den bestämda verksamhet, hvarigenom den kunde frambringa vissa tandade konstverk. Sådana kunna ej gifvas. Men de naturliga anlagen nna väckas genom exempel, och så vida uppodlas och ledas genom imitan. Man härmade likväl de gamle blott i det yttre. Efter de hade epia poemer med maschineri, tragedier med händelser ur den fabelaktiga torien eller grundade på politiska händelser ifrån nu okända regeringsnimer o. s. v., så måste vi äfven hafva sådana. För de gamle hade de sanning, eller i förhållande till deras begrepp dock en rimlighet; för oss a de ej en gång den poetiska sanningen. De gamles poesier och konsten utgjorde en sammansättning af deras nationliga kunskaper, af de tigaste händelser i deras äldsta historia, af deras religionsbegrepp, af ar, hvarpå senare författningar voro byggda, och af allt det som utgjort er som gifver nationerna deras första odling och deras karakter. De jorde, tillika med allt det öfriga, som utmärkte någon viss nation, helt, hvilket var dess enskilda egendom, och hvilket ej kunde styckas, n att nationen upphörde att vara densamma. Men hos oss äro de vackra sterna liksom främlingar, utan annat sammanhang med oss än det de ra i afseende på vissa mera bildade menniskors tidsfördrif, och såsom naturligt bihang till vår odling.»

«Hvad vi äga öfrigt af de gamles mästerstycken visar oss ofta en fullnlighet, den vi aldrig kunna uppnå. Deras bildstoder utgöra ännu våra lptörers förtviflan. Tilläfventyrs svarade deras målningar deremot. Dearkitektur är ännu vårt enda mönster; och verkningarna af vår musik va ingen likhet med det som berättas derom från ålderdomen. Hvilken stiftare ville nu dermed formera en nations seder, eller upplifva dess

döende kärlek till fäderneslandet? Är då deras företräde afgjordt? — Alldeles icke. De gamles och de nyares vackra konster äro af så olika art, att de icke kunna mätas med hvarandra. Vi kunna aldrig nog studera oss in i deras vitterhet och smak, för att dervid känna allt hvad de kände; och de skulle ännu mindre kunna finna sig i vår. Hvad skulle Homer tänka om sin öfversättares (Pope's) «Försök om menniskan»? Hvad likhet mellan våra enskilda beqväma palats, med inklistrade korinthiska pelare, och deras tempel? — Böra vi då ej heller imitera dem? — Nej. Vi kunna aldrig imitera annat än det yttre, sådana biomständigheter och sådana former, som förderfva våra konststycken, emedan de ej passa in i dem. — Hvilken upplyst älskare af det vackra, hvilken ägare af en sund och säker smak skulle dock vilja umbära detta arf? Vi böra väl åtminstone ej förakta och under högmodet öfver inbillade företräden förstöra de dyrbara qvarlefvorna? Eller skola vi ändtligen allmänt förena oss om pedanteriet af den gamla vitterhetens kännedom? Om vi äfven frivilligt skulle underkasta oss en obotlig förlust i filosofien, — hvad vore den utan kännedom af det menskliga förståndets gång och redan gjorda framsteg, och af alla våra förmögenheters harmoniska och oafbrutna annalkning till den högre odlingen? — Så är det dock för alla tider smakens intresse att bevara dessa minnesmärken, och att med uppmärksamhet studera dem. För alla tider äro de sådana mönster af en enfald, hvarifrån vår vitterhet, genom den egna vändning den fått, tyckes hafva en medfödd benägenhet att afvika, — en renhet i stilen, och äro dessutom så genom arbete och granskning fullkomnade, att skaldekonsten och vältaligheten alltid böra och kunna af lyckligare snillen återföras till dem vid en fallande smak. Med dessa företräden förena de äfven det vigtiga, att de äro infattade i språk, hvari moderna tider ej mera verka förändringar eller tillägga orden nya bibegrepp af låghet och ädelhet. Dessa äro de hufvudsakligaste och de allmänna skiljaktigheterna mellan de gamles och de nyares vitterhet.»

— —

Benjamin Carl Henr. Höijer var född den 1 Juni 1767 på Klingsbo i Stora Schedvi i Westerås stift. Hans fader, Henrik Höijer, som då var bataljonspredikant vid Dalregementet, sedermera pastor i Kumla, förlorade sin maka, Sofia Margareta de Brenner, få dagar efter sonens födelse. Vid elfva års ålder skickades han till Westerås skola, och på gymnasium utmärktes han af den bekanta Bergklint, då lektor derstädes, såsom en af de mest hoppgifvande ynglingar vid läroverket. Han blef 1783 student i Upsala och tog 1788 filosofiska graden.

na disputationer så väl *pro exercitio* («De Gustu in tibus elegantioribus»), som *pro Gradu* («De difficili storici munere»), hade han sjelf författat. Blef 1789 prakt. docens efter en utgifven afhandling i tre de-r: «Quid artibus elegantioribus mores debeant», samt samma tid inskrifven såsom extra ordinarie kanslist kansli-kollegium. Inför Westmanlands och Dala na-n höll han 1792 ett åminnelsetal öfver Gustaf III, ket af landskapet från trycket utgafs. År 1798 blef filos. theor. et pract. adjunkt.

«Dervid stannade för en lång tid hans befordran. ijer var, såsom vi förut hört, medlem, eller egentligen en i den s. k. Junta, som i Upsala på 1790-talet at sig af åtskilliga mer eller mindre utmärkta yng-ar, hvilka, förledda af den franska revolutionen, svär-le för frihet och folkrätt. Naturligtvis måste ett po-kt sällskap med en sådan syftning af den dåvarande ringen med misstrogna ögon betraktas, och derföre Höijer 1799 miste om den filosofiska professionen r Christiernin, hvartill han annars, såsom landets för-tänkare och den första på förslaget, var berättigad, hvartill han dessutom genom en förträfflig disputa-, «De Constructione philosophica», som kort derefter arbetad utkom på svenska och tyska, förvärfvat nytt pråk. Man gaf derföre heldre denna vigtiga syssla åt enfaldig gymnasii-adjunkt från Kalmar, Högmark. lynt öfver denna orättvisa reste Höijer samma år till kland, samt, efter ett kort vistande hemma, året på till Frankrike och andra länder: i Paris uppehöll sig ett år; i Berlin, på hemvägen, ett halft år, hvar-r han hemkom efter något öfver tvenne års utrikes lse. Sedermera sökte han ej allenast professioner Upsala, Åbo och Greifswalds universiteter, utan äf-en lektion vid gymnasiet och rektoratet vid trivial-an i Westerås, men erhöll öfverallt afslag. Likväl ck han med Olof Holmodin, då begge sökte Skytte-

anska professionen, det aftalet, att den af dem, s befordran, skulle till den andra afstå en del a hvarigenom han åtminstone erhöll någon und Ändtligen blef den filosofiska professionen geno marks död 1808 ånyo ledig, och Höijer erhöll åt rummet å förslaget; dess tillsättande uppehölls l regeringen, och sannolikt skulle han än en gå blifvit bedragen i sina förhoppningar, om icke r nen den 13 Mars mellankommit, genom hvilke af hans fordna junta-kamrater nu kommit till n inflytelse, och således erhöll han redan den den efterlängtade fullmakten. År 1811, då d kronprinsen, sedermera konung Carl Johan, för gen besökte universitetet, var han akademien Länge fick dock lärosätet icke behålla den utm raren; hans helsa blef mer och mer vacklande, h han likväl fortsatte både sina föreläsningar och i det af disputationer, som äga ett ganska sto För den sista af dessa presiderade han den 8 Ju och den 13 samma månad var han icke mer. Han d

«Originaliteten och skarpsinnigheten af denn res filosofiska forskningar äro, eller åtminstone v mänt kända och erkända. Hans afhandling filosofiska konstruktionen, öfversatt på tyska af recenserades med stora loford af Schelling i de fiska journal, som han den tiden utgaf. Hans pe het var imponerande utan att tillika vara a Långa motgångar hade ingifvit honom en vis het, som föga mildrades då lyckan upphört att nom afvog. Han lefde i de senare åren ensam umgänge; också var han egoist, stolt och egenk egnad att inge beundran än vänskap och tillgi I sitt sätt att vara utmärkte h[illegible]sig genom den elegans, och filosofens klä[illegible]noggrannt dets omskiftningar. Ha[illegible] fint bild tycksfullt och bar snille[illegible]en häftiga

...h en icke sparad ungdom gåfvo uttrycket för mycken ...shet och kantighet. (Ett karakteristiskt porträtt på ...stmanlands och Dala nationssal säges vara likt.) Så... lärare var han i alla hänseenden utmärkt. Hans ...t var välljudande, och genom dess stora böjlighet ...de han i kathedern göra sitt föredrag högst tydligt, ...t han, under de ofta långa meningarna, genom sär...da förändringar i rösten, utmärkte de särskilda paren...serna. Hans skriftspråk, bestämdt, klart och flärd..., är, så på svenska som på latin, erkändt som mön... för afhandlingsstil, ehuru han alltför mycket älskade i modersmålet upptaga fransyska och latinska ord, ...ället för att skapa en egen svensk vetenskaplig ter...ologi. Vid sina föreläsningar nyttjade han blott små ...par, hvaruti tankegången, med få drag och med be...liga abbreviaturer, var angifven; derföre har utgif...det af hans efterlemnade skrifter mött så stora svå...heter. Emellertid kunde ingen af hans åhörare för...ka annat än att han begagnade ett till alla delar ...ständigt koncept; aldrig behöfde han afbryta en me...g, aldrig stanna ett ögonblick för att söka ett ord» *).

I Silfverstolpes Litteratur-Tidning var, såsom vi ...s sett, Benjamin Höijer den egentliga *spiritus rector*, ...om de flesta och bästa der införda uppsatser äro af ...om författade. I den afhandling, om de gamles och ...res vitterhet, hvaraf jag ofvanföre meddelade det ...udsakligaste, har han, likväl utan att uttömma sitt ...e och kanhända äfven utan att i hvarje detalj hafva ...fat den fulla sanningen, likväl otvifvelaktigt i det ... antydt den rätta uppfattningen af de båda stora ...turskiftena, och uppvisat den grundväsentliga skilj...igheten mellan antiken och moderniteten medelst en ...akteristik af dem båda, som, fastän grundligare ut...d och derigenom mera rättvis, i hufvuddragen öfverens...mmer med Ehrensvärds. De många uppsatser af hans

*) Efter Biografiskt Lexikon.

hand, hvilka, under de tre år som tidningen hade si
tillvaro, i densamma inflöto, förråda de omfattande tank
föremål och planer, hvarmed hans verksamma själ und
denna hans raskaste lefnadsperiod var uppfylld. H
påbörjade här ett arbete i stor skala om den kriti
filosofien, hvaraf han icke ens hann afsluta den histo
ska inledningen, ehuru den genomgår en serie af m
ror; för öfrigt införde han här mer och mindre utf
liga anmälanden och recensioner af utländska författ
arbeten i filosofi, historia och politik, såsom K
Fichte, Schiller, Heydenreich m. fl., samt en vidlyftig h
tisk öfversigt af samtida i Frankrike utkomna skrifter, b
lysande dagens händelser och opinioner. Man förvå
öfver den arbetsdrift och det kunskapsomfång, som
sådan verksamhet förråder.

Vigtigast bland de af Höijer i Litteratur-Tidning
införda uppsatser är den «Om ett pragmatiskt afha
lingssätt i historien». Den är det i synnerhet ge
de följder, som den medförde, då man med temlig säk
het kan antaga, att det var efter de deri uppställda gru
satser, som Geijer bildade sig till historieskrifvare.
minstone är det märkvärdigt att se huru de fordring
som Höijer ställer till en häfdatecknare, sedermera
Geijer uppfylldes. Filosofien var under Höijers beha
ling i allmänhet en fruktbärande vetenskap: en theo
tiserande abstrakt metafysik var enligt hans tanke
död kunskap, och ingen spekulation verkligt sann, s
icke dugde att tjena till regel och mål för mensk
handling, förnuftig verksamhet och måttstock på d
värde. Det är genom denna öfvervägande praktiska ri
ning af hans filosofi, som man kan förklara hans nä
obegränsade inflytelse på sina lärjungar, då de öfver
insågo tillämpligheten af hans läror på den förhand
varande verkligheten i alla rigtningar, i religion, mor
politik, historia, esthetik o. s. v. Det var ej underli
att en regering af den beskaffenhet som den, hvilken

tiden styrde Sverges öden, skulle i hög grad frukta sådan man som Höijer, hvilken, så att säga, hade erges alla mognande talenter i sina händer. Han utreks såsom atheist och jakobin. Den förra titeln har lla tider tilldelats hvarje filosof, hvad säger jag? hvar h en, som gör sig en annan föreställning om de gumliga tingen än morfar och farmor, och den senare kom, såsom jag förut sagt, enhvar som icke vid alla fällen sökte ådagalägga, att han ansåg höga öfveren vara omedelbarligen af Gudi. Ett bref från Boëus till Höijer år 1799, då han sökte professionen ef- Christiernin, antyder att han var föremål för ett nligt spioneri, organiseradt af sedermera statsrådet, ellensen Fleming, som på den tiden synes hafva va- Upsala Universitets förtäckta guvernör*). Den förna herrns handtlangare på stället skall hafva varit en erjägmästare Westerberg. — Det är betecknande för en, att en högt bildad och förtjent vetenskapsmans skulle göras beroende af rapporter från ett okunt kreatur, som på sin höjd kunde visa sitt slag af igter vid ett vargskall. Men kanske ansåg hans blifde excellens filosofen för ett vilddjur, som säkrast de öfverantvardas åt en kronjägares diskretion.

Historiens upphöjelse till verklig vetenskap tillhör a nyare tiden. Ett sådant ideal föresväfvade dock lan de gamle, att dömma af den konstmessiga komposinen af några bland deras vigtigaste historiska arbeten. r våra äldre krönikeskrifvare deremot synes historiens tenskapliga värdighet vara fullkomligt obekant. De- berättelser utgjorde i allmänhet endast ett naket r eller mindre sanningsenligt uppräknande af händel-, utan insigt af dessas större eller mindre historiska gt och ännu mindre af ett inbördes sammanhang dem ellan, hvarigenom de först antaga utseendet af en

*) Crusenstolpes «Karakteristiker», sid. 37.

kedja af fria handlingar, syftande till ett slutligt ändamål. Historien var för dem ett blott uppradande bredvid hvarandra af yttre fakta såsom blott yttre, utan uppvisande af en ledande tanke uti dem, följaktligen utan början och slut, utan afsigt och mål. Förra seklets filosofiska bemödanden kastade äfven öfver denna gren af mensklig forskning ett klarare ljus. Den, som dertill mest bidrog i vårt fädernesland, var Benjamin Höijer genom den märkliga uppsats, hvaraf jag ofvanföre meddelat inledningen.

Den litterära verksamhet, som Benjamin Höijer offentligen börjat i i Silfverstolpes «Tidning för litteratur», fortsatte han äfven, ehuru såsom det synes med mindre ansträngning af sina krafter, i «Journal för svensk litteratur», som af samma Silfverstolpe utgafs från och med år 1797. Vi träffa i denna tidskrifts andra årgång bland annat en recension af Gyllenborgs theaterstycken och hans «Försök om skaldekonsten», hvilken, såsom populärt hållen och afhandlande ett esthetiskt ämne, jag hade varit böjd att meddela, för de utmärkta kritiska egenskaper och den lysande stilistiska förmåga den ådagalägger. Jag måste dock afstå derifrån, och anmärker endast den frihet, hvarmed kritiken behandlar den trånga gustavianska smakläran, och den vidsträckthet i vyer, som kom den nya skolan så mycket till hjelp, men som den noga aktade sig för att erkänna. En uppmärksam läsare finner föröfrigt lätt, att under artigheterna mot den gustavianska skalden döljer sig en ganska allvarsam kritik, der läses mycket mellan raderna, och ironien framträder öfverallt för enhvar, som med uppmärksamhet följer de i allmänhet smickrande omdömena.

Silfverstolpes Litteratur-Tidning upphörde år 1796, efter att hafva fortlefvat i tre år. Sjelf hade han deri endast i mindre grad arbetat; det mesta hade Höijer

krifvit. Också hade denna tidning ända från början alltgenom en strängt vetenskaplig hållning, som föga öfverensstämde med Silfverstolpes dilettantiska egenskaper. Snart sökte han sig derföre ett mera passande fält för sin verksamhet. Den vittra kritiken, de populära notiserna, den litterära polemiken, som öfvar krafterna utan att anstränga dem, och intresserar allmänheten för ögonblicket utan att taga dess eftertanka alltför mycket i anspråk, hörde till omfånget af Silfverstolpes produktionsförmåga. I denna lättare art af skriftställarskap egde Silfverstolpe obestridligen stor talent, och i den försökte han sig med ganska mycken framgång i sin «Journal för Svensk Litteratur», som han utgaf regelmessigt från och med år 1797 till och med år 1801, och sedermera i strödda häften.

Han redogör för anledningen till sitt företag på följande sätt:

«Oaktadt under de senast förflutna åren allmänhetens smak för vetenskaper och vitterhet synes hafva betydligen tilltagit, lärer Sverge dock ännu kunna räknas bland de få länder i Europa, som sakna en journal för deras egen litteratur. Vi äga visserligen många författare af en redan afgjord förtjenst, och kanske ännu flere, som kunna äga hopp att framdeles likna eller öfverträffa dem; men de förre måste se sin ära inskränkt inom kretsen af några få kunniga domare, de senare åter sakna all uppmuntran och framför allt de allmänna granskningar, som böra leda dem till fullkomligheten. Icke allenast sjelfva sakens natur, utan äfven vår ständigt förnyade erfarenhet gifver tydligt tillkänna, att utan en sådan allmän granskning man föga kan hoppas att se litteraturen stiga till någon utmärkt höjd. Den är nödig för att tilldela åt redan förtjenta författare sin tillbörliga ära, i synnerhet i ett land, der denna ära ännu är deras enda belöning; men den är ännu nödigare för att bilda de unga snillen, som under ständiga försök sträfva till fullkomligheten. Utan tvifvel bör man i synnerhet tillskrifva bristen af en allmän granskning, att i senare tider icke allenast till en del allmänhetens kunskaper och smak blifvit missledda, utan äfven våra unga författare bedragna att i sina försök följa odugliga mönster. Det är numera ovanligt att ibland de få skrifter, som i Sverge lemna pressen, finna några, som antingen till sitt innehåll äga förtjenst såsom bibringande någon ny kunskap, eller dock någon gammal bättre utredd och tydligare framställd, eller som i anseende till stilen äro utmärkta af uttryckens rigtighet

och språkets renhet: och detta, som äfven gäller om våra öfversättningar, är ett ännu vanligare fel i originalerna, der merendels våra författare, med en allting trotsande egenkärlek, tyckas vilja påbörda allmänheten att de äga snille. Man bör dock ännu hoppas att dessa fel kunna rättas och de snillen, som hittills synts förlorade för framtiden, genom ett strängare underkastande under allmänhetens räfst, en gång återställas åt vetenskaperna och vitterheten.»

Såsom jag redan nämnt, tillhörde Silfverstolpe den krets af unga män, som i Upsala emottagit sin första filosofiska bildning af Boëthius, efter Kants lärosystem, och sedermera, handledda af Höijer, ytterligare utbildat densamma till en viss sjelfständighet och praktisk användbarhet. Denna filosofi, som sjelf kallade sig kritisk, var det i sjelfva verket till den grad, att den i många rigtningar blef omhvälfvande och i sin tid äfven pånyttfödande. Dess kritik drabbade, såsom vi redan sett, de gamla häfdvunna åsigterna i metafysik, moral, politik, religion, och det var naturligt att den skulle sträcka sin omskapande undersökning äfven till vitterheten, med granskning af de grunder, hvarpå man förut byggt lagstiftningen inom densamma. Det är bekant att det franska smaksystemet varit i Sverge allenarådande alltsedan Dalins, eller kanske närmare (då Dalin alltid för egen del bibehöll ett visst mått af frihet i förhållande till detsamma) från Creutz' och Gyllenborgs tider, och att det genom Gustaf III:s hofskalder ändtligen stelnat till en doktrin, som ej ville tillåta några det fria snillets afvikelser. Att Thorild och Ehrensvärd redan under denna äldre tid ej erkände detsamma, berodde af deras individualiteter, Thorilds, som ingen annan lag erkände än den hans egen subjektiva känsla dikterade, Ehrensvärds, som försmådde all annan än den, som kunde härledas från antikens mästerstycken. Att de i sjelfva verket föga kunde uträtta till den allmänna smakens förändring, berodde hufvudsakligen derpå, att de i sina skrifter gingo alltför dogmatiskt tillväga med maktspråk och postulater, ofta paradoxer, hvilkas värde eller ovärde

ej kunna bedömmas utan en bildning jemförlig med deras egen; hvartill kommer, att Ehrensvärds esthetiska åsigter först i en senare tid blefvo för den större allmänheten tillgängliga. Härtill kan ytterligare läggas, att ingenderas lära hvilade på ett sammanhängande och genomfördt filosofiskt system, utan framkastades aforistiskt, fragmentariskt, på ett sätt, som var mera egnadt att fästa uppmärksamheten för ögonblicket, än vålla någon varaktig förändring i öfvertygelser, mera att väcka ett tillfälligt tvifvel på dugligheten af det gamla, än grundlägga en tro på öfverlägsenheten af något nyare.

Först i Silfverstolpes tidskrifter ser man de nya filosofiska lärorna börja tillämpas i den vittra kritiken hos oss. Man ser der de första tecknen till den hvälfning, som efter hand skulle omskapa vår vitterhet. De framträda i början med en varsamhet, som ingifver tvekan huruvida deras upphofsmän sjelfva ännu ansågo sig rätt säkra på sin sak. Det är ännu endast Höijer, som synes stå fast på sin nya ståndpunkt. Men modet tilltager synbarligen. Man börjar klandra allmänhetens dåliga smak, man börjar sätta i fråga den uteslutande rigtigheten af sjelfva akademien, man ser Gyllenborgs och Adlerbeths sätt att göra skaldestycken icke i allo godkännas, man vågar varsamt skämta med sjelfva den fruktade Leopold, man hör Schiller och till och med Shakspeare framställas såsom högre mönster än fransmännen inom det dramatiska området. Hvad som synnerligen bidrog till att göra allmänheten efter hand förtrogen med dessa friare åsigter, var att man icke, såsom i Litteratur-Tidningen, framställde dem i långa resonnerande artiklar, som nu för tiden skulle kallas ledande, och som då, lika litet som nu, voro i allmänhetens smak, utan i korta, raskt hållna recensioner och anmärkningar af utkomna skrifter, i det de eljest torra principerna gjordes genom exemplen mera lefvande och öfvertygande, synnerligast då dessa exempel lågo till hands inom

området af den läsande allmänhetens närmaste erfarenhet. Att till en början hafva sökt för den svenska allmänheten popularisera den nyare esthetiska vetenskapens resultater, och efter hand hafva förberedt den på de stora frågor inom vår vitterhet, som ett decennium senare fordrade att mera noggrannt undersökas och lösas, är Silfverstolpes hufvudsakliga förtjenst.

Han uppträdde ock i en tidpunkt, då en sådan verksamhet var påkallad. Icke utan skäl hafva nya skolans anhängare kallat denna period för vår vitterhets jernålder. Journalen för litteratur spår till och med på ett ställe dess snara undergång, menande, att «solen redan synes hafva hunnit andra sidan af middagshöjden på vår vitterhets-horizont, ehuru vi ännu genom mästerstycken påminnas om ett tidehvarf som varit» *). Den gustavianska poesien hade egentligen utblomstrat med Kellgren: de män, som ännu slöto sig till den gamla skolan, behöfde konflikten med den nya för att lyftas till den höjd, som de slutligen sedermera intogo. Hittills hade de intet annat frambragt än några didaktiska poemer, till hvilkas beröm man på sin höjd kan säga att de voro goda nog i en dålig genre. Svenska Akademien hade i flera år endast medelmåttor att prisbelöna, till föga heder för dessa, och icke utan skada för akademien sjelf. Franzén ensam fortgick på sin vackra, sjelfständiga bana, älskad af nationen, ett lefvande bevis att reformen i vår vitterhet väl kunnat försiggå med mindre buller och bång än sedan skedde, så snart tanke- och tryckfriheten hunnit lossa nationalandans band och öppnat den offentliga diskussionen. Men med detta vackra undantag var utsigten på vitterhetens fält tröstlös: det var som om en tung andtäppa varit färdig att qväfva nationens poetiska genius.

---

*) IV: sid. 39. I en recension öfver de då senast utkomna häftena af «Sommarpromenaden».

Ett bevis på vitterhetens dåvarande förfall är att den nästan uteslutande utgjordes af romaner i dåliga öfversättningar efter dåliga originaler. Allmänhetens böjelse för detta slags läsning kan antagas hafva varit nästan ännu större än nu för tiden, alldenstund på den tiden slikt kram ännu icke påtrugades densamma för synnerligen goda priser i läse- och kabinettsbibliotheker etc., för att ej tala om tidningsföljetonger, utan såldes såsom andra sjelfständiga böcker till ordinära priser; industrien hade ännu icke hunnit i så hög grad utöfva sitt välgörande inflytande på bokfabrikationen. Detta allmänhetens dåvarande liebhaberi kan knappast förklaras genom annat än den så godt som totala bristen på all solid näring för vettgirigheten hos den stora mängd menniskor, som ej kunde låta sig nöja med censurerade religiösa uppbyggelseskrifter och afhandlingar i landtbruk och näringar. — Derjemte bibehöll nationen ännu någon tillgifvenhet för theatern, ett arf från Gustaf III:s tid, hvaraf blef en följd att den dramatiska litteraturen kunde underhålla någon, ehuru underlägsen, konkurrens med romanerna. Äfven denna bestod till drygaste delen af öfversättningar, ehuru såsom det synes något bättre vårdade, kanhända en följd deraf att de mera stodo under allmänhetens egen omedelbara kontroll, som alltid är mera fruktansvärd än den medelbara genom recensenterna. Kotzebue var på detta fält hvad Lafontaine var inom romanens. Det är lätt att föreställa sig, huru den allmänna smaken skulle vara beskaffad, när dessa storheter för densamma gällde såsom de högsta mönstren, och deras i grunden omoraliska, men sentimentala och sötsliskiga produktioner såsom idealer. Vi kunna dock trösta oss dermed, att denna vår nations dåliga smak för en tid delades äfven af andra folk, ehuru den hos dem, uttryckligen tyskarne, hade en snar öfvergång. Det behöfdes dock det förenade bemödandet af sådana män som Goethe och

Schiller för att öppna tyskarnas ögon för det egentliga värdet af det Kotzebueska dramat. — Det var en stor förtjenst af Silfverstolpes Journal att hafva upptäckt och formligen framställt grundfelen hos denna den svenska theaterlystna allmänhetens älskling, och för den förtjenstens skull må vi ursäkta honom att han ständigt fortfor att beundra Lafontaine, mot hvars öfversättare han deremot förfar med så mycket större stränghet. I allmänhet var Journalen en buse för dessa stackars varelser, hvilkas okunnighet och slarf man dock ofta är frestad att förlåta, vid tanken på det olyckliga öde, som ofta med hungerns band fäster dem vid deras egennyttiga förläggare, och tvingar dem till en ansträngning utöfver hvad deras tid och insigter medgifva.

Jag återkommer till romanlitteraturen och dramatiken under denna tid, hvars beskaffenhet bäst kan bedömmas med ledning af denna Journal. Först vill jag i korthet sysselsätta mig med några andra skrifter, som i denna tidskrift äro anmälda, och gör början med ett par beskrifningar öfver resor i Sverge, författade af svenskar. I första delen möta vi anmälan af «Anteckningar under och i anledning af en resa från Vestergötland till Stockholm, gjord åren 1796 och 97 af Pehr Tham (till Dagsnäs).»

Om Thams Resejournal yttras i Journal för svensk litteratur (1 årg. sid. 147):

«En not på första sidan drog recensenten straxt ur hans förlägenhet, då han ville angifva bokens innehåll. «Hvad herr författaren», heter det, «skådat, rönt och dömt under tvenne resor ifrån sin hemort till Stockholm, har han medelst strödda anmärkningar hopsamlat, tillfogat flera kopparstick, och af allt detta gjort en bok.» Det är då så lätt att göra en bok! Det torde nu förlåtas recensenten att han ej mera bjuder till att göra reda för innehållet. — Men arbetet borde åtminstone karakteriseras! — Detta är ej heller det lättaste. Författare af strödda tankar och anmärkningar äga den ovilkorliga pligten att i hvarje mening säga något djuptänkt och sinnrikt, uppkasta en ny idé eller visa en gammal på en ny sida, att beständigt sysselsätta genom nya anledningar att tänka; eller ock att genom en skön och retande bild,

i liflig och ädel känsla intressera läsaren för sitt egna sätt att se äfven de vanzaste saker; — och den måste de fullgöra, för att ersätta saknaden af ordng och sammanhang. Men att på detta sätt skrifva böcker är ej lätt; derll fordras ej blott snille, utan en egen art snille, som är ganska sällsynt :h som hvarken öfning eller konst kan gifva. Ingenting är farligare för ı författare, än att här med härmning vilja vinna hvad naturen vägrat. *fontesquieu* och *Sterne*, och lät vara äfven *Bruyère* och *Rochefoucauld*, ill äfventyrs de enda, som lyckats i detta manér, hafva ej fått andra än sla imitatörer. Man är alltid i fara antingen att blifva platt och sömn;ifvande, att falla i osmakliga ordlekar och antitheser, att svälla till orimighet, då man vill vara hög och utomordentlig, eller, det värsta af allt, ıtt väcka vämjelse, då man vill vara fin eller leka naiv. Huruvida för'attaren mer eller mindre nalkas de odödliga skribenter vi nu nämnt, eller ɡjort sig skyldig till något af de fel vi anmärkt, må dömmas af ett och ınnat prof. Sid. 24: «Torshälla, Riksdagsman, Bonda, Byamän.» Detta är artikelns öfverskrift, hvaraf vi här vilja meddela ett utdrag.) «Torshälla är en liten stad — men med en ypperlig ström och vattenfall. Strömmar äro icke mindre nyttiga än segelbara floder. Hvad nytta har man cke af stampar, sågar, qvarnar, bruk? derföre böra vi glädja oss åt en steıig, bergig och ojemn lokal. Asp och björk växa väl i stenig mark, äfvenom gran, om den får bättre jordmån. Likasom Torshälla behöfver en brelare gata, så behöfver den staden äfven träd och skogar omkring sig.» Efter allt detta påstår författaren «orimligheten deraf, att en sådan stad ıåller en riksdagsman, då *Borna* by i Westergötland är vida större, och ındock icke har någon representant utan i förening med hela häradet. I ınledning häraf bevisas således i förbigående att bonda och byamän beyda inbyggare, husbonde.»»

«De häri förekommande titlarne äro förut af utgifvarens annonser kända. Deras sammansättning, ehuru en imitation, tyckes bevisa något begär hos örfattaren att vara egen. Sköfde, skägg och stenbroar, uppdämninzar, resor och loftal m. m. tyckas vara titlar utan stort anspråk; men n sådan sammanställning — hvartill man eljest icke vore berättigad — ofvar dock några högst ovanliga och intressanta anmärkningar eller något ıtomordentligt roligt. Det sällsamma i åtbörder och uppförande ursäkta vi ılott hos en man af ett muntert lynne och af en intressant, ädel och högst edlig karakter, som ofta deraf så mycket mera upphöjes; — hvilken har ljest rättighet att vara besynnerlig? Detsamma gäller om skribenten i ıans förhållanden. — En rätt obetydlig anmärkning, inväfd ibland många ndra lika obetydliga, som dermed hafva ingen gemenskap, gifver här merenels anledning till hela titeln. Oaktadt allt detta röjer författaren dock fta både kunskaper och smak. Såsom exempel derpå hänvisa vi läsaren ill hans omdöme om inskriptionen på riddarholmsbron, sid. 9, om bibliobeker, sid. 11, och de flesta af hans anmärkningar i landthushållningen.

m. m.. Deremot kunna vi ej underlåta att förundra oss öfver den stränghet, hvarmed han handterar konung *Erik XIV:s* minne. Senare häfdatecknare hafva dragit i tvifvelsmål många af de beskyllningar, man gjort denna konung, och alldeles befriat honom för en del, och det synes troligt, att partiilskan ofta förr, liksom i våra tider, efter godtycke ökat listan på den olyckliges brott.»

«Stilen svarar emot det öfriga, och är vårdslösad och mycket inkorrekt. Författaren vill skrifva fritt och skrifver ofta utan eller emot alla reglor.»

Hvar och en, som läst Atterboms arbete om Thorild i Siare och Skalder, vet att denna Pehr Tham till Dagsnäs var ett kostligt original. Han var född år 1736, var således vid denna tid en äldre man. Han hade fått en god uppfostran och läst mycket men temligen desultoriskt. Karakteristiskt är att han till belöning för en opåkallad inblandning i en finanstvist emellan Christiernin och den bekanta finansieren Nordencranz, till förmån för denna senare, fick dennes dotter till hustru och med henne en mycket stor förmögenhet, till hvilken äfven hörde det sköna herregodset Dagsnäs i Vestergötland. Han gjorde sig sedan känd öfver hela landet för sina besynnerligheter, sina paradoxer i alla vetenskaper. Bland annat var han äfven theolog och ville påtvinga domkapitlet i Skara till allmänt antagande en af honom sjelf gjord förklaring öfver Luthers katekes; och när domkapitlet vägrade, förmodligen på goda skäl, att efterkomma hans önskan, skref han i vredesmod en klagan till konungen med anhållan att kongl. maj:t måtte befalla domkapitlet att göra honom till viljes. Saken fick naturligtvis förfalla. — I synnerhet var han stark i antiqviteterna, hvilket bland annat bevisas deraf, att han i ett bref till Thorild åtager sig ådagalägga att både Oden och Gylfe bodde i trakten af Dagsnäs. «Jag tänker», säger han, «slutligen bevisa att Gylfe bodde ofvanför, Oden midt emot Dagsnäs, att de gamla Asarne voro Ulfsparrar från Asa i Småland, mina förfäder (hans mor hette Ulfsparre); att kung Arngrimer på Bohus och

Småland, kung Frode i Halland, Långeben Rese i
ohuslän voro samtida med kung Smör i Vestergyllen;
t Unaman och Sunaman voro intoleranta fähundar,
rilka Ulfsparrarne dränkte såsom ett extremum af att
ipas; att S:t Sigfrid lät uppbygga offerkyrkan Skager
Vestergyllen — den besynnerligaste och äldsta trä-
yggnad i Sverge; att den heliga Ande hänger i samma
rrka såsom en löja, och icke såsom en dufva (såsom i
idra kyrkor); att jag låtit återupprätta detta tempel . . .
e sådant, min herre, är vetenskap och verklighet!»

Äfven i sin enskilda lefnad var denna Tham ett
iginal, en man för sig. Han var och ville anses för
i äkta gammaldags odalbonde, hvilken för sina under-
ter, såsom de då för tiden kallades, var en god men
räng fader, hvilken fordrade ovilkorlig lydnad, men
ltid hade goda råd och en fylld kassa till hands, när
påfordrades. Hans nit för allmogens bästa sträckte
g äfven utom hans egna gods. Men han ville också
llas såsom den främsta odalmannen i sin landsort.
an dog i en hög ålder år 1820.

Jag har redan i en föregående afdelning haft tillfälle
t tala om det slags poetiserande prosa, som, till en
l genom Thorilds uppmuntran, mot slutet af förra
klet, började vinna inträde i vår litteratur, efter före-
mét af Macpherson's Ossian, Gessner och andra. Ett
tt prof på denna affektation i den prosaiska stilen
öter oss i en anmälan i Journal för Svensk Litteratur
V: 308—313) af en annan resebeskrifning, kallad «Bref
l en vän under en resa i landsorterna», hållen i episto-
r stil, hvilken utmärker sig genom den mest upp-
urufvade sentimentalitet.

«Detta arbete är ett ibland de sällsynta fenomenerna i den svenska
teraturen: det är ett original. Författaren säger sjelf i företalet, att
an skref, — icke för att lysa med kunskaper, dem han ej äger, — icke
r att blända med hopställningar af fraser utan betydelse, — icke för att

bedraga med nya meningar, eller hyckla känslor, lika främmande för hans karakter som för hans hjerta; han skref endast för att roa sig sjelf och en vän» — och hvilken skulle väl neka, att den afsigten var ganska oskyldig? Den har åtminstone medfört den verkan, att vi erhållit en svensk härmning af de målningar, sentenser och utrop, som vanligen träffas i en *Voyage Sentimental.*»

«Här beskrifves en resa ifrån Stockholm till författarens far, en gammal prestman i W. Författaren har på längre tid ej sett sin slägt och sina barndomsvänner. Hans ljufva känslor då han träffar dem, och deribland en fru, hvilken han fordom såsom flicka älskat, äro egentliga ämnet för hans bref. Beskrifningen på hans första kärlek utgör en lämplig episod: här träffas äfven en mängd karaktersmålningar, hvilka, ehuru icke just alltid lyckliga, dock tjena till att förvexla scenerna.»

«Man har förebrått, och enligt recensentens tanka med fullkomlig rättvisa, det vitterhets-slag, hvaraf dessa bref äro en profbit, att det alldeles icke uppfyller, utan snarare håller något helt annat, än hvad det lofvar. Det liknar till sin karakter de beskedliga menniskor, som anse sig för goda derföre att de ej gjort något uppenbart ondt, men likväl af en ... själens menlöshet bittert hata de grofva brottslingarne, sina medmenniskor, för de minsta fel de hos dem finna, utan att göra dem nåd för sina dygder. Den sentimentala författaren vill måla naturen i sin enkelhet och enfald. Han rensar bort ur sin föreställning allt det konstlade, det resonnerade, det starka: instinkten och känslan lägger han till grund för alla sina scener, och det är menniskan, så blottad på odlingens fernissa och bestämd af ... dana bevekelsegrunder, som han ernar afmåla. Men för att gifva sin bild ädelhet och behag, måste han dock låna biträde af den konst och den ... ling han skyr: hans naturmenniska blir lika litet en naturmenniska, som skaldernas arkadiska herdar varit eller äro verkliga herdar, och hans målning innehåller en kontrast mellan ett ständigt bemödande att sänka sig till det enkla och enfaldiga och ett ständigt behof att nyttja starka och betagande bilder, för att ej nedsjunka till matthet. Deraf kommer den tillgjordhet, deraf det andeliga högmod, som är hufvuddraget i alla karaktersmålningar, deraf den öfverdrift i känslan, det fanatiska i inbillningen, och det klena och löjliga i bemödandet att vara sannt naturligt, som man träffar öfverallt i sådana skrifter.»

«Men de författare, hvilkas öfverlägsna talent mest bidragit att hos allmänheten göra detta vitterhets-slag älskadt, hafva ägt en utmärkt förtjenst i afseende på stilen, genom hvilkens lätthet och behag de ersatt och ofta alldeles öfverskylt det släpande i deras målningar. Recensenten vill ej neka författaren till dessa bref all förtjenst i detta afseende: han erkänner villigt att språket deri är i allmänhet rent, och han tror att författaren, genom öfning och en sträng granskning mot sig sjelf, utan svårighet skulle fullkomna sin skrifart; men ännu äger den icke det otvungna, det samtals-

både i tankar och uttryck, som man fordrar af brefstilen. Den vanundflykten, att skylla på svenska språkets tröghet, måtte väl ej mera ökas, sedan vi erhållit så många prof af dess böjlighet efter olika vitter-r-slag.»

«För ingen författare är det så lätt, som för den sentimentala, att af r och en liten anledning kunna föras till hvilka betraktelser som helst. författare har knappast hunnit två mil ifrån Stockholm, förrän hans ra går sönder. Han faller ej genast på den naturliga tanken att låta a henne: han måste leta sig fram till någon uppbygglig anmärkning öf-menniskan. Således påminner han sig, att han köpt sin kärra dyrt nog en så kallad vän, att denna vän betjent sig af författarens egenskap att a lätt narrad, och utan omsvep utbrister han i denna deklamation ot egennyttan, sid. 12: «Det är denna vårt slägtes plågoande, som al-t alla brott, som qväft alla dygder och förknappat måttet af den lyck-ghet, som den Oändlige ämnade sin afbild. Härifrån dessa mordtåg, ödelagt jorden och störtat throner; dessa partier, som väpnat med-gare mot medborgare», m. m. Och detta allt derföre, att skenorna nade på författarens kärrhjul! Om Horatius läst detta stycke hade han t vändt om sin vers: *Parturiunt montes, nascitur ridiculus mus.*»

«Men recensenten torde vara skyldig att rättfärdiga flera af de be-lningar han gjort detta vitterhetsslag, och i och med detsamma dessa . Bevis på det tillgjorda och det andliga högmodet, som är hufvud-get i karaktersmålningarna, saknar han ej. Författaren träffar på en gifvaregård, sid. 50, tvenne officerare, af hvilka den ena igenkände ho-. «Som jag märkte», säger han, «att hans kokard och hans kungliga makt haft mycken inflytelse på hans lilla menniskosvaghet, beslöt jag äfven på min sida taga en ton, hvilken annars nu mer än någonsin var amande för mitt hjerta. Med känsla af den tillfredsställande öfver-enhet, som en högre och upplystare själ alltid äger öfver dessa hvar-:svarelser, dessa insekter och skridfän, hvilka släpa sig om-ag i gyttjan af jollret och gossaktigheten, kunde jag väl hafva ragit denna lilla herres impertinenta *air.*» Nästan i samma smak är attarens öfverläggning med sig sjelf, sid. 91, i anledning af hans forna arinna. «Förakta denna qvinna, som så hårdt behandlat dig och upp-at din trogna kärlek för sina flygtiga infall! sade högmodet. — Var hen-vän, sade hjertat, ty hon är U. —! Men denna U.— har utan betän-de öfverlemnat sig åt en annan, som icke är din vän, invände högmo-, och hennes forna uppförande bör lätt leda dig på den misstankan, att tillgifvenhet, hon nu visar dig, endast äger fåfänga till grund. — Men är dock U.—; hon är dock U.—! sade hjertat. — Och hjertat segrade.»»

En tredje resbeskrifvare, författare till «Bref under sor i Sverge», hör till en högre klass än den före-

gående och blir af Journalen i samma förhålla dare bemött. Fastän författarenamnet ej står ut det kändt att boken är skrifven af kansliradet hjelm, död 1829, hvars första hustru, född Ehre är känd såsom skaldinna. På dem båda är (inflytande lätt märkbart. Om hans resa säges nalen (II: 143—149):

«Detta arbete är visserligen af ett hos oss fullkomligen nytt af ett högt värde för konstdomaren. Författaren har i företalet gifvit den synpunkt, hvarur det bör dömmas. Här är icke frå beskrifning på landets fysiska egenskaper, folkets lynne eller plägs Sådant kan här vidröras blott såsom ett bi-ämne. Författaren tagit sig att under sina resor anmärka de sköna utsigter och bel han i de flesta af rikets provinser funnit: beskrifningen derpå är för dessa bref, och författaren har lättat sina läsares inbillning, att han bifogat några teckningar af de utsigter, som mest behag Dessa vignetter äro af hans egen hand både tecknade och etsade.»

«Det har alltid varit en af de svåraste stötestestenar för ska måla naturens behag. Det majestätliga af ett vattenfall, af en k behagliga i en af bäckar genomskuren äng, det heliga lugnet i en mörk skog, är lättare att föreställa sig än att med ord beskrifva del af taflan bör så tydligt målas, att inga hinder möta deras sättande, dock utan den tröttande noggrannhet, som mördar i kraften; allt bör föreställas i sitt sammanhang till ett helt, hvarig lan får enhet och karakter, och hvaraf allt det intryck beror, so ärnar verka på sina läsare. Om icke själen röres af den framsat har skalden blott förfärdigat ett liflöst konststycke. Detta ändan i den mån föreställningen öfverensstämmer med sitt objekt och en bestämd karakter. Den öfverspända fantasien och den tillgjord äro derifrån lika aflägsna; det är stämpeln af ett verkligt snille vika både det uppblåsta och det platta. En pittoresk resebeskrifn häri ett skaldestycke, och dess författare har samma svårigheter vinna, samma fel att undvika, som skalden. Det är hans syftemål dela läsaren sina känslor vid åskådandet af en vacker belägenhet målar väl något förut i naturen gifvet, men han skall sjelf gifva het och lif; och hans möda tillväxer i den mån han söker fullstä delarnes beskrifvande, i den mån de mer eller mindre kontrastera ras sammansättande mindre beror af hans egen inbillning. — F bref är visserligen tjenlig för att gifva beskrifningar af detta s omvexling och mera enkelhet; men ingenting kan vara mindre p bref, än att deri söka en hög och bildrik skrifart. Tanken bör

›nstladt och lätt, sådan som den först uppkommer; och röjer man bedandet att vara djup, sublim eller vältalig, så har brefstilen förlorat allt ; naturliga behag. Man skulle kunna förebrå författaren, att icke nog 'va betänkt denna omständighet, emedan stilen, som på flera ställen är ckligt skön, dock ofta förfaller i en osmaklig bombast och en tröttn affektation; men recensenten påminner här läsaren om de svårigheter, n möta vid sådana företag som detta.»

«Ibland dem böra ock icke de förbigås, som uppkomma af svenska språkets skaffenhet. Författaren tyckes hafva valt Gessner till sitt mönster, eller minstone genom läsningen af hans skrifter sökt att dana sin smak. Vårt råk är ännu icke böjdt efter hans i idel känslor smältande anda: och om det att denna ton strider mot språkets manliga karakter, sakna vi ta ord, som svara mot begreppen. Författaren kan visserligen med egen farenhet bestyrka denna uppgift, då han ofta varit nödsakad att försvenska ska ord, och, genom bruket af participia och epitheter, gifvit meningrne tysk vändning. Recensenten är öfvertygad, att om författaren hade vändt någon möda att söka mera enfald i berättelsen och utgranska ett rerflödigt förråd af ord, hade hans beskrifningar mycket vunnit i sanning a behag, och det stora och snillrika i författarens egen inbillningskraft :e så ofta för läsaren gått förloradt. Men torde hända man gör allt för ra fordringar, då man, af en konstnär med författarens ovanliga talent, gär fullkomlighet äfven såsom skribent.»

«Till bevis på den beskyllning recensenten gjort författaren att ofta falla i en affekterad skrifart, må följande ställen anföras. Sid. 27: «Aftens tystnad, dagsljusets svaghet och månens bleka sken ingöto i min l lugn och sällhet. Jag önskade mig blott en vän att dela min förnöjelse. lessa känslor gick jag länge och njöt naturens otvungna ljufhet, tills måa började sjunka. Scenen förlorade likväl intet; men jag gjorde ett aftt i mina känslor, dock endast för att kunna bevara deras minne. g var försedd med blyertspenna och papper, och hastigt aftecknade jag a klippan, vid hvars fot jag smakat ett så oskyldigt nöje.» Här har förtaren gjort sig mycken möda för att beskrifva, huru skymningen, bruten månskenet, gjorde utsigten skön och intagande, och att han afritade ma vy. Beskrifningen har visst ingenting vunnit på föreställningen af s individuella känslor: den har allenast erhållit känslans allmänna egenup — oredan. Sid 67: «Denna utsigt, ofta emellan eller under lummiga tr eller skuggrika lundar, dit skymningen redan insmygt sig, var ofta tjusande skön, gaf sinnena stillhet och återkallade hjertat till minnet af a njutna sällheter i vänners armar. Än minnes jag när i det vackra larne vid en dylik syn jag kände saknaden af dem och önskade — än r jag i månens bleka sken satt vid den lugna småländska strand, der mme sjöar likasom mötas för att omgifva och spegla den stolta klippan, r Camilla ofta söng mot genljudet och firade Atis fest — än när jag tju-

sad gick från glädjens boning till de evigt älskade parker, dem j håll! och låt en blick kastas tillbaka åt den fria hafsstrand, der ung kände fägringens välde och samljudets.» — Denna idylliska b af författarens enskilda åminnelser är visserligen af föga intresse ren: och till denna slags känslighet har författaren förfallit nä gång hans inbillning varit intagen af stora, höga och förtjusa mål. Svårigheten att finna ord till uttryckandet af sådana uts grepp har föranledt bruket af flera, som ännu icke i vårt spr burskap, såsom, sid. 56, ritbar (som dock, med försigtighet nyt kes böra antagas); sid. 101, burrande vagn; sid. 118, pra 119, lärkans kirrande; sid. 120, genomtona. Någon gång ha annat verbum blifvit origtigt användt, såsom ögna, i stället i skymta en utsigt, gagna en bro. Äfven synes författaren ofta (hafva nyttjat franska ord, såsom *moyen*, *environner*, *étager*, m. nog härmed om detta arbetes brister: läsaren tör lätt instämma m senten att de öfverträffas af dess förtjenster.»

Jag vill nu fästa uppmärksamheten på n: de artiklar i Silfverstolpes Journal, hvari han med bestämdhet uttalar sin emancipation från den fra klassiska smaklära, som förut förkunnats af Stock Posten och Extra-Posten och som ännu represen af den förstnämnda tidningen, hvilken, efter Ke död, af Lenngren fortsattes. Denna gamla lära äfven Svenska Akademien med sällsam envishet : blifva trogen, och ännu länge delades den af kallade upplyste i landet, hvilkas hela bildnin uteslutande, alltid till största delen, hvilade på i grundvalar. Man kan säga att det företrädesvis v universiteterna, som friare åsigter i litteraturen l göra sig gällande genom det der idkade allva filosofiska studium. Hufvudstaden fortfor ännu att stå under Svenska Akademiens ledning och s likhet med fransmännen, som alltid varit dess förebilder, att förena hvad som endast kan lå sammantvingas: den stränga konventionella regeln sien med den regellösa demokratismen i statslära, och religion, för så vidt denna senare då för kunde göra sig hörd.

Alltsedan Gustaf I grundlade allians-systemet med ankrike hafva svenskarne hyst mycken förkärlek för ta folk. Också har det varit vår bundsförvandt i a vigtigaste historiska företag. Hvilka fördelar detta bund i politiskt afseende för oss medfört, må statsnnen afgöra: att det på vår odling, vår andliga till:else icke alltid utöfvat ett helsosamt inflytande, torde mera icke kunna bestridas. I synnerhet var detta intande i högsta grad förderfligt för tänkesättet och lerna, då det under Gustaf III:s tidehvarf blef utetande. Ett folk kan aldrig, utan att äfventyra den sta delen af sin nationalitet, göra sin egen bildning roende af ett annat folks, som till härkomst, samhälls.ck, historiska traditioner, religion och seder är så igt skiljdt derifrån, som det franska folket från det enska. Följden blir oftast den, att just de sämsta agen öfvergå från originalet till kopian, med förslappig af det egentliga karakteristiska hos båda; sjelfva :åket smittas och förderfvas af den alltför stora förligheten, och tillegnar sig i rå och osmält form främinde elementer, så grundväsentligen skiljda från det na idiomet, att de med detsamma aldrig, på samma tt som lån från stambeslägtade tungomål, låta sig rmed införlifvas genom att foga sig efter dess egna sprungliga former. Vi hafva redan under ett halft kel förgäfves sökt att rensa vårt språk från detta ogräs. e franska glosorna tränga sig ännu in deri med samma itrotliga envishet som den ryska Bunias i våra sädesrar. Men denna etymologiska olägenhet af de främande oböjliga orden var ej den enda: ännu betänkliire var det, att den franska inflytelsen en gång var nära t förstöra den syntaktiska sammanfogningen af vårt råk, hvilket man ser äfven hos våra bättre akademiska fattare från denna tid, såsom Leopold och A. G. fverstolpe. Bildadt af en ensidig fransysk lektyr, hade it småningom vant sig vid den fransyska satsbildnin-

gen, till dess den, ehuru trög och onaturlig den föll sig i vårt tungomål, ansågs värdig att, äfven den, den intvingas. — Med sådan tyngd tryckte den gamla fransyska alliansen på hela vår bildning, vår litteratur och vårt språk vid den tid då den nya rörelsen begynte.

Såsom vi veta var Voltaire länge det upplysta tidehvarfvets afgud. Han var det äfven för vårt lands encyklopedister, och när han efterhand för dem upphörde att vara gud, nedsteg han endast till rangen af halfgud. Visserligen nedsattes han af Thorild till och med under sitt verkliga värde; men kanske just derföre fann denna dom intet gehör: den lades endast till summan af Thorilds öfriga paradoxer. När Voltaire's *l'Ingénu* nu utkom i svensk öfversättning, yttrar Journal för Svensk Litteratur (II: 467—471), med en ganska rättvis uppskattning af Voltaire's verkliga betydelse, derom följande:

«Om det är ett rätt kännemärke på ett stort snille, att det genomtränger de föremål det undersöker, redigt skiljer delarne, granskar med stränghet och rättvisa och, nytt och ovanligt i sina läror, genom sättet att dem föreställa ingifver dem åt läsaren eller åhöraren lika fattliga och enkla, som om de varit hans egna uppfinningar, torde man svårligen kunna uppvisa någon författare, som gjort *Voltaire* sin ära stridig. Det är alla författares gemensamma lott att, under tidens ständigt fortfarande odling, vid jemförelsen med nya snillen förlora sitt värde. *Voltaire*, i sin egen och tidens inbillning ett *génie universel*, kan numera icke nämnas ibland vetenskapsidkare och filosofer i sträng bemärkelse: blott få af hans historiska arbeten segra öfver förgängelsen: den dag synes redan börja uppklarna, då hans odödlighet såsom skald kan blifva tvifvelaktig, sedan Tysklands skalder begynt afskudda sig det konventionella och manierade och åt sin konst gifva mera sanning och natur: men denna anda att upptäcka och röja de bivägar, hvarpå menniskorna i hans tidehvarf blifvit inledda, denna instinktlika vämjelse för förnuftsvidriga tänkesätt, detta verksamma nit att afslöja bedrägeriet, denna, honom helt egna, konst att förlöjliga och att göra sanningen begriplig och älskvärd — äro en säker borgen för evigheten af hans rykte. Recensenten tror sig ingenstädes hafva funnit dessa egenskaper starkare uttryckta än i hans moraliska berättelser. Han vet väl, att personer, som förblandat sitt enskilda intresse med sakens, under hätska uttryck af sin harm, belönat *Voltaire* med beskyllningar att vara gudlös, upprorsstiftare m. m., svärtat hans karakter och nyttjat de tillfällen dertill, som skal-

len sjelf, kanske nog ymnigt, gifvit dem. Men han är öfvertygad att i vårt tidehvarf personers enskilda hätskhet föga förmår. Om vissa af de satser, *Voltaire* i sina skrifter kungjorde, ej voro passande för hans tid, och man derföre, af fruktan för derigenom möjliga oredor, ursäktade ett blindt nit hos dem, som ej kunde se längre än till de närmaste följderna, så har fruktan för dessa oredor numera alldeles upphört. Det sätt, som nu tagit öfverhanden, att i ett vetenskapligt sammanhang framställa alla satser, skyddar för alla faror, och man kan med ett ostördt sinneslugn öfverlemna sig till beundrande af dens snille och mod, som först och kraftigast predikade toleransen och ibland allmänheten utspridde de grundsatser, *Fredrik II* i sin regering följde.»

«Den skrift, recensenten här anmäler, är en ibland dem, mot hvilka, vid deras första utgifvande, presterskapet ifrigast uppreste sig. Recensenten ber läsaren och allmänheten här anmärka, att detta var ett katholskt presterskap, och det af tvenne skäl. Ty först skulle icke något annat presterskap, så vida det blott ville dömma efter sin religions grundsatser, kunna finna något stötande i en bok, hvars hufvudafsigt är att visa, i huru många afseenden menniskorna äro bortdragna ifrån naturens enfald och förnuftets föreskrifter, icke allenast hvad deras sätt att uppföra sig angår, utan äfven i anseende till öfvertygelse och tro; och för det andra kan ej intoleransen och fåkunnigheten vara så mäktig hos andra än det katholska presterskapet, att man skulle våga röja ett handlingssätt för biafsigter, och blottställa sig för åtlöje af alla tänkande menniskor. Det är katholicismens rätta anda (och hvar och en sekt, som följer sådana grundsatser, kan sättas i samma föraktliga klass) att utestänga förnuftet i religionsmål, förqväfva tankefrihet, förfölja dem som yrka henne, påstå infallibiliteten hos presterskapet och, framför allt, hindra hopen ifrån kunskaper, som skulle lära henne att inse bedrägeriet. Det var emot denna emot religion, kristendom och moral stridande anda, som *Voltaire* rigtade sina vapen; och det är hans snilles förtjenst, att dessa tillfälliga skrifter ännu och kanske alltid, ehuru omständigheterna hunnit förändras, äga lika värde för tänkaren och gifva sina läsare lika mycket nöje och uppbyggelse.»

I två recensioner uttalar Journalen åsigter om tragedien, som måste hafva förefallit allmänheten temligen nya och dristiga på den tiden, alldenstund deri de tre enheternas oundviklighet ifrågasättes och den Schillerska ungdomstragedien förordas.

Den första af dessa angår Adlerbeths tragedi «Ingiald Illråda», och inledes med följande ord (IV: 423—424):

«Så länge vår allmänhet af en tragedi icke fordrar mera än hvad de franska författarnes mästerstycken redan lemnat, måste äfven *Ingiald Illråda*

i många afseenden vinna dess bifall. Den är utmärkt af en regelbunden plan, mycken enkelhet och natur i händelsernas gång, väl bestämda karakterer och flera scener, som erbjuda ett för ögat behagligt skådespel. Skulle den åter granskas efter det ideal, man bör göra sig af en tragedi såsom konststycke, hvilket *Schiller* i sin *Don Carlos* och sin *Wallenstein* så nära realiserat, svarar den mindre emot granskarens önskan. Han hade då till en början kunnat fordra, att hufvudpersonen *Ingiald* icke så mycket, som här skett, blott såsom en trolös tyrann ådroge sig åskådarens uppmärksamhet, utan att den goda synpunkt, under hvilken han kunnat föreställas, nemligen såsom lagstiftare, intagen af sin plan att genom enhet gifva staten mera styrka, tydligare blifvit uppgifven. Det hade äfven stått i skaldens makt att under skydd af tidens råa tänkesätt göra hans trolöshet mindre stötande, en rättvisa, som kanske *Ingialds* minne förtjent; men hvilken, om också stridande mot den historiska sanningen, mycket hade bidragit att öka intresset för hans person i tragedien. Att man hos *Hilma* och *Ifvar* saknar liflighet, och hos den förra i synnerhet den svärmande fantasi i hennes uttryck, hvilken borde vara grunden för hennes handlingar, ligger i utförandet och ej i planen. Med mera framgång hade åskådarens intresse blifvit deladt emellan *Ifvar* och *Granmar*, om deras språk såsom hjeltar varit mera stolt, och hjeltemodet mera blifvit lagdt till grund för deras strid än begäret att vinna segrens belöning. *Sigurds* karakter är deremot fullkomlig, och man torde allenast kunnat önska, att hans beslut att rädda *Ifvar* blifvit något tydligare motiveradt.»

Den senare angår svenska öfversättningarne af Schillers «Die Räuber» samt «Kabal und Liebe» och lyder, hvad sjelfva styckena angår, sålunda (IV: 524—528):

«Det finnes äfven i den litterära verlden en grad af mod, som bör kallas öfverdåd; och detta öfverdåd synes utgöra hufvuddraget i karakteren hos den talrika klass af svenska medborgare, som bär namn af öfversättare. Man har länge bevisat och trott den satsen, att mästerstycken äro svårast att öfversätta; men man låter icke deraf afskräcka sig. Alla fördomsfria konstdommare hafva medgifvit, att de sorgespel af *Schiller*, om hvilka här är fråga, äro utmärkta af den största originalitet både i karakter och språk; men icke dess mindre tror man sig om att kunna lemna dem åt allmänheten i svensk öfversättning. Recensenten har nog ofta hört granskare, hvilka, intagna af sina vanor och en länge sammandragen ensidig smak, äfven efter originalernas läsning, fråndömt dem sin förtjenst och tillagt dem fel, bestående i svulstighet, känslans öfverdrift och yrsla. Mot dem vill icke recensenten här kämpa; men han tror sig böra underrätta den delen af allmänheten, som blott läser de svenska öfversättningarne, att de efter dem ej böra stadga sina omdömen om författarens snille och origina-

ernas värde. I begge, i synnerhet den första, finner man ofta endast stora ord på de ställen, der originalet äger uttryck af den starkaste verkan; och då författaren alltid förstått att lämpa tonen efter personerna, har öfversättaren, genom en barnslig trogenhet, fallit i talesätt, som i vårt språk icke äro lika passande som i originalets. Med ett ord: man skall i det närmaste här träffa samma ord och hufvudtankar, som i originalerna, men det är också icke annat än bokstafven, som dödar, och man saknar andan, som gifver lif.«

»Recensenten kan knappast föreställa sig, att någon af denna journals läsare är okunnig om innehållet af dessa begge sorgespel, och tror sig derföre ej behöfva uppfylla rummet med något upprepande deraf. Åtminstone skola de flesta mera gilla, om han här söker besvara några anmärkningar, man trott sig vara befogad att göra emot dessa *Schillers* första arbeten för skådeplatsen. Ibland sådana anmärkningar anser recensenten den minst vigtig, som angår brotten emot de öfverenskomna reglorna för enheten i ett sorgespel. Vi hafva redan hunnit vänja oss vid att ej så strängt äska rummets enhet. Enheten i anseende till tiden är deremot vigtigare, men den har i dessa stycken blifvit offrad, för att bibehålla enheten i handlingen; detta offer lärer derigenom fullkomligen kunna ursäktas. Af mera svår egenskap synes den förebråelsen vara, att författaren valt sådana ämnen, der, såsom i Röfvarebandet, det högsta intresse fästes vid en brottsling, som höjt sig öfver alla samfundsband, och, såsom i Kabal och Kärlek, de dygdigaste menniskor falla till offer för utstuderade bedragare. Skulle icke målningen af *Carl Moor*, frågar man, kunna reta en yngling af stora egenskaper att gå i hans fotspår? Skulle icke dygdens missöden i Kabal och Kärlek kunna afskräcka den svage ifrån hennes dyrkan? — Men i det senare fallet är det ej författarens fel, att han målat den verld, hvari han lefver, och i det förra bör icke han anklagas, om icke alla förmå att höja sig till det ideal, han sjelf haft närvarande för sin föreställning. I hela taflan af *Carl Moor* har Schiller dessutom icke infört något enda drag, som stöter en sann moralitet, utan tvärtom till moralitetens styrka låtit honom ständigt täras af samvetets förebråelser, ständigt göra uppoffringar i följd af sitt medvetande af sin egen ovärdighet, och slutligen grundat hela hans ättelika storhet i den intresselöshet, hvarmed han, som synes af ingen jordisk makt kunna kufvas, sjelf af fri vilja, sedan han kunde lefva ostraffad, underkastar sig lagarne. — Samma moralitetens seger är bunden vid upplösningen af Kabal och Kärlek, och man kan med mycken säkerhet påstå, att deras fall, som genom dessa exempel förföras eller skrämmas, aldrig af en dygdiga verlden förtjenar att begråtas. — Slutligen har man förebrått Schiller det vilda och mer än menskliga, som utmärker karaktererna, och med namn af affekterad och öfverdrifven brännmärkt den ton, han nyttjat till passionernas uttryckande. Hvad karaktererna angår, bör det väl aldrig blifva ett fel att idealisera dem. Man söker ej hvardagsmenniskor på sce-

nen, utan i följd af en förskämd smak, och passionernas sanna karakter är att sträfva till det idealiska. Deras språk bör äfven vara lifligt och rikt på bilder, ett skäl, hvarföre, enligt Schillers eget medgifvande, i sorgespel den bundna stilen har företräde framför den obundna. Vid granskningen af stilen i dessa arbeten, böra äfven deras domare vara nog varsamma att betänka, hvad som i tyska språket kan vara lämpligt och dock för vårt sätt att uttrycka oss icke är passande.»

I tvenne andra uppsatser tillåter sig redaktionen att sätta ifråga det esthetiska värdet af det slags vältalighet, som Svenska Akademien uppmuntrat, om hvilken den synes insinuera att den mera innehåller fraser och floskler än tankar och saker.

I den förra med anledning af ett af Svenska Akademien prisbelönt äreminne öfver Sten Sture den äldre af G. von Schantz, heter det (IV: 549—550):

«Sedan *Birger Jarls* och *Gyllenhjelms* loftalare uppträdde såsom mönster för den vältalighet, som i äreminnet bör användas, synes en mängd af skriblerer hafva upprest sig att härma dem, i tanka att detta vitterhetsslag vore det fält, der äran såsom författare lättast kunde skördas. Man synes hafva gjort sig ett formulär för äreminnet, ungefär af följande beskaffenhet: först göras några allmänna anmärkningar om samtidens orättvisa och otacksamhet och efterverldens billighet och erkänsla: derigenom leder man sig att få nämna hvilken hjelte man egentligen ernar berömma; derefter inför man alla hans lefnadsomständigheter i en noggrann kronologisk ordning, och berättar för hvar särskild gerning att den var stor, och när man hunnit till hjeltens död, fäller man en tår på hans graf och lofvar honom odödligheten. För att gifva äreminnet hvad man kallar effekt, bör man ej spara utrop, apostrofer, tankstreck, o! och ack!, liknelser och frågor: och med sådana materialier tillverkas slutligen ett försvarligt äreminne. Svenska Akademien har ock, visserligen af goda skäl, öfvergifvit att utsätta belöningar för ett vitterhetsslag, hvari endast verkliga snillen kunna ernå någon grad af fullkomlighet, och af dem, som denna akademi belönat, är det äreminne, som här anmäles, det sista.»

Och i den senare, i anledning af Choræi tal «Om könets domsrätt öfver det sköna», hållet i Musikaliska sällskapet i Åbo (IV: 351—357):

«Någon revolutionär författare har af sitt hjertas fullhet yttrat, att vi lefva i en tid, då alla ögon varda seende och alla tungor talande. Hade han kännt den mängd af högtidlighetstal, som utkommer ifrån våra

maska bokpressar, skulle han visst deraf hafva hemtat ett nytt bevis för sats. Oss, som ej äro revolutionära och ej kunna tala af samma hjertas fullhet, må det tillåtas att önska, att sådana underverk ej måtte längre förfölja vår litteratur. Man håller tal, ända ifrån predikstoln och kathedern till rådstugubordet och källaren, och det är både billigt och vackert: men man trycker ock sina tal. — O *Gutenberg!* Har din djerfva upptäckt aldrig förr blifvit straffad, så se nu din olycka!»

«Det tal, som här anmäles, är en mellansort mellan de begge ytterligheter, som ofvanföre blifvit uppräknade, och har den stora förtjensten att ända igenom behålla sin karakter af mellansort. Det är väl sannt, att häri förekomma många stora tankar och drag af snillets dristiga utflygt, som skulle tyckas höja det; men författaren har visligen förstått att till dem sammangruppera andra små tankar och drag af snillets joller, så att hela talets summa aldrig kunnat stiga för högt. Kanske har han derigenom trott sig härma hvad Cicero kallar *aeqvabile et temperatum orationis genus.*»

«Sedan författaren (enligt etiketten) bockat sig för sina herrar och sina fruntimmer, förklarar han genast det musikaliska sällskapets ändamål, att genom örat finna en väg till hvart känslofullt hjerta: derpå föreställer han vetenskapers och konsters saknad vid förlusten af sin beskyddare, konung Gustaf den Tredje, och ursäktar sig hos könet, att han ej ledsagar det till hans graf, med följande ord, sid. 4: «Jag skall icke våga utbedja mig ert sällskap, mina sköna fruntimmer, till detta ställe (grafven); detta ställe, der ögat studsar tillbaka från dödens och nattens bilder, der hjertat förskräckes af de alltför lifliga påminnelserna om förgängelsens segrar, detta ställe! är det gjordt för glädjens döttrar?» - Huru komplimenterade herr Choræus denna gången sina åhörerskor? Eller vill han ursäkta sig med den gamla och sanna grundsatsen, att dem som är allting rent, och den familjera ton, hvarmed han här tyckes umgås med sina sköna fruntimmer? — Med konsternas älskare går han derefter dristigt till konung Gustaf den Tredjes graf, der han utbrister i en klagosång, som i anseende till vackra bilder och en lätt versifikation äger verklig förtjenst. — «Men», säger han, «lemnom grifterna! det var ej dit i dag kallades. Vi äro ock skyldiga åt er, mina sköna fruntimmer, ett offer af tacksamhet, för det J så angenämt förvånaden oss. Vi vågade ej utbedja oss edert sällskap till grafven, och likväl funno vi eder der alla». Det synes som herr Choræus blifvit något surprenerad öfver sin umgång hos könet. Under förklaring att det förtjenar rättvisa ursäktar han nu sin oskicklighet att såsom talare försvara dess rättigheter. «Mitt sinne är då gifvet», säger han, — «hjertat har utsett det — och för er skull måste granskaren det förlåta.» Granskaren måste bekänna att herr Choræus sökt ett mäktigt beskydd, men han hade bort påminna sig den versen af *Thomas:*

Rien ne surnagera sur l'abîme des ages.»

«Förlåte han granskaren, att detta beskydd till trots likväl undersöks huru han utredt sitt ämne: Könets domsrätt öfver det sköna.»

«Han begynner sid. 8, enligt vår vanliga svenska vältalighetstablatur, att beskrifva hvad han icke säger. Han har dock varit visare än många andra författare, som ofta på detta sätt så rensa sitt ämne, att ingenting mera för dem återstår att säga. Mycken eftertanke behöfver dock läsaren, för att rätt begripa huru författaren utreder sin sats, att könet äger domsrätt öfver det sköna. Författaren tyckes sluta till denna rätt deraf, att det äger förmåga att utöfva den, och denna förmåga bevisar han derigenom, att det äger känsla för det sköna. Att detta är rätt kan väl aldrig nekas, äfvensom ingen granskare kunde äska att här träffa en metafysisk undersökning om skillnaden mellan könens sätt att känna och dömma: men en redigare föreställning om qvinnokönets sätt att dömma öfver det sköna hade man kunnat fordra, än den som här gifves under blotta bilder, huru känslan yttrar sig vid dessa af författaren valda situationer. Man hade äfven kunnat vänta en uppgift, huru denna känsla för det sköna hos könet bör danas för att blifva regelbunden och öfvas utan att missledas; och författaren skulle dervid icke hafva saknat tillfällen att vinna sitt hufvudändamål, att vara vältalig.»

«Recensenten nekar icke rigtigheten af författarens anförda exempel; han vill blott anmärka, att författaren bort noga bestämma de satser han ville bevisa, innan han började upplysa dem med exempel. Det synes äfven som skulle författaren icke medgifva könets känsla för det sköna vid andra tillfällen, än då inbillningen är högt spänd af ovanliga föreställningar. Åtminstone gå alla hans exempel derpå ut; och detta torde tilläfventyrs komma deraf, att han föreställt sig denna känsla blott som en instinkt, och ej undersökt huruvida den af en högre odling rigtas och bestämmes. Nog ovarsamt har författaren framfarit med Homerus, då han kallat Hectors son *Astyanax* för den unga Hector: eller påminde han sig icke, att namnens ärftlighet ännu i Homers tid icke var antagen. — Att författaren ej var musikkännare, tyckes vara lika sannt som det är förlåtligt. Vore han det, huru skulle han kunna säga: «Frågen ej af könet, om det har öra för musik? — Men frågen dem efter ett gudomligt stycke: har ni hjerta för musik? — och deras tårar skola svara er.» — Författaren borde ej här hafva glömt, att man ej kan dömma i en konst, till hvars fattande man saknar organen, hvilken för musiken ligger i ett fint öra. Denna organ kan, som alla andra, öfvas, men utan öfning är den mindre säker än de öfriga. Den som röres af ett musikaliskt stycke har redan hvad man kallar öra.»

«Författarens begrepp om vältalighet tyckes vara alltför nymodigt. Man torde kanske ej nog ofta för unga vältalare upprepa den engelska sententen: *from sounds to things*. Försedda med hela det ordförråd de samlat under läsningen af de mest beryktade oratorer, och drifna af begäret att

örvåna vid alla tillfällen, sammansätta de dessa stora ord, som täfla att ıtttränga hvarandra. De anse en mening enkelt sagd för platt, och tro sig rinna uppmärksamhet genom apostrofer, utrop, afbrott i tanken m. m.; ɔch vilja de göra en målning, så öfverhopa de densamma med bilder och kontraster. Hvarje sida af detta tal innehåller bevis på denna anmärkning. Man bör icke neka, att sättet är vigt, äfvensom man af erfarenheten finner, att åhöraren, som nu ej besväras med att söka ett strängt sammanhang i talet, då han någongång vaknar ur sin slummer, blifver öfverraskad af något grannt uttryck, som tilldrager sig hans beundran — med ett ord, att det på detta sätt är alltför lätt att vara stor talare. Men äfven här måste man afråda ett ungt snille att söka den breda vägen: man måste genom mödor gå till fullkomligheten.»

«En uppbygglig not har författaren anfört i anledning af uttrycket en lärd i stubb. Recensenten, som ej förstår hvad obehagliga följder författaren väntat sig af fruntimmernas grannskap för detta friare uttryck, kan ej dömma, om denna not är blott ett qvickt infall, eller författarens verkliga allvar. Han lärer väl sjelf bäst känna huru det af hans sköna fruntimmer kan blifva upptaget, och har i alla fall med dem försonat sig, då han slutar sitt tal med ett löfte, att

villigt dyrka uti er
det odödeliga sköna!»

Slutligen, dock först i de sista häftena, går tidskriften så långt i dristighet, att den i en recension på ett satiriskt-ironiskt sätt berömmer, på ett annat ställe ent af klandrar stycken af sjelfva Leopold (IV: 333; V: 408).

I en uppsats, likaledes i sista bandet (V: 477), med anledning af Regnérs «Försök till metriska öfversättningar från forntidens skalder», tager sig Journalen friheten undersöka, huruvida den förut af den gustavianska skolan uteslutligt förordade rimmade versen verkligen icke bör kunna vid vissa tillfällen lemna rum för den orimmade, — en fråga, som redan af Thorild varit väckt, af Kellgren genom hans eget exempel under sista åren af hans lefnad med ja besvarad, af Benjamin Höijer likaledes theoretiskt bejakad, men ännu af de stränga akademiska puristerna antingen uttryckligen eller med ignorerande tystnad förnekad.

De tyska romanförfattare, hvilkas arbeten äro anmälda eller recenserade i Journal för Svensk Litteratur äro i första rummet Lafontaine, vidare J. G. Müller, Spiess, Schulz, Klinger, Kotzebue (Ortenbergska Familjens Lidande), Jünger (egentligen theaterdiktare). Recensionerna öfver dessa romaner yttra sig sällan om originalerna; och när det sker, är det mest berömmande. Det är egentligen öfversättningarne, till största delen högst usla, som nagelfaras. Journalen tyckes hafva delat den stora allmänhetens välbehag för denna litteratur. Då den hade ett stort inflytande på en äldre generations bildning, så må vi något närmare skärskåda dess beskaffenhet.

Inom den novellistiska skola, som i Tyskland bildade sig efter föredömet af Richardson, Fielding, Sterne och andra, och som Gervinus sammanfattar under titel af humoristiska, var Aug. Lafontaine den fruktsammaste. Han var född i Braunschweig år 1758 och dog 1831. Han var storfabrikant inom den hithörande varutillverkningen, och försmådde ej heller att försöka sig i det rörande dramat. Såsom romanskrifvare blef Lafontaine för en tid allmänhetens älskling, och han försåg densamma äfven under hela det sista decenniet af förra århundradet med sina modeartiklar. Han förstod att beröra alla sidorna af sin krets, och med sin brist på originalitet gjorde det honom detsamma, hvad och hvem han imiterade, om han endast kunde roa och derjemte äfven i någon mån röra och undervisa. Än höra vi ett stycke af Yorick's känslosamhet, än af Jean-paulisk eller Itzehoe-müllersk humoristik, än åter tro vi oss möta den goda Landtpresten i Wakefield, hvarunder ej heller saknas en efterklang af Kotzebuisk liderlighet: på ena sidan går det till på Fielding's och Richardson's sätt, på den andra saknas under tiden icke Ifflands rörande tragik och Werthers sentimentalitet, allt sammanrördt i den Lafontaineska vattesoppan. Öfverhufvud är denne

ıns mångsidighet endast skenbar; ty om man nogare .dersöker, så äro alla hans romaner och alla hans .ndlande personer hvarandra så lika, som det ena ägget cnar det andra. Förhållandet kunde ej heller blifva t annat, då författaren, af naturen utan högre begåfng, icke gaf sig någon möda med sina produktioner, ler hade tid att vid utarbetandet fördjupa sig i sitt nne. Om hans romaner gäller derföre med full rätt ›n banala frasen, att när man läst en ibland dem, så ır man läst dem alla. Detta är så mycket mer förıllandet, som den välmenta muntra mannen aldrig dra›r i betänkande att afskrifva sig sjelf, när han finner det mpligt. Hans romaner äro gjorda helt och hållet för den 'ardagliga delen af publiken. Det svaga, passiva, halfva ›gäret att synda och obeslutsamheten att göra det, rar och suckar, koketteri med dygd, naturalistisk gododighet, det matta smeket med kärlek, ytligt filosofende i skimrande beskrifningar, korteligen, alla medelättans ingredienser har den naiva författaren sammanutit, hvilken, för att tala med A. W. Schlegel, «svårligen terstråfvade någon förträfflighet». — Ger man akt på ıru han utsmyckar sina fabrikater med språkets alleında färger och blomster, så förstår man lätt huru han ınde vinna på sin sida de svaga själarne, som icke ärkte att det sätt, hvarpå han leder sina persoırs oskuld i en fara, ur hvilken för det mesta endast umpen frälsar dem, för dem sjelfva ofta kunde blifva ıtt förderfligt. Dessutom behandlar han med oförlåtligt .ttsinne kärleksförbindelser mellan barn, så att äfven är Schlegel har rätt, då han säger «att Lafontaine är ırnens Ovidius». Hans sånggudinnas hela hemlighet r den tvetydiga lifighet, hvarmed hon framdukar käns›r och händelser för inbillningskraften, utan att tanken ervid uppmanas till någon ansträngning. Kunde man ikta endast med ord, så vore Lafontaine den rätta

mannen dertill. Men såsom det nu är, så är den rhetoriska vidlyftigheten, den elastiska bredden och ytligheten af hela framställningen, endast ett dåligt medel att ersätta den fullkomliga bristen på ideal uppfattning, på bestämdhet i karakterer och öfvertygelser samt hvardagligheten i motiver och uppfinning. Lafontaines produktioner dogo derföre också, så snart de genomlefvat sin romandag. Hvem faller det numera in att njuta eller endast för ro skull ännu en gång genombläddra hjerteutgjutelserna i «Gewalt der Liebe», den Jean-pauliserande humoristiken i «Quinctius Heymeran von Flamming», familjescenerna i «Familjen von Halden», riddarväsendet i «Rudolf von Werdenberg», eller de rörande tilldragelserna i «Clara du Plessis», de äfventyrliga hjertligheterna i «Röschens Hemligheter», eller allt detta der i förening såsom det befinnes sammanfördt i «St. Julien»? Att Lafontaine i sin universalitet äfven vågade sig på antika ämnen det bevisar bland mycket annat äfven hans «Romulus». Men författaren förblifver sig lik äfven här, samma ordrika, joviala Lafontaine, som måste skåda allting i spegeln af sin egen och sin publiks medelmåttighet. Derföre måste äfven romare och romarinnor låta sig behaga att klädas i den tids modkostym, för hvilken han skref, och att utstofferas med alla de herrligheter och allt det romanglitter, hvari han låter sina samtida hjeltar och hjeltinnor uppträda. Romulus är en mild och ädelmodig menniskovän, Remus den ömmaste broder; på ingendera kan man märka att de haft en varginna till amma. De qvinliga personerna stå ej efter dessa moderniserade romanhjeltar i romantisk prydning. Ilia presenterar sig såsom en olycklig riddarfröken, och Hersilia liknar på ett hår en månskenstränande skön själ från 1760- eller 90-talet.

Om Lafontaines enskilda lif gifver Varnhagen von Ense i sina Denkwürdigkeiten (I, sid. 426 f.) följande kostliga berättelse, författad år 1807: «En patriot af eget

lag lärde jag känna i kaniken August Lafontaine, till hvilken jag hade ett introduktionsbref från hans vän, bokhandlaren Sander. Denna de tyska fruarnes och flickornas fordna älskling hade, under den behagliga njutningen af inkomsterna af sin penna och det presende, som konungen och drottningen af Preussen (Fredrik III och Lovisa) såsom tacksamma läsare af hans omtyckta romaner hade gifvit honom, lagt sig till en anstageartad korpulens, och hade det oaktadt såsom skriftställare bibehållit sig så liflig och kry, att han, enligt sin egen berättelse, måste lägga band på sin produktionsförmåga på det sättet, att han endast vissa dagar i veckan tillät sig att skrifva, emedan han annars skulle skrifva alldeles omåttligt mycket, och fruktade att genom större mängd endast nedtrycka värdet af sina snillealster. Han hade en ful hustru, men en täck ung systerdotter, som han höll ganska indraget; han ansåg sig icke kunna nog aktsamt vårda hennes oskuld, och tillät henne knappt gå ut ibland andra menniskor. — Den goda flickan hade icke en gång den förmånen att släcka sin törst vid husets egen ymniga brunn; ty hon fick icke läsa en rad af sin onkels romaner, hvilka han förbjöd henne såsom det farligaste gift, på samma gång som han icke drog i betänkande att dermed öfversvämma alla främmande hushåll, — föga smickrande i sanning för publiken, som han utan omständigheter undfägnade med en anrättning, hvars andliga och moraliska smältbarhet han otvetydigt förnekade inom sin egen familj! Han hade i sitt täcka landthus och trädgård straxt invid Halle mycket lidit genom fransosernas plundring efter Bernadottes seger vid nyssnämnda stad), men behöfde endast tillåta sig att skrifva en dag mer i veckan för att inom kort reparera sin förlust. Af de många känslor och ädla stämningar, hvarpå han slösar i sina skrifter, fanns hos honom sjelf, kanske till följe af den dagliga förbrukningen, blott ett ringa förråd: han visade

sig temligen hård och likgiltig äfven för sina till vänners lidanden. Såsom preussisk patriot visade deremot sin egenhet i den bekännelsen, att han nöje hörde äfven osanna berättelser om segrar, oc hans begär att höra mer icke försvagades deraf, at visste förut att man skulle ljuga för honom.»

Bland Tysklands då varande humoristiska rc författare var ingen mera populär i Sverge än Gottw. Müller från Itzehoe i Holstein. Hans mes römda arbete är «Siegfried von Lindenberg». Des gärlighet, genom hvilken det i Tyskland upplefva nyade upplagor ända till och med 1830, torde haf rott derpå, att författaren med ett lyckligt skämt, till en viss grad mot sin vilja, i den tidens smak serar det privilegierade ståndet, och vidare förnäm af det lätta, otvungna manér, hvarmed han nästan allt förstår att tillvägabringa och pikant utmåla ko situationer. Visserligen herrskar på det hela mer löjliga än den egentliga humorn; mera den hvardagst qvickheten än den poetiska komiken; äfven är icke just af klassisk hållning, då det låga ofta t för naift, och det språkliga uttrycket lider väs brist på hyfsning och frihet. Minnet af Don Q förråder sig här och der, likväl icke till fördel fö pommerska landtjunkaren, som saknar hvarje id organisation. Hans öfriga romaner skildra de dåva sociala förhållandernas svagheter och brister på ett rikt sätt nog, ehuru med för mycken omständlighe för litet poetisk humor.

Joh. Christ. Friedr. Schulz var en författare, utmärkte sig genom sin verldsbildning och verldserf het, och i sina skrifter förråder fin smak och en sällskapston. Hans förtroliga och vidsträckta bel skap med den franska litteraturen, som han sökte n nalisera i Tyskland genom fria bearbetningar, bi väl mycket till den goda ton och det rena behandl

t af det menskliga lifvet, som här på ett angenämt t ådagalägger sig och blott emellanåt öfvergår till ;ot sökt, konstladt och pretiöst, och väl äfven någon ıg svăfvar ut till öfverlastning och öfverskrider gränna af en väl hållen prosa. Schulz' resor hafva vi att ka för många ganska lärorika och åskådliga medlanden om främmande länder och seder. Men i synnert torde hans «Geschichte der grossen Revolution 'ankreichs», äfvensom ännu mer hans skrift «Ueber ıris und die Pariser» ännu förtjena uppmärksamhet, han berättar enligt egen aktgifvelse och skildrar :er egen åskådning. Bland hans romaner är »Albertine» trogen efterbildning af Richardson's Clarissa. I poekt afseende förtjena likväl «Moritz» (1785) och «Leoldine» (1790) såsom originalarbeten större uppmärkmhet, liksom de äfven på sin tid med synnerligt bifall ıottogos. Bägge äro deri först och främst egendom;a, att de, utan att vara egentligen barnromaner, likl röra sig inom barnsliga förhållanden och berättas i rnslighetens tonart. De visa oss könen liksom under ıdiet af deras utveckling, huru de fly och söka hvardra. I det hela rekommendera sig dessa små dikter nom lätthet och finhet i framställningen, och de äga t till fullt erkännande i afseende på konstmessig an'gning och anordning: mindre tillfredsställa de gen egentligen esthetisk hållning. Man märker för cket på dem den fransyska skolan, som gerna gör men gällande på det naturliga språkets bekostnad. r den barnsliga naiviteten här och der slår öfver, så ninner äfven detta om nämnda skola.

Spiess hörde till den skola af romanförfattare, som :vudsakligen på 1780-talet, till en del föranledda af ethe's «Götz v. Berlichingen» och Schillers «Räuber», djupade sig i röfvare-, riddare-, troll- och andetorier, såsom den verld, dit de förlagt sitt ideal. Ser n på det ovanliga bifall, med hvilket sådana foster

emottogos, så bör man deri endast finna beviset på, huru föga just på den tiden, då den tyska klassiska litteraturen var i sin första uppblomstring, den stora publiken var förberedd på dess emottagande. Den läsande verlden beherrskades mera af blotta ämnet, stoffet, än af anden, idén. Deröfver måste Goethe mer än en gång, i synnerhet i afseende på sin «Werther», beklaga sig. Sedan Spiess förgäfves försökt sig i dramat, uppsteg han djerft på romanens skådeplats och torde kunna gälla såsom den mest berömda representanten af sin genre. «Clara von Hoheneichen» öppnar serien: «Lejonriddarne», «Petermännchen» (på svenska «Lilla Peter»), en andehistoria från trettonde seklet, «De tolf sofvande Jungfrur», «Hohenstaufen» och andra följde sedan hvarandra. Den som söker riddartidens ande i vinstånkor, underjordiska borgfängelser, vidunderliga kärleksäfventyr, ångerfulla böner och hädiska förbannelser, oförvägna företag och underbara skickelser, brutal grymhet och fantastiska vålnader, skall här finna rika fynd. Men allt det der har förlorat sitt värde för vår tid, sedan Walter Scott öfver medeltidens chevaleri kastat sitt idealiserande ljus, det enda, som numera i poetisk mening kan anses för det sanna.

I afseende på den dramatiska litteraturen intager redaktionen af Journal för Svensk Litteratur en mera afgjordt kritisk ställning, kanske emedan hon der hade bättre mönster, hvarefter hon kunde rätta sina fordringar, än inom romanlitteraturen, som då ännu icke på långt när hunnit utbilda sig till den grad af fulländning, som den sedermera genom Walter Scott uppnådde, då deremot, såsom bekant är, den dramatiska poesiens största mästerverk redan börjat, till en stor del genom redaktionens egna bemödanden, blifva kända i Sverge. Då Lafontaines romaner rätt väl tålde en jemförelse med de flesta af sina föregångare, om de också stodo långt efter de bästa ibland dem, var det för stort afstånd

mellan en Kotzebue och en Schiller för att ej den ırras underlägsenhet skulle falla bjert i ögonen. Också ände sig Journalens kritik företrädesvis mot denna det yska dramats då varande hjelte, hvilken som bäst gjorde ina eröfringar äfven bland Sverges sentimentala hjeran, och var så mycket farligare, som han fallit i hänerna på en ganska skicklig öfversättare och bearbetare, rabr. Eurén. Om en af dessa pjeser yttras, att «dialoen är såsom vanligt missnaiv och full af sentenser och entimentala floskler» *).

Kotzebue har på den generation, som föregick oss, töfvat ett så vidsträckt inflytande, att han förtjenar en etraktelse för sig. Låtom oss derföre höra hvad den yare tyska vitterhetens historieskrifvare Julian Schmidt m honom yttrar:

«Den lyckliga lott», säger Schmidt, «hvilken ensam ambringar en klassisk poesi, nemligen att från det erkliga lifvets kärna hemta poesiens ande och form, ar förnekad den tyska dramaturgen mot slutet af förra eklet. Det var icke godtycke, som afhöll Schiller och roethe att i sina sedliga och esthetiska motiver följa olkets instinkt, och som dref dem att tända lågan för in egen härd vid främmande idealers glöd, utan inre ödvändighet. Folkets tillstånd var icke blott förvirradt ch vacklande, utan dess instinkt var redan förderfvad. Storm- und-Drang»-perioden, med sin obäklighet och in känslosamhet, hade burit bittra frukter; det se vi ydligast på den försvagade form, hvari den då för tilen uppenbarade sig på den tyska theatern. Man har msom klandrat, ömsom prisat Kotzebue, hvilkens stycken nart och med bestämdhet utträngde Ifflands från theaern, men hufvudsaken har man förbisett, att nemligen ans naturalism icke omedelbart och naift anslöt sig ill mängdens instinkt, utan att han med oerhörd koneqvens fullföljde en ensidig och skadlig rigtning.»

*) Journalen, V: 338.

«Att en skald, som under ett tredjedels sekel beherrskat den tyska theatern och på alla europeiska språk blifvit firad såsom dess förnämligaste representant, med hvilken män sådana som Wieland, Joh. von Müller, Schlözer, Jacobi, Ramler, Engel och andra umgingos i formen af den största högaktning, icke helt och hållet kan vara utan förtjenst, skall endast den kunna sätta i fråga, som tror på underverk eller på verkningar utan orsaker. Kotzebue ägde en inbillningskraft, som i liflighet sökte sin like bland tyska skalder. Händelser och situationer strömmade till hans fantasi i den fullaste ymnighet, och då det icke fanns någonting i hans själ, som kunde göra motstånd mot den fria användningen deraf, hvarken sed eller grundsats eller känsla af det skickliga, så öfverraskar han oss ännu i dag med den brokiga mångfalden af sina infall. Dessutom hade han en ganska säker instinkt för publikens smak, det vill säga hans natur var så beslägtad med mängdens natur, att de rigtiga theatermotiverna öfverallt stodo honom till buds. I ett af sina företal gifver han högst öppenhjertliga sjelfbekännelser. Man hade alltid anfallit honom från sedlighetens sida. För att göra denna förebråelse kraftlös, anförde han en mängd enskilda anekdoter, enligt hvilka arma syndare blifvit förbättrade genom hans stycken, hvilket också är möjligt, då många uppbyggliga predikningar hvila på Kotzebueska motiver. Deremot menar han, att den Goetheska skolan sett ned på honom med förakt derföre, att den ansåg honom för en gemen natur, och det är i sjelfva verket kärnan i motsatsen mellan honom och denna skola. I naturens afgudatjenst stodo Goethe och de öfriga skalderna ända till den stora vändpunkten vid slutet af århundradet på samma sida som Kotzebue; men de voro ädla naturer, och Kotzebue en gemen natur. Just den motvilja, som man hyser mot en tidigare lyckligen öfvervunnen period af sjukliga öfvergångar, måste bestämma Werthers och

Karl Moors skalder att straffa sina egna synder i karrikaturen af sina fordna esthetiska och sedliga grundsatser.»

«Försvaret af den så kallade naturen mot sed, bildning, rätt och auktoritet är den röda tråden i alla de skådespel, som grundlade Kotzebues ryktbarhet. De öfverströmma af fraser om dygd och humanitet, men denna dygd är ingenting annat än den instinktmessiga godhjertenheten utan innehåll, som man ganska ofta påträffar äfven inom lastens kretsar. Genom medlidande mot de fattiga och genom allmosor godtgöres allt, enligt Kotzebues moral. När uppfinningen tryter honom, framför han regelmessigt ett par fattiga, nödlidande familjefäder på skådebanan, hvilka räddas och med skänker öfverhopas af någon medlidsam själ, och hvilka sedan nedsjunka i stum bön och tacka Gud. Liksom det i det fysiska lifvet gifves saker, som äro nödvändiga, naturliga och goda, men hvilka blygseln gömmer för dagens ljus och menniskors blickar, så är det äfven i den moraliska verlden. Att man gör detta slags välgerningar i det tysta och förborgade, ligger icke allenast i blygsamheten, utan i känslan af den dermed förenade ovärdigheten. Man skall icke draga sin nästas nakenhet i dagsljuset. Den theaterförfattare, som oupphörligen leder fram för oss hungriga män, qvinnor och barn, hvilka en godhjertad varelse gifver bröd och pengar, och som derföre med tacksamhet kyssa hans rock och händer, spekulerar på den menskliga naturens gemena sidor, likasom den skald, som underhåller oss med detaljer af fysiska lidanden. Kotzebues theater är egentligen blottandet af den menskliga ovärdigheten, den cyniska utställningen af dess bräckligheter, idealets försänkning i lifvets dy.»

«August von Kotzebue var född 1761 i Weimar. Han ingick 1781 i rysk tjenst, steg hastigt till höga äreställen och blef adlad. Redan i sina yngre år utvecklade han en stor produktivitet. Så är romanen «Orten-

bergska familjens lidande» («Leiden der Ortenbergischen Familie») af år 1785 en märkvärdig blandning af gråtfärdig känslosamhet, lös moral och smutsiga infall, derjemte skrifven i den allrahvardagligaste form. Många af de senare skådespelens typer träffa vi redan här. Så är Brahminskan Welly, naturens dotter, som gör allt hvad hennes hjerta begär, som blottar sitt bröst för hvarje främling, faller hvem som helst om halsen och vill gifta sig med hvar och en, redan förebilden till den senare Gurli i «Die Indianer in England» *).

«Det stycke, hvarigenom Kotzebue grundlade sin namnkunnighet, var «Menschenhass und Reue» (på svenska «Verldsförakt och Ånger») år 1789. Det allmänna jubel, som höjdes icke allenast i Tyskland utan äfven i England, Spanien, Danmark (Sverge) och i alla länder, der man uppförde det, skulle synas oss alldeles otroligt, om det ej intygades af de mångfaldigaste vittnesbörd. I synnerhet hos engelsmännen stegrade sig hans beröm hastigt till enthusiastisk vördnad. — Innehållet sårar mera den esthetiska än den moraliska känslan. Att en ångerfull syndare får förlåtelse, är i sig sjelft ingenting omoraliskt, och stämningen t. ex. i Goethes äldre stycken, i Clavigo, Stella, hvilar på en icke mycket fastare sedlig grundval. Men det tillstånd, i hvilket hjeltinnan, Eulalia, som blifvit sin man otrogen och förlupit honom med sin älskare, i sin ånger hela stycket igenom vrider sig för alla de uppträdande personernas fötter, måste uppröra hvarje känsla. För att försona sin synd, utdelar hon allmosor till fattiga menniskor och framkallar derigenom stilla tårar af tacksamhet, hvarvid hon «nedslår ögonen och kämpar med förvirringen af en skön själ, som man ertappat i en god gerning». Samtliga de intresserade öfvertyga sig under loppet af stycket, att hon

*) «Ortenbergska familjens lidande» utkom i svensk öfversättning af Gabr. Eurén, på föranstaltande af den religiöst-sentimentalt svärmiska baron Georg. Silfverhjelm.

egentligen är en ganska dygdesam person. «Hvem skulle kunna hata denna botgörerska?» säger en gång hennes beskyddarinna. «Nej, hon är icke lastfull; ögonblicket af hennes förvillelse var en dröm, ett rus, ett vansinne.» Men på hvilket sätt kan denna engel hafva blifvit förförd till last? «I stöten der», säger Eulalia, «på en obegriplighet i min historia.» — Hennes öfvergifna man, öfverste Meinan, hvilken går mörk genom hela stycket såsom en obekant, ädel menniskofiende, hörer till dessa mollusk-varelser, som icke äga någon fast, sedlig bestämdhet, hvarken fördomar eller grundsatser, och derföre röras af hvarje känslans vind. Skalden sjelf beskrifver hans stämning i sista scenen, «icke sträng och icke mild, icke fast och icke vek, utan vacklande emellan allt detta». — Sedan dessa begge fullkomliga väsen stått en half timma midtemot hvarandra, tillkallas slutligen barnen för att fullända det rörande. Denna naturens röst kan den ädla menniskofienden icke emotstå: han sluter den återfunna, förlåtande, i sina armar.»

«Detta skådespel må, såsom det mest berömda, gälla som typ för samtliga hans allvarsamma dramer. De hafva alla ungefär samma fel och förtjenster.»

«En otvifvelaktig och högst betydande talent hade Kotzebue för det egentliga lustspelet, i synnerhet när det faller inom området af det burleska. I uppfinningen af komiska situationer, i det galna trasslet af missförstånd och brokiga löjliga personer är han outtömlig. Visserligen blifver man ej heller här någonsin tillfredsställd, ty karakteristiken och uppfinningen af situationer är å ena sidan osann, å andra sidan likväl icke så fri att den försätter åskådaren till en naiv poetisk verld och afskär hvarje tanke på verkligheten. Ett fult fel är råheten i språket. Tyskarne äro i allmänhet ganska sällan i stånd att njuta det komiska, om det icke är tillsatt med en stark dosis råhet. I detta afseende borde spaniorer, fransmän och italienare tjena till förebilder,

hvilka, ehuru djupt de ingå i det verkliga lifvets gemena innehåll, i formen likväl alltid bibehålla den bättre societetens ton. Kotzebue har i detta afseende det största ansvaret, ty han skaffade genren kredit. Ett annat ganska fult fel är böjelsen för sentimentaliteter, påminnelsen om lifvets allvar, som upphäfver den komiska stämningen. För att verkligen känna det komiska, måste man vara fri; sorg och medlidande få ej omsnärja hjertat. Kotzebue synes dervid mera hafva gjort koncessioner åt publikens böjelse än följt sin egen. De bättre af hans farcer, «Der Wildfang» (1797), «Das Epigramm» (1801), «Die Deutschen Kleinstädter» (1802) (från hvilket stycke namnet Kråkvinkel härleder sig), «Der Wirrwarr» (1802), «Pagenstreiche» (1804), «Der Esels-Schatten» (1809), gifva alltid ett godt utbyte, och Skräddar Fips, Arrendator Feldkümmel, Kommissionsrådet Frosch, Kandidat Elias Krumm, fortfara att i skickliga virtuosers händer roa publiken.»

«Hvad som lägger oöfvervinneliga hinder i vägen för det finare lustspelets utbildning hos tyskarne, är den fullständiga bristen på en sedlig bas, eller, om man vill uttrycka sig allmännare, på en bestämd social ton. Tragediförfattaren känner detta mindre, ty hans handling spelar alltid mer eller mindre i en idealisk verld; men lustspelsförfattaren, äfven om han tager sin tillflykt till elfvornas, sagornas eller drömmarnas verld, måste likväl alltid visa oss sociala förhållanden, och kan derför endast ansluta sig till det faktiskt gifna. Här befinner sig nu skalden i det svåra läge, att han sjelf måste uppfinna icke allenast handlingen utan äfven tonen. I Kotzebues tid var svårigheten ännu större. Hvarje enskild skald gaf situationen och de sociala formerna färg efter sin egen individuella smak, eller efter hvad som var brukligt inom den krets, i hvilken han rörde sig. Genom denna osäkerhet i tonen förvirras äfven de sedliga begreppen. Den motsatta ytter-

igheten, det absoluta herraväldet af förfinade sedliga förutsättningar såsom hos Calderon, gör visserligen en vexlande mångfald i lifvet omöjlig, men den utesluter åtminstone inbillningskraftens oregelbundna öfverdrifter. Då lustspelets konst vanligen har afseende på ett äktenskapligt förhållande, så har ståndsskillnaden, som söndrar älskande hjertan, af gammalt varit ett omtyckt motiv. En sådan diktare som Kotzebue, som öfverallt ville göra naturens röst gällande emot sedens konstlade former, och likväl åter måste undvika att stöta sig med den högre adeln och den högmögende publik, som besökte hans skådespel, kommer genom en sådan konflikt i en oupplöslig förlägenhet, som han endast genom en yttre lösning kan draga sig ur. I början, då naturens röst hos honom talade ett ännu tydligare språk, tåles adelskapets fördom endast hos de löjligaste personager, men slutligen märkte han att denna fördom ännu icke var alldeles utrotad hos hans publik, och derföre inträffar alltid i hans senare stycken, att, när en adlig junker förälskar sig i en skolmästardotter, flickan slutligen befinnes vara af adlig stam. Det oaktadt vågar ingen af hans personer högt och öppet uttala denna fördom: de bemantla den med sociala konsiderationer, olikheten i uppfostran och dylikt, och det är stundom ganska lustigt att påse, huru de vrida och vända sig för att icke nämna saken vid dess rätta namn. Visserligen skulle också i en poetisk verld, der de unga löjtnanterna i massa utdela allmosor och sörja för fattiga nödlidande enkor, adelshögfärden vara en abnormitet. Den sentimentala verld, i hvilken Kotzebue införer oss, står ännu längre ifrån verkligheten än Goethes och Schillers idealiska.»

«Derför händer också i hans lustspel, att spetsen brytes af på hans satir. En satir, som skall poetiskt inverka på oss, måste vara rigtad mot reala, positiva, allmänna sidor af lifvet. Kotzebues satir deremot har afseende på samhällets ytligheter, om man bortser från

hans litterära satirer, i hvilka han alltid är grof och gemen. Lärorikt är ett stycke, som på sin tid haft mycken framgång på de tyska theatrarne, «Die Sucht zu glänzen» (1801). Begäret att utmärka sig framställes här såsom källan till de menskliga förvändheterna. I en familj har hvar och en af dess medlemmar en fix idé. Fadren, för att hylla en dårskap, som var på modet, anlägger stora mineralsamlingar; modrens böjelse har kastat sig på lysande grannlåter; dottren drifver vetenskaper och konster; sonen är en passionerad Kantian, som endast talar i kategorier, och som vid allt hvad han skall göra, tager den Kantiska moralprincipens reglor i öfvervägande. Allt detta utgjorde ett ganska godt stoff för en komisk framställning, men satirerna förfelade sitt ändamål, emedan skalden icke var herre öfver sitt ämne. Mot detta begär att lysa uppställes naturens röst såsom motsats, men i så successiva gradationer, att slutligen endast en helt förtunnad natur återstår: i första hand den aktningsvärda adelsmannen, som patriarkaliskt lefver på sina gods, vidare hans son, som älskar en skolmästardotter, slutligen denna borgerliga flicka, hvars natur thyvärr också är förmedlad genom en ganska reflekterad bildning. «Du råa naturens barn», säger hon en gång till en bondgosse, «jag nästan afundas dig; Gud gifve att äfven jag vore helt och hållet en bondflicka, hade ingenting annat läst än kokboken, och icke visste af någon högre glädje än söndagsdansen under linden. Den som måste spänna pegasen för plogen — honom vore det bättre, att han endast ägde en vanlig arbetshäst». — Man måste tillstå att naturen hos Iffland hade ett kraftigare innehåll.»

«Man har haft mycket att tala om det franska lustspelets inflytande på det tyska, i synnerhet för det osedliga innehåll, som derigenom blifvit öfverflyttadt på den tyska skådebanan, och man kan ej neka, att denna klagan till en viss grad är befogad. Det sätt, hvarpå de

ıska komediförfattarne uppfatta i synnerhet äktenska-
, är i sjelfva verket osedligt. Men man bör ej heller
'a för mycket väsen af de tyska lustspelsdiktarnes egen
ɽd. Stycken sådana som «Die beiden Klingeberge»
07) och «Der Rehbock» hafva länge gjort stor lycka
den tyska theatern. De äro utarbetade med stor
cklighet, och i synnerhet torde «Der Rehbock» vara
tzebues bästa lustspel. Men innehållet var af det
g, att äfven en fransysk förstadspublik skulle hafva
fvit flat deröfver. Det är från början till slut den
nomförda liderligheten, och dertill en så plump och
ck liderlighet att Beaumarchais' Figaro i jemförelse
rmed ser ut såsom en dygdespegel. — I «De båda
lingebergarne» stegras känslan af osedlighet ännu ytter-
;are derigenom, att sentimentaliteten der äfven är in-
andad.»

Bland originalförfattare för den svenska scenen,
m på denna tid gjorde sig omtyckta, må nämnas
ıvallsson, Altén och Nordforss. Den förstnämnde, en
teran från Gustaf III:s dagar, var en för sin tid, det
l säga med afseende på den tidens theaterpublik,
nska lycklig farce-författare, märkvärdig äfven för sin
anliga produktivitet. Enligt Wieselgrens uppgift fin-
s ej mindre än sextiotvå tryckta theaterstycken af
ns hand, de flesta dock öfversättningar och imitatio-
r från och efter franska originaler. Af hans originaler
fva «Kronofogdarne» bibehållit sig på scenen intill
r tid. Hvad som synnerligen gjort Envallsson popu-
var hans förmåga att lokalisera sina dramatiska upp-
ɽ och i dem återgifva svenska folkseder, synnerligen
den så kallade medelklassens lägre grader, parterr-
bliken, det burleska, ofta frivola i hans dialoger och
ɽelsånger, samt det dramatiska i den sceniska anord-
ıgen af hans pjeser, som blef en följd af hans grund-

liga kännedom om theatern och dess specifika fordringar. Härtill kommo äfven hans musikaliska insigter, som ledde honom vid valet af passande melodier för sina sångspel. Hans genre är emellertid låg både i esthetiskt och moraliskt afseende. Också var Journalen alltid synnerligen sträng emot honom. — Så yttras t. ex. om hans «Casper och Lona eller Betaldt som qvitteras»: «Denna så kallade imitation, ett mästerstycke af dålighet, framför alla usla farcer, man hittills gifvit från svenska theatern, såväl i anseende till den utslitna planen som de plumpa allusioner och infall, hvarmed den är uppfylld, förtjente visst icke nämnas, om det ej vore mot vår pligt att lemna sådant obeifradt. Musiken har ej förmått öfverskyla dess brister då den uppfördes. — — Man kan förundra sig, huru vår allmänhet med tålamod kan uthärda att se farcer, som stöta dess egna begrepp om seder och anständighet. De äro under kritiken, men de borde genom allmänhetens uppenbara ogillande förvisas från skådeplatsen» *). . . . Man synes ännu på den tiden haft ett ganska oskuldsfullt begrepp om hvad den så kallade allmänheten i den vägen kunde tåla. Om hans «Iphigenia II», parodi af «Iphigénia i Tauriden» (uppförd år 1800), moraliserar Journalen på följande sätt:

«Oaktadt Stockholms-Posten så vackert och med så mycken styrka upphöjt sin röst emot parodier, skulle dock, innan tre veckor ännu knappt voro förlidna, en ibland de mest oförsynta utkomma och till och med uppföras på sjelfva mindre kongl. theatern. Det gör recensenten verkligen ondt, att allmänheten ej antagit ofvannämnda dagblads välmenta lärdomar, utan tvärtom funnit ett så utmärkt nöje vid uppförandet af denna parodi-opera. Hans skäl dertill torde dock vara andra än författarens i Stockholms-Posten. — Den sanna uppgiften, att detta är en fri öfversättning från franskan, betager väl herr Envallsson en del af den auktorliga äran, men befriar honom ock från att sjelf vara första upphofsmannen till en så usel parodi. Det finnes visst ingenting författadt, som icke kan parodieras, och vissa mästerstycken lemna till och med anledning till ganska lyckliga parodier; men deremot synes det som borde vid sådana konststycken, hvilka äro sammansatta efter alla reglor och äga en af de största kännare erkänd förtjenst, allmänheten

*) I: 100.

ara fredad att störas i sina känslor af det uslaste slag af alla farcer. Det r ju i den moraliska verlden ett brott att förlöjliga dygden; hvarföre skulle det :ke äfven då vara ett i den litterära och i konsternas att förlöjliga den goda maken? — Hvar och en som känner operan Iphigenie i Tauriden, känner å genast planen till Iphigenie II. Denna viker ock icke hufvudsakligen från den förra i något annat än deri, att Thoas här får behålla lifvet, en kontrast, hvilken parodisten lärer hafva ansett nödig för att få sitt arbete till n *Opéra comique*. För öfrigt består parodien deri, att personerna från jeltar, kungar och prestinnor, furier m. m. blifvit förvandlade till landtrykare, vidskepliga uslingar, prostinnor, kaplanskor, brandvakter, polisetjenter m. m., och att i stället för den höga lyriska ton, som råder i riginalet, nyttjas här det lägsta pöbelspråk, som på theatern kan tålas. Detta ätt att parodiera är lätt för den, som rätt känner pöbeltonen, så snart han år genom den kontrastera mot personer, som i allmänna opinionen äro af öga och odlade tänkesätt; och ett sådant arbete är till och med barnsligt, m ej parodien är utmärkt af någon qvickhet, som för läsaren eller åskåaren kan öfverskyla det låga och trälaktiga, och den förtjensten har denna arodi i intet afseende» *).

Ungefärligen samma omdöme uttalas om en annan af Envallssons parodier, också en imitation från franskan, Raton och Rosette eller Den segrande kärleken». «Den ir», säger recensenten, «af en utmärkt uselhet. Hela ntrigen hvälfver sig på ett af en gammal giftsjuk mam-ell tillställdt anslag att medelst en sömndryck tillvinna ig en ung gosses tycke. Sättet, hvarpå denna hennes plan utföres och hvarigenom den misslyckas, vittnar om en ovanligt slö fattningsgåfva. Karaktererna äro af det åga slaget, hvari författaren tyckes hafva förälskat sig: de äro en ända till äcklighet drifven härmning af naturen» **). I ytterligare en annan recension är tonen något mildare. Den rör skådespelet «Förmyndaren eller sommaräfventyret på landet», imitation efter Dancourt, uppförd 1799. Recensenten anmärker först, att originalet är gammalt, första gången uppfördt 1695, men det gör ingenting, menar han, ty han «vågar försäkra att stycket hvarken i planen eller detaljerna i det minsta skil-

*) IV: 125.
**) IV: 358.

jer sig från de nyaste af samma slag, vi från Frankrike bekommit. Operetter äga dessutom den tvetydiga förmånen att sällan kunna af tiden försämras, och det må derföre anses såsom ett bevis på öfversättarens kännedom af publikens theatersmak, att han vetat iklädt detta stycke den drägt, som bäst passade, och utan hvilken det svårligen bort åter uppstå på någon skådeplats. Dialogen är ganska otvungen, och har ej förlorat något af denna egenskap i öfversättningen. Emot versernas godhet i de arier och recitativer, hvarmed öfversättaren riktat pjesen, vore väl mycket att påminna, om vid dylika verser någonsin vore fråga om sann målning och redighet i uttryck; men nu, då stycket delar denna ofullkomlighet med snart sagdt alla sina föregångare, så finner recensenten en strängare fordran af herr Envallsson, än af andra hans likar, för tillfället olämplig. Recensenten påminner sig dessutom ha hört af en ibland våra lyckligare kompositörer att ju förträffligare en vers är, desto svårare är det ock att sätta den i musik» *).

Af Mårten Alténs arbeten för theatern finner man i Journalen anmälda: «Golmar-Ada, furste af Garisene» efter Iffland; «Trollet» (efter franskt original); «Efter bokstafven eller den enleverade älskaren», efter Brömel; «Comedien inpromptu», efter Poisson och Jünger, samt «Den förföljda oskulden», original. Dessa arbeten lofordas allesammans. Om «Comedien inpromptu» heter det: «Öfversättningen är sådan som man haft skäl att vänta sig den af herr Altén. Den röjer, såsom alla herr Alténs arbeten, mycken noggrannhet i valet af uttryck, och svårligen lärer äfven det grannsyntaste öga förmå upptäcka några öfversättningsfel deri, en omständighet, som visst ej borde anföras såsom något särdeles berömvärdt, om vi ej blifvit vända vid att äfven i våra starkaste och mest applauderade öfversättares arbeten sakna densamma» **). Om Alténs

*) III: 393.
**) II: 372.

;en komedi «Den förföljda oskulden» yttrar recensenten: 'örfattaren lemnar oss i detta sitt första originalstycke» · det blef också det enda — «ett nytt bevis på sin ɔkliga fallenhet för theatraliska yrken; och ehuru detta rsök ej till alla delar torde uppfylla en sträng kritiks ʳdringar, kan man dock ej, enligt recensentens tankar, an obillighet neka det ett företräde framför de flesta s oss hittills utkomna prosaiska försök i samma väg. — De tre hufvudreglorna, enhet i aktion, rum och ', äro med utmärkt sorgfällighet iakttagna. — Karakerna äro ej illa utförda: — — stilen är i allmänhet ın; på ett och annat ställe, der författaren velat tala ı förställda eller verkligen upprörda passionens språk, kes han dock röja mera god vilja än förmåga att ra sig sublimt och naturligt.»

En recension öfver komedien «Tanddoktorn» nämˈ jag synnerligen derföre, att denna pjes länge bibelit sig på vår scen. Den är författad af Carl Gustaf rdforss, en flitig theaterskribent, som äfven skänkt vår lyriska scen texterna till «Cendrillon», «Don an», «Lilla matrosen», «Gubben i bergsbygden», «Fiuren», «De begge arrestanterna» m. fl. Äfven hans oder, Erik Nordforss, utmärkte sig i samma rigtning. n lärer, enligt Sondéns anmärkning i Hammarskölds enska Vitterhetens Historia, vara öfversättare af «Vatadragaren», som af andra tillägges hans broder C. G. rdforss. Äfven mot ofvannämnda pjes (Tanddoktorn) rfar recensenten med samma stränghet, som mot Enlssons farcer, till hvilkas låga genre den äfven med lt skäl kan räknas. Att den varit populär ser man nväl derpå, att den inom ett år upplefde två upplagor.

Bland öfversatta dramatiska arbeten, tydande på ttre framtid, vid denna tid utkomna och i Journalen ed beröm anmälda, må nämnas, Goldoni's *le Donne Cuse* (i öfversättning «T. o. S.-Orden eller De nyfikna Frun-

timren»), Goethes *Die Mitschuldigen* («De medbrotts-lige»), Lessings *Der Misogyn* («Fruntimmershataren»).

Lyrisk poesi omtalas i dessa häften blott sällan. I tredje årgången träffa vi dock initialerna U. C. W., be-tecknande den älskvärda sångerskan U. C. Widström född Forsberg, hvars dikter, utgifna af Lénström m företal af Franzén, i början af 1840-talet upplefde t upplagor. I en recension af hennes «Erotiska sång heter det:

«Detta skaldeslag är ibland oss så litet öfligt, att man nästan sk vara färdig att misstänka svenska språkets duglighet att derefter läm så vida icke en af våra mest kända skalder, genom sina erotiska oden, komligen undanröjt alla tvifvelsmål. Det fordrar likväl, om det skall vas till sin höjd, en rikedom och en liflighet i inbillningen, som fallit på de nordiska skaldernas lott. Föreställningen af en förtrollad ve der, genom kärlekens makt, allt vunnit en ny skönhet, och hvars ret behag kalla den tjusta älskaren till oändliga njutningar; af en verld, minsta delar genom kärleken vunnit harmoni och lif, men då dess upphör, synes tom och endast såsom ett föremål för ledsnad och af denna föreställning uppkom aldrig hos dessa afkylda skalder, som med vis varsamhet i sin inbillning endast bemöda sig att på skaldernas sp öfversätta sina af filosofien eller en mödosam erfarenhet hemtade grun ser. Här bör endast känslan tala, och inbillningen, obehindrad och fr för den kalla undersökningen, skapa ständigt omvexlande föremål för e och odlad sinnlighets mest lifliga begär. Recensenten vill ej afgöra, tingen det bör tillskrifvas det svenska nationallynnet, eller våra sk enskilda bildning, att detta skaldeslag blifvit hos oss så föga odladt: k kommer det ock deraf, att likasom i all vår öfriga litteratur, likaså i p sien, smaken är fullkomligen ensidig och merendels beroende af någr som gifva ton, innan den allmänna granskningen hunnit blifva väckt: re senten vill här inskränka sig inom fromma önskningar, att ingen gre de vackra vetenskaperna måtte blifva försmådd, utan hvar och en vinn värde, hvartill den, såsom en frukt af snille och konst, alltid är berätti

«De erotiska sånger, recensenten här anmäler, förtjena otvifvelakti med undantag af några få, mycket afseende, så väl i anseende till inre värde, som deras sällsynthet i vår poetiska verld. De äro ett nytt vis, att det vackra könet egentligen är danadt för ömma känslor, och ner i dem en fullkomlighet och en finhet, som vi ofta förgäfves med k sten söka att härma. En älskarinna eller en mor hafva alltid lifligast farit kärlekens allmakt.»

Under denna period hade en egen art af roman-teratur från Tyskland äfven inkommit till Sverge — m skulle kunna kalla den för pedagogiska romaner åt hvilken jag vill egna några ord, då den på sin väckte uppseende och blef af allmänheten omtyckt. n hade uppstått i Tyskland i sammanhang med Ba-lows och Pestalozzis bemödanden att reformera det nla skolsystemet, och hade öfverkommit till oss ome-bart utan några sådana föregående reformatoriska elser, hvilka, såsom vi veta, först i våra dagar hos oss å. Att redogöra för gången af nämnda skolreform, lken icke fastställer nya principer för uppfostran i nänhet, utgående från Rousseauiska åsigter, hörer ej vårt ämne. Huru den kom att inverka på litteratu-, beskrifver Gervinus på följande sätt: «Liksom en ngd arbeten inom den sköna litteraturen i Tyskland löto sig till de religiösa och theologiska rörelserna, blef detta i ännu högre grad händelsen i afseende de pedagogiska. Här skulle det åter blifva uppen-t, hvilken benägenhet den tyska litteraturen af gam-lt hade att uttänja sig till det populära, att göra sig nen och derigenom blifva gemen; det skulle visa sig, u omätligt stor mängden af medelmåttor der är, lka endast lura på passande tillfälle att göra sig gäl-de under någon mask af allmännyttighet eller annat, a tillika kunde tjena dem till en sköld och ett täc-se för deras ytlighet. Ett helt bibliothek, en hel eraturhistoria, full af belespritiska och äfven theore-ka verk för och om barnen, skolan och folket skulle na hopsamlas, bland hvilka likväl endast få och en-ka äro värda en allvarsam uppmärksamhet. Så snart det ntropiska institutet (den så kallade filantropinen, en nsterskola efter den nya metoden) i Dessau var i gång, jade detta elände bryta ut öfver Tyskland. Redan it hade Schlosser medelst sin «Katechismus der Sitten-re für Landvolk» (1771) gifvit en signal till det folk-

vänliga skriftställeriet, som gick fullkomligt hand i l
med det barnvänliga. Honom mötte Rochow med sa
tänkesätt, afsigt och lärometod; hans försök till en
bok för menige mans barn (1772) utsträckte sig
det sedliga, vid hvilket Schlosser stannade, äfve
det praktiska. Det första är här jemförelsevis det b
ehuru abstrakta och skolmessiga många saker äro i d
och andra folk- och skolböcker af Rochow och Rese
så finnes det likväl knappt något af de många s
författarne i samma ämne, som i värde kan mät
med dessa mäns småskrifter, om man tager tidsf
landena i betraktande. Nu frambröt den stora
svämningen af folkvänliga bildningsskrifter; inom
hvimlade det af veckoskrifter, tidningar, praktiska u
visningsböcker och menniskovänliga så kallade sk
till folket och barnen. Landtmannens upplysning
en hederssak icke allenast i Schweiz; äfven i Tys
åtog sig Zach. Becker denna sak; han förkunnade
försök (år 1785), på samma sätt som fordom Bas
sin beryktade «Noth- und Hülfsbüchlein», sitt el
tarverk för bonden, han utbasunade att han blifvit
muntrad af högt uppsatta personer, han lade samm
som fordom Basedow på sitt förehafvande, och p
att den författare borde skamligen straffas, som
sätta i fråga, om förnuft icke vore bättre för b
än oförnuft; det lyckades honom att med denna
lilla bok förvärfva en artig förmögenhet! Knappt
Rochows «Kinderfreund» utkommit (1776), förrän W
utgaf sin tidskrift under samma titel, stammodren
många anspråksfulla afkomlingar; midt emellan
familjer låg «der Briefwechsel des Kinderfreundes»
—92). Skall man beundra bildningsdriften hos d
nation, som slukade alla dessa saker såsom lika m
evangelier, eller skall man håna den förnöjsamhet,
kunde barnsligt glädja sig åt dessa barnsliga och
sägligt pjollriga produkter? Det regnade nu barnbö

barnresor, barnskådespel (de första af Aug. Roch 1776), barnromaner, barnsagor, barntidningar och bibliotheker — allt långt vigtigare för de stora barnen än för de små. Lichtenberg jemrade sig deröfver, att man derunder glömde männen; han påstod sig på allvar hafva hört att man höll på att skrifva en accouchementsbok för barn; tiden är mogen, ropade han, för en Juvenals gissel! Och på samma sätt harmades Merch öfver den litterära vattensoppa, som serverades i barnböckerna; redan lekte små flickorna med sina hjertan såsom med svafvelstickor. Om man utsöker det bästa i hela denna oerhörda massa, så skall man förvånas att finna, att äfven detta bästa kunnat bibehålla sig endast genom sitt stoff, och endast det förträffliga valet (af ämne) kan lofordas, men icke så behandlingen. Eller hvad tror man det är, som hållit Karl Fr. Beckers «Berättelser från den gamla verlden» eller Campes «Robinson» och hans «Amerikas upptäckt» uppe i allmänhetens gunst, annat än sjelfva ämnet? Och med hvilken helighet behandlades icke dessa saker! J. H. Campe från Braunschweig, född 1746, död 1818, stod såsom ett ljus bland denna tids pedagoger, och står ännu qvar såsom en stjerna i mångas ihågkommelse. Hans bearbetning af Robinson utkom i täflan med Wezel, som behandlade den gamla engelska texten af De Foe med större trohet; den som ännu då för tiden var van vid det föråldrade breda originalet, ville icke läsa den nya Robinson, trots dess elegans. Campe ville med denna bok uppträda mot den herrskande sentimentalitetssjukan, skenbart af en manlig smak, och likväl har man med rätta beklagat, att han i sin Robinson uttvättat all karakter; ja, hvad de inströdda pjollriga samtalen angår, så visar sig hvarje kraftig pojke klokare än den berömda berättaren, då han hoppar öfver dessa tråkiga och saftlösa utsväfningar. När Campe öfvergifver dessa ämnen och meddelar berättelsen om sin resa från Tritton till Wismar och Schwerin, nedsjunker han plötsligen

till Salzmann och hans likar. Hvilket verk är icke Salzmanns «Karl von Karlberg» (1783), det tålsamma, toleranta, oändligt breda, platta sidostycket till Faustin eller Belphagor, hvilken godmodigt uppräknar allt elände, som i trots af all upplysning ännu öfvertäckte verlden! Och likväl hade denna bok en ofantlig publik genom sin populära stil; författaren blef på det enträgnaste ombedd att fortsätta den och uppmuntrades med ganska betydligt honorarium. Måste man icke förvånas, säger Forster, att det ännu finnes menniskor i Tyskland, der sådana män som Campe, Salzmann, Villaume och dylika äro uppfostrare? Och denna visste likväl icke, ehuru långt saken skulle komma genom en Lessing, en Meynier och alla dessa fruktsamma bokhopsmörjare, som årligen lägga sina påskägg och putsa sina julträd? Under denna uppsjö af ytliga och genom enervering sedeförderfliga böcker står en sådan bok som Pestalozzis Lienhard och Gertrud (1781), ensam i sin enfald och enkelhet, hvarmed den lånar sin synkrets från folket, och skildrar dess tänke- och handlingssätt och fröjderna vid den husliga härden, för att befordra dess bildning inom dess egen sfer. Men äfven en sådan man förmådde icke länge fortgå på en sådan bana; i sin Christofer och Elsa (1792) nedsjunker han redan till en resonnerande förklaring af det förra arbetet.» — — Vi behöfva ej längre sysselsätta oss med dessa numera med rätta förgätna produkter. Den som vill veta huru de upptogos af sin samtid hänvisas till Journal för Svensk Litteratur, bandet V, sid. 321 m. fl. st.

Bland de tyska romanförfattare, som under denna tid vunno ryktbarhet i Sverge, må äfven nämnas friherre Adolf Frans von Knigge (1752—1796). Han hörde till de få författare, som med sin böjelse för litteraturen förenade en viss grad af verldsbildning. I många rigtningar verksam, icke utan fåfänga öfver sin börd och sitt författareskap, obesvärad af strängare sedliga grundsatser,

lerföre också, oaktadt sitt sträfvande för mensklighetens ramsteg, icke främmande för intriger, försökande allelanda saker, sysselsatt med hemligt ordensväsende, i ynnerhet intresserad för illuminatismen, hade han haft illfälle att taga menniskor i något närmare ögonsigte, itan att likväl, till följe af sin brist på idealism, kunna edömma och framställa dem annorlunda än från ståndunkten af sin socialt inskränkta uppfattning. Det oakadt har Knigge just i afseende på sin tid en egendomig litterär betydelse. Med denna tids måttstock (de re sista decennierna af förra seklet) måste derföre hans roduktioner mätas, för att kunna dömmas med rättvisa. Ian representerar de franska encyklopedisternas uppsning i Tyskland. Hans bekanta arbete «Om Umgänet med menniskor» (öfversatt af Löwegren och anmäldt Journalen för Svensk Litteratur med förord), som lycket lästes, mycket värderades, men också mycket landrades, gifver det rätta vittnesbördet om hans förttarskap. Menniskoverlden betraktas såsom ett schackoel, hvarvid hvar och en drag för drag beräknar sitt eg *vis-à-vis* hvar och en annan. Menniskorna skola rifva ett klokhetsspel med hvarandra, hvarvid hufvudågan är att bjuda öfver hvarandra i list. Den egoitiska sjelfuppehållelsens princip skall herrska öfver allt nnat; sedlighetens moment lemnas helt och hållet ur äkningen. Af filosofisk och äkta psykologisk behanding af saken finnes intet spår; äfven det spirituella maér, som utmärker åtskilliga andra arbeten af likartad eskaffenhet, såsom Shaftesbury's, Chesterfield's och Montaigue's, saknas hos Knigge nästan helt och hållet. Hans arbete hvilar icke på någon fast andlig grund: rängseln mellan tusen lefnadsåsigter lemnar ej rum åt ågon stabel åsigt, och man ser ej regeln för mängden f reglor. Dock är det enskilda tillräckligt träffande ch sannt för att förtjena uppmärksamhet. Tidens kulturörhållanden, den då varande umgängesverldens andliga

och moraliska rigtningar afspeglar han med trohet. Äfven framställningen rekommenderar sig genom behag och smak. Men Knigges egentligen hithörande skrifter äro sådana, som räknas till den vanliga genre-humoristiken. De hafva afseende på tidens löpande dårskaper, som de behandla med qvickhetens krydda, med någon satirisk tillsats. En viss lätthet och smidighet i stilen kan ej heller frånkännas dem, hvarföre de, då dessutom skenet af lefnadsfilosofien genomskimrar, bland många dylika produkter mottogos med synnerlig välvilja. Men i det hela sakna de sann ursprunglighet, all esthetisk lyftning, äkta, allvarlig konst i utförandet. De äro lekar af en tillfällig skämtlust utan rätt objektiv sanning och hållning. Knigge öppnade detta skriftställeri med sin «Roman meines Lebens» (1780), hvarpå snart följde «Peter Claus». Denna roman tillhör kretsen af de då för tiden omtyckta Gilblasiaderna; den fick i Frankrike till och med namnet den Tyska Gilblas. «Die Reise nach Braunschweig» (1792) förvärfvade honom många beundrare. Deri herrskar en satirisk uppsluppenhet, som gifver sig luft i löjliga och öfverraskande situationer; men man söker der förgäfves någon sannt poetisk komik. «Die Reise nach Fritslau» (1794), som är en parodi på Lavaters resa till Köpenhamn, höjer sig ej mycket öfver hvardagsupptågens nivå. Af allt detta följer att man icke med orätt kallat Knigge «en detaljhandlare med lifsförnödenheter», som likväl på denna väg satte sin samtid i liflig rörelse. I afseende på samtidens dom om honom kan ses Journal för Svensk Litteratur, årg. V: 65.

Med 1801 eller fjerde årgången upphörde det regelmessiga utgifvandet af Journal för Svensk Litteratur. Mellan 1803 och 1809 utkom ingenting. Det häfte, som sistnämnda år utgafs, innehåller en afhandling: «Försök att förklara upphofvet till skön konst» af Benjamin Höijer, sedermera införd i hans Samlade Skrifter. Följande

år 1810 utkom åter ett häfte, innehållande en recension af Johan Stenhammars poetiska skrifter, samt en öfversigt af litteraturen i Sverge under åren 1801—1805. Med dessa båda uppsatser afslutar jag öfversigten af nämnda Journals innehåll.

Skalden Johan Stenhammar var född år 1769 i Eds socken af Linköpings stift, der fadren var kyrkoherde. Han blef student i Upsala 1783. Han vann hedersaccessit i Svenska Akademien under dess första blomstringsår, då allmänhetens ögon voro fästade på densamma med större intresse än någonsin sedermera, och då den unga mans lycka kunde anses vara gjord, som ådragit sig hennes och med detsamma hennes höga stiftares och beskyddares uppmärksamhet. Stenhammar gjorde sitt första lyckliga kast år 1789. Den prisbelönta skriften var en sång öfver Balzar Horn, som stupade i slaget vid Hogland. Han reste derefter utrikes i sällskap med sin äldre broder Matthias, besökte Göttingen, Paris och London i lärda ändamål, och återkom till fäderneslandet följande år. Han vann derefter två stora pris, det ena 1790 för «Sång öfver segern vid Svensksund», det andra 1794 för sitt skaldestycke om «Religionens nödvändighet för samhällens bestånd». Under tiden hade han 1791 blifvit magister i Upsala, hvarvid han intog första hedersrummet, samt kallades kort derefter till docens i Moralen. Men kärleken till vitterheten drog honom till Stockholm, der han 1793 blef amanuens vid Svenska Akademien, samt började jemte Leopold utgifva Extra-Posten, hvilken tidning genom de båda författarnes poemer och lätta uppsatser, oftast af skämtsam stil, vann mycket bifall och hade, i fall den ej alltför snart afstannat, kunnat blifva en farlig medtäflare för Stockholms-Posten. Men Kellgren, alltför ädel att hysa någon afund, slöt deremot en nära vänskap med den unga skalden, i hvilken han synes hafva sett arfvingen af sin lyra, och på sin dödssäng yttrade han sin önskan att

hans Johannes måtte blifva hans efterträdare i Akademien. Å sin sida bemötte lärjungen, hvars personliga älskvärdhet intygas af hans samtida, den aftynande mästarens välvilja med en oskrymtad kärlek och beundran, som uttalar sig i hans inträdestal. Kellgrens önskan berättas hafva väckt stora betänkligheter inom Akademien; ty att kalla en simpel docent till en så hög och den tiden så mycket eftersträfvad hedersplats, kunde icke allmänt gillas i ett samfund, hvars ledamöter önskade se talenten förenad med en viss yttre rang; men pieteten mot Kellgren segrade. År 1797 öfverraskades allmänheten genom den vittra magisterns kallelse till Kellgrens lediga stol. Året derpå utnämndes han till Græcæ Linguæ Lektor i Linköping, men denna tjenst fick han aldrig tillträda. Redan i flera år hade han burit dödens frö i sitt bröst; en fotresa, som han i sällskap med en vän anställde till Carlskrona, hade mera förvärrat än förbättrat det onda. Han dog efterhand, hans sjukdom var lungsot; hans lifs utbrunna veke slocknade alldeles den 31 Januari 1799 i Upsala. — «Ståndaktig under plågorna, munter midt i sitt lidande, dog han densamma han lefvat, och vände icke ett sorgset ögonkast tillbaka till den verld, der han skulle begråtas. . . . Han var ung; han ägde hvad han behöfde; han var älskad och aktad. Hans lynne var glädtigt och ännu obetungadt af bekymmer.»

Så tecknar honom Adlerbeth i svaret, till hans efterträdare i Svenska Akademien, friherre Fleming, och deri lärer ingen öfverdrift eller tomt smicker ligga. Men hvad talaren för öfrigt yttrar om «de filosofiska systemer han genomtänkt», de sanningar han ville sätta i stället för «fördomar och villfarelser» — kan numera svårligen godkännas. Ty Stenhammar var visst ingen djup tänkare; barn af sitt tidehvarf ville han sätta Voltairismen i stället för de öfverklagade förvillelserna, hvarvid menskliget och samhälle skulle varit långt

från att vinna på bytet. Såsom skald saknade Stenhammar originalitet (fantasi) och uppfinning, hvilken brist blott svagt ersattes af rhetorik, diktion och en qvickhet, som, ehuru stundom krystad, synes hafva varit större än Hammarsköld ville erkänna. Hans känsla var öm men något sval. Nyssnämnde kritiker ger företrädet åt de stycken, i hvilka poeten lyckligt utförde hvad sjelfständigare tyska snillen uppfunnit; troligen äro derföre öfversättningarne bättre än originalerna; emellertid lästes på den tiden hans originalpoemer «Afskedet till Camilla» och elegien «Carl Lehman» med både rörelse och beundran.

I en nekrolog kallas Stenhammar för «en skald af en ren och icke ensidig smak, som hvarken kunde pressa sitt snille inom den franska maniererade mattheten, eller tro sig upphöja sig deröfver genom det svulstigt öfverdrifna eller ett språkförderfvande nyhetskrämeri.» Det tillägges om honom att han «icke regerades af ett mod i vitterheten, och ej förblandade den tillfälligt rådande smaken med den rätta, utan kände och visste värdera alla upplysta nationers snillealster, äfven deras, som mängden hos oss ofta affekterar att förakta.» Ur recensionen öfver hans samlade arbeten anför jag följande (V: 583 f.):

«I allmänhet taladt! — Ett odladt vett, rikedom i former och språk, en grann och lekande fantasi, en liflig känsla, äro egenskaper, dem hvar och en lär igenkänna i dessa poesier. Likväl — med all denna böjlighet att finna sig i hvarje antagen genre, synes författaren ännu ej hunnit bli rätt fri och sjelfständig i någon, äfvensom hans fantasi mera sysselsätter sig i lek med skiftande och behagliga färgor, än att skapa en klar och talande bild. För att fortfara att uttrycka sig i målarens språk! — Koloriten är alltid liflig; teckningen har ej ännu nog stadga och kraft, den är i den högre stilen för obestämd, för mjuk, för mycket ondulerande, om jag så får säga: åter i hans lägre komiska stycken nästan skrikande skarp. Man torde finna otjenligt att använda termen Teckning, äfven på den lyriska poesien, till sin natur obestämd och musikalisk. Men finnes ej äfven der en teckning af situationen? Och om man vill ha ett exempel ur sjelfva dessa skrifter — hvar är den klarare och åskådligare tecknad, än i Odet till Camilla?»

«Ett drag, som man ofta igenkänner i dessa arbeten, är, hvad jag ej kan uttrycka med något annat svenskt ord, än: känslosamhet. — Att en retlig och djup känslodaning är bland de egenskaper, som utgöra skalden, derom är ingen fråga — vi fordra af honom, att den ej må yttra sig med råhet. Derföre skall hans egen lyckliga organisation skydda honom. Men ett sannt nöje ger han oss blott, om uttrycket af hans känsla är på en gång värdigt och fullkomligt okonstladt, om han är så införlifvad med sitt ämne, att uttrycket tycks födas af sig sjelf. — Känslosamhetens kännetecken är åter, att en viss liflighet i känsla, som i och för sig, och utan afseende på de idéer hvaraf den eldas, är högst indifferent och snarare en fysisk svaghet, för den har ett eget och högt värde, och hvars behöriga ådagaläggande är någonting, hvarpå den använder särskild omsorg — den behagar sig deri; och i produkter af detta slag ser man ej blott den af känsla genomlifvade taflan, men upptäcker ock författaren bakom, som med välbehag ser på sina egna ömma rörelser. Derföre hafva ock dessa författare alltid varit stora patroner af tårarne, såsom en särdeles förträfflighet i den menskliga naturen: från detta känslojoller, hvarigenom all enkelhet, anda och kraft försvinna, kan man ej fritaga Stenhammar, ehuru det hos honom har ett slags naturligt tycke, och åtminstone ej är skrytsamt och pretiöst. Man öppne t. ex. sången: «Laura eller min tillkommande älskarinna»; der — sedan han förut urskiljt henne genom kontraster med sin verkliga verld — han slutligt fantiserar hennes bild. Då är det Laura, som gråter efter honom — som gjuter tårar vid sin moders graf — åter öfver Clarissa och den förföljda dygden — och åter öfver en nödställd like. Tre på hvarandra följande verser! Slutligt ler hon åt naturens skönhet, och det är hög tid. Man kunde anföra flera exempel. Så är utsigten af ämnet i skaldestycket om Religionen, äfvensom i Skaldebrefvet till dem som söka ett odödligt namn, visserligen förvändt känslosam. Äfven det annars så vackra Inträdestalet i Svenska Akademien är ej fritt från ställen, i samma afseende rätt stötande. — Men hvar och en, som känner Stenhammars fria själ och verkligt manliga tänkesätt, äfven blott af de uttryck de äga i dessa hans skrifter, skall öfvertygas, att denna synd mot sund smak blott tillhörde den tidiga period af hans bildning, som tyvärr! också blef för honom den sista; skall inse, att han förmådde höja sig till den renare stil, af hvilken vi äfven här finna exempel, som låta oss ana vidden af den förlust vi gjort genom författarens bortgång.»

I litteraturöfversigten heter det:

«Det är beklagligen icke någon intagande tafla, utgifvaren af denna Journal visar för sina läsare, när han företager sig att beskrifva litteraturens tillstånd i Sverge under de förflutna åren. Det var blott en kort stund, som nitet för vetenskap och kunskap i senare tider hos oss var allvarligt. Så länge deras idkare dels uppmuntrades, dels ostörde fingo öfverlemna sig

åt sitt yrke, och så länge man medgaf dem, hvilka, då det var deras studium, utan tvifvel bäst kände hvad som kunde och borde meddelas allmänheten, rättigheten att obehindradt framträde såsom nationens upplysare,' så länge syntes vår litteratur göra framsteg, och åtminstone någorlunda följa med våra grannars. Den som då öfversåg deras tillstånd, njöt åtminstone i hoppet att kunskaper och odling tillväxte, och den som insåg sammanhanget mellan dem och den borgerliga sällheten, led sedan vid åsynen af deras gemensamma aftynande. Råhet måste föda olycka, och när sträfvandet till odling med en tung hand qväfdes, må man ej alltför mycket undra, att nedslagenheten betog de fleste af våra författare, så att de nedlade sitt yrke, eller nyttjade det blott såsom ett tidsfördrif. Att detta är orsaken till vår numera magra litteratur, derom kan icke den tvifla, som följt dess öden. De få personer, som ej låtit nedtrycka sig, hafva, med alla de uppoffringar det kostat, dock föga kunnat uträtta.»

«Den som visste, att boktryckarena här varit ansvarige för innehållet af de arbeten, som utgått ifrån deras pressar, skulle, genom en ganska naturlig slutsats, lätt föreställa sig, att dessa handtverkare vore den mest upplysta klass i vårt land: men om sådant är omöjligt, såg han snart deri ett band på tänkaren och snillet, och kunde nästan endast derifrån förklara de allmänna kännetecken han hos oss upptäckte af en förfallande litteratur. Ibland dessa märkte han säkert först, att kritiken alldeles hade tystnat. Denna journal hvilade. Våra dagblad fortsatte den fromma ton, som länge utmärkt dem, och gjorde allenast då och då ett qvickt utfall emot den bekända uselheten. Åbo Litteratur-Tidning framkom och försvann som ett meteor, och sedan fanns i Sverge ingen anstalt, hvarigenom allmänheten kunde lära känna värdet af de böcker, som utkommo, ingen, som rigtade uppmärksamheten på vigtiga sanningar, eller röjde de villor och fel, som af förföraren eller uslingen utspriddes. Ingen är så angelägen att njuta sina privilegier som den svaga, och uselheten gladdes öfver sin frihet. Men det var icke nog att uselheten oblygt framträdde utan aga: den är alltid böjd för illska, och den blef ilsk: den är böjd för skenhelighet, och den blef skenhelig. Icke nog således att vår litteratur begynde sakna arbeten af ett verkligt värde: en myckenhet arbeten, fanatiska, löjligt fromma, skadliga, hvilka gömma sig när granskning finnes i ett land, utkommo nu och spriddes bland den enfaldiga hopen, för hvilken de alltid äro ganska behagliga, och man kan säga, att de slutligen bestämde den opinion, hvarunder vår litteratur trycktes.»

Det förtjenar vidare höras, hvad man i Journalen tänkte om den metriska versen. I en recension af Regnérs öfversättningar från antiken heter det (V: 477 f.:

«Det är icke längesedan de fleste och förnämste af våra vitt idkare skulle hafva förlöjligat alla försök att i den svenska skaldek införa orimmade versslag. Det är i allmänhet en olycka för all kons den underkastas modets reglor och inskränkes inom härmningen af tonen gillade mönster; men om denna påbudna härmning sker efter mönster, som äga en helt annan fullkomlighetsgrad än den, hvilken för den härmande konstens anlag, så blifver följden deraf ännu skad Detta har inträffat, då svenska skalder tagit de franske och deras s mönster. Då det svenska språket, af helt olika natur med det fi skulle klädas i fransk drägt, måste det icke allenast förlora mycket originalitet, utan äfven stanna vid blott medelmåttiga försök i härm Emellertid vann man en sådan vana vid vers, hvilkas enda poetiska tecken låg i rimmens samljud, att månge allvarsamt trodde på o heten att böja vårt språk efter metriska versslag; och då några sådan sök gjordes, bemöttes de af de tongifvande konstdomarenas löje. Ma icke bort förmoda, att man i ett land, der Stjernhjelms lyckliga gifvit så öfvertygande bevis på dessa versslags möjlighet och lämplig vårt språk, efter mer än hundrade-års förlopp, först af grannarnas fullbordade arbeten skulle återföras till samma tanka. Recensenten b med författaren, att Kellgren så sent började bearbeta detta fält, m förer tillika hans erkännande af den metriska versens förträfflighet ett stort bevis, att denna skald, åtminstone de senare åren af sin var skild ifrån all ensidighet, och i synnerhet ifrån den löjliga ege ken att blott ur sina egna arbeten hemta reglorna för konsten. Om hans tid man trott på möjligheten af vårt språks böjning under m versslag, har man dock ej fått räkna så många lyckliga försök, att a heten för dem kunnat vinna smak, eller att nybörjande skalder våg öfva sig; och ännu mindre har man kunnat stadga några säkra regl deras mekaniska sammansättning. Den afhandling, herr Regnér här åt allmänheten, har en dubbel förtjenst, så väl att vara den första l utreder konstens reglor, som att hafva gjort det på ett för granskar fredsställande sätt. Det hade varit önskligt, att de bifogade öfvers garne haft lika mycken förtjenst som afhandlingen, för att kunn tonen åt det skaldeslag, som efter recensentens öfvertygelse är d passande för svenska språket. Den rimmade versen har så många b lighetsfördelar för skalden, den gynnar så mycken vårdslöshet i tank uttryck, den ger så mycket tillfälle att lysa med stora ord, att man ligen icke bör förmoda, att det sätt, som i alla afseenden binder k ren vid strängare lagar, annorlunda kan blifva antaget, än då deri sådana mästerstycken frambringas, som så mycket vinna allmänhete undran, att den unga skalden måste underkasta sig mödan för att f det beröm han söker.»

— —

«Prosodisk noggrannhet och trohet emot originalet, en följd af författarens djupa språkkännedom, utmärka dessa öfversättningar. De äro således i dessa fall tjenliga till sitt ändamål, att bevisa möjligheten att på samma verslag öfversätta de gamla skalderna. Men samma poetiska anda, samma välljud i vers, som finnes i originalerna, söker läsaren här förgäfves. Här råder i allmänhet mycken stelhet i uttryck och språkvändningar, och af bemödande att vara enkel har öfversättaren blifvit prosaisk. Här förekomma ofta ur bruket alldeles aflagda ord, en dristighet, hvilken recensenten ej förkastar, när lika goda ord ej i det brukliga språket finnas att tillgå, men som ej kan gillas, när dessa ord på nu varande läsare nödvändigt måste göra ett matt eller ett löjligt intryck. Att anföra exempel blefve här alltför vidlyftigt och äfven öfverflödigt, helst recensenten är öfvertygad, att författaren med honom är ense deri, att icke alla ord och begrepp, som hos de gamle förekomma, hos oss tåla en verbal öfversättning, och detta icke blott i anseende till smakens förändring, utan derföre, att de nu under förändrade omständigheter uppväcka skiljaktiga föreställningar. Denna sats är i synnerhet nödig att ihågkommas vid öfversättningen af de gamles qvickheter, af hvilka många ej utan särskild förklaring kunna begripas. Men detta ligger utom den mekaniska regeln och hörer under smakens område.»

I sistnämnda öfversigt heter det om tidningspressen bland annat: «Åbo Litteratur-Tidning framkom och försvann såsom en meteor». Den började och upphörde med år 1808, och var ett af dessa abortiva försök, som så ofta blifvit gjorda i Sverge och som under då varande tidsförhållanden nödvändigt måste misslyckas, äfven om det varit anlagdt efter den yppersta plan och blifvit utfördt med den största tänkbara skicklighet. Denna tidning behandlade mest strängt vetenskapliga, framför allt theologiska, medicinska och naturvetenskapliga ämnen, och kunde följaktligen aldrig påräkna den stora allmänhetens deltagande. De uppsatser rörande vitterhet, som deri förekomma, sluta sig till Svenska Akademiens esthetiska åsigter och äro skrifna i dess eleganta, men föga ingripande manér. Svenska Akademiens Handlingar efter år 1796 och Leopolds Samlade Skrifter anmälas der i recensioner, som likna panegyriker så nära som möjligt. Franzén, då professor i Åbo, var en af hufvudredaktö-

rerna. Han hade redan tidigare inträdt på publicitetens bana, då han år 1794 blef redaktör för Åbo Tidningar, i hvilka han en tid förut varit medarbetare. Man möter i denna tidning åtskilliga alster af den Franzénska sångmön från hennes täckaste ungdomstid, bland andra «Emilie eller en afton i Lappland» i dess ursprungliga gestalt under titel «Emilie eller sju år i Lappland». Åbo Tidningar erbjödo äfven det första fältet åt Choræi poetiska dilettant-försök. Några årgångar omkring år 1800 äro fulla af hans mer eller mindre lyckade, d. v. s. mer eller mindre tillgjorda utgjutelser, ty affektationen var alltid Choræi hufvudfel, och han lyckades aldrig oftare än när han var enkel och naturlig, hvilket också oförställdt sades honom i Silfverstolpes Journal. Några af hans i Åbo Tidningar införda småstycken äro genom detta fel rent af osmakliga. Han sökte imitera Franzén, men saknade dennes omedvetna, oskuldsfulla naivitet; hvarföre han också måste förfela sitt mål, då ingen egenskap så litet låter sig härma som denna. Få svenska tidningar hade så stort anseende på sin tid, som dessa Åbo Tidningar på den tid, då Franzén var deras utgifvare. Dock får man ej bedömma dem efter nutidens anspråk i den vägen. De äro fulla af små notiser af intresse för orten, af anekdoter, af underrättelser om främmande länders natur och folkseder, drag af utmärkta män, biografier, sedemålningar i Addisson's manér och annat näpet småplock, stundom frivolt nog, som kunde intressera en allmänhet, hvilken i politiskt afseende mer än i moraliskt befann sig i oskuldens tillstånd. Jag har genomgått tio årgångar af dessa tidningar, från och med 1794 till och med 1803, men har ej funnit ett stycke deri, som äger tillräckligt intresse att nu förtjena meddelas i en litteratur-historisk föreläsning. Till den grad efemerisk var den tidens dagbladslitteratur, äfven den af den bättre sorten. Ett undantag göra visserligen

Franzéns och Choræi poemer, men då de sedermera fått plats i sina författares diktsamlingar, förbigår jag dem här.

Samtidigt med Journal för Litteratur utgaf Silfverstolpe en annan skrift i fria häften, som förtjenar omtalas, då den nu mera är ganska sällsynt. Den heter «Läsning i Ett och Annat», första häftet tryckt 1799, femte och sista häftet 1807. Denna skrift, till största delen hållen i skämtande satirisk ton, går hand i hand med Journalen att hos allmänheten förkunna den nya tidens läror. Att den kunde undgå den tidens stränga censur, är ett ytterligare bevis på att ingen censur är tillräcklig att hos ett till anlagen och genom traditionerna fritt folk, äfven under de mest missgynnande förhållanden, fullkomligt undertrycka, vare sig den allmänna opinionen eller det offentliga ordet. Det är såsom ett sådant bevis, som denna lilla bok äger sin märkvärdighet.

Första häftet innehåller: I) «Resor till lands och vatten af Scaramuz», öfversättning från Falks «Taschenbuch für Freunde des Scherzes und der Satire» för år 1798, sannerligen det bästa arbete af sin författare. Då det likväl icke tillhör den svenska litteraturen och ägde sitt värde för sin tids allmänhet förnämligast genom allusioner på händelser för dagen, förbigår jag det. II) «Lefve Tryckfriheten!» Berättar en hop löjligheter som sägas hafva inträffat i staden Bützow i Mecklenburg-Schwerin. Om det är öfversättning eller original, vet jag ej: sannolikt det förra. «Händelsen är väl berättad», säger en recensent *), «och torde kunna med nytta läsas af välmenande och icke välmenande politiska förbättrare.» Såsom det synes, vill den syfta på franska revolutionen. III) «En förnäm herres uppfostran: beskrifven af honom sjelf» (ur Johnson's *The Rambler*). — Andra häftet innehåller: I) «Om den Persiska religionens förfall». En tydlig allusion på kristendomen, eller rättare det kristna presterskapet

*) Journal för Svensk Litteratur, IV: 675.

och hierarchien, till sin tendens något föråldrad. II) «Parentation öfver C. M. Bellman, hållen i Punschiologiska fakulteten i Upsala». En sådan så kallad fakultet fanns verkligen på denna tid i Upsala, sammansatt af unga lustiga bröder, med intet annat ändamål än dricka och skämta. Denna utgjutelse på vers var kanske för det tillfälle, då den upplästes, lustig att höra, men duger ej att göras varaktig. Den är plump och rå, och vanpryder den plats, som den här intager, då den utgör en missfirmelse af den stora skaldens minne, och uppfattar hans sång på ett sätt, som endast kan anstå antingen fyllbultar eller nykterhetssvärmare. III) «Förslag att föreviga stora män på källarskyltar» (efter Lichtenberg med anledning af Hogarth's gravyr). IV) «Välmenta tankar om möjligheten att bringa vårt kära fädernesland till välstånd och flor genom en betydlig export af Svenska språkmästare, gouvernanter och skrifter till Otahiti». Denna uppsats är en satir öfver den mängd projekter, som samtidigt gjordes till upphjelpande af rikets finanser — det ena orimligare än det andra. V) «Försök till bevis att en häst icke är detsamma som hans krubba», en satir, som genom dunkelheten af sina allusioner är misslyckad, eller åtminstone för vår tid onjutbar. VI) «Om den litterära granskningen och vissa författares hat mot kritiska Journaler». VII) «Bref från en landtman till en vän vid ett läroverk», en uppsats rätt intressant genom skildringen af den författares ömtålighet mot kritiken, som jag förut flera gånger vidrört. Begge förtjena uppmärksamhet.

Tredje häftet: I) «Hvilka äro de sannskyldiga jakobinerna?» Med epigraf: *Je vous connais, beaux masques!* en ypperlig ironi, som visar att den verkliga jakobinen, samhällsförstöraren, bör sökas i förtryckets, obskurantismens eller med ett ord i reaktionens läger. II) «Ett och Annat». III) «Oförgripliga tankar i hvarjehanda ämnen». IV) «Elegier», från tyskan. — Ett par småberättelser af Voltaire.

De öfriga häftena utkommo med långa mellanskof. Af deras innehåll nämner jag endast, i det femte, ett ganska grundligt «Försök att besvara den frågan: Hvarföre bör antiken vara de nyares mönster i bildande konst», samt i samma häfte «Bref från en resande smålänning under hans vistande i Stockholm, till en hans vän i Wernamo», redogörande bland annat för en målnings-exposition, uti hvilken tidens mest framstående artisters arbeten äro recenserade, hvaribland också med bifall, men utan ensidighet, redogöres för landskapsmålningar af Fahlcrantz. Såsom ett prof på uppsatserna i denna, den till formatet minsta af alla svenska tidskrifter, anför jag ur tredje häftet artikeln N:o III, en för alla tider giltig satir på skuggrädslan och presstvånget:

Oförgripliga tankar i hvarjehanda ämnen.

«Med all skyldig vördnad för religionen och samhällsordningen, och i topp om en benägen uttydning af mitt rena och obrottsliga uppsåt, förristar jag mig att gripa till pennan. Med en lika vördnad och i ett lika opp vågar jag nyttja detta verktyg, hvarmed jag hittills endast oförgripgen kopierat kopior af andras oförgripliga tankar, att nu äfven offentligen ungöra mina egna. Detta, första steget på den auktorliga banan är vigigt. En ung författare, som ej vill öka hopen af de skriblerer, hvilka enast hafva alla heliga tings omstörtning till syftemål, måste noga skärskåda ina meningar, innan han utsläpper dem i en lättsinnig verld. Detta har ig gjort, och jag tror mig oförgripligen kunna säga, att mina satser äga en i våra tider sällsynta förtjensten af en ren oskuld. Utan farhåga att öra religionen eller samhällsordningen någon skada, eller tvinga redliga iedborgare till förföljelser mot mig, vågar jag således frimodigt yttra dessa tser. Den första af dem är väl omedelbarligen härledd ur förnuftet, enna källan till så mycket ondt; men med all skyldig vördnad för religioen och samhällsordningen, och i hopp om en benägen uttydning af mitt ına och obrottsliga uppsåt, vågar jag likväl tro mig kunna oförgripligen åstå att: två gånger två är fyra.»

«Ehuru vådligt det i allmänhet är att efter upptäckten af en oskyldig ınning vilja derifrån härleda en mängd slutsatser, och påstå det vara en ödvändig följd af grundsatsens oskuld, att de äfven skola vara oskyldiga, ågar jag dock, med all möjlig varsamhet, yttra min oförgripliga förmodan,

att när å den ena sidan två gånger två är fyra, torde ock å den andra fyra vara två gånger två, samt att, efter min ringa mening, religionen och samhällsordningen icke skadas mera af den senare satsens utbredande än af den förras.»

«Det ligger i förnuftets natur att vilja stiga allt högre. Detta växande kunskapsbegär är visserligen en driffjeder till många afskyvärda företag, och torde i synnerhet kunna anses hafva alstrat de flesta skadliga böcker, som förderfvat verlden. En författare, som ej för att tillfredsställa ett oroligt och lättsinnigt förnufts fordringar vill uppoffra sina pligter mot Gud, konung och fäderneslаnd, skall derföre alltid med en oupphörlig sorgfällighet söka qväfva sin orena böjelse att vilja utvidga sina begrepp utöfver den behöriga gräns, som berörda heliga pligter utstaka. Jag har användt denna sorgfällighet på mig sjelf, och vågar hoppas att icke hafva låtit mitt förnuft öfverskrida nyssnämnda gräns, då det fört mig, ifrån den satsen att två gånger två är fyra, till den ännu högre (hvilken jag ock med all vördnad för religionen och samhällsordningen, och i hopp om en benägen uttydning af mitt rena uppsåt, vågar här oförgripligen yttra) att: två gånger fyra är åtta.»

«Jag skulle tilläfventyrs äfven kunna fördrista mig att ingå i en undersökning om beloppet af två gånger åtta; men som det öfverstiger antalet af mina tio fingrar, på hvilka jag öfvertygat mig om sannfärdigheten af hvad jag hittills i allsköns välmening anfört, och jag ej vågar fördjupa mig i några öfversinnliga betraktelser, af fruktan att der, äfven emot min vilja, råka på villostigar; så har jag ansett både säkrast och med min pligt enligast att icke sträcka min nyfikenhet så långt. I den oförgripligaste enfaldighet, och med en orygglig föresats att städse iakttaga den yttersta varsamhet i utöfningen af mitt auktorliga kall, lemnar jag således derhän, huru mycket två gånger åtta må vara.»

«I en tid, då illasinnade författare sökt upplösa alla föreningsband i verlden, bör man icke, utan den högsta möjliga försigtighet och utan ett noga öfvervägande af alla följder, företaga sig söndringar af hvilken beskaffenhet som helst. Denna grundsats trogen, har jag länge dragit i betänkande att tillfredsställa ett kunskapsbegär, som jag ej kunnat förqväfva. Jag har nemligen velat veta, huru mycket af åtta återstode, i fall sex söndrades derifrån. Efter ett noggrannt eftersinnande har jag omsider trott mig kunna oförgripligen tänka, att sönderdelningen af ett tal ej kunde vara vådlig för religionens och samhällsordningens bestånd, eller anses äga någon gemenskap med de afskyvärda söndringar, som andra författare åstadkommit, och vågar jag, sedan jag dristeligen verkställt densamma, frimodigt kungöra dess resultater: att sex ifrån åtta står två igen.»

«Den mest oskyldiga sak kan genom ett förvändt föreställningssätt antaga ett utseende af brottslighet, och man kan derföre icke vara nog försigtig i valet af uttryck, när man vill kungöra en sanning, hvars betydelse

den obeskedliga elakheten möjligtvis kunde förändra och vränga. Jag vill bemöda mig om en sådan försigtighet, då jag nu går att framställa några resultater af mina yttre sinnens erfarenhet, hvilka, ehuru oskyldiga i sig sjelfva, en illasinnad uttydare dock utan tvifvel skulle söka gifva en allegorisk mening, om föreställningssättet lemnade den ringaste anledning dertill. — När jag för någon tid sedan var hos en af mina vänner på landet, fick jag en vacker morgon se en mängd svarta foglar flaxa kring öfverlefvorna af en afliden häst. De lägrade sig omsider den ena efter den andra på liket, och spisade deraf med en bland foglar ovanlig glupskhet. Jag, som i hufvudstaden endast sett kanariefoglar, grönsiskor och en eller annan pappegoja, kände ej dessa rofgiriga svarta tvåfotade djur med fjädrar. En torpare upplyste mig om deras namn och beskaffenhet. Nu fick jag af erfarenheten bekräftelse på en sats, som jag flera gånger hört och läst, men hvilken jag det oaktadt ej vågar antaga såsom allmänt och ovilkorligen gällande, utan, för att yttra mig på ett oförgripligt sätt, som ej må gifva anledning till misstydningar, håller jag för rådligast att enligt verkliga förhållandet säga, att jag i grund af min erfarenhet har allt skäl att förmoda: att korpen är svart.»

«Vid samma tillfälle lärde jag äfven att känna en annan befjädrad tvåfotad varelse, af en vida ädlare men mera hetsig natur. Det var en kaxe, som min vän kallade kalkontupp, och hvilken med ett förfärligt buller slog upp sina vida vingar och sin breda stjert, samt yfdes öfver sin stolta figur, så mycket som trots något annat kräfstinnt djur här i verlden. Hans ögon tålte ej lysande färger, i synnerhet eldrödt, och hans öron icke hvissling. Jag bar om dagen olyckligtvis en skarlakansväst, och råkade äfven af en händelse att hvissla en gammal fransysk visa, hvilket förde mig i ett äfventyr, något likt det som träffade Mollberg, då han fordom spelade Drottningens polska i Polen G Dur på Rostock i verlden *). Min hjelte, som förmodligen äfven ville lära mig att ej blanda mig i de franska affärerna, tystade mig hastigt med sitt högljudda bloblobl o, kom bröstgänges emot mig och tvang mig, om icke till en formlig reträtt, dock till en koncentrerad ställning. Jag kände anekdoten om *Boileau's* kalkontupp, och hade således orsak att bära vördnad för en dylik kaxe; ty jag ville icke blifva genom hans åtgärd föranlåten att också skrifva en satir emot det täcka könet. Emellertid lärde jag häraf, att kalkontuppar stundom äro något heta; dock, som jag icke vågar dömma om ett helt slägte efter ett enda individuum, utan vill vara moderat och varsam i mina yttranden, så kan jag icke gilla det vanliga uttrycket att vara arg som en kalkontupp, utan säger endast oförgripligen, när jag ser någon mycket hetsig menniska, att hon är arg som kalkontuppen på — — —.»

---

*) Se Fredmans 45:te Epistel.

«Hos en annan af mina vänner i provinsen hände mig en vacker afton ett besynnerligt äfventyr med en gårdshund. Jag hade lagt mig och var färdig att somna, då jag fick höra denna väktaren skälla och tjuta med full hals. Hvad var naturligare än att tro att någon tjuf var föremålet för hans ifver. Jag sprang derföre halfklädd upp till min vän, för att underrätta honom härom. Han trodde mig utan att fråga efter bevis, och vi följdes åt ned på trappan. Men när jag der ändtligen hunnit omtala anledningen till min farhåga, utbrast han i ett högljudt skratt. «Det är endast på månen, din narr, som Fylax skäller», sade han mig. Jag bestridde möjligheten häraf med många goda skäl, och i synnerhet det, att en gårdsvakt, hvars kall det vore att skälla bort tjufvar, kunde icke rimligen vilja skälla bort ljuset, hvilket mest af allt afskräckte dem. Min vän förde mig då till den skällande, och af dennes ställning med det vida gapet i vädret fann jag, att min vän verkligen hade rätt. Häraf lärde jag: att hundar skälla stundom på månen.»

«Min morbror på — — — har ibland andra förunderliga djur en så kallad apa, med hvilken jag icke längesedan hade allahanda upptåg. Ibland annat påklädde jag henne min grannaste drägt och några af gubbens dekorationer, för att göra honom en surpris på hans namnsdag. Hon bar sig åt deri med mycken värdighet, tog långsamma och alltför vigtiga steg, delade ut till höger och venster beskyddande blickar, vinkade betydande och mildt åt min mosters tal och runkade djupsinnigt på hufvudet vid mitt joller. Min morbror blef dock icke länge bedragen. I första ögonblicket trodde han sig igenkänna en viss af sina förnäma vederlikar, af hvilken han väntade sig en visit, men han hade ej väl fulländat den första djupa bugningen, innan han fann att denna höga herren var hans apa. Han sade mig då med en något bitter ton: «Jag skall lära dig, min kära Carl, att en apa blir en apa, om hon också kläddes i gyllene drägt.»»

«Men det är ej endast korpar, kalkontuppar, hundar och apor, som gifvit mig anledningar att tänka. Mina likar, menniskorna, hafva ock varit rika ämnen för mina oförgripliga betraktelser. Jag vill nu derföre äfven meddela verlden några af mina anmärkningar om menniskor, i den ljufva öfvertygelsen, att de ej höra till det slaget af så kallade sanningar, som stör samhällsordningen; hotar religionen och väcker förargelse hos beskedligt folk. Nej, himlen vare lof, mina tankar om menniskor, djur och ting äro alla lika oförgripliga.»

«Jag har känt menniskor som varit blinda. Det besynnerliga med dem har varit, att de ej kunnat gå utan ledare. Väl har det någon gång händt, att de försökt vägleda sig sjelfva, men utgången har merendels varit olycklig, ty än hafva de stupat i gropar, än stannat mot väggar och bommar, än blifvit öfverkörda o. s. v. Detta har bragt mig att betrakta, huru olyckligt det skulle vara, om alla menniskor i en stad vore blinda; vidare huru nödigt det är i alla menniskosamfund, att åtminstone så många se,

m behöfvas att leda de andra; vidare huru välgörande den konsten är att icka starren; vidare huru angeläget det är att förvara sina ögon för alla er eller mindre våldsamma åkommor; vidare huru välförtjent den gjorde g af menniskoslägtet, som kunde uppgifva ett sådant ofelbart förvaringsedel. Likvisst, ehuru hvarken samhällsordningen eller religionen fordrar t menniskor skola vara kroppsligen blinda, dock, som ett alltför ifrigt kande på värdet af synen och angelägenheten att bevara den möjligen ulle kunna misstydas såsom ett försvar för den förhatliga upplysnin:n, vill jag ej utbreda mig öfver dessa ämnen. Jag säger endast helt onstladt, och utan allt afseende på själens ögon: att menniskor som se o lyckligare än blinda.»

«Men förmågan att se är ej lika hos alla. Somliga äro skumögda, dra närsynta, andra skefögda o. s. v. Den ena kan ej redigt skönja nåt föremål, den andra upptäcker det ej innan han stöter näsan deremot, a tredje ser det i en annan punkt än det verkligen intager, och går det så.es förbi. Ingendera kan undvika faror som möta honom. Deremot den, n ser skarpt och rätt upptäcker dem i tid, skönjer noga deras verkliga ikaffenhet och mäter deras storlek, samt bestämmer med säkerhet sina g att undgå dem. Men ehuru jag vågar tänka, att samhällsordningen och igionen icke heller kräfva att menniskor skola vara närsynta, skumögda er skefögda; dock, för att icke äfventyra att yttra någon sats, som möjen kunde af nitiska och redligt tänkande män anses för skadlig, vill jag i ına sak gå ytterligen försigtigt tillväga. Jag hemställer således djupvördamast och högst oförgripligen till dem, hvilka hafva en nogare kännen af statens och religionens intressen än jag, om icke man, utan fara stöta dem, kan frimodligen påstå, att det är lyckligare att se skarpt ι rätt, än att vara närsynt, skum-, sur- och skefögd.»

En bland de märkvärdigare männen från denna riod var *Hans Järta.* Han var, såsom jag redan nämnt, . af ledamöterna i den så kallade Juntan och vän och rrespondent med Höijer. Han var född den 11 Feuari 1774, son af general-löjtnanten m. m. friherre ırl Hjerta och dess senare fru Maria Charlotta von omgren. Blef 1779 fänrik vid dalregementet. Studede sedan i Upsala, undergick kansli-examen och blef 90 kanslist i kongl. maj:ts kansli. Andre sekreterare kabinettet för utrikes brefvexlingen 1792. Protokollskreterare i justitie-revisionen 1796. Afsade sig adel-

skapet vid riksdagen i Norrköping 1800, hvilket af konungen beviljades, då tillika förklarades att Järtas protokolls-sekreterare-fullmakt «till all kraft och verkan upphört». Blef sekreterare vid Stockholms stads brandförsäkringskontor 1805. Stats-sekreterare vid handels- och finans-expeditionen den 12 Juni 1809. Riddare af Nordstjerne-orden samma år. Tog afsked 1811. Landshöfding i Stora Kopparbergs län 1812. Kommendör af Nordstjerne-orden 1815. En af de aderton i Svenska Akademien 1819. Tog afsked 1822. Tillförordnad chef för riks-arkivet 1837. (Hedersledamot af Vetenskaps-societeten i Upsala 1828, af Vitterhets-, Historie- och Antiqvitets-akademien 1832, af Vetenskaps-akademien 1828 o. s. v.) Järta dog 1847.

Såsom författare väckte Järta först uppseende genom en skrift, som jag redan i förbigående nämnt: «Några tankar om sättet att upprätta och befästa den urgamla franska monarkien», hvilken på sin tid väckte ett oerhördt uppseende och blef indragen, såsom det sades af undfallenhet för ryska kabinettet. Den är högst sällsynt. Jag har deraf endast sett två exemplar. Den kan anses såsom i sitt slag ett mästerstycke: den ironiska stilen är så jemnt och konseqvent hållen, att många sägas i början hafva ansett den menad på fullt allvar.

Såsom skald gjorde sig Järta namnkunnig i sin ungdom genom en jakobinsk visa (såsom det då hette), hvilken kringsmög i landet i tusentals afskrifter. Man säger att den blifvit författad samtidigt med Norrköpings riksdag. Jag vet derom likväl ingenting med visshet. Den sjöngs i förtroliga dryckeslag och lyder sålunda:

Fyllom våra glas och låtom oss skratta,
Bröder, en stund åt verldens lopp:
Tiderna blifvit så besatta,
Vishetens fall höjt dårskapen opp.
Snille och förtjenst på nödens krycka

Vandra föraktade hand i hand;
Dygden försmäktar, lasten gör lycka;
Skål för vårt lyckliga fädernesland!

Sanningens fackla fåfängt sprider
Öfver jorden sin sköna dag.
Dårens öga vid skenet svider,
Slafven blundar för dess behag;
Och om en vis med möda tränger
Fram ur hopen och röjer sig,
Straxt despotismen bilan svänger
Och fanatismen ropar: tig!

Bäfven, despoter, bäfven att trotsa
Menniskans rätt och folkens makt;
Snart skall den hämnande friheten krossa
Edra palatsers röfvade prakt.
Blodiga skuggor, af hämnden ledde,
Hotande stiga ur grafvens sköt,
Blotta de sår er hand dem beredde,
Kräfva det blod er grymhet göt.

Frihet och snille, stötta från thronen
Af favoriters smickrande tropp,
Okände vandra bland nationen,
Utan bergning och utan hopp.
Frihetens vän i bojor ligger,
Träldomens vän bär blåa band,
Äran svälter och dygden tigger,
Skål för vårt lyckliga fosterland!

Dock än har frihet ej flytt från Norden;
Än från dess facklors rena glans
Sprides ett återsken kring jorden:
Än finnes lager till hjeltens krans.
Bröder! Ett vänskapsband vi sluta:
Hellre döden än slafveri!
Ljuft är sitt blod för friheten gjuta,
Krossa tyrannen och dö — fri!

Det återstår mig ännu att kasta en blick på den ·ländska skaldekonstens tillstånd under en period,

som fosforisterna sedan betecknat såsom dess jernålder. De förnämsta representanterna af denna vitterhet voro, utom Franzén, Wallin och Valerius. Den förstnämndes förtjenster hafva icke blifvit bestridda, de senares åter af nya skolan nedsatta under deras verkliga värde. Om Franzén har jag vid ett annat tillfälle utförligen talat, och förbigår honom derföre nu, för så vidt hans verksamhet tillhör i fråga varande period. — Wallin återupp-trädde just nu för första gången, och förvärfvade inom kort ett stort anseende såsom verldslig skald. Det är i denna egenskap som jag nu går att betrakta honom. Såsom psalmist och andlig vältalare tillhör han en senare tidrymd, då han uppnådde en obestridd storhet. Huruvida denna hans senare utveckling till någon del kan tillskrifvas konflikten med Nya Skolan, skall i sin ordning blifva föremål för en kommande undersökning.

Barn af en stackars far, som led från led
Af bara bönder sina anor leder,
Jag trädde som min egen lyckas smed
I verlden med ett ärligt prestbesked,
En varm välsignelse och rena seder,
Och eljest ingenting att pocka med.

Så beskrifver Wallin sjelf sin börd och sitt inträde i verlden. Hans föräldrar voro dåvarande fältväbeln vid Dalregementet, sedermera kaptenen Johan Abraham Wallin, hvars fader ock var underofficer och farfader bonde, samt Beata Ch. Harkman, hvars fader var bruksinspektor, af en gammal prestslägt. Född i Stora Tuna socken på fadrens boställe den 15 Oktober 1779. «Johan Olof, den äldsta bland många syskon, var sjuklig alltifrån födelsestunden, och den första tredjedelen af hans lefnad utgjorde en nära oafbruten kamp med lidandet och behofven.» Det var dock på den svage och förstfödde, som modren förnämligast fäste sitt hopp, som dock ej flög högre, än att den älskade skulle i fram-

iden tråka sig fram till komminister, möjligen landt-
astor. Fadren åter ville att sonen skulle välja hans
get stånd. I alla fall skulle han studera; men medlen
oro små: huset skattade sin skärf och sin kost, och
ossen sändes till Fahlu skola; men emedan understödet
ån hemmet var otillräckligt, måste Wallin spilla dry-
aste delen af sin ungdom på andras undervisning,
varjemte han under sin skoltid äfven, enligt gamla
den, erhöll så kallade kostdagar. Under vistandet
mma låg han ofta mången lång och mörk vinter-
orgon eller höstafton på sin «lafva», dels i minnet
prepande sina lexor, dels begrundande deras innehåll,
ls improviserande på vers eller prosa, en öfning, hvil-
n, såsom han sjelf berättade, sedermera kom honom
l mycken nytta såsom talare. Under skoltiden lära
ns flit och hans framsteg varit medelmåttiga, men
er trettonde året förändrades så förhållandet, att han
l sin afgång till akademien af då varande gymnasii-
ktorn i Westerås, den högtförtjente Stamberg erhöll
betyg, nära nog lika med det, hvarmed den be-
nde Laur. Norrman fordom från Strengnäs gymnasium
k till högskolan: *Talem nunc nostra mittit Strengnesia,
alem nec vidit, nec videbit* *). Stambergs betyg lydde:
*em peculiari ut decebat, eoque munificentissimo testimonio
nitum misimus, paucos missuri ei pares* **): ett vitsord,
n var så mycket mera hedrande för ynglingen, som
n ej allenast hela tiden måst kämpa med sjuklighet
h konditionerande, utan ock en gång af medellöshet
der hela tre år måst afbryta sin gymnasii-gång, så
, då han ändtligen infann sig vid läroverket, han
ra var bortglömd.

*) Vårt Strengnäs sänder nu en lärjunge, hvars make det hvarken förr eller hädanefter skall få se.

**) Vi skola ej ofta få sända lärjungar jemngoda med den, som vi nu da med det amplaste, välförtjenta särskilda vitsord.

Icke underligt derföre, att Wallin var helt nära tjugu år gammal, innan han ankom till universitetet, hvilket inträffade i September 1799. Gynnad af lyckan med en förmånlig akademisk kondition, fick han tillfälle att oafbrutet få vandra fram på vägen till Parnassen, hvars höjder han upphann 1803. Men lagern är ofruktbar; nu uppstod den stora frågan om det timliga lifvets bröd. Under djeknetiden hade svenska kyrkans framtida öfverherde varit betänkt på att, eftergifvande för fadrens önskan, inträda i krigsståndet, och det var endast ohelsan, som lade derför hinder i vägen. Wallins anlag för skaldskap hade tidigt vaknat; vid tio års ålder hade han med ett poem helsat sin från finska kriget återkommande fader; Fahlu tidning upptog tillfällighetsverser af skolgossen; i Westerås var han stiftaren och själen i ett poetiskt djeknesällskap, «Jeunesse-orden». Af alla studier hade han med förkärlek idkat romerska litteraturen, hvartill han dels uppmanades af sin lärare Stamberg, dels af sin sympathi för det storartade, praktfulla, rhetoriska. Vorden filosofie magister önskade han vinna en plats vid universitetet, och det i vitterheten. I denna afsigt utgaf han 1805 en dissertation om sin älsklingsförfattare Horatius; men den docentur i esthetiken, han påräknat, erhöll han ej: en annan blef honom föredragen.

Under tiden, och ännu ett år efteråt, hade den unga magistern, konditionerande än här, än der, fört ett nomadiskt lif, fullt af mödor, lidanden och försakelser; en tid, om hvilken han sjelf sjunger:

Hur genom många helsosamma prof
Till känsla af mig sjelf, af mitt behof
Och mina likar — lik den lätta svanen —
Jag flyttades från kust till kust och fann
Innunder vadmalströjan som krachanen
Den samma — alltid samma menniskan.

Redan 1803, då han promoverades, hade Wallin vunnit priset i Svenska Akademien för fyra öfversätt-

ıgen af Horatii oder. Vid deras läsning i Akademien
:rade N. v. Rosenstein: «Kellgrens lyra är återväckt»,
h med samma uttryck helsades den unga skalden vid
dersbelöningens emottagande. Samma år han i Upsala
ck miste om den esthetiska lärareplatsen, tilldelade
nom Svenska Akademien det största antal belöningar,
m en täflande der någonsin vunnit, nemligen tvåhundra
ıkater för skaldestycket «Första Uppfostringen», och
enne accessit: det ena för öfversättningar från Horatius
varibland Sekularsången), det andra för en «Episod ur
ıneiden». «Belöningarne», säger Beskow, «öfverlemna-
s honom af Lehnberg, som i den unga skalden, hvil-
n då ansågs uteslutande fästad vid sångmöns altare, icke
ade sin yppersta medtäflare, det inträdande tidskiftets
kanske kommande tiders — största andliga talare i
erge, och svenska kyrkans blifvande öfverherde.»

Dessa vittra segrar förberedde en vändpunkt i
allins lif. Vitterheten var då ett föremål, för hvilke
a med minsta anspråk på bildning intresserade sig.
an sysselsatte sig då ett halft år förut med nyfikna
ısningar, om hvilken nästa 20 December skulle vinna
ra priset i Svenska Akademien, med samma otålig-
t, hvarmed man nu afvaktar politiska nyheter. För
n ärekrönte var alltid vägen öppen till sysslor och
rdigheter. Rosenstein rådde Wallin att låta prestviga
g: efter att hafva följt denna uppmaning kallades han
l huspredikant hos öfverste-kammarjunkaren baron
amilton, hvars sons lärare han var, i Juni 1806, och
lträdde få veckor derefter den efter Choræus lediga
eologiska adjunkturen vid Carlberg. Tjenstgöringen
r besvärlig, vilkoren knappa, men Wallin hjelpte sig
am utan skuldsättning, och yttrade i en efterlemnad
ıteckning: «Nu var min gladaste tid. Jag var sökt
h gerna sedd af alla, fann bifall för allt hvad jag
orde; skref verser och predikningar med stigande fram-
ing, mötte vänner hvar jag kom, och såg framtiden

i det ljusaste ,perspektiv. Sedan kom lyckans tid, och glädjens var förbi.» —

Wallin blef theologie lektor och slottspredikant på Carlberg samt kyrkoherde i Solna år 1809. Theologie doktor samma år. En af de aderton i Svenska Akademien 1810, sedan han vunnit tre stora pris i skaldekonsten, deribland det högsta som någonsin blifvit utsatt. Ledamot i psalmboks-komitéen 1811. Dåvarande prins Oscars lärare i kristendomen samma år, och från 1814 hans ständiga biktfader. Kyrkoherde i Adolf Fredrik 1812. Ledamot af Nordstjerne-orden 1815. Riksdagsfullmäktig samma år. Domprost i Westerås 1816. Pastor primarius i Stockholm 1818. Ordens-biskop i survivance och kommendör af Nordstjerne-orden 1824, verklig 1825. Öfverhofpredikant 1830. Uppförd i första rummet å biskopsförslag i Linköpings stift 1833, och i tredje rummet i Carlstads stift 1834. Erkebiskop och prokansler för Upsala universitet den 17 Mars 1837. Ledamot af Serafimer-orden den 14 April samma år. Död i Upsala den 30 Juni 1839.

Efter den tredubbla prisbelöningen nämndes äfven af allmänna rösten Wallin bland Sverges lyriska skalder af första ordningen. «Det är sällsynt», anmärker Beskow, «att före mannaåldern hafva hunnit en sådan utmärkelse, men ännu sällsyntare att sjelfmant och så till sägande midt uti segerloppet afbryta det vunna ryktets bana. Sådant sker icke af jordisk beräkning. En högre ande talar och måste åtlydas, äfven om det sker under kamp och försakelse. Dock detta var här icke fallet. Wallins snille, egnadt för en tid ömsom åt den andliga, ömsom åt den verldsliga sången, tycktes nu, liksom lagren, afspeglad i en källa, växa åt tvenne himlar. Han besinnade sig dock ej länge, innan han öfvergaf, såsom en skön men förgänglig skuggbild, den i tidsflodens glas afbildade krona för att uteslutande vårda den telning, som sträckte sina grenar mot evighetens rymder.

an förbytte Apollo-lyran mot Psaltaren, hvilken äfven art så betydelsefullt blifvit kallad Davidsharpan i Norn. Från denna tid var det endast någon festdag för nungahus och fäderneslaud eller någon för medborgargden eller det enskilda lifvet dyrbar stund, som förjdes af hans verldsliga diktkonst. Huru han visste t adla äfven tillfällighetssången, visa bland andra emer hans «Washington», hans «Dithyramb vid Förningen», hans praktfulla «Ode öfver segrarne vid Leipg, Dennewitz och Grossbeeren», hvilken sång i tusenl aftryck genomflög den på främmande jord ännu förmlade krigshären och lästes med förtjusning. Med allt ad en strängare granskning ägt att anmärka mot allin, såsom lyrisk skald, har den dock erkänt, att llan någon lyra — och i Sverge kanske ingen — ägt era vexlande tonarter än hans. Begåfvad med romars *os magna sonaturum*, fann han i det djupa, storartade ler högstämda visserligen sin egentliga älsklingston, en äfven till en lugnt elegisk stämning, till uttrycken det idylliska, naiva, humoristiska, omstämde han med tthet lyran. I versens musikaliska skönhet, i förmåga t röra sig under gifna versformer och uppfinna nya, mnar Wallin ingen inhemsk skald framom sig. En af ra bekanta tonsättare, som författat melodier till flera Wallins smärre dikter, yttrade en gång, då man bemde hans komposition: sådana verser sätta sig sjelfva musik.»

«Det var i allmänhet genom sina lyriska skaldeycken», säger Fryxell *), «som Wallin först väckte upprksamhet. Han har också i denna väg stora förtjener: en behaglig och taktfull versbyggnad, som med llspord lätthet rörer sig äfven i de mest olika och xlande former: ett ädelt och rent språk och mycken

*) Svenska Akademiens Handlingar från 1796, Del. XXI, sid. 17.

klarhet och reda, så i tanke som uttryck. Dikterna «Till Lina» och «Till fröken E.» m. fl. vittna, att han i gladare dagar kunde med lycka uppträda äfven såsom gracernas sångare. De elegiska strängarne blefvo dock snart nog de, hvilka han starkast, bäst och man kan säga helst anslog. «Hösten», «Enslingen», «Försakelsen», «Den besutne», «Dödens Ängel» m. fl. äro toner af denna art, utgångna från djupet af hans hjerta; och svenska sångmön har kanske ännu aldrig stämt lutan till i sitt slag herrligare toner än de, som klinga i «Hemsjukan», måhända den mest fulländade af alla hans sånger; de egentligen religiösa undantagna. Hans diktkonst hade äfven en annan sida, hvilken dock sällan fick framskymta; det var nemligen en stor förmåga i den humoristiska, nästan satiriska stilen. Med ovanlig samvetsgrannhet ansåg likväl Wallin ett sådant skriftställeri icke öfverensstämmande med den värdighet och det allvar, som borde utmärka den för nordens folk högtidligt uppstämda Davidsharpan; och han hade styrka nog att frivilligt afstå från detta af många eftersökta och af mängden högt värderade författarskap. Blott förtroligare vänner kände denna hans förmåga; uppmärksamma betraktare anade dock något sådant af de infall, hvilka, lika sprittande satirer, mot hans vilja i obevakade sällskapsstunder sprungo öfver läpparna» *).

«När Wallin uppträdde var bland olika skaldeslag det didaktiska mest idkadt och värderadt inom fäderneslandet. Leopolds «Predikare» hade anslagit tonarten, och med mer eller mindre framgång följde skaldestycken «Ålderdomen», «Tålamodet», «Husliga sällheten» m. fl. Denna period har sedermera icke åtnjutit full rättvisa. Det är sannt, det var icke en vårdag, full af blommor, doft

*) Efterverlden har dock från hans yngre år tvenne bevis på denna talent, nemligen skaldestyckena «Det andeliga lifvet» och «Canticum Clari Hörnicum», båda i sitt slag mästerstycken, i handskrift allmänt lästa och beundrade på sin tid.

fågelsång. Men efter Gustaf III:s sommarmånad ådde den didaktiska poesiens tid, lik en stilla och höst, allvarlig och lugn, samt rik på frukt och being. — — — Att Wallin med sin allvarliga och giösa stämning, med sitt högtidliga och kraftfulla ik borde lyckas företrädesvis i lärodikten synes naigt, och jäfvades icke heller af skaldestycket «Uppraren». En tillämnad fortsättning deraf uteblef lik, och det hos honom öfvervägande lyriska elementet ecklade sig mer och mer, genomglödgade hans aren och förvandlade dem från lärodikter till oder, ıner och psalmer.»

«Äfven en annan anmärkning påtvingar sig läsaren Wallins vitterhetsförsök. Menniskolifvet har tvenne ioder, hos hvarje enskild mer eller mindre märkbara: ıt de växande, sedan de bedragna förhoppningarnes Båda hafva uti nämnda vitterhetsförsök lemnat så ıga och djupa spår, att de utgöra det mest karakstiska och personliga deri. Denne Wallin, som midt nom verldslifvets stormvindar uppsteg till samhällets der, hvad var det mål, som hans hjerta helst sökte? stilla presterlig verkningskrets, en lugn hydda, hussällhet bland maka, barn och vänner; se der målet hans förhoppningar, för hans böner, för de med hjervärma diktade sångerna «Fantasi», «Svärmeri», «Hussällhet» m. fl. Äfven i skaldestyckena «Till en vän», ll grefve Cronstedt» och «Hymené» finner man spridda g ur denna hans hjertas älsklingstafla. Den öfverk aldrig till verklighet. De flesta förhoppningarne go felt. Hans lif blef strid i stället för frid; hans kningskrets verldsbullret i stället för den lugna da-. Egna barn fick han aldrig trycka till sitt hjerta, hans boning blef ej lugnets hem, der han kunde va äfven för sin enskilda lycka; den blef blott det beterum, der han oupphörligt jagades af samhällets medmenniskors mer och mer ökade anspråk. Att

han djupt och smärtsamt kände dessa förhållanden, men att han tillika sökte bära dem såsom det egnade en man och en kristen, derom vittna skaldestyckena «Enslingen», «Försakelsen», och «Den besutne»; och när han fann sig bedragen i förhoppningarne om ett fridens hem här på jorden, då förädlade, då upphöjde han dessa känslor till en längtan efter den himmelska fridens hem, såsom de förklarade uttalas i skaldestycket «Hemsjukan.»

«Man har trott sig finna åtskilliga fel i Wallins öfversättningar från Horatius; men en skarpsinnig och rättvis granskare har invändt, att nästan alla anmärkningarne förlora sin vigt om man öfver nämnda dikter sätter ordet efterbildningar i stället för öfversättningar. För öfrigt märker man på flera ställen spår af Wallins kärlek för den romerska litteraturen. I visst hänseende sammansmälter den med minnet af hans barndomslif. Han, hyddans och dalens son, omtalade ofta sin förtjusning öfver det landtliga, det naturfriska i Virgilii *Bucolica* och i vitterhetsförsökens «Tillegnan», i «Skaldebrefvet till friherrinnan Helwig» m. fl. möter man ännu fläktar af denna arkadiska anda.»

«Stundom hör man göras den anmärkning, att Wallins profana skaldekonst har sin styrka mindre i en uppfinningsgåfva än i en varm känsla, en praktfull diktion samt rikedom på bilder. Denna anmärkning må, efter olika synpunkter, till någon del medgifvas eller bestridas; det vissa är, att «Uppfostraren», skaldestycket «Preludium till sången vid aftäckningen af Gustaf III:s staty», «Vid kronprinsen Carl Augusts intåg», «Cantaten till de nödlidande i Westerbotten», «Hemsjukan», «Guds lof», «Washington», «Dödens ängel» m. fl. berättiga Wallin till ett högt rum på den svenska parnassen, ehuru han sjelf för mängdens ögon likasom skymt denna sin ära derigenom, att han intagit högsta platsen bland sångarne på det Svenska Zion. Af allmänheten har mången för Wallins harpa nästan glömt hans lyra.»

«När vid slutet af år 1809», säger Palmblad *), «den bistra Polyfem höjde sig, blef det lika litet Wallin som någon annan af samma skola förunnadt att få behålla sin skaldeära obestridd. Tvärtom: just derföre att han jemte Valerius utgjorde de utmärktaste af den gamla, på sina lagrar redan hvilande Leopolds lärjungar, tog man dem begge företrädesvis för hufvudet och bekämpade dem med löjets, gyckletes och hånets pilar. Vi vilja icke väcka minnet af dessa ungdomens och öfvermodets anfall, dem vi ogilla; men fastän vi, för egen räkning, ingen synd i detta hänseende hafva att afbedja eller urskulda, torde vi dock få påminna om, att sanningen nästan aldrig går fram utan strid, att man i stridens hetta alltför lätt öfvergår till obillighet och öfverdrifter, samt att man mot starka fiender (ty Svenska Akademien stod den tiden på en ganska bred bas, och den s. k. nya skolan utgjorde i flera år endast en ungdomlig ringa hop, utan annat anseende än de sjelfva kunde tillkämpa sig) måste nyttja starka vapen, bland hvilka satirens äfven alltid ansetts tillåtliga, ehuru önskligt varit, att den blifvit nyttjad med mera måtta. Hufvudfrågan är dock den: var kritiken rättvis? Läsom hur en tappraste bland kämparne i sällskapet Pro Joco (Polyfems utgifvare) yttrade sig, icke i polemiken, utan bortåt tjugu år efter sedan denna slutat, i ett verk, ämnadt att gå till efterverlden och som uppfyllt denna bestämmelse.»

Palmblad menar här Hammarsköld och de af honom hans så ofta åberopade verk, «Svenska Vitterheten», hårda omdömen öfver Wallin. Huru han kan påstå att detta yttrande afgafs bortåt tjugu år efter sedan den stora striden i vår litteratur slutat, är mig oförklarligt. Man kan ej antaga att denna hvila inträdde förrän åtminstone efter 1820. Eller menar han sedan polemiken

*) Biögrafiskt Lexikon, XIX: sid. 305.

i Polyfem upphört, så räknar han i alla fall mer än dubbla år, då Polyfem upphörde först 1812, och Hammarskölds nyssnämnda skrift, första upplagan, der detta omdöme förekommer, utkom redan åren 1818—19. Det är obegripligt att Palmblad så kunnat glömma kronologien af de litterär-historiska tilldragelser, hvari han tagit så nära del. Hammarskölds yttrande lyder emellertid som följer:

«Johan Olof Wallin röjde redan vid universitetet, genom åtskilliga tillfällighetsstycken — förnämligast genom Sånger vid studenten Ströms död — det utmärkta och djupa skaldesnille, som lifvit honom af naturen tilldeladt; men hans tids falska konventionssmak, mot hvilken han icke ägde något stöd af en konseqvent konstfilosofi, förförde honom att hylla det tomma prosaiskt rhetoriska hjernspöke, som, under namn af den goda smaken, i vår vitterhet drifvit ett sådant ofog, och att på dess altare uppoffra de medfödda behagen af hans sentimentalt präktiga skaldegåfva. Trots allt motsträfvande måste hans rena fria talent hopkrympas och akademiseras, och hans sång, i stället att bibehålla sin naturliga, lyriskt ljufva, musikaliskt målande och kraftigt känsliga ton, nödgades att blifva tom, trivialt sententiös, deklamatoriskt uppblåst, missnaiv och antithetisk. Nu bortbyttes den melodiska, romantiskt skiftande versifikationen — för hvars djupa betydelse Wallin ensam af alla sin periods vitterhetsidkare tyckes hafva haft ett klart sinne — mot den stela alexandrinen, och hans lätta, rosendoftande, behagliga språk mot en uppskrufvad, skrofligt diktion, uppfylld af de Leopoldska vidunderliga ordfogningarne. Det första profvet härpå utgjordes af några parafrastiska rimmade «öfversättningar af latinska skalder», af hvilka flera voro af Svenska Akademien belönta. Dessa äro, utan all fråga, de olyckligaste af hans arbeten: de förråda icke allenast en skef tolkning af urskrifternas ordaförstånd, utan äfven ett fullkomligt misskännande så väl af förebilderna som af hela romerska skaldekonstens anda».

Till och med «Uppfostraren», som grundlade skaldens rykte, åtnjöt ingen större skonsamhet.

«Ett nytt prof», fortfar den obevekliga granskaren, «på denna förvillelse lemnade «Uppfostraren», en lärodikt, hvilken Svenska Akademien belönade med stora priset år 1805. Här ser man åter alldeles samma skådespel som i Leopolds didaktiska oder: ett halft löjligt äflande och fäktande efter någonting, som skulle synas filosofiskt djupsinnigt, starkt och nytt; och detta var här så mycket harmfullare, som man midt under förskrufningen upptäckte tydliga spår till en vida högre poetisk kraft. — Till samma klass af förskrufvad opoesi, hvilken här någongång tog formen af affekterad

vitet och barnslighet, höra Walins flesta bidrag till «Polymnia» — en
aling skaldestycken utgifven år 1807 af S. Björk S:son, med bidrag af
killiga den tidens ansedda författare —, «äfvensom flera af hans äldre
lmer, hvilka han utgaf i sällskap dels med Choræus, dels med Franzén.»

Deremot upphöjas med högsta loford Dithyramben
ver den 24 Januari 1808 (det nyssnämnda preludium),
ången till Lina» och «Svärmeriet», samt dedikationen af
örslaget till en svensk Psalmbok.

«Skall efterverlden bekräfta detta utslag?» frågar
almblad. «Vi för vår del», svarar han, «tro det, sedan
an blott utbytt de alltför stränga orden, dem man
erna ser nyttjade mot ett så stort namn, emot mera
lda och humana. Men», tillägger han, «kanske villas
rt omdöme af ungdomsintryckens outplånlighet; ty
arken då eller nu hafva vi kunnat anslås af en oäkta
h uppskrufvad enthusiasms bildståt. Må läsaren sjelf
mma! Vi välja ett af de vackrare ställena i «Upp-
traren», der en moder framställes i aftonens lugn för
t barn «tälja vis och god den gode Gudens under»,
ı sluta med detta tilltal:

Blif from och vis, mitt barn! Af allt hvad menskan äger,
Blir dygden ensam qvar: den bäddar hennes läger
Så sakteligt, så ljuft! — tills ur sin stilla blund
Hon väcks af vännens röst, en klarnad morgonstund!

talar en guvernant, icke en from moder: vill man
:a huru en sådan talar, läse man i Stagnelii Martyrer,
ru en kristen moder lär sin son att bedja. Men man
n jemföra Wallin med honom sjelf. I samma poem
ter det på ett annat ställe:

O du min egen mor, om hjertat af en son
Kan gälda någon skärf af ett oändligt lån:
Frid öfver dina dar! — Jag fick ej guld och anor,
Min själ en främling blef i granna verldens vanor,
Men blef hon ren och god, men blef hon evigt varm
För mensklighet och dygd, hon blef det vid din barm.

r är onekligen poesi, sann känsla! Men huru bleka
ej äfven dessa saknadens uttryck mot Wallins psalm

N:o 347, «Vid en moders död». Här kommer skaldevågen från hjertats innersta djup, men så stilla, så ljuf, så kristallisk, så enkel och just derföre så mycket mera inträngande. Här har saknaden funnit de rätta uttrycken.

Du som för mig
Så innerlig
Till Gud har bedt och vakat,
Och dagens fröjd
För min skull nöjd
Samt nattens ro försakat!

Ej mer du är;
Och ingen här
Blir så mot mig till sinnes:
Så huldrikt bröst,
Så ljuflig röst
Ej mer på jorden finnes.

Ack! hjertelag,
Som mer än jag
Har känt min fröjd och smärta!
Du var mig allt,
Nu är du kallt,
Du ömma modershjerta!

Ej stund, ej dag
Gått fram, då jag
Din huldhet ej försporde.
Men bort du gick
Och jag ej fick
Dig löna som jag borde.»

Ännu en annan minnestecknare, Rydqvist, yttrar om Wallins verldsliga skaldskap: «Under sammanfattningen af de olika tonarter, i hvilka Wallin öfvade skaldens konst, skall man törhända komma till den slutföljd att han var kallad till skald i ordets icke blott högsta men vidsträcktaste betydelse. Utan att inlåta oss i en osäker och ofruktbar betraktelse öfver hvad han under andra förhållanden kunnat blifva, skulle vi,

ranskande tillgängliga handlingar, vilja anse hans erldsliga skaldskap mindre för en sällsynt mästares ppigt utströdda, genom nyheten öfverraskande eller enom en egen verldsåsigt fängslande bilder, än för ett ikt snilles lyckade studier på en väg, som icke är dess gentliga. Man igenkänner här och der ett mönster — Ioratius, Leopold, fru Lenngren och andra. Af allt let utmärkta, som Wallins lyra framklingat, finnes knapast något på en gång så originellt och så helgjutet om hans psalmer eller tal. Sjelf lade han ej heller å sina utgifna «Vitterhetsförsök» alltför stor vigt, men fverlemnade dem «utan att fästa hvarken sin lycka ller sin ära vid deras öde»; de voro «skrifna till större elen i de år, då man utan förmätenhet kan försöka in kraft och utan vanheder upplysas om dess inkränkning»; han som «med bättre förhoppning sökt träfva på en annan väg till målet», såg «med opartiskt ga tillbaka på dessa omogna knoppar af den forna våen, hvilka just derigenom, att de stannat i växten på n gifven punkt, torde få anses upphunna sin bestämda tvecklingsgrad.» För hans pröfvande blick dolde sig j hans egna brister. Talaren kunde icke misslyckas; kalden, i verldslig diktkonst, förfelade ej sällan målet ill någon del, stundom helt och hållet. Den säkra och ina smak, som annars icke gerna öfvergaf Wallin, brast onom här ofta. Till och med på den punkt af vitter bildning, då han frigjort sig från härmning, föll han då och då tillbaka till det typiska, som tidsåldern uppställt ill efterföljd. En öfverlägsen natur kan icke låta detta komma sig till last på en bana, som är dess sannskyliga; ynglingen, lärjungen, icke mannen och mästaren öker stöd utom sig sjelf. Wallin hade flera egenskaper illhöriga skalden: han var poet i föredrag, i versens nfall, i ordets välljud; men i uppfinning och sammanättning var han ej i samma mån ny och hänförande, arm och egendomlig. Poesien var hos honom i all-

mänhet mera yttre än inre. Sjelfva det ingalunda sparsamt anlitade bildspråket hade en viss fattigdom. Poetisk håg hade han tillräckligt, för att gifva den obundna framställningen lif och konstskönhet; men han var för mycket tänkare, för skarpsinnig betraktare af psykologiska och yttre förhållanden, för att mer än undantagsvis kunna med lyrikerns hänförelse öfverlemna sig åt poesiens under. Denna fyndighet i tankar, ord och sammanställningar, som gaf hans talkonst så mycken retelse, förledde honom ofta i skaldekonsten till en hopställning af tänkespråk, nästan med en lika tillfällig sammansättning som tråden i ett perlband. Han var, med ett ord, större skald i prosa än i vers. Och hvarföre skulle vi ej drista utsäga detta? Hvem har på något område varit lika stor i allt? Rafael var såsom byggmästare intressant, men såsom målare gudomlig. Må ett exempel tagas närmare vår tid och vårt ämne. Walter Scott var ryktbar skald, tills han såsom romanförfattare utträngde sig sjelf i den förra egenskapen. Tilläfventyrs gick det så äfven med Wallin såsom prosaisk skriftställare» *).

Den art af poesi, som under ifrågavarande tiderymd mest aktades och odlades i Sverge, var, såsom jag förut yttrat, den didaktiska. Fryxell anmärkte, såsom vi sågo, i sitt minnestal öfver Wallin, att tonen till denna diktart blef först anslagen af Leopold i hans Predikare; icke så alldeles rigtigt: — ty tonen var nog anslagen förut, förnämligast genom Gyllenborg; — men väl kan man säga att den först genom Leopolds öfverlägsna behandlingssätt blef fullt populär. Den gynnades företrädesvis af Svenska Akademien, förmodligen af det skäl, att Akademien på den tiden icke hade andra täflingsskrifter att gynna än sådana, som behandlade dylika föremål. Akademien kan icke ensam göras an-

*) J. O. Wallins Minnesteckning (af J. O. Rydqvist), Stockholm 1839, sid. 8 följ.

ivarig för den tidens allmänna smak. Genom den uppmärksamhet, som hon fästade vid Thorilds «Passionerna» och det stora pris, som hon tillerkände Franzéns Sång öfver Creutz, bevisade hon dock att hennes egen smak icke var uteslutlig. Men det var eller blef den nya skolans *jargon* att skylla alla brister i tidehvarfvets vittra odling på Akademien, der skolan hade sina förnämsta motståndare.

Wallin hade ju också mottagit sin uppfostran vid universitetet på en tid, då de romerska mönstren i vitterhet och vältalighet ännu ansågos för de förnämsta, och dernäst den moderna litteratur, som påstår sig närmast hafva utbildat sig efter dessa mönster, den fransyska. Hans lynne, som ägde mycket af det verldsförakt, hvilket ligger till grund å ena sidan för den rhetoriskt sublima skaldekonsten, å den andra för satiren, var redan från början benäget att öfverlemna sig åt begge dessa rigtningar, så mycket mera som han dertill ytterligare föranleddes genom sitt studium af den romerska litteraturen. Äfven det poetiska skämtet, ehuru mera främmande för hans natur, vann hans tycke i den gratiösa form, som det äger hos Horatius och åtskilliga af hans moderna efterliknare, ej blott i Frankrike utan äfven i vårt eget fädernesland under den gustavianska perioden. Han försökte sig i alla dessa rigtningar tidigt och med framgång.

Om lärodiktens esthetiska värde äro tankarna numera icke delade. Hvart tidehvarf tager sig en öfverlägsen ton mot sin föregångare: vi känna oss lyckliga i vår högre vishet, då vi förnämt nedskåda på de moraliserande skaldestycken, som voro föremål för våra förfäders beundran. De förstodo icke bättre, stackare, och vi böra dömma öfver deras svaghet med den nedlåtande mildhet, som så väl anstår medvetandet om öfverlägsenhet. Vi böra besinna, hvilka för dem okända hjelpkällor stå oss till buds att derur hemta vår högre

vishet. Den grekiska litteraturen studerades då för tiden föga vid våra skolor och universiteter; den tyska romantiska vitterheten hade ännu icke gjort sitt högtidliga intåg hos oss genom den åreport, som den nya skolan åt densamma uppreste, och dessa tiders söner kunde följaktligen ännu icke hafva ens den fördelen att studera de högre grekiska mönstren på tyska. Med ett ord: vi böra icke begära mera af den tidens män, än hvad de med sin jemförelsevis bristfälliga uppfostran kunde prestera. Hvilken nåd kunde sådana lärodiktande parvenuer som Wallin och Valerius vänta sig af de stora studenterna Atterbom och Palmblad, då veteraner sådana som Leopold och Gyllenborg af dem tilltuktades såsom skolgossar, de der hvarken kunde göra nöjaktig reda för Platon eller Plotinos, eller Aischylos eller Aristophanes, och knappt till namnet kände den stora Kointos Kalabros, och, hvad än värre var, lefde i djup okunnighet om Schelling och Schlegel och Tieck och Novalis?

Wallin förstod ej bättre än att sluta sig till sin samtids smak och skrifva lärodikter, för hvilka han hade den förmätenheten att emottaga belöningar af den förstockade fransk-svenska Akademien. Sanningen att säga, voro dessa rätt goda i sitt slag. Allmänheten höll med Akademien derom, och det var först flera år senare, som hon af Polyfem och Phosphoros upplystes om sitt misstag. Att hon ej genast erkände detsamma, kom sig deraf att det förehölls henne i ett språk, som hon i början, innan hon fick göra sina nya tyska studier, hade svårt att begripa.

Wallins lärodikter, sade jag, äro goda i sitt slag. Att slaget är lågt, såsom egentligen icke tillhörande poesien, har jag redan erkänt. Då dess verkningsfält icke är skönhetskänslan utan förståndet, tillhör det rhetoriken. Men det kan tillegna sig samma skönheter i formen som all annan vältalig framställning, och man

r oförhindrad att göra rättvisa deråt. Dess rätta uttryck är visserligen prosan och icke versen; men när en ikläder sig en sådan versform, som står det prosaiska föredraget nära, så ådagalägger den derigenom n medveten eller omedveten takt, som förtjenar att erännas. En sådan versform är den af Nya Skolan så lla utskrikna alexandrinen, som dock i detta slags föredrag är det mest passande genom sin jemna, oafbrutna logmatiska gång, sitt sententiösa tonfall. Jag nämner, såsom exempel på Wallins stil i detta slags poesi, det stycke ur «Uppfostraren» som börjas: «Dig är det, ömma mor!» o. s. v.

En annan art af diktkonst var på denna tid lika, om ej ännu mera omtyckt än den didaktiska, nemligen den, hvars ändamål var att sprida glädje och munterhet i den allmänna sammanlefnaden, sällskapsvisan, en art af poesi, som numera föga eller intet idkas eller, när det någongång sker, endast såsom ett bihang till musiken. Franzén hade med framgång försökt sig i denna genre, Valerius var deri den mest produktiva och äfven den mest populära, men äfven Wallin gaf vika för frestelsen af tidehvarfvets anspråk på verskonstnärens talent vid glada tillfällen och gaf sin tribut åt hvad en allvarsammare, men derföre icke dygdigare tid stämplade såsom fädrens dårskap. I dessa våra fäders glada dagar brukades vid kalaser, icke egentligen dricks-kalaser utan festliga middagar, att vid måltidernas slut framsätta bålar af mer eller mindre oskyldigt innehåll, medan gästerna ännu qvarsuto vid bordet. Det hörde då till saken, att någon af de närvarande skulle roa de öfriga med en solosång, som halft sjöngs, halft deklamerades, och vid hvars slutstrofer hela sällskapet ofta instämde i korus. Härvid var sjelfva utförandet visserligen icke likgiltigt: var rösten god, så var det så mycket bättre, — var den medelmåttig, så höll man den också till godo; men hufvudsaken var alltid innehållet af

visan. I vår tid af virtuositet är förhållandet för det mesta omvändt: när numera den högtidliga champagnen serveras, vill man höra en qvartett, helst mångdubblad, som man alltför gerna tillåter att svälja orden i de toner, som i alla fall äro hufvudsaken. Jag är ej nog förmäten att vilja afgöra företrädet mellan de olika tidehvarfvens methoder; men säkert är, att våra förfäder ville framför allt hafva roligt i sina samqväm och att de hade det på sitt vis, och i synnerhet derigenom, att de aldrig gjorde allvar af nöjet utan behandlade både drycken och dryckessången såsom en ögonblicklig vederqvickelse, och att poesien på detta enkla vis vann mera än musiken på vårt nu brukliga. Poeternas talenter anlitades för sådana tillfällen; och man har detta tidehvarfvets muntra kraf att tacka för många af de gladaste, de mest humoristiska, och tilläggom, äfven ofta de täckaste toner, som klingat på den svenska lyran. Men sannt är, att det är vissa måttstockar, hvarmed dessa poemer icke tåla att mätas, bland andra doktor Wieselgrens. Framför allt måste man, för att kunna göra dem rättvisa, icke på förhand hafva någon stoisk fördom mot den stämning af bacchisk uppsluppenhet, som de måla och som de hos sina åhörare förutsätta. Den sedligt stränga Wallin bibehöll, äfven under sin presterliga och biskopliga period, en viss upphöjd frihet i afseende på denna sammanlefnads glädje, och skämdes aldrig för de små poetiska bidrag dertill, som han i sin ungdom lemnat.

Låtom oss höra en af dessa glada visor:

Ingen lager må kransa min hjessa,
Gruflig är hjelten, och skalden blek:
    Bardalek och vitterlek,
    Hvad äro dessa
Mot det nöjet att drufvorna pressa,
Mot den rodnande flickans smek?
    Mot de betungande
    Qvalens kraft
    Nyttjar jag, sjungande,

Drufvans saft,
Och, för den kommande,
Hoppfulla dagen,
Ser jag de blommande,
Milda behagen.

Chor.

Bardalek och vitterlek,
Hvad äro dessa
Mot det nöjet att drufvorna pressa,
Mot den rodnande flickans smek?

Ingen hofgunst må böja min hjessa,
Dårå med färgade löftens svek:
Högas nåd och lyckans lek,
Hvad äro dessa
Mot det nöjet att drufvorna pressa,
Mot den rodnande flickans smek?
Mot de betungande
Qvalens kraft
Nyttjar jag, sjungande,
Drufvans saft,
Och, för den kommande,
Hoppfulla dagen,
Ser jag de blommande,
Milda behagen.

Chor.

Högas nåd och lyckans lek,
Hvad äro dessa m. m.

Inga statsvärf må tynga min hjessa,
Trycka min skullra, åt dem för vek:
Kungars gnabb, ministrars svek,
Hvad äro dessa
Mot det nöjet att drufvorna pressa,
Mot den rodnande flickans smek?
Mot de betungande
Qvalens kraft
Nyttjar jag, sjungande,
Drufvans saft,

Och, för den kommande,
Hoppfulla dagen,
Ser jag de blommande,
Milda behagen.

Chor.

Kungars gnabb, ministrars svek,
Hvad äro dessa m. m.

Äfven den erotiska skämtsången behagade Wallin. Han följde deri tidehvarfvets bästa mönster af qvickhet och gratie, stundom öfvergående till en naivitet, som kanske icke är alldeles osökt. Men det hörde till tidens svaghet och må ursäktas honom så väl som många andra. Till det sistnämnda slaget torde man få räkna «Maries hjertkamrar» och «Lilla Hedda». Såsom exempel af lyckade försök i denna genre kunna nämnas de täcka styckena till Lina, hvilka lyckades vinna nåd för sjelfva Hammarskölds ansigte. Den erotiska stämningen, förut sjelfsvåldigt skämtande, höjer sig till ett ljuft allvar i sången:

Hoppet.

Till Laura.

Skall jag för så mycket skönt
Blick och känsla öga,
Men dock sucka obelönt,
Men dock dö förrän jag rönt
Hvad du mig vill säga?

O, visst bor inom ditt bröst
Ekot, som besvarar
Någongång min anderöst,
Och ett ord af himmelsk tröst
Åt min längtan sparar!

Underbara tjusningsbild,
Som min själ betager!
Om än evigt från mig skild,
Lika mäktig, lika mild
Du mig till dig drager.

Hinna, hinna skall jag dig,
Mig skall du tillhöra
Hel och ofrånskiljelig!
Lifvets eller dödens stig
Skall till målet föra.

På min ande ock en gång
Växa englavingar.
Jag dig följer, vägen lång,
Der du vid serafers sång
Mot Guds thron dig svingar.

Dithyrambisk djerf höjer sig Wallins lyrik i det ·ömda Preludium till Sången öfver Gustaf III, då ıs bildstod på Skeppsbron aftäcktes den 24 Januari ›8. Här spörjer man de första starka vingslagen af ı poetiska genius, som snart skulle sträcka sin flygt ännu högre och renare rymder.

Men Wallin hade ett djupare poetiskt behof än , som kunde tillfredsställas af lärodikten eller sällpsvisan, eller ens den erotiska sången och den patrioca dithyramben. Grunddraget i hans lynne var utan ga en djup melankoli, som också afspeglades i hans rka, allvarliga, oftast stränga ansigte. Han lärde sig rt inse det förgängliga i alla jordiska sträfvanden, det dfulla, tomma, falska i all mensklig lycka. Hvarken ı eller rikedom — han hade tidigt vunnit tillräckligt båda — kunde stilla hans andes oro, hans sökande ter det som varaktigt, som evigt är. Han bortlade n verldsliga lyran, för att sedan endast sällan till ett dsfördrif för andra åter upptaga den; han afsade sig vets glädje, för att söka den högsta fröjden, den som går från pligternas mödor, från öfvervunna lidanden, n trons strider och det himmelska hoppets slutliga, da lycksalighet. Men denna förvandling skulle ej eigå utan en inre kamp, hvilken han målat i flera etiska suckar, tillhöriga denna period, hvilka ännu,

ehuru beredande öfvergången, spela i den verldsliga diktens tonart. De äro utsprungna från ett qvalfyldt bröst, som söker men icke finner, från ett hjerta, som både hoppas och tror, men ännu icke mäktat rycka sitt hopp och sin tro ofvan jordens gränser. Man igenkänner i dessa sånger preludier till de mäktiga toner, som en gång skulle fylla våra tempelhvalf, som i palats och hyddor skulle väcka och styrka så många tusendes tro och trösta så många tusende lidande hjertan.

Jag anför en enda af dessa sånger:

Hemsjukan.

Hvart stiger din suck, o mitt klappande bröst?
Hvar höres, o bedjande hjerta, din röst?
En främling jag står på den ödsliga strand,
Och känner en längtan,
En traktan, en trängtan —
Jag vill öfver hafvet till okända land!

I öfverflöd har jag mitt lystmäte fått
Af kunskapens träd, så på ondt som på godt.
Jag sett huru dagarna komma och gå:
Som bölja på bölja
Hvarandra de följa,
Och doft och enformigt mot stränderna slå.

De jublandes gny och de jemrandes skri
Jag hört, hur de gå hvar på sin melodi,
Den gamla, bekanta, som hvar och en kan;
Ej olika toner,
Blott variationer
Till tidsfördrif stundom den dödlige fann.

Om sommaren kläder sig jorden till brud,
Om vintern så drager hon svepningens skrud:
Så gjorde hon förr, och så gör hon i år,
Om hösten hon gråter,
Om våren hon åter
Med barnslig förnöjelse torkar sin tår.

Hon bergas och härjas, den hvälfvande jord.
De vise der talte mång' ståtliga ord
Om frihet och dygder och gyllene tid;
Sin fackla de buro
För kungar, som svuro,
I trötthetens timmar, den eviga frid.

De talte så fordom, de tala så än;
De svuro, och svära detsamma igen.
Men idligt sig vänder det rullande klot,
Och gyllene tiden
Och eviga friden
Få der intet fäste för halkande fot.

Jag sett, hur det tillgår på jordenes ring;
Men nytt under solen jag sett ingenting.
I hundrade former är allt likadant:
Sin yta det fejar,
Men troget sig drejar
Kring samma sin axel, som det varit vandt.

Inbyggarne alla på verldenes ö,
Jag vet hur de födas, jag vet hur de dö,
Och hur, dessemellan, de larma en stund,
En myggdans, som stimmar
I solskenets timmar,
Tills natten gör slut på båd' strid och förbund.

Ej många de äro, mitt eländes år;
Min tid, på långt när, ej till fädernas når:
Dock hafver jag skådat mig mätt häruppå.
Det blir som det varit:
Är hvad jag förfarit,
Och summan af allt hvad jag lärt mig förstå.

Nu lägger jag neder min pelegrimsstaf,
Och ser mot det stilla, det stjernströdda haf,
Förmår ej att vända mitt öga från er,
J strålande öar
I azurens sjöar,
Som dagens, när dagen hos oss har gått ner.

O, låten mig följa de facklor J tändt!
Jag har ingen lust med den verld, som jag känt;

Jag andas ej fritt på dess qvalmiga strand;
Mig drifver en längtan,
En aningsfull trängtan,
Jag vill öfver hafvet till okända land!

Jag har i det närmast föregående sökt gifva en bild af Wallins vittra författarskap under den period, som närmast föregick den pånyttfödelse, hvilken samtidigt inträffade i vårt politiska och litterära lif. Hvad Wallin sedermera under inflytelsen af de nya förhållandena blef i sin storhets dagar, faller inom ett annat tidskifte och skall på sitt ställe tecknas. — Den, som närmast honom representerade vitterheten under den politiska ofrihetens och det litterära tvångets tid, var, sade jag, Valerius.

Johan David Valerius tecknar sjelf sina lefnadsöden på följande sätt. «Föddes i Göteborg den 13 Januari 1776. Fadren Erik Wallerius, af en gammal prestslägt, var då predikant vid stadens fattighus och spinnhus, blef 1786 kyrkoherde i Skredsvik och dog 1811; modren, Katarina Krist. Ekman, af köpmansfamilj, lefde ända till 1835. Efter åtnjuten privat undervisning sändes gossen hösttiden 1788 till Lunds universitet, der han omkring tre år studerade och till en del specimineråde för filosofiska graden, men hvarifrån han hemförlofvades för att informera andra yngre piltar. I början af 1793 afreste han till Upsala, undergick juridisk examen och begaf sig med ringa utsigt och friskt mod till Stockholm, hvarest han engagerades såsom extra ordinarie kanslist i Justitie-revisionen och auskultant i Svea Hofrätt. Efter trägen och lönlös protokollsföring i sistbemälta verk antogs han 1797 mot arvode till ombudsman och sekreterare vid Kongl. spektakel-direktionen, försökte äfven några gånger såsom sångare sin lycka på Opera-theatern, men hade längesedan öfvergifvit scenen och 1802 af hertig Carl undfått hofsekreterarefullmakt, när han 1805 befordrades till sekreterare hos

eneralinspektören öfver kavalleriet och artilleriet (Bror 'ederström) samt presidentsekreterare i Krigskollegium. 310 utnämndes han till förste expeditionssekreterare i 'andels- och finans-expeditionen af Konungens Kansli, 320 till landssekreterare i Östergötlands län, 1824 till damot af Rikets Allmänna Ärenders Beredning, samma · till Andre eller kansli-departements-chef i Tullstyreln, 1836, genom transport, till Kameral-departementsief, invecklades oskyldigt i det beryktade Finerska llbalansmålet, och erhöll 1841 nådigt afsked med nsion.»

«Oberäknadt dessa ordinära embetssysslor har han nnit sig af regeringen hedrad med många vigtiga extra pdrag och förordnanden, såsom särskilda, halft diploatiska missioner till Norige 1814 och 1815, till Pommern 16, vikariater för finansstats-sekreteraren och för gereral-tulldirektören, prisdomare- och utredningsmansfattningen i anledning af blokaden och uppbringninrne å vestra kusten 1814, sekretariatet hos Svenska mmissionen vid Norska förenings-storthinget, åtskilliga neral-tullinspektions-reseförrättningar, ledamotskap i mitéer m. m.

«Vid riksdagarne har han varit anställd 1809—10 som sekreterare i Konstitutions- och Expeditions-utotten, samt Borgareståndets vice sekreterare; 1810 seeterare hos nyssbemälta riksstånd; 1817—18, 1823, 28—30, 1834—35, Konstitutions-utskottets sekreterare. :sågs af ständerna till ledamot i Tryckfrihets-komitén 09, och återinvaldes flera påföljande riksdagar, sist 34. — Han blef riddare af nordstjerne-orden 1814 och k kansliråds-titel 1826. Blef ledamot af Svenska Akamien sistnämnda år» *). Riddare af Carl XIII:s Orn 1835. Död 1852.

Sina vittra anspråk skildrar Valerius, i nyss anförda elfbiografi, med mycken godmodighet på följande sätt:

*) Biografiskt Lexikon XIX. 233 ff.

«Om hans obetydliga litterära verksamhet är ej synnerligen värdt att orda. Redan i sin ungdom, nära medelmåttans mognad, qväfdes hon af den mäktiga fosforismen till författarens snart öfvergående harm och redbara ekonomiska båtnad».

Om Valerii akademiska bana i Lund berättar von Beskow följande *): «Redan vid sitt tolfte år inskrifven såsom student, uppnådde han tre år derefter glanspunkten af sitt akademiska lif, då han ägde den lyckan att under den berömda Norberg försvara en dissertation *De puerili orientalium educatione*. Huru han fyllde detta uppdrag, och till hvad grad hans lofvande snilleanlag samt redan förvärfvade kunskaper skattades af denna lärdomspatriark, vitsordas af det tal, hvarmed Norberg vid aktens slut helsade den femtonåriga latinaren, och hvars första mening var af följande innehåll: «Jag vet ej huru jag skall tilltala dig. Ser jag på din ålder, så är du ett barn. Betraktar jag åter ditt snille och dina kunskaper, så är du en mognad man.» Sällan har väl ett vackrare vitsord blifvit af en stor akademisk lärare utdeladt, och Valerius fick tidigare än de flesta erfara hvad den romerska vältalighetens fader så högt värderar: laudari a laudato viro (att prisas af en beprisad). En vanlig lärjunge hade lätteligen af ett så storartadt lof fattat alltför höga tankar om sin redan vunna utbildning. Hos Valerius var detta så litet fallet, att han icke ens för sina närmaste vänner omnämnt detta drag i sin lefnad. Tegnér berättade det sedermera.

Sedan Valerius i Upsala tagit juridisk examen begaf han sig till hufvudstaden, der han lät inskrifva sig i Svea Hofrätt. Han «började på öfligt sätt sin tjenstgöring med renskrifvande af utslag, protokollsföring, uppsättning af domar o. s. v. Hans sällsynt sköna handstil — ännu i hans sista lefnadsår liknade den gravyr — hans lätta uppfattning och klara framställning af ären-

*) I företalet till Valerii «Samlade Vitterhetsarbeten», I—II, 1855.

ena, ej mindre än hans intagande väsen, som gjorde onom allmänt omtyckt af förmän och kamrater, lofvade ll framgång på den nya banan. För bättre utkomst ökte han och lyckades, genom vänners förord, blifva nställd såsom sekreterare och ombudsman vid Kongl. heatern, hvilken befattning Kexél före honom innehaft.)fver detta konstens tempel hvilade ännu skimret af ustaf III:s lysande tidehvarf. De stora konstnärer, om den snillrika konungen sjelf ammat — Karsten, tenborg, de Broen, fru Müller, mamsell Stading — rydde ännu den lyriska scenen och uppehöllo dess anende bland de främsta i Europa. Den dramatiska var kare på utmärkta artister än någonsin. Det kunde j fela att diktens och tonkonstens förening i Quiault's och Glucks operor, eller i Kellgrens och Nauanns skapelser, skulle på ett hänförande sätt anslå könhetssinnet hos en yngling, som började ana sin gen kallelse för diktens och tonkonstens verld. Theaerns ledning innehades denna tid hufvudsakligast af delcrantz, biträdd af Nordforss, begge skalder och konstnnare, begge sjelfva danade af Gustaf III och nitiska r hans skapelses upprätthållande. De inságo lätt, vilken eröfring scenen skulle göra, i fall den unga lassiskt bildade tjenstemannen ville beträda konstens ana, hvilket denna tid var mindre ovanligt än i våra agar. Valerius var då en tjuguårig, högväxt, bildskön ngling, med regelbundna, fina anletsdrag, stora blå ögon, astaniebrunt hår, ädel hållning och en utmärkt vacker ångröst. Hoppet om de segrar, han skulle vinna på onstnärsbanan, förfelade ej hos honom sin verkan. Att tbyta rättvisans mot sånggudinnornas tempel, kriminalummet mot sångskolan, föreföll honom icke påkostande. Att scenens styresmän delade hans egen föreställning m den lysande framgång, som väntade honom, synes f de stora roler, med hvilka han först uppträdde. De oro icke mindre än Gustafs och Norrbys i Kellgrens

Gustaf Vasa (ty hans omfångsrika stämma tillät honom att öfvertaga både tenor- och baspartier), Hidraot's i Glucks Armide, Gelinas i Fiskaren af Bruni o. s. v. Men utgången svek allas väntan. En oöfvervinnelig blyghet vållade att det liksom svartnade för hans ögon, då han inträdde på scenen, och han blef stel och orörlig af fasa. För att småningom vänja honom vid åskådarnes anblick, erhöll han sedermera smärre roler i lustspel, men det gick ännu sämre, eller såsom han sjelf uttryckte sig: «Jag var ledsammast när jag skulle vara rolig.» Slutligen hviskades för honom ett infall af en hög åskådarinna, hvilket alldeles betog honom lusten att vidare uppträda. Öfver denna motgång kunde han dock trösta sig dermed, att större skalder än han (och han var ännu icke någon) icke lyckats bättre, äfven då de uppträdt i egna stycken.»

«Valerii bekantskap med scenen blef dock ej utan nytta för denna, som af honom erhöll flera af de bästa öfversättningar hon äger, hvaribland må nämnas Voltaire's trenne sorgespel Tankred (1799), Mahomet (1804) och Merope (1815), Dalayrac's sköna opera Slottet Montenero (1805), operan Anakreon på Samos, med musik af Grétry (1803) och Panurge, med musik af densamme (1799); sorgespelet Skulden af Müllner (1830), Tempelherrarne af Raynouard, samt Gaston och Bayard af De Belloy (1801); flera operetter, såsom Barberaren i Sevilla af Beaumarchais (1797) och Prinsessan af Zamora (1799), begge med musik af Paisiello; Den föregifna Lorden, med musik af Piccini (1798), Fatima (1801) och Filip och Georgette (1800), begge med musik af Dalayrac; Den unga Betjenten (1799) och Hemligheten (1800), begge med musik af Solié, Morbrodren Dräng, med musik af Della Maria (1802), Den nya Don Quixote, med musik af Champein (1804), samt Major Palmer (1800) och Poeten i sitt hus (1802), begge med musik af Bruni. Härtill kunna läggas dramerna Hugo Grotius (1805), Descartes (1802), lustspelen Den tankspridde

1798), Läkaren emot sin vilja (1801), Nyårsgåfvan (1802), parodien Arboga Matts och Skön Kerstin (1802) och Småstaden (1809). Å sin sida åter vann den unga författaren genom denna tidiga öfning en stor makt öfver språket och versens behandling. Huru mäktig han deraf var, visar följande drag, som en af hans närmaste umgängesvänner berättat. Då denne en gång besökte Valerius, uppläste den senare för honom ett stycke ur öfversättningen af Mahomet. Intagen af versens ledighet och skönhet begärde åhöraren att få se manuskriptet för att läsa vidare. Valerius räckte honom boken, som denne trodde vara öfversättningen, men fann till sin förvåning vara det franska originalet med endast de svenska rimmen, tecknade i brädden med blyertspenna, mellan hvilka Valerius ögonblickligt fyllde texten.»

«Ännu såsom yngling eröfrade Valerius inom de olika diktarterna ett bifall, som af ingen bland hans samtida fördunklades, ty Franzén räknades redan till de äldre skaldernas antal; Wallin och Tegnér hade ännu ej anslagit de toner, som skulle lyfta den ena till Zions, den andra till Parnassens höjder. Valerius njöt under denna tid ett äkta sångarlif, som få i Sverge njutit det. Dertill hörde denna klassiska *læta paupertas* (glada armod), hvilken hans älsklingsförfattare Seneca prisar och som jemväl Epikur räknar bland lifvets njutningar, lika mycket om armodet är ärfdt eller sjelfförvålladt, endast det är skuldfritt och gladt. Sin friska lefnadsfröjd meddelade skalden åt andra, naturligtvis helst åt jemnåriga vänner. De vittre ibland dem bildade en liten särskild förening, hvars sammanträden den enda bland dem ännu qvarlefvande tecknat i följande drag.»

«Medlemmarne voro, jemte berättaren (Wallmark), Valerius, Wallin, Choræus, Kullberg, Rutström, Sven Björck och äfven, sommartiden, Franzén, som då ett par månader gerna vistades i Stockholm. De sammanträdde hos hvarandra några aftnar i månaden, då de,

som icke voro gifta, läto från något närbeläget värdshus hemta den Sokratiska aftonmåltiden. En liten bål utgjorde dervid den egentliga lyxen, och Valerius, som hade uppdrag att brygga den, ökade glädjen med att sjunga någon af sina nyss, ofta för dessa tillfällen, författade visor. Bålen hörde nemligen denna tid till alla större eller mindre samqväm i enskilda hus, och Valerius var en vän af den, icke för att deraf berusas, men för att i den allmänt gladare sinnesstämning, som den väckte, finna en större mottagsamhet för det glädjens utsäde, som han och andra så rikligen kringströdde. Solosången var på den tiden ännu i högt anseende, och Valerius var en af dem, som genom sin sköna röst upprätthöllo detsamma. Sina visor sjöng han merendels ur minnet, liksom för att undandraga dem offentligheten, till dess han förvissat sig om deras intryck på åhörarne. Koncepterna dertill lågo på hans skrifbord, sammanblandade med theateraffischer, musikalier och blanketter till diskontreversaler, ofta skrifna på dem, så att han måste leta länge innan han fick rätt på dem. Hans vän Åhlström var eljest den, som för honom mest lättade detta besvär. Såsom utgifvare af «Musikaliskt tidsfördrif» och «Skaldestycken, satta i musik» var Åhlström ofta i behof af stycken att i dem införa, i synnerhet i den senare samlingen, ty vi hade då ej så många skalder som nu. När han kom till Valerius, frågade han alltid: «Nå, har du någon godbit åt mig för nästa häfte af Skaldestyckena?» — och när Valerius svarade ett torrt nej, gick Åhlström till skrifbordet och begynte leta. Han var då alltid säker att finna något, som han kunde begagna. «Ser du, att jag inte sökte förgäfves», sade han, i det han med en triumferande min visade honom det funna. Valerius skrattade, och Åhlström stack papperet som god pris i sin bröstficka. Många af Valerii visor, som troligen hvarken varit ämnade till offentlighet eller annars råkat blifva befordrade till trycket, blefvo på detta sätt kända.»

«Ofta har man sett en krets af unga män, lifvade af håg att utmärka sig på samma bana, sluta sig till hvarannan och genom ömsesidiga meddelanden och råd uppmuntra hvarandra. Sällan torde dock ett skönare förhållande hafva uppenbarat sig, än emellan de nyssnämnde, af hvilka de fleste vunno ett frejdadt namn i vår vitterhet, och tvenne — Wallin och Franzén — intogo diktens throner, utan att det ringaste missförhållande, en enda misston dem emellan uppstod under hela deras lefnad. Ej mindre vacker är den vördnad, den antikartade, forntidsrena pietet, hvarmed de, sjelfva uppfyllda af segerns framtidskänsla, nedlade sina kransar för sångens gamla mästare, hvilka redan hvilade sina harpor, och hyllade dem, som de sjelfva började att fördunkla. Franzén stod bland de unge såsom en mellanlänk af den gustavianska sångaretiden och dess närmaste efterföljare. Efter honom var i det allmänna omdömet främsta rummet ännu oafgjordt emellan Valerius, Wallin, Kullberg och Choræus, hvilka vexelvis eröfrade Svenska Akademiens belöningar, och ömsom nämndes såsom dåtidens uppstigande älsklingsskalder. Huru afundsfri deras vittra täflan var, bevittnar, bland mycket annat, följande drag. Rutström hade, för 1803 års täflan i Svenska Akademien, öfversatt fabeln om Phaëton, ur Ovidii Metamorfoser, men då han af den vänskapliga areopagens omdöme förnam, att detta stycke ofelbart skulle erhålla stora priset, fördröjde han inlemnandet tills efter den i stadgarna föreskrifna tid, för att icke beröfva Valerius en belöning, som han ansåg denne företrädesvis förtjena för det till samma täflan insända poemet «Tålamodet». Då Valerius tjugutre år senare efterträdde Rutström i Svenska Akademien, antydde han denna vänskapliga försakelse med den vackra bild, att Rutström drog sig tillbaka «liksom när, vid olympiska spelen, en länge förkunnad segrare stannade utom banan, för att låta den unga, ovana och vågsamma kapp-

rännaren eröfra palmen.» — Sådant var Valerii glada sångarlif, innan efter revolutionen fäderneslandet påkallade hans tjenst i mera vidsträckta kretsar, då endast lediga ögonblick fingo egnas åt poesiens glada tidsfördrif.

Karakteristiken af Valerii vittra författarskap är på senaste tid gjord af von Beskow med en mästares hand. Jag har till densamma ingenting att tillägga eller anmärka. Hellre än äfventyra att lemna en sämre, lånar jag den. Den är uttömmande och målar jemte skalden äfven hans tidehvarf, jemte skaldestycket äfven skaldeslaget. För att bestämma Valerii värde såsom skald, måste man först, menar Beskow, bestämma värdet af de diktarter, som han, med mera framgång, odlade, i första rummet lärodikten, i andra rummet visan. Om den förra yttrar Beskow:

«En samling lärdomar, vare sig filosofiska eller vetenskapliga sanningar, erfarenhetsrön, förståndsmaximer eller moralsentenser på vers, indelade i sånger eller rimbref (épitrer) — så ungefär har man i allmänhet antydt lärodiktens grunddrag, och hvars mästare bland de nyare hufvudsakligen uppgifvits vara *Boileau* och *Pope*. Men äger denna dikt ej äldre och högre anor? Var skalden ej ursprungligen folkets lärare och upplysare? Ansågs ej all vishet komma från sånggudinnorna, och kan denna slägtskap emellan det sanna och det sköna någonsin jäfvas af någon æsthetisk föreskrift? Är lära i dikten (hvaraf ordet lärodikt) ej samårig med sjelfva skaldekonsten, ehuru formerna må vexla? Redan *Parmenides* skref sin filosofi på vers *). Huru älskade ej grekerna lärosatser i meter, — grekerna, hos hvilka orakelspråk, lagbud, till och med landets gränsbestämningar antogo metrisk form? Huru har ej *Horatius* klädt vishetsbud i vers, som öfvergått till ordspråk och som icke dö förrän all klassisk bildning gått under? Den bildande poesien (och egentligen är all verklig poesi bildande) har begynt med läror, — den österländska, grekiska, romerska, italienska, spanska, intill de nyare. Är *Salomos* «Predikare» icke ett poem? Hvilka djupa vishetsläror förborgas icke i Eddan? Är *Hesiodus*, med sin ömsom majestätliga höghet och husfaderliga enkelhet, — *Virgilius* (i de oupphinneliga Georgikerna) och de yppersta fabel-lärodiktare, från Arabernas till och med Lafontaine, icke skalder? Hvar är gränsen? Lärodikten — eller lära i dikten — uppträder ej blott i allt slags lyrisk form, den intränger jemväl

*) De till vår tid komna fragmenter deraf finnas upptagna i H. Stephani (Estienne) *De poësi philosophica.*

episka och dramatiska. Dante's underbara sång är tillika en hel en-
edi af vetenskaper; mycken lärdom har strött sina gullkorn i Milton's
siska dröm, och Lessings *Nathan der weise* är egentligen en stor
ct på scenen. Så visst det är, att en följd af rimmade sentenser icke
ett skaldestycke, så visst är det äfven, att en sanning, sagd af en
ej upphör att vara poetisk. Detta hindrar dock ej, att lärodikten,
all annan, kan råka på afvägar och urarta. Äfven en skald kan
ga sig i valet af ämne. I sådant fall förmår den skimrande omkläd-
ej att dölja den inre bristen af poetiskt lif. Han kan också välja ett
som, ehuru i det hela ofruktbart, äger poetiska enskildheter. *Lucre-*
sin materialistiska dikt, lyfter sig på de ställen, der han målar san-
s väsen och själens styrka, genom sitt snilles eld, kraft och lif, till
af en stor skald *). Så äfven Gyllenborg.»

Ur Valerii äldre dikter må följande meddelas
prof.

Visa.

Blixt är stunden,
Men hon blixtrar än;
Skapom sekler af sekunden,
Då vi njuta den.

Tiden svingar
Örnlik oss förbi;
Skjut i flygten bort hans vingar,
Och han går som vi.

Bägarn fyllom
I vårt muntra lag,
Och med glädjens sol förgyllom
Molnet af vår dag.

Må bland döda
Sorgen ensam gå;
Här de hvita och de röda
Bålens blommor stå.

Ljusa drömmar
Nöjets slummer gaf;

---

*) Man läse t. ex. episoden: *Suave mari magno.*

Glädjens flod, med vinets, strömmar
Ned i tidens haf.

Berget och dalen.

Mig frestar ej det skenbart stora,
Mig bländar ej kometers glans;
Hvad! skulle jag mitt lugn förlora,
Då intet i ersättning vanns?
Och säg, om högst på berget der
Är bättre än i dalen här?

Nej, der på berget jag ej finner
Naturen i sitt sköna skick;
Nog öppnas, när man toppen hinner,
En större rymd för skådarns blick,
Och många kika nedifrån
Och ropa: «du står högt, min son!»

Men först man uppför berget tråkar
Med svett och möda och förtret,
Och när man ändtligt målet råkar,
Hvar är väl bergets herrlighet?
Dess rygg är torr, dess hjessa bar,
Den nattlig isluft öfverfar.

Och hela lönen är den fröjden,
Att skåda ned från klippans spets.
Nej, jag ej klättra vill till höjden,
Jag stannar i min lilla krets.
Min dal är låg, men jemn han är,
Jag lyser ej, men njuter der.

Jag återkommer i en följande period äfven till Valerius, då äfven denne, väl utan att uppnå Wallins storhet, dock utvecklade sig till något annat och högre, eller rättare djupare och innerligare, än han i sin ungdom var.

IV.

romantiska skolan i Tyskland (efter Schmidt): dess smakmönster Shakspeare, Camoëns, Cervantes, Ariosto. — Olika förutsättningar för den romantiska skolan i Sverge. — Hammarsköld; sällskapet Vitterhetens vänner. — Wallmark, sjelfbiografi. — «Journal för Litteratur och Theater». — Första bataljen mellan Wallmark och Fosforisterna och sällskapet *Pro Joco*. — Polyfem; Askelöf. — Baggfots Papper. — Polemik mellan Cl. Livijn och Lindegren.

Om den romantiska skolans uppkomst i Tyskland rar Schmidt följande:

«Den underbara uppblomstringen af vår konst (gem Schiller och Goethe) kunde hvarken vidare orgaıkt utveckla sig eller ens vidare bestå, emedan den ce slog någon rot i jordmånen för all konst, det sed;a tänkesättet; och derföre se vi konsten plötsligen sta om, och från grekisk harmoni och skönhet öfvergå l en karakterslöshet och förvildning, som i sammanhang ed vårt politiska tillstånd har satt oss (tyskarne) i vankte såsom ett folk af drömmare och fantaster. Men denna ocess har försiggått icke blott inom litteraturen; den åste förklaras genom de stora offentliga tilldragelserna. e förutsättningar, under hvilka Goethe och Schiller be'nte det nya skiftet i litteraturen, voro helt andra än ı, som efter Schillers död inskränkte våra skalder och osofer. Under den förra tidpunkten var det fråga om t upprycka Tyskland ur den kälkborgerliga trögheten dess tanke och känsla, och gifva det ett bildadt, för öna former egnadt språk, genom hvilket det skulle ınna täfla med andra nationer. Denna uppgift hafva ɔethe och Schiller lyckligen löst. Men nu kom det er an på att väcka nationens medvetande af sin egenmlighet och sjelfständighet, och denna uppgift var n klassiska rigtningen icke vuxen.»

«Det var en skön gåfva hos våra skalder, denna mångsidighet i uppfattning, som icke låter vilseleda sig af historiska motsägelser. Men denna det individuella lifvets virtuositet, som gör sig oberoende af alla allmänna ändamål, innebär äfven något omanligt. Vi finna i Goethes epigrammer (Sinnsprüche), som städse träffa sakens kärna, de kostligaste utfall mot de forcerade talenterna, hvilkas oförmåga endast eggades genom främmande produktion, mot de problematiska naturer, för hvilka intet läge var tillfredsställande, emedan de icke voro vuxna något, och som derföre kände sig olyckliga, utan att hafva någon rätt dertill. Men egentligen borde han icke hafva harmats öfver ungdomen, ehuru den på sitt sätt sträfvade emot det ideal, som han hade förkunnat, denna lifvets konst, hvaraf endast konstnären skulle vara mäktig. Hans älsklingsgestalter äro alla sådana virtuoser i lifvet utan objektivitet och utan aktning för den verkliga verlden: Götz, Egmont, Werther, Wilhelm Meister, Eduard, äfven Faust, ty hans förbund med djefvulen berodde väsentligen på hans motvilja mot (den bestämda) bildningens och (det föreskrifna) arbetets (eller yrkets) ensidighet. I de senare romantikernas sammanlefnad och diktskapelser drifves denna dilettantism i stort. Poesien är sitt eget objekt, konsten sysselsätter sig endast med sig sjelf. Denna med ironi tillsatta känslosamhet, som ville smaka idealets njutningar utan att fördjupa sig i dess allvar, denna verldsåskådning i fågelperspektiv, som slutligen icke hade något annat föremål än den tomma ethern, måste framkalla en likgiltighet för bestämningar, som slutligen helst hyllade det absolut ursinniga, emedan det var det kraftigaste uttrycket för det individuella godtycket. Slutligen kom filosofien konsten till hjelp och gaf den öfvermodiga ungdomen en ny *ars magna*, genom hvilken den under lek blef herre öfver andarne.»

«Sådana förvillelser äro oundvikliga, så snart man kar konsten endast för konstens skull, d. v. s. uteıtande för konstnären. Till slut är ingenting nog ıt, nog betydande, nog otroligt, och det öfverretade ntasteriet slutar med den ytligaste förstånds-subtilit. Så snart man lemnar individualiteten obegränsadt elrum, går allt behof af skola och studium förloradt, h med detsamma all stil. Denna stillöshet i konen motsvaras af stillösheten i de s. k. konstnärerns lif: denna från verkligheten fullkomligt afsöndra litterära tillvaro, som väl är rik på koterier, men ðstlöst fattig på alla verkliga intressen, utan nåt hem i tankarne och känslorna likasom i verkligten, vacklande emellan öfvermod och sjelfförakt, lemd till pris åt det uslaste daglöneri. Konstnärerna h skriftställarne från den gyllene tiden i Weimar voro stan allesamman ädla och sköna naturer, som hade rättighet till frihet, emedan de förstodo att sjelfva lägga sig ett mått; men de äro dock fäder till denna lettantism, ty de hafva vant konstnärerna vid att förta det verkliga lifvet och att söndra sig derifrån, och nna frånsöndring sammanhänger hos dem sjelfva med n falska och onaturliga ställning, som de i sin konstrliga asyl i Weimar intogo i afseende på nationen. omgåfvos der icke af ett energiskt, med en fast sedopinion utrustadt folk, utan endast af en skönhetsstande aristokrati, utan traditioner, och egentligen utan t botten. När sedermera det tyska folket verkligen ste sig upp ur sin nationella dvala, var Weimar en t, som blifvit efter.»

«Den första öfvergången till det nya visade sig erallt såsom en försämring, men den var nödvändigt ındad i sina förutsättningar. Poesien hade löst sig n det historiska lifvet; den hade mot de borgerliga h politiska intressena uppställt en förnäm, afvisande

idealism; i stället kastade sig reaktionen in i en konst-
lad «Deutschtümlichkeit», och tillgrep de skenbart öfver-
vunna fördomarne af medeltidens chevaleri, kyrka, stånds-
väsende, för att hafva någon fast punkt att hålla sig
vid. Den personliga frihetens idé hade utvecklat «den
sköna egoismen», som sökte måttet för det goda och
rätta i instinkten; deraf uppkom en bedröflig osäkerh
i de sedliga begreppen, en lek med känslor, för hvilk
Tyskland till slut fått plikta i sitt historiska lif. För-
mågan att i idéernas tjenst sammansluta sig till stora
partier hade nästan gått förlorad, religionen hade m
inkräktat åt sig efter esthetiska grundsatser; när
dessa grundsatser blefvo vacklande, började man m
esthetiska grunder rättfärdiga det absurda och afsk
värda.»

«Sålunda var romantiken i början en högst m
bjudande företeelse, men den har också omedelbart fö
värfvat sig stora förtjenster. Den har förhjelpt patri
tismen til en djerf sjelfkänsla och en bestämdare fysi
nomi. Den har infört en djupare vetenskaplig begrun
ning i historien, rättsväsendet, religionen. Romantik
dilettantiska sympathier hafva gifvit anledning till u
komsten af två nya vetenskaper i största stil, den fost
ländska språkforskningen och den jemförande filologi

«Den franska revolutionen skakade menniskorn
idealer i deras innersta djup. Ditintills hade visserlig
vigtiga konflikter i intressena ägt rum, men i det, s
de bildade af alla nationer från ideal synpunkt ans
för eftersträfvansvärdt, hade en allmän öfverensstämm
herrskat. Efter den dystra utgången af revolutio
började man tvifla på dessa idealer; man gick anting
så långt, att man ansåg den såsom källan till all d
ofärd, som drabbat Europa, eller man blef rådlös e
visste icke hvad man skulle tro på. Med fasa såg m
den blottade kärnan af en bildning, åt hvilken man h
tills viljelöst öfverlemnat sig. Folksuveränitetens i

rde till massornas herravälde, d. v. s. till en despo-sm under fräcka demagoger; jemlikhetens idé till sans-lottism, verldsborgerlighetens idé till allmän förbist-ng, ett *bellum omnium inter omnes.* I striden mot sam-llets regellöshet visade systemet endast en förstörande aft, till dess slutligen ingenting annat syntes blifva igt än en kaotiskt böljande massa, som, lemnad i nden på en väldig man, skulle utbreda förstörelsens rk öfver hela Europa.»

«Den mäktiga förändring, som i följd af dessa yttre hvälfningar måste försiggå inom litteraturen och kon-n, tillskrifver man vanligen den romantiska skolan, endast med half rätt. Ursprungligen var den ro-ntiska skolan ingenting annat än den nödvändiga den af den föregående idealismen i filosofi, konst, enskap och religion. Den omkastning, som ägde rum m skolan, följde samtidigt äfven i det offentliga lif-t; hon tillegnade sig det, men hon frambragte det icke.»

«*A. W. Schlegel* var född i Hannover 1767, af sam-slägt som den gamla theaterdiktaren Elias Schlegel hörde. Han studerade i Göttingen först theologi, n filologi, var medlem af det filologiska seminariet er Heyne, vann Bürgers vänskap och skref dikter hans «Akademie der schönen Redekünste», äfvensom nsioner i bellettristiska ämnen för Göttingische Gelehr-Anzeiger. Efter slutade studier blef han privatlärare i hus i Amsterdam, der han stannade i tre år. — Under n hade hans yngre broder, Friedrich Schlegel, född , öfvergifvit den köpmansbana, hvarpå han först in-t, och studerat filologi i Göttingen och Leipzig. Der-n begaf han sig till Dresden, der han blef bekant med ner den äldre, Schillers vän och korrespondent. För illers nyss började tidskrift «Die Horen», hvilken re-i början saknade medarbetare, måste de båda brö-nas esthetiska afhandlingar vara så mycket mera väl-na, då de till form och innehåll öfverensstämde med

den klassiska diktarskolans rigtning. Schiller, Go
Körner, von Humboldt, Knebel, Einsiedel, He
Woltmann, Fichte och flera voro förtjusta öfver de
acquisitionen. A. W. Schlegel bosatte sig 1796 i
höll der föreläsningar, lemnade dikter till Schillers M
Almanach, till Horerna afhandlingar och skref orä
liga artiklar för Jenaische Allgemeine Litteratur-Zei
helt och hållet i den klassiska skolans anda, man s
kunna säga, i dess tjenst. Redan i sina ungdomssk
hade han utvecklat ett fint förstånd och en fullst
öfverensstämmelse med Schillers principer; och hu
tet han ännu då för tiden tänkte på en reaktion,
bland annat en recension af Voss'ens Musen-Alm
af år 1797. Han talar der om en poetisk denunc
af Stolberg, hvilken blifvit intagen deri, med tillb
kallt förakt, karakteriserande Stolbergs poesi såso
frostigt prål med känsla, vanmäktigt svärmeri, tom
belåtenhet, gigantiska ord och små tankar.»

«Huru var det nu möjligt att en man, som v
invåfd i sammanhanget af den klassiska utveckli
plötsligen kunde förlora kompassen och uppträda
hufvudman för en skola, som kastade öfver änd
hittills rådande begrepp om konst och poesi? När
grunden låg i personliga förhållanden. Schiller,
redan på förhand betraktat sina unga medarbetare
en viss misstrogenhet, bröt vid ett tillfälle, som
icke var värdt så mycken uppståndelse, med Sc
på ett sätt, som icke kunde godtgöras, och Schleg
småaktig nog att af detta personliga förhållande
bestämma sig äfven i sina åsigter. Schiller möt
Nemesis, som han redan en gång förut upplefva
han i kritiken öfver Bürger drog i härnad mot sina
naturalistiska föregåenden. Nu mötte honom i Schle
nes poesi karrikaturen af hans egen idealism, oc
vände sig derifrån med den häftighet, som framl
af medvetandet om hemlig medbrottslighet. Hans st

edliga natur uppreste sig mot denna regellösa lek, som
an sjelf predikat. Goethe såg allt detta med likgiltig-
et: för honom hade poesien i sjelfva verket endast va-
· en lek. Han gladde sig åt Calderon's glänsande färg-
l lika naift som åt ljusstrålarnas brytning, hvilken
a trodde sig på lek kunna utvidga till en vetenskap.
eroendet af sedligt innehåll, hvilket hos Schiller en-
t var reflekteradt, hade Goethes egen genius förlänat
nom. Dertill kom att, trots innerligheten af vänskaps-
det mellan de båda skalderna, de likväl hade hvar
t särskilda anhang. Naturalisterna och rationalisterna,
d Kotzebue i spetsen, närmade sig till Schiller; det
r följaktligen ganska beqvämt för Goethe att äfven
ottaga hyllningarne af en annan bildad krets. Det
dertryckta missnöje, som Schiller erfor öfver varaktig-
ten af detta förhållande, uttalar sig tydligt nog på
nga ställen i hans bref till Goethe, Humboldt och
rner.»

«Men med Goethes fridälskande, indifferenta natur
de hans förhållande till de unga filosoferna aldrig
va innerligt. Deras theorier hafva efteråt betydligt
erkat på honom, men han sjelf har icke utöfvat ringa-
inflytande på dem (theorierna), icke en gång gjort
försök dertill. Trots alla bemödanden lyckades det
e Schleglarne att komma på annan fot med den frej-
de skalden, än den af välviljande höflighet; så sågo
sig, i den tysta känslan af sin egen improduktivitet,
lgade att ansluta sig till andra uppåtsträfvande ta-
ter. Dessa funno de i Fichte och Schelling, längre
n i Schleiermacher och Novalis, slutligen i Tieck,
chenroder, Bernhardi och dessas yngre vänner.»

«Näst Schiller var bland den äldre litteraturens
ärktheter otvifvelaktigt Herder den, som genom sin
liga frändskap mest måste draga de yngre skal-
a och kritikerna till sin person. Det var icke allenast
erensstämmelse i principer utan, hvad som är myc-

ket vigtigare, öfverensstämmelse i lynnen. Också Herder var icke en man, som skötte om att skarpt och följdrigtigt intränga i idéerna; mångsidigheten af hans sinne och hans bildning retade honom endast att öfverallt tillgodogöra sig det lätta, fina blomsterstoftet, och om också grundroten för hans bildning var klassisk, och i afseende på religionen deistisk, så ledde honom likväl hans känsla mestadels in på ämnen, som voro motsatta denna rigtning. Redan i sina grekiska studier gaf han, liksom äfven Schlegel, gerna öfvervigten åt den dunkla mythiska sidan; han firade i Pindarus gudarnes budbärare, i Homerus produkten af ett helt tidehvarf. Gerna vände han sig till obekanta storheter i litteraturen, i hvilka han fann en fri egendomlig natur, lika mycket hvilken andlig rigtning de tillhörde. Han gjorde en spirituell öfversättning af de båda Jesuiterna Balde och Sarbierius, af hvilka den förstnämnde var en ursinnig fiende till protestantismen, och försvarade sin edition med den grundsatsen att den esthetiska smaken icke finge låta bestämma sig af den sedliga sympathien; Schlegel anmälde boken 1798 i Litteratur-Zeitung mycket vördnadsfullt, och att redaktionen något inskränkte denna vördnadsbetygelse, torde redan då hafva grundlagt en brytning. I hans «Stimmen der Völker» herrskar en stor liberalitet i urvalet, och så lättsinnigt Herder umgicks med texten, så lyckligt har han i många fall träffat tonen och melodien. Helst rörde sig Herder i orienten. Hans förklaring af Höga Visan ådagalägger en djup insigt, och om han på ett något öfverdrifvet sätt framdrager förtjensterna i den af Forster öfversatta Sakuntala, så låg det likväl en stor förmåga uti att så kunna sätta sig in uti främmadartade föremål. Det var icke det sedliga innehållet utan österlandets lysande färg, som lockade honom, och vid hans kritiker, liksom vid hans öfversättningar, kunde man nästan komma till den illusionen att en färg i konststycket kunde fullkomligt i

åta lösa sig från sjelfva teckningen. Det var förkärlek för den sinnliga färgen, då han med sitt i grunden lyktra tänkesätt uppspårade inflytelserna af orientalisk sinnesart i Europa och ställde mystiker sådana som Svedenborg vid sidan af Keppler och Newton. Denna hans mottaglighet, som fogar sig efter hvarje intryck, är nödvändigt förenad icke allenast med ett inre idéernas vacklande, utan äfven med en principiell motvilja mot idéerna i allmänhet, emedan hvarje idé utesluter och inskränker. Med retbar lidelsefullhet försvarade han öfverallt smakens subjektivitet emot regel och lag och reducerade konstverkets begrepp till ett fulltonigt uttryck af en individuell natur. Hans theori för epos, sagan, fabeln, dikten öfverhufvud lemnar endast rum för naturens herrskaremakt, och den medvetna konstnärliga verksamheten synes utesluten från snillet.»

«Det är eget att just sådana kritiker mest äro böjda att svärma för det naiva och naturmessiga, hvilka sjelfva ega minst af dessa gåfvor. Om man betraktar Herders egna dikter, så är, oafsedt några smärre lyriska stycken, som likväl äro blott passabla, allt reflexion. Hans Blommor, Suckar, Parabler, Paramyther, allegoriska ballader och uttryckligen hans dramatiska försök (t. ex. Prometheus, Pygmalion) äro endast bemödanden af en improduktiv natur att gifva luft åt de subjektiva känslor, som äldre konstverk hos densamme uppväckte. De äro ofullbordade tankar, som fly till bildspråket, och så hafva äfven hans prosaiska skrifter, som endast genom den yttre formen skilja sig från hans poetiska, öfverallt något bildligt, ostadigt och prydsamt, och der han vill måla inverkar hans egen dilettantism på föremålen, så snart han går utom de enkla naturljuden; de synas affattade och skugglika och äfven hvad deri återstår af kraft, ser nästan ut såsom en nyck, ett infall.»

«I hela denna egendomlighet af hans natur, äfvensom i hans konstnärliga rigtning, ligger så mycken slägt-

skap med den yngre skolan, att man vid första ögonkastet förundrar sig öfver att så öfverensstämmande rigtningar kunde skilja sig från hvarandra. Grunden är helt och hållet yttre. Herder tillhörde den äldre litteraturen, han stod i omedelbar förbindelse med Wieland, Jacobi, ja till och med med Nicolai och hans vänner, och då småningom hela litteraturen bedrefs såsom partisak, så måste romantikerna uppfatta honom såsom en motståndare. Schleglarne hade genomgått en grundligare skola, och ehuru de föröfrigt i utöfningen af sin talent förforo dilettantiskt, voro de mästare på det fält, som de odlade såsom specialitet, nemligen öfversättningens; de voro således i detta afseende Herders fruktade rivaler. Dertill kom Herders förbittrade strid mot den Kantiska filosofien. Hos honom var denna strid en inre nödvändighet. Att A. W. Schlegel trädde på den motsatta sidan, var en tillfällighet; ty han hade i grunden icke det ringaste spekulativa intresse; men denna tillfällighet utöfvade på honom en bindande kraft, då den nya skolans fana en gång var planterad, och så stod denna i afgjord opposition mot äldre rigtningar af den tyska litteraturen.»

«För att vara rättvis mot Schleglarne måste man för ett ögonblick lemna ur sigte deras förhållande till vår tid. De hafva så skadligt inverkat på den tyska litteraturen, och absurditeterna i deras doktrin hafva genom deras lärjungar till den grad blifvit ett *commune bonum* för de bildade klasserna, att vi hafva svårt att undertrycka vår bitterhet. Begge bröderna göra först intrycket af samma dilettantism, som sedan gått till det omåttliga i Tysklands litterära lif. Men denna dilettantism ligger ingalunda i en bristfällig bildning, såsom hos våra moderna litteratörer; de hade tvärtom en icke allenast vidsträckt, utan i vissa punkter till och med djup bildning. Den ligger fastmer dels i öfvervigten af den allmänna esthetiska bildningen öfver den bestäm-

a tekniska bildningen, af vetandet öfver kunnandet fven i vetenskapen), af skapelsebegäret öfver skapelsermågan, af sentimentet öfver känsla och omdöme. De ɔptäckte hastigt den poetiska sidan af en sak, men utrandet stannade efter intentionen; de kände det sköna hvarje form, men de förstodo icke att ställa det i ett lart förhållande till sitt känslosätt (Gesinnung), och ırlorade sig derföre så mycket djupare i osanning, ju ıera de på ett konstladt sätt eldade sig att ur egen raft fasttaga det sköna. Dels åter ligger dilettantismen ostadigheten af deras lefnadsförhållanden och lefnadsnål. Deras lefnad var ett oroligt sökande efter ett ıbestämdt ideal, och derföre i sig egentligen utan inneıåll. De kände sig nedtryckta så väl af de poeter, vid idan af hvilkas alster de sjelfva sökte att ställa något ır sin egen fatabur, som äfven af de filosofer, hvilkas systeıer de gerna ville rikta med ett nytt, och då deras taınt låg icke i att skapa utan i att kombinera, så sökte e förskaffa sig giltighet genom det ovanliga, oerhörda ɔh omöjliga. Deraf i synnerhet hos den yngre brodern ɔt rastlösa oroliga sökandet efter en ny underbar pason och svärmeri — oaktadt en ursprungligen passionss och svag natur — den snabba receptiviteten och ınkelmodet i idéer.»

«På oss, som betrakta tidehvarfvet i det stora ɔla, gör det lätt intrycket af fullkomlig harmoni och verensstämmelse. Men så snart någon af de tongifınde parterna eller filosoferna framträdde utom den tterära verksamhetens medelpunkter, så märkte han om kort, att den osynliga kyrkan likväl i det hela ıde ett ganska ringa omfång; att frågor, som man i Veimar och Jena behandlade med den största passion, ım om fäderneslandets välfärd berodde på dem, på anra orter icke vunno ringaste uppmärksamhet. Tidens urnaler, Mercur, Die Allgemeine Deutsche Bibliothek Nicolais organ) m. fl., behandlade den nya rörelsen i

litteraturen och konsten med hån och förakt, och de uttalade i sjelfva verket den stora massans opinioner . . . Inom den osynliga kyrkan bildade sig den offentliga opinionen på ett annat sätt. En oafbruten brefvexling mellan alla betydande personer genomkorsade Tyskland från alla punkter; den ena tråden knöt sig till den andra, och man kan tänka sig den dåvarande litterära verlden såsom en osynlig republik, hvars trådar alltid den ena eller den andra höll i sina händer. De kritiker, som befordrade eller hindrade en författares framgång, lågo nästan mera i denna brefvexling än i de offentliga bladen, och det behöfdes icke mer än att någon i Weimar angifvit en ton, för att densamma skulle genljuda från Königsberg och Kiel ända till Zürich. Visserligen gingo dessa korrespondenser icke utom den egentligen litterära publiken, och derföre var det så vigtigt för den Goethiska skolan att bemäktiga sig «Die Allgemeine Litteratur-Zeitung»; derföre var dess öfverflyttning till Halle en så oersättlig förlust. Detta förklarar äfven vigten af de Schlegelska journalerna, till hvilka anslöt sig den i Berlin grundlagda «Elegante Welt», utgifven af Karl Spazier, Jean Pauls svåger.»

«Hvad som gjorde för dem så lätt att hastigt förskaffa sina åsigter gehör, och åtminstone i enstaka kretsar ett lifligt bifall, var den eleganta, något lättfärdiga form, i hvilken de föredrogo sina studier. Nästan aldrig hafva de gripit sig an med ett större vetenskapligt arbete: de hafva framställt sina tankar dels i tidskrifter, dels i föreläsningar för ett s. k. bildadt publikum. Med sitt oroliga vandringslif hafva de väckt uppseende i nästan hvarje större stad i Tyskland med detta nya slag af vetenskaplig industri, liksom de äfven voro outtröttliga att oupphörligt grundlägga nya journaler. I föreläsningarne meddelade de endast ytan af sina ämnen, de tänkte föga på att motivera eller ens att vara uttömmande i framställningen, de accentuerade enstaka

åfallande synpunkter och sammanknöto dem på ett anska skickligt sätt. De ansågo vigtigare att vinna ıtresse för ett ännu helt och hållet nytt fält af litteraıren, än att på ett uttömmande sätt bearbeta en viss .da deraf. Med sitt mångsidiga vetande försmådde de tt samvetsgrannt undersöka det bestämda föremålets ıgar, som de behandlade; de sökte endast genom lätt 'amkastade bilder och jemförelser befordra omdömets niversalitet. — Sällan har någon gått så långt i konsten tt skickligt upputsa kunskaper, äfven då de icke voro å korrekta. Den som syftar derhän att höja sig till ritt och eget studium och icke håller till godo med ärdiggjorda omdömen af en aldrig så bildad man såıom klingande mynt, skall sällan känna sig tillfreds ned dem. Deremot passade denna method väl för denörnäma verlden, som derigenom kunde med beqvämligıet tillegna sig en färdighet i esthetiskt omdöme; och r denna synpunkt kan man tillräkna dem såsom en ›rtjenst, att de hos de högre klasserna väckt ett in:esse för litteraturen och derigenom den oumbärliga exelverkan mellan konsten och den bildade societeten.»

«Deras kritik skiljer sig redan genom sin form från en dittills brukliga methoden. De föregående kritici, ch i spetsen för dem Nicolai, mötte konstens och vetenkapens skapelser med det allra nyktraste förstånd. chleglarne yrkade på att man, för att kunna dömma om oesi, först och främst måste förstå poesi, och att inillningskraft och känsla dertill voro oumbärliga. Visserligen kan endast den kritiker göra nytta, som har förmågan att genomträngas af det stora och sköna på ett upare sätt än den allmänhet, den han företager sig t vägleda. Men han får icke stanna vid känslan: han åste sönderdela sin känsla, motivera sitt omdöme; ıns första uppgift är visserligen att uttrycka den sanna :h ideala känslan öfver ett konstverk, men sedan måste ın ock rättfärdiga denna känsla. Kritikern kan endast

verka genom analys. Derpå hafva Schleglarne endast i de mest sällsynta fall inlåtit sig; de åtnöjde sig att reproducera poesien i poetiserande prosa; ett företag, hvartill ofruktbara naturer lätt förfalla, men som är utan all nytta. Med sin mångfaldiga, fria receptivitet och sin lifliga skönhetskänsla trodde de sig böra uppskaka det prosaiska tidehvarfvet genom paradoxer och ironi. Dervid förlorade de mer och mer det positiva innehållet, och blefvo under striden mot upplysningen beroende af dess motsats; de förnekade hvad upplysningen bejakade och vördade hvad upplysningen föraktade. Aristokratien omfattade denna omdömesform med stor begärlighet, och hvarje högljudd och stolt uttalad ironi emot det borgerliga medvetandet betraktades såsom genialisk, äfven utan alla spår af en verklig tanka. Slutligen blef det för den romantiska kritiken mindre angeläget att utreda sitt föremål än att säga något spirituellt derom. Genom bilder, färger och stämningar ersatte den begreppen, genom en angenäm lek den allvarliga betraktelsen.»

«Om Schleglarne gjorde kritiken till en synthetisk verksamhet, så förföllo de med sin poesi i det motsatta felet: de gåfvo här analyser, men inga gestalter; der de skulle upplösa, sökte de efterbilda, och der det gällde att skapa, upplöste de i öfvermodig ironi de ännu icke färdiga embryonerna af sin fantasi. Och detta embryoniska visar sig lika mycket i deras prosa som i deras poesi. Det var väl i sig sjelft ganska ändamålsenligt, att de i stället för den torra, magra stilen i de forna recensionerna satte ett lifligt och blomstrande språk, ty prosan undandrager sig ingalunda den sköna formen: den kan tvärtom blott vinna i klarhet, intränglighet och öfvertalelsekraft, när den är individuellt lifvad och varm. Men i prosan, såsom i poesien måste den sköna formen härflyta ur innehållet, och deri låg Schleglarnes stora misstag; de använde den såsom en yttre prydnad och

förvirrade sålunda innehållet genom formen, formen genom innehållet. Genom Wilhelm Meister hade dialogen om konst och litteratur kommit på modet hos publiken; — hvad som hos lyckligare nationer synes endast såsom lifvets lätta blomsterdoft, reflexionen, ansåg man i Tyskland såsom dess innersta kärna. — Väckta genom denna förebild, och ännu mera styrkta genom exemplet af Plato, med hvilken den yngre brodern då lifligt sysselsatte sig, täflade nu Schleglarne att föredraga sina åsigter i dialogisk form. Men nu är samtalsformen hos oss en konstlad form, ehuru den hos grekerna genom vanan vid det offentliga lifvet och genom menniskornas då likformiga bildning kunde vara tjenlig för detta ändamål; vi inlägga i samtalet hela vår personlighet, och hvarje individ har sin egen filosofiska grundåskådning, som sträfvar att göra sig gällande. Ett logiskt ordnadt samtal är under dessa förutsättningar icke möjligt, så vida man icke fattar den dialogiska formen såsom en helt och hållet yttre, då den endast kan inverka på ett störande sätt. Dessutom saknade bägge bröderna all dialektisk talent. Det är ingen verklig rörelse i deras samtal, utan endast ett utbyte af åsigter och meningar. Samma fel hafva Schellings samtal i Bruno, Solgers i Erwin, Tiecks i Phantasus o. s. v., och då dessa skrifter mycket lästes af en viss publik, så har derigenom en falsk och tvungen ton inkommit i den så kallade bildade societeten.»

«Ännu betänkligare var en annan böjelse, som likaledes förskrifver sig från Goethe. Goethe älskade att aforistiskt afrunda resultaterna af sin reflexion. Der ligger den faran nära att genom uteslutande af den föregående deduktionen, mellanlederna o. s. v., vilja göra en ovilkorlig sanning af en vilkorlig, och derigenom ställa den i en falsk dager. Goethe undviker denna fara derigenom, att han förfar i enlighet med den gamla ordspråksdiktningen, och för att dömma rigtigt icke ens

undviker trivialiteten. Schleglarne åter lade an på att blända mängden med ovanliga påståenden. Denna lekande vana har för den aforistiska tänkaren den faran, att han slutligen bedrager sig sjelf: när han i början i mjugg skrattar åt hopen, som icke förstår honom, endast derföre att den icke vet, hvad han förstår under sina ord, så glömmer han slutligen sjelf denna fyllnad. Den aforistiska tankeformen har väsentligen bidragit att söndra den romantiska skolan från den klassiska.»

«De personliga förhållandena skulle icke hafva varit nog att grundlägga en ny skola, som beherrskat två generationer. Omslaget var en inre nödvändighet. För att göra detta klart, måste vi åter taga de allmänna förhållandena i betraktande.»

«Den nyvaknande diktkonsten fann i Tyskland ingen forntid, intet föregående, ur hvilken den naturenligt skulle hafva kunnat utveckla sig; den kastade sig på efterbildningen af den grekiska poesien, till en del af ett visst deltagande för innehållet, men hufvudsakligen emedan den icke hade något annat. Hos grekerna var lifvets ändamål harmonisk utbildning af den enskilda menniskan, deras religion erkännandet och helgandet af detta ändamål, deras konst uppfyllelsen och framställningen af detsamma. Den moderna skalden hade endast den uppgiften att bringa dessa i sig sjelfva öfverensstämmande momenter i öfverensstämmelse med vårt eget sätt att känna och vår egen logik. Längtan efter Greklands gudar kunde alltså, om vi så få uttrycka oss, icke afse innehållet utan formen: den härflöt icke från någon verklig tro på den olympiska Zevs, utan från den i konsten inneboende driften att försinnliga det abstrakta idealet. När den ensidiga efterbildningen af antiken icke var tillräcklig för diktkonstens väsentliga ändamål, så gaf bildningens begrepp genast medel i hand att komplettera denna ensidighet. Bildningen skulle förmedla friheten från hvarje ämne (stoff), oberoendet deraf:

et måste derföre vara angeläget för densamma att utidga sin synkrets, för att genom rättigheten till urval öra sig lika fritt i sina idealbilders pantheon som inom en verkliga verldens skrankor. Utgående från den rincipen att bildning är menniskans högsta ändamål, ch att den fulländade bildningen uppenbarar sig endast konsten, gräfde man i alla nationers skattkamrar, för tt finna något, som kunde komplettera och i viss mån erigtiga det grekiska lifvets idealer. När Schiller ade uppstämt lofsånger till Dionysos och Apollo, hvarör skulle man icke äfven besjunga Jungfru Maria? När Schiller lade gudarnes afund och dylika antika öreställningar till grund för sina ballader, hvarföre unde man icke för ombytes skull äfven en gång beagna Andakten vid Korset såsom motiv? Den skarpare licken in i den grekiska diktens natur uppväckte äfven itresset för de öfriga folkens litteraturer. Nödig föromsfrihet för att förstå och tillegna sig det främmande ade man i tillräcklig grad förvärfvat; ja, man hade geom efterhärmning af antiken kommit så långt, att man etraktade det sedliga innehållet såsom något likgiltigt. u var Weimars horizont icke särdeles stor; endast Herder hade gjort ett försök att leda uppmärksamheten å alla folks naturpoesi; men den karakter af naivitet, om man efter Schillers föreskrift så högt värderade hos rekerna, var måttgifvande för hans urval. Det låg nära tt man äfven kastade en blick på konstpoesien, icke så ycket af historiskt intresse, som för att finna nya föreilder, nya former, nya reglor. Vid historisk blick var an ännu icke van. Den dåvarande methoden i filoloien, liksom i filosofien, gick endast ut på att exempliera, eller, hvad som är detsamma, uppställa idealer. ör att med framgång arbeta i denna rigtning, var en örre lärdom nödig än Herder någonsin ägt. Schlegel gde denna lärdom, och, hvad vigtigast var, han föràde dermed denna fina smak och denna esthetiska

receptivitet, som fattades de samtida arbetarna på samma fält, Eschenburg och Bouterwek. Så kunde den herrskande poetiska skolan helsa hvarje utvidgning af den poetiska horizonten såsom ett förvärf för sin egen princip, och så mycket mera beundra mångfalden af de konstformer, som för dem voro det enda angelägna, ju mera korrekta de till dem öfverlemnades. Man hade ändtligen i det tyska språket igenkänt ett fogligt verktyg, och i glädjen öfver denna upptäckt var man beredd för de mest halsbrytande experimenter.»

«När man nu såg sig omkring på verldspoesiens vidsträckta område (med orienten var man ännu icke bekant), så kunde ingen annan poesi uthärda jemförelse med antiken än renaissancens poesi, hvilken hade till innehåll den bortdöende medeltiden. Shakspeare, Cervantes, Ariosto, jemte dem Tasso och Camoëns, voro konstpoesiens naturligaste förmedlare; då man från äldre tid tillade Dante och Boccaccio, från en senare Calderon, hade man temligen omskrifvit den mönstergiltiga diktkonstens omkrets från denna period. Till tyskarne kunde man icke återgå, emedan i Tyskland så väl i afseende på språket som tänkesättet den ridderliga poesien var skild från den moderna genom mästersångens, folkdiktens och reformationens oöfverstigliga svalg, och emedan den icke hade krystalliserat sig i något större verk. Ehuru nu dessa skalder, med undantag af Shakspeare, alla till sitt sedliga innehåll voro fullkomligt motsatta det moderna medvetandets innehåll, så stötte man sig likväl föga derpå, emedan man redan genom den klassiska poesien blifvit van vid att tänka sig det sköna såsom skildt från det goda, det ideala från verkligheten, konsten från lifvet. För att icke vara orättvis mot den romantiska skolan, måste man taga två omständigheter i betraktande: först, att Goethe och Schiller lika litet som denna skola läto stöta sig af det gräsliga innehållet af Calderon's dramer, dernäst att roman-

kerna icke af katholicismen drogos till Dante och 'alderon, utan af dessa till katholicismen. Det var des enda syftemål att upptäcka rika och glänsande konstormer. För dessa konstformers skull ursäktade de det sedliga innehållet, emedan det sköna ju icke är verkigt, och emedan man ju icke ville öfverflytta konstens nnehåll på lifvet. Vidare kommo de af oppositionen mot le s. k. filisterna (d. v. s. mot folk af vanligt sundt förnuft), som icke ville begripa denna skilnad, till en viss örkärlek för det osedliga innehållet, som endast skulle vara begripligt för utvalda själar; derefter gingo de ängre och erkände hos sina romantiska förebilder hvad le i början icke hade velat tillerkänna giltighet i afseende på sin egen konstverksamhet, nemligen att dessa kalder skrifvit klassiskt, emedan en trosuppfylld samid utgjorde innehållet för deras diktande sinne; — och så detta sätt undrar man mindre öfver den yttersta slutatsen, att man måste tillegna sig samma tro, som inspirerade dessa skalder, för att kunna skapa lika klassiska konstverk. — Detta är romantikens utvecklingsgång dess grunddrag.»

Jag tillägger, efter samma Schmidt, ännu några detaljer till dess närmare karakteristik ur det rika material, som han samlat.

«Ingenting har», menar han, «så befordrat den tyska litteraturens stillöshet, som den ifver, hvarmed tyskarne sökte tillegna sig det främmande, utan att efterfråga om dess innehåll var befryndadt med deras egna känslor och begrepp eller ej. Väl kan man ingenting invända deremot, att Schlegel efter bästa förstånd sökte tillegna sitt folk det vigtigaste ur den utländska litteraturen, då poesiens kosmopolitiska drift en gång var väckt och den förhandenvarande och utbildade formtalenten motsvarade denna drift; men med den konseqvens, hvarmed hans kritik och hans egen poesi arbetade hans öfver-

sättningar i händerna, understödda de ena genom de andra, och hvarmed han utgaf det mest främmande och heterogena för det mästerligaste och efterdömligaste, har han gifvit den tyska litteraturen en bestämd rigtning, som varat en hel menniskoålder, och denna rigtning var en falsk och skadlig. — I formen har Schlegel visserligen med sin oändliga språkfärdighet förvärfvat betydliga förtjenster; han har efterbildat icke allenast sonnetter, ottaver och canzoner, utan äfven assonanser, och hans efterföljare hafva deri till och med öfverbjudit honom, emedan de kunde bygga vidare på en redan färdig mekanism. Men den, som icke låtit sin känsla för musik och rythm förvillas, måste dock medgifva, att dessa produktioner till stor del hvila på en inbillning. Med ögat upptäcka vi väl vokalerna i assonanserna, rimslingorna i canzonerna o. s. v., men att höra dem är oss omöjligt, ty deras verkan beror på en oförsvagad vokalism, och denna hafva vi icke mera. Men hufvudsaken är att dessa versmått göra i originalet ett helt annat intryck än i öfversättningen, och derföre är öfversättningens egentliga ändamål förfeladt. Att nu romantikens lärjungar gingo ännu längre, att de i dessa främmande och olämpliga former förfärdigade sina egna tragedier, har Schlegel väl icke omedelbart förskyllat, men han har likväl omedelbart verkat derhän, ty han har mot sitt bättre vetande och samvete offentligt berömt dem och uppmuntrat dem på deras villovägar, såsom han helt naift erkänner i ett bref till Fouqué.»

Onekligen äro tyskarne romantikerna tack skyldige, derföre att de befriat dem från den döda mythologiska nomenklaturen, från de greciserande ordfogningarne och från versmått, som voro ohörbara för moderna öron. Thyvärr hafva de endast satt något sämre i stället. Då efterbildningen af de antika versmåtten och rythmerna, om den också stundom gjorde våld på språket, likväl i det hela förlänade detsamma en manligare och ädlare

ıkter, hafva de romantiska formerna, alldeles såsom italienska musiken, förvekligat det tyska språket förledt det till koketteri och hyckleri. Den syndaaf sonnetter och dylika verser, som efter Schlegels rdöme utgöt sig öfver Tyskland, har på det värsta försvagat det musikaliska momentet i deras poesi vant dem att egna större uppmärksamhet åt formen åt innehållet, eller snarare att uppsöka innehållet ast efter formens behof; den har undanträngt känslan åskådningen genom qvickheten och reflexionen.

Ännu betänkligare måste de romantiska skalderna ka genom sitt innehåll. Dante, Ariosto, Camoëns de öfriga äro visserligen stora skalder, «ty de hafva ·it ett klassiskt uttryck åt sitt folks och sin tids slo- och åskådningssätt, men för att förstå dem ıte man anlägga intellektuella glasögon. Den som · sig förstå eller till och med älska dem utan kultur- ;oriska studier, ljuger för sig sjelf», och till detta sjelfrägeri hos den yngre generationen är företrädesvis ılegel skuld.

Då nu Nya Skolan, såsom hon först kallades, rde den romantiska litteraturens innehåll, hvilket ı på sätt och vis ånyo upptäckt, till sitt eget, och ›satte detta emot folkets instinkt äfvensom emot den ·s rådande klassiska bildningen, blef hon efterhand lad romantisk skola.

I början umgicks man helt menlöst och naift med ta uttryck. När Wieland i Oberon uppmanar muna att åt honom sadla Hippogryphen «zum Ritt in's ɜ romantische Land», så menar han dermed den fabel·ld, som utgjort de romantiska skaldernas material; han icke tänkte på någon egentlig romantisk beıdling, visa redan de gudomligheter, som han anropade. rst genom känslan af motsatsen mot upplysningens ·derna idéer, hvilka ledt till revolutionen, uppkom mödandet att med medvetande dikta i en förgången

tids anda. Då man förut imiterat en främmande litteratur, hade det alltid skett i den känslan, att man hade att göra med en öfverlägsen bildning; men i detta fall visste man ganska väl, att man var de romantiska skalderna öfverlägsen i bildning; man härmade dem icke för deras andes bildning, utan emedan deras ande var mera intressant för den sannt bildade, än den moderna bildningen sjelf. Detta försök att åter på oss inympa de romantiska idéerna, har i sjelfva verket någon likhet med den process, i hvilken de romantiska folken tillegnade sig den från romarne fortplantade religiösa och sedliga bildningen, och derigenom låter sig benämningen *romantisk*, d. v. s. reflekteradt romanisk, väl rättfärdigas för hela skolan.

Väl förefinnes en analogi med denna process äfven hos de rent germaniska folken, i kristianiseringen af de fornhedniska mytherna och i germaniseringen af romerska och kristliga föreställningar; men då germanerna i Tyskland och England bibehöllo sitt språk, då de alltid voro i stånd att fullständigt åt sig öfversätta de främmande föreställningarne i sin tankes och känslas former, blef denna bildningsprocess hos dem *organisk*. I Tyskland finnes en rik, helt och hållet nationell poesi, som af de olikartade religionselementerna endast upptagit det som passar för densamma; en oafhängig rättsutveckling och ett den hedniska sagans fortlefvande i berättelser, ordspråk och visor. *Ja*, äfven protestantismen var i sina väsendtliga grunddrag ingenting annat än en utsofring af de främmande elementer, som under denna bildningsprocess icke öfvergått i folkets organism.

De germaner deremot, som i Frankrike, Italien och Spanien antogo det besegrade folkets språk, kunde, emedan de voro värnlösa emot de främmande föreställningarne, icke undgå den *mekaniska* bildningsprocessen. Genom deras förhållande till Italien och till Orienten, uppstod en poesi, som förnekade det nationella

et och uppställde idealer, som voro lika främmande folket, som den ursprungliga betydelsen af de ord, d hvilka det nu måste uttrycka sina känslor och kar. Så uppstod i den romantiska litteraturen denna nbolik, i hvilken man icke kunde urskilja hvad som : bild och hvad som var motbild: detta brokiga och virrade vexelspel mellan två verldsåskådningar, af ilka den ena uteslöt den andra, och som likväl sökte . bestå bredvid hvarandra.

När reformationen utbröt, hade inom de romaniska ken svalget mellan dessa båda verldsåskådningar blif- större än någonsin. På ena sidan Aretin, Macchia- lli, Pulci och andra, på andra sidan kyrkan med hela lheten af sina himmelska anspråk. Reformationen hade de romaniska folken närmast den inflytelsen, att kyr- n samlade sina krafter och undertryckte sin verlds- a, hedniska motsats. Inqvisitionen, jesuiterna, Cal- 'on voro de bestämdaste uttrycken af denna seger, ι tillika de bestämdaste uttrycken af romantiken, lken denna gång medvetet representerade det mot lningen och naturen fiendtliga tros-momentet, icke ıru, utan emedan det var fiendtligt emot den verlds- ι bildningen: denna sedligt-esthetiska stämning, som itt ridderligt-fantastiska väsen, sin kasuistiska *point ›nneur,* sin transscendens af det gudomliga vida öfver- d medeltiden.

Man ser att det i denna rigtning låg någonting lägtadt med den moderna romantiken; men äfven cheten springer i ögonen. Calderon tillfredsställer i a dikter icke sina subjektiva esthetiska lustar, utan ι uttrycker i dem det redan färdiga innehållet af cmedvetandet, sådant det utgått ur inqvisitionens ıder. Våra romantiker deremot förherrligade katho- smen, chevaleriet o. s. v., icke såsom representanter sitt folk, ej heller såsom uttrycket af sin egen öfver- 'else (senare konseqvenser få här icke vilseleda oss),

utan emedan de för den högre konstens behof ansågo dylika fantasier nödiga. Denna stämning är romantikens höjdpunkt.

Spiritualismen hade hos de romaniska folken under sextonde och sjuttonde seklerna tillkämpat sig seger öfver det verldsliga sinnet och frivoliteten, men den senare var blott bunden, icke tillintetgjord. I Italien utbröt den gamla frivoliteten ånyo, ehuru den denna gång för skam skull måste påsätta sig hyckleriets mask, och i Frankrike visade encyklopedisterna att hos ett friskt folk hvarje abstraktion framkallar sin motsats. Äfven det har den tyska romantiken efterhärmat. För att förstå Genoveva måste man jemföra den med Lucinde. Frivolitet och svärmeri, än jemte hvarandra, än öfvergående i hvarandra, äro romantikens genomgående kännetecken. Det var karakteristiskt att det första bete, som rekommenderades såsom den romantiska poesiens canon, var Cervante's humoristiska roman «Don Quijote». Att just denna blef det första, var måhända en blott tillfällighet bland de många, som bestämde skolans grundsatser. Emellertid finner man här en blandning af dessa motsatser, mellan hvilkas extremer skolan behagade sig i att balancera, här motsatsen mellan den romantiska, galna öfverspändheten å ena och den prosaiska platttheten å andra sidan. Naturligt var att skolan under sin fortgående utveckling kom att med förkärlek fästa sig vid den förstnämnda ytterligheten, såsom den mest berättigade och giltiga. Tiecks öfversättning af Don Quijote utkom 1799. — Snart kände sig dock skolan behöfva en mera positiv auktoritet att stödja sig på. Hon trodde sig finna den i Tasso och Ariosto, som under det första årtiondet af detta sekel utkommo i tysk öfversättning af Dietrich Gries, det Schlegelska brödraskapets trogna lärjunge och medtäflare. Den förstnämnde af dessa författare, Tasso, var likväl icke heller helt och hållet i skolans smak. Tasso's ärlighet

na sympathier, äfvensom hans regelmässiga form, måste a anstötlig för romantikerna, med deras förkärlek för nien och för skaldens godtycke. Bättre passade dem iosto, ehuru äfven han blef föremål för klander. ıellertid begagnade de sig af båda dessa stora poeca auktoriteter, eftersom det för hvarje tillfälle föll . Kom det an på att mot det råa intresset för ämförfäkta bildningens princip, så var en sådan poet a Ariosto det bäst passande exemplet; ville de derot framhålla för sin otrogna samtid medeltidens ensiasm, så måste Tasso låna dem sina bilder och ıslor. Ingendera motsvarade ändå rätt det romanca idealet af episk diktkonst. Detta funno de i Caëns' «Os Lusiados». Denna dikt spelar i den ny-romanca esthetiken en så vigtig roll, att vi för ett ögonk stanna vid densamma.

Lusiaden förtjenar kanske mera än något annat dernt epos detta namn. Det omfattar det portugia folkets korta hjelteperiod, och är diktadt af en ld, hvilken sjelf deltagit i sådana bedrifter, som han junger. Dess företräde består deri, att det är ett kligt nationalepos. Den religiösa värma, som det cunnar, är ej heller diktad. Väl voro bland alla arande från slutet af trettonde intill slutet af sexde seklet portugiserna de, hos hvilka den spekulativa ıdelsandan minst antagit en religiös färg: likväl fattaden icke helt och hållet, och konflikterna med moaedanerna, som man så tappert bekämpat i Spanien Norra Afrika, och som man återfann på Afrikas ostkust liksom i Indien, måste åter framkalla den giösa motsatsen. I grunden var det väl Indiens tter, som lockade portugiserna; men striden mot moaedanerna gaf dem i deras egna ögon värdigheten rosriddare. Dertill kom att de båda menniskoåldrar, ı förflutit mellan upptäckten af sjövägen till Indien dess förherrligande genom dikten, i detta afseende

frambragt en stor förändring. Trossöndringen hade försiggått, och katholicismen hade samlat alla sina krafter för att motstå den fruktansvärda fienden; den hade gått in i sig sjelf, afkastat sin hedniska omklädnad, ångerfull öfvergifvit den verldsliga frivolitet, med hvilken den förut utöfvat sina religiösa ceremonier, och bemödade sig nu att nyttja denna inre pånyttfödelse till återeröfring af det förlorade. Jesuiterna och de öfriga ordnar, som framgått ur den katholska kyrkans pånyttfödelse, herrskade i Portugal liksom i Spanien. Den unga konung Sebastian, hvilken denna dikt är tillegnad, var deras pupill, och fanatism och bigotteri stodo i begrepp att bemäktiga sig hela folket. — En sådan tidens stämning kunde icke förfela sin inflytelse på skalden: att plantera korset i Indien, och utbreda tron på den heliga trefaldigheten öfver verlden, framställes mer än en gång såsom sjötågets ändamål. Under sådana förhållanden måste väl hvarje oförberedd läsare råka i bestörtning, när han finner att detta kristligt fromma företag glädjer sig åt en icke ringare protektion än den af gudinnan Venus och hennes älskare Mars, och att bland alla ondskefulla mohamedaner, som hysa hat emot korset, ingen så lifligt intrigerar mot de kristne, som guden Bacchus, hvilken icke kan smälta att hans indiska hjeltebedrifter skulle fördunklas af detta folk af orostiftare. För att gifva en föreställning om detta kaos, anföra vi en bön, som Vasco de Gama ställer till himlen, just när han underbarligen undgått en stor fara (efter Lovéns öfvers. p. 47):

Och om vi arma, som kring hafven jaga,
Ditt hulda hjerta så till ömkan rört,
Att blott af godhet du har velat draga
Oss från ett land, som eljest oss förstört;
Må i din vishet dig min bön behaga!
O må mitt folk till säker hamn bli fördt!
Ack! eller låt oss snart det landet finna,
Som i din tjenst vi trängta så att hinna!

Den bönen hörde — —

Hvem kunde det vara som hörde denna bön? ske Jungfru Maria, himladrottningen, eller S:t Dious, Portugals skyddspatron, eller någon annan af nanliga eller qvinliga helgon, som hafva inflytande jöfart, krig och eröfring? Men nej,

Den bönen hörde Aphrodite gerna;
För Gamas väl den skönas hjerta brann.
Farväl hon tog af hvarje hafvets tärna,
Som såg med trängtan hur hon snabbt försvann;
På himlens stjernfält stjerna efter stjerna
Hon for förbi; hon tredje sferen hann;
Och snart hon fram till sjette himlen ljungar,
Der Fadren thronar, konung öfver kungar.

Af skyndsam färd och af den harm, som gäste
I hennes bröst, så skön gudinnan är,
Att luften, stjernorna och himlens fäste
Och allt på hennes väg får henne kär;
Från ögonen, der Amor har sitt näste,
Utströmma varma, lefvande begär,
Af hvilka ishöljd pol sig eldad finner,
Och kalla sferen genomglödgad brinner.

Att i den högsta Fadrens hjerta sprida
En större eld, vill hon i samma skick,
Som för Trojanen fordomdags på Ida,
Framställa sig inför hans gudablick.
Om jägaren, som såg Diana skrida
I badet ner och hjortgestalten fick,
Dig sett, hans hundar honom icke slagtat;
Han dött af kärlek, då han dig betraktat.

Det gyllne hårets rika lockar sväfva
Ned öfver halsens snö, som priset vann;
På hennes barm två runda kullar bäfva,
Der leksam Amor sig så väl befann;
Från hvita gördeln flammor jemt sig häfva,
Med hvilka sonen tänder hjertan an;
De fina pelarstöd begär omringa,
Som huldt likt murgrönsrankor dem omslinga.

Med tunnväfdt tyg höljs af en blygsam vanas
Medfödda drift hvad ingen blick må se;
De sköna liljor dock af ögat spanas;
Ej de förrådas, och ej döljas de;
Till hälften blott de ses, till hälften anas,
Att ökad eld s å åt begären ge.
En allmän tjusning sig i himlen sprider;
Vulcan af afund, Mars af kärlek lider.

Det ses af gråt och skratt en blandning blicka
Från hennes ögas blåa himlagrund.
Som då en yngling skadat har sin flicka
I lek, hon ler och gråter samma stund.
Skall hon sig ond, skall hon sig vänlig skicka?
En klagan, men ock skratt har hennes mund;
Så nu gudinnan, som ej like äger;
Mer glad än sorgfull till sin fader säger: o. s. v.

En galnare blasfemi hade väl ej den fräckaste bespottare kunnat uppfinna. Korset, protegeradt af Venus, och af den Venus, som här skildras, den sinnliga lustans vekliga förföriska gudinna, hvilken de kristliga förfädren förvisade till Hesselberg (Häckelfjell), hvarest Heyne på ett så förtrollande sätt skildrade henne, — och detta allt i en dikt, som var skrifven för att förherrliga tron bland Lusitaniens folk! Det är en så oerhörd ironi, att ett protestantiskt hufvud går omkring dervid! Att man på dess tid icke tog förargelse deraf, låter sig förklara helt enkelt derigenom, att den dåvarande katholicismen i sina sinnliga former var temligen beslägtad med hedendomen; men att de tyska romantikerna kunde taga denna blandning af hednisk och kristlig mythologi i försvar mot Voltaire, är väl det mest slående vittnesbörd om beskaffenheten af deras religiositet. — Om vi närmare se på saken, så tänder sig hos Camoëns poesiens och kärlekens eld icke vid kristliga idéer, som han affärsmessigt affärdar, icke vid hans folks hjeltebedrifter, som han berättar ganska flyktigt och ohistoriskt, utan vid de liffulla mythologiska bilder, som så förtrollande

go emot honom i de gamla skaldernas verk. Till och ed den rörande episoden om Inez de Castro inledes enom en underbart behagfull sång till gud Amor. idehvarfvet var ett motsatsernas tidehvarf; omständigeternas yttre tvång dref det in i den katholska fanasmen, men dess hjertan dröjde på Olympens ljusa höjer hos de vänliga gudagestalter, med hvilka fantasien unde drifva ett lika fritt spel som med undinerna och fvorna i den egna folksagan. Så snart Camoëns får en ringaste anledning att skildra Tritonernas, de stormopväckande giganternas folk eller Aphrodites täcka följe, r man det plötsliga välbehag, hvaraf han fattas; hans ntasi vidgas och eldas, och då han förut endast skizerat, finner han nu de mest glödande, i den brokigae glans skiftande färger. Och denna dualism, denna osoluta söndring mellan den sinnliga lustan, det hemgt trånande hjertat och trons dunkla skräckgestalter det, som vi kunna beteckna såsom det karakteristiska r den romantiska poesien. — Camoëns var icke en ationell skald i högre mening. Väl var han djupt enomträngd af sin nations sjelfkänsla och ära, men varken hans innehåll eller hans former utgingo från aturens medvetande. Virgilius är hans förebild, icke lott i enstaka vändningar, utan i kompositionen och illningen af det hela, och hans fantasi lefver icke i lkets kristligt romantiska minnen, utan i Greklands ıdaverld. Om vi med vår tids bättre insigt derom, t det nationella epos diktas af folket och blott rediges af skalden, icke kunna tillerkänna det romantiska ›os från sextonde seklet det höga värde, som man for›m satte derpå, så förefinnes deri likväl en ganska sentlig åtskillnad. Ty Pulci, Ariosto, Bojardo, Tasso h andra förvandlade det främmande materialet till sin a egendom, hvilket, såsom individuellt lefvande, åter tog en nationell kolorit: hos Camoëns åter ligga synrligen två verldar i strid med hvarandra, hvilka icke

hafva något öfverensstämmande och således ej medgifva någon harmonisk ideel hållning af dikten. — Camoëns öfversattes på tyska första gången af Kuhn år 1807, under den romantiska tiden.

Från den skaldekrets, hvilken vid medeltidens slut, hälften rättroget, hälften ironiskt, ännu en gång sökte sammanfatta chevaleriets och kyrkans hela innehåll, begaf man sig längre tillbaka in i medeltiden, och der reste sig jättestor öfver alla sina medtäflare den store florentinarens gestalt, hvilken i en dikt sökte omfatta himmelen, jorden och helvetet. För *Dante* hade A. W. Schlegel redan från första tiden hyst en stor vördnad. Han upphöjde denna skalds siarefantasi, «den inre åskådningskraften af ting, som icke till graden eller sammanhanget utan till arten öfverstiga all yttre verklighet; ett ljusfullt drömmeri i det inre sinnets stilla natt, hos konstnären förenadt med gåfvan att genom en förtrollande framställning meddela dessa hemlighetsfulla bilder, som aldrig fullkomligt kunna lösas från själen, deras födelseplats.» — Men den varma och uppriktiga vördnad, som han hyste för honom, yttrade sig mera i allmänna deklamationer än i ett kritiskt ingående i saken. Hans skrift om den Gudomliga Komedien är ett dilettantarbete. De öfriga medlemmarne af skolan instämde lifligt i dessa deklamationer, och deraf blef följden, att Dantes namn gick som en dunkel, hemlighetsfull saga genom folket, men tillika att man lät sig nöja med denna vördnad på afstånd, utan att göra något försök att intränga i skalden. Först och främst ligger hos den stora italienska skalden innehållet oss alltför fjerran. I helvetet finna vi oss temligt hemmastadda, emedan de historiska hänsyftningarne här äro tydligast, och emedan de fördömda pinas af begripliga jordiska passioner. Deremot vid de skolastiska spekulationerna i skärselden och himmelen hafva vi svårt att känna och tänka oss något bestämdt. Denna art af mystisk kristendom är lyckligtvis

längesedan begrafven: hvarken i kärlek eller fruktan hafva vi något att skaffa med densamma. Men äfven konstformen har något sällsamt och främmande. Med en materialism och ett detaljmåleri, som stundom kännbart sårar vår esthetiska känsla, tecknar skalden för oss ett drömmens och inbillningens rike med en konseqvens och ett sammanhang, som vi beundra, men som vi ock måste anse för bortkastad möda. Den som med litteraturhistoriska synglas fördjupar sig i denna skald, skall der finna oändligt rika skatter; men att vilja räkna honom bland klassiska skalder är en dårskap: ty klassiskt är endast det, som har inre sanning för alla tidehvarf. Homeri sol, såsom Schiller rigtigt anmärker, lyser äfven för oss, men Dantes öfverjordiska ljus har redan slocknat; vi kunna vid dess sken ej mera urskilja föremålen. — Sedan Schlegel gjort ett misslyckadt försök att öfversätta Dante, företog sig Kannegiesser detta svåra arbete och lyckades bättre. Hans öfversättning började utgifvas 1809.

Men den romantiska skolans förnämsta och egentliga poetiska urbild och efterdöme var Calderon. De tröttnade ej att lofsjunga honom i vers och prosa. «Men detta lofordande af Calderon», säger Schmidt, «var så mycket betänkligare, då den verkan han gör är ögonskenlig och omedelbar. Hans utomordentliga dramatiska talent måste gripa hvarje läsare, hvilken bildningsgrad han ock må tillhöra; men detta esthetiska intryck går icke hand i hand med det sedliga. Hvarje oförvillad protestant, ja hvarje oförvillad katholik (åtminstone om han är af germanisk stam), måste anse de motiver, som Calderon inlägger hos sina hjeltar, hans sedliga grundsatser och hans idealer för absurda och afskyvärda. Man har dock i Tyskland kommit så långt, att man icke allenast tvingat sig upp till enthusiasm för de ämnen som han behandlar, utan äfven sökt att dikta i hans anda. Derigenom har en lögnaktighet på den tyska theatern innästlat sig,

hvarom ingen annan nation har ett begrepp. Karakteren af den protestantiska äfvensom den germaniska litteraturén i allmänhet är sedlig sjelfbestämning, skuldens och ödets härledning från menniskans inre: de romaniska skaldernas karakter deremot är ofrihet. De uppställa inga sedliga problemer för sin poesi, de låta endast de traditionella reglorna tillämpas på ett gifvet exempel. Deras tragik, liksom deras skuld, ligger endast i de yttre situationerna; om en strid i själens innersta veta de ingenting, och derföre är den passíon, som de framställa, endast ett rus, ödet en dröm, försoningen en akt af nåd, utvecklingen af deras karakterer en serie af underverk eller ock ett simpelt räknestycke. Deras figurer äro stereotyper, deras idéer präglade mynt, deras sedelag den fixa idéens katekes. Visserligen insmickrar sig denna kalla verld hos sinnena genom ett bildrikt fantastiskt språk, och genom den underbara doften af en glödande atmosfer, som förlänar ett tjusande behag åt alla gestalter, och man söker så mycket mera bakom denna gåtlika sagoverld, ju mera dunkel och förvirrad den ser ut.» Man får icke sammanblanda det sjuttonde seklets jesuitiska katholicism med medeltidens kyrka, hvilken hör oss lika mycket till som våra dagars katholiker. Dante kan begripas af den ena kyrkan lika godt som af den andra, ty hos honom voro motsatserna ännu bundna; men Calderon var en uppresning mot det uttalade ordet, och det var just denna reflekterade religiösa känsla, som gaf honom så mycket värde för romantikerna, hvilka äfven försökte en dylik reflexion.

Såsom sagdt är, var Calderon ett föremål för den romantiska skolans obegränsade vördnad och hyllning. A. W. Schlegel började först öfversätta honom 1803, och redan året derpå uppfördes i Bamberg hans «Andakt vid Korset» och «Ståndaktiga Prinsen». Först 1828 fick Schlegel ögonen öppna i afseende på sin fordna afgud

gentliga värde. «Då Calderon godkänner religiösa förildjelser», säger Schlegel vid denna tid, «så uppröres varje mensklig känsla. Att för halfannat århundrade sedan en vetenskapligt bildad och för det högre umgänget uppfostrad spanior, såsom Calderon var, kunde dela pöbelns fördomar mot protestanterna, påminner om Spaniens tillstånd ännu i dag, och det ena blir begripligare genom det andra.» — Friedrich Schlegel deremot, affällingen, kände inga sådana betänkligheter. I hans Geschichte der Litteratur» står Calderon högt öfver hakspeare: han är den helt och hållet gudomliga diktren, om hvilken man endast kan anmärka att hans konst är för mycket gudomlig, för litet mensklig. Schmidt rmodar att han aldrig grundligt läst sin Calderon, då n till den grad kunnat misstaga sig om hans värde.

Oaktadt de vidsträckta studier, som man i Tyskad nedlagt på Calderon, förmådde likväl vid denna l ingen med opartiskhet och insigt bedömma hans rde. De som i allmänhet sysselsatte sig med honom •drade samma erkännande för hans innehåll som för ns form, och sågo sig för det mesta i tillfälle att åtnstone till en viss gräns göra propaganda för hans anska begrepp om ära, för hans katholska bigotteri, hans bildspråk och versmått: och detta måste å andra lan framkalla den naturliga reaktion, att man i honom ce såg något annat än dessa närmast framträdande enskaper, och att man på det allvarligaste protesterade mot naturaliserandet af en skald, som hånade alla sedna principer. Detta var ett ganska allvarsamt och be:tigadt nödvärn, ty våra sedliga grundsatser voro och ä ännu icke så fullkomligt stadgade, att man borde handla deras motsats med alltför stor liberalitet, så racket mindre, då man ser huru den skola, som representerade dessa principer, gick hand i hand med den ligiösa och politiska reaktionen. Åtminstone måste man vid allt det beröm, som kan egnas denna art af

vitterhet, tillägga den till saken hörande anmärkning, som Bouterwek gör i sin «Geschichte der Poesi und Beredsamkeit»: «Förnuftet och den moraliska känslan blifva af den fantastiska tron till den grad misshandlade, att man måste lyckönska de nationer, hvilka deras bättre öde nekade en så beskaffad själsnjutning».

Från det allmänna erkännande, som föll den romaniska poesi'en till godo, uteslöt den romantiska skolan ett folk, som under mer än ett århundrade beherrskat hela det bildade Europas litteratur, nemligen fransmännen. Då vi hos Lessing och hans samtida fullkomligen förstå och gilla den häftiga striden mot den franska poesien, emedan hon då för tiden var den lefvande fiende, som måste drifvas ut ur alla sina förskansningar, om den tyska nationaliteten skulle kunna frälsas, på samma sätt som i politiskt hänseende var fallet på frihetskrigens tid, så var likväl hos Schleglarne deras fortsatta och förstärkta polemik icke mera tidsenlig. Sedan Goethe uppträdt, var väl ej mera någon fara att frukta af den franska alexandrinen, af Boileau och de tre enheterna, och det var derföre endast den g[illegible] rigtningens blinda drift, som framkallade hätskheten mot fransmännen. A. W. Schlegel borde hafva kunnat låta varna sig af umgänget med Goethe, som i den franska regelbundenheten erkände en ganska helsosam och nödvändig motvigt mot det inbrytande barbariet och förvildningen; ja hans egna naturliga anlag och bildning borde hafva ställt honom på fransmännens sida; men här bestämde honom inflytelsen af hans broder, Tieck och de andra vännerna, och i trots af sin mångsidighet, som i öfrigt förtjente allt erkännande, blef han här orättvis. Först och främst förnekade han att fransmännen haft sin romantik lika väl som hvarje annat folk. Han var på det hela mindre förtrolig med de franska författarne från femtonde, sextonde och sjuttonde seklerna; eljest skulle han i Heptameron, i Rabelais,

ontaigne, senare i Pascal funnit en serie af fria och
endomliga tänkare, som kunde ställa sig jemnbördiga
edvid hans älsklingar, och hvilka äfven under en se-
are tid, då genom den akademiska regeln den fria ut-
ecklingen var undertryckt i den herrskande litteraturen,
ltid funno sina fortsättare, såsom till exempel författa-
en till *Manon Lescaut* (Prévôt d'Exiles). — Vidare till-
mpade han icke på den franska litteraturen den prin-
ip, som han gjorde gällande för hvarje annan nations
tteratur. Litteraturen från Ludvig XIII:s, XIV:s och
V:s tidehvarf var lika nationell, lika så framgången ur
kets natur, ett lika så noggrannt uttryck för den franska
dan, som Calderon för spaniorerna, Ariosto för italie-
rne. — «Slutligen — och detta är det vigtigaste — förbi-
g han, att Frankrikes akademiska litteratur, huru högt
er huru ringa man må uppskatta dess poetiska värde,
r Europas räddning ur ett högst vådligt barbari, som
tade att qväfva alla frön af den hittills rådande bild-
agen. Då fransmännen i tanke, känsla och handling
erställde den logik, som gått förlorad under den ro-
antiska perioden, så vunno de derigenom i de stridiga
nslornas och viljerigtningarnes chaos den fasta hållning,
m väl i början, då faran ännu var stor, hade något
öjligt, tryckande och jernhårdt, men som var nödvän-
g, på det att den senare, äkta humaniteten skulle
nna bereda sig rum. Äfven tyskarne stå på frans-
ännens skuldror, om de också med rätta upprest sig mot
ras ensidiga herravälde, och då faran ej mer är så
ngande, att den kan pålägga dem otacksamheten så-
m en pligt, så böra de äfven kunna medgifva, att de
an Boileau och Voltaire icke heller haft någon Goethe.
iesaktningen för det franska språkets disciplin var i
la händelser öfverdrifven; denna har under nittonde
klet, då ett nytt och kraftigt poetiskt sträfvande vak-
ade hos folket, ingalunda hindrat naturens sanna gunst-
agar att med fullkomlig frihet utveckla sig, och efter

Béranger, *George Sand*, *Mérimée* och *Musset* skall man väl icke mera vilja påstå, att det franska språket icke duger för poesi. Naturalismens och romantikens uppresning mot den franska regeln förde till råhet och förvirring, så snart man äfven hade uppgifvit den grekiska förebilden. Om de flesta tyska författare från den första fjerdedelen af nittonde seklet kan man använda en bild ur Tieck's noveller. Han berättar att två dårhushjon spelte schack med hvarandra, men icke efter den vanliga regeln utan så att vid hvarje nytt drag bägge på samma gång efter ögonblickets ingifvelse uppgåfvo en ny regel. A. W. Schlegel sjelf hörde ingalunda till denna kategori: han har under hela sin lefnad bemödat sig att inrätta sin tyska prosa efter förebilden af just dessa fransmän, som han behandlade med så mycken missaktning; han har sjelf skrifvit en klassisk fransyska, ja hela anläggningen af hans karakter var af fransk snitt. Likväl måste det lända honom till stor berömmelse, att han med sina theorier vågade sig in i det fiendtliga lägret, och i sjelfva Paris år 1807, väl icke med omedelbar framgång men med stor skicklighet, bekämpa klassicismen och sålunda medelbart bröt väg för den senare romantiken. I allmänhet skulle man skatta hans inflytelse alltför lågt, om man ville inskränka den till Tyskland. Hans Dramatiska Föreläsningar hafva blifvit en europeisk bok och hafva öfverallt under tidens lopp medfört en revolution i de poetiska begreppen.

Om man öfverskådar innehållet af föregående historik, så skall man finna att dessa efterbildningar af och rekommendationer för det främmande ensamma skulle hafva varit tillräckliga att grundlägga en ny skola. Genom massan af det främmande material, som till en oerhörd grad motsade alla dittills rådande föreställningar, och hvilket nu hvarje sannt bildad skulle beundra såsom något oförlikneligen poetiskt, blefvo alla de gamla begreppen kastade öfveränd a; de gamla celebriteterna

nde sig ifrån den nya skolan: deremot strömmade ıgdomen till densamma, och i spetsen för den drogo ı de bägge Schleglarne, såsom djerfva fribrytare i Xeernes manér, i härnad mot de Filistéer. Massan var i de senares sida, men den uppåtsträfvande ungdomen, m finare bildningen och det poetiska sinnet slöto sig l romantikerna. Deras stjerna var i stigande, ty de presenterade en ny princip mot det förflutnas förfallna ɜrstoder» *).

Det var nödvändigt att inledningsvis förutsända nna öfversigt af den romantiska skolans uppkomst och sta utveckling i Tyskland, för att kunna bestämma n verkliga tidsbetydelsen af den romantiska skolans pträdande i Sverge, då denna omedelbart ställde sig samma grund som den förra. Här frågas i första nmet: voro de tidsförhållanden fullkomligt desamma, ilka framkallade de nya skolorna på det ena stället h det andra? Befunno sig skolorna på bägge ställena allkomligt enahanda förhållande till det nästföregående teräta bildningsskifte, som af dem bekämpades? Och ı så icke var fallet, huru kunde de begagna alldeles nma förfaringssätt mot sin motståndare, utan att enras verksamhet måste synas öfverflödig och förfelad? tta följer att undersöka.

Under förra hälften af sista århundradet hade den nska poetiken, i allmänhet franska konstsmaken och franska mönstren, varit allena rådande i det civilirade Europa. De högre klassernas bildning var öfverlt företrädesvis fransysk; sjelfva lärdomen var på de sta ställen förmedlad genom franska inflytelser: klassiketen pröfvades genom franska synglas, och antikens önhet gällde endast så vida den uthöll granskningen

*) I afseende på den föregående framställningen af den tyska romanka skolan, jfr Schmidt: «Geschichte der deutschen Litteratur, im neunnten Jahrhundert», Dritte Aufl., Band I, s. 325—358 och flerestädes.

af den fransyska kritiken. Mot ett sådant det sjelfständiga omdömets nesliga beroende af en främmande positiv lagstiftning var i Tyskland Lessing den förste som protesterade, omkring medlet af förra seklet. Samma protest höjdes i vårt fädernesland mer än trettio år senare af Ehrensvärd och Thorild. Men under dessa mellanliggande tre eller fyra årtionden hade i Tyskland timat förändringar af oändlig vigt, hvilka voro för Sverge fullkomligt främmande. Der hade redan en sjelfverksam esthetisk frihet gjort sig gällande, hvarom i Sverge ännu på länge icke blef fråga, då man hittills ännu icke erfarit något behof deraf. Der hade, väsentligen förberedd genom Lessings djupsinniga esthetiska spekulation och Wielands talentfulla, mångsidiga, poetiska eklekticism, efterhand aningsvis vaknat medvetandet om en poetisk frihet, som ej erkänner andra lagar än fantasiens egna, ett medvetande, som lätt kunde urarta — och äfven gjorde det — till ett svärmiskt sjelfsvåld, men som slutligen skulle nödvändigt leda till den snillets sjelflagstiftning, hvars princip är idealet. Men då man ännu icke kommit till insigt om att idealet icke är ett enda, oföränderligt och stillastående skönhetsmått, utan ständigt sig utvecklande, skiftande och mångfaldigt, enligt regeln «i många former trifs det sköna»; så sökte man fixera sitt ännu outvecklade medvetande derom i en bestämd form, d. v. s. man förutsatte och fann ett historiskt ideal, att till en början hålla sig fast vid. Detta förstfunna ideal var den antika skönheten; och under erkännandet af dess högsta, ja uteslutande giltighet uppstod och utvecklades Tysklands klassiska litteratur, produkten af Schillers och Goethes harmoniskt samverkande snillen. Vi hafva sett betydelsen af detta storartade fenomen, äfvensom vi antydt, huru, efter Schillers död, besagda rena ideal under Goethes behandling stod i fara att förtunnas till en formalism, som väl ännu icke var tom, men under behandling af mindre gedigna snillen icke kunde undgå

; snart blifva det. Denna förstöring af det klassiska aalet blef den nya tyska skolans verk. Deri låg ej ass största fel, ty all ensidighet bör upphäfvas, och itta ideal var en ensidighet. Ej heller har man rätt t förebrå samma skola att den mot detta ideal uppällde det romantiska, icke ens att den uppställde atsamma såsom allena giltigt, ty dermed begick den sjelfva verket endast ungefär samma fel som den uregående klassicitetens; utan skolans stora misstag g deri att den, under sitt sökande efter idealer, utligen uppgaf hela idealet, derigenom att den kastade allt innehåll öfver bord och lade uteslutande gt vid formen, hvilken kunde fyllas med hvilken gealisk paradox som helst, — en ensidighet af helt annan ekaffenhet än den förra, ej blott farlig, utan absolut estörande, då den gjorde all konstutöfning till en godtcklig lek, deri hvarje konstverks värde uteslutande ar beroende af teknikens förträfflighet, och hvarje onstnärs geni mättes efter graden af uppfinningens arreri.

Härvid måste vi dock först fasthålla, att skolans rsprungliga verksamhet blef fientligt rigtad mot det leal, som låg till grund för den nya klassiska periodens tteratur, derigenom att den dref denna idealism till a yttersta spets, till sin karikatur, såsom förut är sagdt. Den förutsättning, hvarifrån den utgick, var gifven inom en tyska litteraturen i dess då rådande ensidiga ideasm, och de hade sålunda fotfäste för sin fortsatta verksamhet på den fosterländska bildningens grund. Mellan en gamla upplysningens bildningsgrad och deras nya omantik fanns den nödvändiga mellanlänken, den utecklingsgrad, genom hvilken den så kallade upplysningen redan *de facto* var öfvervunnen, den klassiska ideaismen, hvars ensidighet nu i sin ordning skulle besegras. Denna mellanlänk saknas i svenska litteraturhistorien. Låtom oss tillse hvad följden deraf måste blifva för den

likartade romantiska skolan i Sverge, hvilken egentligen endast var ett ofullständigt eko af den tyska.

Det moraliska intresset hade under den franska klassicitetens och upplysningens tidehvarf haft en afgjord öfvervigt i den poetiska litteraturen. Så väl den lyriska som den dramatiska poesien var uppfylld af ethiserande elementer, var stundom rent af sedelärande, för att ej tala om den egentliga didaktiska poesien, hvilken på den tiden värderades högst af alla diktarter. Sjelfva Lessing sysselsatte sig ifrigt med epigrammet och fabeln, och några af hans dramer såsom «Juden» och «Nathan den Vise» hafva en uttryckligen didaktisk syftning. Den klassiska idealismen gjorde slut på denna moraliserande rigtning i poesien. Det är visserligen sannt, att det sedliga aldrig kunde blifva likgiltigt för en man af det djupa ethos som Schiller, och lika sannt är, att «den store hedningen» Goethe aldrig kunde fullt förlora det fina sinne för *decorum*, det yttre uttrycket af det sedliga, som utmärkte hans hedniska förebilder; men nekas kan dock ej, att för bägge under en viss period, och för Goethe under hela hans lefnad, det sedliga var underordnadt det sköna, så att det sistnämnda var det första och vigtigaste, och det förra endast ägde betydelse, så till vida som det sköna såsom sådant aldrig kan vara annat än tillika sedligt. Sådana åsigter hade den bildade allmänheten i Tyskland redan sedan årtionden hunnit vänja sig vid och lärt sig att godkänna, när den romantiska skolan uppträdde med sin lära om det fria idealet, som var upphöjdt öfver all filisterartad jargon om sedlighet, och den tänkte sig deri i början ingenting ondt. Den svenska allmänheten åter hade aldrig hört talas om några sådana distinktioner, ty den hade aldrig genomgått något klassiskt bildningsstadium. Den nya skolans läror måste således för oss svenskar, så oförberedda derpå som vi voro, till en början synas såsom en oerhörd fräckhet eller en ohjelplig galenskap.

Det är visserligen långt ifrån mig att vilja försvara en ethiserande åsigten, eller att konsten skulle hafva år ändamål att enkom verka för det sedliga, eller i allmänhet hafva något ändamål utom sig sjelf. Men om man medgifver, att poesien ej bör söka att framställa något annat än det sköna, så har man derigenom ingalunda medgifvit, att det sedliga kan eller får vara henne likgiltigt, än mindre motsatt eller fientligt. Detta följer naturligt deraf, att de, då de båda äro idéer, äro f. beslägtade, att de icke kunna vara likgiltiga mot varandra, enär det ideella i dem är för dem båda gemensamt och ställer dem båda på samma andliga grund. ellan idéerna kan man i allmänhet visserligen iakttaga t. högre eller lägre, men ingen olikhet i arten, ingen man motsats än den som är begränsning, ingen annan slfständighet eller isolation än artskillnad: inom idéernas verld är allt ett lefvande innerligt sammanhang h vexelverkan. Det finnes ingenting skönt, som utesluter det goda, än mindre upphäfver detsamma, ej heller något godt, som ej involverar det sköna eller potentiellt är ett skönt. På samma sätt med det sanna. et finnes ingenting sannt, som strider emot eller ens främmande för det goda och sköna: de förutsätta och omplettera oupphörligen hvarandra. Då den moderna assicitetens ideal ställde sig likgiltigt mot det sedliga, nebar detta ett fel, som ledde till dess upplösning. et måste på detta sätt konseqvent förvandlas till en rmalism, som sammanföll genom sin tomhet. Och varföre?

Det ligger nära till hands att anse det sköna såsom en blott form. Ty det sinnliga momentet, som ingår allt skönt såsom sådant, är det som först faller i ögonen såsom skönhet, antager skenet af väsentlighet och ufvudsak. Men detta sinnliga moment är just det sköas form. Det behöfves antingen en oförvillad instinkt ler ett grundligt studium för att inse det illusoriska i

all formskönhet, som ej framgått ur innehållets skönhet, och den inre sönderfallenheten af hvarje konstverk, som tilltalar konstsinnet endast genom den tekniskt fulländade ytan. Den grundligare betraktelsen upptäcker dock snart, att denna skenfagra yta endast är påsatt ett främmande innehåll, och icke med organisk nödvändighet kringväxt sitt innehåll såsom sin egen lefvande kärna. Det är sannt, att poesien, och till och med äfven den bildande konsten, kan låna, och ofta äfven lånat, sin sköna form äfven åt de osedligaste föremål; men deraf hafva aldrig några verkliga konstverk uppstått. Så är t. ex. förhållandet hos Ovidius, Pietro Aretino, Voltaire och andra stora poetiska talenter. Sådana diktskapelser äga intet annat värde, än så till vidå som de genom sin inre sönderfallenhet (motsatsen mellan sin form och sitt innehåll) afspegla sönderfallenheten af de respektiva tidehvarfvens bildning. Det värde de sålunda kunna hafva, är icke ett esthetiskt utan ett historiskt. Men de stora konstverken hafva jemte sitt historiska värde äfven sitt esthetiska: då de gifva ett yttre uttryck antingen åt en stor tids stora sträfvanden, eller åt en naiv tids harmoniska enfald, eller en vrång tids tåliga uppoffrande dygder. Här genomskimra öfverallt ethiska intressen, som iklädt sig en eller annan af det skönas gestalter, förbytt dygdens eller pligtens eller oskuldens skepnad mot den motsvarande skönhetens.

Långt ifrån således att förhålla sig likgiltigt till det sedliga, söker det sköna städse att assimilera och i sin form insmälta detsamma. Det är endast den falska skönhet, som sjelf är blott form, följaktligen blott sinnlighet (ty det sinnliga är skönhetens form), som är likgiltig mot allt innehåll, följaktligen äfven mot det sedliga. Denna skönhet är i och för sig genast osedlig, ty all sinnlighet som vill gälla såsom blott sinnlighet är osedlig. Denna den abstrakta idealismens falska skönhet var den romantiska skolans högsta typ, hvilken den

åt sig utbildat såsom yttersta konseqvensen af den moderna klassicitetens ensidigt och utan vederbörligt afseende på innehållets allmängiltiga värdighet yrkade formfulländning.

Hvari bestod då den förstörande ensidigheten af det moderna klassiska idealet? Väl icke i dess idealitet såsom motsats till den föregående realismen? Nej, men deri, att detta ideal söktes väl icke utom verkligheten, men i en verklighet, som är för oss en gång för alla förgången: att det fixerades på en gifven aflägsen punkt af skönhets-idéens historiska utveckling och ej tilläts omfatta totaliteten af densamma genom alla tidehvarf intill den tid, den närvarande, från hvilken det närmast hade att utgå för att skapa sig de nya former, hvilka skulle motsvara samtidens andliga behof. Det ideal, som försmår all verklighet, är en abstraktion, en *chimère*, och ett sådant var visserligen icke den Goethe-Schillerska skolans; men den verklighet, som den erkände, var dock genom sin afdödhet tillräckligt förflyktigad för att sakna lefvande intresse för en tid med helt andra och nya andliga sträfvanden, för en menskliget, hvars hela bildning hvilade på en helt annan och djupare grund än den, ur hvilken detta ideal uppstått. Detsamma var således väl icke helt och hållet abstrakt, då det ej låg utom all verklighet; dock låg det så långt bakom den förhandenvarande verkligheten, att det stod abstraktionen så nära som möjligt. Hvad som fattades för dess abstraktion gjordes af den romantiska skolan.

Var då det antika idealet, som af den klassiska skolan gjordes till det högsta, blottadt på allt sedligt innehåll? Visserligen icke, men dess sedliga innehåll var antikt. Hvar och en vet att den antika sedligheten är af kristendomen upphäfd, d. v. s. på det sätt, att den blifvit en helt annan, blifvit ställd på en helt annan grund, och med detsamma väsentligen modifierad till så

väl principer som verkningar. Den antika sedelagen var väsentligen en yttre, hvars rätter skipades af oemotståndliga, outgrundliga gudamakter, sådana som Eumeniderna, Nemesis, Moira, Heimarmene, nödvändigheten, ödet: den kristliga sedelagen hvilar på det förnuftiga medvetandet, på samvetet, på den fria viljan, som stiftar sin egen lag. Sannt är visserligen, att de nämnda antika gudamakterna icke voro något annat än fantasiens afspeglingar af den inre förnuftiga sedelagen; men sådana äro de endast för oss: för de gamle hade de en verklig yttre tillvaro, så vidt deras inre förnuftiga grund icke ännu var för dem medveten såsom en inre. När således denna sedelag för det kristna medvetandet framställes endast under dess antika form, med dess deraf beroende egendomliga beskaffenhet af blindt tyranni, outgrundlighet, oundviklighet, och den deraf beroende pretenderade skuldlösheten hos den individ, som deraf drabbas, så äger den ej längre någon verklig giltighet, gör på sin höjd ett ögonblickligt intryck på vår fantasi, men förkastas såsom falsk af både förståndet och hjertat.

Ödet, nödvändigheten äro i grunden rent okristliga föreställningar. Tänkare finnas, som rentaf förneka all tillfällighet eller slump. Så bland andra den berömda esthetikern Carriere. Jag behöfver här ej inlåta mig i denna svåra metafysiska fråga. För oss är det nog att den sanna kristne, som tror på Guds försyn, icke får antaga någon slump eller något öde. Också i det skenbart ovigtigaste anar han en förnuftig och kärleksfull verldsregering, och den fromme tror sig i allt se Guds finger. Äfven från filosofisk ståndpunkt låter sig en sådan åsigt förklaras och försvaras. Att inför en allmänhet, inom hvilken en sådan tro är den öfvervägande, åter söka bringa de gamla hedningarnes öde till heders, vore det också endast inom diktens område, är att missförstå sin tid och dess kraf. Försöket kan göras, men endast i afsigt att derigenom åskådliggöra

n försvunnen kulturålders verldsåsigt. Schillers tragedi r icke alldeles fri från denna blinda nödvändighet, som los honom dock alltid har ett sedligen giltigt underlag. Hos romantikerna blef slumpen, d. v. s. den absoluta löshetens lag: de kände t. ex. ingen högre art af rama än spaniorernas, der tillfälligheten har det friaste pelrum.

Det är dock en väsentlig skillnad emellan det anka ödet och den romantiska slumpen, ehuru beslägtade äro, och ehuru lätt det förra kan upplösas i den senare. För det förra ligger en nödvändig förnuftslag, aru omedveten, till grund; den senare är deremot den ina tillfälligheten, den blinda nycken. När den gamla ebanerkonungen dödades okänd af den son, som han astat för skogens vilddjur, så skedde detta i enlighet med ödets hämnande lag; men när den moderna aten, framskyndande under bataljen, stupar öfver en en och derigenom undgår den kula, som eljest i samma onbliok skulle hafva träffat honom, så är detta slumns verk, eller för den kristliga föreställningen en uds särskilda skickelse. Likgiltiga tillfälligheter, såan t. ex. när en tillämnad lustresa måste inställas för t opåräknadt dåligt väder, när ett högtidligt föredrag ötsligt afbrytes af en åhörares högljudda snarkning, r en älskare i det rörande ögonblicket af ett knäfall r sin sköna råkar att spräcka sina benkläder, och erigenom framkallar hennes skratt i stället för det påknade medlidandet: sådana fall utgöra så rena slumar, att det icke faller någon in att derunder tänka sig der af en förnuftig lag: sådana tillfälligheter äga betydelse endast inom det komiska området. Tillligheter gifves det, som hafva sken af förnuftig afsigtghet, t. ex. händelsen med den nyssnämnda stapplande agaren, och få derigenom en allvarligare karakter och frändskap med ödet. Dock kunna de endast för den liga romantiska fantasien, med dess likgiltighet för

allt förnuftigt innehåll, gälla såsom tragiska, eller i allmänhet allvarligt-dramatiska motiver. Till dessa tillfälligheter höra äfven sådana theatergenier (*dii ex machina*), omedelbara gudomliga uppenbarelser, som med maktspråk eller underverk helt oförväntadt afhugga handlingens knut och derigenom hindra eller anticipera dess utveckling, hvilka äro så vanliga i den romantiska poesien, ej heller äro alldeles främmande för det antika dramat, men som hos Shakspeare aldrig förekomma.

Jag har redan nämnt att i den svenska litteraturhistorien finnes en lucka mellan den fransk-klassiska skolan och den romantiska, hvilken i Tyskland fylles af dess antikiserande klassiska litteratur, representerad förnämligast af Goethe och Schiller. Den romantiska skolan i Sverge saknade således den utgångspunkt, som den tyska hade i dess klassiska litteraturskifte. Vi fingo således emottaga de yttersta falska och ensidiga konseqvenserna af den nya esthetiska bildningen i Tyskland, utan att hafva fått tillegna oss dess principer och tillgodonjuta de goda frukterna af dessas första tillämpning. Vår romantiska skola ställde sig nemligen omedelbart på samma grund som den tyska. Sannt är väl, att den ofta hade ett ord till beröm för Goethe och Schiller, men dessas egentliga värde synes dock för skolan hafva bestått deri, att de varit förelöpare för Schleglarne, Tieck och Novalis. Redan de första programmen, i hvilka skolan förkunnade sina afsigter, förråda dess ståndpunkt af vasallskap under firman Schlegel & Comp. Så heter det t. ex. i anmälan af Asts «Öfversigt af poesiens historia» redan i första häftet af Phosphoros (sid. 120), att det «till herr Asts personliga beröm icke behöfves sägas mer än att han författat «System der Kunstlehre» — — och att han är Schleglarnes vän». Utgifvaren af Phosphoros hade likväl ännu icke underrättat svenska allmänheten om hvilka storheter desse Schleglar voro: man förutsatte att de voro lika väl be-

ıta i Sverge som i Tyskland. För samma oskyldiga mänhet docerar samma anmälare, den då tjuguåriga terbom, på följande sätt:

«En vetenskap måste, för att förtjena detta nu så ofta missbrukade an, vara något annat än ett ungefärligt samband af förståndsabstraktioner . empiriska fakta; den måste vara ett system, ett sjelfständigt lif, som m sig är fulländadt såsom en cirkel och hemtar sin näring ur sig sjelft, edan det är bestämdt i väsendet och utbildadt i formen, från det största det minsta, af en egen besjälande idé. Den måste, lik konst och alla ı rena mensklighetens blommor, i smått afbilda den absoluta enheten, som ika är mångfald, det heliga djupet, i hvilket subjekt-objektet är sjelfva verkäten och lifvet, och der den för det ändliga medvetandet satta motsatsen skönhet och sanning, af åskådning och kunskap, af natur och idé, är f blott ideell och möjlig. En sådan vetenskap är filofien, som i esthean deducerar skönhetens eller det spelande lifvets natur ur den eviga ens, för att i formen uttrycka den högsta materien och således besluta system. Men använd på skönhetens uppenbarelser faller esthetiken inom . praktiska gränsen och blir en empirisk beskådning (theori, konstslära) af det i tiden och rummet gifna; ty hon kan icke lära oss huru n skall frambringa ett konstverk, då dettas eviga begrepp ovilkorligt förder sig med ett visst genialiskt individuum och kan af ingen mensklig visöfverflyttas till något annat. — — — Egentligen kan man icke säga, konsten frambringar: hon består snarare blott i ett undanrödjande af som hindrar skönheten att frambringa sig sjelf, det är yppa sig för dvetandet, för tingen, såsom deras urbildliga natur, deras verkliga subs. — Poeten, artisten i allmänhet är blott lidande organ för hennes astens?) intryck, då hon rycker den motsträfviga materien ur dess naliga tröghet, lik ett inre öde, som genom geniet låter förnimma sina änga bud» *).

Ehuru svårt man har att reda ut en klar tanke ur ıtta dunkla ordsvall, fullt af motsägelser och omöjligıter (t. ex. när esthetiken faller inom den praktiska änsen och blir theori, och konsten, utan konstnärens edverkan, — ty han är ju blott ett lidande organ r intryck [hvilket är obegripligt] — rycker materien dess tröghet, lik ett inre öde), tycker man sig dock dan här kunna igenkänna den geniets eller det geniaka individets förgudning, som var en af den tyska

*) Phosph. I (1810): 116 ff.

nya skolans trosartiklar. Denna apotheos af det konstnärliga geniet tyckes väl stå i strid med dettas yrkade passivitet, men man vet att Buddha, Dalai Lama och andra orientaliska gudomligheter äfven voro quiescerande. Icke må man emellertid undra på att den svenska allmänheten, hvars mest bildade medlemmar vant sig vid Kants stränga och klara logik och hvars flertal icke höjt sig öfver Leopolds och Rosensteins popularfilosofi, skulle förstummas af häpnad öfver denna nya obegripliga vishet, som de af unga studenter vid äfventyr af deras suveräna förakt befalldes att genast fatta och godkänna. — Betecknande är äfven hvad författaren i samma uppsats yttrar om orientalismens och antikens inbörde förhållande.

«Då poesien», heter det, «ännu var spegeln af en herrlig och obefläckad menisklighet, hos hvilken religionen, såsom den heliga modren till all idealisk höjning, var ensam och osöndrad gudomlighetens tolk, var på en gång ljus och dygd, och kunskap och poesi: så kunde hon icke äga någon «afskild varelse», utan var den gemensamma anden, som genomströmmade alla dessa elementer. Häraf den äldsta antikens religiositet, dess enkla, allmänliga form, dess naiva, för sig sjelf dunkla syftning till vetenskaplighet m. m. Denna religiösa instinkt-poesi, denna ljufva endrägt mellan aningen och forskningen — till hvilken poesien en gång genom fri utbildning skall medvetande återvända (det äkta Romanzo var dess föregångarinna (?)) för att fullborda sin absoluta cirkelbana, — föddes med menniskan i Indien och har till våra dagar bibehållit sig der. En himmelsk tröstarinna vårdar hon sig ännu lika ömt om detta oskuldsfulla, åt en blodsugande köpmansregering uppoffrade folk *), som hon förr i mild och fromt sig beskådande vällust **) tände Brahminernas andakt ***) under Gangens palmer, eller söng bland hjertliga Bajaderer i de med solen beslägtade Rajarnes salar. Ganska genialisk är herr Asts anmärkning härvid: denna menskliggetens religiösa bildning har naturligtvis sitt hemvist i den del af vår jord, som sjelf betecknar den omedelbara öfvergången ur solsystemets lif, till jordens enskilda, således i Orienten †). Men då det Indiska lifvet, den förstfödda poesien, måste genom Grekland såsom en medelpunkt närma sig Occidenten, för att äfven ur sitt

*) Så betecknas Briternas civiliserande inflytelse i Indien!

**) Så betecknas Indiens måttlösa sinnlighet!

***) Ej till förglömmandes enkornas bål!

†) Hvad vill detta säga? Jag behöfver knappt upplysa, att Ast var en naturfilosof af Schellings skola!

ns och vildhetens gebiet framlocka någon berusande efterklang: så synes att n grekiska sången, såsom lägre potens, måste falla närmare till ändligheten h individualiteten, bli på längden ensamt formel och plastisk. Detta tyckes rr Ast ha antydt sålunda: Naturen och verlden är icke för indianen såsom greken ett fritt, rörligt, af sitt lif betaget djur, utan en blomma, ett af sla och sinne lifvadt väsende i ren objektivitet, ty hos plantan sammanällta natur och kärlek med hvarandra, men hos djuret åter lösrycker sig t organiska lifvet och framställer en egen bildad individuell natur. Således en slutföljd, som författaren ej synes så alldeles evident ha insett, eller minstone glömt — ehuru den grekiska verldens väsende och form var harmi mellan religion och filosofi — skulle dess religionspoesi snart öfvergå till blott i formen tjusande mythologi utan djup och känsla, och slutligen, när nofvet af en ideell verldsrevolution började vakna, af filosoferna, som ville d själ fylla den behagliga ytan, förvandlas till en metafysisk symbolik.»

Den grundtanke, som framlyser ur dessa bizarra osofemer om blomman och djuret, om morgonens och tonens land, der man lånar absolut vigt åt endast retiva bestämningar, synes dock vara den, att gifva ett gjordt företräde åt orientalismens kulturform framför n vesterländska, åt den otyglade fantasiens framför t förnuftiga medvetandets. I synnerhet nedsättes härenom den grekiska eller antika odlingen till en blott vergångsform från orientalism till kristendom, utan sjelfändigt värde. Redan häri framstår tydligen den svenka romantiska skolans omedelbara beroende af den tyka, hvars mot allt sannt ideal fientliga ensidighet openbarar sig i förkärlek för de blotta öfvergångsadierna i bildningens historia, naturinstinktens, aninens och svärmeriets.

Hvad A. W. Schlegel var för den romantiska skon i Tyskland, kan man säga att Hammarsköld var för n svenska; upphofvet och den egentliga anföraren. an var den förres jemlike i mångsidig beläsenhet: ns linguistiska studier voro långt mindre omfattande h korrekta än Schlegels, hans filosofiska deremot vidräcktare och grundligare än dennes. I talent var han n tyska förebild långt underlägsen; i ihärdighet och oningslöshet öfverträffade han honom. Det goda eller

onda som romantiken hos oss uträttat, får företrädesvis skrifvas på Hammarskölds räkning.

Lorenzo Hammarsköld var född den 7 April 1785 (årtalet 1787 i Biografiskt Lexikon är tryckfel) på Tuna sätesgård i nejden af Wimmerby. Sedan han i sin tidigare ungdom begagnat enskild undervisning, blef han vid sexton års ålder student i Upsala, filosofie kandidat 1805 samt disputerade pro gradu 1806, men måste vid den derpå följande promotionen gå tillbaka för äldre kamrater, som erhållit ett större antal betyg. Man promoverade nemligen på den tiden endast ett bestämdt antal magistrar för hvarje gång. Först sex år senare infann sig Hammarsköld åter vid Akademien och erhöll lagerkransen år 1812. Emellertid hade Hammarsköld efter sitt nyssnämnda missöde begifvit sig till Stockholm, och på hösten 1806 låtit inskrifva sig till extra-ordinarie amanuens vid Kongl. Bibliotheket. Der blef han 1811 befordrad till förste amanuens, samt erhöll 1826 Kongl. Bibliothekaries namn, heder och värdighet. Han var derjemte notarie i Kongl Boktryckerisocieteten.

Författaren till «Bidrag till Sverges Litteratur-historia» sammanfattar på följande sätt Hammarskölds litterära meritlista under den tidigaste perioden af hans verksamhet *):

«Första företeelsen af svensk ny-romantik förskrifver sig från 1804, när den då nittonårige Hammarsköld genom en tidningsartikel (i Linköpings Bladet, enligt Biografiskt Lexikon VI: 61) förordade Tieck och Novalis. År 1806 utgaf han ett häfte «Öfversättningar och imitationer från äldre och nyare skalder» m. m. I företalet antyddes att Kellgrens imitationer efter antiken voro utdragna och vattenaktiga. Der sades ock att Dalin var ett prosaiskt hufvud, mer skrifvare än poet; — att Italiens skaldekonst var den, som företrädesvis förtjenade namn af modern poesi; att Tieck var, jemte Goethe, Tysklands märkvärdigaste skald. Schiller och Wieland förbigingos.

«År 1808 utgaf samma Hammarsköld en kritik mot Schiller, i likhet med de anfall Tysklands ny-romantik någon tid rigtade mot nämnda för-

*) Bidrag till Sverges Litteraturhistoria, af Anders Fryxell. Andra häftet, sid. 29 ff.

are; i början af 1810 likaledes en samling skrifter, i hvilka lästes, «att ›ebi lyra aldrig varit Kellgren förunnad, att Virgilius var en blott poetisk ttant» o. s. v. Sveriges förra både vitterhet och vetenskap utmålades l mörka färger; «men just nu», sade Hammarsköld, «höll mennisko-let på med sitt sista förtviflade bemödande att frambringa något stort.» Yttrandet var ett eko af A. W. Schlegels påstående, nemligen att Tysk-d år 1802 ännu ej ägt någon vitterhet, men då var på väg att få en an.»

«Hammarsköld var således fosforismens först framträdande och i några ensamma kämpe. Denna sanning hafva dock fosforisterna låtit falla i mska. Genom egna fel samt genom Tegnérs Hammarspik och riksbekanta ension öfver den grekiska grammatikan hade nemligen Hammarsköld blif-i allmänna omdömet mycket nedsatt. Nya skolan ville derföre icke vid-mas honom såsom upphofsman och stamfader, utan valde dertill Atter-n. Men redan sex år före Phosphoros hade, såsom vi sett, Hammar-ld framträdt på samma bana, och hans åsigter hafva synbarligen inverkat den mycket yngre Atterbom, och i synnerhet, tyvärr, på dennes polemik.»

Härvid måste anmärkas att Atterboms principat ›m den nya skolan väl aldrig berodde på något val, som man kunde sluta af ofvananförda ord. Visser-;en erkände honom skolan såsom *primus inter pares*, grund af de stora förhoppingar hon om honom hyste, som den der genom sin poetiska talent och sin filoso-ka djupsinnighet lättast borde kunna vinna erkännande hennes nya åsigter. När Atterbom sedan, från och ›d 1812, uppträdde såsom namngifven utgifvare af sko-ns poetiska kalendrar, fann detta förut tyst öfverens-mna principat ett slags offentlig bekräftelse. Att ammarskölds anseende vid den tiden, 1812, stod lägre s allmänheten än förut, betvifla vi. Poëmet «Hammar-ken» och recensionen af den Grekiska Grammatikan höra en senare period, det förra år 1815, den senare 1820, när Upsala redan blifvit den egentliga, eller ttare enda, medelpunkten för den romantiska skolan, h Atterbom genom denna yttre omständighet blifvit fästad i sitt anförarskap för densamma.

Vittra sällskaper hade, såsom vi i det föregående tt, länge varit vanliga i Sverge. Ett sådant sällskap

hade år 1803 bildat sig i Upsala under namn af
hetens Vänner. Bland dess stiftare nämnas H
sköld, Livijn, Rääf, Lagus (sedan juris professoı
bröderna Carl och Chr. Stenhammar, L. Aug. Ekn
I detta sällskap, som, enligt Fryxell, lade först
den till den svenska nya romantik, som sederme
sig känd under namn af fosforism, hade den ung
bom blifvit upptagen nyss innan sällskapet, gen
stiftares bortgång från Universitetet, upplöstes.
bom, nu i sitt sjuttonde år, stiftade i förening n
nittonårige Palmblad ett nytt sällskap i samma ı
under namn först af *Musis Amici*, sedermera «
förbundet». Bland medlemmarne märkas, utom (
hufvudmännen, Elgström, Ingelgren, Hedborn, S
och längre fram Dahlgren, J. H. Schröder m. fl.

När 1809 års revolution återskänkt vårt fä
land tryckfriheten, kände sig den nya skolan ä
räckligt fria händer att offentligen förkunna (
åsigter, som de inhemtat af Tysklands romantik
hvilka de ej ett ögonblick betviflade sig äga ti
liga krafter att förfäkta och i sitt fäderneslan
planta. Man vet ej hvilketdera man hos dess
män mest skall förundra sig öfver: vidsträckth
deras redan medhunna beläsenhet eller förmåte
att, mot länge häfdade auktoriteter, på det skonin
ste sätt uppträda med läror, hvilkas sanning de,
följden inom kort visade, snarare blindt trodde
klart insågo. Man kan ej neka, att deras tillta
nade om en icke liten grad af oförskämdhet, l
framdeles kom att sakna den ursäkt, hvilken, ehur
den är, dock är den enda, som kan i efterverlden
mildra det vidriga intrycket deraf, nemligen fr
gen; ty den framgång, hvaraf skolan sedan låtsa

*) Af dem lefva ännu Rääf, kammarjunkare och possession
härad af Linköpings län, samt L. Ekmarck, expeditions-sekreterare i S

nma sig, var, såsom vi skola se, lindrigast sagdt tvelig. Utbrottet skedde i Stockholm och tillgick på jande sätt.

Förkämpen var Hammarsköld, och den första mot.mpen redaktören af den då nyss grundlagda tidninn «Journal för Litteratur och Theater», Per Adam 'allmark. Dessa två namnkunniga litteratörer, i det fentliga lifvet såsom det tycktes dödsfiender, hade nge stått i vänskapliga personliga förbindelser med varandra. Wallmark var Hammarskölds förman i deras emensamma embetsverk, Kongl. Bibliotheket. «Hamarsköld hade», säger Wallmark i sin sjelfbiografi i iografiskt Lexikon, «redan 1805 (i Hammarskölds egen iografi heter det 1806) blifvit engagerad vid Kongl. ibliotheket: hans glada lynne, flerfaldiga kunskaper ch trefliga umgängessätt gjorde att kamratskapet snart rvandlades till vänskap, så att jag nästan ansåg hoom höra till min familjkrets, der han ock alltid var ilkommen och sjelf gerna trifdes. Våra olika litterära rinciper föranledde visserligen ofta små tvister, men de örde dock ännu aldrig vår vänskap. Först i början af 1809 och sedan, i synnerhet vid årets slut, då Polyfem gynt utgifvas, märkte jag en viss köld i hans förllande till mig. Den första anledningen dertill var t afslag, som då tjenstförrättande hofkansleren, frirre Lagerbjelke ansåg sig böra lemna på hans beran att af honom blifva understödd i sin ansökan om ivilegium att, i förening med professor Höijer i Upsala, utgifva en litterär tidning. Jag hade förut inlemnat dylik ansökan, men, i anseende till f. d. konungens uggrädsla för tidningar och baronens tvekan att ckas i det förord han lofvat mig, uppsköts afgifvandet eraf så länge, att revolutionen den 13 Mars 1809 hann ellankomma och göra slut på hans tvekan, så att jag Maj samma år erhöll det sökta privilegiet. Friherre agerbjelke hade gjort Hammarsköld uppmärksam på

omöjligheten att med något hopp om framgång kunna förorda privilegiet å tvenne tidningar, då han redan tvekade om att erhålla ett sådant för en, hvartill kom, såsom han enskildt sade mig, att Höijer ej var väl anskrifven hos f. d. konungen. Hammarsköld lärer hafva tagit detta för en blott förevändning, för att kunna så mycket mera gynna mig, och yttrade sin förtrytelse öfver friherre Lagerbjelkes afslag. För att ställa honom till freds förnyade jag, sedan jag ändtligen lyckats i min ansökan, det anbud att blifva medarbetare i min tidning, som jag redan gjort då jag inlemnade min ansökan, och han syntes nu med nöje antaga det, skref ock under loppet af sommaren 1809 åtskilliga uppsatser i densamma, för hvilka den oväntade framgång, bladet fick, nu satte mig i stånd att med förläggarens pligt äfven förena vänskapens välvilja. Emellertid hade under samma tid Hammarsköld gjort bekantskap och, såsom det tycktes, ingått en nära vänskap med utgifvaren af Polyfem, och jag erfor äfven händelsevis, att han, under det han emottog honorarium såsom min medarbetare, skref emot mig och mitt blad i Polyfem. Ingen torde väl då förtänka mig att jag uppsade medarbetarskapet. Hammarsköld ville troligen sjelf slippa det, för att kunna med så mycket mera frihet öfverlemna sig åt utvecklingen af sina med mina stridiga åsigter, och jag klandrar honom ej derför; endast sättet dertill mot en vän syntes mig icke vara det lämpligaste. Så började det ovänliga förhållandet oss emellan — —.»

Denna berättelse kan ej vara fullt sanningsenlig, kanske derföre att författaren på gamla dagar hunnit glömma detaljerna af denna ryktbara tvist. Intressant är väl upplysningen att Hammmarsköld en tid varit medarbetare i Wallmarks Journal; den blifver intressantare genom jemförelsen med det faktum, att Hammarsköld förut, år 1804, skrifvit en berömmande recension öfver Wallmarks skaldestycke «Handen», hvilket sedan

ıya skolan nedsattes så under all kritik (enligt Wall-
·ks påstående i samma sjelfbiografi, Biografiskt Lexi-
ı XIX: 354), och vi äro ej berättigade att betvifla
:igheten af båda dessa uppgifter. Men för öfrigt före-
nmer i Wallmarks berättelse ett och annat, som stri-
mot åtskilliga kända och äfven af honom sjelf be-
ftade förhållanden. Att Hammarsköld skulle fort-
ınde hafva arbetat i Journalen sedan han börjat skrifva
Polyfem, är ej tänkbart, då tidningen Polyfem grund-
es enkom med anledning af ett ytterst bittert anfall
ournalen just mot samma Hammarsköld. Dermed till-
k sålunda, enligt Wallmarks egen berättelse i en
re skrift:

«En bland den nya skolans väsentligaste beskyllningar
t sina motståndare», säger Wallmark på detta andra
lle *), «är den, hvarigenom den försvarande göres till
ı angripande, till den som ensam är orsaken och
hofvet till den strid, som nu i elfva år (1821) fort-
t inom vår vitterhet. Författaren vill ej uppehålla
vid allt hvad denna beskyllning innebär kränkande
sjelfva den nya skolan. Den är ett indirekt med-
ande att hon icke förts till striden af annat än per-
liga afsigter, af hämdlystnad och ilska, med ett ord
alla små, låga och ovärdiga passioner; att hvad hon
ınder säger sig hafva uträttat för vår vitterhet, är
ngen ett verk af slumpen eller ett lågt narrspel,
rmed hon vill bedraga andra, för att slippa tillstå
hon sjelf är den bedragna; men ännu värre att hen-
egna uppgifter om länge förut anlagda och för-
edda planer till den vittra revolutionens utförande
lika många osanningar o. s. v. Författaren be-
ver för sin sak ej draga någon fördel af dessa be-
nelser, och skulle i alla fall icke vilja det, enär de

*) «Om föremålet och beskaffenheten af tvisten inom vår litteratur», 139.

ytterst hvila på ett föregifvande, hvars fullkomliga grundlöshet kan diplomatiskt bevisas. Han säger med allt skäl diplomatiskt, ty då striden, så väl i sitt första upphof som under sin fortgång, haft tidningar, och endast tidningar till slagfält, så kunna både anfall och försvar till dag och datum på det noggrannaste bestämmas. Och det är hvad författaren nu skall göra.»

«Af en i Journal för Litteratur och Theater för den 24 November 1809 införd förklaring af utgifvaren ser man, att ett utfall mot hans blad då blifvit till honom insändt, af den obetydliga anledning att i en theaterrecension öfver Raynouard's tragedi «Tempelherrarne» i N:o 49 af samma blad det blifvit sagdt efter en fransk journal (*Archives Litteraires*), och med uttryckligt åberopande deraf, att Raynouard's tragedi liknade Sophokles' «Antigone», ett yttrande hvarför utgifvaren ensam ställes till ansvar — på hvad sätt, kan läsaren se af Polyfem N:o 29, der anfallet, ehuru med betydliga förmildringar, infördes, sedan man redan i N:o 5 af samma blad dertill uppmanat dess författare.»

«Det är denna artikel som man vill förgäta, för att så mycket mera fästa sig vid den i N:o 75 för den 22 December, således en hel månad derefter, införda parodien på prospekten till månadsskriften Lyceum*), hvilken, då denna prospekten allmänt troddes äga samma författare som anfallet mot journalens utgifvare, snarare är en replik på ett anfall än (sjelf) ett anfall. Så vida alltså den 24 November ej kan nekas verkligen föregå den 22 December, och den 59:de nummern af en tidningsårgång den 75:te, lärer det kunna anses för temligen afgjordt, hvem som i denna strid är den första angriparen. Men om också nya skolans kronologi, enligt hvilken i denna fråga den 22 December föregår den 24 November, skulle antagas, hvad följer väl deraf till

*) Det var just den ofvannämnda tidskrift som Hammarsköld under Gustaf Adolfs tid förgäfves sökte få utgifva.

hennes fördel? Rättfärdigar det anfall, Journalens utgifvare gjort mot Lycei, något annat eller mera än vedergällningsrättens utöfvande mot honom? Skulle alla våra äldre författare derföre dela den förföljelse, han förtjente? Skulle hela den gamla vitterhetens undergång derföre nödvändigt beslutas? Är ej bekännelsen om ett sådant upphof till striden en förklaring, att den nya skolan rusat till vägs som de ursinniga turkarne, liknöjd hvem hon uppoffrat åt sin hämd, skyldiga eller oskyldiga?»

Man ser häraf, att en brytning måste hafva uppstått mellan Wallmark och Hammarsköld redan senast i November 1809, då den till Journalen insända kritiken rörande Raynouard's tragedi kunde af den förre igenkännas såsom den senares verk, och att denna brytning den 22 December samma år gjordes så uppenbar som möjligt, genom Wallmarks parodi på Hammarskölds prospekt till Lyceum. Då var ännu intet enda nummer utkommet af tidningen Polyfem, som först genom ett profblad under de sista dagarne af året gaf sin tillvaro tillkänna. Hammarskölds delaktighet i Polyfem kan således icke, såsom Wallmark på gamla dagar påstod, hafva gifvit anledning till brytningen med honom, emedan denna brytning föregick Polyfems tillvaro. Vi kunna sålunda med allt skäl befria Hammarsköld från anklagelsen att vid detta tillfälle hafva spelat dubbelt spel. Qvarstod han ännu såsom medarbetare i Journalen då han der inlemnade sin polemiska artikel, så var väl detta besynnerligt; men han kunde åtminstone icke samtidigt vara medarbetare i en tidning, som bevisligen då ännu icke fanns till.

Att Wallmark gör sig så mycken möda att skjuta från sig initiativet i den nu utbrytande långvariga kampen, synes mig svårt att förklara, då hvar och en vet, och på den tiden än bättre visste, att — hvemhelst som uttalade det första ordet deri eller formellt var den an-

fallande, — nya skolan dock alltid var den som i sjelfva verket begynt leken, då hela dess hållning från första början var offensiv, och det i mer än ett afseende. Hvad sjelfva saken angår måste man erkänna, att Wallmark väl ändå har ganska svårt att komma ifrån hedern att hafva gifvit den yttre signalen till sammandrabbningen, då man väl icke gerna kan neka, att det är en väsentlig skillnad mellan ett enskildt papper, som ingen annan än Wallmark sjelf ännu sett, och ett öppet manifest i en allmän journal. Mindre underligt skulle hafva varit, om Wallmark på något sätt sökt ursäkta den opassande skrifarten i hvad han kallar parodien på prospekten, hvarigenom han redan i aktstycket n:o 1 angifver tonen till och sanktionerar alla de grofheter, som sedan följde, ehuru jag medgifver att det föga kan löna mödan att söka öfverskyla ett enstaka fall af oanständighet i en polemik, som från början till slut utgör en kedja af oanständigheter.

Per Adam Wallmark var en man af sällsynt bildning på sin tid. Det är hög tid att man ändtligen gör rättvisa åt denna misskända, af den nya skolan och dess tanklösa eftersägare på mångfaldigt sätt skymfade och nedsvärtade, eller — hvarföre ej säga rent ut? — på det skamlösaste sätt beljugna man. Äfven de, som använde hans ovanliga kunskaper och arbetsförmåga till sin fördel, hafva ej gjort för honom allt hvad de bort och kunnat. Bespottad af sina ovänner, glömd af sina vänner, fick han tillbringa sin ålderdom i en öfvergifven enslighet i en landsortsvrå (Kungsör), knappt skyddad för utkomstbekymmer vid grafvens brädd, och dog såsom martyr för en öfvertygelse, som han mer för andras än för egen skull till det yttersta försvarat, så vida det är ett martyrskap att nedstiga i grafven med det medvetandet, att det goda man sökt verka här i lifvet är af efterkommande misstydt eller förgätet.

Han var född i Halland år 1777, son af en fattig est. Sina studier gjorde han i Lund i afsigt att der ga filosofiska graden, men måste för medellöshet afbryta ım, då de voro nära afslutade. Han ingick i stället Konungens Kansli och anställdes vid Kongl. Biblioeket, der han efter hand avancerade tills han år 1811 ef bibliothekarie. Under tiden hade han genom sina :terära talenter tillvunnit sig uppmärksamhet af Leo)ld, Rosenstein, Lehnberg och andra den tidens litte:ra storheter, hvarjemte han genom sin embetsmanna ıglighet förskaffade sig sådana beskyddare som von ngeström och Gustaf Lagerbjelke. Höjden af poetisk 'a, för honom föga afundsvärd, såsom vi framdeles få , uppnådde han, då han år 1804 erhöll Akademiens •is för skaldestycket «Handen», sedermera olyckligt ·ktbart genom den grymma dissektion deraf, som nya :olan företog. Nå väl, Wallmark var icke poet, det ır allt som skolan dermed kunde bevisa, och det var mycket. Men han var skolans kraftigaste, outtröttgaste motståndare, en motståndare, som hvarken af hat ler skryt eller ovett eller hån lät ett enda ögonblick rämma sig att vika en hårsmån från sin öfvertygelse, h till slut behöll sista ordet, och dertill ett ganska raftigt ord: och det är att vara en man, hvilket är mer ı att vara en poet. Denna ära har skolan icke kunnat åntaga honom, ehuru den för en tid lyckades fästa löjet vid hans namn, nemligen inom sin egen krets. tom skolan fann man hennes skämt temligen både ıatt och platt.

Huru Wallmark kom att sätta sig i spetsen för ıotståndet mot den nya skolans invasion, berättar han sjelf sin autobiografi. Han talar derom på följande sätt *):

«Såsom, sedan 1799, tjensteman vid ett allmänt bibliothek, var det ra mycket min pligt som det var min böjelse att med uppmärksamhet lja den utländska litteraturen, så mycket mera som jag af min dåvarande

*) Biografiskt Lexikon, XIX: sid. 428 ff.

förman uppdrogs att för honom föreslå de utländska arbeten, som jag ansåg böra komma i fråga att för kongl. bibliotheket uppköpas. Jag läste således med uppmärksamhet de litterära journaler, som kongl. bibliothekets då inskränkta tillgångar medgåfvo det att hålla. Som de voro tyska, bereddes mig derigenom tillfälle att i synnerhet känna den tyska litteraturen och dess rörelser. En mera vidsträckt och närmare bekantskap dermed tillskyndades mig genom den läsning af alla till Stockholm postdagligen ankommande utländska tidningar och journaler, som f. d. konungen, efter den bekanta artikeln emot honom i Monitören 1804, befallde hofkansleren att låta besörja, och som han uppdrog åt Bibliothekets dåvarande tjenstemän, vice bibliothekarien Björkegren och mig, under kongl. bibliothekarien Malmströms ansvar, — en läsning, som hade till syftemål att hindra utdelandet af sådana tidningsnummer och journalhäften, som innehöllo förklenliga yttranden om konungen och hans politik, hvilka alla borde från postkontoret aflemnas till Kongl. Bibliotheket och der förvaras.»

«Jag gjorde således redan tidigt bekantskap med den litterära oppositionen och deraf följande rörelser, som de bekanta bröderna Schlegel i Tyskland framkallade genom de förkastande domar, som de i sina journaler Athenæum och Europa afkunnade, i synnerhet öfver Tysklands litteratur. Så heter det t. ex. att Tyskland dittills alldeles icke ägt någon litteratur, men först då (1802) var på vägen att få en; om Klopstock, att han kanske skulle blifvit en skald om han läst Spaniorerna; om Lessing, att han blott haft en aning om Tysklands sköna litteratur, men skadat den genom sitt eget exempel, mer än han gagnat den genom några blad i sin bok; om Kant liksom om Leibnitz, att de voro medelmåttiga hufvuden, att den förre genom sina realkunskaper skadat filosofien o. s. v. De fingo snart anhängare, i synnerhet bland ungdomen, hvilken, såsom alltid är fallet, gick ännu längre i fördömmelser, och i synnerhet i bitterhet och hån, bildade således en skola, som sedermera blef känd under namn af den Schlegelska, allmännast i Tyskland kallad «die neue Schule.»»

«Det blef mig således lätt att i de rörelser af samma slag, som förmärktes i vår litteratur, spåra deras tyska ursprung. Den första inhemska författare, som lemnade mig tillfälle dertill, var Hammarsköld i företalet och anmärkningarne till den samling «Öfversättningar och imitationer från äldre och nyare skalder», som han 1806 utgaf. Beskyllningen mot Dalin att hafva pålagt oss «den gallikanska opinionens ok»; mot Kellgren att endast hafva lemnat oss «vattenaktiga öfversättningar af de gamle»; påståendet att för sådana man valde «Frankrikes sånger till mönster, derföre att de gamles versarter ej fingo nyttjas», då likväl förut Regnér, Adlerbeth och skaldefadren Gyllenborg i sådana begagnat dem, samt sjelfva Svenska Akademien utsatt till prisämnen metriska öfversättningar af de gamle. Förklaringen att «italienska skaldekonsten enligt de sakkunnigaste konstkännares (Schleglarnes) omdöme» är den, som «egentligast förtjenar namn af modern

esi», den yttrade förkärleken för dessa versformer (ottave rime och sonetten), Tiecks upphöjande till sidan af Goethe och det utmärkta berömet för Novalis, röjde redan för mig en anhängare af den nya tyska skon, och samma författares sedermera utgifna skrifter gjorde det ännu mera. ans 1808 utgifna «Kritik öfver Friedr. Schiller», hvari han förklarar att ntet seniorskap gäller i vitterheten», hans i Skara 1810 utgifna «Läsning hvarjehanda», der Kellgren åter kallades «en vattenaktig öfversättare», en rfattare, som «aldrig lyftades till högre musers verld», som «Phoebi lyra drig varit förtunnad», Virgilius en poetisk dilettant, Horatius stor endast konst; den franska litteraturen fördömdes och vårt eget lands kultur både religiöst, sedligt och litterärt afseende skildrades i de svartaste färger, ra theologer förklarades blott kommentera Voltaire's infall, naturalhistom blott vara nomenklatur, mathematiken fördcrfvad af den algebraiska knemethoden, musiken e; annat än mekanik och på poesi ej att tänka, en dock den trösten lemnades oss, att menniskosnillet «just nu höll på t göra sitt sista förtviflade bemödande att frambringa något stort» (välrstående genom den nya tyska skolan) — allt detta röjde ett lifligt uppstande af de Schlegelska åsigterna i Athenæum och Europa, och ett lika ligt begär att på oss och vår litteratur tillämpa dem.»

«I dessa fientliga tänkesätt mot den s. k. klassiska skolans författarap icke allenast hos oss, men äfven hos flera andra bildade nationer, rakland sjelft icke ens undantaget, fick Hammarsköld ett kraftigt underd af det på samma tid utkommande veckobladet Polyfem, som utgafs af n då nyligen till Stockholm från Lund ankomna magister Askelöf, och r äldre och yngre författare af ofvannämnda skola, och framför allt våra na, persifflerades med den af Schlegel till «göttlich» upphöjda grofheten ler, för att nyttja en tysk tidnings uttryck om den tyska skolans förringssätt, «mit allem was die Ungezogenheit der Jugend und die Rohheit r Bierstuben ihnen eingeben konnte», der Boileau hängdes vid sidan af pe, dinglande för vinden och slående sina tomma skallar tillhopa, och der gifvaren allraförst i Stockholm visade sitt sedermera så bekanta mästerap i att påfinna öknamn, såsom Struthio för Wallin, Idegran för Granrg, Markall för mig, Lindvurmen för Lindegren m. fl. som jag nu ej n påminna mig, och som alla gällde för oändligen qvicka *). I slutet af r 1809, om jag minns rätt, fick jag ett besök af bokhandlaren magister Wiborg, i hvars boklåda mitt blad följande år skulle utdelas, en hederlig, en något kortsynt man. Besöket skedde i afsigt att bedja mig icke inlåta

*) Namnet Markall, så beryktadt i vår litteraturhistorias skandalafdelning, lärer dock ej vara uppfunnet af nya skolan utan af Lindegren, såsom Wallmark sjelf upplyser. Det förekommer första gången under formen Markalios i ett hexametriskt poem, som nämnde poet till Wallmarks ära och polyfemisternas skam författade och lät trycka såsom bihang till Journalen.

mig i strid med polyfemisterna, emedan de, efter hvad han med visshet kände och nu i förtroende sade mig, hörde till ett i Upsala inrättadt sällskap af unga studerande och stora snillen, som beslutat den gamla vitterhetens undergång och införandet af en ny; att för detta ändamål vore att af dem med nästa år förvänta en poetisk månadsskrift under titeln af Phosphoros, och på samma gång en litterär tidning, som skulle med esthetiska skäl, enligt den nya filosofiens allmänt godkända principer, bevisa den gamla vitterhetens förkastlighet, hvadan han ansåg allt motstånd fruktlöst och endast skadligt för min tidning. Jag tackade vännen Wiborg för upplysningen och välmeningen mot mig och mitt blad, och svarade, att om snillen ej vore större än de hittills visat sig i Polyfem, en polemik mot dem ej vore farlig; att jag ingenting fruktade för den gamla vitterheten, och att, om den nya i sitt slag vore lika god som den gamla i sitt, så skulle de lika väl kunna bestå bredvid hvarandra som hans boklåda bredvid Utters, och att jag då för min del skulle helsa den nya välkommen, tviflande likväl mycket derpå, emedan jag ej, så vidt jag kunde minnas, kände något verkligt stort snille, äfven bland dem som brutit sig nya banor, som börjat sin genom beskymfningar af sina föregångare» *).

«Emellertid fann jag nu, af de upplysningar Wiborg meddelat mig, att Hammarsköld och Askelöf i sitt nedsättnings- och beskymfningsarbete handlade efter en uppgjord plan eller ett slags ordensförbindelse, som var, enligt sedermera lemnade upplysningar, «att göra platsen ren för det nya, som komma skulle, genom de kinesiska pagodernas (de gamla klassiska författarnes) undanrödjande», voro, med ett ord, viggar i för mig dittills obekanta händer (och hvartill den i öfrigt fromma och lättledda Hammarsköld förträffligt tjenade), och att dessa våra Dioskurer ingalunda i Polyfem lemnades utan understöd af förbundets öfriga medlemmar, hvilket äfven sedermera besannades.»

«Dessa oftast plumpa och alltid orättvisa anfall och förklenliga omdömen om andra länders och i synnerhet om vårt eget lands utmärkta författare väckte hos mig den lifligaste harm. Jag hade läst och beundrat de gamla och moderna författare, som jag såg misshandlas i och utom Polyfem; jag hade dem att tacka för den visserligen ringa grad af vitter bildning jag ägde: de voro ännu i besittning icke blott af ett särskildt tidehvarfs och en särskild nations aktning, men till en del åtminstone af alla

*) Här måtte författarens minne hafva svikit honom. Detta samtal kan ej hafva ägt rum år 1809, emedan under detta år endast ett profnummer utkommit af Polyfem. Det kunde hafva ägt rum inpå året 1810, sedan Wallmark lärt känna talenterna i Polyfem, innan Phosphoros ännu hunnit utkomma, hvilket skedde först i Juli månad. Vid den tiden synes dock Wiborgs välmening hafva kommit nog sent, emedan striden då redan var i full gång.

dehvarfs och alla bildade nationers: de hade hvar och en i sin mån be-rdrat deras odling. Jag bemäktigades af den känsla, som, för att nyttja ellgrens ord, gör «att vi älska som föräldrar, vänner och välgörare de än, som upplyst och förädlat vårt slägte», och denna känsla stegrades hos ig i den mån jag erinrade mig, från hvilka dessa orättvisa anfall och be-ymfningar härrörde. Bröderna Schlegel hade åtminstone uppfyllt den for-an en af deras landsmän gör i följande ord: «Wer die Strenge der Kritik cht durch eigene Meisterwerke zu rechtfertigen vermag, sollte die Erlaub-ss andere zu tadeln wenigstens durch ein freiwilliges Opfer erkaufen, s er zur Versöhnung der Rachegötter auf dem Altar der Kritik nieder-legt». De hade, såsom jag redan anmärkt, i redan utgifna och af den terära kritiken för värdefulla erkända arbeten, så väl inom den djupare ologiska forskningens som vitterhetens område, beredt sig en upphöjning t stå på under afkunnandet af sina förkastelsedomar. Men hvilken sådan de ännu de förskaffat sig, som inom och utom Polyfem afkunnade sina? n de, i anseende till sin stora ungdom, ej ännu hunnit uppfylla denna m den litterära republiken redan i alla länder och tider för rättmätig kända fordran, och den således ej af dem kunde göras, så återstod dock annan som kunde det, och just på grund af deras ungdom, den: att i ett hofsamt och bildade sällskaper värdigt språk framställt sitt klan-r. Men äfven denna, tvifvelsutan billiga fordran, i synnerhet när det llde äldre och yngre författare af förtjenst i sin art, uppfyllde de icke. st var harmen häröfver, som uppmanade mig att uppträda på den litte-ra polemikens bana. Jag skulle måhända utan dessa anfall icke gjort t, men lemnat åt tiden och vår allmänhets sunda vett att bringa de unga ldstormarne till besinning. Jag har dervid ej annat att anföra till min säkt än hvad en af den nya tyska skolans motståndare af alldeles samma äl anför till sin: «Die Indignation wird in solchen Umständen die Muse, e einen sonst ruhigen Beobachter zum Schreiben und Satyre begeistert reit indignatio versum)» — och hon blef från denna stund min, — och ra än hon bort, ty hon hänförde mig under försvaret af mina grund-ter till kritiska synder mot mina motståndare, som jag nu lika mycket grar, som de förmodligen sina, dem de dessutom sedermera genom för-nstfulla skrifter försonat.»

För min del tror jag icke att denna ånger å ågondera sidan varit särdeles djup: åtminstone saknar Vallmarks egen ålderdomsskrift icke sin lilla återstod f bitterhet, och hvad den nya skolan angår, så blef en trogen intill ändan, och ångrade säkert aldrig något nnat än möjligen en och annan påtaglig dumhet, hvar-ied den fann sig hafva omedelbart skadat sin sak. Den

romantiska andan fortlefde temligen oförändrad ännu i den politiska polemiken under skolans sista tidskifte, men den fann icke mera Wallmark bland sina motståndare på detta fält.

Den nya skolans första offentliga organ var den meranämnda, beryktade eller vanryktade tidningen Polyfem. Fryxell påstår uttryckligen, att första anledningen till dess utgifvande var Wallmarks artikel i Journalen «Om gaturenhållningen» mot prospekten till Hammarskölds Lyceum. «I Stockholm», säger Fryxell *), «hade omkring 1809 förefunnits ett slags förbund, som åsyftade ett muntert, litterärt samlif och i några hänseenden också en litterär reformation. Under vexlande skiften kallade det sig «Gröna rutan», efter samlingsrummet vid Köpmantorget, «De sju Vise», efter ledamöternas antal, eller sällskapet *Pro Joco*, efter sin glada sinnesstämning **). De i grunden mycket olika rigtningar, som dessa män sedermera följde, ådagalägger, att de vid ifrågavarande tid ännu icke hade med klar blick uppsatt något gemensamt mål för sitt sträfvande. Ett par bland dem, i förening med Benjamin Höijer, ämnade redan 1808 utgifva en tidskrift till spridande af nya åsigter i svenska litteraturen; och hösten 1809 utkom i följd deraf prospekten till Lyceum. Men Wallmark, öfvertygad om att denna utgick från Hammarsköld, hvilken redan då uppträdt såsom hans litterära motståndare, tillät sig att gäcka företaget genom en i hans tidning Journalen införd plump, smutsig och misslyckad artikel om «Gaturenhållningen». Samma dag trädde

*) Anf. st. sid. 31.

**) Ledamöterna voro: *Pehr Lagerhjelm*, sedermera assessor i Bergskollegium och bruksägare i Carlskoga; *Carl Ekmarck*, sedermera assessor och boktryckare i Strengnäs; *Wrangel* (för mig obekant); *Jonas Magnus Stjernstolpe*, den på sin tid berömda poeten; *Lars Ekmarck*, sedermera expeditions-sekreterare; *Carl Adolf Agardh*, sedan biskop i Carlstad, och *Hammarsköld*.

ïgra den nya åsigtens vänner i vredesmod tillhopa och ›slöto utgifvandet af Polyfem. Redaktörer eller med-:betare voro flera ledamöter af det förutnämnda Upsala-illskapet «Vitterhetens vänner», t. ex. Hammarsköld, ;ääf, Atterbom, snart äfven Livijn, dock i början un-er namnet Nils Nyberg» — äfven Olof Mollbergsson. - «Genom bekantskap med Hammarsköld blef Agardh ıdragen i föreningen och det var han som gaf förslag å den just då från Lund till Stockholm ankomna .skelöf, såsom tjenligast att blifva, hvad han seder-ıera blef, nemligen den egentliga ledaren.»

Ehuru dessa, enligt Fryxells uppgift honom munt-gt af Agardh meddelade, underrättelser icke fullt öfver-ısstämma med de förut anförda af Wallmark, hvilken ïstår att polyfemisterna varit verksamma tidigare på året, ntager jag dem likväl såsom rigtiga. Dock är att an-ıärka, att gaturenhållningsartikeln först den 22 Decem-er var synlig i Journalen, så att polyfemisterna, om e först derefter konstituerade sig till tidningsredaktörer, ıåste hafva väl användt sin julhelg och haft särskilda analer till vederbörande myndighet i och för tillstånds-refs erhållande, för att hinna få i ordning den prof-ummer, som innan årets slut, d. v. s. inom vid pass n vecka, verkligen utkom. Då allt detta likväl ligger ıom möjlighetens område, må det ej bestridas. Likväl ırde man kanhända få antaga, att tanken på en tid-ing väl redan förut icke torde hafva varit sällskapet ïmmande.

När man genomläser Journalens artikel «Om gatu-nhållningen», kan man ej annat än förundra sig öfver t nya skolan kunnat taga så illa vid sig dervid; ty n saknar hvarje egenskap som kunde erfordras, vare ; för att skrämma eller reta. Den är en i allo miss-:kad satirisk parabel, sökt, uttänjd, utan qvickhet er humor. Någon egentlig plumphet deri har jag ck ej kunnat upptäcka, om ej i sjelfva tanken att

förvandla den vittra kritiken till ett arbete för renhållningshjon; hvilken tanke visserligen är långt ifrån att vara fin. Jag misstänker, att skolans stora allarm öfver detta strunt-infall, det dåligaste Wallmark någonsin haft, endast var en förevändning för den slutliga verkställigheten af en länge uppgjord och förberedd plan.

Sedan Polyfem i sitt profblad underrättat allmänheten om tillvaron af «Sällskapet för det löjliga» *(Pro Joco)* och lofvat att oupphörligt öka antalet af dess ledamöter, utan att utfärda kallelsebref, med sådana subjekter, «som gjort sig kända för någon utmärkt löjlig egenskap eller af flera sådana», samt tillkännagifvit att han, som lik sin stora ättefader, blott har ett öga, städse skall bemöda sig att se rätt fram, om än hans kamrater, som ha två, skulle något ofta se i kors, helsar han sina medbröder inom publiciteten. Han apostroferar dervid Stockholms-Posten, den enda tidning, jemte Journalen, som ännu sysselsatte sig med litteratur, på följande sätt:

«Och här min hand, redlige broder Stockholms-Post, du, som idisslande dina trefaldiga gånger redan omtuggade *Schene Rariteten* icke störs i din långsamma gång: förskjut mig icke från ditt hjerta, och egna mig icke ditt hat; ty hvarken begär jag postfrihet eller förmånen att med dig dela dina prenumeranter. Jag önskar blott att, samlande dina godbitar, bereda dem till ett lofoffer åt dig och vår smak, hoppandes att detsamma skall blifva för den läsande allmänheten en söt lukt. Men framför allt, mitt eldiga famntag, du hjertans älskliga Journal för litteraturen och theatern, som hvarken är någon journal *) eller för litteraturen och theatern **). Dig har jag svurit en evig vänskap, du kostligaste af tidningar! Vid den sol, som uppgår i vissa af dina afhandlingar, lustiga tankar, recensioner och hexametrar, har min själ värmt sig och mitt snille danat sig att träda i dina af fetma drypande fotspår. Dig skall jag tid efter annan ihågkomma i mina tacksägelser och bönesuckar, förväntandes att icke heller af dig, älskliga kära broder, varda glömd.

*) Den utkom endast tre gånger i veckan.

**) Wallmark säger sjelf att privilegiet var under f. d. konungens regering begärdt för en tidning af denna oskyldiga titel för att ej skrämma det skuggrädda majestätet, men hann ej utfärdas förrän efter revolutionen.

Den förhoppingen Polyfem sist uttalar gick på det est lysande sätt i fullbordan. De båda kämparne hade rarandra under tre år i den trognaste åtanka.

Af alla de i Polyfem införda polemiska artiklar var ›t ingen, som väckte ett så stort uppseende som den redan N:o 8 (1:sta Saml.) påbörjade uppsatsen: «Prof af Tungurnas vitterhet. (Ur sjökapten Baggfots manuskript)». enna mot vår akademiska vitterhet rigtade satir äger rkligen så mycket äkta salt, att man ännu i dag läser n med nöje. Författaren var Livijn, som här för första ngen uppträder under pseudonymen Nils Nyberg. Att mma efter Fryxell, var Livijn ännu icke medlem af lyfem-föreningen, utan gick tidningen tillfälligt tillnda. — Sedan insändaren, såsom han betecknar sig, dogjort för åtkomsten af kapten Baggfots papper och låtit ptenen sjelf beskrifva huru han, skeppsbruten, kom till nguserna och der gjorde bekantskap med deras litterar, specificerar han innehållet af kaptenens efterlemnade pper. De som i första samlingen innehållas äro följande:

1. «Täflingssång mellan de Tungusiska storgenierna marulli och Struthio.»

Följande två repliker må vara nog till prof på nna grofkorniga och oqvicka karrikatur på två af derneslandets förnämsta yngre skalder:

Amarulli.

Rimma, broder, vet det är din lott!
Prismedaljer vinn! Det är din heder.
Oftare dräp Flaccus! Lika godt,
Mer än vägen — skåda dit den leder.

Struthio.

Gack och följ, med tjusning, du ditt varma,
Skrumpna hjertas kallelse — och gif,
Återgif den gäspande och arma
Läsarn Tålamod och ord — om icke lif.

2. «Amarullis resa till Poeternas land. I bref till en sköna Uzana»; och

3. «Om Tungusiska theatern», om hvilken men nedanföre.

4. «Försök till öfversättning af ett par Tungusiska klassiska skaldestycken «Kärleken» och «Ryktets tempel». (Parodier på dikter af Valerius och Wallin.)

5. «Poeten Markalls Apotheos eller rimmarnes sång till Markalls ära». Efter en deklamation i obunden stil infalla rimmarne med hvar sin strof till Markalls ära; derpå kommer allmän chor:

> Kärlek till en guldjeton!
> Ädla nit för prosans ton!
> Rätta känsla rimmarlåga!
> Led hans konstlande förmåga
> Öfver farors dystra rymd
> Till en hamn, som än är skymd o. s. v.

I «Amarullis resa till Poeternas land» beskrifver skalden huru han, inspirerad af sin sköna Uzana, vann sina akademiska pris, huru hans theaterstycken uppfördes med bifall, och Tungusiens största genier, en Markall, Choesru (Choræus), Struthio m. fl. sökte hans bekantskap, tills, säger han, «några vissa nyhetskrämare som påstodo att poesi ej endast låg i stora ord och rimmad *nonsens*, som funno mina lustiga visor alltför litet lustiga och mina slitande verser alltför litet behagliga, ja, som yrkade att det fordras en hög grad af tålamod för att läsa min «Tålighet» och att mitt «Fruntimmer» var ett högst misslyckadt foster», — tills allt detta gjorde honom lifvet bittert och han beslöt att öfvergifva sitt fädernesland och begifva sig till poeternas land. Ankomsten beskrifves sålunda:

«Jag kom till poesiens vidtberömda land sent om en afton, och blef ganska artigt bemött på det värdshus, der jag tog in. — Ha! tänkte jag, här känna de mig redan, här veta de huru de böra bemöta ett snille som jag. Men jag tilltrodde detta landets innevånare mera skicklighet och flera goda egenskaper än de äga. Om morgonen väcktes jag af ett slags musik, som föreföll mig högst besynnerlig. Den var så enkel, så skild från det krångliga buller, de djerfva löpningar och svåra och intet sägande fuger, hvilka göra den tonkonst, som nu är gängse i Tungusien; så intagande. Sen

in uppasserska nu inträdde, frågade jag henne, hvem som bodde uppöfver ig. *Anakreon*, blef svaret. — Anakreon! Ha! utropade jag, vände mig I uppasserskan och bad henne gå upp till *monsieur* Anakreon, med helsngar från den Tungusiska poeten Amarulli, som önskade göra hans kantskap.»

«Som du vet, är jag — så väl som i allt annat — ganska lycklig i rfattandet af backantiska visor; jag hoppades således att här just träffa en an, som kunde bedömma mitt värde. — Min Iris återkom med svar att aakreon genast skulle ha den äran att infinna sig. Och knappt hade pigan mnat rummet med befallning att hemta upp en butelj cypervin, förrän irren öppnades och han inträdde. Men han, må du tro, var ej klädd som ra poeter. Hans hår var ej en gång stubbadt, utan hängde långt nedåt larne, sammanhållet af en krans af rosor och murgrön. — Jag gjorde nom en lång kompliment, talte om hans stora poetiska förtjenster, hans anliga snille m. m., hvilket allt han med den största förundran tycktes höra, under det att han mätte mig med ögonen från topp till tå. Sedan g hade slutat och bockat mig, samt cypervinet inkommit, började oss mellan följande samtal:

Anakreon. Jag hör att min herre är en poet, som förmodligen hitmmit för att emottaga den belöning, som Apollo här skänker sina tjenare. kan att göra anspråk på att vara kännare, tar jag mig likväl den friheten t fråga, åt hvilket skaldeslag min herre egentligen egnat sig.

Jag. Egentligen har jag varit lika lycklig i alla, och i hvad drägt m helst jag visat mig för mina landsmän, har jag behagat dem. Men in egen böjelse har likväl i synnerhet dragit mig åt den Anakreontiska agen. Ty min herre torde känna, att vi Tunguser, efter vissa polerade tioners exempel, nämnt de poemer, som handla om vin och kärlek, efter in herres namn.

Anakreon. Mycket obligerad för den heder, som Tunguserna och vissa olerade nationer gjort mig! Men om så är, har min herre förmodligen läst ina obetydliga skrifter.

Jag. Visserligen! En af mina landsmän, vid namn *Kullpay*, har ganka lyckligt öfversatt min herres sånger på vårt språk. — Och som bevis derpå började jag att sjunga:

Atis uti raseri,
Tjust af en gudinnas bojor,
Fyller med sitt vilda skri
Traciens dalar, slott och kojor.
Claros källa, som man sagt,
Aldrig af en dödlig smakas.

«Men här skiftade han färg och afbröt mig med en bister min, frågande mig om jag trodde att han var fånig, efter jag ville pådikta honom en sådan smörja; vände mig derpå ryggen och lemnade rummet.»

Han kom dock snart tillbaka och följde poeten på en tur genom staden. Öfver en portal sågos två torra hopskrumpna figurer hängande, som befunnos vara Voltaire och Pope, och då vinden hopstötte deras tomma hufvudskålar, uppstod ett doft och tomt ljud, som kallades rimslut. Vidare kommo de till en brygga, där en qvinna, den sanna kritiken, i vattnet neddoppade vissa vittra akademiers och sällskapers handlingar och upptog dem såsom rent hvitt papper. Slutligen kommo de till en byggnad, som Anakreon kallade Pantheon.

«Under vägen berättade mig Anakreon, att den som presiderar i församlingen är — Homerus: och vid mitt inträde fann jag honom sittande midt i rummet, på en hög thron. Men himmel! Huru olik med den, som af *Pope* eller *Rochefort* förfinad, fordom så gudomligt uttröttade oss. Han syntes mig vara en gubbe om åttatio år; hans lockar voro silfverhvita likasom hans skägg, som räckte honom ända ned på det åldriga blottade bröstet. På hans högra sida stodo trenne lika åldriga figurer (som Anakreon sade mig vara de tre grekiska Tragöderna), inbegripna uti ett ifrigt samtal med en liten gladlynt varelse i spansk drägt, med långt mörkt hår, som, ofriseradt och opudradt, skuggade hans mörka kinder. Jag frågade min följeslagare hvem denne kunde vara, och fick till svar att det var *Shakspeare*. — Litteraturens skogsmenniska — utropade jag, full af förvåning — i den sann-smakens land! Det är oerhördt! — Denna deklamation väckte sällskapets uppmärksamhet, och sedan de något betraktat den, som yttrat denna på god auktoritet grundade mening, uppkom det bland de närvarande ett sådant flatskratt, att det vida öfverträffade det, som hörs från parterren i vår hufvudstad, då den gamla Peloponesiska historien representeras, och under hvilket du kan föreställa dig att jag just ej var väl till mods. Sedan detta buller något saktat sig, tog Anakreon mig i armen, förde mig midt fram i rummet och sade: Jag får här för eder, mina bröder, presentera ett Tungusiskt storsnille, vid namn Amarulli, en mästare i skaldekonstens alla särskilda slag, och som i dag gifvit mig ett det mest öfvertygande prof på sina djupa poetiska kunskaper. Härvid började ett nytt grinande, hvarunder alla de församlade skockade sig omkring mig. Ett Tungusiskt storsnille! sade Homerus, då, min gamla ärliga Georg, hör hit under dig; kom fram och se om du kännes vid honom. — Då framträdde — — — — Nej, jag vill ej smutsa mitt papper med detta förhatliga namn. Det är nog att det var den mannen, som, i orimmade geni-lösa verser, fyllt en hel sida med namn på öl- och vinsorter. Denne, som af de andra kallades gamla Georg, trädde nu fram, så oputsad som hans poemer, och ville

:e kännas vid mig. Jag har nyligen, sade han, talat vid den Tungusiska ıgmön om poesiens tillstånd i mitt forna fäderneslând, och hon nämnde rig ett ord om den der narren. — Förtretad att af en gammal mathetikus skymfas, svarade jag, att den sångmön han omtalade måtte vara ıska okunnig, ty jag kunde snart komma både honom och henne att a och blygas, genom det tydligaste bevis på min erkända poetiska skickhet. Dervid upptog jag de priser, jag i Tungusiska Akademien vunnit, . kastade dem med sådan ifver på bordet, att den stora guldmedaljen ›pade som en biljardboll och klingande föll i golfvet. Ett elakt omen, nalade, med en förgiftig ton, en surmulen, näsvis menniska, som de lade *Persius*. Ären J nu ej öfvertygade om hans förtjenst, framgrinade akreon. Jo, alldeles tillräckligt, sade *Milton;* låt honom gå, att vi ej oroa den sanna smakens gudinna, genom närvaron af en sådan profan son. Nej, inföll *Ariosto*, vi måste först höra några prof af hans snille. deles, sade *Hans Sachs*, få se om hans verser klinga så rent som medalt guld. — Nu tyckte jag att jag spelte en alltför dålig figur, om jag gre skulle tiga; jag steg således fram och sade: Mina herrar! Jag har i, det ha alla mina samtida landsmän afgjort, och viljen J ej medge ., så försäkrar jag, att jag, oaktadt allt edert bouffoneri, icke anser eder a *juges compétents* öfver mina förtjenster. — Det, tyckte jag, var starkt . — Bravo! och skratt genomskallade nu också hela byggnaden. Slutn upphörde äfven detta buller, och Homerus frågade mig, i hvilket ldeslag jag i synnerhet utmärkt mig. — Jag är lika utmärkt i alla, svan jag. Då skulle du ha sett huru de bestormade mig. — Ack! läs upp oss en tragedi, sade *Calderon;* eller en heroisk ode, ropade *Pindarus;* r en satir, smålog *Horatius;* eller en kärlekshymn, frampustade den gra, melankoliska *Petrarca;* eller ett filosofiskt poem, sade *Lucretius*. må göra! inföll jag. För ett filosofiskt poem fick jag den stora men, som ligger der under bordet; och detta herrliga skaldestycke vill jag eder uppläsa. — Nu framtog jag mitt manuskript och började; men hade knappt hunnit till hälften deraf, förrän det blef ett fasligt buller. nliga skrattade, somliga gäspade och somliga sade, att det var den värsta bersten på Tålamod, med mera. Slutligen tillsade mig Homerus att uppa, och en af mina landsmän, *Grellnek*, framträdde, tog mig i axlarna, le mig till dörren och, i det han skuffade ut mig, sade: Min herre! n ihåg, att man ej har snille, för det man har munnen full af ra ord. — Har du hört talas om en sådan *affront?* — Men ack, om hade slutats dermed!»

«Efter denna händelse gick jag hem till mitt qvarter, på det högsta rgad, och satte mig ned och skref mitt förra bref till dig. Men jag s knappt förseglat och afsändt det, förrän *Molière* och *Persius* inträdde min kammare och förklarade att poesiens Genius, förtörnad deröfver att så oförsynt inträngt mig ibland skaldernas antal, bland hvilka mig säte

och stämma icke voro beskärda, hade beslutit att straffa mig derför och utsett dem begge till exekutorer; och detta straff består deri att jag, en gång hvarje dag, med odelad uppmärksamhet måste genomläsa mina egna arbeten. O, att de af mig aldrig blifvit skrifna! F——de varen J, store ord som säga ingenting! J vanpassande liknelser! J amaranter, sirokko-ilar och Juni-nätter! Ty ni hafven ådragit mig det värsta af alla qval, — det att läsa egna floskler. — Bästa Uzana! råd mina hemmavarande vänner Struthio, Markall etc., att upphöra, ju förr dess hellre, med sina poetiska arbeten, så kärt det dem är att icke en gång, under allmänt åtlöje, en samma genomläsa sina skaldestycken, under den inre plågande känslan af deras absoluta odugligket. Din olycklige dock trogne

Amarulli.»

Af uppsatsen om den Tungusiska theatern förbigå vi de två första afdelningarna om spektakelhuset och aktörerna, som icke hafva intresse för vår tid, men meddela de båda sista styckena om pjeserna och theaterpubliken.

Pjeserna.

«Detta ämne är mera vidlyftigt. Man skulle göra en bok derom, för att hafva sagt nog. Låtom oss likväl anföra några korta, måhända icke onyttiga betraktelser.»

«Få äro Tungusernas tragedier; men de äro så mycket bättre. [illegible] hvilken ståt för ögat som bländar inbillningen och upphöjer den! Hvilka fördelar af kontrasten mellan skiljaktiga folkslag! Hvilken glans af stora genom historien lysande namn; och slutligen hvilket slags storhet af intresse som åtföljer hela nationers öden! Ty ämnet till Tungusernas flesta tragedier är hemtadt från aflägsna tiders och länders häfder. Men aldrig ser man der någon menniska dö på theatern, aldrig en mor naturligt [illegible] med sina barn, eller någon furste, utan ceremoni, uppföra sig menskligt; ty sådant skulle ofelbart synas dem som något lågt och groft i [illegible] Deras mest berömda original-tragedier heta: *Enod*, *Riginiva*, *Dolekin*, m. fl. hvilka alla äro författade i en rimmad versart, hvars takt är följande:

Brekek, koax brekek | koax brekek koax,
Brekek koax brekek | koax brekek brekekek.

Och alla äro så förträffliga, att knappt någon står ut med att se dem [illegible] presenteras till slut, hvadan de endast sällan gifvas, vid högtidliga tillfällen. Men de flesta theaterstycken som uppföras, äro öfversättningar af [illegible] kostliga pjeser, som hvarken äro tragedier eller komedier, af den [illegible] Abderitiska poeten *Thlaps*, hvadan de äfven kallas thlapsodier. Der föreställes helt naturligt och tillika helt onaturligt, huru majorer svärja, [illegible]

»llaner läsa aftonböner, unga herrar lägga ut snaror att förföra den hafande oskulden: och slutas de alltid med giftermål eller barndop för de minste dygdige, hvartill de hårdhjertade lastfulle nödgas betala omkostnaderna. Man träffar väl äfven stundom några Tungusiska original-thlapsodier, som t. ex. *Den försonade Modern*, *General Glödhatt* m. fl., men hvilka så precist lika de Abderitiska urbilderna, att man, utan anvisning på teaterbladet, icke skulle veta annat än att de vore fria öfversättningar. Alla dessa thlapsodier äro författade i obunden stil, ömsom så pöbelaktigt toklig, ömsom så blomsterrikt svulstig, att det är en glädje att höra och se dem. Några så kallade komedier får man väl äfven se, också mest öfversättningar, eller åtminstone sådana, som föreställa helt andra än Tungusiska seder. De flesta original-komedier äro efterpjeser, blandade med sång, som: *Den gamla Peloponesiska Historien*, *Länsmännerna*, *Cobet och Balin* m. fl., hvilkas salt åtminstone icke är af det Attiska slaget.»

Theaterpubliken.

«Att åskåda dessa herrligheter samlas denna fem gånger i veckan, för att njuta ett förädlande sinnesnöje, d. ä. att ej behagas eller röras som ett blott lågt och sinnligt inbillningsdjur och att, om ej upphöjas till större förståndsfullkomlighet genom talentens mästerstycken, åtminstone i sina tänkenöjen ej flyttas ned under den förnuftsvärdighet, till hvilken den redan hunnit. Också är ingen publik så hyfsad, så bildad. Aldrig hör man på Tungusiska theatern något ljud af hvissling. Denna ton af låg fritalighet, af förstummande plumphet, anses som ett bevis på tampaktighet i seder och är till och med förbuden af regeringen. Tvärtom klappar man åt allting; åt vissa aktörer när de inträda, af glädje att få se dem; åt andra då de gå bort, af fröjd att slippa att se dem. Likaså lättrörlig är äfven denna publik. Vid första ljudet af någon rörande fras, af någon öm situation — och af sådana öfverflöda thlapsodierna — komma alla händer i rörelse. Ty man klappar här mera åt vissa ställen i pjeserna, än åt de spelandes konst eller talent. Dock händer äfven stundom att applauden egnas åt aktören eller aktrisen, så framt deras kläder äro bra guldprydda, eller någon förnäm funnit den aktrisen ha vacker barm, eller den aktören charmanta vador, eller något dylikt. Och måste jag äfven bekänna, att jag några gånger sett publiken gå så långt i förtjusning, att den klappat åt dekorationerna; men då skall antingen ett slott brinna eller stenar ramla.»

«Den som lyckades att med klarhet och fullständighet afhandla dessa vära här i korthet framställda hufvudämnen, skulle hafva gjort en god bok om Tungusiska theatern. För mitt ändamål torde detta redan anförda göra tillfyllest.»

Kapten Baggfots Papper röja en författare af mer än vanlig talent, ehuru man måste medgifva, att de icke

sakna en viss råhet, som i allmänhet utmärkte den nya skolans äldre polemiska uppsatser. Men de äga framför dessa en viss fantastisk originalitet och en godmodig humor, som på ett fördelaktigt sätt afsticker mot de andras skarpa och högljudda dogmatism. Det ser nästan ut som om Polyfem, under Nils Nybergs gestalt, stundom med en viss kärlek behandlade de offer, som han slukar. Författaren till dessa af den tidens ungdom mycket beundrade uppsatser var samma *Claes Livijn*, hvilken sedermera vann namnkunnighet genom «Spader Dame» och andra småskrifter af mycken originalitet. Han var född i Skenninge 1781; avancerade i början i Krigs-kollegium och Krigs-hofrätten och blef slutligen generaldirektör öfver fängelserna i riket. Han dog år 1844. Sin skriftställarebana började han i Polyfem, utgaf sedan år 1812 en öfversättning af Tiecks «Mästerkatten i stöflar», och var medarbetare i «Opoetisk Kalender», der några af hans småskrifter äro införda. Jag skall sedermera med mera fullständighet återkomma till denna sällsamma skriftställare.

Mot kapten Baggfot uppträdde, uti ett särskildt tryckt, men såsom bihang till Polyfem utdeladt «Sändebref», ställdt till Polyfems utgifvare, en motståndare, som ingalunda var detta värf vuxen, ehuru han, att dömma af hans skrifsätt, sjelf synes hafva varit öfvertygad om sin öfverlägsenhet. Det var den olyckligt ryktbara poeten Carl Lindegren. Denna Lindegren hade en gång varit mycket populär, och äfven förtjent att vara det. Han var en af dessa sjelfförstörande poetiska naturer, hvarpå vår litteraturhistoria tyvärr icke lider någon brist. Sjelfva Hammarsköld säger, att han «förtjenar att djupt beklagas: han var för god att ej blifva mera än han blef; men att han ej blef mera, det var en oundviklig följd af hela hans väsende.» Han var ett af dessa nordiska strängaspel, ursprungligen lika harmoniska som ömtåliga, hvilka, under inflytelsen af vidriga

ıadsförhållanden och till en del sjelfförvållade olyckor, ərhand förstämmas, för att slutligen sönderbrista.

En af de verksammaste orsakerna till Lindegrens var hans olyckliga, ehuru ej sällsynta misstag, att :a den stora hopens bifall genom att smickra dess passioner. I denna för hvarje skriftställare förlrande afsigt utgaf han tidningen «Colportören» i slutet 1790-talet, och i samma rigtning skref han en mängd obinska sånger, lättsinniga dryckesvisor, ultra-sentintala kärlekspoemer, hjertskakande ballader o. s. v., vilka man likväl under de krystade fraserna och den ıturligt uppjagade känslosamheten ofta igenfinner den na poesiens gnista. Dessutom författade han flera matiska arbeten i Kotzebue's manér, i hvilka man əte erkänna författarens förtroliga bekantskap med atern och dess fordringar, «skicklighet att göra effekt genom ett klokt användande af de lättast i ögonen ande medlen väcka en rörelse, en uppsvallning af ıslan, om ock ytlig och hastigt öfvergående.»

Det var denna Lindegren, som kände sig kallad genom en tillintetgörande replik på de Tungusiska ›peren, för att tala med ordspråket, i bäcken dämma nya vittra åsigternas hotande störtflod. Han använde vid, utom den grundfalska methoden i all polemik, i detalj igenkänna och uppvisa alla de svenska förelen för Baggfots tungusiska allegorier, äfven en kraftträngning, som ser konvulsivisk ut, och som måtte leles hafva uttröttat honom, ty han stannade vid ta första försök att fälla den oblyga cyklopen, hvars d endast syntes växa efter denna korta tvekamp. lf deltog han ej vidare i striden, och i Journalen ;os endast några matta insända epigrammer till hans ära.

Af det anförda visar sig, att nya skolans hatfulla emik i första rummet var rigtad mot Valerius. Sannot hade polyfemisterna företrädesvis valt honom till sitt ər derföre, att han vid den tiden dels genom sina pris-

skrifter af allvarligt innehåll, dels, och kanske ännu mera, genom sina skämtsamma visor, var den mest omtyckta af den Svenska Akademiens alumner. Såsom vi sågo, hade författaren med detsamma tillfälle att gifva ganska skarpa sidohugg äfven åt andra vitterhetens potentater, t. ex. Voltaire och Pope, hvilka man här ser dömda till repet, hvarförutan stilen på somliga ställen tydligen är en parodi på Leopolds föredrag i hans populär-filosofiska afhandlingar. I sjelfva verket finner man redan här den nya skolans hela programm antydt: hat och förakt mot den franska klassicitet, som länge varit enväldig i vår litteratur, förkärlek för Tysklands romantiska läror och dess mönster. Calderon uppdyker här, om jag ej misstager mig, för första gången, och Leopold får en fin pik derföre att han vid ett tillfälle kallat Shakspeare för «litteraturens skogsmenniska». — Uppsatsen emot theatern är ännu mera pojkaktig, och väckte i samma mån äfven större förargelse. För oss nu lefvande är den mera likgiltig, då en del der innehållna allusioner numera gå förlorade för läsaren. Theatern, liksom all annan utöfvande konst, hade under Gustaf Adolfs tid råkat i djupaste förfall. Sjelfva theaterpersonalen hade skingrats af total brist på disciplin, så att det berättas att, när Skjöldebrand efter revolutionen blef theaterdirektör, han måste anlita polisens åtgärd för att sammanleta aktörerna och aktriserna, hvilka anträffades i olika delar af staden, der de, oberoende af theaterns anspråk, sysselsatte sig med sina enskilda näringsbestyr eller nöjen. Att ställningen under sådana förhållanden i början åtminstone måste hafva varit dålig, följer af sig sjelft; och kitsligt var det väl af Polyfem att derföre kasta skulden på «hofstalldrängen», med hvilken titel Skjöldebrand, såsom vi erinra oss, hedrades. Att dömma af recensioner i Journalen af då uppförda theaterstycken, lärer tillståndet under Skjöldebrands styrelse efterhand hafva förbättrats, och flera af sujetterna berömmas uttryckligen för

sitt goda spel och sin vackra sång. Om rättmätigheten af Polyfems gäckeri med åtskilliga skådespelare och skådespelerskor kunna vi numera icke dömma, då vi icke kunna gissa hvilka han utpekar under diktade namn, för att kunna jemföra hans omdöme med den tidens theaterrecensioner. — I hvad polyfemisten deremot säger om de Kotzebueska skådespelen, de s. k. rhapsodierna, som då för tiden öfversvämmade vår scen, hänförde alla sentimentala hjertan och förskämde på samma gång våra seder som vår smak, instämmer jag fullkomligt. Jag hänvisar till min föregående skildring af denna författare och den förderfliga inflytelse, som han utöfvade på sitt tidehvarf*). Redan Silfverstolpes Journal hade ett tiotal af år förut sökt fästa uppmärksamheten på Kotzebues svagheter; icke desto mindre fortfor han under denna period af andlig omyndighet att vara publikens älskling. När Polyfem nu begabbade detta slags drama, fortsatte han endast Silfverstolpes verk, och uttalade en opinion, som redan var allmän bland de bildade i Kotzebues eget fädernesland. — Hvad slutligen Polyfem yttrar om theaterpubliken, är mindre karakteristiskt särskildt för den tiden, då detsamma med lika skäl skulle kunna sägas om vår tids och sannolikt om alla tiders, med undantag af de korta perioderna af konstens högsta blomstring hos de mest begåfvade folk. Det är naturligt att smaken ej kan vara fin och ren hos en publik, som omfattar alla samhällsklasser och alla bildningsgrader. Att tala om en bildad publik är i sjelfva verket en *contradictio in adjecto:* och att till densamma ställa anspråket på ett allmänneligen sundt och sannt konstomdöme är en orimlighet. Det enda den synes med någorlunda enhällighet förmå att berömma är virtuositeten; och den öfvervunna mekaniska svårigheten är den konstförtjenst, som den kraftigast

*) Se ofvanföre, sid. 183 ff.

applauderar, synnerligen när svårigheten visar sig såsom svårighet, d. v. s. ännu icke är fullt öfvervunnen. Den behagfullaste dans på släta golfvet vinner på långt när icke hopens bifall till den grad som de fulaste krumsprång på lina.

Innan jag går vidare, måste jag erinra att den anförda polemiken mellan Polyfems insändare Nils Nyberg och poeten C. Lindegren öfverflödar af tirader så mustiga eller snarare smutsiga, att anständigheten ej gerna tillåter deras uppläsning från en akademisk katheder. Rättvisan fordrar dock det erkännandet, att Lindegren i detta afseende var den utmanande och den mest oblyga. Stilen i denna skriftvexling är emellertid förebildlig för den brist på hyfsning i ton, som allt framgent utmärkte striden mellan gamla och nya skolan, hvarunder likväl från denna tid de flesta förbrytelserna mot det passande begingos af den nya skolans anhängare, då den gamla å sin sida snart synes hafva kommit till besinning af det förkastliga deri att i en strid för den högsta bildningens sak begagna de obildades tungomål. Såsom redan är anmärkt, var det Polyfems egentliga syftemål att genom satiren fästa åtlöjets brännmärke på sina motståndare. Dess första numror äro alla beräknade på att i vers och prosa, genom ironi, satir, invektiv, förlöjliga den gamla vitterhetens och kritikens svagheter. Man fann emellertid, att ett fortsatt bouffonneri, utan tillsats af allvar och positiv lära, på längden skulle blifva för ändamålet otillräckligt, hvarför man emellanåt började antaga en allvarlig ton och i resonnerande artiklar dels direkte anfalla den gamla skolans grundsatser, dels uttryckligen och med sådana vetenskapliga skäl, som man kunde åstadkomma, stödja sina egna åsigter. Denna detalj af det gemensamma arbetet sköttes företrädesvis af Hammarsköld, — dertill så mycket mera oskicklig, som han utom sin stilistiska obehändighet hade det felet att genom sin fanatiska hetta drifva hvarje sats, äfven den i

unden sannaste och rigtigaste, till en orimlig ytterlig-
:t. Hade det varit möjligt att omintetgöra hvarje den
ya skolans syfte, äfven det mest berättigade, så hade
ammarsköld genom sin ensidighet, öfverspändhet, takt-
ishet och skoningslöshet just varit rätta mannen dertill.
)et var lyckligt för den nya skolan, att det som var
;odt i dess sträfvanden insågs och omfattades af lugnare
ich klarare sinnen, som efterhand kunde befordra det till
illmännare erkännande; men detta var likväl först sedan
kolan sjelf måst öfvergifva de flesta af sina vågsatser
åsom omöjliga att förfäkta, ehuru den i allmänhet aldrig
ille öppet erkänna deras irrighet. Hammarsköld gjorde
g emellertid mödan att för Polyfems räkning uppsätta en
irskild afhandling, hvilken såsom bihang åtföljde N:o 21
tidningen (1:sta Saml.), under titel af «Strödda under-
ttelser om de vittra striderna på den tyska parnassen».
enna afhandling var föranledd af en uppsats i Journa-
n (N:o 50, 1810) kallad: «Tyska Litteraturen, bedömd
tyskar», och inledes med följande ord:

«Den största olycka, som kunnat hända tyska litteraturen i vårt land, säkert det beröm den skördat i ett blad, der Wieland smädats, och de nödanden man gifvit sig att inbilla allmänheten, det låga och grofva all emot andra länders stora författare, en Pope, Racine, Voltaire, Rousn m. fl. utgöra äkta drag af tysk litteratur. En hederlig man skulle, en med den största och orättvisaste fördom mot denna litteratur, häraf ina sig frestad att uppträda såsom dess försvarare — —. Ett land, som trat Gutenberg och Kepler — etc. etc. till och med Goethe och Schiller, sådant land, så förtjent om Europas bildning, så rättvist och opartiskt it alla andra nationer, behöfver inga partiska loftalare. Dess litteratur r för mycket sannt värde, för att icke kunna med samma uppriktighet pa sina brister som sina företräden. Den begär ej försvar för sina utifningar, då den sjelf högtidligen erkänner dem. Den har derföre, som nt säger på något ställe, mer att frukta af sina så kallade vänner än af a fiender ty *rien de si dangereux qu'un sot ami.* Det måste förtryta irje förtjent tysk litteratör, äfvensom hvarje upplyst vän af Tysklands lning, att hvar och en liten skribler i ett annat land gör sin dåliga till hela tyska litteraturens, att man ej der kan förlöjliga det excentriska yska filosofien utan att dessa herrar filosofer, som eljest tro sig äga rpsinnighet nog för att begripa äfven det obegripliga, genom en för-

nekelse af all sund logik (som det vore önskligt att de ville låta mer observera i sina resonnementer) genast ropa: anfall mot tyska litteraturen! vidare, att man ej kan förlöjliga deras platta hexametrar utan att strax samma korus låter höra sig, liksom Klopstocks, Goethes, Schillers och Voss' gudomliga blankvers (!) hade något annat gemensamt med deras orimmet. Men de ha sina stora skäl till ett sådant förfarande. De inse i hemlighet allt för väl, att deras egen litteratur i och för sig sjelf är alltför obetydande, och söka derföre göra den till representant för en annan, för att, likasom stora makters sändebud, derigenom skörda ett anseende, som ej tillhör dem personligen; och härtill tjenar tyska litteraturen dem förträffligen, så mycket mera som den icke ännu ibland vår allmänhet är nog känd, ehuru den dock icke är så okänd som de förmoda eller önska. Men det tillhör en komprometterad makt att yttra sitt misshag öfver obehöriga plenipotentiärer, och att, om de af hennes ofullkomligheter endast hemta skälen till hennes försvar, lika offentligt förklara, att hon sjelf känner dessa ofullkomligheter och att hon anser hvarje försvarande deraf som ett crimen *læsæ majestatis*, som ett brott mot sin höghet.»

Författaren citerar derefter ogillande utlåtanden mot vissa rigtningar af den tyska litteraturen ur «Jenaische Allgemeine Litteratur-Zeitung», ur «Göttingische Gelehrte Anzeigen», och, hvad värst var, ur Schlegels tidskrift «Europa».

«Med all respekt», fortfar han, «för de massor af Abgeschmacktheiten, heter det i denna tidskrift, som äfven bland andra nationer, särdeles i senare tider, blifvit framkläckta, tror jag dock, att man, efter moget öfvervägande, deri måste tilldömma tyskarne priset. I synnerhet synas de mig vara uppfinnare af den excentriska dumheten, en sak, som just derföre gör så sublima intryck, emedan den synes omöjlig och kontradiktorisk. Denna excentriska dumhet har af dem blifvit organiserad i stort.»

Slutligen åberopar Journalens författare «Die Zeitung für die Elegante Welt», hvarur han lånar ett längre utdrag, som går ut på att bevisa den tyska litteraturens förfall under det senaste decenniet, d. v. s. under den nya skolans herravälde.

Mot denna obudna gäst i den tyska litteraturens läger trädde nu riddaren Lorenzo i harnesk. Han börjar bataljen med ett «Sändebref till författaren af en skrift, införd i «Journal för Litteratur och Theater», under titel: «Tyska Litteraturen, bedömd af tyskar» (Poly-

n N:o 20, 1:sta Saml.), hvari han framlägger såväl Mame de Staëls som äfven Schillers artiga yttranden om W. Schlegel, äfvensom andra tyskars fördelaktiga ıdömen om den nya tyska vitterhetsskolan.

Journalen lät ej länge härvid bero. Inom fjorton gar var den färdig med en ny artikel rörande den ıka litteraturen (N:o 61), en ur «Göttingische Gelehrte ızeigen» lånad anmälan af A. W. Schlegels skrift eber Dramatische Kunst und Litteratur», med i nona gjorda tillämpningar på den nya skolan i Sverge. t heter der bland annat: «det är ett nöje af egen att se en författare af snille, kunskaper och utmärkta enter, efter många sällsamma förvillelser, återkommen banan af sin rätta bestämmelse» (med afseende på W. Schlegel). Längre fram klandras, i motsats mot ılegel, den ton och det språk, hvarmed den nymodiga tiken i Tyskland imponerar på mindre kunniga konstlingar. «Dessa, äfvensom nybegynnare i vetenskaperna, ına lätt intagas af en viss skol- och sekt-esprit, som står att gifva sig anseende af stiftare för en ny epok. st det sällsammaste, paradoxaste, ja till och med abchmacktaste, begapas i sådana fall af den lyssnande ıen såsom något originellt och stort. Ju mera pretorn tillvällar sig sjelf, ju fullare han tar munnen, förnämare han bär sig åt, ju djupare han med en aktande sjelfklokhet nedsätter allt hvad som strider t hans åsigter och meningar, desto större synes han ıopens ögon» o. s. v. — Kort tid derefter (N:o 66) mkom Journalen med en annan uppsats ur «Allgeine Litteratur-Zeitung», der utgifvaren af «Anthologie er Auswahl Deutscher Gedichte von Opitz bis auf sere Zeit», svarar på en recension i «Jenaische Litteische Zeitung», hvilken förebrår honom, dels att han ur anthologi uteslutit visor författade på tyska provinsJekter såsom Grübel's på öfverphalziska, dels och i ınerhet att han der alldeles förbigått Schlegel, Tieck

och Novalis. Härpå svarar författaren till anthologien: «Genom denna kompliment åt Schlegel, Tieck och Novalis (hvilkas poemer aldrig vunnit mitt tycke), begynner min recensent förråda, att han hörer till den skråmessiga konstskolan, som för någon tid sedan så mycket spökat, jag menar den Schlegelska. Såsom anhängare af densamma karakteriserar han sig i hela recensionen genom den dristiga och afgörande ton, hvarmed han tadlar och nedsätter män af erkända förtjenster, Langbein, Matthisson, Ramler, Wieland; genom skymfliga utfall mot Kotzebue, hvars satiriska gissel anhängarne af denna skola lifligt erfarit; genom sitt esthetiska pladder; genom sin predilektion för de råa produkterna af de så kallade naturskalderna, såsom Hans Sachs, Grübel m. fl. och de vanliga platta folksångerna.» — Detta var ett skönt fynd för den gamla skolan i dess ensidighet. Journalen tillägger här följande noter till vederbörande i Sverge: «Redan 1806 påminner jag mig att i en då tryckt svensk skrift ha sett icke allenast Dalin och Kellgren, utan till och med sjelfva Horatius nog mycket nedsättas. Men detta var blott ett svagt lärospån. Man ser nu nästan dagligen mästerstycken i denna konst: Pope och Voltaire hängda, Racine bränmärkt såsom en jemmerlig fuskare, Wieland såsom en eländig rimmare o. s. v. Pope sade på sin tid att «för att kunna kriticera fritt, måste man sjelf skrifva väl.» Nu förhåller det sig tvärtom. Inga andra skrifva hos oss friare än de som skrifva uselt. Men det är ej underligt att man vänder upp och ner på Pope's reglor, när man hänger honom sjelf.» Med afseende på den tyska nya skolans påstådda förkärlek för «de råa produkterna af de så kallade naturskalderna», heter det i noten: «Äfven dessa kriterier inträffa på våra svenska Schlegler. Det är ganska säkert att, för att gillas af dem måste en svensk poet hafva lefvat på 1600-talet eller äga något besynnerligt namn t. ex. Amadeus eller Lorenzo

n har nyligen påstått, att vår poesi nu befinner sig samma ståndpunkt som den tyska vid år 1740, eller d andra ord vid Sofia Brenners och konsorters tid, att Dalin, Gyllenborg, Kellgren m. fl. anses att angen icke hafva existerat eller till sitt litterära värde a med noll. Likväl, och ehuru de nya reformatörerna ena sidan jemföra sig med Bodmer och Lessing, sån återupplifvare af den enda goda och sanna smaken, idgifva de naift nog, att de ej kunna «supplera den gla dåligheten med något positift godt» (som de tyrr längesedan bevist, men som dock vore oundgängen nödigt för framgången af deras sak), utan erkänna ganska blygsamt «endast vara till för att bereda g» (på hvilken lofliga beställning de redan i N:o 75 förlidet års Journal erhållit anvisning, och hvartill sedermera så qualificerat sig, att de nu tryggt, såm de ock gjort, säga till allmänheten: «Nun, Ihr kennt ch ja, Das Säuberliche ist just meine Art nicht», som svensk prosa vill säga: «Nå, J kännen mig ju: Det a är just icke min sak»). Men huru det nu i längden l gå med den der vägrensningen, sedan, som herrarne dan klaga, «icke en gång tio fördomsfria och rättfärga domare i litterära ämnen finnas i vårt svenska pmorrha» — som för denna brist på värderare af så ira litterära förtjenster ock borde dela det fordnas e —, derom blir nu en annan fråga. Det synes tyr probabelt, att maschinen slutligen skall stanna af sjelf. Dylika klagomål, varningen till medbröderna «allt hat emot en högre kraft», som på visst sätt ebär en befallning till dem att förneka sin egen vaie, allt detta bådar intet godt. Den der svanen, som viss kacklande gås för någon tid sedan profeterat la komma «när fosfor glöder re'n och morgon bräcker», le ännu länge dröja och många andra gäss emellerhinna att kackla, plockas och stekas.» (Den ståtliga fetian förekommer i Polyfem N:o 12, 1:sta saml.)

Sådana sidohugg kunde Polyfem naturligtvis icke smälta. Han blef denna gång på allvar ond, och vål-der sig i vredesmod mot Journalens så kallade «kompi-lator», i hvilken han tror sig igenkänna samma Leopold, som nya skolan aldrig trodde sig kunna nog ohöfligt be-möta, med ett svar (Polyfem I, 27), hvarur jag meddelar det, som närmast rörer de ur Journalen anförda noterna:

«Det är visst, herrarne utmärka sig öfverallt i sina skrifter genom egen konseqvens. Först skällde de på Schleglarne, så ändrade de ton och förklarade åtminstone den ena för en mycket duktig man. Men derpå har deras fransyska samvete åter slagit dem, och de ha återtagit deras skäl-ton. Vidare förklarade herrarne, att arbetarena i Polyfem icke ha någon likhet med Schleglarne, utom i uppsåtet — och jag tror så med; men återigen kallas de för våra svenska Schleglar. Lika med deras kon-qvens är deras kännedom af de saker de resonnera om. Stod då tyska vitterheten omkring 1740 på samma punkt som den svenska vid Sal. Brenners tid (hvilken ändtligen var något äldre än 1740)? Huru kan ni utan att blygas, så offentligen framställa sin okunnighet till allmänt åtlö-dande? Det länder emellertid eder och de andra herrarne till underrättelse, att vid 1740 var tyska skrifspråket nästan så utbildadt som det nu är. Vid 1740 hade man de flesta fransyska tragedier och komedier öfversatta på tyska, och flera imitationer efter dem, såsom E. J. Schlegels och Weisses. Vid 1740 hade Haller och Gellert m. fl. redan nästan fulländat sin skaldebana, och jag vet ej att våra svenska vitterhetsidkare kunna göra anspråk på större heder än att jemföras med dessa män, hvilka likväl alla hyllade den konventionella fransyska smaken, och hvilkas poesi ej var annat än rhetorisk deklamation, såsom det än i dag är hos oss; och derföre är an-nelsen väl så påtagligt träffande som någon kan vara. Vidare är det icke sannt att vi jemfört oss med Lessing. Att beklaga vore herrarna, om de kunde förlikna oss vid denna väldiga man. Med Bodmer ha vi jemfört oss af det skälet, att han hade vida djupare esthetiska insigter än Gottschedianerna.»

«Huru kan ni åberopa Halliska Litteratur-Tidningen emot Schlegel, derför det att författaren till Anthologien fått sin antikritik der införd? Är det icke sak samma, som om ni en gång i verlden finge det sällsamma in-fallet att i eder tidning införa en försvarsskrift för tyska litteratörer, och någon skalk avancerade att ni sålunda karakteriserat er som en ifrig sanningens försvarare? Det ena omdömet torde då vara lika väl grundadt som det andra.»

«Uti N:o 61 noten A. ger ni mig just ett ypperligt tillfälle att i dagen lägga eder gränslösa okunnighet i tyska litteraturen, som ni så ifrigt söker förklena, och likväl i denna not tar en min af att känna. Ni insmyger det

ı beskyllningen, att A. W. Schlegel är stiftare af en ny vitterhetssekt, ligen dertill. förledd af den obskura författaren till Anthologien. Men ırföre, då man har så mycken beläsenhet som ni föreger er äga, låta leda sig af ett löst ord, som icke står i någon positiv mening? Korten, Schleglarne ha aldrig stiftat någon sekt; ty, som ni väl vet, är ssing stamfader för alla de tyska Inkorrekten. Goethe, Schiller och iderna Schlegel träda alla i hans spår, deras poesi skiljer sig från de igas endast deruti, att den är litet mera poetisk än desses, och jag vet t ingenting, hvaruti deras sekteriska beskaffenhet skulle bestå, om icke i as esthetiska principer, för hvilka de likväl till det mesta ha att tacka rarne Kant, Fichte och Schelling, hvilkas filosofi de i mera utvidgning ändt på konst-theorien. Men äfven i detta fall är A. W. Schlegel den st oskyldige, ty han har icke författat något esthetiskt system, hvilket n just förebrår honom. En viss Friedrich Ast har uppfyllt denna brist, ı Tyskland har emottagit hans bok som ett mästerstycke; följaktligen r ni väl läst den — eller huru? Och ändå är icke en gång han chef någon sekt, ty hans principer äro allmänt antagna, och behöfva icke till försvar något ordens-samband mellan sina bekännare. Dessutom vet ni att i Tyskland, tyvärr, icke gäller någon auktoritet i sådana saker. — ad den derefter följande noten angår, så finner ni väl, om ni något litet ıggar eder panna, att den numera är att anse som den aldrig vore skrifı, då alla principerna hvarpå den hvilar äro bortblåsta. Jag vill endast a eder veta, att hvad ni anför om den anletets svett, som denna lilla id skulle kosta, är endast användbart på eder sjelf (den märkes ju så lligen i alla edra noter); ty vi betrakta hela denna disput som en förtelse vid lediga stunder, och derom bör ni kunna öfvertyga er af det ıntra och sorglösa sätt, hvarpå vi behandla er och edra stridsskrifter. De arken förtjena eller kräfva att man gör sig någon möda med dem. Att öfrigt eder vitterhet (den närvarande) blifvit besmutsad, är mig oändligen rt; jag trodde ej att ni skulle bekänna det sjelf. Den kan endast renas nom elden. — Ännu en fråga. Hvilka äro de af Schlegels förra krika arbeten, ur hvilka ni (märk väl ni) kan styrka att han gjort sig förnt till förebråelser? Det kunde rätt väl behöfts att sådant blifvit anrdt; ty det anförda, ser ni, håller ej ut med profvet. I noten, der ni ımsmugit detta invektiv, har ni annars visat er styrka i det galimathiska.»

«Slutligen vill jag berätta er, att jag, som skrifver detta, hvarken förttat Underrättelserna om tyska polemiken, ej heller heter jag Amadeus, ler Lorenzo, eller H., eller D., utan är kort och godt en man af lika nkesätt med den, som författat ofvannämnda underrättelser, och som, då ın funnit huru litet farlig ni är att angripa, också fått lust att känna er litet på pulsen.»

V.

Nya skolans poesi. — Xeniernas uppkomst i Tyskland; deras införande i Sverge. — Nya skolans öknamn. — «Rimmarbandet.» — Polyfem mot Wallins öfversättningar från latinet och Lärodikter. — Lyceum. — Första upprinnelsen till Göthiska Förbundet. — Phosphoros. — Atterbom: Erotikon; prosaiskt programm. — Nya skolans försök till efterbildningar af sydeuropeisk poesi: Svenskans «sturskhet». — Leopold personligt retad mot nya skolan. — Dess drabant Elegant-Tidningen. — Törneblad, utgifvare af «Nya Posten». — Pehr Elgström. — Hammarsköld och Palmblad som versifikatörer. — Ingelgren. — Hedborn. — Sondén. — «Bibliothek der Deutschen Classiker». — Nya skolans kritik. — Polyfem med mellanlöparen Hammarsköld. — Reaktionen, den politiska; scepticismen, den religiösa. — Polyfems artikel om religiositeten: Kristendomen bevisad genom Schellingianismen. — Katekiserande argumentation om välgörenhet. — Svenska Akademien och smaken.

För att ej förlora tidsföljden, och för att gifva mera omvexling åt mitt föredrag, torde vara i sin ordning att jag nu lemnar någon uppmärksamhet åt den nya skolans poesi, sådan den uppenbarade sig i Polyfem. Äfven den var, i enlighet med tidningens hela rigtning, polemisk.

Våra fosforister, som hvarken ägde eller ens eftersträfvade originalitet, slöto sig i allt hvad de företogo till främmande, helst tyska mönster. Sjelfva ovettet, invektivet, är hos dem gerna imitation. Goethe och Schiller hade mot den platta rationalismen och andra falska tidsrigtningar i Tyskland på 1790-talet författat straff-epigrammer, s. k. *Xenier:* derföre skulle vår nya skola också nödvändigt skrifva xenier. Wallmark och Lindegren borde ej undgå samma slags näpst, som drabbat Nicolai och Merkel. För jemförelses skull meddelar jag en kort historik öfver xeniekriget i Tyskland.

Den yttre anledningen till Goethes och Schillers xenier var förtrytelsen öfver den köld, hvarmed den senares

lskrift «Die Horen» emottogs; men dertill kom de
igge vännernas önskan att i ett gemensamt verk framälla sig för det tyska folket, och deri uttala enheten
sina tänkesätt och konstomdömen. Så olika hvarıdra de båda skalderna voro i naturen af sin produkɔn, så hade likväl under den korta tiden af deras
.mmanlefnad den grekiska bildningen närmat dem hvarıdra till den grad, att man i många fall numera enıst historiskt förmår skilja deras sinn-dikter och smärre
egier från hvarandra. Till en del ligger skälet deri,
.t deras produktioner så himmelsvidt skilja sig från
ıdra poeters. Man må taga hvilken epigrammsamling
ım helst, så andas man ut liksom i en oas efter lång
ìkenvandring, om man der träffar en dikt af Goethe
ler Schiller. Att det gemensamma verket föresväfvade
ɔ begge skalderna såsom ett de trognes krig mot de
rogne, kunna vi beklaga, ty det gör städse ett obeıgligt intryck att se en skapande natur förlora sig i
ɔgationen, i negativ verksamhet.

Xenierna utkommo på hösten 1796 i Schillers «Mun-Almanach». Tre upplagor gingo åt; hela Tysknd kom i rörelse. Öfverallt funnos förolämpade, som
ɡo ytterst illa vid sig, när de sjelfva kände sig träfde af det, som de gerna unnade andra. Uppståndelın var ofantlig. Nu började en serie af motskrifter,
ɜn ena gemenare än den andra, och hela litteraturen
rvandlade sig på ett år till en förbittrad och illvillig
ɔlemik. Goethe lät sig deraf föga störas, men på
chiller verkade de fortsatta förolämpningarne högst
'oande, och han saknade icke lust att anlita polisen
ot sina vedersakare. Den råa och pöbelaktiga tonen
ır sedan dess bibehållit sig i den litterära polemiken,
h så till vida kan man väl kalla xenierna en beklagansrd företeelse; men på de båda vännerna faller blott
liten del af denna skuld. Om man ser bort från enıka personliga utfall, der de öfverskredo måttet af

det skickliga och poetiska, låg mestadels ett allvarsamt syftemål till grund för deras angrepp. Att formen i allmänhet icke var lämplig, kände äfven deras egna anhängare; ty när man anfaller, skall man gifva skäl derför: ett kort afgörande kraftord öfvertygar ingen, det framkallar endast förbittring.

Man kan efter xenierna temligen fullständigt klassificera de vigtigaste motståndare, med hvilka den nya konsten hade att kämpa. Den första klassen äro de egentliga «filisterna», de nyktra och platta, som ännu höllo sig till det sunda menniskoförståndets ABCD, och som kallade hvar och en, som gick derutöfver, en svärmare och brushufvud. I spetsen för dem stod Nicolai, bokhandlare och tidningsredaktör, hvilken man väl kunde unna grofheterna i xenierna, om de endast varit något qvickare. I vår tid, då man ändtligen återkommit till den öfvertygelsen, att det af romantikerna och känslofilosoferna så mycket begabbade sunda menniskoförståndet likväl utgör ett väsentligt moment i den allmänna bildningen, känner man sig lätt frestad att taga parti för denna besynnerliga man, då man efter vår tids åsigter måste klandra mycket, som han då för tiden klandrade; men om man en gång gör sig mödan att bläddra i det ändlösa bibliothek, som hans skrifter uppfylla, så kommer man snart på andra tankar. Det kan ej vederfaras det sunda menniskoförståndet något värre, än när en stympare åtager sig dess sak, och den goda smaken har ingen farligare vedersakare än en tölp, som vill rena den. Redan språkets råhet måste stöta enhvar, och ännu mer deduktionernas ogrundlighet, den dristighet, hvarmed han afgjorde allting, äfven der han icke var herre öfver de enklaste elementerna. Såsom skriftställare betraktad förtjenar Nicolai alla de förebråelser, hvarmed man öfverhopade honom, alla de gisselslag, hvarmed man agat honom; men om hans sociala ställning gör man sig vanligen ett falskt begrepp. Han var en bland

de rikaste män i Berlin, hans hus det mest sökta, och hans anseende såsom skriftställare hos hög och låg ganska stort. Dessutom var han, om också en dålig författare, likväl en ädel menniska, och den storsinnade hjelpsamhet, som han visade Voss, ehuru han äfven af denne blifvit häftigt nog anfallen, är icke det enda sköna draget af hans karakter.

En sämre ställning intog Garlieb Merkel, denna liffländare, hvilken såsom en annan Anacharsis ville taga den tyska litteraturen i ögonsigte, hvars anmärkningar ofta voro ganska rigtiga, men som trädde i förbund med alla äfventyrare, som lefde på publikens uslaste passioner, och anföll alla anständiga personligheter. Den tredje i förbundet, Kotzebue, hade man gerna unnat några skarpare hugg. Xenierna behandla honom med en påfallande skonsamhet; han fick dock sedan måttet rågadt af A. W. Schlegel. De öfriga representanterna af filisterskapet förtjena ej nämnas. Sådana män som Schiller och Goethe hade väl kunnat spara sig att kasta handsken åt fullkomligt betydelselösa menniskor, och derigenom till en viss grad göra dem jemnbördiga med sig sjelfva.

Den andra klassen af motståndare voro politikerna, hvilka med bullret och häftigheten af sina partisträfvanden störde konstens stilla lif, och hvilka sökte ådagalägga sina demokratiska öfvertygelser uti råare former. I afseende på dessa massans uppviglare, hvilka för jemlikhetens skull synas hafva velat neddraga allt stort till pöbeln, voro de båda skalderna lika aristokratiskt sinnade, som hvarje sann konstnär måste vara, när det gäller att skydda det sköna och sublima mot barbariet. När såsom representant för denna klass Reichardt (den berömda kapellmästaren) företrädesvis gisslades, skedde det till en del på grund af Schillers personliga motvilja mot honom. Att xenierna äfven ihågkomma Forster på ett sätt, som man icke kan frikänna

från grofhet, är så mycket mera att beklaga, då man bort hafva något undseende för den döda, och då Forster, oaktadt sina revolutionära tänkesätt, likväl med ihärdig trohet hade förfäktat det ädlas och skönas sak. Friedrich Schlegel förtjenar beröm derföre att han kort tid derefter med allvar och bestämdhet uppträdde att försvara sin aflidna väns goda rykte.

Ganska tillfredsställande äro satirerna mot en tredje klass, Goethes gamla vänner från Sturm- und Drang-perioden, hvilka nu omvändt sig och gjorde propaganda för himmelriket; i synnerhet grefve Stolberg, den skönaste bland alla sköna själar, träffa slängarna på det kostligaste vis. Äfven här är det företrädesvis författaren af Greklands gudar, som representerar frihetens och upplysningens sak; men att Goethe tänkte på alldeles samma sätt, och att hans gamla vänner voro honom en styggelse och en afsky, visa hundratals ställen i hans bref. För öfrigt förespås Stolberg redan här att han skulle komma att sluta med katholicism. Ännu elakare dansa de båda poeterna om med Lavater och Claudius. Stilling, Jean Paul, Schlosser äro icke heller glömda; de fromme kunde icke beklaga sig öfver för mycken skonsamhet.

Men en omständighet, på hvilken man i det hela ännu fästat föga uppmärksamhet, är persiflagen mot de alltför ifriga anhängarne af den Weimarska konstskolan, hvilken, för att fullkomligt befria fantasien, förklarade det sunda menniskoförståndet krig. Mot Friedrich Schlegel finnes en serie af de mest träffande infall. Icke mindre ihågkommes den emanciperade Carolina Schlegel, och äfven A. W. Schlegel erhåller sin del. — Tillsammans hafva båda bröderna Schlegel blifvit ihågkomna med en sonnett, som säkert är det blodigaste af alla Goethes invektiver. Men lyckligtvis öfvergåfvo de båda skalderna snart planen att sedermera fortsätta xenierna. De hafva genom stora positiva snillealster oänd-

ligt mera gagnat litteraturen, än om de frambesvurit en ny storm *) — —.

Fjorton år efter sedan dessa Tysklands heroer nedlade detta vapen såsom föga verksamt och dem sjelfva föga värdigt, aktade våra svenska reformatörer för godt att i långt svagare händer åter upptaga det. Filistrar saknades lika litet här som i Tyskland; men revolutionärer funnos ännu icke, och «de sköna själarne», om de ock på den tiden hunnit kolonisera vårt land, skulle hafva varit för nära beslägtade med vår nya skola för att behöfva frukta något af dess kortvariga qvickhetsparoxysm.

Se här några svenska xenier; de äro af Atterbom och finnas i Polyfem N:o 25:

Upp fosterlandets äkta söner!

Svensken ej stort om poemer sig bryr. Upp, Xenier, larmen
Folket ur sömnen, och gällt lofven det snille och salt!
Skynden i filistéernas land, eldsvansade räfvar!
Herrarnes papperssäd redan är mogen till skörd.

Öppen kamp.

Länge i skymfaden oss, men alltid så lömskt och förstulet;
Krig begärden J dock? — Fören det ridderligt nu!

Till Tunguserna.

Lätt att förvilla det var Jakuter och tröga Mongoler;
Ve er, nalkas en gång, vredgad, den mäktiga czarn!

Axiom.

Girighet, ack! är en rot till allt ondt. Ja, edra poeter
Hafva af ekonomi nekat sig snille och vett.

Varning.

Två slags förnuft, go' herrar, det finns: af det vattniga, tunna,
Hafven J re'n, som det tycks, druckit en temlig portion.
Ett är eldigt och tätt: Lazaroner! bevaren ert hybble,
När det ur glödande gap slungar sin lava omkring.

Den goda smaken.

När i Paris med allongeperuk steg neder Apollon,
Blef han hos Ludvig på cour'n kär i madame Etiquette.

*) Jfr Schmidt: «Geschichte der deutschen Litteratur», 3:te Aufl. II:s. 72 ff.

Hård hon var; men med lass af namnsdags-oder och ***bon-mots***
Vann han: den magra madame födde ett gnällande barn.
Boileau kallades upp att döpa det; lade i vaggan
Under den klena till stöd hela sin *art poétique.*
Momus från himmelen log och gladdes åt karrikaturen;
Lillan växte och blef snart rimmeriets koryfé:
Firad af mång larmoyant komedi och galant tragedia;
Alexandrinens basun bölade länge dess lof.
Ännu rultar bland oss tandlös den vördade gumman,
Och hon med smink från Paris skyler sin skrumpnade kind.

Didaktisk poesi.

«Bättra oss, bättra oss bör en poet!» — ja e r är det nyttigt
Känna profossens påk hvarje sekund på er rygg.

Spådom.

Lämpligen e r legion i tvenne kohorter fördelas:
E n är stel och korrekt, e n är harmonisk och platt;
Och då till efterverlden som mumie vandrar den förra,
Löses den senare, ack! redan i fluidum opp!

Shakspeare.

Skräckliga vålnad, hvi nalkas du oss? Din kropp är ju luden?
«Min? du skämtar?» Jo visst, s å har Euripides sagt.
«Han, om Julias målare?» Ja, notabene den svenske —
Öronen sårar din röst, plump är din höga kothurn!
«Underligt nog! I Sverige alltså är Euripides nyfödd?»
Ja, du gamle barbar! helsa din Schlegel, och gå!

Råd till en ung tragikus.

Qväljer dig snillet, min vän, sätt smakens igel bakefter,
Doppa din penna och skrif — fraser om Asarnes kung.

Briefe veranlasst durch Acerbis Reisen.

Obetydliga bok, om ett heligt ämne, du vågar
Skälla på Lidner, och det blir dig i sanning betaldt.

Nestor.

Dock, du må slumra i frid! Om du tiger, vi vörda din tystnad;
Dröm — ja, att Voltaire sjelf lyfter på hatten för dig!
Tiden är stormig och ond! Tyskeriets glupande lejon
Ryter och skakar sin man, söker och klöser sitt rof.

Homerus.

Hedersgubbe, du ock är vår landsman. Säfligt du sjunger
Med en förkyld poesi tåget på isiga Bält.

Till den oskyldigaste af menniskor.

Fromma själ! dig röra vi ej. Oskulden är helig,
Fattigdomen jemväl. Tunn är dessutom din bok.

Hercules.

Glänsande skugga! ditt namn af kleti och pleti besvärjes:
Trodde du smycka dermed dumhetens smutsiga sköld?
Augias' stall ett fanners besvär i lifvet dig gjorde,
Och med en hes dithyramb prisar dig nu Philoktet.

Neoptolemos till Philoktetes.

Ängsliga Philoktet! när tystnar det skrällande skränet?
Aldrig så ömkeligt gnall Sophocles' hjelte, försann!

Stockholms-Posten.

Gamle, du lefver, och käck du språkar om Fichte? Du dog ej?
Lycklige! Opium är, märka vi, ditt element.

Journal för litteratur och theater.

Menlösa kräk! en jemmerlig roll på Pindens theater
Spelar din litteratur, journaliera journal!

Den nya skolan var stundom rätt lycklig i för-
:et att parodiera sina motståndares älsklingsarter af
skonst. Till dessa hörde det halft-skabrösa epigram-
t. Ett sådant epigramm hade förekommit i Journalen
der föregående år (N:o 25), så lydande:

Med böcker tusentals har Poll fyllt opp sin sal,
Men ingen lärdom röjs uti hans skrifter;
Pandolfus tror sig sjelf den största general,
Fast ingen hört ett ord om hans bedrifter.
Ett präktigt galleri Mops mödar sig att få,
Ehuru målning är hvad minst han känner;
Och Aspasie, som visst haft tjugo männer,
Är icke fru ändå.

Denna art af poesi, som, genom inflytelsen af den
nsyska smaken, då för tiden var mycket omtyckt och
en hugnades med ett bifallets smålöje af den bildade
ietetens unga damer, förtjente onekligen att näpsas.
lyfem begagnade för detta ändamål just det medel,
ı var lämpligast. Med åberopande af det nummer af

Journalen, der det ofvan anförda epigrammet var infördt, svarar Polyfem med följande parodi (N:o 21):

Opposita.

(Imitation.)

Ett rimmeri har *Duns* gett namn af tragedi,
Fastän publiken blott åt hela verket skrattar.
Markolf har tagit rum bland smakens kritici,
Fast han ej poesi, ej konstens reglor fattar.
En litterär journal plär hvarje dag utgå,
Fast något litterärt man sällan deri finner.
Och *Rimbom*, om han än snart åter priset vinner,
Är icke skald ändå.

Följande sonnett af Atterbom ådagalägger den unga skolans krigiska ifver och dess blygsamma begrepp om sig sjelf (Polyfem N:o 28):

Härskri.

Välan till kamp! De rusta sig, de fräcka;
De frukta glansen af den nya dagen —
På morgonsolens spann, af glorian slagen,
Vill d e r a s natt de gyllne tyglar bräcka.

Med vattusigtigt prat de hota släcka
Ljusstrålen från Uranias sköte tagen.
Välan! ur sumpen edra skrifter dragen!
För gudars skymf skall gudars hämd er räcka!

Att er dess förr i egna böljor dränka,
Förgäfves skall er vanmakt sången hämma,
Hvars stridsmän krossa edra dunkla hopar.

Än sen J få af våra glafvar blänka,
Dock snart skall högre skalla korens stämma:
«Fall, Hekatomb!» re'n offerpresten ropar.

I följande nummer läses ett invektiv mot Leopold, närmast föranledt af en insändare i Journalen, som tagit humör öfver den nyss anförda xenien «Till den oskyldigaste af menniskor»:

Betraktelser i rummet bredvid sängkammaren.

Sol! dina strålar ej fägna mig mer.
Död är naturen. I fallna ruiner
Jag mina storverk förvandlade ser,
O jakobiner!

Natt! må din mantel betäcka det grus,
Som nu är öfrigt af mina systemer.
Dagen för mig är ett bländande ljus,
O polyfemer!

Fordom jag jollrade, glädtig och ung,
Pjeser på stund eller smickrande fraser,
Skördade ära på Asarnes kung
Genom extaser.

Muser och gracer i svindlande dans
Krönte min hjessa med blommor och lager:
Då ännu tålde min prydliga krans
Sanningens dager.

Då, när jag ljungade E—m ned,
Sträckte mot T—d en segrande glafven,
Trodde jag visst få med ära och fred
Fara i grafven.

Romerska skönhetens blödande barm
Ännu min sol vid dess nedgång fördröjde.
Slutande seklet — förkrossande harm! —
Nedgången röjde.

Med parodier, med spott och med hån
Möttes min sångmö af små pasqvillanter.
Snillets och smakens förgudade son
Refs af bacchanter.

Sist — hvilket oväntadt, mördande slag! —
Uppgaf jag fåfängt methoden att trycka.
Ve öfver missbruk af tryckfrihetslag,
Gjord att förtrycka!

Bundsförvandt! räck mig din knotiga hand,
Svär att mig hämna och dö vid min sida:
Jag invid Lethens förtorkade strand
Skall dig förbida.

På detta sätt utöfvade de unga kämparne i vårt land xeniernas och det poetiska invektivets från Tyskland inlärda konst. Men de svenska xeniernas författare synas icke hafva vetat, att Goethe och Schiller öfvergåfvo detta slag af poetisk polemik just derföre, att de insågo dess olämplighet. Det polemiska epigrammet kan svårligen blifva annat än personligt anfall, emedan dess nödvändiga korthet utesluter möjligheten att gifva de skäl för sitt klander, hvilka all förnuftig polemik måste så klart och fullständigt som möjligt framställa, så vida den ej skall stanna vid blotta maktspråk, på hvilkas auktoritet ingen behöfver tro. Detta insågo de tyska xenieförfattarne snart; det återstod för våra svenska att af erfarenheten lära det. I allmänhet är den nya skolans stridssätt så öfvermodigt, man kan väl säga, så slyngelaktigt som möjligt; och det ser verkligen ut som om hon lade största vigten på att äga just denna egenskap. Var hon derjemte qvick, hvilket stundom hände, så var det godt och väl; men var hon platt och dum, så var det nästan lika bra, endast hon var otidig, hvilket synes hafva varit hufvudsaken, och en sak, hvari hon, otroligt nog, satte sin ära. — Fryxell påstår att tidningen Polyfem i början hade «delvis bifall af Adlerbeth, Ling, Mannerheim, Oxenstjerna, också af Tegnér. «Men», fortfar han, «Polyfem gjorde sig snart skyldig till öfverdrift, orättvisa, bitterhet och pöbelspråk. Hvad som redan under första årets lopp utomordentligt skadade tidningen och dess sak, var en i dess numror 49—52 införd och i andra årgången fortsatt smädedikt, kallad «Rimmarbandet». Den var författad af Atterbom, hvilken då nyss fyllt sitt tjugonde år, och som vid samma tid utgifvit en mycket misslyckad öfversättning från Tasso.» — Detta är dock origtigt, ty Rimmarbandet var påbegynt i Polyfem, innan öfversättningen från Tasso utkom i Phosphoros. — «Oaktadt sin ungdom», fortsätter Fryxell, «sin oerfarenhet och tvetydigheten af

sin hittills ådagalagda förmåga, rasade han dock framåt och tillät sig att, i nämnda Rimmarband, med yttersta både råhet och häftighet angripa flera mycket förtjenta och af svenska folket mycket omtyckta författare, t. ex. Leopold, Valerius, J. O. Wallin m. fl. Han påstod dem vara kräk, som borde företaga sig något borgerligt nyttigt och lemna litteraturen obesmutsad. Han uppfann och lade på dem åtskilliga öknamn t. ex. Polyhistrio, Amarulli, Struthio.» — Åter en origtighet! Den föga afundsvärda äran att hafva påhittat dessa öknamn tillhör icke, åtminstone icke uteslutande, honom. Nils Nyberg, d. v. s. Livijn, gör med allt skäl anspråk på äganderätten åtminstone till Amarulli och Struthio. Wallmark skyller uppfinningen af dessa qvickheter på Askelöf. Fryxell fortfar: «Atterbom kallade ytterligare Valerius ett slags buffel, och J. O. Wallin «en dvärg, som, om han ägde vingar, kunde vara ett medelting mellan fogel och insekt»; och lät slutligen bägge de sistnämnde insättas i burar och forslas kring landet för att visas för penningar. Det vidriga i detta uppförande af en omogen yngling, den allmänt erkända motsatsen mellan skönheten i många bland de tadlade skaldernas dikter och fulheten i några hans egna, måste nödvändigt uppreta allmänheten. Med oviljan parade sig föraktet, emedan smädedikten sjelf, liksom nästan alla Atterboms försök i den vägen, var mycket krystad och misslyckad. — — — Å andra sidan bör erkännas, att Polyfem mången gång utmärkte sig genom mycken och äkta qvickhet; ty Askelöfs penna kunde ej förneka sig. Åtskilliga grundade anmärkningar förekommo der ock, dels emot den orna rationalismen, dels mot det maniererade, uppblåst athetiska sätt, som hos några skalder verkligen gjort ig i viss grad gällande. Men snart antog tidningen, som sagdt är, egenskapen af ett skandalblad, fullt af artisinne och personligheter. Följden blef, att flera ldre litteratörer, som i början visat något deltagande,

vände sig med ovilja från en dylik skola; likaså att Höijer, Ling och Tegnér vägrade skrifva i tidningen, och att Ekmarck och Rääf drogo sig tillbaka; äfvenså Agardh, hvilken i början var mycket förtjust öfver Atterbom, men redan frampå sommaren 1810 började emellanåt drifva gäck med de besynnerliga svärmerierna. Livijns försök att popularisera nyromantiken medelst öfversättning af «Mästerkatten i Stöflar» misslyckades. Allmänheten ådagalade ovilja mot både den tyska nyromantiken och den svenska Polyfem. Fosforisterna sjelfva, och än mer efterverlden, måste instämma i detta ogillande. — — Troligtvis har Polyfem i det hela mera skadat än gagnat, till och med sin egen sak. Dess bitterhet, orättvisa och pöbelspråk ingåfvo den ädlare allmänheten misstro till och ovilja mot den åsigt, som på sådant sätt förfäktades» *).

Jag instämmer i detta Fryxells slutomdöme, hvilket jag endast ville utsträcka ännu längre, d. v. s. till största delen af den nya skolans kritiska verksamhet, hvilken, efter min tanke, burit föga varaktiga eller båtande frukter för vår vitterhet — en tanke, som jag redan förut yttrat, och som jag under fortgången af mina föreläsningar skall söka ytterligare bevisa. Det var först sedan den nya skolans författare upphört att utgöra en skola, som de hvar för sig förmådde utöfva en välgörande inflytelse på vår litteratur.

Vi hafva sett nog af den nya skolans försök att genom skämt och satir på vers och prosa, till sina åsigters befrämjande, förlöjliga sina motståndares: vi ha dervid bemärkt att hon i detta bemödande lyckades mindre ofta, än hon sjelf trodde och äfven fordrade att andra skulle tro: åtlöjets vapen var skarpare i hennes fienders hand. Det var endast Nils Nyberg, *alias* Olof Mollbergsson, som i det polyfemistiska lägret med fram-

---

*) Bidrag till Sverges Litteratur-Historia, h. II, s. 38 följ.

ng kunde föra dem. — Innan Polyfems första halfår :k till ända, uppträdde i denna tidning, med anspråk att kunna täfla med nyssnämnda skämtare, en för:tare, som bättre förstod allt annat än skämtet, en rfattare, så rik på fantasi och känsla som någon skald re eller efter honom, men så fattig på den snabba ırståndsfyndighet, som ligger till grund för qvickheten, tt man måste egna ett melankoliskt löje åt hans aburda försök att, under de pågående stridernas hetta, dagalägga en sådan egenskap och mäta sitt trubbiga apen med en Leopolds skarpslipade stilett. Denna förattare, som jag här icke får alldeles lemna åsido, ehuru ag i detta sammanhang endast i förbigående vill vidröra ıonom, hade redan förut uppträdt i Polyfem med versiicerade småsaker i polemisk anda, ty han, af naturen len frommaste menniska under solen, var på den tiden, i sin tidiga ungdom på sina idealers vägnar, så ytterligt ondsint som möjligt, och skref till en början nästan icke annat än om huru de filistéer månde dräpas, hvarföre ock en af hans närmaste och tillgifnaste ungdomsvänner betecknade hans krigiska lynne såsom «lambsens vrede». Denna vrede skulle nu en gång fullständigt utgjuta sig. Det skedde uti ett slags dramatiskt fantasi under titel «Rimmarbandet», som fyller de fyra sista numrorna af Polyfems första samling, och sedan fortsättes i den andra. Det är här som Leopold först uppträder under vedernamnet Polyhistrio, och tilltygas på det mest oblyga sätt. Man hade hittills ej direkt anfallit den allmänt vördade veteranen, utan i stället hållit efter hans lärjungar och yngre beundrare och efterliknare, eller ock tillåtit sig ett gyckel med en och annan af hans skrifter: här först måste han visa sig personligen i sitt «eleganta kabinett» med nattmössan på hufvudet. Det är äfven här som Struthio, Amarulli och Wallmark kringföras i burar till beskådning i

ménagerier, der det heter om Struthio att han är «en dverg, som om han ägde vingar kunde vara ett medelting mellan fogel och insekt», och om Markall att han «skrifvit kommentarier till sina egna arbeten, dubbelt så långa som de sjelfva, på det efterverlden skulle slippa den mödan», och att han ämnar samla så många numror af «sin lustiga Journal, som ej blifvit använda till bakelsepapper, och packa in dem i en perukask från Siècle de Louis XIV», samt om Amarulli, att han «kan passera för ett slags buffel», att «hans jättestyrka fick af naturen ett slags buffelspänning» o. s. v.

Scenen, som under det föregående af detta underliga drama dels varit Polyhistrios kabinett, dels en slätt i Tungusien, förbytes slutligen till Elysium. Då denna sçenförändring medför litet poesi, vill jag meddela den (Polyfem N:o 52, sid. 15):

«(Sçenen förbytes till Elysium. Poesiens gudinna framträder såsom epilog, genom en allé af lagerträd. — En majestätisk skönhet, i himmelsblå drägt, purpurröd mantel genomvirkad med stjernor: öfver hjessan tindrar en morgonstjerna, pannan krönes af ett diadem af smaragder. Hennes sida släp uppbäres af Homerus, Dante, Camoëns, Shakspeare och Schiller. På venstra armen hvilar en theorb, omlindad af liljor, och den högra stödjer hon på ett silfversvärd, till hälften draget ur skidan. Hon närmar sig till åskådarne och talar med högtidlig stämma):

Det gamla dunklet långsamt åter randas,
Och konstens tempel röjs ur klarnad dimma;
Snart skall från eviga kupolen glimma
Ett ljus, som aldrig mer med mörkret blandas.
Den ädle, som för lif och skönhet andas,
Med harm ser nattens qvalda spöken stimma;
Hans öga såras ej af hämdens strimma,
Som bränner dem, men sjelf med dem förblandas.
Snart de i kärrens skumma nästen jagas:
Och snillets gud på blåa fästet lågar;
Hans skrud ej fläckas kan af drakars lyte.
Till fröjd för pöbeln blott, när töcknet dagas,
Det heta löjet ej i härnad tågar;
Mars banar väg för gyllne Afrodite.

(Vid slutet af sista terzetten blottar hon hela svärdet, svänger det tre gånger öfver hufvudet och går. Ridån faller.)»

Denna första afdelning af Rimmarbandet slutas med dialog, der det bland annat påstås, att den nyss anda sonnetten är korrekt och otvungen, hvilket, såsom redan funnit, den icke är. Der finnes t. ex. två ska rim, nemligen två «blandas» som rimma mot hvardra, och ett «lyte», som rimmar mot «Afrodite», hvilt väl måste vara «orimligt».

Men jag vill ej längre uppehålla mig vid dessa : verkligt snilles ungdomliga misslyckanden, i synnert när de hafva blifvit på ett så ädelt sätt i en fram[försonade. Jag måste i alla fall, när vi komma till n nya skolans positift poetiska verksamhet, återkomma l honom, för att genom honom, det yppersta exemplet, a, icke allenast hvari nämnda skola hade rätt, utan en hvari den hade orätt, hvari den dref ett olyckligt lehvarfs fördomar till ytterlighet, hvari den i flere af a hufvudrigtningar fientligt uppträdde mot mensklightens utveckling till en högre grad af civilisation och pställde öfvervunna, för länge sedan öfverstigna kulturader såsom högsta föremål för samtidens odlingssträfnden, samt derigenom förde dem tillbaka. Vi böra alll erinra oss de tidsförhållanden, under hvilka denna a skola uppträdde, för att ej alltför strängt bedömma nne. Det var under den allmänna omstörtningen af allt aditionellt i vår verldsdel, under bemödandet att nillera allt under den mäktiga förståndsabstraktionens presentant, som då skref lagar för Europa, då allt, arvid hjertat höll fast, allt, som tron och andakten tade heligt, trampades under fötterna, — det var då, m dessa unga män framstego för att föra de nationella, fäderneärfda, de urheliga sympathiernas sak mot en rnäm bildning, som var just lagom kosmopolitisk för att na den då öfverherrskande politikens ändamål. Att de orde det på ett okynnigt, pojkaktigt eller kanske ttare barnsligt sätt, må vi, för deras goda afsigts ull, gerna ursäkta dem: men att de såsom fiender be-

handlade män, hvilka, ehuru fasthångande vid en äldre odlingsform, likväl, såsom erfarenheten bevisat, voro, minst sagdt, lika goda fosterlands- och frihetsvänner som de sjelfva, att de sökte att i smutsen neddraga och moraliskt förderfva personligheter, som, minst sagdt, äro lika förtjenta som någon af dem af en hedersplats i vår litteraturhistoria, måste vi beklaga såsom en bland de många olycksaliga frukterna af dessa tiders andliga förbistring.

Från detta mindre behagliga ämne återvänder jag till Olof Mollbergsson, *alias* Nils Nyberg, som hade den förtjensten bland sina kolleger att, äfven när han icke var qvick, såsom någon gång hände honom, åtminstone alltid hafva ett godt lynne. Man kan säga, att det var han som gaf nådestöten åt den gamla skolans öfversättningar från antiken. Han gjorde början till detta goda arbete genom en recension af Wallins år 1806 utgifna öfversättningar från latinska skalder, hvaraf må anföras följande profstycken (Polyfem II, 5):

«Af alla Horatii arbeten har icke något, under öfversättarens hand, lidit så mycket som Sekular-sången — detta höga mästerstycke af antika lyriken. Redan första påseendet inger en obehaglig aning. Hvar och en, som har någon känsla för eurythmik, skall nödvändigt missbilliga företaget att upplösa detta poem i sju olika rimmade versslag, och skall förundra sig öfver att en man, som ger sig ut för att känna de gamle och hugfälles att förtjena namn af poet, icke kan ana, ännu mindre fatta den nära förening, som bör vara och, i de gamles konststycken, verkligen är emellan form och ämne, — att en sådan, säger jag, kan falla på den högst olyckliga idén att förvandla en antik ode till en modern kantat. — Men betraktom hellre den såkallade öfversättningen. — Huru ordrik och idéfattig synes den icke vara mot sitt original! Må recensenten bland en mängd misslyckade strofer blott exempelvis anföra, huru som *silvarum potens* gett anledning till

— — — — Du hulda, som leder
Nattliga vandrarn i skogarnes famn;

huru *septem colles* blifvit lemnade med:

Städernas drottning i stigande ära
Gått sina bragder till jordgränsen bära
Och sina tornade kullar till skyn.

torien om Babels torn tyckes ständigt sväfva för öfversättaren, ty allt ste räcka till skyn. Fäste han ock någon gång sin tanke på den förtring, som det höga uppsåtet föranledde! — En fråga må förlåtas mig: ru födes en dag på en vagn? Dock detta må så vara; men att öfvertaren ej förstått den sköna kontrasten emellan *alius* och *idem* är mera närkningsvärdt. Hade han insett den, hade han visst icke sagt: jemt mma och jemt ny. Underrättelsevis till nästa öfversättning får recenten erinra, att lektor Stamberg utgifvit Horatius med svenska anmärkgar, till deras tjenst, som ej tillräckligen förstå det latinska språket: har recensenten sett exempel på, att en kommentator bättre urskiljer skaldestyckes skönheter, än en såkallad skald, och att Mallet's utfall mot förre, med mera skäl lämpas på den senare.

To Milton lending sense, to Horace wit
He makes them write what never poet writ.

den följande strofen har öfversättaren alldeles icke iakttagit de gamles att, i sina lofsånger till gudarne, gifva dem flera benämningar: ett k som, med förbigående af grekerna, bekräftas af flera Horatii oder Catulli Sekular-sång. — Betyder *Bicornis* — I halfmånans gloria ten? Det kan åtminstone recensenten ej tro, ty Horatius skref aldrig eningar, och hade sett Diana afbildad; äfvensom han ej heller tillställde vackra promenaden, hvarunder

— Den gamla redligheten
Törs leda en föraktad dygd,
Sjelf ledd af blygsamheten.

latin *jam pax etc.*

Af en så konsterfaren rimmare väntade man svårligen följande vers:

Dessa makar sammanbo

ed en stafvelse för mycket och origtig tonvigt på hvarje ord.

Till våra svenska flickors beskydd mot förtalet, begär recensenten ödjukligen att få veta, hvarest idealet skall sökas till den, i öfversättningen 1:sta Brefvet i 1:sta Boken, omtalta

Flickan, trängtande och ung,
Som än vid moderns sida skälfver;

latin: *pupillis quos dura premit custodia matrum.* Horatius vet således det ringaste derom. Skulle, emot förmodan, öfversättarens från gossar ll flickor lämpade teckning vara sann — då, mina sköna medborgarinnor, höfven J en allvarsam uppfostrare, som antingen lär eder att tygla ra passioner, eller ock kurerar eder skälfvosot.»

Det synes ganska påtagligt att denna skämtfulla, ästan begabbande recension, ehuru uttryckligen rigtad ot Wallins öfversättningar från latinska skalder, dock

egentligen afser hela det gängse maneret att i parafraserande efterbildningar modernisera den klassiska skaldekonsten. Man kan ej neka sitt bifall åt polyfemisternas bemödanden att sätta en dam mot denna diktart, genom hvilken den stora allmänheten måste få en fullkomligen falsk föreställning om den antika bildningen i allmänhet och dess vitterhet i synnerhet. Dock få vi icke föreställa oss, att just dessa Wallinska öfversättningar äro dåliga. De äro i sitt slag bland de bästa, och hafva äfven af en senare tids smak funnits förtjena en plats bland författarens samlade arbeten, som först efter hans död utgåfvos. Men sjelfva öfversättningsmethoden var falsk, och kunde icke äfven genom användningen af den största poetiska talent upphöra att vara det. Polyfem sökte äfven att genom parodier förlöjliga detta slags öfversättning. De äro af Olof Mollbergsson och stundom ganska lustiga. Skada, att de för det mesta äro så oanständiga att de, med få undantag, ej kunna anföras. En är dock jemförelsevis oskyldig nog och må gälla såsom prof (Polyfem II, 42):

Horati 13:de Ode af 4:de Boken.

Tack, gudar! Tack, J hört min bön.
Du re'n, min gamla Karin, grånar.
Och likväl vill du synas skön;
Och likväl du, som fordom, trånar.

Kors, se hur hennes matta blick
Vill locka Cypripor tillbaka.
Ja, sucka djupt. Jo visst! Han gick
Att Minnas friska kyssar smaka.

Nej, Cythereas raske son
Försmår den torra ekens grenar,
Och flyr för tusan långt ifrån
Der sina väggar man hvitmenar.

Förgäfves rosig schal du har;
Du fåfängt diademer köper:

I tidens konto-bok står qvar
  Balansen, som allt högre löper.

Ack säg! hvar är väl ditt behag,
  Din grace, din gång, ditt sköna rykte,
Som gjorde mången fändrik svag
  Och alla köpsvenner förryckte?

Hvar är den makt, den milda glans,
  Som förr näst Heddas skönhet blänkte?
På Hedda sattes myrtens krans,
  Fast våren henne nöjen skänkte;

Men dig har Jofur kråkans år
  Förlänt: må du dem tåligt bära,
Om skrattande man kring dig går
  När inga oljor lampan nära.

Denna method att öfversätta de gamle, genom vilken originalets anda helt och hållet måste gå förrad, då bearbetaren af sitt original endast hemtade a yttre anledning till egna utgjutelser, hade, jemte ånga andra missrigtningar, från Frankrike inkommit ll Sverge liksom till andra länder. Sådant var äfven rhållandet med lärodikten. Denna art af diktkonst, ler snarare, såsom den då uppfattades, denna afart af iktkonst, spelade, såsom bekant är, den förnämligaste ollen i den svensk-akademiska litteraturen under den d, som föregick den nya skolans uppträdande. Den ibehåller ännu i Frankrike sin höga rang. Så har t. x. Franska Akademien nyligen till täflingsämne i diktonst uppgifvit: «Sång öfver genomgräfningen af Suezåset». När Wallmark i sin ungdom företog sig att ikta ett skaldestycke om handen, skedde det väl icke följd af någon offentlig och officiell uppmaning från venska Akademien; dock säger han sjelf i sin lefvernesbeskrifning, att han af nämnda akademis dåvarande *spitus rector,* Leopold, enskildt uppfordrades att till poesk behandling företaga ett så opoetiskt ämne. Akade-

mien måste i sjelfva verket bära ansvaret för de unga poeternas då rådande förkärlek för det slags versificerade rhetoriska föredrag öfver de mest hvardagliga ämnen, hvilka då för tiden voro nästan de enda skrifter, som täflade om akademiens belöningar, och följaktligen också voro de enda, som kunde vinna dem. Mot denna prisvinnande litteratur företog sig nu Polyfem ett härnadståg på allvar, för att ådagalägga, dels att sjelfva genren var en underordnad och således långt ifrån den högsta, hvartill tidens smak syntes vilja upphöja den, dels att de särskilda skrifterna inom densamma, ehuru prisbelönta, dock voro underhaltiga och sämre än de, äfven inom den dåliga genren, kunnat vara. Början gjordes med Wallmark och Wallin, hvilka båda erhållit Akademiens utmärkelser under den näst föregående sterilitets-perioden, den förre för skaldestycket «Handen» samt en «Sång till Finska arméns ära», den senare för lärodikten «Uppfostraren». Jag vill meddela några profbitar ur dessa recensioner, i ändamål att bibringa en föreställning om Polyfems sätt att gå tillväga i den allvarsamma kritiken, för att derefter öfvergå till annat ämne.

Om «Sången till Finska armén» heter det (Polyfem II, 40):

««Det pris, hvarmed Svenska Akademien belönt denna sång, har till henne blifvit öfverlemnadt af flera medlemmar af finska nationen, hvilka, utan att uppgifva sina namn, på detta sätt sökt ådagalägga den erkänsla, vördnad och beundran, som finska arméns tappra och ärorika förhållande hos dem uppväckt.» Då härtill kommer den omständighet, att denna enthusiasm äfven hos svenska folket var utan undantag allmän, då denna sång författades — ehuru vi numera, af vanlig lättsinnighet, tyckas hafva förgätit ej mindre hvad denna oförlikneliga här gjort och lidit än hvad vi äro den skyldige — så är det ganska naturligt, att hvar och en väntar sig, då han tager denna skrift i handen, något det stora ämnet värdigt, något af ovanlig förtjenst — af hög förträfflighet. Huru nedslående måste det då icke blifva, att i det stället finna den uslaste rimmade produkt, som tilläfventyrs någonsin varit tryckt i Sverge. Det var liksom i ödets bok skrifvet, att finska armén skulle ända in i det yttersta pröfva de bittraste motgångar; och, för att fullkomligen råga kalken, skulle dess ära, dess

a öfriga klenod, blottställas för en ovärdig sångares behandling, blifva emålet för hans bakvändt anställda poetiska experimenter, och sålunda miste om sin tillbörliga hyllning, så väl förtjent och så dyrt köpt.»

«Recensenten har tillförne haft tillfälle att visa, huru skaldestycket anden, ehuru fullkomligen blottadt på poetisk förtjenst, ehuru öfvertadt med plattheter, omeningar och vidunderligt hopfästade partier, likväl bygdt på en plan, likväl har tio eller tolf vackra verser. Äfven dessa fördelar saknar närvarande stycke. Det är ifrån början till slut icke nåt än en följd af längre eller kortare rader, tillkomna på det sättet, man alltid i den föregående radens rim ser verkande orsaken till den erföljandes tillkomst, i anledning hvaraf man fåfängt söker något bestämdt grepp i perioderna, eller något total-intryck af poemet. Man kan ej annat le, då man ser huru enväldigt rimtvånget beherrskat den stackars förtaren, och huru putslustigt han söker att slå sig igenom de faror, som detta skäl hota hans versbyggnad. Huru förträffligen presentera sig icke mmen: lava och begrafva, sveken och bardaleken, Vareger och ger, strider och Aristider, hillebårdar och vårdar m. fl., af ilka det ena alltid påtagligen står der för det andras skull, utan att det grepp, som ordet utmärker, har något synnerligt angeläget att uträtta i eningen. Hvad är det annat än de två qvinnliga rimmen, som göra dessa rader till verser?

Nej, fruktom som en skymf den dygd, som oss ej tjenar,
Men vågom hvarje bragd, som makten styrka lånar!

ler hvad är detta för slag?

Och Peters ättling går att teckna, på en gång,
I freden segrarns hämd — — och Svithiods undergång!

esi eller god mening är det åtminstone icke. Äfvensålitet som detta:

— — — Sällhet och fred
Gro på er jord i de ilande stegen:
Blod ha de kostat: . . . så köps blott en egen!

arest man icke kan finna annat, än att det är stegen som kosta blod, uru författaren måtte menat sällheten och freden; och hvarest man icke griper hvad det är för en «egen» som köpes. Men också har författaren ed ett par små punkter midt i raden tillkännagifvit att hela handeln icke r med det öfriga någon gemenskap. Om det tillätes recensenten, skulle n föreslå att rimma «stegen» med «tegen», hvilket ord plägar med rdel användas af herrar rimmare, i ändan af alexandrinerna, och hvarnom, kanhända, mera sammanhang kunde vinnas. Teg, gård och skör r äro ju dessutom så redbara ord!»

«Men se här några ännu märkvärdigare rader:

— — — och rysligt vild, framvältar krigets lava
Att i sin afgrunds svalg Europas Nord begrafva.

Då Tilsit, lik en ö, ur lågans famn står opp
Och möter czarens blick med än en fristads hopp.

«Jag vill ej tala om krigets lava, om lavans egenskap att vara rysligt vild, eller om ön som står opp ur lågorna, eller om lågans famn, men väl om ön som möter czaren med en fristads hopp. Antingen är det nu ön, som hoppas af czaren en fristad? eller är det någon fristad på ön, som hoppas något af czaren, för hvilken fristad ön då måste vara talman och representant? Eller är det czaren, som hoppas vinna en fristad på ön? I detta fall måtte czaren ligga midt i lågorna, ty ön håller ju just på att genereras i lågan. Men innan denna vulkaniska produkt hinner att svalna och bli beboelig, har man allt skäl att frukta för det lif, som der skall bergas. Dock, denna fruktan är onödig. Innan man vet ordet af, är den olycklige i säkerhet och så inslumrad, att

I hvilans trygga sköt han hör ej mer den röst
Af nya farors pligt(?), som hviskar i hans bröst.

«Se det kallar jag en *coup de théâtre.* Författaren rider sin pegas i fyrsprång, och situationerna vexla snabbare än att ett dödligt öga skulle förmå fatta deras sammanhang. — Men vidare:

Ur fosterlandets sköt jag hastat edra fjät,
Att med förenta svärd på nytt eröfra det.

En förträfflig idé! och hjertans väl utförd af poeten! Annars är hela det tal, hvarmed han låter det egentliga thema taga sin början, och som han låter svenska härföraren hålla, lika så oredigt sammanhäftadt, som den deklamation är ståtlig, hvarmed det blifvit utstofferadt. Äfven finnes der äfven följande märkliga ställe:

Hans (czarens) storhet är vårt verk: af oss han strida lärt;
Af höga tallar trängd, i dessa skogars sköte,
Så stiger granen opp med dem till molnens möte!

Hvilket likväl öfverträffas af följande pathetiska stridsuppmaning, som till slut faller något i den kanadensiska smaken.

Till strids för fosterbygd, för hemgudar och maka,
Att ljunga krigarns blixt i krigarns barm tillbaka!

Härefter faller nu författaren in i den flytande registerstilen.»

I kritiken af «Uppfostraren» karakteriseras den gamla åsigten af poesiens väsende sålunda (Polyfem II, 46):

«Hvad man i synnerhet vinner vid ett närmare skärskådande af detta stycke, är en fullkomlig kännedom af den åsigt, som vårt lands klassiker hittills haft af skaldekonsten. Denna åsigt yppar sig väl öfverallt i Akademiens skrifter, så väl som i dess klienters; men ingenstädes utvecklas den så fullständigt som i inledningen till detta poem, och i de tal, som af Akademiens direktör i anledning deraf blifvit hållna. Herr Wallin har valt

epigraf: *paulo majora canamus*, och har i denna epigraf fullkomligen ryckt sin syftning, och huru mycket han tänker att lemna på en gång a sina medtäflare efter sig. Direktören förklarar redan innan uppläsnin- n af det belönta stycket: «när vitterheten helgas att sprida religionens ıhet och tröst, att upplyfta de heliga känslorna för konung och foster- ıd, att prisa de stilla dygdernas behag och upprymma hjertat för ädla mfundspligter; — då tror Akademien sig utan nedslagenhet kunna trakta sitt kall, och med tillfredsställelse skatta sina yrken värdiga sin iftare, sin beskyddare och fäderneslandet.» Man ser redan häraf, att kademien tror det tillhöra sig att arbeta för vitterhetens inskränkande om en viss dragen krets, samt att det är dess mening att endast vissa ınen äro värdiga föremål för konsten. Emellertid vet hvar och en, som got sysselsatt sig med esthetiska frågor, att konstens första postulat är n högsta frihet (hvaraf den urgamla benämningen fria konster) samt ; den endast lefver och kan lefva i frihet, såsom dess absoluta element. ınu mer: det är konsten, enligt Akademiens mening, ålagdt att endast ıselsätta sig med nyttiga ämnen; en mening som lika rakt strider mot ııstens natur. Så vida konsten är, hvad man icke synes kunna bestrida g, fantasiens fria spel; så tyckes gränsen lätt vara uppdragen, som för- ıder den att falla in i vetenskapens eller den allvarsamma betraktelsens osaiska gebit. Man må säga hvad man vill, lärosatser och förstånds- straktioner blifva alltid för den sanna konsten främmande föremål, och få exempel på verkliga lärodikter, som äro oss lemnade från alla kon- ıns särskilda åldrar, blifva icke annat än bevis på snillets oändliga för- lga, som icke nekar sig att, äfven tvungen i de orimligaste band och sselsatt med alldeles främmande ämnen, gjuta sin gudaglans kring öde- ırker. Ibland de otaliga didaktiska skalder, som man uppräknar för oss Poetikerna, hvad äro väl de flesta annat än arbetsamma, outtröttliga och ickliga versifikatörer! Och hvarföre? Skälet är ganska klart: de hafva ısat sin tekniska förmåga på ämnen som aldrig kunna blifva poetiska.»

Polyfem var icke det enda organet för de åsigter, ım den nya skolan ville göra gällande i vårt fädernes- nd. Samtidigt utgaf Hammarsköld sin förut nämnda dskrift Lyceum, hvilkens prospekt hade föranledt 'allmarks oskickliga artikel «Om gaturenhållningen» i ıurnalen. Han hade till medarbetare i denna tidskrift osofen Höijer, samt Berzelius och Agardh. Endast två ften utkommo, det ena 1810, det andra följande år. ɔnna tidskrift innehåller åtskilliga artiklar af värde, ilket man kan sluta redan af medarbetarnes frejdade

namn. Beskaffenheten af de uppsatser deri, som tillhöra vårt ämne, de som angå vitterhet, torde vara mera omtvistelig än de öfrigas, då de härröra från Hammarsköld, hvilken sällan underlät att, i allt hvad han skref, till det sanna, som det kunde innehålla, tillsätta en tillräckligt stark dosis af paradox och fördom för att göra det hela mindre njutbart, ehuru vissa delar deraf kunde vara goda, till och med utmärkt goda. Hammarsköld hade nemligen många ljusa mellanstunder af det klaraste förstånd, då hans omdömen voro ytterst träffande, nemligen då detta förstånd för tillfället icke omtöcknades af städse återvändande outgrundliga fördomar, sympathier och antipathier, för hvilka han hvarken kunde göra sig sjelf eller någon annan fullt reda. Deraf följer, att hans kritik icke alltid äger logisk begrundning, utan antingen är alls icke eller också falskt motiverad, och följaktligen ser ut såsom godtyckligt maktspråk eller sofism, hvaraf ock blef följden, att han stundom invecklade sig i de underligaste sjelfmotsägelser. Dertill kom, att han saknade den makt öfver språket, som erfordras att gifva hvarje tanke ett adequat uttryck, hvaraf blef en naturlig följd att han ofta säger mera än han ämnat säga och tvärtom. Det berättas om honom, att han vid en senare genomläsning af sina kritiker förundrade sig öfver att han kunnat behandla en författare med så mycken grofhet som han verkligen gjort, hvilket visst aldrig varit hans afsigt. Han hade velat yttra ett mildt ogillande, och han hade yttrat en otidighet.

Lyceum började med en «Öfversigt af Svenska Litteraturen från år 1803, då Åbo Litteratur-Tidning upphörde, intill närvarande tid». Jag meddelar deraf hvad som rörer den i egentlig mening så kallade litteraturen. Efter att hafva framställt de vetenskapliga arbetena vid universiteten, hvarvid författaren karakteriserar Upsala såsom tenderande åt Tysklands vitterhet,

ınd åt Danmarks och Åbo Akademi såsom fennoaniens medelpunkt, fortfar han (I: sid. 6—9):

«Ännu strängare kändes tvånget af monarkens misstroende och ovilja författarebanan. Harmen öfver en i någon skrift påstådd tillfogad skymf lde .en ny inskränkning i tryckfriheten, ofta motsägande redan gjorda; h att hålla hand öfver dessa otaliga och osammanhängande författningar, .lsattes icke allenast en sträng censor, som endast stod till ansvar för sina ›romål under Hofkanslers-embetet, hvilket, utan att vara bundet af någon ›stämd och tydlig lag, utgjorde högsta instansen för alla till litteraturen örande mål; utan man konstituerade äfven en särskild bokhandels- och ›ktryckerifiskal, och till höjden af all olycka föll detta embete, vid sin ›rsta upprinnelse, i en elak och sniken äfventyrares hand, som dref det ›m en födkrok att göra beslag och konfiskationer. Man begriper lätt hvad iraf skulle följa. Ingenting gifves så oskyldigt, att det icke kan få en ak mening, så snart man föresätter sig att söka den, och så skedde det ven. Stundom konfiskerades böcker, för det att i dem talades för illa *), h stundom andra, för det att i dem talades för väl **), om konungar och genter. På detta sätt ruinerades icke allenast författare och förläggare, an äfven blotta handtverkaren, boktryckaren, som allenast lemnade stilar h trycksvärta åt en bok, den han oftast icke förstod och icke trodde ›ra honom till att begripa. Härigenom uppkom en allmän farhåga, som ven icke försvann eller kunde försvinna, fastän sedermera en hederlig och n litteraturen mån man emottog ombudsmans-beställningen; ty han kunde l inställa egennyttiga tillgrepp, men icke upphäfva de orimliga författningarna, öfver hvilkas oktrottsliga efterlefnad han var tillsatt att vaka. Allt ad som hade utseende af filosofi blef ansedt som kontraband, och till och ed på poesien sågs med ett misstroende öga. Man kan således föreställa g det skick, i hvilket dessa menniskans högre krafters yttringar skulle ka, i fall detta tryckande tillstånd kunnat vara länge, och det så mycket era, som kritiken, hvars element är allmän frihet, helt och hållet förann ur vårt lärdomsrike. Likväl hade det en nyttig verkan. Vid den den, som kännedomen af tyska litteraturen här i landet började utbreda g, inrotade sig, förnämligast hos mängden af den läsande allmänheten, naken för tyska romaner. Arbeten, som i deras fädernesland knappt voro kanta, eller också med föraktets stämpel voro dömda till damm och glömsa, fördes öfver hafvet till oss, för att här lika eländigt öfversättas, som : på andra sidan Östersjön blifvit sammansatta. Den, som vill öfvertyga g om till hvilken grad detta öfversättningsraseri hade stigit, och huru kickligt det verkade, behöfver blott öppna Silfverstolpes Journal för Svensk itteratur, för att å hvar sida finna bevis härpå. Denna mani, som, om

*) Såsom det skedde med en liten fransysk pjes om kejsar Pauls död.

**) T. ex. Politiska Katekesen af Gjörwell.

den obehindradt fått framrusa, till slut skulle alldeles hafva förderfvat så väl vårt språk som våra tänkesätt, blef, genom det allt mer och mer tilltagande trycktvånget, inskränkt och hämmad. Ty i en roman, som dessutom icke hade i och för sig sjelf något bestämdt syfte, hade man begripligtvis just lättast att finna riksförderfliga allusioner och religions-undergräfvande vinkar. Med hvart och ett af de senare åren blef derföre denna sjuka allt svagare och svagare, till dess den nu förmodligen helt och hållet upphört.»

Till ett bevis på Hammarskölds benägenhet att sammanblanda sanningar och paradoxer må gälla den lilla uppsatsen straxt i början af Lyceum, hvilken kan anses såsom denna tidskrifts programm (I: sid. 18—20):

Förord om recensioner.

«Jag är öfvertygad, att all vitterhet, likasom all vetenskap och allt förnuft, förfaller, om granskningsrätten ej allvarligt utöfvas, och om ej hvar och en författare af ringare värde eller af det högsta, lika redligen tål en öppenhjertig och offentlig upptäckt af sina fel, som han smickras af rättvisan åt sina förtjenster.»

SILFVERSTOLPE.

«Man har trott skyldigheten fordra att meddela allmänheten på förhand det begrepp, som redaktörerna af Lyceum göra sig om en recension, och de grunder som de för författandet af en sådan hos sig fastställt. — De äro i korthet följande.»

«Med en recension åsyftar man icke så mycket att förbättra en redan framträdd författare som icke mera att bilda läsare; att leda allmänheten derhän, att sjelf kunna tänka öfver ett vetenskapligt eller vittert ämne, och att sjelfständigt kunna njuta skönheterna eller förkasta felen hos hvar och en auktor. Ett tomt lofsägande hör derföre lika så litet till en god recension som ett obevist tadel; ty hvarje omdöme måste hvila på sina ovilkliga grunder, och motiveras i följd af i sakens natur grundade reglor, icke efter modets, fördomens eller konveniensens godtycken. Detta ålägger naturligtvis recensenten den skyldigheten att förfara så grundligt, så strängt vetenskapligt som möjligt; och detta är också ett mål, till hvilket redaktörerna af Lyceum, utan undantag, med ifver skola sträfva — om än ej alla skulle uppnå det — ty de anse det såsom ett ohelgande af förnuft, konst och vetenskap, att ytligt och utan känsla och andakt resonnera öfver dess mysterier. Men häraf följer, att inga andra än vigtiga verk, antingen

ınsigt till deras ämne, eller deras form, eller deras författares anseende i liken, kunna med detta allvar granskas; då åter alla andra arbeten upp- ıs i de såkallade litterära notiserna. Ty den obetydliga dumheten, den jorden krypande svagheten, dör nog af sig sjelf, och behöfver ej att af ikens fot förkrossas. Det är blott de berömda, blott de som på ett r annat sätt äro säkra om att följas i spåren af *imitatorum servum us*, hvilkas fel böra läggas för en dag, på samma gång som man gör liken mera uppmärksam på deras förtjenster. Ingen räkne derföre på i Lyceum blifva berömd, för det han på alla andra ställen blifvit det; man har föresatt sig att göra rättvisa (men också icke mer) åt alla, med lika stränghet bedömma så väl den redan berömda, som den hit- s obekanta författaren. Ty regeringsformen i den lärda republiken var rig, och bör aldrig blifva aristokratisk; de bäste må icke ensamt der gera, än mindre endast de högt uppsatte. Men som redaktörerna äro intet parti, så skola de göra hvar man full rätt, och ehuru de väl en- t kunna ge sitt högsta bifall åt det rent sanna eller sköna, skola de lik- icke bortvända sin uppmärksamhet från närmandet till detta högsta , eller försmå njutningen äfven af mindre behag.»

«Hvad stilen angår i dessa recensioner, kan den ej vara annat än all- lig, ty det är det allmänna rättas talan man för; icke annat än själ- och animerad, ty alla medarbetarne äro genomträngda af nit och kär- för sin sak, för vetenskap och odling. — Men då man aldrig skall ına förebrå Lycei recensenter att de vända sig från saken till ilskna och a personaliteter, gör man sig försäkrad, att ingen författare, som upp- igt älskar vetenskapen eller konsterna, skall stötas af deras, på angifna l byggda, frimodiga yttranden. Huru åter de herrar, som med sina rära arbeten endast hysa ensidiga afsigter, behaga förhålla sig, skall på t sätt göra recensenterna något bekymmer.»

«Sådant är ungefär det ideal, som redaktörerna af Lyceum sig före- ; och om ej alla skulle kunna uppnå det, kan dock utgifvaren med erlig tillfredsställelse försäkra, att några åtminstone upphunnit detsamma ty de äro de yppersta män i det de kalla sin sak. Hvilka de äro, må ırens skarpsinnighet upptäcka.»

Det är icke ovanligt att höra små-författare, i syn- rhet poetiserande nybörjare, tala om jemlikheten inom terhetens så kallade republik. Detta har sina goda al: inom den praktiska verlden finnas inga, som så gt och argt skrika på jemlikhet som proletärerna. Nu håller det sig dock så, att om någonstädes en aristo- ati är berättigad, så lärer det väl vara just inom den ırda republiken», såsom Hammarsköld yttrar sig, eller

inom andans verld, såsom vi bättre kunna uttrycka oss. Och detta af det enkla skäl, att inom denna sfer det lärer vara omöjligt för andra än «de bäste» (οἱ ἄριστοι) att intaga de högsta platserna, de sämre må armbågas huru mycket de än orka. Hela litteraturhistorien utgör ett långt och grundligt bevis derpå. De politiska jakobinerna hafva långt bättre utsigt till framgång, de litterära icke den ringaste skymt till hopp derom. Ty inom den politiska verlden kunna passionerna till och med för en längre tid blifva herrskande; inom andens verld kan passionens välde endast blifva ögonblickligt, och även då icke fullständigt. Ty ingen annan menniska känner sin rätt förnärmad deraf, att en dålig författare sättes under en god, och ingen afundas ett företräde som hvar och en har rätt att äga och att göra gällande, om han äger det. Det är den stora skilnaden mellan andliga och verldsliga företräden, att de förra härleda från försynen, hvars vägar ingen kan ändra och hvars välsignelser kunna falla alla till del, de senare från positiv lag, som det beror på menniskan sjelf att upphäfva eller förändra. Snillet kan icke förtrycka, — det kan endast skänka välgerningar; men rikedomen och rangen kunna förtrycka, och äro icke alltid välgörande. Det förra kan ej ägas af alla, det kan ej heller afhändas; de senare kunna alla äga, och de kunna ombyta ägare. Det är endast dessa förmåner, som äro föremål för afund och kunna blifva föremål för hat, för våld och omstörtning. Snillet hatar man icke: dess aristokrati är oundviklig, derföre underkastar man sig det; den ligger i sakens natur och kan ej ändras.

Men det var måhända ej Hammarskölds uttryckliga mening att förneka detta slags aristokrati, ehuru man af hans ord kan förledas att tro det. Han kanske endast ville säga att den politiska aristokratien, den betitlade, den förnäma, alldeles icke var berättigad att gälla såsom aristokrati inom litteraturen. Om så är,

.de han otvifvelaktigt rätt, men hvem har satt det i
lga? Sjelfva Akademien skulle icke hafva vågat göra
it. Säkerligen var det den akademiska aristokratien
m Hammarsköld ville åt, och då det råkade träffa sig
, att Akademien ägde både kommendörer och excellenser
and sina medlemmar, så fick aristokratien uppbära de
lgg, som egentligen voro ämnade åt Akademien. —
tt han företrädesvis ville straffa de «berömde» för deras
ans af efterapare-fänad, af *imitatorum servum pecus*,
nes- något hårdt, då ingen författare väl gerna rår för
t han får ett sådant släp efter sig. Icke heller kan
alden ställas till ansvar derför, att nämnda *pecus* för-
ndlar det egendomliga i hans stil, hvilket hos honom
a kan hafva ett synnerligt individuellt behag, till ett
dt manér, som ofta blifver parodiskt, och hvaraf må-
nda ingen lider mer än den imiterade författaren sjelf.
irdt vore i sanning att straffa Thorild för en Enboms
er Engzells plattheter, och ännu hårdare att tillräkna
gnér alla de storartade fyrverkerier, hvarmed hans
ans sökte eftergöra hans mångfärgade, varma bilder.
tet snille har saknat olyckliga gengångare, men aldrig
r det väl fallit någon annan än Hammarsköld in att
rför ställa snillena till ansvar.

Utom de båda ofvannämnda uppsatserna innehåller
ceum bland sina artiklar ännu några andra, som höra
l vårt ämne. Sådana äro i första häftet en recension
rer Adam Oehlenschlägers Poetiska Skrifter, en öfver
gnérs «Krigssång för Kongl. Skånska landtvärnet»,
annan öfver Adlerbeths öfversättning af Virgilius,
nt i andra häftet en anmälan af Fr. Horn's «Geschichte
d Kritik der deutschen Poesie und Beredsamkeit», en
mälan af Rahbeks «Aage og Else», en recension af
löfverstolpes «Strödda afhandlingar i ämnen rörande de
a konsterna», äfvensom af Valerii visor och skalde-
rçken; samt dessutom ett svar af Adlerbeth på recen-

sionen i första häftet och Höijers «Försök att förkl upphofvet till skön konst och dess första arter». D jemte hafva båda häftena hvar sin poetiska afdelni som är af föga värde. Lings allegoriska poem «Gylf i första häftet, må dock i förbigående nämnas.

Man finner af denna förteckning, att redaktion af Lyceum följde den rigtiga planen att söka verka f hvad den ansåg för den goda saken snarare genom at för allmänhetens ögon såsom förebilder framhålla sådan skrifter, som den ansåg böra lofordas, än genom att underkasta de arbeten, som den ansåg dåliga, kritiken stränghet. Om man undantager recensionen af Valeri poemer, hvilka emellertid här behandlas mildare än i Polyfem och sedermera i Phosphoros, äro alla de nämnda granskningarna berömmande. I recensionerna öfver Oehlenschläger, Rahbek och Tegnér finner man spår den nya rigtning, som sedan fann sitt organ i det s. k «Göthiska förbundet»: i recensionen af Adlerbeth öfversättning från antiken igenfinner man samma rigtig uppfattning af detta slags öfversättarskap, hvilken Polyfem redan uttalat, och som sedan blef allmänt godkänd; några positift romantiska åsigter påträffar man här endast i förbigående och i sväfvande häntydningar (såsom i synnerhet i anmälan af Fr. Horns litteraturhistoriska arbete). Ej heller kunde gerna en tidskrift, i hvilken Höijer var medarbetare, antaga en bestämdt romantisk färg. Också sökte de Upsaliensiska fosforisterna förgäfves att indraga honom i sitt förbund. Det var först i Upsala, genom Phosphoros och Kalendern, som den ny-romantiska skolan i Sverge uppnådde den fulla ensidigheten af sin utbildning: i Stockholm, der Lyceum utgafs, stod den ännu vacklande och liksom tveksam, huruvida den i sin dervarande praktiska omgifning skulle våga öfverlemna sig åt sina abstrakta idealer.

Oehlenschlägers skaldeära hade vid denna tid från Norden börjat utstråla öfver det öfriga Europa. Då det

ı gällde en reform af vår egen vitterhet, kunde en ättre förebild till efterliknelse för våra unga skalder ej ppställas, än detta riktbegåfvade snille med dess afgjordt ısterländska rigtning. Lyckligt hade varit, om våra formatörer mera uteslutande hade hållit sig till hans fterdöme, såsom Tegnér, uppfattande sin tids verkliga ehof, framdeles till sin egen och den fosterländska itterhetens ära med så mycken framgång gjorde. Oehenschläger hade nu utgifvit sina «Poetiske Skrifter» år 805, och sina «Nordiske Digte» år 1807. Det stora bill, som i synnerhet de senare väckte i hans fädernesınd, hade fästat uppmärksamheten på honom äfven hos e närmaste grannarne på andra sidan om sundet, och an lästes och beundrades i den andra universitetstaden, medan man ännu här uppe, med då varande röghet i bokhandeln, hvilken ytterligare försvårades ge.om då rådande förbud mot införseln af danska böcker, >ga visste om honom. Nu var emellertid den litterära :ommunikationen med grannlandet genom revolutionen .ter öppnad, och ett bland de goda resultaterna deraf 'ar den inflytelse, som Oehlenschläger hädanefter utıfvade på ombildningen af vår vitterhet: just den inlytelse bland dem vi mottogo från utlandet, som blef 'araktigast och mest välgörande, då den mest bidrog ıtt återväcka vår kärlek för våra gamla fosterländska ninnen och göra dem till föremål för konstens, utryckligen poesiens, behandling. Enahanda återgång hade amtidigt ägt rum i det germaniska Europa, i Tyskland ch i England. Det synes, som om en gemensam ernring om förfädren på en gång genomflugit de germanika folken och väckt deras medvetande derom, att all sann ationalbildning måste byggas på nationell grund, och tt den kultur, hvaraf de hittills berömt sig, till en stor el var falsk, derföre att den till en stor del var lånad. hvarje folks odling ingår visserligen ett kosmopolitiskt lement, som är gemensamt för alla, först och främst

ett allmänt menskligt för alla folk, derjemte ett allmän särskildt kristligt för alla kristna folk; men dertill måste nödvändigt komma ett enskildt nationellt för hvarje enskildt folk, så vida detta äger någon individualitet och vill stå sjelfständigt för sig, till skilnad från andra nationer. Det var detta särskildt nationella, som vi i våra föregående kultursträfvanden, i synnerhet genom den nivellerande inflytelsen af den franska bildningen, nog mycket försummat, och som nu måste återkomma till sin rätt — hos oss lika väl som hos Europas öfriga folk. Och detta var den vigtigaste förändring, som nya skolan i Sverge, jag vill icke säga, åstadkom (ty detta skedde genom andra krafter än hennes), men hvartill hon i sin mån medverkade. Hon förordade den forn-nordiska skaldekonsten, visst icke (åtminstone i början) derföre att hon ansåg den jemförlig med de romantiska mönstren, utan derföre att den, liksom antiken, var en annan art af diktkonst än den franskt-klassiska, hvilken skulle på hvad sätt som helst utrotas.

Den så länge bebådade, ifrigt efterlängtade morgonstjernan, ljusbäraren, som skulle genombryta det nattliga dunklet, hvari vårt fäderneslandet sades vara inhöljdt, uppstrålade ändtligen. Den stora dagen inföll i Juli månad år 1810. Vi hafva redan sett, hvilka stora förhoppningar den nya vitterhetens anhängare fästade vid denna på förhand högtidligt förkunnade uppenbarelse. Redan i början af året hade Polyfem, såsom vi erinra oss, profeterat om den gyllene tid, som skulle begynna, när «Phosphor glöder re'n och morgon bräcker». Det unga slägtet, ofta alltför benäget att låta dåra sig af stora löften, delade i allmänhet dessa förhoppningar. Allmänheten tvekade, men gladde sig dock i hoppet att få emottaga något nytt, hvilket i dess ögon ofta är bättre än något godt; endast de gamle i landet, epigonerna af Gustaf III:s tidehvarf, tviflade, och voro redan på förhand intagna af ovilja mot den reform, som ho-

le, såsom man kan se af deras organ, Journalen. nellertid var allmänhetens väntan i högsta grad spänd, h sällan hafva öfverhufvud sinnena varit så förberedda t emottaga väckelsen till högre sträfvanden som nu. m resultatet icke motsvarade hvad man väntat, så låg let visserligen icke hos den läsande publiken.

Saken var den, att de krafter, som skulle åstadomma den stora hvälfningen, voro långt ifrån tillräckga för detta ändamål. De unga snillen, som man påknat, dunkla för sig sjelfva, kunde aldrig göra sig llt klara för andra; man förstod ej hvad de egentgen ville. Att de ville nedrifva det gamla, begrep an väl, men hvad de ville sätta i stället, förblef otydgt, och måste förblifva det, så länge de unga svärarne sjelfva icke kommit till klarhet derom. Väl hörde an dem göra poesi om poesien, sin egen och andras, igot, som var vanligt i den romantiska skolan, hvars nggudinna helst besjunger sig sjelf; väl hörde man m förorda Dante och Ariosto och Calderon och moëns, men man blef ej klokare för det; ty man kte att skolans poesi var något för tung och mörk vanligt menniskoförstånd, och man visste icke, hvari etrådet af dess auktoriteter framför de gamla mönen egentligen månde bestå, och de unga fosforister- bildning var ännu för omogen att tillåta dem med ngång derom undervisa *profanum vulgus*. Med ett d: Phosphoros gjorde fiasco. Somliga skrattade, anra harmades, flertalet slog hela vitterhetsreformen ur gen, såsom omöjlig att på detta sätt åstadkomma, ch kastade sig på andra funderingar. Endast den stuerande ungdomen ville ej så snöpligt uppgifva sina en ång väckta förhoppningar, och det goda skolan verkgen uträttade bestod deri, att den väckte denna ungms håg för sjelfständiga och mera omfattande studier de till filosofi och vitterhet hörande ämnen, hvilka hitls varit nog försummade.

Phosphoros öppnas med en prolog undertecknad A. (Atterbom). Tidskriften kunde ej gerna begynna på ett olyckligare sätt. Denna prolog är hållen i skolans dunklaste, mest drömlika stil. Författaren omarbetade den vid mognare år för samlingen af sina skrifter, men lyckades endast ofullständigt skingra det ursprungliga töcknet. Hela denna sång utgör just ett gäckeri af de förhoppningar, som skalden uttalar i första verserna, att allt mörker, som dittills insvept det olyckliga fäderneslandet, skall vika för det ljus, som med denna tidskrift skall uppgå. Att stycket för öfrigt, i synnerhet i sitt omarbetade skick, innehåller vackra poetiska partier, må gerna erkännas; men de äro alltför enstaka och flyktiga för att kunna förändra karakteren af det hela, hvilket är och förblifver ett missfoster af svamlande bombast.

Det är intressant att jemföra detta prof af oklart gäsande, men rik och djup känsla, med det vackra «Erotikon» af samma författare, som förekommer i samma häfte af Phosphoros. Visserligen återstår ännu äfven här ej så litet af det kaotiska dunklet, men det genombrytes här redan på de flesta ställen af det varmaste poetiska ljus. Vid genomläsningen af detta sköna stycke undrar man ej längre på, att skaldens jemnårige af honom väntade så mycket, men väl undrar man på att så många plattheter, svulstigheter och obegripligheter kunnat både förut och efteråt flyta ur samma penna, som här synes vara förstlingen af svanens vinge. Sjelfva det dunkla i första redaktionen af denna sång är temligen lätt genomträngligt. Skalden omarbetade äfven detta poem för sina samlade arbeten. Ur litteraturhistorisk synpunkt är den ursprungliga läsarten den märkvärdigaste. Den lyder sålunda i Phosphoros (I: s. 24):

Erotikon.

In qual parte del Cielo, in quale Idea
Era l'esempio, onde Natura tolse
Quel bel viso leggiadro, in ch'ella volse
Mostrar quaggiù, quanto lassù potea?
PETRARCA.

Säg, på hvilken majdag skall jag finna
Detta hjertas anade gudinna,
Målet för mitt himlaburna hopp?
Vårens drottning! stig ur tidens vågor,
Osedd skönhet, ur kristallens lågor,
Som med perlors skum kring skötet trängas,
Vagga till min strand på myrten opp!

Är du född, bland sjungande najader
Höj din blick, och se, din blida fader
Uranos sig klädt i högtidsskrud;
Ljuset re'n ur österns portar ilar,
Väljer leende bland gyllne pilar, —
Strålen träffar vattnets helga dotter, —
Skänker skönheten åt skaldens brud.

Såg jag ej i drömmen re'n den ljufva?
Hvit som liljan, blyg som edens dufva
Mellan björkarna på kullen stå?
Och ur blåa fjerran sågs Aurora
Med sitt purpursläp, det ljusa, stora,
Öfver träden tömmande sin urna, —
Eld på huldgudinnans kinder så?

Skymtande ur tunna ambradimmor,
Glänste hennes bild i rosenstrimmor,
Sväfvande i böljans krökta fjät:
Öfver hjessan brann en morgonstjerna;
Och, vid vindens röst, för himlens tärna
Böjde, nickande mot flodens spegel,
Bergens cedrar sina majestät.

Sänkt i skådning, blå sig ethern hvälfde;
Jorden, stum, af stilla vällust skälfde;
Luften klang af ohörd fågelsång:
Blomstrens kalkar, ur sin slummer väckta,
Öppnades att efter ljuset smäkta,

Sågo drottningen — och tårar smekte
Hennes fot, som flög med vestans gång.

Nu jag göt i lutan denna tjusning,
Den en Gud mig gaf, vid lifvets ljusning,
Rikt betalande mitt ödes brott:
Häpen hon mitt spel ur lunden hörde —
Följde tvekande den klang, som rörde;
Såg den djerfve — som med knäfall, fjerran,
Väntade och fruktade sin lott.

Mörka hår, som konstens medel flydde,
Blott en linda af narcisser prydde,
Våg på våg kringsvallade dess bröst;
Hvit som englars skrudar morgondrägten
Samm, med blomstren stimmande, i fläkten,
Af en lycklig azurfärgad gördel
Kring det smala lifvet fängslad löst.

Så hon stod framför mig. Blyg, som strimman
Af en måne, röjd i silfverdimman,
Jungfrubarmen genom floret smög.
Från det anlet, der jag än såg dröja
Tårars spår, nu föll en hatad slöja —
Blick — och kyss — och bäfvande omarmning! —
Och en blixt igenom rymden flög.

Solen fjerran steg ur blåa sundet,
Såg med fadersslöje på förbundet,
Log förskönad mot en vaknad dag;
Näktergalen söng om Greklands vårar,
Bin i dans bortkysste rosens tårar;
Och den själ, som lifvar verlden, sade:
«Mina barn jag ser med godt behag!»

Kom då till den fristad, som naturen
Bjuder oss, af åar genomskuren,
Der på kulln en skuggad boning står:
Höga lönnar kransa hennes parker,
Och på våra månbeglänsta marker
Ofta du, i nattens helga timmar,
Hvita elfvors dansar skåda får.

Om du stode, kroppsligt sann, derinne,
Hyllade min skänk: ett redligt sinne,
Vetenskap och konst i sammanklang:
Evigt trohetens demoner skulle
Sväfva dufvolikt omkring vår kulle,
Aldrig du den gyllne stunden ångra
Då du rörd i mina armar sprang.

Kanske nu du, vid din gömda båga,
Bakom gröna skydd mot solens låga,
Med tamburn i hand, i tårar ler:
Ty en sång af mig på duken hvilar,
Och din svanhand genom bladen ilar;
Än ett stygn — och än en blick i skriften —
Och en suck du åt författarn ger.

Kanske ock «Hvar vistas han?» du frågar:
«Månne i hans egen lefnad lågar
Denna dygd, jag i hans dikter fann?
Skalder sällan äga fromma seder;
Men om religion hans sångmö leder,
Som den andaktsfulla stämpeln tyder,
Säkert är han då en ädel man.»

Säkert, säkert! ja, den dolda oro,
Enda spår af irringar, som voro,
Skulle dö vid ljudet af ditt tal:
Himlars sällhet skulle kring oss svalla,
Lifvet bort i högre rythmer skalla;
Sist fulländningens förtjenta Hebe
Vinka med föryngringens pokal.

Sväller dig en ljuf, oändlig längtan,
En, lik anderöster, salig trängtan,
Efter en, fast dunkelt, påmind bygd?
Ack! en gång förent, vi sågo qvälla
Verldar, guldstoft-likt, ur ljusets källa,
Då vid skönhetsfloden våra själar
Kysstes under himlalindars skygd.

Snart vi återgå till fosterlandet,
Snart det brister, detta trånga bandet

Af en sinnlig verld, som skymt vår syn:
Och när stjernorna i kretsar sjunga,
Tingens rena former kring oss ljunga, —
Skall i skönhet och musik förmälta
Minnet af den låga jordens bryn.

Men ett kors skall efterverlden hugga
På vår grift, i helga almars skugga,
Vid en strand på glöm-mig-aldrig rik;
Korset skall i midnattsvinden klinga,
Blomman ömt sin stjelk kring korset svinga,
Och, vid månans sken, de orden läsas:
«Himlen vinns af kärlek och musik.»

Icke mindre märkvärdigt, såsom betecknande grunden af skaldens dåvarande andliga utveckling, är det i elegiskt versmått författade poemet «Till Sophie», infördt i Augusti-häftet för år 1810 af Phosphoros. Det äger ungefär samma förtjenster och fel som prologen, men utalar något tydligare skaldens och hans vänners poetiskt reformatoriska syften, liksom det redogör för deras litterära sympathier, då det särskildt firar de vigtigaste föremålen för deras beundran, på samma gång som det utdelar poetisk aga åt deras vedersakare. Skalden var på denna tid så polemiskt stämd, att han icke en gång under ingifvelsen af sin af naturen mildt-svärmiska sånggudinna kunde tillbakahålla de utbrott af partihat, som i hans prosaiska skrifter hörde och länge fortforo att höra till ordningen för dagen. Dertill kommer, att poeten i detta skaldestycke söker framställa sin naturfilosofiska spekulation i poetisk gestalt, hvarunder han tillåter sig att yttra halfmetafysiska drömmerier, som måste förefalla det vanliga menniskoförståndet såsom rena befängdheter, såsom t. ex. i versen

Herrliga kyssens idé fullast i rosen beskrefs:

ett fantasteri, som icke blifver stort drägligare i sin senare omarbetning, der det heter om rosen

Att hon kyssens begrepp ständigt på läpparne bär.

Sådana spökbilder ur metafysiken göra nästan ett hemskt intryck i poesien, likasom yttringar af ett fördoldt vansinne. Men sådant inträffar, när man åflas att tillämpa naturfilosofiens begreppsbestämningar på detaljerna af den yttre verklighetens fenomener, från hvilka poesien lånar sina bilder. Naturens friska företeelser vissna vid beröringen af metafysiken, hvilken endast vill tränga till deras begrepp. Men dessa äro obrukbara för poesien, som endast kan begagna de lefvande gestalterna för sitt behof. Den nya skolan hade ofta det felet att filosofera när den ville dikta, och tvärtom att dikta när den ville filosofera. Sannt är visserligen, att skalderna i alla tider ofta liknat en flickas läppar vid den röda svällande rosen, och det låter sig höra; men att derföre i rosen vilja se kyssens idé eller begrepp, är så ultra-romantiskt som möjligt. Att söka begreppet af en handling i det naturföremål, som man tagit till bild af organet för denna handling, är lika litet poesi som det är filosofi. Organet för kyssen, för att ytterligare dissekera detta exempel på romantik, är läpparne, dess af skalden uppställda motbild är rosen; dessa hafva några saker gemensamma: den svällande formen, den röda färgen, i fall rosen är röd; dock kan hon äfven vara hvit, svartröd eller till och med gul — den är frisk, välluktande o. s. v., men dervid stannar likheten: lifsvärmen t. ex., som väl med nödvändighet måste ingå i «kyssens idé», för att tala med skolan, så vida den skall utgöra ett vexelprof mellan älskande hjertan af kärlek, upptäcker man icke hos rosen. Men ändock heter det «att hon kyssens begrepp ständigt på läpparne bär».

Det är visserligen sannt, att man i den yttre naturen öfverallt möter häntydningar, anspelningar på det andliga lifvet, tillfälliga likheter dermed, påminnelser derom; och detta bevisar, att det i naturen finnes något likartadt med menniskoanden, såsom en följd deraf att

de båda sfererna utgått ur samma ursprungssköte och styras, ehuru på olika sätt, af enahanda lag. En sådan åskådning tillhör all pantheism, och den Schellingska naturfilosofien var pantheistisk. Men om man också antager att samma anda genomtränger så väl naturens som menniskans lif, hvilket förklarar frändskapen dem emellan, så följer deraf ingalunda, att hvarje enskildt fenomen i naturen skulle utgöra en symbol af, än mindre en urbild för mensklig tanke, känsla eller handling. Motsvarigheten mellan de båda sfererna får endast fattas i största allmänlighet, endast så till vida som de båda lyda evigt gällande lagar, i hvilka det gemensamma är deras förnuftighet. Det är genom denna som vi städse känna vårt sammanhang med naturen, än såsom ett beroende af densamma, än såsom en makt öfver densamma, än såsom en harmoni med densamma; men att söka upptäcka identiteten af dessa lagar och detaljer är orimligt, då samma lagar på olika sätt tillämpas och verka i de olika sfererna. Den romantiska skolan med sitt oklara sträfvande till alltet och det hela, med sin allkärlek, allskådning, sin orientalism, sin neoplatonism, sin Schellingianism, var [illegible] benägen att hängifva sig åt sin längtan efter allomfamning af naturen, en försänkning deri, ett samlif med densamma, som stundom ser ut att vara detsamma som en upplösning i intet. Det var i enlighet med denna naturåskådning, som de lade så mycken vigt vid enstaka fenomener i naturen, i hvilka de, såsom sagdt var, trodde sig skåda symboler af, eller urbegrepp för, motsvarande andliga, i stället för att de i sjelfva verket icke äro annat än tillfälliga, ofta ögonblickligen öfvergående afspeglingar, reflexer af liknande andliga företeelser. En solstråle kan t. ex. falla i den rigtning på en ädelsten, en kristall eller en rörlig vattenyta, att dess glans påminner om tankeblixten ur ett menniskoöga, men detta betyder ju ingenting annat, än att det finnes en

iss frändskap mellan det andliga och det naturliga l[illegible]-et, ingalunda att de äro identiska, än mindre att det enare är en urgrund för det andra, hvarmed snarare borde förhålla sig tvärtom. Sådana frändskaper yppa sig öfverallt för den, som har sinne att upptäcka dem. Men man får deraf icke låta förleda sig till antagandet af fullständig identitet af natur och ande, eller att förnuftet ej stiftar andra lagar än dem hon gör gällande i naturen — ett antagande, som skulle medföra de mest sällsamma konseqvenser så i metafysiskt som ethiskt afseende. Jag inlåter mig för tillfället ej i någon vidare undersökning af detta ämne, till hvilket granskningen af den nya skolans skrifter sannolikt mer än en gång skall gifva mig anledning att återkomma.

Man kan anse de hittills anförda skaldestyckena, allesammans undertecknade med signaturen A., för skolans poetiska programmer. Men Phosphoros utfärdade sådana äfven på prosa, hvilka förtjena att höras, då de genom ett större allvar och bemödandet om en större grundlighet skilja sig från Polyfems proklamationer af samma slag. Deremot likna de Polyfems fullkomligt i bitterhet mot fienderna och i det förakt, som vid hvarje tillfälle visas den gamla skolans erkända chef och mätare, Leopold. Det första af dessa programmer utgör inledningen till en recension af Elgströms skrift «Om ett stort, ett patriotiskt tänkesätt», det andra inledningen till en anmälan af Hammarskölds tidskrift «Lyceum». De hafva båda samma författare som de nyss anförda poemerna. Jag väljer till meddelande inledningen till den senare uppsatsen, såsom den mest karakteristiska Phosphoros, I: 303—306):

«I närvarande stormperiod af vår litteratur synes en redlig och blott för sin konst, sin vetenskap nitälskande granskare mer än någonsin behöfva en viss [illegible], när han fattar pennan; och ett ännu ihärdigare tålamod, sedan han lemnat den. Han må bära sig åt hur som helst, visa sina afsigter i den mest oegennyttiga dager, använda den grundligaste, den minst ironiska stil, recensenten öfver en ifrågavarande bok med den kallaste

opartiskhet och öfver författarens person — om den icke kan förbigås — med humanitet eller åtminstone skoning:, säker må han emellertid vara att snart få höra dessa afsigter förvrängas, detta språk förklaras för pedanteri eller öfvermod, denna opartiskhet för hemliga relationers täckmantel, och denna humanitet för en dunst, med hvilken han vill gäcka sina landsmän. Ty hvar och en, som låter trycka ett poem af mindre alldaglig halt och form, ett omdöme stödt på mindre kända principer, eller ett försök att utveckla dessa principer sjelfva, anses höra till ett föregifvet parti, en ny sekt i konst och smaklära: och om en oväldig recensent ej med de hårdaste utlåtelser fördömmer denna ton och dessa grunder, utan till och med finner dem förråda en djupare anda och ett uppblommande hopp för hjeltenationens snille- och känslo-odling, så hänföres han sjelf utan skonsmål till kättareskaran. Förgäfves söker han ådagalägga, att det i dylika fall icke gifs, mer än ett parti, d. ä. den stora massan af psevdo-författare och psevdo-läsare, som icke veta hvad eller hvarför de skrifva eller läsa; svaga, medelmåttiga hufvuden, förtorkade hjertan, dem naturen i sin vrede söndrat från det hela i kunskap och konst, gifvit traditionsbegrepp i stället för förnuftsåskådningar och ett så kalladt *sens commun* (blott ett förnämare namn på instinkt) i stället för religiositet. Men ännu mer. Den bildande verldsanden, hvars skickelse förklaras genom den oupphörliga striden mellan ljus och mörker (natten, de ändliga tingens moder), tycks stundom liksom ironiskt framkasta vissa individuer, i hvilka den sömniga materiens negativitet i fullaste mätto symboliseras, på det den nödiga friktionen mellan kärlek och hat aldrig må tryta, hvarigenom det ideella lifvet skulle upplösas i en passiv kontemplation. Till all handling fordras en reaktion, såsom begränsning; derföre måste den nya tidens genius, som mäktigt hänvisar på filosofien och poesien, såsom de enda öfriga vägarne till den bättre verlden, till idéernas land, se sig motarbetas af en *Lange*, en *Nicolai*, en *Merkel*, en *Wallmark*, med flera dylika mumier från en förfluten bonmots-period; alla dömda att förevigas genom sin omedvetna löjlighet och sina öfverlägsna motståndares begabberier. Det är klart, att dessa narraktiga personer aldrig kunna förgäta sin ungdom, då man med ett behörigt framstötande af några utanlexor passerade för upplyst; då en näsvis lättsinnighet, som låtsade förstå allt och skämtade med allt, beundrades såsom snille; då den ansågs som en stark tänkare (*esprit fort*), som tviflade om Loths hustru verkligen blifvit en saltstod, och då hvar och en bedömde vetenskap, tro, historia och moral efter måttstocken af sin egen värda psykologi. Det är klart, att de skola lida af den andliga verldsomhvälfning, som hotar att stöta dem alla utför polemikens tarpejiska klippa; att de skola sammanleta de sista ruinerna af sina skolstudier, till förklenande af allt idealiskt, då de sjelfva aldrig ägt förmågan att skapa sig ett ideal; att de på reflexionens lägsta punkt, der ingenting ännu äger realitet än sinnlighet, evdemonistisk klokhet och sinnesnöje, skola med de

paragraferna af sina encyklopedier förfäkta skenbarheter och auktori-', såsom sina eldstäder och altaren. De befalla tiden att stanna sitt t hvälfvande hjul, emedan d e ej orka med längre: de ropa högt öfver iällets, öfver smakens och sedernas förfall, när den bildade menigheten, hittills tålt dem i brist af något bättre, liknöjd ser deras vanskapliga der krossas och börjar tillbedja Urania i värdigare tempel. Så anföra under jemrande förkättringsskri, det af oss beskrifna, åldriga och enda ti, som redan *Fichte* och *Baader* gjort kännbart inför allt folk med net obskuranter.»

Vi hafva nu, så väl i Polyfem och Lyceum som, iast i Phosphoros, sett huru den nya skolan gick till ;a mot den gamla. Men så länge man endast lyss-: på den ena parten, skall fördelen alltid stanna på ss sida. Den historiska rättvisan fordrar, att vi äfven ra på hvad den anfallna sidan hade att säga till sitt svar. Att hvardera partiet i främsta rummet sökte tta sina motståndares svaga sidor, utan att ens [illegible] ra rättvisa åt deras förtjenster, ligger i sakens natur, lan passionen en gång fått fritt spelrum i striden. n nya skolan blottade för den gamla i synnerhet en t sårbar punkt, der den senare ej underlät att till-;a den ett dödligt sår.

Vi hafva mer än en gång talat om den öfver-gande vördnad, som den nya skolan hyste och städse alade för det södra Europas romantiska vitterhet, m hvilken den sökte sina högsta idealer. Den var i tta, liksom i nästan alla afseenden, blott ett echo af a tyska lärare och förebilder. Nu hade dessa icke n framgång på sitt rikare, och då ännu mera ut-dade, modersmål begynt öfverflytta en del af dessa l-europeiska mästerstycken. Det var gifvet att vår fla skulle söka eftergöra äfven detta. En Atterbom n en Palmblad skulle blifva för vår litteratur hvad derna Schlegel redan voro för den tyska. Att vårt åk icke helt och hållet nekar sin tjenst för detta lamål, har senare tiders erfarenhet visat, ehuru jag farande hyser den öfvertygelsen, att det kan användas

bättre, och att det löper fara att förvekligas och förlora sin ursprunglighet, i samma mån som det tvingas foga sig efter fordringar, som äro främmande för dess egen kraftiga genius. Men om vårt språk numera till en viss grad antagit en sådan lydaktig böjlighet, så var det på den nya skolans tid långt ifrån att vilja visa en sådan eftergifvenhet. Det uppreste sig med all makt mot det utländska oket, och hämnades med den mest humoristiska sturskhet på sina förtryckare. När dessa sökte att i de mest invecklade versformer uttrycka den mest yppiga rikedom af tanke- eller känslo-nyanser, synes språket hafva satt sig i sinnet att icke uttrycka annat än den mest burleska karrikatur deraf. Brottningen mellan poeterna och språket blef den mest hårdhändta i verlden, men språket i sin styfva råhet segrade: det lemnade rim, men ingen poesi; det skulle väcka deltagande för de berömda originalerna, och det väckte endast högtider af åtlöje. Det var i dessa förtviflade bemödanden af den nya skolan, som den gamla grep den om hufvudet och tillfogade den ett nederlag, hvarefter den aldrig förmådde fullt återhemta sig: till den grad hade den under denna onaturliga öfveransträngning nedfallit i platthet och smaklöshet. Väl hade varit, om detta varnande exempel varit tillräckligt att afskräcka från alla vidare försök att för samma ändamål plocka benen ur vårt manliga tungomål.

Det anses i allmänhet såsom en vinst för ett folks litteratur att riktas medelst öfversättningar af främmande mästerverk. Man har tagit detta för så gifvet, att det förvandlats till ett axiom. Det torde dock tåla sina inskränkningar: för att ej tala om att det ena tidehvarfvet, den ena nationaliteten kan till åskådningssätt och bildningsgrad vara så väsentligen skiljda från de andra, att det som är njutbart för de förra, på deras ståndpunkt, måste blifva främmande, likgiltigt eller rentaf motbjudande för de senare; så förefinns en så stor skilj-

tighet emellan vissa nationers ursprungliga lynnen och dliga rigtningar, att oförenligheterna till den grad innit utprägla sig i deras språk, att en skönhet, som in uttryckas på det ena språket, omöjligen kan återfvas af det andra. De af Europas folkslag, som re'esentera kulturen, sönderfalla, såsom bekant är, i två ora grupper, den germaniska och den romaniska, vilka i alla tider sträfvat emot hvarandra, under det e dock hvar för sig eller gemensamt bidragit till bildingens fortgång. Olikheten emellan dem är så stor, i grundväsentlig, att en sammansmältning af dem sjelfva ler deras litteratur icke är att tänka på. Deras språk afva utvecklat sig efter olika lagar, liksom deras seder, .mhälls- och kyrkoförfattningar, efter olika allmänna adliga grundsatser; deras nationalpoesier hafva uppått ur skilda rötter, och hafva sammanträffat endast ader kortare perioder, då tillfälliga kastningar i den lmänna odlingens gång så godt som tvingat dem till.mmans, för att åter inom kort med ökad inbördes atipathi skiljas åt. Nu kan det visserligen vara för en högre bildningen önskvärdt, att den ena arten af adlig utveckling icke förblifver obekant för den andra, ler ens fullt oberoende af den andra; men att så vilja rena dem båda, att den enas snillealster, i så oförådradt skick som möjligt, skall öfvergå till att blifva en andras egendom och såsom likaberättigadt moment gå i densamma, torde hvarken vara önskvärdt eller öjligt. Det är ej önskvärdt för den germaniska bildngen, derföre att denna derigenom skulle förlora mycet af den karakter af frihet, som den under striden ed sin romaniska motsats hos sig utbildat; det är ej ller möjligt — så vida man ej vill låta sig nöja med proximationer — emedan ingendera kan uppgifva sin endomlighet för att uppgå i en annan, utan sådana ere tvångsmedel, hvilka ändock på sistone blifva otill-

räckliga, såsom den romerska kyrkans romaniseringsförsök under mer än tusen år bevisat. — Sådana äro de betänkligheter jag hyser i afseende på senare tiders bemödanden att genom så trogna öfversättningar som möjligt införlifva de romaniska folkens vitterhet med vår, hvilka bemödanden, de må vara huru jemförelsevis lyckade som helst, dock måste förblifva i hufvudsaken fruktlösa, så länge hela vår öfriga kultur, hela vårt öfriga tänkesätt är så himmelsvidt skildt från deras. Den bildade mannen, litteraturhistorikern, esthetikern, linguisten, i allmänhet mannen af facket, som i dessa mästerverk företrädesvis ser kulturhistoriska monumenter, kan studera dem utan tillhjelp af öfversättningar. För den halfbildade eller obildade massan går det förnämsta af deras värde genom öfversättningen förloradt, eller äfventyrar att på det vådligaste sätt missförstås.

Denna ifver att öfversätta den romaniska poesiens förnämsta alster på det protestantiska Nord-Europas tungomål inträffade under ett tidehvarf, som satte den esthetiska bildningen högre än hvarje annan. I en tid af öfvervägande sedliga och politiska sträfvanden deremot, ser man icke utan skäl dessa öfversättningar med misstänksamma ögon. Ty, utan att tala om den icke alltid naiva trohet i åskådlighet, hvarmed här hvarje sinnesretande nakenhet blottas, kungöra dessa öfversättningar, i enlighet med sina originaler, öfverallt sådana läror, som vårt protestantiska samvete måste afsky, men hvilka ändock, i den förföriska drägt de här iklädt sig, kunna efterhand sprida sitt gift bland den talrika hopen af halfbildade läsare, som sakna fasta moraliska grundsatser och allvarlig sysselsättning för sina tankar. — Huru den svenska skolan öfversatte sina mönster, skall jag nu visa. Jag börjar med en allegorisk dikt om Jungfru Maria, efter Cervantes eller Schlegels tyska öfversättning, undertecknad P. Den obildade kan redan här tveka om det är för den heliga

fruns eller för poesiens skull som denna öfversätt-blifvit gjord. Säkert är, att den länder poesien till ära (Phosphoros, I: 86—89).

Till Jungfru Maria.

Ur Cervantes' Trabajos de Persiles y Sigismunda.

Förrn ur en evig ande ännu, mängde,
Utgingo vingade intelligenser,
Och förrän snabbt och trögt sig sferer svängde
I fast bestämda rörelser och gränser,
Och förrän ur det gamla mörkret trängde
Sig solens hufvudhår, som gyllne glänser:
Sjelf Gud sig då en helig boning prydde,
Hvars skära ämne smidigt Skaparn lydde.

Dess höga, evigt starkt befästa vallar
På ödmjuk undergifvenhet sig böjde,
Dess mer sig dessa konungsliga hallar,
Ju mer på ödmjukheten stödda, höjde.
Snart land och haf dess hvälfning öfversvallar,
Och djupt derunder låga vindar dröjde,
Och elden under, och med lika lycka
Med sina fötter sågs hon månan trycka.

På tron och hoppet denna sälla boning
Sin grund för pelare och murar finner.
Af kärlek omges hon, som tidens skoning,
Lik Gud evinnerligt oändlig, vinner.
Dess fröjd af måtta höjs och mild försoning,
Dess vishet på de lätta stegen hinner
Den sällhet, hon skall njuta för den dyrkan,
Som hon har egnat visheten och styrkan.

Rundt djupa grafvar, ständigt fulla brunnar
Det vidtbeherskande palatset smycka,
Förslutna parker, hvilkas frukt förunnar
Åt folken salighet och evig lycka.
Och rundt cypressens lund sin ståt förkunnar,
Och palmen ses mot skyn sin krona trycka,
Bland höga cedrar, lika speglar klara,
Som när och fjerran nådens ljus besvara.

Kanel, platan i dess lustgårdar glimma,
Och rosorna från Jericho, så röda,
Liksom den färg, ja än mer skönt de strimma,
Än nånsin lågande cheruber glöda.
Förgäfves skådas syndens dystra dimma,
Att nalkas dessa gränsor, sig bemöda.
Ljus, gloria, himmel, allt den borg förklarar,
Som sig i dag för jorden uppenbarar.

För oss i dag sig Sal'mons tempel röjde
I all fullkomlighet, som Gud förmådde,
Der inget slag förnams, hvar del sig böjde
Till fast förbund, som handens verk försmådde.
Med högtidsglans i dag sig ljuset höjde
Ur denna sol, dit ögat aldrig nådde;
Ny prakt Marias klara stjerna skänkte
Åt denna dag, som nyförklarad blänkte.

Ur stjernan nu, förrn solen börjat brinna,
Ett sken så underbart och saligt trängde,
Att, fast hon än ej tydningen kan finna,
I själen fröjd och vällust sig bemängde.
I dag sågs ödmjukheten spetsen hinna,
I dag det gamla jernets kedjor sprängde
Försjunka, och i verlden gå den visa
Esther, mer skön än solen värd att prisa.

Guds dotter, du, hvars födsel oss förlossat,
Som späd dock dig med styrka har omgärdat,
Som afgrundsormens fräcka panna krossat,
Fast han i snöda missdåd spotsk sig härdat;
Nytt lif har du uti vår död uppblossat, —
Den eviges klenod, som oss bevärdat,
Att återföra till en fredlig sämja
Med Herran menskans dödliga missämja *).

Rättfärdighet och frid i dag sig para
Hos dig, högtsaligaste mö, och båda
Med fredens kyss, hvarmed hvarann de svara,
Den nära höstens yppighet bebåda.
Från helga soln, från gryningen, den klara, —

*) Öfversättaren har på detta sätt sökt efterbilda spanska origina concordia och discordia.

Aurora, kom du att på jorden råda:
Den frommes jubel, syndarns hopp, det fasta,
Der efter stormen han får ankar kasta.

Du är den dufva, hvilken himlen sände
Från evighet, är den trolofda bruden,
Som, på det Adams fall till sällhet lände,
Åt ordet gaf ditt kött, du mor af Guden:
Är Herrans arm: som mäktig från oss vände
Den stränga knif, som Abraham blef buden,
Och till det offret, hvilket denne ämnat,
Har du det skuldelösa lammet lemnat.

Väx, sköna planta, låt oss tidigt bryta
Din frukt, att själn, som hoppet redan glädde,
Må högtidsskrud mot doket sig tillbyta,
Hvarmed det bistra fallet henne klädde!
Den stora syndaskatt, som ej fick tryta,
Men för hvars fulla gärd allt folk sig rädde,
Blef stämplad ut i dig: hell herrskarinna,
Du som är verldens återlösarinna!

Från empyreiska gudasalar svingar,
Bevingad paranymfen re'n, och breder
I stilla vågor sina gyllne vingar,
Och på sitt hulda budskap sig bereder.
Den dygde-doft, som ångar från dig, tvingar,
Prisvärda mö, att i ditt sköte neder
Guds kärlek anförtror sin starka låga,
Att uppenbara der sitt allts förmåga.

Ett annat öfversättningsprof, men af Atterbom, ommer i samma häfte; det är episoden om Armidas Tassos «Befriade Jerusalem», men för detta ryktsnilleprof skall jag straxt låta Leopold redogöra. Detta fragment är för ögonblicket tillräckligt bevis, öfver all föreställning oskickligt skolan, åtmini början, gick tillväga i sina öfversättareförsök. Jag j öka antalet af dessa bevis genom att anföra deras tter och canzoner, sestiner och terziner, hvilka äro, nöjligt, ännu odrägligare, ehuru de kunna hafva ursäkten att deras versmått äro ännu mera oför-

enliga med svenska språkets lynne än *ottave rime*. Dessa versmått äro helt och hållet produkter af de romaniska språkens väsende, tillhöra dem och inga andra språk, lika litet som den nordiska fornyrdalagen eller vår medeltids folkvisemeter kan tillhöra Syd-Europas tungomål. Från förkastelsedomen öfver de romantiska versmåttens upptagande i den nordiska poesien kan man på sin höjd undantaga *ottave rime*, som under en skicklig hand kunna vara användbara i lyrisk poesi, hvaremot de i den episka sången, i följd af vårt språks rimfattigdom, måste, genom återupprepandet af samma rimföljder, hvilket i ett längre poem ej kan undvikas, blifva högst enformiga. Undantag kan göras för den humoristiska eller komiska epopéen, i hvilken versifikationens lag icke så strängt behöfver tillämpas, och der rimfattigdomen blifver mindre derigenom, att äfven sådana ordfogningar och ord, som eljest i allvarlig stil skulle synas oädla, der kunna med fördel begagnas. Såsom exempel må gälla Strandbergs öfversättning af Byron's «Don Juan». Hvad de öfriga förutnämnda romaniska versmåtten angår, så kunna de visserligen egna sig till föröfningar för en ung verskonstnär, men lära väl svårligen, äfven när de äro som lyckligast eftergjorda, blifva annat än öfverraskande prof på författarens virtuositet i det mekaniska af sitt yrke, hvarvid det poetiska innehållet blifver något underordnadt.

Hvad jag yttrat om poetiska öfversättningar, gäller dock uttryckligen sådana, som försökas från de romaniska språken. Från beslägtade tungomål med ungefär samma språklagar, samma egendomliga rythm och språkmelodi, kunna de med fördel göras: så från den tyska och engelska, och äfven, med vissa restriktioner, från den fransyska poesien, som, ehuru i grunden romanisk, likväl närmar sig den germaniska andan så mycket, att den kan anses såsom en mellanlänk mellan de båda olika diktningsarterna, liksom hela den franska bildnin-

gen kan anses såsom en förmedling af de båda olika kultur-sfererna, den romaniska och den germaniska. — I sammanhang härmed borde kanske äfven något nämnas om öfversättningar från antika skalder, och huruvida sådana kunna anses berättigade, såsom ej stridande mot vårt språks natur; men jag får framdeles anledning att återkomma dertill, och får blott i förbigående yttra den meningen, att kanske intet af Europas lefvande språk så väl egnar sig för detta slags öfversättningar som just vårt modersmål, hvilket för detta ändamål äger alldeles tillräcklig konsonantstyrka i förening med klara och fulltoniga vokalljud, i motsats mot t. ex. italienskan, der hexameterns takt bortsmäler i öfverflödet af vokaler, eller engelskan, der den blir hoppande och stötande genom enstafvigheter, eller tyskan, der obehagliga gutturaler uppsluka versens välklang.

De unga reformatorerna inom den svenska vitterheten hade redan i flera år utmanat Leopold, dels genom de mest oförsynta anfall mot anhängarne af hans esthetiska åsigter, dels genom de plumpaste invektiver mot honom sjelf. Han hade hittills knappast låtsat märka, att han vetat sig vara föremål för den nya skolans bitterhet. Ett och annat litet skämt var det enda svar, hvarmed han bevärdigade densamma. Först ett par år senare eller 1813 tog han bladet fullständigt från munnen, för att ådagalägga rätta beskaffenheten af de talenter, som med så mycket öfvermod uppträdde för att tillintetgöra det litterära tidehvarf, som han tillhörde. Redan tre år förut hade Atterbom i flera kritiska uppsatser, och uttryckligen i det fanatiskt ilskna sagospelet «Rimmarbandet», infördt, såsom vi sett, i Polyfem, utfarit mot den gamla akademikern, som han ville göra till föremål för ett rått åtlöje: samma år hade Hammarsköld utgifvit sina beryktade «Kritiska bref rörande kanslirådet af Leopolds Samlade Skrifter», och samtidigt hade signaturen P. i Phosphoros klart och tydligen ut-

talat sitt bifall till innehållet af dessa kritiska bref; men Leopold hade i det längsta visat sig döf för smädelsen. Det såg ut som verkligen «ingen räckte till thronen, der den gamle satt». Wallmark påstår att Leopold med afsigt höll sig undan striden till en början, men att han, vid underrättelsen om att nya skolan, uttryckligen Hammarsköld, låg i hemlig brefvexling med tyska journaler, hvilka, efter hans ingifvelser, nedsvärtade den svenska litteraturen, intagits af en så häftig patriotisk harm, att han föresatt sig att ändtligen taga till ordet och lägga sin segervana penna i den pågående stridens vågskål. Vare dermed huru som helst: det säkra är att hans deltagande icke blef fruktlöst, i synnerhet derigenom, att några af den tidens unga skalder, förut måhända tveksamma, nu öppet bekände sig för den gamla skolans sak, och att en och annan af den nya skolans anhängare, utan att alldeles öfvergifva den, dock föreskref sig en hofsamhet i uttryck, som var vida skiljd från koryfeernas vanliga stil, hvarigenom de, i förening med de förre, lyckades grundlägga den moderata skola i vår litteratur, som slutligen förmådde varaktigt verka till dess förbättring. — Hammarskölds kritiska bref, anonymt utgifna i Christianstad i afsigt att förvilla allmänheten om den verkliga författaren, som var bosatt i Stockholm, gjorde ett stort uppseende på sin tid, och blefvo en af den nya skolans vigtigaste urkunder, hvarföre de ock förtjena en närmare uppmärksamhet.

Bland alla den gamla skolans motståndare var ingen hätskare än Hammarsköld, och mot ingen af dess anhängare visade han det i så hög grad som mot Leopold, om icke mot Wallmark, hvilken fick bära ansvaret för Leopolds synder jemte sina egna, emedan han genom sin kritik ansågs uppmuntra dem. Wallmark påstår i sin sjelfbiografi, att Hammarskölds hat äfven haft

rsonliga skäl. «Jag hade», säger Wallmark *), «gjort ammarsköld bekant med Leopold, och han hade deraf git sig anledning att lemna honom sina «Öfversättninır och imitationer från äldre och nyare skalder», äfvenım sin «Kritik öfver Schiller». Att Leopold icke funıt sig särdeles nöjd med någondera af dessa skrifter, ɔh redan i företalet till den förra vädrat anhängaren : de Schlegelska åsigterna (som han ganska väl kände ll), behöfver jag ej säga. Under ett litterärt samtal ågon tid derefter hos mig, der de ofta råkades, hade eopold kallat dessa åsigter tyskeri, och detta förtröt ŀ Hammarsköld, att han redan i företalet till «Kritiɜn öfver Schiller», och äfven sedermera, trodde sig böra ta honom umgälla äfven detta uttryck. Men denna ɪtrytelse följdes snart af en annan. I ett aftonsällskap ɪs mig, der jag samlat våra utmärktaste litterära notaliteter, för att tillskynda deras bekantskap åt de då ı Stockholm nyligen ankomna Greifswaldska profesɔrerna E. M. Arndt och Schildener, hit befallda af f. d. ɔnungen, för att på tyska öfversätta den till införande Pommern af honom bestämda svenska lagen, och der ammarsköld äfven befann sig, uppstod under måltiden t samtal mellan Leopold och Arndt om Sverges äldre tra författare, och Leopold, som denna afton var särɛles upprymd och pratsam, skildrade i få och träffande ·ag deras karakter, och anmärkte om Gyllenborg, seɪn han med mycket beröm yttrat sig öfver åtskilliga hans poemer, att hans alexandrinska vers, i anseende ı bruket att rimma med infinitiver, som i hans ungɪm nästan upphöjts till regel, någongång föreföll stel h liksom skuren i trä. Nu frågade Hammarsköld, ɪn satt vid den motsatta ändan af bordet, med höjd ɛt: «Fördömmer då herr kanslirådet Gyllenborgs poesi?» Leopold blef stött öfver denna fråga, och sedan han

*) Biogr. Lex., XIX: 438.

af sina grannar fått veta, hvem som framställt den, svarade han i en ton, som röjde förtrytelsen: «Innan min herre ställer till mig en sådan fråga, bör min herre åtminstone hafva hört rätt hvad jag sagt (hvilket han nu upprepade). Jag fördömmer ingen utmärkt skald, och derför (för en sådan) anser och har jag alltid ansett Gyllenborg. Sådana fördömelser kunna numera endast väntas af unga män, som nyss lemnat skolan.» Hammarsköld förstod piken och lemnade straxt efter måltiden sällskapet utan att taga afsked. När jag dagen derpå råkade honom på Bibliotheket, var han mycket uppretad mot Leopold och förklarade, att den der franska smakdespoten skulle dyrt få umgälla både sitt tyskeri och sina öfriga kritiska och poetiska synder. Att han fick det, i lika bittra som orättvisa och orimliga kritiker, är bekant. Men då han under samma tid rönte samma ovilja af andra den nya skolans författare, med hvilka han, mig veterligen, ej personligen stött sig, vill jag ej beskylla Hammarsköld för att i sina anfall endast hafva varit styrd af personlig hämd. Troligen härrörde deras gemensamma ovilja mot Leopold från deras öfvertygelse, att han var denna franska smakdespot, som Hammarsköld kallat honom, och att de derföre borde följa den Schlegelska skolans princip att genomborra planken, der den är tjockast.»

Sedan Wallmark visat, att Leopold genom sin stora beläsenhet i den tyska och engelska litteraturen ingalunda borde anklagas för ensidig fransk bildning, talar han om det sätt, hvarpå han emottog den nya skolans insulter: «Han föraktade dessa orättvisa beskyllningar, äfvensom de bittra och ofta plumpa anfallen i de Hammarsköldska och andra kritikerna af hans skrifter, så länge de stannade inom landet; men när han fann dem upprepas i utländska tidningar, till hvilka bruket då var att insända sådana (exempelvis anföras svenska korrespondenser i Leipziger Litteratur-Zeitung och Litte-

isches Conversations-Blatt), eller uppdukade af ut-
.dingar, som under denna tid rest i Sverge och låtit
godtroget förestafvas dem af hans härvarande an-
.pare, så upplågade hans förtrytelse. Som bevis derpå
n jag anföra, att då jag en dag skickade honom
olbechs «Breve fra Sverrig», hans af Hammarsköld
versatta «Öfversigt af de särskilda epokerna i svenska
ıtional-litteraturen» och Augusti- och September-häf-
ına af hans journal «Æthern» för 1816, der artikeln
ldbrænder, strödde over den Svenske Litteratur» före-
)m, så fick jag från honom följande biljett:

«Danska Bladen återfölja. Jag tackar ej för lånet, ty jag tackar ej
örfilar af dansk eller svensk. Herr Molbechs goda tankar om mig voro
; redan kända af berättelse, men hans bok hade jag ej läst. Så länge
har något att omläsa och påminna mig af stora författare, läser jag
ın Molbech. Jag är föröfrigt ledsen intill vämjelse vid menniskors van-
och orättvisa, och föraktar djupast af allt vittra häkmakare. Lögn
r Gudi och mammon kostar dessa herrar ingenting. Tit. och hvarje
g man som känner mig skall kunna på min mull bevittna, om jag fört
dem något parti i striden, om jag «planerat och satt mig i rörelse
ıt dem» *), eller om jag under sju hela år **) annat gjort än blott föraktat
lemnat dem olästa. Men allt detta hjelper ej. Den mest afstängda men-
ıa från deras verld och all annan måste dock i tyska och danska blad ställas
till en simulacre att hugga på. Derföre att jag skrifvit något icke alldeles
sens, derföre att jag följaktligen nödvändigt måste tros förakta deras
ırja, och derföre att jag ännu ej är nog död för deras säkerhet, derföre
jag hufvudfienden, mot hvilken kriget måste utblåsas, oaktadt jag sedan
år lemnat dem platsen för att nyttja min korta öfriga tid till någon-
ş bättre och nyttigare. Jag har haft orätt deri och finner det verkligen
l förtrytelse. Drifva ur vägen narrar, fantaster af alla slag, det är den
ıta lefnadspligt en bra karl har att uppfylla, om han annars vill med
ked uppfylla någon annan. Man blir Gud och samhället ansvarig för
det goda man låter förtrampa, och allt det dåliga man låter komma till
t och krafter, genom feghet och efterlåtenhet häri. Tit. är den ibland
alla, som minst har att förebrå sig en sådan försumlighet. «Exoriare
|uis nostris ex ossibus ultor», är hvad jag icke behöfver utropa.»

*) Hvarföre han beskylldes. Not af W.

**) Brefvet är af den 23 December 1817. Not af W.

«Vid ett annat tillfälle återsände han till mig den honom anfallande skriften med följande öfversättning från Pope:

Om så är lag och allt beramadt så,
Att hvem som dväljs i dödlighetens rike,
Har valet blott att vara ett af två:
De låga själars offer eller like,
Då gif mig, himmel, lågheten till pris,
Men gör mig, gör mig rättsinnig och vis.

Men nog till bevis af Leopolds känslighet för de mot honom rigtade orättvisa anfall och beskyllningar i in- och i synnerhet i utländska tidningar.»

Wallmark tillägger här i en not: «Jag skickade honom dessa på hans egen begäran någon gång; ty jag ansåg mig böra sparsamt visa honom sådana, sedan jag fann att han verkligen oroades deraf, likväl mindre för omdömena öfver sina skrifter än för de tillvitelser, som personligen gjordes honom. I synnerhet fann han sig sårad af hvad som förekom om honom i recensionen af Svenska Akademiens Handlingar i Svensk Litteratur-Tidning 1815. Att Leopold, som ända till 1817 (såsom det ofvananförda uttrycket i hans bref innehåller) icke uppträdt i någon egentlig skrift mot nya skolan, sedermera gjorde det i «Silfvertonen» och några andra äfven poetiska stycken, kan förklaras af hans erkännande i samma bref att han haft orätt i sin långa tystnad.» — Wallmarks minne sviker honom här återigen: Silfvertonen var, såsom vi veta, införd i Journalen redan 1813, således fyra år innan det anförda brefvet var skrifvet.

«Herr Atterbom», fortfar Wallmark, «har sedan på ett sätt, som hedrar både hans hjerta och hans omdöme, upprättat sina fel mot Leopold, och den stora författaren (förlåten mig detta ord, J hans ännu lefvande vedersakare) nedsteg i sin graf försonad med honom.»

Huru mycket skäl Leopold hade att beklaga sig öfver den nya skolans sätt att behandla hans författare-ära, synes tillräckligt af den del af Hammarskölds Kritiska bref, som jag ofvanföre meddelat; dessa bref voro ämnade att från alla sidor kringskära och tillintetgöra hans auktorliga anseende. Men om vi endast bortse från tonen i dessa bref, som visserligen ingen kan undgå att finna opassande, torde någon fråga: har icke Hammarsköld ändå rätt i hufvudsaken, äro icke de grundsatser, hvarpå han stöder sina omdömen, rigtiga? Utan att tala om att hvarje sak bör bedömmas efter sin art, och hvarje individ efter sin tid, utan att vidare vilja bestrida att hans grundsatser förråda en högre esthetisk ståndpunkt än den gamla skolans, måste vi anmärka, att det är icke nog att en princip är i och för sig rigtig, den skall också förnuftigt och ärligt tilllämpas. Hammarsköld går deremot till väga på följande sätt. Så och så måste en poet förfara att verkligen vara poet, säger han: och detta kan hafva sin rigtighet. Men sedan utplockar han ur sin författares skrifter en hop exempel, som skola bevisa att han icke förfarit på det föreskrifna sättet, ehuru han ganska väl kunnat finna minst lika många bevis på att han verkligen gjort det, hvarvid de af honom valda exemplen i sjelfva verket ingenting bevisa, då de alltid äro ryckta ur sitt sammanhang eller ställda i en falsk dager, så att de måste missförstås. Om nu granskarens missförstånd varit afsigtligt eller icke, må vi ej afgöra. Men nog ser det ut som han öfverallt utgått från den fördomen att Leopold icke är poet, och det skall han bevisa på hvad sätt som helst. — I den första delen af sin skrift behandlar Hammarsköld Leopold såsom litteratör i allmänhet. Han öfvergår derifrån till att skärskåda honom såsom filosof och esthetiker. I denna afdelning vidrör granskaren Leopolds svaga sida. Men han saknade dock ej filosofiska studier: han hade sysselsatt sig med ro-

marnes och encyklopedisternas filosofemer, och hade tagit noga kännedom om Kant. Så föraktlig var han icke såsom tänkare, att Hammarsköld och konsorter icke kunnat behandla honom med samma respekt, som Boëthius långt förut gjort. Men han var eklektiker och delade dessas hufvudfel att utbreda sig i ändlösa resonnementer mot och med, på ena sidan och den andra, utan att någonsin kunna komma till ett resultat, som är tillfredsställande för den sanna forskningen. Hvad Hammarsköld har att förkunna om Leopolds dramatiska arbeten, har jag redan anmärkt, då jag i en föregående kurs sysselsatte mig med detta ämne, och jag inskränker mig endast till att säga, att Hammarsköld här är lika orättvis som annorstädes, då han lägger Leopold till last bristfälligheter, som, om de äro sådana, äro gemensamma för hela det vittra skifte, som han tillhörde, i första rummet de stora franska mönstren.

«Sedan vi nu genomgått vår auktors arbeten, hafva vi funnit, att skörden af sanna poetiska skönheter är och blir högst obetydlig; men då han likväl här och der lemnat prof af sann kallelse, af verklig konstskicklighet, torde någon fråga, hvaraf det kommer, att han så ofta gjort de afgjordaste misstag? Visserligen har hans falska åsigt af poesien, hans inskränkta eller förvridna filosofiska bildning, som gjorde honom oskicklig att uttänka någon förnuftig plan, och således oförmögen att utföra något större arbete, visserligen hafva dessa omständigheter i hög grad härtill bidragit; men hvad som kanhända mest verkat detta, är, att vår auktor ifrån början misskände sin kallelse; att han ville blänka som djup tänkare, ehuru han dertill minst af allt blifvit ämnad; att han ville förvåna med sin rika inbillning, då den åter var kall och mager; med ett ord, att han ville bli större, sublimare, än hans krafter tillåto, att han ville flyga högre än vingarne buro honom. Häraf uppkom icke allenast Det Slutande Arhundradet, utan äfven de öfverallt strödda falska allegorier, uttryck af brott både mot logik och grammatik, t. ex.:

En mask till grusets glömska dömd,
för dina fjät i gräset gömd,
din flykt med dödens lia hinner.

När uslas gråt i svafvelskurar,
slår ner med folkens hämdeskri.

Klädt blommans blad i silfrets dag.

Den hämd, som våld och tvedrägt svoro,
till högre dygder blott hans ädla hjerta dref.

Sin syssla, sina steg, sitt umgänge bedaga (?)
var viss, att den gör mer, som rodnar ej för ord;
och vet, att knappt ett brott så timmerhögt skall finnas,
som ej var planta först i skamlöshetens jord.

Och dina skumma ögon regna
sitt afsked, öfver hennes bår.

Med bortvändt öga, som vi böra,
från skuggornas och ljusets strid
på taflan af vår egen tid,
låt oss historiens stämma höra;
låt hennes minnen ställas opp
och hennes hand sin fackla föra!

Glädje! druckne af din låga.

Han krasslar under sakta knot
i rihg med nöjena — fast med tyrannisk fot.

m fl.

:r orimliga ordfogningar, såsom den tigerblida lyckan, himmels-ına ögon, m. m.»

«Härtill kommer äfven brist på digererad och sann beläsenhet, hvar-ıom han bland annat kommit att göra dylika misstag mot all kostum, ı att i en Ode till Cæsar Augustus (3 del., sid. 138) tala om

Kanonens dunder, trummans takt
Och Janitscharens silfverskålar.

ɪr att bland Mohamet, Swedenborg och Zoroaster placera Homerus såsom gionslärare (!).»

«Men, torde ni säga, då vår auktors skrifter äro utmärkta af så många ter, huru har han kunnat blifva så allmänt berömd och omtyckt? Be-ımet härflöt förmodligen från tvenne källor. Den ena var, att vid den n då vår auktor uppträdde på skaldebanan, var den ton af stylt-rest het och förhäfning, någonting nytt och ovanligt, hvadan mängden his-e dervid och bragte den enda, som insåg det falska i denna ton, *Kell-*ı, till tystnad. Den andra källan var den förtroliga fot, på hvilken ung Gustaf III umgicks med vår auktor. Den, som sjelf ej kan dömma, er sig gerna vid auktoriteten, och hvar kunde man finna något större

än en konungs? — Hvad det åter angår, att han är allmänt omtyckt, så fruktar jag, att ni deruti bedrar er. Försök blott, att för den delen af medelklassen i vårt land, som fått nog odling, för att med känsla läsa ett poem, utan att vara derföre smittad med de senare årens manér, försök, säger jag, att för dessa prisa vår auktors arbeten, att upphöja dem öfver *Lidners* t. ex.; och ni skall häpna öfver de motsägelser ni skall få, alla grundade derpå, att man ej förstår dem; och det tror jag, ty hvad som icke omedelbart flutit från skaldens fantasi eller hjerta, träffar icke heller läsarens eller åhörarens.»

Under det minnesvärda året 1810, då nya skolan först slog allarm i vår vitterhet, då Polyfem utkastade sina eldbränder och Phosphoros tände sitt tvetydiga morgonljus, utgafs i Upsala en liten tidning, som på den tiden ej saknade sin vigt, då den var erkänd drabant åt den nyuppgångna morgonstjernan och uppgick alldeles samtidigt med denna, ehuru dess bana blef af ännu kortare varaktighet. Den fyllde sitt lopp redan under Phosphoros' första halfår. Jag vill några ögonblick uppehålla mig vid denna lilla meteor, då den har ett närmare samband med den större himmelskroppen och styrdes af samma lagar och ingifvelser som denna. Jag menar Elegant-Tidningen, utgifven af boktryckarefirman Stenhammar & Palmblad. Den utgjorde ett supplement till Phosphoros, ämnadt för den delen af publiken, som var tillräckligt bildad att hysa deltagande för de nya rörelserna i litteraturen, men icke var nog lärd att följa Phosphoros i dess chaotiska spekulationer. Förnämligast tyckes den hafva varit anlagd på det täcka könet, som fosforisterna från början voro högst angelägna att vinna på sin sida. Åtminstone tilltalar tidningen ofta sin publik med helsningen «mina damer»! Också torde väl sjelfva namnet «Elegant»-tidning hafva inneburit något mer än en blott påminnelse om den af Spazier i Berlin utgifna «Die Elegante Welt». Såsom ett försök att popularisera denna nya skolans åsigter förtjenar denna tidning någon uppmärksamhet: den innehåller dessutom några i alla afseenden ungdomliga poe-

mer af Atterbom (kanske sådana som han ej ville införa i Phosphoros), och en och annan godbit i polemisk väg, som är betecknande för den rådande sinnesstämningen i det nya vittra lägret.

Atterbom hade i besagda tidning bland annat låtit införa ett poem under titel «Mitt första Rendez-vous». Det är hållet i Fredr. Schlegels Lucinda-manér, — minst sagdt högst vällustigt, till den grad att jag ej här kan återgifva det. Man kan ej säga att det är tvetydigt, ty det går rakt på saken, med samma sjelfmedvetna effronteri, som man påträffar i några af Stagnelii erotiska dikter. Förundransvärdt är, huru det kunnat lyckas den romantiska skolans farliga sofistik om köttets emancipation att till den grad förblinda äfven i grunden sedliga naturer. Jag fäster mig i detta afseende mindre dervid, att en knappt tjugu-årig yngling kunde under den nyväckta sinnlighetens öfversvallning dikta en sådan köttslighetens dithyramb, icke en gång dervid att han lät trycka den; men så mycket mera måste man häpna deröfver, att han hade panna att försvara sitt beteende och dertill göra det på ett sätt, som i öfvermod och ilska öfverstiger allt, hvad vi nu för tiden gerna kunna föreställa oss möjligt utom skandalpressen, ja till och med allt annat, som sjelfva den nya skolan af den sorten åstadkommit. Saken är skandalös, jag medgifver det: men den tillhör skolans såväl yttre som inre historia och bör framdragas i ljuset. Man har t. ex. påstått, att vår svenska nya skola hållit sig fri från den tyska skolans moraliska förvillelser: att detta icke är sannt, bevisas af nämnda poem, och i synnerhet af den polemik som derom uppstod; och det var först under ett senare tidskifte, som skolans anhängare förmådde afskudda sig den tyska sofistikens ok, under påtryckningen af den allmänna opinionen i ett tidehvarf, som skolan dock sjelf utskrek såsom i grund förderfvadt.

Poemet «Mitt första rendez-vous» blef föremål för ett skarpt klander i tidningen «Nya Posten». Denna utgafs af B. Törneblad, en man, som ej saknar sin märkvärdighet i vår litteraturhistoria, och till hvilken jag väl framdeles torde återkomma. I hans tidning förekom den beryktade satiren «Räfvarne», som skall hafva haft en så bedröflig inflytelse på det olyckliga blodsuppträdet vid kronprinsen Carl Augusts begrafning; somliga, bland dem Sondén, påstå att han sjelf var dess författare. Denna Törneblad var i början, d. v. s. just under den tid hvarom nu är fråga, en af fosforismens ifrigaste motkämpar: efterhand ändrade han tänkesätt och slöt sig till nya skolans åsigter. Mot honom är följande föga eleganta replik i Elegant-Tidningen, under den lika litet eleganta titel, «Något för vitterhetens drängar, till utgifvaren af (med förlof) Nya Posten», rigtad, till straff för hans djerfhet att hafva satt i fråga den moraliska beskaffenheten af en, gud bevars, rent esthetisk produkt (Elegant-Tidning, N:o 34).

«Fantasien är, såsom blott fantasi, lika kysk och lika lättsinnig (om man vill), som modren naturen, hvilken ej rodnat att i kärlekens mysterier gifva nyckleu till sina egna, och dymedelst uppenbara en skymt af sin salliga fullhet, sin oändliga fröjd. Men poesien är just denna fröjd, detta naturens absoluta lif, öfver all tid och allt förhållande till densamma; således en evighet af denna vällust, hvars skugga i särskilda lyckliga känslor så ofta hänrycker oss och blixtlikt försvinner, och som här i tiden, alltefter intelligensernas sätt att betrakta den, kallas dygd, eller lycksalighet, eller glädje, o. s. v. Men denna vällust är blott idéel. Men värdet af det sinnliga kan blott mätas efter dess motsvarighet mot det öfversinnliga, eller dess slägtskap dermed. Är poesien denna urbild (och ni lärer ej vederlägga det), så är klart, att ett konstverk, ju mera poetiskt det är stämdt, ju renare det lefver i fantasien och det formala, är sedligt i samma grad, om det ock, satt i något förhållande till en sedlös samtid, af denna blinda domarinna beskylles för sireniska sånger. En annan anda lifvar visserligen dessa nedriga produkter af ett djuriskt **begär**, hvaraf vår tid frambragt ett icke ringa antal, och dem man icke blygs att offentligen beundra, när de förstått att skyla sin infami med equivoquens glesa mantel, som blott tjenar att **skärpa** deras skadeförmåga. Men **begäret**, såsom begär, äfven i graden af högsta obändighet, är derföre icke fantasi

Äfven ni, min herre, ehuru litet ni förmodligen fattar eller vill fatta hvad jag säger er, lärer icke neka en sådan i naturdaningen liggande gräns mellan andens njutning och djurets: ni skulle annars nödgas påstå, att den Mediceiska Venus (hvars namn och beskaffenhet jag ponerar att ni känner, t. ex. ur Kotzebues resor, öfversatta af Altén, eller någon annan småpjes som ni haft tillfälle att läsa) vore det oanständigaste konstverk i verlden. Begriper ni då icke, att det anstötliga, det moralstridiga, hvarför man så ofta anklagar en lågande inbillnings aftryck, icke ligger i objekterna, så vida dessa äro sprungna ur en omedelbar åskådning, — utan i den förestående betraktarns sjukliga subjekt, som, under den qväljande påminnelsen om en förlorad oskuld, utom sig söker en bild af den dygd, som han icke mera äger i sitt bröst; och hvars debaucherade fantasi, inkapabel af en skönhet som blott är form, i blinken förvandlar dess grekiska nuditet till en bordell-gestalt, vid hvars anblick de domnade nerverna åter spritta af animaliska rörelser. En sådan förlorad ser i allting ett återsken af sin egen lastfulla och vanställda varelse; men emedan han gerna hycklar en bättre yta, återbegär han af de omgifvande tingen samma hyckleri. En sådan histrion öfversätter genast ett vällustigt poem på den möjligast vämjeliga prosa, och detta af en inre naturnödvändighet; hans skändliga inbillning erbjuder honom ovilkorligt analysen, och i denna kan en sådan lägga hvilken gemen verklighet han behagar, ur sin erfarenhets rika förråd. Förhållandet är detsamma om en skön qvinna anatomiseras: poesien, min herre, kan icke förklaras: den åskådas blott. En slik usling ändtligen, när han tröttnat att drifva gäck med sig sjelf, sätter sig ned vid lediga stunder och skrifver *Priapeia*, eller *Almanach des Citoyennes biens actives*, eller den store —ks skaldebref «Till Fredrika, med ett par brudlakan från Helena» *), eller andra dylika den råa lustans äckliga högtidsoffer.»

«Till denna stupiditet, som något stöter på vanvett, och den man bör ursäkta hos en person utan reflexionskraft och förståndsodling, — med ett ord, en dräng, — fogar ni en så sällsam förvirring i de arma begrepp, ni hunnit stjäla från andra, att en bondgosse skulle skämmas, om han så förstode sin katekes. Att sammansätta verkliga obscena, menar ni, kan just inte vara något så förhatligt i sig sjelft, om det sker med snille; det egentliga onda ligger i — «trycköingen». En ond handling är således förlåtlig — ja hvem vet? om den verkställes behändigt, kanhända god — blott den icke vinner publicitet. Rätt vackert! Efter denna offörlikneliga moralfilosofi, till hvilken blott er esthetik närmar sig i värde, kan ni mörda en menniska i er kammare, och trösta ert samvete med att det icke skedde på gatan. I sanning, min herre, om ni handlar efter detta system, äga

*) Som står att läsa i «Läsning för Fruntimmer» (!!!) i andra bandets andra häfte, 1800. Anm. af A.

icke en gång edra likar i vett och kunskaper någon anledning att söka er bekantskap. Jag undviker er också, min herre, ehuru jag icke har äran af detta cousinage; ty inga äfventyrare äro ursinnigare än dessa halfdrunknade *beaux-esprits*, hvilkas författare-ära strandat redan vid sjelfva skeppsbron. Jag vet föröfrigt icke hvad mer jag borde säga er, om icke hjertliga lyckönskningar till er vidare bergning genom en tidskrift utan plan och läsare utan urskillning: tilläggandes, af luttert medlidande, till eder vidare begrundning, gummans välbekanta råd till katten, som ville läppja ur hennes sjudande gryta.»

«Välan, min herre, ni ser att jag bevärdigat er med ett svar. Ni bör smickras af den triumfen, att ni kunnat tvinga mig dertill!

Författaren till «Mitt första Rendez-vous».»

Jag behöfver ej ingå i någon vederläggning af de otaliga sofismer, vidrigheter och absurditeter denna polemik innehåller. Här är sjelfva höjdpunkten af den nya skolans romantiska blindhet och öfvermod. Jag har åtminstone icke kunnat upptäcka i dess litteratur något *simile aut secundum*, något deremot svarande. Det må derföre qvarstå i litteraturens häfder såsom ett *monumentum ære perennius* af denna skolas, i ett obevakadt ögonblick fullt uttalade innersta tanke, då den först uppträdde i vårt fädernesland, och såsom en varning för de följder, hvartill en uteslutande esthetisk, d. v. s. romantisk verldsåsigt kan i sin ytterlighet leda. — Jag lider icke af den «penhet eller pruderi», hvarom författaren talar, som kunde förmå mig att obetingadt förvisa alla vällustiga målningar ur poesien. Men jag yrkar, att de ej få finnas der för sin egen skull, utan i sammanhang med andra af ädlare art, hvarigenom deras verkliga intighet ådagaläggdes. Lika litet i konsten som i andens öfriga regioner har naturen rätt att gälla såsom blott natur eller söka öfvertaget öfver anden. Fornålderns naivitet må ej gälla såsom försvar för en senare, en kristen tids obsceniteter. Minst duga exemplen från Roms förderfvade tid till föresyn för oss. Hellre Homerus! Han talar ofta om att man och hustru eller hjelte och älskarinna gingo till sängs att hvila φιλότητι καὶ εὐνῇ. Men

dervid stannar den blinda hedningen. Den högkristliga romantiska skolans skalder skulle nog dragit undan sänggardinen. Må vi alltid besinna, ej blott att det som är skönt ej kan vara osedligt — ty detta var också romantikens grundsats — utan äfven, att det som är osedligt aldrig kan vara skönt, äfven om det äger accidenser af skönhet.

Jag sade att Leopold länge teg, men att han omsider tog till ordet med besked. Sedan jag nu skildrat den första perioden af nya skolans verksamhet, är det tid att återkomma till den gamla skolans bedömande deraf. Det var Atterboms öfversättning från Tasso, som gaf den gamla akademisten närmaste anledningen att karakterisera den nya sektens litterära beteende i allmänhet. Han gjorde det i en genom flera nummer af Wallmarks Journal för år 1813 fortlöpande recension under titel: «Silfvertonen eller Tasso i fosforisk öfversättning. (Något om språk och stil i poesi.)» Då jag ej i dess helhet kan meddela denna odödliga satir, väljer jag såsom profstycke följande afdelningar (N:o 35, 37):

«Icke blott några ställen af denna öfversättning äro sådana: allt är sådant. Öfverallt samma falska begrepp om poetiskt uttryck, för att ej säga samma saknad af allt begrepp derom. Icke en ibland mer än fyratio långa strofer, som bär stämpeln af sann talent, eller som vittnar om annat än föresatsen att taga parnassen med våld, likasom det blifvit sagdt att man bör taga himmelriket. Deraf händer att hvart ögat vänds, faller det på någon omening eller löjlig svulstighet, som öfversättaren beklagligen synes hålla för poetiskt språk. Om *Tasso* säger, att den unga nymfen på en gång log och rodnade, och att löjet förskönades genom rodnaden, likasom rodnaden af löjet, så heter det hos herr Atterbom, att löjet brann förklaradt i rodnaden och rodnaden i löjet. Men huru brinner ett löje förklaradt i en rodnad? Och huru brinner, tvärtom igen, en rodnad förklarad i ett löje? Under så mycken förklaring å ömse sidor, är det sorgligt att meningen skall vara den enda som ej låter förklara sig.»

«Om *Tasso* säger, att vinden susade, och gjorde löfven och vågen språkande genom den rörelse han meddelte dem, så tänke sig ingen herr Atterbom nog opoetisk att i lika enkla ord uttrycka sig. I hans öfversättning måste bladens sorl och vågens klang, besvara den huldt susande vindens svängda balsamvingar. Om det heter

i originalets enfaldiga språk: här blifven J blott kärlekens riddare, så lyder detta i öfversättningens högre stil: här svärjes Amors fana blott i krigen. Att arbetet öfverträffar materien, heter på det fosforiska språket, att konsten vetat dåra ämnets hårdhet, och om *Tasso* yttrar, att hjeltarnas själar förblefvo döfva och tillslutna för dessa trolösa, ljugande retelser, så vet öfversättaren att med långt andra uttryck pryda denna tanke, och det heter hos honom, att det stolta paret dämmer två bröst af jern, mot det falska smickrets lena elfver. — Hvilken silfverton! och om skapelsens sonat består af idel sådana, hvilket gudastycke! Verkligen, allt sedan den forna gyllne åldern i vår poesi, då man skref: jag sätter den i rund hamrade gapande ormen på Ripans broände af Odens skölds galge (menande dermed att man satte ringen på fingret), ville jag väl se hvem man skulle finna att i den äkta poetiska charadstilen förlikna med öfversättaren. Ty den bekanta vittra damen, som i stället för att säga, sätt fram stolar, befallde sin lakej att förse sällskapet med samtalets beqvämligheter, röjde dock deri någon slags mening och synes derföre ej, genom detta enda svaga prof, hafva gjort sig värd att komma i någon jemförelse.»

«Men låtom oss helst höra herr Atterbom sjelf i hela behaget af hans meter och rim. Man tror ej möjligheten af sådana verser det förutan. Så här t. ex.:

Rund var den rika byggnan; i dess gömda
Omkrets, lik cirkelns medelpunkt sig tedde
En park, som, framför jordens mest berömda,
För skådarns syn en ymnig skönhet bredde.
Utan ifrån ospejliga, förgömda
Balkonger andars konst rundt om beredde.

«Ifall läsaren ej förut vet af Phosphoros, att den nya verskonsten är till sitt väsende en musikalisk kristendom — så lofvar jag att han ej skall gissa dertill af detta och dylika prof. Af poetisk musik torde han väl, tvärtom, knappt tycka sig hafva hört någon okristligare. Efter det höga, litet af det ömma, t. ex.:

Så han; och fågelkören återtonar
Som bifallsrop sin sång med enig vilja.
Hvart djur sig, — drucket, — med sin lott försonar,
Och dufvorna med dubbla kyssar gilja.
Sjelf lagren kysk, den ek, som trotsigt thronar,
Den helga, höga, löfviga familja,
Tycks samt med jord och haf i suckar skallra,
Och himlakänslor genom luften dallra.

«Ibland så många prisfrågor, som tid efter annan utsättas, vore det en som, till vitterhetens stora förkofran, förtjente att framställas, nemligen: huruvida en författares tanke, ridikult uttryckt af hans öfver-

are, likväl förblifver samma författares tanke eller ej? Är ej missförståndet härom, som gör att den uslaste parodi af en främle poets arbete, ännu ofta betyder hos oss detsamma som öfversättg deraf? och att hvar och en ung försökare, sedan han efter sin föra rådbråkat och aflifvat några strofer eller några sidor ur *Homerus*, *arcka*, *Tasso*, betraktar sig ifrån den stunden såsom deras andra jag denna sidan om Östersjön, och sina verser såsom utan disput deras te? Men bedrar sig ej häri den himlaburne, om jag törs tala så ? Täcktes öfversättaren t. ex. underrätta oss, hvarest *Tasso* skulle a sagt någonting så osmakligt, som att fågelkören återtonade sin g med enig vilja? (originalets ord äro, att fåglarnas kör bete på nytt sin enhälliga sång) — eller någonting så meningstomt, att hvart djur, — drucket, — försonade sig med sin lott? ginalets ord äro, att hvart djur på nytt öfverlemnade sig åt lekens rörelser) — eller hvarest han skulle hafva förvandlat sig till nog eländig rimskramla, för att fylla slutet af sina rader med dufvor gilja, med ekar som throna, med suckar som skallra, och lor som dallra? — Hvad den helga, höga, löfviga familjen ır, så borde öfversättarens eget omdöme hafva sagt honom, huru föga en vers, som man beundrar, öfversättes genom en vers, som man skrattar Hela det stora, löfklädda slägtet, säger *Tasso*, utan att med ıta ord omförmäla, hvarken den verldsliga eller andliga högheten deraf. kan deremot ej röja, för trädens ära, mera nit och väder än öfverıren gjort. Men af hela den helga, höga, roliga familjan, förutjag att lagren kysk torde sannolikt blifva den otacksammaste.»

«Efter djurens och trädens ömma rörelser, se här nu äfven en bit sklig kärlek. Läsaren skall ej deri misskänna samma vittra hand. Först mer den skönas beskrifning:

Med hennes halsduk leker ljumma vinden,
Som sidenhåret fläktande förbistrar.
Hon trånar, bleknande på glödda kinden,
Kring svettens hulda perlor Vestan flistrar, — —

efter följer hvad under den hulda svettningen vidare förefaller:

På ögon, läppar, söta kyssar snöga
Från féen, som nedböjd deras nektar finner.
Vid hvarje kyss, han suckar så, att föga
Det fela tycks att själn i hennes svinner. — —

Om Armidas beskrifning räknas i originalet för ett af dess mest oföreliga ställen, måste man tillstå, att detta ställe äfven i svenskan hederı försvarar sin ojemförlighet. Den ljumma vinden, som fläktande bistrar sidenhåret; — den kring svettens hulda perlor strande Vestan; — de söta kyssar som snöga från féen, på n, läppar, — och féen som nedböjd finner de söta kyssarnas

nektar — och själn, som vid hvarje kyss svinner i hennes — äro silfvertoner, som tilläfventyrs kunna trotsa allt hvad vi hos oss någonsin sett och hört af det slaget, och som förmodligen aldrig blifvit i sin art öfverträffade. Det är här man verkligen förledes att beundra skarpsinnigheten af den bekanta *Young's* anmärkning, som säger någonstädes med hela sin engelska frihet: att äfven den mest satiriska härmning af vissa författares poetiska stil aldrig må hoppas att uppgå emot hvad de sjelfva, af egen fri och uppri gtig dårskap, stundom begåfva oss med.»

«Uteslutom ej påföljande fyra rader, om också ej, i sitt slag, af lika hög rang med de föregående:

En sällsam håfva röjs vid älskarns sida,
En skär kristall, som spred en spegels strimma,
Nu vigd i Amors tjenst, framför den frida
Han håller den, i hennes prydningstimma. — —

«Med förbigående af allt annat, anhåller jag blott här att, till min undervisning i språket, upplysas, hvad den frida månde vara för ett ord, och i hvilken ordbok betydelsen deraf måste sökas? Man ser, att herr Atterbom åtminstone ej generar sig i anseende till rimmen. Då ett sådant felas honom, sätter han, i slutet af raden, utan fason, det första tomma munväder som liknar det förra ordljudet. Emot sida finner han således med största lätthet den frida, likasom nyss förut flistra emot förbistra o. s. v. — Med fullkomligt fritt bruk af alla galimathians rikedomar, i anseende till uttrycket, och denna rättighet att, hvad rimmet angår, ej behöfva taga det ifrån något brukligt språk, kan man ej klaga, att ju den poetiska konsten befinner sig skäligen faciliterad. För öfrigt påminner detta temligen om den stora poeten *Arlequin* hos *Holberg*, som emot önsker rimmade med udpönsker, sägande att samma ord väl i prosan betydde ingenting, men vore deremot, i vers, ett oförlikneligt fynd. *Arlequins* auktoritet, och alla andra lika stora kännares, i sin respekt, men så, gode herrar, så skref ej *Tasso;* och eho som så skrifver, honom skall ej väl gå, och hans rim skola ej länge lefva på jordena.»

«Göra ej dessa prof tillfyllest, se här silfvertonen i hela sin himmelska klang; det är *Rinaldo* som talar till *Armida:*

O då du mig försmår, om du var mäktig,
Att skönja de behag ditt anlet mänger,
Din blick af denna längtan, evigt drägtig,
Säll i sig sjelf, ej skulle smäkta länger.
En spegel skilrar ej en bild så präktig,
Ett ringa glas ett paradis ej stänger.
I himlen spegla dig, i dess demanter
Du blott kan se din fägrings amaranter.

«Vi hafva här: ett anlet som mänger behag, — en blick drägg af längtan, — ett glas, som ej stänger ett paradis, — himelens demanter, hvari den sköna skulle spegla sin fägrings naranter. — Något annorlunda hos *Tasso*. ,Himmelen, säger han, : blott värdig att vara din spegel, och i stjernorna kan du beakta skönheten af dina anletsdrag. Mera finnes ej i originalet. emanterna och amaranterna härleda sig ifrån öfversättarens egen makalösa agnificens. Herr Atterbom älskar att i allmänhet sätta smaragder, topar, karbunkler, hvar han kan, i stället för meningar: så att det ingaunda är ädla stenar som felas i hans verser, hvad som annars fattas dem.»

«Jag kan ej lemna följande charmanta slutstrof obemält:

Då nu hon smyckat sig, beredd hon bjuder
Sin vän farväl, och kysst ur famnen rymmer. — —
Han stannar, ty hans sällskap hon förbjuder,
En vink all åtrå efter medfart skymmer.
Och ensam går, bland trän och kreaturen,
Den älskande, på blida drömmar buren.

«Läsaren finner här slutligen, en skönhet som kysst rymmer ur ,mnen, — en vink som skymmer all åtrå ,efter medfart, — en lskare som går, buren, — — — bland trän och kreaturen, — rarest öfversättaren äfven sjelf funnit för godt att taga sin hvila tills dare.»

Så och än vridnare — (har öfversättaren sagt några strofer ofvanföre)

Så och än vridnare, de svängda gränder
Inveckla dem; men boken hindret röjer.

Jag lånar hans eget poetiska uttryck och säger, att så och än vridare förhåller sig med hvar rad af denna öfversättning, och i allmänhet ed hela den röda Phosphoros, så långt åtminstone, som det varit mig nöjligt att drifva läsningen deraf. Jag hade velat läsa mer,

Men boken hindret röjer.
Hvar vers all åtrå efter medfart skymmer.»

— —

«Ehuru öfversättningar af detta slag kunde tyckas ej mera nödvändigt ikalla kritikens åtgärd, än så många nya originaler af samma beskaffenet: likväl synes häri någon olikhet äga rum, och ett sämre fall uppkomma ir oskickligheten, så ofta hon åtager sig att göra oss bekanta med andra tioners berömda skalder, och att införa någon af dem på vårt språk talande. an kan ej förbinda sig att prestera ett förträffligt original, men när man versätter ett sådant, gör man sig förbunden att ej vanställa det. Originalrifvarn har, lyckligtvis, ej heller något mönster att omedelbart jemföras ed; och om han rimmar löjligt, kan man åtminstone ej förebrå honom t hafva haft, i hvarje rad, fullkomligheten för ögonen, utan att förstå t minsta deraf. Ändtligen disponerar han också blott om sin egen. ofta

obetydliga, reputation, men en eländig öfversättare förlöjligar tillika sin författare, och då han ej kan upplyfta sig till honom, förnedrar honom till jemlikhet med sig: hvilket strider uppenbart emot skaldens heliga bestämmelse, af herr Atterbom sjelf så ofta åberopad. Med en viss ökad rätt fordrar man väl alltså af en sådan skaldetolk, att hans egna verser böra röja någon öfning i denna konst, något begrepp derom åtminstone, och att man under det stora främmande namnet icke, från början till slut, undfägnas med en inhemsk nylärings råaste febuserier. Men huru har herr Atterbom uppfyllt denna så billiga fordran, i anseende till *Tasso?* och har man ej rätt att säga med romerska poeten:

Quem non offendat toto fæx illita vultu?

eller i fosforisk silfverton öfversatt:

Hur skall man ej af harm och af förvåning flistra,
Att se, hur drägg och smet hans ansigte förbistra!

Någon annan förtjenst än den af stilens och versens klassiska skönhet, kan man ej gifva åt en poetisk öfversättning, som, ju mera trogen sitt original, ju mer äger derifrån allt sitt öfriga värde. Men när skall man då en gång lära besinna, äfven hos oss, att en öfversättning, med förakt af denna enda men stora förtjenst, omöjligen kan äga någon den ringaste; likasom hvart original, den förutan, förgäfves skulle äga alla öfriga? En verklig mästare, som företagit sig att öfversätta ur *Tasso*, skulle i denna stilens och versens förtjenst, så långt språket medgifvit, hafva sökt att täfla med sitt mönster. En försökare af talent skulle åtminstone hafva bjudit till att ställa sig ett sådant original till eftersyn. Men en ung proselyt af absoluthetens uppenbarelse gör sig om den saken helt olika begrepp. För honom äro språklag och verskonst uselheter, som han lemnar åt småsnillet att bråka med, och han tror sig tvärtom uppsväfva desto högre i poetisk förträfflighet, ju mer han kan förvandla originalets enkla och naturliga uttryck till en onaturlig mörja af ord och fraser, hvarvid förnuft och smak stå häpna och handfallna.»

«Skulle någon finna detta yttrande hårdt och sårande, så medgifver jag att det så kunde med något skäl synas. Jag frågar blott i hvilket land, der man åtminstone hunnit se upp ur barbariet (och icke tumlat sig hufvudstupa dit tillbaka igen), ett skaldefoster, sådant som detta närvarande, skulle böra vänta sig att mötas af ett lindrigare omdöme? Jag frågar om sarningen, äfven i hela sitt omildrade uttryck, icke blir slutligt en rättvisa, efter så många oblyga utfall af en ungdomsflock, som fast den ock bestod af englar i snille, dock varit skyldig aktning åt förtjenta föregångare, åtminstone förskoning ifrån sådana höfligheter som galge och påk? Behöfver jag hvarken säga eller dölja, att jag här talar om detta vittra förbund hos oss, af unga skaldebröder, som enligt bästa moderna theori ansett sig böra begynna vår poesis upphöjning med att skymfa och skryta; men hvarom kan med skäl frågas, huruvida, efter snart fyra års segr-

skrål, någon enda deribland ännu gifvit oss ett läsbart stycke; och hvilkas antagna namn af nya skolan tyckes hitintills blott påminna om behofvet att gå ännu rätt länge i den gamla? Hvem som med uppmärksamhet och kännedom följt den så kallade fosforiska vitterheten, rådföre härom sitt eget omdöme. Hvem som dertill ej ägt tid och tålamod, fråge blott sitt minne, huruvida han, bland alla stycken inom dessa med skäl rodnande permar, någonsin hört omtalas ett enda såsom utmärkt af det allmänna bifallet; under det han säkert ofta funnit sig vittne till det allmänna eller enskilda åtlöje, som åtföljt största delen deraf. Och om hvad här säges troligen skall finna sin bekräftelse i de flesta läsares både minne och omdöme, då tror jag mig berättigad att slutligen fråga: åt hvilken annan, mindre långmodig publik i Europa, man skulle hafva understått sig att i en skrift, förkunnad såsom den äkta himmelska poesiens nu först uppgångna morgonstjerna, och under oupphörligt förolämpande af alla hittills värderade förtjenster, bjuda, i tretton samlingar efter hvarandra, idel försök af sådan beskaffenhet? Stycken, hvaribland väl knappt något enda höjer sig, hvad geniet angår, öfver den vanligaste medelmåtta; under det att så många deremot finnas stämplade, till språk och stil, af begynnarns gröfsta oskicklighet?»

Bland medarbetarne i Phosphoros har jag hittills nästan uteslutande sysselsatt mig med Atterbom. Det är tid att jag nu äfven egnar någon uppmärksamhet åt de öfriga. Högsta skaldevärdet näst Atterbom tillerkändes af förbundets egna medlemmar åt hans förtrogna vän Elgström. Han må derföre äfven af oss ställas honom närmast, så mycket hellre som hans ungdomliga dikter, ehuru omogna och framför allt lidande af morgongryningens mystiska dimmor i nästan lika hög grad som Atterboms egna, likväl förråda anlag, som under gynnsamma förhållanden och en längre utvecklingstid kunnat måhända frambringa de skönaste frukter.

Peter Elgström, son af en fattig tjenstepiga, föddes den 24 December, sjelfva julaftonen, år 1781 i ett torp på Elgaryds ägor i Tolgs socken i Småland. Sin tidigaste uppfostran erhöll han i detta torp hos sina morföräldrar. I sitt sjunde år flyttade han med sin moder till Wexiö, der denna tog tjenst hos sitt gamla husbondfolk. Modrens matmoder varkunnade sig öfver den faderlösa gossen och insatte honom i skola, der han snart

utmärkte sig genom flit och goda anlag för studier. Han blef student 1799 och sökte sedan sin försörjning genom konditioner. Af fattigdom nödgades han en tid öfvergifva studierna, och tog plats i Wiborgs boklåda i Stockholm. Denna var en af de rikast försedda på den tiden, i synnerhet med utländsk litteratur, så att Elgström här hade tillfälle att förskaffa sig en vidsträckt beläsenhet i den moderna, synnerligen den tyska, vitterheten och filosofien. Wiborg fattade deltagande för den unga vettgiriga bokhandelseleven och skaffade honom medel att återvända till Universitetet, der han år 1809 blef magister. Samma år lät han inskrifva sig såsom extraordinarie kanslist i Eklesiastik-expeditionen, och befordrades året derpå till kopist. «Det slags svärmeri», säger hans lefnadstecknare i Biografiskt Lexikon (Atterbom), «som med fantasiens öga åskådar naturen och menniskolifvet, och der finner eller tror sig finna antydningar, signaturer och uppenbarelser ur en förborgad men oss nära berörande andeverld, utgjorde ett hufvuddrag i Elgströms lynne. Denna rigtning vann en ökad styrka, då han under en kondition i Wermland gjorde bekantskap med en af naturen rikt begåfvad och med honom till själsdaning befryndad yngling, en broder till biskop Tegnér (dennes äldre broder, hvars förtidiga bortgång skalden besjungit). Båda öfverlemnade sig nu åt mystiska grubblerier, och trodde sig emottaga uppenbarelser från den verld, hvars förlåt de sökte lyfta. Endast några få förtrogne, bland hvilkas antal hörde de ynglingar, som i Upsala 1807 stiftade Aurora-förbundet och till hvilket äfven Elgström slöt sig, skådade dock in i djupet af en själ, som ständigt brann af en helig låga; alla de öfriga kamraterna kände honom endast såsom en vanlig lefnadsbroder, som deltog i deras skämt och nöjen. De visste icke ens, att han skref vers, minst sådana, som de kanske skulle ansett för foster af vanvett, och hvilka i sjelfva verket af mängden vid deras

första framträdande så bedömdes. Efterverlden har dömt annorlunda. Elgströms sångmö rörer sig helt och hållet inom en idealisk verld; alla sinnliga gestalter och föremål äro för honom endast symboliska konfigurationer af de eviga idéerna; sjelfva kärleken, äfven då den af honom målas med de mest glödande och skenbart sinnliga färger, tillhör dock denna verld. I alla hans dikter andas ett stilla vemod, en sentimentalitet, som man kallat sjuklig, emedan deri uttalar sig en Psyche, som, aldrig hemmastadd med stoftverlden, hemligen suckar efter befrielse och lyfter sig på fantasiens regnbågsglänsande vingar, för att söka den högre verld, i hvars omätliga rymder hon älskar att förirra sig. I dessa och andra hänseenden gifves det flera beröringspunkter mellan Elgström och Stagnelius: den senares sångmö var utan tvifvel vida mera rik och ymnig; den förre stod deremot kanhända på en mera positiv spekulativ ståndpunkt. Föröfrigt saknade Elgström förmågan att sluta sina skapelser inom säkra, strängt begränsade former: till och med sjelfva hans periodbyggnad har någonting löst, sväfvande, halfchaotiskt. Hvarje ton på Elgströms lyra har någonting skärt, etheriskt, underbart musikaliskt. Liksom det gifves virtuoser, som blott med ett enda anslag, en enkel accord träffa åhörarns själ och visa att de förmå framlocka tonverldens djupaste hemligheter; likaså gifves det skalder, hvilka i blotta tonarten äga någonting onämnbart, oförklarligt, som, oberoende af innehållet, omedelbart berör känslan. Sådan var bland äldre skalder Kellgren i sina flesta lyriska stycken; sådan äfven Oxenstjerna, som, ehuru egentligen ingen skald af första ordningen, dock ofta ägde i sin makt detta magiska tjusningsmedel; sådan var, bland våra yngre skalder, Elgström och företrädesvis Stagnelius.»

«Man skulle misstaga sig, om man trodde att Elgström var en främling i den verkliga verlden. Han skötte dess värf, så vidt de föllo inom hans trånga verk-

ningskrets, med insigt och ordentlighet; och i hänseende till dessa egenskaper omfattades han med mycken ynnest af sin chef, landshöfding Rosenstein, som i honom såg ett ämne till en duglig embetsman. Hans prosaiska skrifter bevittna huru högt han älskade fäderneslandet och den nyfödda friheten.»

Vid den tid, då Elgström inträdde i Aurora-förbundet, år 1808, d. v. s. vid tiden af Atterboms första bekantskap med honom, var hans poetiska rigtning ännu icke afgjord. «Han ägde», säger Atterbom i företalet till en tillämnad upplaga af Elgströms skrifter, skrifvet trettio år efter författarens död, «vid den tidpunkten mindre en stor poetisk beläsenhet än en stor filosofisk. I fäderneslandets egen vitterhet var han minst bevandrad. Af svenska skalder värderade han mest Kellgren, nemligen sådan som denne blef under sina sista lefnadsår. De allbekanta mästerverken «Den nya Skapelsen», «Sigwarth och Hilma», «Brefvet till Christina», «Oden till Sällheten» m. fl. hade egentligen grundlagt hans poetiska uppfostran. Man ser det genast på den tekniska formen af de flesta bland hans dikter, der till och med namnet Sigwarth, och enkannerligen namnet Hilma, blifvit liksom i arf upptagna från Kellgren. Bland Tysklands skalder hade Herder och Jean Paul en lång tid i främsta rummet varit hans hjeltar: ur den senare förekomma bland hans papper många utdrag. Under åren af vårt umgänge fästade sig hans intresse företrädesvis vid Goethe och slutligen vid Novalis, jemte de öfriga den s. k. romantiska skolans hufvudmän. Till hans filosofiska beläsenhet torde man kunna sluta, om jag nämner att han redan 1807, således tre år före sitt magisterskap, hade studerat Lessings flesta skrifter och Kants alla, äfvenså Jacobis, Fichtes, Schellings, Schleiermachers, Spinozas. Bland filosoferna var Schelling den, som han oftast gjorde till ämne för våra samtal, och dernäst Jacobi. För denne hyste han en varm *tillgif-*

venhet; men i Schelling vördade han den ny-europeiska kulturens Plato med det oinskränktaste mått af beundran och förhoppningar.»

«Mer och mer hängaf han sig dock åt läsningen af theosofiska skrifter. Novalis, på samma gång filosof, theosof, skald, betraktande naturens, vetenskapens, religionens, poesiens, statens områden såsom ett gemensamt helt och inom dem alla lika rik på de märkvärdigaste divinationer af framtida utvecklingar, blef här förmedlaren. Det är bekant, att för Novalis var detta hela ej inskränkt till den synliga andeverld, i hvilken vi föra vårt närvarande jordlif; i och igenom det synliga universum såg han öfverallt — det osynliga, hvars ömsom spegelklara uppenbarelser, ömsom profetiska signaturer han allestädes igenfann. Men just denna synpunkt var Elgströms egen, som nu kom till medvetande om sig sjelf. Böhme, St. Martin, Baader, Schubert blefvo honom dyrbara. Äfven åt Swedenborg rigtade han, mot slutet, en aktningsfull uppmärksamhet. Att hos Elgström denna böjelse var åtminstone en helt och hållet naturlig, må i någon mån förmildra klandret hos dem som ogilla den. Ingen, som rigtigt kände honom, kunde förvånas att älsklingsrymden för hans tankar och i följd deraf för hans samtal var den verld, som, ehuru oss ständigt nära berörande, för de flesta menniskor döljer sig bortom sinnlighetens och dödens förlåt. Han var en af de få, som derifrån erhålla omedelbara meddelningar; hvad man kallar visioner eller syner hade han flera gånger erfarit; deras objektiva verklighet hördes han aldrig betvifla.»

Här följer ett exempel på Elgströms siareförmåga. Men då jag förutsätter att mina läsare likaså litet som jag tro på realiteten af sådana uppenbarelser, förbigår jag detsamma.

«I odödlighetens verld», fortfar biografen, «lefde hans sångmö. Derföre inträffade ej heller, att den an-

märkta rigtningen och de theosofiska studierna tillfogade hans poetiska alstringslust något afbräck. Tvärtom: just för en sådan verldsåsigt kände sig hans poesi mer och mer vara det naturliga och sjelfnödvändiga uttrycket. Af sig sjelft följde då, att för honom voro alla sinnliga former och gestalter endast symboliska motsvarigheter till ett öfversinnligt verldsallt. Sjelfva kärleken till en älskarinna, sjelfva hans tjusning för sin Hilma eller Laura, jemväl då han målar med de skenbaraste jordiska färger, tillhör dock hos honom den rena andeverlden allena». — — — «De, som icke sympathisera med en sådan sinnesstämning, plåga dervid orda mycket om sjuklighet, om krank sentimentalitet o. s. v., men vanligast så, som vore längtandet till en högre verld redan i sig sjelft en sjukdom. Detta är det likväl först då, när det möter oss oförenadt med en harmonisk uppfattning af den närvarande verlden och ej framgår, till sin väsentligaste del, just ur förmågan att i dennas företeelser se den förras genomskimrande teckenskrift. Det ligger i dennas art att alltid locka, men också att alltid trösta och uppfriska. Den verkliga själssjukligheten är blott der, hvarest en lidande känsla qvider utan en sådan förmåga, eller ock läser teckenskriften med en omtöcknad och förvirrad blick. — — Hvar och en skald, i hvars själsdaning ett metafysiskt element är tillstädes och mäktigt, löper lätt nog fara att stundom åt denna beståndsdel inrymma en öfvermakt, hvarigenom hans poesi antager till sinneverlden ett slags frånskjutande ställning — en ställning af platonsk eller nyplatonsk abstrakthet, hvilken visserligen medför en på flera vis menlig inverkan. Stagnelius är icke derifrån öfverallt fri, och vi må erkänna att Elgström är det än mindre. Men hvarken i längtandet eller filosoferandet eller deri, att man på samma gång längtar och filosoferar, ligger — så framt ej andra omständigheter tillkomma — någon ohelsa.»

«Det andliga slägtbandet mellan Elgström och Stagliuts medför en oundvikligheț att jemföra dem. Från gnostiska dimmorna och spökbilderna är Elgströms rldsåskådning klar. Deremot har Stagnelius det före-,de att vara både i formen rikare och i allt hvad till 'm hör mera tekniskt fullfärdig. Men öfverhufvud var nom ej beskärdt att, med lika ledighet, säkerhet, klar-t som Stagnelius, gjuta sina diktskapelser i på sam-a gång strängt språkrigtiga och konstnärligt språk-öna ordgestalter. Förmågan till detta slags musika-ika plastik hann Elgström ej utbilda; och troligt är .t hennes anlag icke var honom gifvet i lika mått. .uru han i uppfinning förhåller sig till Stagnelius för-lifver oafgjordt, ty Elgströms frånfälle inträffade just å, när han nyss hade börjat idka sitt skaldskap rentaf i allvar. Men att han i språkets och versens behand-ıg ej ägde Stagnelii virtuositet, ligger öppet i dagen. de stycken, som af honom sjelf redigerades till tryck-ng, blefvo visserligen under samråd med hans vänner inga ursprungliga felaktigheter undanröjda, men ännu arstå der åtskilliga dels grammatikaliska, dels proso-ska inkorrektheter. Man skönjer der ännu, att hans ktion, äfven i sin byggnad af perioder och verser, var kajad med någonting löst, inveckladt, knutigt, ofta tänjdt, ej sällan genom sin långsträckta inbunden-t halfchaotiskt. — — Dessa bristfälligheter hade till ı del sin grund i ett sätt att kompilera, hvars ınske alltför stora brådska underlättade fallenheten t sväfva ut i enjamberingar och mellansatser; men ksä till en del i den omständigheten, att hans um-inge med andra språk var, oaktadt all hans foster-ndskänsla, ett förtroligare och grundligare än med ıns modersmål.»

Elgström dog i Stockholm den 28 Oktober 1810, fullt trettio år gammal.

Första årgången af Phosphoros innehåller af ho en mängd skaldestycken, af hvilka följande synas bäst egnade att som prof anföras (sidd. 22, 345):

Den unga kärleken.

Till Laura.

När ur stoftet en verld väcktes af lifvets Gud,
Med sitt höljande ljus stänkte han qvinnans kind;
Och dess blygsamma rodnad
Blef Den eviges återsken.

När mig skönheten syns, tror jag ett skimmer se
Af dess eviga bild, skaparens fosterbarn:
Ljuft lik engeln jag bäfvar,
När han gudomens anlet ser.

Mild förtrollande röjs kärlekens första flägt;
Och ur ynglingens bröst, likt ur en sluten knopp,
Framgår sanningens blomma:
Dygden, lifvad af himlars kraft.

Ack, af ömhet en vink, skickad i löjets smil,
Är en ilande blixt, som mig försmälta kan;
Och när darrande handen
Rör mig, spritter den tryckta nerv.

Och en stråle sig stjäl fram i min dunkla blick,
Febern glödgar mig opp; gjuten i blodets krets
Sprids från hjertat en yrsel,
Och af längtningen qväfs min röst.

När den dyrkade mig pressar emot sin famn,
Lutar hufvudet ner, då jag vill svindla bort,
Och förvirrad och konstlös
Sakta stammar: Jag älskar dig;

Saligt drucken jag då sjunker i lågor, glömsk
Af den jord, som i moln dansar förbi min syn;
Och hvart brännande pulsslag
Möts af hennes och smälts i det.

O! jag minnes den stund, rik af en aningsfull
Önsknings yppiga frukt, när du, min Laura, rädd
Vid min mun med en hviskning
Suckat fram: Har du Laura glömt?

Det var afton, och från mörknande flodens rand
Böd en simmande sol afskedets helsning oss:
Genomskinliga slöjan
Drogs af skymningen kring naturn.

Vattnets blänkande slätt plöjdes af vindens fart,
Skuggans löften oss mildt bödo till lundens höjd,
Och ur himmelens öknar
Stjernan tindrade stilla fram.

På mitt anlete göts hoppets förklaringsglans,
Dagens likt, som ikring lugnade böljan strös.
Tåren mängdes lik droppan
I två rosor, som närma sig.

Varm och lik en cherubs saliga andedrägt,
Ren, lik den, som utur himmelens liljor föds,
Vällde kring oss en ether,
Mot vårt anlete sakta förd.

Ditt förrädiska flor höjde sig, spegeln likt
Af en blånande sjö, häfven af grundets svall;
Och jag drack, men var törstig
Vid din barm af dess himlafläkt.

Eldsluft tömde jag, som samlades i mitt sköt
Och ett töcken, likt det, som vid en pressad brand
Ses ur Etna sig tränga,
Kring mig tjocknade och försvann.

Ja! den mäktiga drift, som oss fördoldt förtär
Är den skapande kraft, som i det helas kropp
Strömmar fram, och till källan
Renad åter tillbakagår.

Sällhet, gissningens lif, ack du förkunnar dig,
När vår varelse blir liksom en tanke blott,
Och vår kropp en beslöjning,
Lätt berörd af en inre kraft.

Vid de läppar, der nu känslornas hvirfvel möts,
I en dröjande kyss själarne helsa sig,
Och minuten betalar
Vinteråren af långa qval.

Om i chaos en verld grusad tillbakaföll,
Från en rullande sfer sänkt sig ett återljud,
Blott en mildare susning
Till vårt öra sig brutit då.

Mig med flätande arm Laura du kedjar fast,
«Du kan segra, men var skonsam,» du staplar fram,
«Och ej bjud mig att rodna,
När ditt namn jag erinrar mig.»

Ack, när Laura mig ber, lätt mot min skullra böjd,
Och se opp hon ej djerfs rädd för mitt ögas bön,
Och mitt anlete suger
Lauras gråt, kan jag tveka då?

Ljufva minnen af min flyende ungdoms vår,
Ack! med färgornas prakt klarnen bekymrens natt,
Stån likt skyddande genier
Kring min bädd, när jag slumrar in.

Farväl.

Förglöm ej mig, när saknans suck jag andas,
Som höjes varm lik heta källans fläkt;
Och på den kind, der sorgens skuggdrag blandas,
Ses glädjens morgonsken och löjets ljusning släckt;
Och när i plågans natt en gäckad bön jag stammar,
Som dör inom mitt bröst, der blodet tänds och flammar,
Hör än mitt helsningsord, när smärtan hvilar sig:
Förglöm ej mig! Förglöm ej mig!

Förglöm ej mig, när ständigt följd af nöden
Jag hoppets lögn ej mer välsigna kan;
Då skall jag nöjd förvänta mina öden
Och prisa himlens nåd, för lyckan, som försvann;
Och om mot våldets tyngd jag äflas eller strider,
Din bild, af tanken sedd, mig tröstar, när jag lider,
Och från en sårad barm jag stilla hviskar dig:
Förglöm ej mig! Förglöm ej mig!

Förglöm ej mig, när ur den sköna drömmen
Om vänners tro jag väcks en nykter stund,
Och ögat dränks i gjutna lavaströmmen
Och ser i minnets glans vårt evighetsförbund;
Och när jag hata vill, ack! lär mig att förlåta,
Bli lugn af det som var och dess förlust begråta;
Och tålamodets tår Försynen ber och dig:
Förglöm ej mig! Förglöm ej mig!

Förglöm ej mig, när till de fordna ställen,
Der vi som barn omarmade hvarann,
Der för din skull jag klättrade på fjällen
Och åt din högtidskrans en osedd blomma fann,
Jag pröfvad återländt, och bergets thron beträder,
Ser det förflutnas prakt, som klarnas och som gläder;
Och från min tända blick mitt hjerta säger dig:
Förglöm ej mig! Förglöm ej mig!

Förglöm ej mig, när snart från dig jag ryckes
Och då din famn skall fåfängt söka min, —
Och från din själ, när jag af urnan tryckes,
Ett echo höra låt, som nämner: Jag är din!
Min kärlek, den du närt, skall trotsa tidens skiften,
Och med mig blomstra opp ur gräsbeklädda griften,
Och då du dröjer der, dess hviskning ske till dig:
Förglöm ej mig! Förglöm ej mig!

Bland öfriga medarbetare i Phosphoros märkes L. ımarsköld, om hvilken jag förut talat. Om hans iska bidrag är ej mycket godt att säga; deremot hans prosaiska uppsatser i denna tidskrift af värde. ıa utgöras af en längre afhandling: «Jemförelse mel- grekiska och fransyska tragedien», i hufvudsaken g, men synnerligen bitter mot de franska författarne; ınderna för skönhetsläran i tvenne afhandlingar af inos. Öfversättning med upplysningar»; «Nekrolog : Benjamin C. H. Höijer», samt «Bibliografi öfver ıskripter och litterära rariteter på Kongl. Biblio- et i Stockholm». — Vidare Palmblad, till hvilken får tillfälle att återkomma. Han har till tidskriften ıgit med en mängd metriska öfversättningar af föga

värde. Palmblad saknade öra för versens välljud och var långt ifrån att äga anlag för poesi i egentlig mening. Deremot utbildade han efterhand sin prosaiska stil till mästerskap, och stod inom kort såsom prosatör framför sina jemnåriga. Af honom märkas följande uppsatser i Phosphoros: «Svensk verslära», «Dialog öfver Romanen», till hvilken sistnämnda jag torde återkomma; recensioner öfver «Läsning i hvarjehanda», «Lyceum», «Kritiska Bref öfver Leopolds Skrifter», alltsammans utgifvet af Hammarsköld, samt Virgilii «Aeneis», öfversättning af Adlerbeth.

Dernäst må ihågkommas några af förbundets skalder, nemligen först *Georg Ingelgren*. Denne var född i Wexiö den 4 Maj 1782, student i Upsala 1804, utgaf och försvarade *pro exercitio* 1809 en öfversättning af Tyrtæi Stridssånger, samt *pro Gradu* 1811 en öfversättning af Horatii Bref till Lollius, blef filosofie magister vid promotionen 1812, begaf sig derefter till Stockholm, der han ingick i Konungens Kansli och dog den 19 September 1813. «Hans lefnadsförhållanden», yttrar Atterbom, «ägde många likheter med Elgströms; han var liksom denne, småländing, oäkta född, son af en tjenstequinna, understödd vid sin första uppfostran och undervisning af en obeslägtad välgörerska, nödsakad att vidare hjelpa sig fram genom konditionerande, hvartill äfven kom den bedröfliga omständigheten att likaledes vara behäftad med en sjuklig kroppsbeskaffenhet, som i förtid lutade till upplösning.» Af Ingelgren finnas i Phosphoros införda följande öfversättningar: «Gyllene åldern» ur Tassos Aminta; «Petrarca till Boccaccio», sonnet; «Hektors och Andromache's afsked», ur Iliaden; Homeri «Hymn till Allmodern»; Kleanthes' «Hymn till Zevs»; Moschos' «Klagosång vid Bions död», samt följande originalpoem (I: 352):

Till min drömbild.

Mörkret flyr och östliga himlen randas,
För min blick uppklarnar en verld förskönad.
Är hon nyskapt, eller förgråtna ögat
Gäckadt af villa?

Kal var marken, blomsterbeklädd hon prålar
Nu, och åskan dundrade; stormen röt, och
Ufven tjöt; nu hör jag blott näktergalars
Tjusande stämmor.

O hvar är jag? Smekande vestanvindar
Kringomspridt Elysiums ambradofter,
Der ur skyn, omglänsad en hand mig räcker
Nektarpokalen.

Och jag dricker saliga känslors vällust,
Hjertat vidgas, pulsarna häftigt svalla,
Och jag kringomirrar i blomsterdalar
Ljufligt förvirrad.

Hvilken gud bekerrskar mitt inre? Är det
Hebe, du Olympios' sköna dotter?
Såg du, rörd, min nöd, och ur gudabägarn
Smög mig en droppa?

Eller, väna, är det din tvillingssyster,
Hoppet, glädjeväckande huldgudinnan?
Ty nu genomflödar mitt bröst en öfver-
jordisk förtjusning.

Eller är det, o poesi, din gudom
Som med allförtrollning sig uppenbarar?
Ty jag hör Eoliska harpors klang och
Geniers chordans.

Hvem du är, förtjuserska, fly mig icke!
Fly mig icke, eller i Lethens vågor
Mig förut nedstörta; ty dig förutan
Kan jag ej lefva.

Samuel Johan Hedborn var född 1783 i Heda soc-
Östergötland, der fadren var soldat. «Af medel-

löshet hade sonen sent börjat sina studier, och sedan han beträdt denna bana, måste han förtjena sitt bröd genom konditionerande. Af dessa konditioner synes den, som han lemnade kort före sin afresa till Akademien, hos landshöfding Schmiterlöw på det vackra Olstorp, i Ydre härad af Östergötland, hafva haft mesta inflytandet på Hedborns bildning: dock mindre patronen sjelf, ehuru äfven han var poet, och hedrade, då han var vid godt lynne, den poetiska gymnasisten med titel af *mon confrère d'Apollon*, än hans bibliothek, den sköna naturen — i en af dessa lunder hade Kellgren, såsom ägaren med stolthet erinrade sig, diktat sin Lydia — samt kanske allramest hans talentfulla och fint bildade patronessa. I följd af tidspillande sysselsättningar kunde Hedborn först sent blifva student, hvilket skedde vårterminen 1806, och knappt hade detta skett, förrän han åter måste öfvergifva Upsala, och ånyo genom undervisning skaffa sig medel till fullbordandet af sin presterliga kurs, åt hvilken han redan tidigt hade egnat sig. Detta mål vanns 1809, då han blef prestvigd, hvarefter han blef pastorsadjunkt i Östergötland. Efter ungefär ett års förlopp återkom Hedborn till Upsala, för att der söka läkares hjelp för en genom stillasittande åsamkad sjukdom och dermed åtföljande melankoli. Dessa anfall påkommo honom periodiskt, den ena stunden diktade han de vackraste poemer, den andra utgjorde han genom sina lustiga historier, som understöddes af den lyckligaste mimik, själen i de gladaste samqväm; den tredje öfverlemnade han sig åt de mörkaste fantasier. Dels genom umgänge med likstämda vänner — han vistades vid denna tid i boktryckarne Stenhammar och Palmblads hus, der Atterbom också bodde — dels genom små resor under mellanterminerna skingrades dock småningom dessa lidanden, som mera tycktes vara psychiska än fysiska; dock förbigingo flera år, innan patienten sjelf förklarade sig för fullkomligt

återställd. Emellertid hade hans psalmer, som först trycktes i Phosphoros och sedermera särskildt och fullständigare utkommo i Stockholm, ådragit sig fleres, i synnerhet doktor Wallins uppmärksamhet; denne utverkade för honom en skollärareplats i Svea Lifgardes skola i Stockholm, hvarefter han år 1815 utnämndes till extraordinarie hofpredikant. Hedborn slutade sin lefnad år 1849 såsom kyrkoherde i Askeryd af Linköpings stift» *).

Hedborn var utan tvifvel en poetisk natur, utrustad med ej ringa anlag för skaldekonst. Det var blott skada, att dessa skulle utvecklas under romantikens inflytelse, hvaraf han förleddes att poetiskt behandla ämnen af spekulativ natur, såsom kosmogoniska hugskott och dylikt, i versformer, som äro främmande för vårt språk. Det var först såsom författare af andliga sånger, som han förvärfvade verklig skaldeära. Hans äldsta profana sånger lida af den tankens oklarhet, som följer all mysticism, den känslans öfverspänning, som förråder affektation, och, tilläggom det, den fantasiens öfverretning, som gerna dväljes vid de sinnligaste, de vällustigaste målningar. Med allt detta förråder sig ofta äfven i dessa tidigaste alster af hans sångmö drag af genialitet, som med en bättre uppfostran och en ädlare rigtning torde hafva kunnat frambringa något stort.

Sonnetter.

I.

De första pilgrimerna.

Försonarn låg i grafven: vid hans minne
Tre qvinnor länge uti tårar flöto.
«Den tröst och nåd vi fordom glada njöto»,
De klagade, «vi icke mera finne!»

---

*) Biogr. Lex., Del. VI, sid. 80 följ.

I deras hjertans oskuldsfulla sinne
En gärd åt vännen samfäldt de beslöto;
Fromt i en duk de balsam inneknöto,
Och gingo bort, när dagningen var inne.

I klippans hårda paulun var sluten
All verldens fröjd: dit gingo dessa såta,
Af kärlek förda och af stumma smärtan.

Från Österns fjäll en sabbatsvind blef gjuten,
Och solen brann på deras kinder våta,
Och saligheten smög till deras hjertan.

II.

Petrus Hörberg.

Den ädle Petrus gick i sorgens dalar,
Med Frälsaren, sin mästare och vän.
De skiljdes åt, men råkades igen
Bland helgonen i evighetens salar.

Så Mästarn till den ädle Petrus talar:
«Jag älskar verlden, mig förgäter den;
Gack, ädle Petrus, återlifva än
Försoningen, som hjertat blott hugsvalar.»

Han fattar penseln med sin fromma hand,
Och målar Frälsarn, i hvars blick ses trona
Den eviga gudomlighetens brand.

Du fäster oss vid Gud med sköna band:
Säg, att vi gråta vid hans törnekrona,
När du är återkommen till ditt land.

Pehr Adolf Sondén var född i Landeryd i Östergötland den 12 Maj 1792. Hans moder hette Kernell och var syster till Atterboms moder. Han blef student i Upsala 1809 och fann der sin kusin sysselsatt med förberedelser till utgifvande af Phosphoros. Den unga studenten, som brann af poetisk åhåga, lemnade inom kort några bidrag dertill, likaom han sedermera deltog

oetisk Kalender, Svensk Litteratur-Tidning, Poly-
, Dahlgrens Opoetiska Kalender m. fl. Han blef
ister 1815, sedermera prest i Stockholm. Dog så-
komminister i S:t Clara församling 1837. — Son-
; poetiska förtjenster voro obetydliga: deremot ver-
; han på ett högst berömvärdt och inflytelserikt sätt
m litteraturhistoriker och kritiker. Det är först ge-
hans högst omsorgsfulla bearbetning, som Hammar-
ds «Historiskt-kritiska anteckningar öfver svenska
rheten» blifvit pålitliga och användbara. Ända in-
dödsstunden var han sysselsatt med forskningar af
a slag, så att hans tidiga bortgång måste anses så-
en stor förlust för våra litterära häfder. Hans ar-
n vittna om en fast otrolig flit, i förening med den
ta samvetsgrannhet i uppgifter och billighet i om-
en. Här hafva vi endast att några ögonblick be-
ta honom såsom poet af den romantiska skolan.

Grannarne.

Ballad.

Hemskt svajar kyrkotornets flagg,
Och stormen tutar i sin lur:
Och bistra skuren slår med agg
Den fredesamma tempelmur.
Dock resa två spöken till kamp sig opp,
Och skaka med brak hvar sin knotiga kropp.

En by förr gaf dem bägge tak,
Och förde dem i kif och tvist.
De sökte med hvarandra sak,
Umgingo städs med argan list.
Hos satan de pantsatte ofta sin själ —
Men aldrig går det de onda väl.

De lades ned i kyrkogård,
Och fingo vägg om vägg sitt hus.
Der snarka de på bädden hård,
När solen sprider dager ljus.

De snarka och sparka i sängarna grå,
Och skjuta hvarann i sin trånga vrå.

När jorden svarta manteln drar,
Och ugglan skriker deras namn,
Hvar en sin gråa rustning tar
Och brottas, äflas, hamn mot hamn.
De vråla och skråla med eder mång',
Tills rödkammad väktare sjunger sin sång.

Af ormar känd, en gammal hög
Der fängslar deras kala ben.
Så snällt gick vandrarn fram, och smög,
Med isnad hand en qvist, en sten.
Pehr Klockare slipar dock knifvar två,
Och månde i natten till kyrkgården gå.

De knifvar stinger han i jord,
Och skyndar sig i tornet opp.
Från grafven höras qväfda ord,
Och väldigt skakas tornets topp:
Och leken begynner, ur högen gå
Med slipade knifvar de kämpar grå.

Som böljan slår med gny och hot
Mot klippans vägg, med häftigt lopp;
Dess lemmar brytas deremot,
Men växa åter straxt till kropp:
Så blodlösa kämparna fäkta nu,
Och fåfängt slå multnade knotor i tu.

De sätta sig på grafven ner,
Och hvila, flåsa, hemskt och matt;
Då en af dem åt tornet ser,
Som bärer opp den svarta natt.
Han månde då se den man så fräck
Der ståndar och drifver med striden gäck.

Upp ragla nu de svenner grå
Till tornets dörr med dofva steg:
De trampa, stampa, gå och gå —
Pehr Klockare visst nu är feg.
I gropiga hufvud gå eldkolen om;
De famla med knarrande händer framom.

Som barnet drifs kring haf och land
Af leda troll, i sömnens stund,
Och flyktar skrämdt från strand till strand,
Från berg till berg, kring jordens rund:
Pehr Klockare hisnar och isnar med hast.
Af dödskalla händer snart hålles han fast.

Med stelnad läpp han bad en bön,
Och hårdt han grep i klockans sträng:
Och klockan sang, så huld och skön,
Som följde hon en vän till säng;
Och askan af torkade benen flög
Som hvirflande damm allt öfver den hög.

Och grafven sönk, och frodigt gräs
Dess skräck förhöljde med sin krans.
Lyktgubbar der, med barnsligt fjäs,
Blott synas nu i menlös glans.
Små gossar i bröllopsdrägt blänkande då
Bland flickor kora sig brudar små.

Vi hafva nu gjort bekantskap med de poetiska ta- r, som jemte Atterbom i tidskriften Phosphoros företagit sig att lösa den anspråksfulla uppgiften fter nya esthetiska grundsatser pånyttföda vår vitter- Huru de krafter voro beskaffade, som för detta mål stodo till deras förfogande, hafva vi undersökt; rid vi icke kunde undgå att finna, att de, ehuru en och annan lofvande, likväl hos flertalet voro lmåttiga nog, och hos alla utan undantag ännu gna. Den seger, som den nya skolan med så myc- säkerhet påräknat, blef aldrig fullständig, och den iva framgång den för sina åsigter vann, vann den småningom och väsentligen genom andras till- nde, sedan den sjelf hunnit modificera sina ursprung- påståenden. Den första och mäktigaste bundsför- ten för skolans sträfvanden var det vid denna tid effler och Bruzelius utgifna *Bibliothek der Deutschen iker*, genom hvilket den tyska litteraturens förnäm- ikatter blefvo kända bland den svenska ungdomen,

hänryckte den såsom en nyupptäckt verld af skönhet och nästan på en gång hos densamma utträngde allt intresse för den franska mönstervitterheten och all aktning för den smaklagstiftning, hvarpå den hvilade. Man kan vara fullt öfvertygad om att allt hvad Polyfem, Phosphoros och Kalendrarne uträttat för reformens sak var en ren obetydlighet, i jemförelse med det som uträttades genom den snart allmänblifna läsningen af Schiller och Goethe, lika säkert som att den poetiskt stämda ungdomen hos dessa mästare fann en bättre poesi än i febusiaderna i Phosphoros, och en klarare konstlära än i de svenska romantikernas idealistiska drömmerier. Det var genom detta studium, som det nya slägtet i Sverge fann den nödvändiga mellanlänken mellan den franska klassiciteten och romantiken, som, enligt hvad jag förut sagt, saknas i vår egen litteraturhistoria, och genom hvars uteblifvande det romantiska sträfvandet hos oss blef för sin tid långt obegripligare än i Tyskland. Af detta studium kan äfven förklaras det partiella bifall, som vår nya skola vann hos de unge i landet. De hade i tyska litteraturen funnit nyckeln till de gåtor, hvarmed den nya skolan förvirrade den stora allmänheten, ty de hade der lärt känna förutsättningarne för de åsigter, som nämnda skola proklamerade, och hvilka måste synas mer eller mindre absurda, eller åtminstone mer eller mindre godtyckliga, i deras ögon, hvilkas hela bildning hvilade på fransysk grund och för hvilka den tyska litterära odlingen var en *terra incognita*; och detta gällde om största delen af vår bildade allmänhet på den tiden. Ju mera derföre den tyska litteraturens kännedom spriddes i vårt land, med desto säkrare steg nalkades den åtminstone reformen, ehuru icke alldeles i den rigtning, som nya skolan åsyftat, då den snart nog med förkärlek slöt sig till den tyska klassiciteten i stället för den tyska romantiken, hvilket också onekligen var det bättre valet.

Hvad skolans kritik angår, så kunna vi, efter de exempel derpå, som vi hemtat ur Phosphoros, icke ställa den högre än dess poesi. Allt, det ena som det andra, är omoget, chaotiskt. Deras esthetiska theorier, ännu ej fullt klara för dem sjelfva, måste af skäl, som nyss äro anförda, blifva ännu oklarare för mängden af deras läsare. Sättet, hvarpå de i skolans kritik tillämpades, var i allmänhet tungt och klumpigt, ofta rått och förolämpande. Jag talar här om de egentliga fosforisterna, Upsala-romantikerna. I kritiken voro polyfemisterna öfverlägsna, först derigenom att de mindre fördjupade sig i metafysiska spekulationer, som alltid förefalla de oinvigde besynnerliga, och stundom, såsom här var fallet, visa sig äfven för den lärde skefva och otillfredsställande, och i allmänhet ej passa i den journalistiska, om jag så får säga, löpande kritiken för dagen; vidare derigenom, att de, ehuru lika skoningslösa mot sina fiender som fosforisterna sjelfva, likväl så till vida visade dem större aktning, att de inläto sig med dem i liflig strid, och icke såsom fosforisterna sökte affärda dem med föraktfulla maktspråk. Det är odrägligt att se, med hvilket otroligt öfvermod Upsala-fosforisterna behandlade alla olika tänkande, hvilka i deras ögon icke äro annat än de uslaste filistéer och dumhufvuden. Det är så mycket odrägligare som ibland dem icke fanns en enda kritisk talent, med undantag af Palmblad. Också är han något humanare, en följd af medvetandet om öfverlägsenhet. Men han hade ännu icke hunnit få säkert fotfäste, hvilket icke heller var så lätt på den slippriga mark, hvarpå han befann sig, nemligen den romantiska konstfilosofien, och han hade ej heller ännu förvärfvat tillräcklig vapenfärdighet. En mellanlöpare mellan de båda romantiska storlägren var Hammarsköld, som uppenbarade sin städse stridsfärdiga, alltid igenkännliga skepelse än i det ena och än i det andra, sig lik i dem båda. Hvad Palmblad sedermera blef för

fosforisterna, när de i Svensk Litteratur-Tidning på allvar öfvergingo till kritiken, voro Askelöf och Livijn redan nu för polyfemisterna, och i kanske ännu mera eminent grad — den populära kritikens målsmän. För att kunna vara det, fordras qvickhet, fyndighet och en lätt, klar, lekande stil. Få bland fosforisterna lyckades tillegna sig den: bland den gamla stammen ingen mer än Palmblad, hvilken sedan på detta fält fick en medtäflare i Dahlgren. Alla de öfriga voro så tungt rustade som möjligt. Till de nya lärornas framgång bidrogo i början i sin mån de väl skrifna, lättfattliga och qvicka uppsatserna i Polyfem, hvilka flutit ur Askelöfs och Livijns pennor. Det kan nu vara tid att återvända till denna Polyfem för att se hvad han företog sig under tiden, medan Phosphoros lät sitt ljus lysa för menniskorna. Han var i allmänhet benägen att utfärda programmer till allmänheten. Sådana förekomma i hvarje halfårgång. Det första af dessa programmer hafva vi hört. Låtom oss höra en del af ett annat, undertecknadt A., hvari skolan försvaras mot det tadlet, att den kriticerade tappert men producerade klent (Polyfem, 2:dra saml., N:o 22, 23):

Hvilket är det synbara syftemålet för den s. k. nya vitterhetssektens bemödanden; och hvilka äro de medel, hvarigenom den sökt närma sig till detta mål?

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

«I det följande upplyses man om de egentliga hufvudfrågor, hvilka äro ämnet för våra undersökningar, och i stöd deraf för vår polemik. Jag vill icke i förhand här upptaga dem. Den upplösning af dessa frågor, hvilken vi förfäkta, stödjer sig på förnuftsgrunder, och vi äro stolta deröfver att den det gör, ty derigenom har vår polemik en gång för alla karakteriserat sig med sin rätthet, och derföre har det varit omöjligt för våra fiender att i öppen och ärlig strid slå oss ur fältet. Det är sannt, dessa motståndare hafva ådagalagt sin svaghet, sin ovetenhet af de första logiska begreppen, och framför allt sin okunnighet om de allmännast bekanta händelser i litteraturens historia: att öfvervinna dem har således icke medfört någon gloria. Men hafva vi icke också kastat vår utmaningshandske åt hela det vittra och korrekta Sverge! Hvi har ingen af vår klassiska litteraturs koryféer

uppträdt, för att på en gång förkrossa oss och stilla oväsendet? Det svar vi på sådana frågor hittills fått, är ungefär så lydande: den nya sekten är för obetydlig att befatta sig med, det är förvridna unga hufvuden, som icke hafva något inflytande; de hafva icke gjort sig något namn, ingen känner deras utgifna arbeten, och följaktligen hafva de ingen röst i den vittra verlden; alltderföre kan man i all tysthet låta oväsendet passera, — det dör nog af sig sjelf. Och härmed tror man sig nu ha räddat sin ära; men man bedrager sig. Ingen granskare, som stödjer sitt beröm eller sitt klander på förnuftsgrunder, är obetydlig, föraktlig eller utan inflytande; och till att granska är hvar och en berättigad, som har de dertill erforderliga kunskaper, han må föröfrigt sjelf vara författare eller ej, vara student eller kansliråd, göra dåliga vers, eller göra dem goda. Sjelfva Boileau, som våra motparter förmodligen skola knäfalla för, säger tydligen: *tel juge admirablement qui compose pitoyablement.* Och föröfrigt har Lessing, lagstiftaren för all polemik, all granskning, tydligen statuerat den regeln, att i litteraturen och konsterna aldrig någon kan vara mera än det, hvartill hans arbete gör honom. Nu är hvarje tryckt arbete skrifvet, icke för det året då det utkommer, utan för det tillkommande så väl som närvarande, så vida arbetet eller författarens namn kan bibehålla sig. Så länge nu denna litterära existens varar, så länge är också granskningsrätten i sin fulla kraft, och den som vill jäfva den, eller på ett eller annat sätt undandraga sig den, och bruka hemliga eller civila medel för att tysta granskaren, den hör i anseende till sin karakter och sitt uppförande onekligen under den rubrik, som Lessing för slika herrar uppritat och kallat — *Klotzianismus.* Så länge, alltså, som vårt klander af såkallade stora författare deduceras i rät nedstigande linie från förnuftsgrunder, och dessa författare eller deras *attachés* icke förmå vederlägga oss, så länge blifva vi också beståndande på vår punkt, och tänka icke att taga ett enda jota tillbaka af hvad vi sagt.»

«Om det nu är afgjordt, att kritikens lagar tillåta oss att underkasta hvarje författare och hans arbete vår granskning, om man således har orätt att förebrå oss sjelfva utöfvandet af en vår ovilkorliga rättighet, såsom brott, såsom sidovördnad emot hvad man behagar kalla erkänd eller grånad (?) förtjenst; så återstår för vårt rättfärdigande endast att uppdaga, det vi med detta företag hafva andra än ensidiga afsigter, att vi dermed åsyfta något godt ändamål, att vi icke förkasta någonting endast derför att det hittills blifvit berömdt, och att, med ett ord, alla våra satser och alla våra omdömen rapportera sig på en idé. Det tyckes också verkligen som skulle allmänheten redan funnit att någon sådan idé måtte ligga till grund, ty man har mycket funderat derpå, och i allmänna papper sökt, än på ett, än på ett annat sätt upptäcka och framställa den. Emellertid, då man vid detta göromål icke gått fördomsfritt tillväga, icke skiljt sig vid alla förut antagna satser, för att väga våra med den vigt som ensam kunde gifva ett säkert utslag; så har man dervid alltid misstagit sig och kommit till orig-

tiga resultat. Den mest allmänna gissning har varit, att införandet af en såkallad ny tysk vitterhet vore den byggnad, på hvilken vi hemligen och uppenbart arbetade, och genom en obegriplig inadvertens har man med denna tyska vitterhet, på vår räkning, amalgamerat en grekisk; alltefter som man tyckte sig berättigad att sluta från innehållet af hvarje särskilt nummer af vårt blad. Utgifvaren af Journalen och Nya Posten, så olika vägar de än må gå, äro dock fullkomligen lika uti okunnighet om all konstfilosofi, och följaktligen uti hat till Polyfem, som vid alla tillfällen rekommenderar en dylik: det kunde således icke fela, att de ju skulle påbörda oss den ena orimligheten efter den andra, och uti deras blad bemöda sig att på detta sätt bereda en ton emot oss. För att vi, i några af konstlärans vigtigaste frågor, åberopat några förträffliga tyska konstdomare, för det att vi icke i likhet med herrarna beskratta tidehvarfvets största filosofer (hvilkas skrifter det vore önskligt att man något mera studerade), och för det vi våga göra rättvisa åt de stora tyska snillen, hvilka först börjat gifva sina landsmän begrepp om sann konst; för detta allt heter det, att vi vilja göra vår litteratur till tysk, och derföre kallar man summan af våra yttrade tankar — tyskeri. Hvad rå vi derför, att dessa män råkat att födas i Tyskland? Skall deras förtjenst derföre evigt misskännas hos oss? Och hvarföre skall det land, i hvilket dessa män lefva, eller det språk, på hvilket de skrifva, vara oss så förhatligt? Är icke detta språk så ytterst nära beslägtadt med vårt eget, och är icke sjelfva denna nation af samma götiska stam som vi? Skulle således någon vitter efterhärmning kunna gillas eller tillstyrkas; hvilket folk borde då snarare lemna oss idealet dertill? Men en sådan härmning hafva vi aldrig yrkat. Herrar rimmare ha gräsligen bedragit sig, då de trott att vi umgingos med så små föresatser. Äfvenså grundadt kunde man beskyllt oss för härmningslust efter spaniorer, italienare och engelsmän; ty huru många författare af dessa tre nationer hafva vi icke med vördnad omnämnt! — Men man har icke insett, hvar grunden låg till vår ovanliga behandling af vissa ämnen, och deraf kom den besynnerliga åsigten af vårt företag. Man kunde icke begripa, huru det vore möjligt att anse poesi för något annat än ett förädlande sinnesnöje, som förmodligen vill säga detsamma som en artigare method att roa ett hyfsadt sällskap, och derunder inströ små, frappant framställda lefnadsreglor, hvilka tillsammantagna man tagit sig den friheten att kalla filosofi. Så mycket mindre kunde man då begripa, huru det var möjligt att göra sig lustig öfver dessa rimmade predikningar af våra såkallade stora poeter, hvilka man läste med den största beundran, emedan A. sagt till B., och B. till C., och så allt nedföre, att de voro dråpliga mästerstycken, hvilka det skulle förråda en oerhörd smaklöshet att icke beundra. Då nu poesi icke var, och icke skulle vara annat än en sådan leksak, så måste det ju förefalla underligt att höra menniskor, som man icke vidare visste något om, ända rätt fram fördömma detta begrepp, åberopa främmande nationers exem-

l, tala om Homer, Goethe och Shakspeare såsom hos oss oupphunna mönər, och öfverhufvud framställa poesien såsom en högst vigtig faktor eller grediens af menskliga bildningen, med mera sådant. — Vidare tyckte an det vara en underlig omständighet, att allt detta framställdes med örsta säkerhet och djerfhet, utan att man fick några mönster på vårt ıråk af det slags poesi, som skulle sättas i stället för den klandrade: likaım det icke vore möjligt att inse det felaktiga i en sak, utan att derföre ›s sig känna förmåga att alstra något bättre. Vi anse nemligen framällningen af det rent sköna långt ifrån för någonting lätt; och poesi — ɾad är den annat än det rent skönas (det absolutas) uppenbarelse? Filosoən kan väl, i kraft af sin innerliga slägtskap med poesien (h. e. deras inördes ömsesidiga förklaring), skapa oss en poetik, hvilken åter utstakar ır oss formlerna och methodiken, men af sjelfva poesien kan den ingaında sätta oss i besittning. Detta kan ganska lätt förklara för oss, huru, ɜnom ett enda felsteg, den moderna poesien aflägsnade sig, för så lång d, allt mer och mer ifrån sin urbild, den rena poesien. Aristoteles hade ɜmligen bildat sig en poetik, abstraherad från grekiska poesiens mästerycken, hvilka äro de högsta kända poetiska digniteter, de som närmast ›phinna poesiens ideal. Men hvad kunde denna poetik lemna? Blott regr för det mekaniska. Huru falskt tänkt måste icke då den satsen blifva, t man genom dessa reglors stränga iakttagande, skulle framalstra äfven goda poemer som de, hvilka gifvit anledning till dessa reglor. Och likl gick man på detta sätt tillväga, då man inrättade den skaldekonst som ıpkom i Frankrike, florerade en tid i Tyskland, och ännu hos oss är den dande. Det är mot denna skaldekonst som vi rigtat vår polemik. Det ana snillet skapar sig sjelf sin bana, sina former; och hvarje stort skande snille gör, af denna anledning, alltid nya tillägg till poetikerna nödndiga. Ty, man betänke det noga, konststycken skapa theorier, och icke ärtom. Huru mycket mer misslyckad måste icke denna modernt morna *) poesi blifva, då man, som det verkligen här· hände, icke förstod ı Aristoteles, hvilket nog synes deraf, att man förklarade honom genom ɔratius, som förmodligen aldrig tänkte så litet på någonting, som att med :t skaldebref till Pisonerna skapa en theori för adertonde och nittonde klets skalder!»

«Vi hafva beslutat att, utan hinder af dessa häfdade misstag, anställa för våra landsmän en pröfning af de konstprodukter, som äro för handen; ɪrföre att vi anse konsten för någonting heligt, som hvarken bör eller får rblandas med småsinnets kraftyttringar. Vi ville att något skulle vara ıdjadt för de snillen, som möjligtvis härefter kunde uppstå; vi skulle ädja oss, om någon tänkare icke skulle finna våra bemödanden onyttiga

*) Till skillnad från den egentligen såkallade moderna poesien, som är ɜnsamma som den romantiska.

för det stora verket: vår nationalandas möjliga väckelse och återförande till sin värdighet och sjelfständighet. Derföre måste först galanteriet fördrifvas ur det svenska snillets skapelser, och afgudabilderna nedrifvas, för hvilka vi så länge rökt och offrat. Detta är gränsen för **vår** verksamhet: längre få vi icke gå. De skola förmodligen en gång komma, som bygga på den grund vi lagt; men vi skola fortfara att verka i den inskränkta krets, som blifvit oss anvist. Hittills hafva vi icke behöft att lägga konstens nogaste måttstock på de verk vi pröfvat; man dömmer icke arabesker efter den bildande konstens högsta principer. Men om den tid skulle komma, då konsten äfven hos oss närmar sig till sitt ideal, så hafva vi här och der i våra skrifter gifvit vinkar om våra yttersta ståndpunkter, och vi skola icke underlåta att lika frimodigt yttra oss då som nu. Och skulle vi upplefva det tidehvarf, då sann filosofi och ren konst blifvit inhemska i Sverge, gemensamt återställt religionens förlorade anseende, och undanryckt moraliteten sedespråkens vacklande beskydd; då skola vi med glädje nedlägga våra vapen och fröjda oss åt den nya sol som uppgått öfver ett älskadt, nu skymfadt fäderneslånd.»

Att den uppgående morgonstjernan skulle af vännerna i Stockholm med största enthusiasm helsas välkommen, var så mycket mera naturligt, som dessa mer än en gång förklarat sig sjelfva endast vara förebud för den svenska vitterhetens nya Messias. Innan Polyfem ännu fått en prosaisk anmälan af Phosphoros i ordning, var den färdig med en poetisk hyllning, som äger oändligt mycket slägttycke med Phosphoros' egen poesi. Från denna dag fortgår vexelbeprisningen mellan den nya skolans organer oupphörligt. Ville ingen annan berömma dem, så berömde de hvarandra så mycket mera. Redan i följande nummer af Polyfem läser man följande högtrafvande krigssång, som slutar med apotheos för en af hjeltarne (II: N:o 25):

Sång.

Auf, tapfere Mannen,
Und folgt dem Getön!

Bröder! till larmande
Fejder och krig
Utan förbarmande

Ruste man sig!
Från våra fält
Skynden Tunguser!
Gracer och Muser
Redan sin väldiga här mot er ställt.

Dragen de rostiga
Värjor ej ut,
Och på de frostiga
Rim gören slut.
Ännu i ro
Lefven en timma:
Pallas skall glimma
Vapenklädd snart och förstöra ert bo.

Frankrike! lätte din
Smak deras sång.
Ännu dem mätte din
Magra buljong.
Höfliga ord,
Smickrande fraser
Må deras gracer
Rundligt servera vid dukade bord.

Hämnden förbidande
Slipar sin dart.
Bittert och svidande
Sårar hon snart.
Grufligt er tropp
Krossas i gruset;
Hastigt med ljuset
Skönheten vaknar förherrligad opp.

Snart skall hon stråla i
Himmelskt behag.
Skönt skall hon måla i
Norden vår dag.
Lys öfver oss,
Himmelska tärna!
Skönaste stjerna!
Tänd öfver Sverge ditt fredliga bloss.

Fina och skrymtande
Rimmareskrå!

Långnäst och grymtande
  Då skall du stå.
Bort med din ståt!
Skörden är mogen;
Tapper och trogen
Följer Ulysses till Lethen dig åt.

Hämnden då varnande
  Kastar sin lans.
Himmelen klarnande
  Strålar i glans.
Redan en krans
Binds af behagen;
Försten för dagen,
A(tterbom), får den vid Musernas dans.

Slutligen hade Polyfems enthusiasm lagt sig så pass, att han förmådde se den höga företeelsen med nyktra prosaiska ögon. Några veckor efter de poetiska lofoffren finner man ändtligen en recension af Phosphoros' båda första häften. Den korta inledningen lyder sålunda (II: N:o 32):

«Då redan tvenne häften af denna månadsskrift utkommit, och då den på ett så utmärkt sätt uppfyllt den önskan, som Polyfem vid början af sin bana yttrat: att en gång få se sann poesi blomstra i Sverge; så bör han ej längre dröja att anmäla denna skrift för allmänheten. Men i det han pekar på de oöfverträffliga skönheter, som pryda dessa häften, vill han ej heller förtiga hvad man, vid vissa detaljer, kan hafva att tadla, såsom varande under det höga fullkomlighets-ideal, till hvilket de fosforiska skalderna sträfva, och dymedelst äfven här uppfylla sin bestämmelse,

fungi vice cotis, acutum
Reddere quæ ferrum valet, exsors ipsa secandi.

«Men beklagligen tillåter honom ej rummet, att i vidd deducera sina omdömen, ett företag, som, för konstprincipernas utvecklande och förallmänligande, skulle vara af så oändligt stor vigt. Vi måste derföre framställa dessa omdömen, mera såsom postulerande än demonstrerande; dock torde vi, för att strängt bevisa rigtigheten af våra yttranden, särskildt uttaga något visst stycke och underkasta det en detaljerad kritik. Låtom oss, utan omsvep, gå till saken.»

Recensenten öfvergår derefter till en detaljkritik, som utfaller nästan obetingadt berömmande, ett resultat,

som är temligen oväntadt i en tidning, der så skarpa hufvuden voro verksamma, då vi erinra oss den mängd af svammel och *non-sens*, som den recenserade skriften innehåller, och hvaraf jag tror mig hafva redan meddelat tillräckliga prof. Den nebulösa prologen «utförer sitt thema i den högsta poesi, hvars bilder och uttryck oemotståndligt tala på en gång till fantasien och känslan»; «vi torde icke», heter det, «säga för mycket, då vi påstå att vi äga högst få poemer på vårt språk, som med detta kunna jemföras i värde. Äfven den mekaniska delen är af en lika stor förtjenst: rik, harmonisk och målande.» Författaren sjelf var dock under en senare period af en helt annan tanke, då han företog en radikal omarbetning af hela poemet. Det vackra poemet «Erotikon», som jag förut meddelat, berömmes, och med rätta; men med en öfverdrift, som är falsk och osmaklig.

«Hvilken af våra prisbelönta poeter kan väl, efter genomläsningen af detta poem, med sann känsla af sig sjelf utropa: *anch'io sono pittore?* — Med detta hafva vi på vårt språk fått ett skaldestycke, som vi, med full tillförsigt, kunna sätta vid sidan af de förträffligaste utländska mästerstycken i denna genre. Ämnet är nästan detsamma som Klopstocks elegie *Die künftige Geliebte.* Vi vilja visst icke bortrycka ett blad af den lager, som Messiadens heliga bard så rättvist vunnit; men är väl hans psevdoantika elegi att jemföra med detta? Förgäfves skall den strängaste granskare, om han än vore beväpnad med afundens och fördomens hela bitterhet, här söka något vårdslösadt eller felaktigt uttryck, någon oegentlig bild, någon falsk tanke, någon disharmonisk vers. Nej, den nogaste undersökning skall nödga honom att utropa:

Tale tuum nobis carmen, divine poëta,
Qvale sopor fessis in gramine, qvale per aestum
Dulcis aqvae salienti sitim restinguere rivo.

Ty till den grad är här *os magna sonaturum* förenadt med det *molle atque facetum*, som endast ger ett skaldestycke intagande grazie.»

Äfven öfversättningarna af «Episoden om Armidas Ö» ur Tasso's «*Gerusalemme Liberata*» och af Cervantes' «Hymn till Jungfru Maria» har recensenten haft panna nog att loforda, ehuru han anmärker några få oegentlig-

heter, och synes gifva en vink derom, att den senare kan vara en öfversättning från en tysk öfversättning. — Jag antager, att denna recension är sammanskrifven af mellanlöparen Hammarsköld, hvilken såsom kritiker följde en helt och hållet jesuitisk moral. Allt, som kunde bidraga till de nya åsigternas befrämjande och de gamlas nedsättande, var i hans ögon tillåtligt, äfven om sanningen dervid skulle komma att sitta emellan. Att yttra något förklenligt, äfven med största skäl, mot den nya skolans produkter, var högförräderi.

Medan Polyfem sålunda på vers och prosa lofordade sina bundsförvandter i Upsala, med undantag af ett eller annat litet kärleksgnabb, såsom med Elgström för hans skrift «Om ett stort, ett patriotiskt Tänkesätt», och med Palmblad för hans öfversättning af Tieck's folksagor, om på allvar eller för sken skull lemnar jag derhän, fortfar han att anfalla sina motståndare också både på vers och prosa. Huru «Uppfostrarens» sångare tilltuktades, sågo vi ofvanföre. Ej långt derefter blef Wallmark föremål för åtskilligt poetiskt skämt, temligen groft och ingalunda af den qvickhet, att det förtjenar anföras.

En episod af den pågående striden må som hastigast vidröras, icke derföre att den i och för sig sjelf äger någon framstående vigt, utan derföre att den till en del förklarar häntydningarne i nyss anförda poem, och att man i det följande ofta alluderade på densamma. Palmblad hade i Upsala utgifvit i disputationsform en öfversättning af «*Quintus Calaber*». Detta i och för sig sjelft ganska obetydliga arbete, som, förfärdigadt af någon annan ung studerandes hand, säkerligen aldrig skulle väckt någon särdeles uppmärksamhet, förklarades af Journalen för god pris och underkastades en bittert klandrande och förlöjligande recension; hvarpå Palmblad svarade i ett särskildt tryckt sändebref, som föranledde en ytterligare och ännu skarpare kritik i Journalen.

Under denna tvist förekommo lustiga saker nog. Så påstår Journalen, att man för att göra en sådan öfversättning som Palmblads behöfver fem språk. nemligen 1) det språk, hvarifrån man öfversätter; 2) tyskan (Palmblad hade påtagligen lagt en tysk öfversättning till grund för sin egen); 3) den gamla svenskan (Palmblads öfversättning är rik på archaismer); 4) den nyare svenskan och 5) den allranyaste eller den man sjelf gör. — På ett ställe hade recensenten med allt skäl förebrått Palmblad att han i öfversättningen begagnat *Tempus Imperfectum* der originalet tydligen har *Futurum*; hvarpå Palmblad ej har bättre svar än att det är *Enallage Temporum.* Med anledning deraf frågar Journalen: «Är ni ej sjelf, min herre, en liten *Enallage* af något *Futurum* till ett *Imperfectum?*» Vidare klandrar Journalen Palmblads noggrannhet att gifva alla mythologiska och historiska namn den grekiska formen i stället för den vanligare latinska, så till exempel just Kointos i stället för *Quintus,* som dock är ett rent romerskt namn. — I de öfriga detaljerna af denna i och för sig föga intressanta tvist inlåta vi oss icke. Bitterheten å ömse sidor var stor, kanske dock större på Journalens sida. I ett senare sändebref, till svar på Journalens kritik af sändebrefvet N:o 1, är Palmblad, eller låtsar åtminstone vara, temligen lugn, och har framför allt rätt i det påståendet, att Journalen måste haft särskilda skäl att med så fientlig stränghet i en allmän tidning söka sönderslita ett litet arbete, hvilket i vanliga fall borde hafva behandlats såsom en ynglings lärospån, och hvars granskning egentligen borde hafva tillhört den akademiska lärosalen. Också var det endast författarens egen betydande kritiska öfverlägsenhet mot den äldre skolan, som beredde hans omogna, men ganska anspråksfulla produkt en så grundlig upptuktelse i Journalen.

Polyfems sätt att skämta med sina antagonister var, såsom vi sett, icke alltid af det finaste och, hvad

värre är, ej heller alltid af det qvickaste slag. Det var i detta afseende skada att Polyfem, hvars egentliga ledare ingalunda saknade qvickhet, var till den grad partisk, att han öppnade sin tidning äfven för medelmåttiga saker, ja rent af dåligheter, blott de innehöllo invektiver mot de gamla auktoriteterna i vår vitterhet. Att Polyfem äfven kunde tala ett allvarsamt ord i litterära ämnen, när det behagade honom att anslå den tonen, hafva vi äfven haft tillfälle att höra. Under fortgången af sin verksamhet ansåg sig Polyfem kunna öfverskrida den gräns, som var hans ursprungliga, nemligen den sköna litteraturen. En fortsatt betraktelse af dennas svaghetstillstånd förde honom naturligen till en undersökning af befryndade kulturhistoriska sferer, inom hvilka möjligen kunde sökas en pålitligare förklaring af litteraturens förfall än den ytliga, som nya skolan hittills uteslutande fasthållit, nemligen den ensidiga imitationen af franskt-klassiskt mönster. Nya skolan gick i denna undersökning icke så grundligt tillväga som den kunde hafva gjort, i hvilket fall den skulle hafva funnit, att besagda imitation, i stället för att vara grunden till det öfverklagade förfallet, tvärtom snarare måste anses såsom en följd deraf. Det var emellertid en oneklig förtjenst af skolan att hafva vändt uppmärksamheten åt detta håll, och att först hafva fästat sina ögon på dessa djupare grunder för den svenska litteraturens hotande urartning. Dessa grunder måste i sjelfva verket ligga i något väsentligare, än en tillfälligt förherrskande vitter smak, en så att säga blott yttre och mekanisk efterbildning af ett främmande mönster. De måste sökas i nationens sedliga, politiska och religiösa förhållanden under och näst före den tid, då den allmänna litterära afmattningen inträffade.

Det finns ingen historisk tilldragelse, som till den grad kan demoralisera ett till anlagen, efter traditionerna och enligt en gång fastställda lagar fritt folk, som för-

lusten af denna frihet. De historiska bevisen för denna sats behöfva ej särskildt anföras: de ligga i våra dagar under allas ögon. Denna stora olycka var Sverges folk bestämdt att upplefva, då Gustaf III, vare sig af oförstånd, eller maktlystnad, eller omständigheternas kraf, påtvingade oss Säkerhetsakten, hvilken på det våldsammaste sätt afskar den tradition af folkfrihet, som efterhand utvecklat sig i vår historia från den ursprungliga folkssuveräniteten till den konstitutionalism, som karakteriserar vårt Vasa-tidehvarf, hvilket mera till utseendet än i sjelfva saken understundom antager skepnaden af kungligt envälde. Gustaf III tilltrodde sig att våga samma experiment som Carl XI: bägge straffades uti sina efterträdare, den förre så mycket strängare och så mycket rättvisare, som han hade det varnande exemplet för ögonen. När Carl XII med sina fel och sina olyckor ännu ligger vid svenska folkets hjerta, så var Gustaf Adolfs landsflykt endast en yttre symbol af hans förvisning för evig tid från sitt folks kärlek, hans förbannelse i vår historia. Han hade blifvit uppfostrad i den olyckliga villfarelsen, som kostat de flesta legitima dynastier i Europas historia deras throner, och som svårligen kan gå in i andra än de trängsta hufvuden, hvilka olyckligtvis pläga åtfölja den gamla så kallade legitimiteten, att en regent står i samma förhållande till sitt folk som en godsägare till sina lifegna eller torpare, eller i bästa fall såsom en husfader till sin familj. Hvarifrån de fått denna oerhördt absurda föreställning, må de Guds tjenare bäst veta, som i religionens namn förmått inbilla dem en så kolossal dumhet. De civiliserade folkens historia vet ej af någon konungamakt, som på sådana grundvalar ursprungligen blifvit byggd. Undersåtarnes förslafvande är öfverallt yngre än konungamakten.

En så, för att välja det lindrigaste ordet, barnsligt uppfattad konungamakt påtvingades oss genom Gustaf III:s mästerkupp, och tillämpades i all sin ab-

surditet af den osaliga Gustaf Adolf. Det sedeförderf, som under det nästföregående halfva seklet utspridt sig öfver vårt fädernesland, liksom öfver hela det öfriga Europa, slog under den nya despotiska författningen så mycket djupare rötter, som folket genom sin regeringsform var uteslutet från deltagandet i sin egen styrelse; följaktligen grundlagsenligt ej hade rätt att sysselsätta sina tankar med sådana höga föremål, som mest fängsla den praktiska mannen och leda hans verksamhet på den rätta banan; och vidare som ingen tryckfrihet lemnade rum för diskussion af allmänna angelägenheter eller medgaf möjligheten af den censur öfver den offentliga moralen, hvilken ensam är tillräcklig att genom sina välgerningar uppväga alla olägenheter af pressfrihetens missbruk. Despotien hade hos oss samma påföljd som i alla andra civiliserade länder, först att öka brotten och att skyla dem, och slutligen att göra det största af alla brott, som en medborgare kan begå, uppresningen mot bestående regering, och följaktligen det tillfälliga upphäfvandet af all lag och säkerhet i samhället, icke blott ursäktligt utan äfven berömvärdt. Det politiska och moraliska eländet slutades genom revolution och kunde på annat sätt ej slutas.

Det mångåriga förtrycket hade emellertid hos massan af nationen förslappat medvetandet om dess ursprungliga rätt till frihet. Under det att hvar och en var, eller trodde sig berättigad att vara, tyrann i sitt eget hus, vågade blott få att vara fria inom samhället. Det finnes intet gift, som värre fräter på sjelfva kärnan af ett folks moralitet än denna vana af förnedring, denna förställda underdånighet, hvarunder tusende dåliga passioner i hemlighet jäsa. När frihetens dag ändtligen framstrålar för ett sådant folk, är det liksom yrvaket. Det öfvertygas snart att det äger den länge efterlängtade friheten, men fattar denna lycka till en början helt theoretiskt; den talar derom, den skryter deraf, men vet

knappt om den törs begagna den. Så var förhållandet med den efter revolutionen antagna tryckfrihetsordningen. Svenska folket har för denna ovärderliga gåfva att tacka ansträngningarne af några få män, som i bildning, förstånd och äkta frisinnighet stodo till den grad öfver sin samtid, att endast en senare tid kan mäta höjden af deras öfverlägsenhet öfver den stora massan af den tidens så kallade bildade. Det är för en vitterhetens häfdatecknare en särskild fröjd att bland dessa män kunna nämna den gamla Leopold, hvilken endast genom detta drag af politisk vishet och ädel patriotism tillräckligt kan försona alla de esthetiska synder, som den nya skolan med och utan rätt lagt honom till last.

Knappt hade ock den nya lagen blifvit promulgerad, förrän man fick höra protester deremot från flera håll, der man trodde att denna nya frihet endast skulle vara en välljudande tidsenlig fras, som aldrig skulle komma att tillämpas. Oredliga och försumliga embetsmän, hvilkas förseelser af pressen lades i dagen, stockkonservativa politiker, helst af den sort, som förenar sjelfskrifvenhet med okunnighet, hvilkas grundsatser och anspråk underkastades en undersökning af mera generande beskaffenhet än den, som fordom kunde i all fredlighet hållas mellan fyra ögon, eller i värsta fall mellan fyra väggar, privilegierade ståndsledamöter, hvilkas företrädesrättigheter man var nog oblyg att granska och möjligen äfven theoretiskt underkänna: alla dessa förenade sina röster till en behaglig korus, för att nedskrika tryckfriheten, och sina lyckligtvis ej starka hufvuden att arbeta på dess upphäfvande. Jag blygs att tillägga, att det äfven fanns litteratörer, som förenade sig med detta oharmoniska sällskap. Dessa sökte stöd för sin åsigt i det sätt, hvarpå den nya skolan ansågs missbruka tryckfriheten i sin strid mot den gamla vitterheten. Icke en gång i en tvist af så rent andlig natur, hvilken aldrig, huru den än måtte utfalla, kunde blifva vådlig för sam-

hållet, ville man medgifva yttranderätten. Åtskilliga artiklar i Stockholmstidningarne, äfven Journalen, hade temligen oförbehållsamt uttalat sådana regressiva åsigter, hvilket slutligen föranledde Polyfem att i en artikel, «Huru användes den tryckfrihet nationen vunnit?» utreda detta ämne. Eget är, att det första kraftiga försvaret för pressfriheten skulle utgå från den skola, som i framtiden ej kunde tillräckligt gifva luft åt sitt hat mot denna frihet (Polyfem III: 16).

«Det låter icke tänka sig, att riksens ständer, vid utarbetandet och antagandet af tryckfrihetslagen, föreställt sig omöjligheten af dess missbruk, hvarmed jag förstår ett fintligt eluderande af dess bud (för de grofva brotten mot denna lag är så öfverflödigt varnadt, att något dylikt ej gerna kan komma i fråga). Tanken, i stöd af sin absolut fria natur, är så böjd att utsväfva öfver de gränser, som statsförfattningar kunna draga för dess yttrande, att dessa aldrig kunna fullkomligen uppfylla sin bestämmelse i detta fall, de må vara så stränga som helst. Denna sats är så tillräckligen bestyrkt af seklers erfarenhet, att man oundvikligen måste antaga den som bekant för de män, hvilka stiftat vår grundlag. Nu är vår tryckfrihet så oinskränkt, att man icke kan tänka sig dess utvidgande i förening med statsförfattningens bestånd, hvilken, som all samhällsordning, icke är annat i sin yttersta princip än en inskränkning af den naturliga friheten. Huru kan man då föreställa sig, att bland två millioner menniskor, som äro i besittning af denna vidsträckta frihet att yttra sig, icke förr eller senare någon skulle uppstå, som, rusig af sin frihetskänsla, blefve sjelfsvåldig? Ständerna ha således påtagligen förutsett mångfaldiga utsväfningar af denna art; men de hafva stillatigande lemnat dem rum, för att icke, genom förebyggande af mindre skadliga missbruk, upphäfva möjligheten af de stora välgerningar, som en större frihet måste skänka oss. Möjligheten och toleransen af dessa missbruk ligger således i planen af vår konstitution och den liberala princip, på hvilken den är byggd.»

«Hade ständerna icke haft någon annan afsigt med tryckfrihetens införande än den att göra en tjenst åt den lärda republiken, så hade de hvarken behöft att göra den till en grundlag eller utsträcka den så vidt som de verkligen gjort. Nu är tryckfriheten åter en så nödvändig länk i konstitutionen, att denna icke kan existera den förutan, emedan den är dess förklaring och kontroll. Derföre hafva ständerna formligen uppmanat, genom denna lag, hvar och en att yttra sig öfver konstitutionen, med allt hvad dertill hörer, icke undantagit från granskning någon del af den allmänna administrationen, eller dem som besörja den, och på det ingen betänklighet måtte afskräcka från sådana företag, hafva de lemnat full frihet

i valet af stil och skrifsätt, med ålagdt iakttagande af hvad grundlagen och allmänna lagen föreskrifva; de hafva visligen förbjudit domaren allt förklarande af en författares ord, och, till bevis på deras allvarliga vilja att bibehålla denna frihet oförryckt, hafva de tillsatt en egen komité att vaka öfver dess helgd, mot hvilken inrättning dock tilläfventyrs vore hvarjehanda att anmärka. — Det är således tydligt, att ständerna alldeles icke gjort något afseende på de små förargelser, som tilläfventyrs kunde träffa enskilda personer eller embetsmän, genom denna allmänna frihet och granskning, då de deremot för personliga förolämpanden och obevista smädelser lemnat dem i allmänna lagen och sjelfva tryckfrihetslagen en öppen och säker tillflykt. Den, som icke är nöjd med denna säkerhet, utan skrifver om smädelser och olagligheter, som skulle skyddas af tryckfriheten, bevisar att han har en sjuk sak, eller icke förstår att begagna sig af de medborgerliga fördelar, som hvar och en svensk medborgare lika oförkränkt i lagarne förvaras.»

«Om det således är bevist, att missbruk af tryckfriheten äro vid grundlagens funderande antagna som möjliga, men icke destomindre tolererade till en viss grad, der de förvandlas i brott och blifva straffade; om det likaledes är afgjordt, att detta förhållande är så tydligt och i ögonen fallande, att hvar och en måste inse det; så är det en afgjord sak, att alla de libeller, som utkomma om tryckfrihetens missbruk, icke kunna vara dikterade af välmening, eller af okunnighet om lagens esprit, hvilken ligger öppen för allas ögon. Komma nu dertill betydelsefulla vinkar om den ringa nytta nationen hittills haft af sin tryckfrihet, så kan man taga för afgjordt, att qvintessensen af hela deklamationen, som libellisten vill insinuera, består i en önskan att se tryckfriheten upphäfven, han må nu fördölja och inkläda den på hvad sätt som helst. Som ingen opartisk och god medborgare kan på allvar hysa en sådan önskan, så kan man likaledes vara öfvertygad att en sådan skriftställare antingen är en dålig embetsman eller en dålig författare, som vill göra sin dåliga sak till nationens, och uppoffra denna för sin personliga eller litterära reputation.»

«Ännu kunde det visserligen vara ett ganska intressant företag att undersöka, huruvida dessa föregifna otaliga missbruk verkligen äga rum eller äro uppdiktade. Fastän saken i båda fallen förblifver densamma, vore dock ett utslag af den sistnämnda beskaffenheten ett ytterligare bevis på elakheten af brochur-skrifvarnes afsigter. Jag bekänner uppriktigt, att jag tror dessa missbruk hittills vara ganska få, och åtminstone af föga menlig verkan; men jag medgifver också, att jag hvarken har nog beläsenhet i den nyaste svenska ströskrifts-litteraturen, ej heller tillräckliga politiska kunskaper, att deröfver fälla ett säkert och obestridligt omdöme. Så mycket kan jag dock säga, att största delen af våra politiska skribenter förefalla mig i deras förfärliga rustning mera löjliga än farliga, ja knappt värda någon uppmärksamhet. — Onekligen är det ett högst löjligt fenomen att se förfat-

tare (t. ex. utgifvaren af «Nytta och Nöje») som icke kunna skrifva deras eget modersmål, eller rimma en felfri ballad, trycka recepter för regeringar, och satirisera öfver händelser, hvilkas gång och orsaker de icke ens historiskt känna. Men sådant får man förlåta dem: deras skrifter kunna på annat sätt icke göras säljbara. Andra aktningsvärda författare, på hvilkas upplysande statistiska skrifter detta omdöme ingalunda kan lämpas, lära icke heller förklara det såsom fäldt i sådan mening.»

«Om de såkallade missbruken af tryckfriheten i litterärt afseende har jag med flit underlåtit att yttra mig. Min förklaring i detta ämne skulle då urartat till ett försvar för denna tidning och några skrifter, som yppat lika syftning med den. Det är så länge sedan vi förklarade våra grundsatser i den vittra polemiken, och vi hafva så ofta upprepat dem, att de böra vara kända: att vi skulle ändra dem — derpå är ej att tänka.»

Jag har nu närmast att sysselsätta mig med de religiösa förhållandena i vårt fäderneslând under den period, hvars vittra historia är föremål för vår betraktelse. En grundligare och allvarligare uppfattning af dessa förhållanden var en bland de välsignelser, som det nya statsskicket efter år 1809 medförde. — Det är allmänt kändt, huru upplysningens tidehvarf i alla länder menligt inverkade på religiositeten, ej blott bland de bildade klasserna utan äfven medelbarligen på den stora massan af folket. Vi hafva dock ej rätt att för detta beklagliga resultat af upplysningen obetingadt fördömma denna. Tviflet, äfven i den frivola form som upplysningen alstrade, är dock bättre än den blinda bokstafstron, det själlösa bigotteriet, som under den nästföregående tiden reste kättarebålen och anställde hexprocesserna. Den förståndskritik, som karakteriserar det så kallade upplysningens tidehvarf, syftade i främsta rummet på att undergräfva den hittills gällande auktoriteten, fullkomligt obekymrad om följderna deraf i politiskt och moraliskt afseende. Den utgick, såsom bekant är, från ett af de länder, som fortfara att sucka under den romerska kyrkodespotismens tvång, och blef så mycket skoningslösare, ju flera grundade anledningar den hade till anklagelser mot kyrkan, hvilken i en katholiks ögon måste sammanfalla med religionen, då all ka-

holsk religion är väsentligen exoterisk, införlifvad med yttre institutioner, yttre maktspråk, underverk och ceremonier. Lika bekant är, att denna kritik genomfördes af den filosofiska skola, som är känd under namn af Encyklopedien. Hon tillhörde ursprungligen Frankrike, men fortplantades äfven öfver det norra Europa, och slog fasta rötter äfven i de protestantiska länder, hvilka, ehuru de för länge sedan emanciperat sig från den romerska påfvemyndigheten, likväl bibehållit tillräckligt mycket papism i lära och författning, för att gifva Lessing anledning till det bekanta yttrandet, under hans dogmatiska strid med ultra-orthodoxien i Tyskland, att, om han nödvändigt skulle underkasta sig ett påfvevälde, så lydde han hellre under en påfve, såsom i den romerska kyrkan, än under många påfvar, såsom i den lutherska. Här i vårt land spriddes dessa läror egentligen under Gustaf III:s tid, då konungen sjelf i likhet med sin omgifning, och i likhet med de bildade klasserna i alla länder, oförtäckt bekände sig till den franska encyklopedismens läror, föga anande de förskräckliga följder hvartill dessa, praktiskt tillämpade, omsider skulle leda, följder, hvilka i hela sin ryslighet just skulle drabba de samhällsklasser, som först med sitt obetänksamma bifall omfattat dem.

Tviflet på de gamla religiösa föreställningarnes befogenhet blef mer och mer allmänt, och, hvad värre var än sjelfva tviflet, dogmerna blefvo föremål för hån och åtlöje. Den vetenskapliga skepticismen innebär ingalunda den religiösa känslans upphäfvande; — tvärtom står den väl tillsammans med aktning för religionen, såsom samhällets grundval och dess medlemmars öfvertygelse, och med fläckfri sedlighet hos den tviflande. Det frivola tvifvel åter, som yttrar sig genom förakt för och bespottelse af kyrkans läror och inrättningar samt de frommes enfaldiga tro, är till sin natur omoraliskt och

samhällsvådligt. Så beskaffadt var det fritänkeri, som under senare hälften af förra seklet hörde till goda tonen. Äfven presterskapet kunde ej undgå att i större eller mindre mån smittas af det tänkesätt, som tillhörde de bildade i allmänhet. Hos dem, hos den bättre delen af dem åtminstone, antog detta fritänkeri formen af en platt rationalism, som ville af kristendomen fasthålla egentligen endast dess sedelära, sökte bortförklara underverken och så mycket som möjligt undvek att vidröra de egentliga trosdogmerna, hvilka man lemnade i sitt värde. Der orthodoxien sökte försvara sin rätt, uppträdde den gemenligen i den allrasämsta form. Den nya theologiska forskning, som blef en frukt af den Kantiska filosofien i Tyskland, misstänktes af de gammalorthodoxe och förstods ej af det yngre presterskap, som fått sin uppfostran i den nyssnämnda rationalismens skola. Att undantag funnos, begripes af sig sjelft och vi hade i det föregående tillfälle att göra bekantskap med några sådana *). Några af biskoparne på den tiden voro äfven utmärkta för lärd, äfven theologisk bildning, såsom Wallqvist och Lindblom. Under dessa förhållanden af en beklaglig religiös likgiltighet yppades ett och annat försök att modernisera kristendomen eller göra dess läror, såsom det heter, tidsenliga. Man klandrade, och med rätta, de undervisningsböcker i religionen, som hittills begagnats, såsom föråldrade, så till föreställningssätt som språk: man började yrka på en förbättring af katekes, kyrkohandbok, psalmbok o. s. v. De strängt orthodoxe förkastade alla reformförslag och fördömde filosofien, hvilken förmenades hafva vållat ett så vådligt nyhetsbegär; de högre bildade, som insågo nödvändigheten af en förbättring, ville dock ej lemna den i rationalisternas händer. Förslag gjordes med större eller mindre framgång. Då uppträdde Po-

*) Se ofvanföre, sid. 62 följ.

lyfem i frågan med en uppsats, som å ena sidan sökte försvara filosofien mot de rättrognes förebråelser, och å den andra den gamla orthodoxien mot den moderna rationalismen.

Af denna vidlyftiga afhandling, som i grunddragen inneslöt skolans hela praktiska rigtning att bevara auktoriteten och det faktiskt gifna på alla punkter, der skolan sjelf ej uppträdde såsom auktoritet, ser man, med hvilket förtroende dess författare uppblickade till den Schellingska filosofien, såsom det ändtligen funna räddningsmedlet från den öfverhandtagande irreligiositeten. Man gjorde sig nemligen den illusionen om nämnda filosofi, att den skulle kunna lösa alla tvifvel genom att på ett ovedersägligt sätt bevisa kristendomens hufvudsanningar. Det är bekant, att man snart kom ifrån denna villfarelse till den bättre öfvertygelsen, att religionen måste sjelf försvara sina sanningar, i fall de skola kunna försvaras, och det med andra vapen än dem filosofien begagnar. Den filosofiska läran om de gudomliga tingen kommer alltid att blifva en annan än religionens, ehuru hon visserligen icke derföre behöfver vara fiendtlig eller motsatt mot den senare. Den Hegelska skolan gjorde sedermera i sin tur enahanda försök att sammansmälta filosofien och religionen, genom att i begreppsbestämningar upplösa den senares dogmer och dergenom förklara dem, — med hvilket resultat, är allmänt kändt. Det hörer ej till mitt ämne att närmare undersöka denna fråga. För oss kan det vara nog att minnas, att menige mans religion aldrig kan eller bör blifva filosofisk. Hvad dem angår, som äro vana att tänka vetenskapligt, så må de sjelfva ansvara för sin tro. Men hvad beträffar den stora massan af menniskor, som i afseende på de andliga tingen befinna sig på trons ståndpunkt, så böra de lemnas ostörda af alla spekulationer, hvilka endast förvirra deras föreställningar, rubba deras lugn, och slutligen måhända upphäfva deras sedliga begrepp och förhoppningar, utan att

förmå gifva dem något bättre i deras ställe. — Huru tillståndet var i vårt fädernesland, under det att Tyskland började lofva sig så rika välsignelser af sin filosofi, skildrar Polyfem på följande sätt (III: 33):

«Hvar och en ser, vid första anblicken, huru denna bildning karakteriserar sig. En afgjord indifferentism är dess kännemärke. Denna sträcker sig icke blott till religion, utan i allmänhet till allt, som icke rakt rapporterar sig på mat, drick och kläder. Ordet fädernesland har förlorat denna allsvåldiga magi, som gjorde Sverges öppna gränser till obeträdliga barrierer, och, med ett ord, fantasien, denna uppstigande länk från menskligheten till Gud, är förjagad af det kalla förståndet, som icke mäktar ersätta oss en enda af de skatter det beröfvat oss. — En varm religionskänsla var i forna tider det sublima draget i svenska nationens karakter, den poesi, som gjorde folket mäktigt af de stora bedrifter och stora uppoffringar, som hänryckte verlden. Gud, kung och fosterland voro för den ringaste bonde lika heliga ord, ty han tänkte sig dem aldrig åtskilda; nu har förståndet gjort Gud temligen umbärlig, ty moralens konstruktion förutsätter honom ej nödvändigt, — och med detsamma hafva kung och fädernesland förlorat den gudomlighet, den gloria, som den religiösa fantasien gjutit omkring dem. — Fåfängt skall man predika som ett pligtbud: älska konungen! älska fosterlandet! Kärlek låter ej befalla sig. — Gif folket religion, låt dess fantasi spela, — och nationalandan skall åter vakna, vi skola pånytt vara oöfvervinnliga.»

«Väl är det sannt, denna religiösa stämning är icke ännu alldeles försvunnen, — och ve oss om den det vore! Ännu går svenska soldaten i striden, med full öfvertygelse att han, som svensk soldat, är någonting mer än fienden, ännu tillskrifver han Gud utgången, och skulle med samma tillförsigt följa sin konung, nu som fordom, om han såge honom framför sig. Carl XII:s anda skulle tilläfventyrs ännu en gång återföra hans tidehvarf. — Ännu ber landtfolket (i synnerhet i de aflägsna bergsbygderna) lika ifrigt och innerligt för fäderneslandets räddning och svenska vapnens framgång, — och skulle tilläfventyrs sjelf i nödens stund ej tveka att gripa till vapen. Men dessa, ehuru en stor del af nationen, utgöra likväl ej nationen. Och i detta folket måste vara en anda och en själ, om något skall uträttas. Så länge egoismen och indifferentismen i stort finna fristad hos hela folkklasser, och understödjas der af den förståndiga betänksamheten, som förjagar hvarje välgörande utbrott af fantasien och känslan, måste allt förblifva i sin halfhet och kraftlöshet.»

«Religiositetens förfall hos några folkklasser, och fantasiens deraf följande död, har således medfört en förderflig egoism, som gör en mängd medborgare oförmögna af den högre och sanna fosterlandskänslan, hvilken är den inre fjeder, som ensam förmår att uppehålla detta lands sjelfständig-

het. Vi hafva sett exempel på, att denna fosterlandskänsla hos många saknas. Vare långt ifrån mig att neka, att den hos många personer af dessa klasser ännu lefver och verkar. Men det är redan för långt kommet, då den icke mer är allmän. Må man då vara betänkt på medel att i någon mån ersätta hvad som med religiositeten gått förloradt, och må man draga försorg om dennas bibehållande, der den ännu finnes. Man undandrage ej folket de ännu öfriga urgamla föremålen för dess dyrkan och vördnad! Huru ifrigt har man ej, af en missförstådd välmening, sökt utrota såkallade fördomar och vidskepelser, hvilka dock varit så oskyldiga, och hvilka i sin mån bidragit att bibehålla nationalkarakteren! — Man har på många ställen beröfvat folket den visserligen oskadliga förnöjelsen att sjunga julpsalmen *in dulci jubilo* (utan hvilken det dock förefaller dem, som vore det icke Jul) — blott af det skälet, att den är så barbarisk i sin sammansättning. Man hindrar dem från löfsalars byggande om sommaren, för att, som det heter, spara skogen (!), likasom vore skogsbristen redan så stor, att man borde neka dem några löfruskor till ett oskyldigt nöje. Det gamla svenska bruket att breda julhalm skall också utrotas m. m. — Hvad skall följden blifva deraf att både vid gudstjensten och i allmänna lefvernet undandraga menigheten all näring för fantasien, då man i alla fall aldrig kan af dem göra filosofer eller försätta dem bland idel förståndsabstraktioner? Det gifves så högst få folknöjen eller folkfester hos oss, att indragandet af dem nödvändigt skall leda folket från arbete och oskyldiga lekar till lättja och det redan alltför allmänna olyckliga bränvinssupandet. — Men allt detta har man icke betänkt nog, utan i sin välmening stormat löst mot sådana sedvanor som de omnämnda, för att göra folket klokare och upplystare; likasom hade den ärliga svenska bonden icke hulpit sig fram genom sekler med sin frihet, och med just samma upplysning, som ännu är hans lott.»

Man ser att denna författare är till ytterlighet konseqvent i sitt konservativa nit. Af räddhåga för de gamla religiösa föreställningarnes undergång vill han ej en gång tillåta att man motarbetar vidskepelsen; af fruktan för rationalismens eller *sens-commun*-filosofiens framsteg vill han ej tillåta, att religionsböckerna omskrifvas på ett språk, som icke allenast var brukligare utan äfven begripligare för samtida. Exorcismen skulle qvarstå i handboken, löfjerskorna och trollkarlarne i katekesen, och de latinska psalmerna i psalmboken. En sådan öfverdrift kunde icke annat än skada den sak, som den skulle försvara, då förbättringarnes målsmän,

och med dem hela den upplysta allmänheten, måste anse en slik konservatism för en galenskap, som bäst bevisade huru förlorad den gamla saken redan var. Lyckligtvis föll den länge åsyftade reformen till en del i händerna på en man, som, trots nya skolans nedsättning af hans andliga sånger som poesilösa och hans religiositet som platt och konstlad, var sitt värf fullt vuxen, som med ett rikt och kraftigt snille förenade en djup och äkta fornkristen religiositet samt en hög och vidsträckt allmän bildning, den man, som inom några få år skulle skänka oss den nya svenska psalmboken.

Sålunda uppträdde Polyfem i den nya skolans namn till försvar för den gamla orthodoxien, ja äfven till försvar för en mängd gamla bruk och plägseder, stundom af rätt vidskeplig beskaffenhet, hvilka från den katholska tiden, kanske till och med från hedenhös, fortplantat sig till en senare tid och nu voro på vägen att, i följd af de bildades bemödanden, bortläggas och falla i glömska. Han gjorde det, såsom vi sett, uttryckligen på den grund, att dessa gamla plägseder «gåfvo näring åt fantasien» och bidrogo att underhålla den poetiska stämningen hos folket, hvilken icke borde undanträngas af den moderna förståndsupplysningen, hvars onödighet och onytta slutligen ådagalägges dermed, att «den ärliga svenska bonden hulpit sig fram genom sekler med sin frihet och med just samma upplysning, som ännu är hans lott.» Detta sätt att resonnera, hvilket sedermera mångfaldiga gånger upptagits, återupprepats och varierats af konservatismen, till dess det ändtligen blef utslitet och bortkastadt, behöfver i våra dagar ingen vederläggning. Det innebär förnekandet af all historisk utveckling, följaktligen ett förnekande af historien sjelf, hvilken icke är något annat än en vetenskaplig framställning af mensklighetens framsteg i odling och humanitet. Hvad det poetiska i ett folks verldsåsigt angår, så har man derom gjort sig ett alldeles irrigt

begrepp; man har trott sig böra söka det der det icke finnes, och man har förgätit att den fantasiens öfvervigt, som ligger till grund derför, tillhör folken, likasom individerna, i deras barndom, och måste, med tilltagande andlig mognad, lemna rum åt en öfvervigt af förståndet. Intet kulturfolk kan stanna på denna fantasiens ståndpunkt. Amerikas vildar skulle efter en sådan åsigt föra ett mera poetiskt lif än Europas nationer; men man vill väl derföre icke neka, att de senare innehafva en högre bildningsgrad och följakligen en högre sedlighet, eller att denna ståndpunkt är att föredraga för en lägre. Att förneka detta vore väl lika oförnuftigt som att förneka mannens öfverlägsenhet öfver barnet. Man kan invända, att barnet dock är lyckligare med sitt lifliga fantasi- och känslolif; — med hvad rätt, lemna vi derhän, — ty man kan hafva olika begrepp om lycka. Här är emellertid icke fråga om hvad som är lyckligt för menniskan såsom naturväsen, utan hvad som är menniskan värdigt såsom förnuftigt, fritt tänkande och sig sjelft bestämmande väsen. Att påstå att menige man kan hafva nog af den upplysning, den redan äger, är oförnuftigt, ty det hörer till all upplysnings, d. v. s. all bildnings, natur att aldrig blifva nog, att ständigt vilja utvidgas; det är dessutom temligen oförskämdt, ty det innebär ett anspråk på förmynderskap öfver samma menige man, som väl sjelf måtte hafva rätt att eftertänka och afgöra, om de behöfva mera upplysning än man hittills förunnat dem. — Samhället har föröfrigt i våra dagar, ehuru ej utan stora strider med sådana sjelfutsedda förmyndare, afgjort frågan genom inrättandet af folkskolor och andra anstalter för folkbildningen.

I samma anda reserverar sig Polyfem mot alla de påtänkta förslagen till en förbättring af de dittills brukliga religionsböckerna, hvarvid han yttrar åtskilliga besynnerliga saker. «Det skälet», säger han, «att tidens anda fordrar det, är odugligt; ty det förutsätter att reli-

gionen vore beroende af omständigheterna, eller att dess ande skulle kunna så litet bestå för sig sjelf, att dess form nödvändigt måste förändras med hvarje bildningsperiod, hvilket likväl ingen lär våga att rakt fram påstå. Efter mitt begrepp måste religionen vara en oföränderlig norm, till hvilken hvarje bildningsperiod måste stå i ett visst förhållande allt efter sin karakter, och efter hvilken det måste vara möjligt att rätta hvarje utsväfning, till hvilken tidehvarfvets tendens kunde vara böjd» o. s. v. Författaren förnekar här möjligheten af kristendomens utveckling till allt högre och högre grader af insigt i de gudomliga tingen och införlifning dermed, och vill göra den oberoende af menskligbetens öfriga framsteg i vetande, sedlighet och frihet. Det förra strider dock mot historiens allraklaraste vittnesbörd, då den vet att förtälja om mer än en reform, ej blott i kyrkoförfattningen, utan i sjelfva lärobegreppen; och det senare är en orimlighet, då man väl icke på allvar kan fordra, att menniskan kan inom sig fördraga en söndring mellan sin religiösa tro å ena sidan och sina vetenskapliga, sedliga och politiska öfvertygelser å den andra; så att hennes religion skulle för henne vara oföränderlig norm, på samma gång som hennes öfriga vetande kan modificeras, höjas, renas, förädlas. T. ex. om jag i följd af min öfriga bildning hyser den öfvertygelsen, att en jordisk domare skulle begå den största orättvisa och grymhet, om han för ett brott eller flera, låt vara de gröfsta en menniska kan begå, skulle dömma denna menniska att under hennes återstående lifstid på allt upptänkligt sätt dagligen qväljas och pinas; så skall jag ändock i följd af «den oföränderliga normen» nödgas tro, att Gud begår en rättvisa, om han låter en syndare för en menniskolifstids obotfärdig lefnad i all evighet undergå de rysligaste helvetesstraff, som den mest uppjagade råa fantasi kan uppfinna, — och detta derföre att halflärda eller okunniga och fanatiska eller

enfaldiga theologer i aflägsna sekler så behagat tolka bibeln och deraf gjort en dogm. Huru kan man fordra en sådan sjelfmotsägelse af en menniska, att hon skulle erkänna såsom rättfärdighet hos det gudomliga väsendet, hvad hon måste fördömma såsom en grymhet hos en mensklig varelse? Dock kunde en sådan uppfattning af den eviga fördömmelsen i ett tillkommande lif stämma öfverens med den allmänna bildningsgraden i aflägsna tidehvarf, då man var van att se de timliga straffen med den yttersta grymhet utdelas; men huru är det möjligt att förena den med hela sammanhanget af vår tids högre odling, och särskildt med dess ädlare och sannare åsigter af straffens natur och ändamål? Om det är en möjlighet, har jag ingenting deremot. Men kan det verkligen vara en möjlighet? Det är frågan. Detta exempel må gälla för alla. Reformen kunde i detta fall lika litet som i det föregående uteblifva, oaktadt alla protester. Religionsböckerna omarbetades. Sjelfva dogmatiken kunde ej undandraga sig följderna af tidsandans påtryckning.

I sammanhang med Polyfems åsigter om religiositeten förtjenar äfven att nämnas hans uppsats «Om välgörandet. En blick på vår tid.» Deri röja sig nemligen mycket tydliga spår af katholska åsigter. De uppenbara sig i hvad författaren talar om goda verk och gerningar, och i hans åsigt att all välgörenhet bör vara direkt utgången från medlidandet, att följaktligen de hjelpbehöfvandes öde skall bero uteslutande af den enskilda barmhertigheten. Derföre ifrar han mot fattigskatt, sällskapers och ordnars allmoseutdelning o. s. v. Hvad han yttrar om det möjliga skrymteriet hos dessa senare må vara rigtigt; i allt öfrigt röjer författaren åsigter, som äro stridande mot den offentliga ordningen i ett samhälle. Att all välgörenhet bör grunda sig på den enskilda barmhertigheten, är en vacker fras, på hvars tillämpning de fattige i första rummet skulle blifva li-

dande. Först och främst blefve den hjelp de kunde påräkna alltid osäker, då den berodde på enskildt godtycke, mera sällan kanske på ett kristligen barmhertigt sinnelag än på ett för ögonblicket uppflammande medlidande i det lättsinnigaste hjerta, då den dessutom kanske till största delen komme att utgå från mindre lyckligt lottade, men fromma och känsliga samhällsmedlemmar, hvilkas allmosor kunde blifva otillräckliga, i följd af tillgångarnas otillräcklighet, på samma gång som de rikaste, de som bäst kunde dela med sig af öfverflödet, undandroge sig att göra det, ofta måhända på den grund, att nödens röst undgår deras uppmärksamhet i den högre och lyckligare sfer, der de hafva sin varelse, och ännu oftare af det skäl, att det ständiga öfverflödet härdar hjertat eller bländar förståndet för de tusende, af dem sjelfva aldrig kända, behofven i de lägre regionerna. Härtill kommer, att en välgörenhet, som så skulle bero af slumpen, ofta skulle komma icke de mest behöfvande, som för det mesta äro försagda under bördan af sitt elände och blygas att blotta det, utan de oförskämdaste lättingarna, till godo. — Men ej blott de fattige sjelfva, samhället sjelft skulle blifva lidande på en så beskaffad fattigförsörjning. Alla olägenheter af ett oinskränkt tiggeri skulle störa ordningen inom detsamma. Bevisen derför kan man lära känna på alla vägar och gator i de erke-katholska länderna, der den polyfemistiska barmhertighetsläran predikas af presterna och hyllas af regeringarne. Först en ordnad fattigvård kan, åtminstone approximatift, uppfylla ändamålet, då den handlar efter bestämda grundsatser och med person- och sakkännedom. Låt vara att den af Polyfem förkastade fattigskatten icke utgår från enskild barmhertighet, utan efter öfverenskommen lag, så lida de fattiga deraf så mycket mindre, då de väl hellre må emottaga sin skärf såsom ett slags laglig fordran än såsom en nådegåfva, för hvilken de skola ödmjuka sig

i stoftet, ofta förgäfves. Staten sköter ej om sentimentala theorier, den gör hvad den finner vara sin pligt mot dem af sina medlemmar, som äro oförmögna att sig sjelfva försörja, den tager dertill medlen från dem, som bäst kunna bestå dem, och frågar litet efter om de gifvas med godt eller vrångt hjerta. Sådan är den offentliga välgörenhet, som den romantiska skolan fann så orimlig, emedan den ej var godtycklig, men som den praktiska mannen måste anse för den enda ändamålsenliga, emedan den just är den, som mest gagnar den fattiga sjelf. Hvad författaren slutligen invänder mot sällskapers och ordnars välgörenhet förfaller, enligt det ofvansagda, helt och hållet; den kommer de behöfvande till godo, det är hufvudsaken, då sådana sällskaper vanligen se sig före, åt huru beskaffade personer de utdela sin nödhjelp, hvilket icke är händelsen med den rika mannen, som, gripen af en ögonblicklig rörelse, kastar sin allmosa, stor eller liten, åt den första mest trasiga dagdrifvare, som går att förtära den på närmaste krog. — Så är det beskaffadt med den romantiskt katholska välgörenheten. Den rika man, som af sitt hjertas behof uppmanas att öfva barmhertighet, har tillräckliga tillfällen dertill, utan att den offentliga, polismessigt ordnade, välgörenheten derigenom blifver öfverflödig eller umbärlig.

I sammanhang med denna artikel må i förbigående nämnas ett par andra, som ungefär samtidigt förekomma i Polyfem, och som utgöra en tillämpning af de allmänna grundsatser, som han här uttalar. De äro en recension af en af C. P. Hagberg hållen afskedspredikan i Stockholm, i hvilken denna sedan så utmärkta andliga talare ännu synes hylla den genom Lehnberg omtyckt blefna nymodiga andliga vältaligheten; vidare en anmälan af Wallins profpsalmer, hvilka både berömmas för de stora poetiska gåfvor, som de förråda, och klandras för de eftergifter för tidens smak, som de i detta sitt

första skick ännu röja; ändtligen en längre artikel «Om predikningar», som med rätta underkände den då moderna moraliserande predikomethoden. Slutligen, i sin sista halfva årgång, uppträder Polyfem med en ny, likartad artikel, «I anledning af den tillämnade nya psalmboken», som jag ej bör förbigå, då den är bättre skrifven än de föregående i samma ämne och sannolikt af en annan hand, håller sig temligen fri från de förut anmärkta öfverdrifterna och genom rigtigheten af de der uttalade åsigterna ej obetydligt inverkade på psalmboks-komitén och dess främste man, Wallin, samt då slutligen denna fråga, om psalmdiktningen, närmare hörer till mitt ämne än de öfriga dermed i sammanhang stående religiösa kontroverserna. — Efter en inledning, der författaren söker uppvisa vådorna i allmänhet af att, under en tid af politisk och filosofisk förbistring, och osäkerhet vidröra de gamla religionsböckerna, hvilka utgjorde grunden för den fromma tro, som ännu upprätthöll det svenska folkets enkla dygder, dess sedlighet och fosterlandskärlek, och hvilken jag förbigår, då den endast utgör en variation, ehuru mera moderat, af samma thema som artikeln om religiositeten behandlar, går författaren till sitt egentliga ämne, den gamla psalmbokens omgestaltning, dels genom omarbetning af de gamla psalmerna, dels genom komplettering med nya (Polyfem V: N:is 11, 12).

«Det första, man i allmänhet kan fordra af en psalm, är utan tvifvel det, att den måste vara kristlig. Man lär undra öfver detta uttryck och fråga mig, hvar någon psalm finnes, t. ex. bland våra nya föreslagna, som icke är kristlig. Hvartill jag ganska kort svarar: att denna egenskap icke derföre kan tillerkännas en psalm, att den icke strider mot kristendomen; denna negativa fullkomlighet, om jag så får säga, måste de väl äga, om någon skall våga föreslå dem. Men icke är allt det kristendom, som kan af kristna tolereras, såsom icke varande i motsats mot deras tro? Många saker kunna till och med vara ganska berömliga och för en kristens hjerta hafva ett högt värde, utan att vara kristendom. Så t. ex. är hela moralen visserligen öfverensstämmande med kristna religionen, men huru långt ifrån att utgöra denna religion sjelf! Det väsentliga af kristendomen är ju kär-

leken; Frälsarens kärlek till oss och vår till honom är derföre det, hvarom hvarje psalm bör påminna, och hvartill den bör upplifva. Visserligen måste i en psalmbok finnas psalmer för åtskilliga tillfällen; men det är just vår religions gudomliga och höga fullkomlighet, att man vid hvarje tillfälle i det enskilda lifvet, och inom församlingen, ovilkorligen drifves till denna medelpunkt, och en sann kristen sätter derföre allt hvad honom händer, eller hvad han gör, i förhållande till denna gudomliga kärlek. Föreställer man sig icke en kristen församling sammansatt af verkligen goda kristne? Böra då icke alla inrättningarna vid den offentliga gudstjensten, således äfven psalmerna, hvilka dessutom sjungas vid den enskilda andakten, vara för dem, om också många skulle finnas jemte dem, som blott bära det kristna namnet, utan att i hjertat vara annat än hedningar. Böra sådana mun-kristne icke vara nöjda dermed att de tolereras? Icke kunna de fordra att för deras skull församlingen skall sjunga moraliska oder, eller beskrifvande skaldestycken om t. ex. naturens fullkomlighet och Skaparens ådagalagda höga egenskaper m. m. — Nej, om också Guds verkliga kyrka inom Svea land endast utgjordes af hundrade rättfärdiga, d. v. s. kristne, så är det dock för dessa som psalmisten skall författa, till den ändan sätta sig i deras ställning, och intet ögonblick förgäta den. Kan han icke det, så är han sjelf en dålig kristen, och, han må föröfrigt vara det öfverlägsnaste snille, — han duger ändå icke att skrifva en enda psalm, som kan sjungas med andakt af en Kristi församling. Sjunga dock de himmelska skarorna hans och försoningens pris, fröjdas de åt hans eviga kärlek, huru mycket mer syndare på jorden, då de sammanträda i templet, eller i sina hus vilja till honom, som återlöst dem, upplyfta deras hjertan. Som sagdt är, församlingen måste en gång för alla tänkas som en samling af goda kristna, för sådana är denna kristliga kärlek alltid närvarande, och derföre måste det vara möjligt, att i hvarje psalm, den må handla om hvad som helst, skapelsen, återlösningen, nattvarden eller Guds välgerningar emot oss i timligt hänseende, uttrycka den, ty hvaraf hjertat är fullt, derom talar munnen. Blir icke psalmens karakter sådan, och uttryckes icke denna karakter med anda och kraft, så har sången intet lif, och kan ej få namn af kristlig.»

»I sammanhang härmed förekommer en annan fråga, som väl tyckes besvara sig sjelf, men som i dessa upplysta tider gifvit anledning till mycket funderande och hufvudbryderi för sådana herrar, som gjort sig en samvetssak af att taga den stackars kristna religionen under upptuktelse. Denna fråga, i sin högsta enkelhet, är: böra icke psalmer egentligen vara praktiska? Man ser att detta icke är annat än ett speciellt användande af den sats, som man vänjt sig att betrakta som nyckeln till hela kristendomen, och som man väl tror sig till och med finna grundad i sjelfva skriften: att nemligen denna religions anda och karakter är i grunden praktisk, att hvad som icke der kan hänföras till praktiskt syfte, är tillfällighet,

orientalism, judisk nationalitet och poetisk prydnad. I sjelfva verket härleder sig denna sats från en religiös kosmopolitism, som man väl icke vill rentut erkänna, emedan dess rätta namn är de orthodoxa theologernas illa renommerade indifferentism eller naturalism, men som, det oaktadt, vid alla tillfällen ganska pikant och kännbart framträder. Obegripligt tyckes det väl, att sedan den politiska verldsborgare-andan utdött, eller åtminstone blygs att nämna sin tillvarelse, en religiös skall kunna finnas; men vi se emellertid hvar dag att den lefver och har nog mod att visa det. Vore det en följd af eget tänkande hos några goda hufvuden, så skulle den redan för detta offentligen ställt sig upp, med alla sina vapen, till allmänt åskådande, och med detsamma vara formligen tillintetgjord. Men nu är den en följd af lektur, d. v. s. ensidig lektur, utan kritik och filosofiskt omdöme. Dess fundament är auktoritet, ehuru den affekterar den renaste sjelfständighet. Bevis nog derpå är, att de som omfatta den icke drista att sätta sina grunder i filosofisk form, emedan de hvarken äga några fasta grunder eller någon egentlig filosofi, utan smyga sig sakteliga fram emellan religionens grundsanningar, för att plundra efterhand så mycket de kunna räcka, det förstås till religionens eget bästa och bestånd. Denna krypande method använde t. ex. icke Lessing, som, med den honom egna frimodighet, underkastade hela Bibeln sin pröfning, som gjorde det utan skoning, emedan han var inom sig öfvertygad, att all skoning är för undersökning främmande: men just detta öppna förfarande gjorde det möjligt att pröfva hans undersökning och finna sjelfva principen falsk. Just de, som kunna undersöka och sjelf tänka, d. ä. tidehvarfvets egentliga filosofer, som visserligen gjort sig fria från alla fördomar och oförvilladt söka blott sanningen, förakta denna utklädda indifferentism såsom det ynkligaste foster af en vanmäktig och half reflexion; men våra små själar, af hvilka många gifva ton för ögonblicket, de lefva i den som i sitt element. Dessa ifra också mycket för praktiska psalmer, emedan de alltför väl inse, att sådana kunna sjungas både af turkar och hedningar, och således äro i hög grad verldsborgerliga. Att man rekommenderar såkallade moraliska predikningar, det kan jag förklara ur en någorlunda möjlig förvillelse, emedan den som predikar talar till hela församlingen, och då han icke kan predika religion, väl måste ge något annat i stället: men en psalm, som åter församlingen uppstår att sjunga till sin Gud och Återlösare, huru den kan någonsin vara praktisk, det är mig så rent obegripligt, att jag aldrig kan förlåta dem, som föregifva sig tro på sådant. Det är visserligen sannt, att en god kristen, som gemensamt med församlingen sjunger en rätt kristlig psalm, derigenom liksom upplifvas till en ädlare sinnesstämning, blir liksom klarare medvetande af sin religiositet; och hvilka följder deraf skola uppkomma i hans handlingar, det vet hvar och en, som har sig bekant hvad det förstås med en kristlig vandel. Men icke är detta en praktiskt tillvägabragt moralitet. Den kommer ju icke från resonnement, såsom allt på den prakti-

ska vägen verkadt. Den är den absolut nödvändiga följden af den ofvan beskrifna kristliga kärleken, som är så litet praktisk, att man genast förlorar begreppet om den, så snart man slår sig på praktiken. Dessa kristligt goda handlingar komma icke förrän viljan är så ren, att hon af egen natur vill blott det goda: men detta viljans renande kan endast ske genom den kristliga kärleken, genom (man förlåte mig detta bibliska uttryck) den Heliga Andas gemenskap. Men hvem tror sig väl i stånd att praktiskt tillvägabringa denna? Eller hvilken praktikus tror på den, då han aldrig rätt kan förstå hvad dermed egentligen menas?»

«Det gifves således i psalmer alldeles intet praktiskt, hvad man i allmänhet dermed förstår; och häraf kan man straxt ofelbart sluta, att en såkallad psalm, som röjer en sådan syftning, är helt och hållet misslyckad. Man vare utan bekymmer i anseende till de goda gerningarne; de komma nog af sig sjelfva, allenast man låter den gamla genuina kristendomen vara oanfäktad, och endast sörjer derför att dessa gerningars oundvikliga vilkor, tro och kärlek, finna i den yttre gudstjensten styrka och näring. Görer trädet godt, så varder frukten god. Hafven J den kristliga kärleken väckt i menniskornas hjertan, så hinnen J knappt nämna dess och trons och bättringens frukter, innan de redan äro der. Men prediken, yrken, föreskrifven och befallen, så mycket J förmån; — de skola ändå icke komma, af det skäl, att ingen mensklig makt kan upphäfva och utrota det anborna onda, som ensamt gör försoningens nödvändighet, och utan hvilket begreppet om en sådan aldrig skulle vara kommet i verlden.»

Den vigtigaste, utförligaste och med största talent författade esthetiskt-kritiska uppsats, som förekommer i Polyfem, är «Den nya vitterhetsskolans betänkande om Svenska Akademien och den goda smaken». Den säger sjelf, att «den allmänna smakens mellan sömn och vaka tvekande förlägenhet har föranledt denna skrift, hvars enda uppsåt är att lemna grunddrag till en allmänt begriplig utveckling af stridsfrågan mellan oss och våra motståndare. Må dessa nu», heter det vidare, «lika öppet och ärligt försvara sig, om de äga några vapen, eller ock för evärdliga tider erkänna sina besegrare. Att den unga medelmåttan kämpar för den gamla så godt hon kan, är i sin ordning. Men att den gamla lemnat fältet utan svärdsslag, tyckes förråda en knappt förmodad sjelfkännedom.» Denna uppsats börjar, som öfverskriften gifver tillkänna, med ett anfall mot Svenska

Akademien, der nyttan af sådana akademier i allmänhet undersökes, den Svenska Akademiens vid dess stiftelse uppgifna ändamål, och dess i enlighet dermed inrättade verksamhet granskas. Resultatet deraf kan man lätt gissa. Jag ämnar ej sysselsätta mig med denna afdelning, då allt som kan sägas till Akademiens försvar redan af andra blifvit sagdt. Ett vill jag blott anmärka: att en akademis verksamhet ingalunda behöfver vara så ensidig och skråmessig som den här skildras, ehuru tyvärr ej kan nekas, att de flesta sådana akademier väl gjort sig förtjenta af de förebråelser, hvarmed de af Polyfem så rikligen öfverhopas. Att den franska akademien ännu i dag, ehuru långt mera liberal än fordom, bibehåller mycket af sin ålderdomligt stela, formalistiska karakter, och ännu, med fransysk sjelfbelåtenhet, hyllar sina föråldrade esthetiska åsigter, lärer ej kunna bestridas: huru förhållandet är med den svenska, må andra med mera obetviflad opartiskhet än jag afgöra. Säkert är dock, att de vittra akademiernas auktoritet aldrig blifvit på ett mera grundligt, skoningslöst och tillika talentfullt sätt anfallen än i denna afhandling. Alla allvarets och skämtets vapen hafva stått författaren, Atterbom till buds.

Den senare afdelningen af denna afhandling sysselsätter sig med den s. k. goda smaken. Författaren menar, att Akademien aldrig på ett nöjaktigt sätt lyckats bestämma hvad den dermed menar. Några försök, som den gjort, att definiera den, förkastas, hvarefter författaren sjelf kommer till den slutsats, att «Svenska Akademiens smak består i en blind lydnad för det konventionella, och detta konventionella är fransyskt.» «Det konventionella», säger han, «betecknar, först och främst, det skickliga i ett parisiskt sällskapslif. Hvad poeten säger såsom konstnär skall på ett hår likna hvad han säger såsom hofman: det får icke öfverstiga friherre A:s, eller grefvinnan B:s, eller kammarjunkaren C:s van-

liga fattningsgåfva. Den förnäma konversationstonen fastställes till absolut representant af all högre kultur, och af denna konversationston måste skaldens språk vara en rimmad härmning. Snart hade likväl all denna goda smak, som i sjelfva verket icke stödde sig på fastare grund än smaken i möbler, drägter och lustbarheter, kunnat liksom dessa bli underkastad modets med tiderna skiftande fordringar. Det ville man dock för ingen del, emedan i det fallet äfven den oförtrutnaste smakslaf med fog hade måst tvifla, om ej hans tragedier eller epopéer i sin ordning skulle få dela allonge-perukernas öde: och hvart toge då det klassiska auktorskapet vägen? — — Alltså måste konversationstonen, för att fortvara såsom norm, begränsas till ett visst urval af opinioner, troper och talesätt» *). Författaren visar derefter, att dessa mönsterbilder, efter gjord öfverenskommelse, hemtades från Ludvig XIV:s tidehvarf, som derigenom blef faststäldt såsom den vittra smakens högsta *culmen*, ländande alla tider till föresyn, sjelft stödjande sig på Augusti tidehvarf, dess frikostiga mecenatskap, som omgaf den kejserliga maktfullkomligheten med en mängd poetiska smickrare, ofta vunna ur sjelfva republikanernas leder. Det Augustiska exemplet, heter det, var lätt att följa i Frankrike. «Således upptogos i den öfriga hofstaten vissa hofpoeter, som beställdes att vid högtidliga tillfällen utgjuta sina troppligtiga känslor i divertissementer, kupletter och stanzer, ja ända till pindariska oder och dithyramber. Emellanåt fabricerades theaterstycken, satirer, épitrer och memoirer. Så väl var nu den poetiska fabriken i gång, och på det arbetarnes förträffligt modererade «känslodaning» aldrig måtte blottställas för faran att rubbas i sin jemnvigt, var lyckligtvis redan en korps till hands, som Richelieu sammansatt af de finaste hofmännen och de finaste poe-

*) Polyfem V: 37.

terna, och stämplat med namnet Fransysk Akademi. Således var nu också skråordningen bestämd. Denna Akademi tänkte, kände, skref, dömde, — eller akademice sagdt: odlade sin nations snille och smak, språk och seder enligt den «nyttigt ljufva sångmöns visa röst», som förkunnades genom damerna i Versailles, hvilka af naturen ifrade för snarfattligheten, föreställbarheten och framför allt sinnesnöjet. (Härtill fogade engelsmännen under drottning Anna det fjerde elementet: redbarheten, måhända tagen i dess fullvigtigaste begrepp.) Och nämna vi nu, till allt det öfriga, den fransyska klassicitetens tomma, oratoriska tendens i det tragiska, dess fantasilösa qvickhet i det komiska, imiterandet af romarnes olyckligaste imitationer, och ändtligen den oerhörda egenkärlek och fåfänga, som håller Europa för sitt echo-rum och all annorlunda beskaffad kultur för barbari: — så står Ludvig XIV:s tidehvarf lifslefvande framför oss. — — Denna gyllene tid (så kallades den *per antiphrasin*) flög hastigt med den fransyska politiken och moralen ifrån hof till hof, ifrån land till land, lik en epidemisk smitta. Och just som Lessing höll på att drifva henne ur Tyskland, kom hon öfver till Sverge, för att här sluta sin «grand tour» kring Europa. Då bildades olyckligtvis de män, som hos oss blifvit vördade såsom klassiska, och då de icke voro så eminenta hufvuden som Klopstock, Lessing och Goethe, icke heller, liksom dessa, kunde studera forntidens konstlemningar utan fransyska öfversättningar eller åtminstone fransyska tuber: så förmådde ej svenska nationligheten motväga det inbrytande förderfvet, och den nordiska kraften gick under i ett djup af skrytande medelmåtta och löjliga misstag.»

«Det synes nu vara ådagalagdt», heter det vidare, «i ganska klara ord och ordfogningar, att denna sunda smak egentligen är ganska osund. Och den som tror att gammal häfd kan göra det rätta ännu rättare, må

sjelf se efter, eller annars — visst är det hårdt! — låna öronen åt vår försäkran, att ett så beskaffadt snille och smak aldrig funnits annorstädes än i Frankrike, åtminstone icke såsom inhemsk princip.» Dock medgifver författaren, att detta «snille och smak» äfven haft sin period i England och Europas sydliga länder. «Men», invänder han, «saken förhåller sig så. I hvar och en litteratur finnas vissa mellanperioder, då nationens genialiska förmåga tyckes hvila sig. I sådana mellanperioder gifva några medelmåttiga hufvuden tonen, emedan inga andra äro att tillgå. En sådan period förbigick i Tyskland från Lohenstein till Klopstock, Lessing och Goethe. En sådan period urskiljes i svenska vitterhetens annaler från Dahlstjerna (Sverges Lohenstein) till Lidner, Thorild, Bellman och Kellgren (mot slutet af sin lefnad). Och under det sånger, sådana som «Yttersta Domen» och den «Nya Skapelsen» betecknade den nyvaknade aningen om en dittills obekant skönhet, uppblomstrade Franzéns ungdom, och «Selma» förevigades af hans luta, och «Menniskans Anlete» förvarade hennes englarena bild» *).

Sedan jag sålunda i sammandrag, men med författarens egna ord, redogjort för hans åsigter om den s. k. goda smak, på hvilken Svenska Akademien på den tiden lade så mycken vigt, anser jag mig för egen del böra tillägga några ord för att förekomma, att ej förhastade slutsatser må dragas ur den förkastelsedom öfver smaken, som här uttalas. Jag erkänner att författaren med full rätt fördömt smaken, såsom norm för poetisk produktion, så vida den är en ensidigt fransysk, sådan den var i vår vitterhet före reformen. Också synes denna författare uttryckligen hafva menat denna fransyska smak, då han i det föregående gör skilnad emellan skön smak, som alltid är sann, och en korrumperad pedantisk smak, den man kallade god, och

*) Polyfem, N:o 39.

slutligen en alldeles falsk, oäkta smak, hvarmed han menar den fransyska, den som han bekämpar. Men hos andra öfvergick förkastelsen af denna falska smak till en förkastelse af all smak, såsom inom konsten alldeles oberättigad. Då ett sådant underkännande af smakens auktoritet inom konstens område strider både emot det allmänna föreställningssättet och språkbruket, måste man göra sig den frågan: huru skall man bestämma begreppet smak för att kunna godkänna dess giltighet inom konsten och uttryckligen vitterheten? Inom de bildande konsterna synes den nog vara identisk med skönhetssinnet sjelft, då allt skönt i den bildande konsten, emedan det der omedelbart ställes under betraktarens ögon, tillika måste vara smakfullt (der också Vischers, alltför strängt begränsade, bestämning af smaken är på sin plats, såsom sinnet för det accessoriska i ett konstverk, såsom klädedrägt, attributer o. s. v., med ett ord, det mera dekorativa); inom poesien åter, der äfven alla arter af det komiska, det sublima, till och med det fula hafva sin plats, då de bildande konsterna röra sig uteslutande eller nästan uteslutande på det rent skönas område, är smaken något mera: något icke en gång för alla tidehvarf fulländadt, utan för olika tidehvarf föränderligt, och torde lämpligast hos skalden kunna bestämmas såsom hans instinktmessiga finkänsla att aldrig låta undfalla sig något, som motsäger, stöter eller sårar hans samtids högsta bildning. Med denna högsta bildning måste då förstås icke den tillfälliga konstlade tonen hos någon viss klass, utan det allmänna tänkesättet, den sedliga och religiösa känslan hos alla de verkligt bildade i landet. Härvid får dock ej förgätas, att smaken inom poesien derjemte är densamma som inom den bildande konsten: skönhetssinne, konstomdöme, — det konstnärliga förstånd, som oftast åtföljer snillet och alltid ingår i talenten, då talenten egentligen ej är något annat än denna smak, att på ett skickligt sätt

ordna konstverkets detaljer, så att de på detta sätt och intet annat bäst passa bredvid och för hvarandra, och att välja det enstaka framställningsmedlet, liknelsen, bilden, sjelfva ordet, så att det, bättre än något annat, uttrycker hvad det bör uttrycka, — d. v. s. det bästa möjliga ordet för bilden, den bästa möjliga bilden för den gifna idén. Endast genom en så beskaffad smak kan en konstprodukt, af hvilken beskaffenhet som helst, erhålla teknisk fulländning. Om smaken så uppfattas, så finner man, att anspråket derpå hos poeten är berättigadt nog, men att, då den är beroende af en fortskridande odling, och följaktligen till en viss gräns föränderlig, inga bestämda, för alltid gällande reglor för densamma kunna uppställas. Just genom en sådan regelbindning blef den franska smaken, som för sitt tidehvarf kunde (måhända) äga giltighet, ensidig och slutligen alldeles falsk, då den uppställde sig såsom en bom emot poesiens fria utveckling och sammanhang med nationens alla öfriga andliga rigtningar.

Efter denna digression låter jag författaren med egna ord fortfara. Efter den nyssnämnda sidoblicken på Lidner, Thorild och Kellgren, säger han (Polyfem V: N:o 40):

«Hvarföre missförstådde dessa män sig sjelfva och hvarandra? Hvarföre (med undantag af den i sitt slag fulländade Bellman) utvecklades ej den himmelska aning, som eldade dem alla till ledande ljus och genomträngde konsten och naturen? — Det sorgliga svaret ligger redan i det föregående. Den goda smakens pedantiska fantom satt ännu på skönhetssinnets usurperade thron, och om det senare någongång lät förnimma sig, var ingen kritik tillhands att göra dess anspråk gällande. Goda skaldestycken begapades — och beundrades, om blott deras författare voro liksom befullmäktigade att handla sjelfmyndigt; hade «Den nya skapelsen» skapats af en annan hjerna än Kellgrens, säkert hade någon krass Stockholms- eller Extra-Post stämplat den till utbrott af den mest yrande fantasi: nu var det till all lycka Stockholms-Postens egen, tillförne så förståndiga redaktör, som talte om «sferernas harmoni» m. m., och hopen tog för afgjordt, att Kellgren ej kunde göra annat än superba verser, ehuru underliga de ock månde synas. — Det sköna könet, mennisko-organismens poesi, dömmer i

poetiska stridsfrågor af instinkt säkrast; också var det länge Lidners förklarade anhängare, liksom ännu Franzéns: och ehvad bemödande det ock må använda att akademisera sig, är det än i dag icke sällsynt att träffa fruntimmer, som värdera sin med så mycket oförnuft tadlade «Spastara» långt högre än alla «Tåg öfver Bält» och alla «Virginior», i trots af männernas försäkringar om de poetiska träsnittens soliditet. — Den nyare svenska kritikens historia är i korthet följande. Omogna men utmärkta begynnare, som åtminstone förtjent att tillrättavisas med skäl och godhet, afspisades med skandalösa visor och störtades i elände (*Enboms* öde); grepo den goda smakens flygelmän sig an att allvarsamt recensera någonting, så mäklade de på vinst och förlust med ord och rader, slitna ur sitt sammanhang, utan att kunna bestämdt uppvisa hvari felet eller rigtigheten bestod; detta afgjordes då efter vanliga formuläret, med något infall, som till råga på olyckan sällan hade den lyckan att vara qvickt. Huru naturligt! Kritiken var i deras hand icke den ljusa majestätliga vetenskap, som genomskådar en nations litteratur såsom ett system af mångfaldiga, genom inre nödvändighet verkställda approximationer till det fullkomligaste uttryck för nationens sanna lif och väsende, det är, till ett inom sig fulländadt konstverk eller universum, som efter egna organiska lagar är utbildadt från sin besjälande medelpunkt i all den individuella totalitet och alla de proportioner, till hvilka möjligheten ligger i den skapande själen, eller nationens snille. Huru kunde de då betrakta en isolerad litterär organism såsom ett sjelfständigt helt, hvars centrum, afsigt och betydelse man måste först veta utfinna, för att förmå bedömma de spridda proportionernas förhållande till detta centrum, till hvarandra och till den allmänna nationallitteraturen, i hvars kedja hvarje särskild produktion är en nödvändig länk? Ett poem t. ex. behandlades såsom ett stycke, en bit vers, en sammansättning af verser, i stället att dessa verser bort betraktas såsom en successiv utveckling af poemets idé: men man tycktes verkligen tro, att ett poetiskt helt uppkommer derigenom att vers skrifves under vers, rad under rad, till dess versmakaren ej har mer att säga om sitt ämne. Denna tro har aflat begreppet korrekthet, som går ut på dessa detacherade raders språk- och smakmessighet. Tvärtom, står ditt qväde, skald, ej såsom ett helt ideal för din själ i sjelfva födelsestunden, och är det ej korrekt redan i sitt anlag, så kan du ock aldrig korrigera det till poesi, och du får i alla dina dagar göra vers som *Pope* och *Ramler*, svettas, stryka ut och skrifva om, och, all denna möda oaktadt, dela deras öde; lycklig, om du ej, som Ramler, delar det redan före den kroppsliga döden. — En smula grammatisk teknik*),

---

*) Skillnaden emellan rimmare och poeter på 1780-talet bestod deri, att de förre för versens skull måste skrifva ell', lysand', grymmer (herr Silfverstolpe skrifver än i dag ell': se Sv. Akad. Handl. fr. 1786, Del. IV, sid. 241, och höljder, sid. 250). De som förmådde stafva rigtigt eller,

med hvilken författarn var ganska litet och läsarn alldeles intet belåten, blef också det högsta som denna korrekthetskritik kunde uppställa. Men när ett verk af djup afsigt och talent framträdde, t. ex. *Regnérs* «Metriska öfversättningar» eller *Adlerbeths* «Eneis», låg det vidt utom denna trånga hvardaglighetscirkel, och stämplades likväl af mäns namn, dem man icke vågade antasta: då svindlade vederbörande, visste icke hvad deras frid tillhörde och grepo slutligen till den ängsliga utvägen att säga artigheter öfver saker, dem de helst velat parodiera. — Läsaren kan föreställa sig den svenska skrif- och dom-praxis under detta lilla, ur himmelshöga pappersbingar abstraherade schema. Första betinget för en man, som vill göra lycka i den litterära verlden, är en viss tjock och seg *obésité* i allt hvad han tänker och skrifver. Oförskämd nog att ibland sina läsande medborgare förmoda många likar, erkänner han sig utan rodnad, i företalet eller på första sidan af sin bok, vara ett afgjordt kräk, som aldrig vågat sätta pennan på papperet, om han ej ägt skäl att räkna på barmhertighet hos allmänheten, hvilken han således temligen fräckt uppmanar att genomtråka sina radoterier, af purt klart intresse för hans, skrifvarns, lilla person. Då kommer recensenten, hvars embete det är hjelpa upp den arma, börjar med en nätt vändning, hvari han berömmer författarens blygsamhet (???), sätter den i motsats mot tidens onda tecken, betygar att denna anmälan om slöhet och okunnighet för ingen del är besannad af sjelfva skriften, gör derpå utdrag deraf, och slutar med att upphöja alltsammans på det osmakligaste sätt. Då läser den kära allmänheten allt detta svart på hvitt, gläds öfver humanitetens dagliga förkofran, skaffar sig boken, lurar en middagssömn vid henne, sätter henne varsamt på hyllan inom glasdörrn, och beundrar sitt sunda omdöme, som lofsjunges i alla hungriga dagpapper och företal» o. s. v.

---

lysande, grym, och ändå slå sig ut med versbyggnaden, förklarades af Stockholms-Posten för behagens skalder och fingo först plats i *Utile Dulci* och sedan i Svenska Akademien.

